

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**GÖÇ SÜREÇLERİNDEKİ ÇOCUKLARIN KARŞILANAMAYAN
GEREKSİNİMLERİ, HAKLARA ERİŞİMLERİ VE
BEKLENTİLERİ: ANKARA VE HATAY'DA YAŞAYAN SURİYELİ
ÇOCUKLAR ÖRNEĞİ**

Tahir Emre GENCER

Doktora Tezi

Ankara, 2019

GÖÇ SÜREÇLERİNDEKİ ÇOCUKLARIN KARŞILANAMAYAN
GEREKSİNİMLERİ, HAKLARA ERİŞİMLERİ VE BEKLENTİLERİ: ANKARA VE
HATAY'DA YAŞAYAN SURİYELİ ÇOCUKLAR ÖRNEĞİ

Tahir Emre GENCER

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Tahir Emre GENCER tarafından hazırlanan "Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği" başlıklı bu çalışma, 16.01.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından "Doktora Tezi" olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Filiz DEMİRÖZ (Danışman)

Prof. Dr. Sema BUZ

Doç. Dr. Emrah AKBAŞ'

Doç. Dr. Gonca POLAT

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

16.01.2019

Tahir Emre GENCER

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet hakları bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o Tezimin/Raporumun tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun 16.01.2021 tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

16/01/2019

Tahir Emre GENCER

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanım **Dr. Öğr. Üyesi Filiz DEMİRÖZ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne göre yazıldığını beyan ederim.

Tahir Emre GENCER

*Yaşamları yaşlarından büyük olan çocuklara,
Çocuklarını gözünden dahi sakınan emektar annelere,
Evlatlarını yüreğine ve yaşamına işlemiş kıymetli annem Gülizar'a...*

TEŞEKKÜR

Bir doktora tezinin başlamasından tamamlanmasına kadar sadece tez konusu üzerine bir şeyler inşa edilmiyor. Aynı zamanda hayata ve insanlara ilişkin de çok şey şekilleniyor, değişiyor ve birikiyor. Bu çok bileşenli öğrenme sürecimde emeklerini, bilgilerini, desteklerini ve samimiyetlerini esirgemeyerek gerek yanımda olan, gerekse de yanımda olmaya çalışan çok sayıda kıymetli insan vardı. Bu çalışmada emeği bulunan herkesi burada anmak kuşkusuz beyhude bir çaba olur. Her birine gönülden teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız.

Teşekkürümün ilki; sabrını, emeğini, sevgisini ve vefasını bir gün olsun benden esirgememiş olan başta annem olmak üzere tüm aileme; babama, kız kardeşime ve abime.

En büyük teşekkürümü ise araştırmanın odağında yer alan, göç ve savaş deneyimlerini, çocukluklarını, zorlu hayatlarını ve derin duygularını benimle paylaşan otuz Suriyeli çocuğa etmek isterim. Bu çalışmayı yapılandırduğunuz, ruhumu zenginleştirdiğiniz ve bana yaşamlarınızdan çok şey kattığınız için çok teşekkür ederim.

Yaklaşık altı yıl devam etmiş olan bütünleşik doktora programına başlamam ile insanlığını, güler yüzünü, samimiyetini ve hocalığını hissetmeye başladığım; tez danışmanım olması ile birlikte ise üzerimdeki emekleri ve çalışmama destekleri artarak devam etmiş olan kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Filiz DEMİRÖZ'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu süreçte sadece hoca değil; aynı zamanda abla, dost, arkadaş oldunuz bana; ne zaman ihtiyaç duysam hissettiniz, yanımda oldunuz. Engin akademik ve alan bilginizin yanında; hocalığınız, inceliğiniz, olaylara bakışınız, insanlığınız ve samimiyetinizden de çok şey öğrendim değerli Hocam. İyi ki varsınız... Öğrettiğiniz her şeye sahip çıkacağım ve sizi sıkça anacağım.

Tez izleme komitemde yer alan ve desteklerini her daim hissettiğim Prof. Dr. Sema BUZ ve Prof. Dr. Hakan ACAR hocalarıma; savunma sınavında jüri üyesi olarak yer alan ve değerli katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Kasım KARATAŞ, Doç. Dr. Gonca POLAT ve Doç. Dr. Emrah AKBAŞ hocalarıma; jüri savunma sınavında ve tez sürecimde desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA ve Doç. Dr. Ercüment ERBAY hocalarıma katkıları ve yanımda oldukları için çok teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmanın yapılanma süreçlerinde, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

Sosyal Araştırma Yöntemleri Anabilim Dalı bünyesinde kendisinden aldığım araştırma dersleri sürecinde ve ihtiyaç duyduğum zamanlarda desteğini esirgemeyen Doç. Dr. İlnur YÜKSEL KAPTANOĞLU hocama çok teşekkür ederim. İhtiyaç duyduğum zamanlarda yanımda olan ve Almanya-Berlin'deki göç çalışmaları deneyimlerini benimle paylaşan Prof. Dr. Zülfikar ÇETİN Hocama da çok teşekkür ederim.

2010-2011 yıllarında Hatay Mehmetçik Dershanesinde yedek subay öğretmen olarak görev yaptığım sırada öğrencilerim olan ve Hatay ilindeki çocuklara ulaşma sürecimde beni yalnız bırakmayan öğrencilerim Ali TOK'a, Emine SELÇUK'a, Selda KARAGÖZ'e ve Feruz Arslan'a; Ankara'da gerçekleştirdiğim ilk görüşmelerde yanımda olan ve her zaman destek olan Fatih Mehmet ATAK'a; İlgili mahalle muhtarlarına; Antakya, Mamak ve Altındağ Sosyal Hizmet Merkezi çalışanlarına çok teşekkür ederim.

Bu süreçte hep yanımda olan ve samimiyetleri ile desteklerini esirgemeyen teyzem Fatma ÖĞÜT'e, kuzenim Özcan ÖĞÜT'e ve Dr. Arzu SAYGILI'ya; tezimin detaylı okumasını yaparak geribildirimde bulunan ve desteklerini her daim hissettirmiş olan Psikolojik Danışman Yunus PAMUK, Öğr. Gör. Dr. Demet AKARÇAY ULUTAŞ ve Arş. Gör. Hande ALBAYRAK dostlarıma; iş arkadaşlarım Arş. Gör. Meryem DANIŞMAZ SEVİN'e, Arş. Gör. Engin FIRAT'a, Arş. Gör. Görkem KELEBEK'e, Arş. Gör. Ferman ERİM'e, Arş. Gör. İlkay Başak ADIGÜZEL'e ve Arş. Gör. Dr. Gamze ERÜKÇÜ AKBAŞ'a dostlukları, samimiyetleri, güler yüzleri ve enerjileri için çok teşekkür ederim. Bu kıymetli insanlar ile birlikte savunma sınavında destekleri ile yanımda olan iş arkadaşlarım Arş. Gör. Edip AYGÜLER'e, Arş. Gör. Mustafa Çağrı AYALP'e, Arş. Gör. Ercem ERKUL'a, Arş. Gör. Harun Aslan'a ve Vedat MERDAN'a; Dr. Serhat TEK'e ve ismine burada yer veremediğim tüm değerli insanlara çok teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

ANKARA, 2019

Tahir Emre GENCER

ÖZET

GENCER, Tahir Emre. *Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği*, Doktora Tezi, Ankara, 2019.

Bu çalışma, çocukların göç süreçlerindeki gereksinimlerini, karşılaştıkları zorlukları ve çocuk haklarına erişimleri ile birlikte çocukların göç süreçlerindeki beklentilerini, baş etme mekanizmalarını ve destek sistemlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, çocukların ifadelerinden ve algılarından yola çıkarak, göç öncesi, göç eylemi ve göç sonrası olmak üzere farklı kronolojik evreleri içeren bütüncül bir zaman dilimini ele almaktadır. Bu kapsamda, Ankara ve Hatay'da yaşayan 13'ü kız, 17'si erkek, 30 Suriyeli çocuk ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Analiz süreci, yarı yapılandırılmış görüşme yönergesine ve araştırmanın amacına paralel olarak bilgisayar destekli nitel veri analizi (NVivo 11) çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda, göç süreçlerindeki “Çocukların Hakları Algılama Biçimi”, “Çocukların Gereksinimleri ve Karşılaştıkları Zorluklar”, “Çocukların Baş Etme Mekanizmaları ve Destek Sistemleri” ile “Çocukların Beklentileri” olmak üzere dört ana tema ortaya çıkmıştır. Çocukların hak kavramını, hak çerçevesinden öte, savaşın ve zorunlu göç sürecinin yarattığı karşılanamayan gereksinimler ve zorluklar üzerinden ifade ettikleri görülmüştür. Çocukların gereksinimleri ve karşılaştıkları zorluklar ise Max-Neef'in insani ihtiyaçlar ve giderilmesi matrisinde yer alan dokuz gereksinim çerçevesinde şekillenmiş olmasına karşın, veri yoğunluğu, daha çok yaşamı sürdürülebilirlik gereksinimi ve koruma gereksinimi içerisinde yer alan temel gereksinimler çerçevesinde kümelenmiştir. Çocukların baş etme mekanizmaları ve destek sistemlerinin, büyük oranda geniş aile ilişkileri, kültürel ve geleneksel özellikler üzerinden şekillendiği gözlemlenmiştir. Çocukların beklentilerinin ise genel itibarıyla karşılanamayan gereksinimlerle ve zorluklarla paralellik gösterdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, Suriyeli çocukların gereksinimleri ve karşılaştıkları zorluklara ilişkin ihtiyaçların karşılanma biçimlerinin ve haklara erişim süreçlerinin farklılık gösterdiği görülmüştür. Çalışmanın ortaya çıkardığı sonuçlar çerçevesinde, göç süreçlerindeki çocuklara ilişkin hak temelli ve güçlendirme yaklaşımları çatısı altında, eklektik ve kapsayıcı bir sosyal hizmet müdahalesinin nasıl olması gerektiği tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Göç, Mülteci Çocukların Hakları ve Haklara Erişimleri, Göç Süreçlerinde Çocukların Gereksinimleri ve Gereksinimlerin Karşılanma Biçimleri, Göç Sürecinde Sosyal Hizmet Müdahalesi

ABSTRACT

GENCER, Tahir Emre. *Needs, Access to Rights and Expectations of Children in Migration Processes: The Sample of Syrian Children Living in Ankara and Hatay*, Doctoral Thesis, Ankara, 2019.

This study aims to present the needs of children in migration processes, the challenges they face and the expectations, coping mechanisms and support systems of children in migration processes with the access to children's rights. It also takes a holistic time frame including pre-migration, immigration and post-migration chronological stages based on children's expressions and perceptions. In this context, in-depth interviews were conducted with 30 Syrian children of whom 17 are boys and 13 are girls living in Ankara and Hatay.

Analysis process was carried out within the framework of Computer-Assisted Qualitative Data Analysis Software (CAQDAS, NVivo 11) parallel to the semi-structured interview directive and the purpose of the research. As a result of the analysis, four main themes about children in migration process have emerged as "Rights Perception Form of Children", "Children's Needs and Challenges They Face", "Coping Mechanisms and Support Systems of Children" and "Children's Expectations". Children have been seen that they express right concept through unmet needs and challenges created by unfulfilled requirements of war and forced migration beyond right frame. Although the needs and challenges faced by children were shaped by Max-Neef's nine needs in the humanitarian needs and satisfiers matrix, data density mostly clustered within the framework of basic requirements within in the need to subsistence and the need for protection. It is noteworthy that the coping mechanisms and support systems of children are largely shaped by large family relations, cultural and traditional characteristics. It was determined that the expectations of the children were in parallel with the unmet needs and difficulties. However, children's needs and access to rights vary according to the needs and challenges faced by Syrian children. Within the framework of the results of the study, it was discussed how an eclectic social work intervention should be under the roof of rights-based and empowerment approaches for children in migration processes.

Keywords: Migration, Rights and Accesses to Rights of Refugee Children, Needs and Elimination Kinds to Needs of Children in Migration Processes, Social Work Intervention in Migration Process

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	3
ARAŞTIRMANIN TASARIM SÜRECİ.....	3
1.1. ARAŞTIRMANIN MOTİVASYONU	3
1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	5
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	10
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	10
1.5. ARAŞTIRMADAKİ SINIRLILIKLAR.....	11
1.6. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI	11
BÖLÜM II	14
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	14
2.1. ÇOCUK OLMAK.....	14
2.1.1. Geleneksel Çocukluk Anlayışından Modern Çocukluk Paradigmasına Doğru.....	14
2.1.2. Çocukların Gereksinimleri ve Karşılanması	17
2.1.3. Çocukların Hakları	26
2.1.4. Çocuğun Korunamaması: Çocukların Haklara Erişimi ve Karşılaşılan Zorluklar	32
2.2. GÖÇ VE ÇOCUK: SAVAŞIN YARATTIĞI GÖÇ SÜREÇLERİNDE SURİYELİ ÇOCUKLAR.....	34
2.2.1. Göç-Çocuk İlişkisi: Suriyeli Çocuklar Örneği	34
2.2.2. Çocuğun Mekânının Bozulması: Savaşın ve Yerinden Edilmenin Suriyeli Çocukların Biyopsikososyal Bütünlüğüne Etkileri	37

2.2.3. Savaş-Göç Süreçlerinin Ruh Sağlığına ve Cinsiyet Üzerine Etkisi	39
2.2.4. Farklı Özelliklere Sahip Olmanın Yarattığı Fırsat Eşitsizliği, Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma Durumları	41
2.3. GÖÇ, ÇOCUK VE SOSYAL HİZMET: SURİYELİ ÇOCUKLARA İLİŞKİN SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ	48
2.3.1. Hak Temelli Yaklaşım	51
2.3.2. Güçlendirme Yaklaşımı	60
BÖLÜM III	70
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	70
3.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ	70
3.2. ARAŞTIRMA SAHASINA İLİŞKİN BİLGİLER	72
3.2.1. Ankara İli	72
3.2.2. Hatay İli	74
3.3. ÖZNELERE İLİŞKİN BİLGİLER VE ÖRNEKLEMİN YAPILANMA SÜRECİ ..	75
3.4. VERİLERİN İNŞA (TOPLANMA) SÜRECİ	78
3.5. ETİK KONULAR	79
3.6. ARAŞTIRMA SÜRECİNİN ARAŞTIRMACIYA YANSIMALARI VE ETKİLERİ: DÜŞÜNÜMSELLİK (REFLEXİVİTY)	81
3.7. ANALİZ SÜRECİ VE RAPORLAMA	84
BÖLÜM IV	87
ANALİZE GİRİŞ: ORTAYA ÇIKAN TEMALARIN TANITILMASI	87
BÖLÜM V	95
ANALİZ	95
5.1. ÇOCUKLARIN HAKLARI ALGILAMA BİÇİMİ	98
5.2. ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	104
5.2.1. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	106
5.2.2. Koruma Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	150
5.2.3. Anlama Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	167
5.2.4. Boş Zaman Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	185
5.2.5. Yaratıcılık Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	202
5.2.6. Duygulanım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	207
5.2.7. Katılım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	216
5.2.8. Kimlik Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	223
5.2.9. Özgürlük Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	235
5.3. ÇOCUKLARIN BAŞ ETME MEKANİZMALARI VE DESTEK SİSTEMLERİ	245
5.4. ÇOCUKLARIN BEKLENTİLERİ	254
5.4.1. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	255
5.4.2. Koruma Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	257

5.4.3. Anlama Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler.....	259
5.4.4. Boş zaman Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler.....	264
5.4.5. Yaratıcılık Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	268
5.4.6. Duygulanım Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	269
5.4.7. Katılım Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	271
5.4.8. Kimlik Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	271
5.4.9. Özgürlük Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	275
BÖLÜM VI.....	277
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	277
6.1. SONUÇLAR	277
6.2. ÖNERİLER.....	284
KAYNAKÇA.....	299
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	314
EK 2. ETİK KOMİSYON İZİNİ	316
EK 3. GÖRÜŞME YÖNERGESİ	317
EK 4. ÇOCUKLAR VE AİLELERİ İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU (TÜRKÇE VE ARAPÇA)	320
EK 5. ARAŞTIRMA ÖZNELERİNE İLİŞKİN TANITICI BİLGİLER VE GÖZLEMLER	324
EK 6. ARAŞTIRMA SAHASINDAN FOTOĞRAFLAR.....	337
EK 7. ANALİZ SÜRECİNİ DESTEKLEYİCİ NİTEL VERİ ANALİZİ ÇIKTILARI	343
EK 8. ANALİZ BÖLÜMÜNÜ ÖZETLEYİCİ TABLO	347
EK9. GEREKSİNİMLER İLE HAKLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ	353

KISALTMALAR DİZİNİ

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

BM: Birleşmiş Milletler

BM ÇHS: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

BMMYK/UNCHR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

ÇSGB: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

DAEŞ/DAİŞ/IŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti

GEM: Geçici Eğitim Merkezi

ILO: International Labour Organization/Uluslararası Çalışma Örgütü

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

SHM: Sosyal Hizmet Merkezi

SGDD/ASAM: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Alderfer ve Maslow Teorilerinin Karşılaştırılması	19
Tablo 2. Max-Neef'in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi	22
Tablo 3. Görüşülen Çocukların Yaş ve Cinsiyet Dağılımı	76
Tablo 4. Görüşülen Çocukların Kod İsimleri, Yaşları, Cinsiyetleri ve Araştırma Sahası	77
Tablo 5. Temalar ve Kronolojik Evreler	91
Tablo 6. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar	107
Tablo 7. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı	143
Tablo 8. Koruma Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar	150
Tablo 9. Koruma Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı.....	162
Tablo 10. Anlama Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar.....	168
Tablo 11. Anlama Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı.....	181
Tablo 12. Boş zaman Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar.....	185
Tablo 13. Boş Zaman Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı	198
Tablo 14. Yaratıcılık Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar	203
Tablo 15. Yaratıcılık Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı.....	205
Tablo 16. Duygulanım Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar	207
Tablo 17. Duygulanım Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyacın Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı.....	213
Tablo 18. Katılım Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar	217
Tablo 19. Katılım Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı.....	220
Tablo 20. Kimlik Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar	224
Tablo 21. Kimlik Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı.....	232
Tablo 22. Özgürlük Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar	236
Tablo 23. Özgürlük Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı.....	242
Tablo 24. Araştırma Amaçları ile İlişkili Olarak Görüşmeler Esnasında En Fazla Tekrarlanan Kelimeler ve Benzer Kelime Grupları	346
Tablo 25. Analiz Bölümünde Ortaya Çıkan Temalar, Alt Temalar, Kategoriler ve Alt Kategoriler (Analiz Bölümünü Özetleyici Tablo).....	347
Tablo 26. Gereksinim, İhtiyacın Karşılama Biçimi ve Haklar Arasındaki İlişki (Analiz Bölümünü Destekleyici Tablo)	353

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi	18
Şekil 2. İnsani İhtiyaçların Karşılanmasında İhtiyaç Giderici Mekanizmalar	25
Şekil 3. Sosyal Hizmet Müdahalesi Süreçlerindeki Eklektik Yaklaşımın Çatısı	51
Şekil 4. Araştırma Sahası	72
Şekil 5. Nitel Araştırma Sürecinin Aşamaları	85
Şekil 6. Temaların Analizinde Çocukların Anlatımından Öne Çıkan Kronolojik Evreler	88
Şekil 7. Çocukların Haklara İlişkin Algıları	104
Şekil 8. Göç Süreçlerindeki Çocukların Gereksinimlerine ve Karşılaştıkları Zorluklara İlişkin Ortaya Çıkan Alt Temaların Genel İçeriği	106
Şekil 9. Çocukların Anlatımından Ortaya Çıkan Kronolojik Evreler	277
Şekil 10. Yerinden Edilme Süreçleri	278
Şekil 11. Suriyeli Çocuklar Açısından Hatay ve Ankara İllerinin Karşılaştırılması	281
Şekil 12. Analiz Verilerinin Kronolojik Evrelere Göre Dağılımı ve Hiyerarşik İlişki	343
Şekil 13. Suriye'de Yaşam Evresi (Savaş Öncesi-Savaş Sırası-Savaş Sonrası) Veri Dağılımı ve Hiyerarşik İlişki	344
Şekil 14. Göç Evresi Veri Dağılımı ve Hiyerarşik İlişki	344
Şekil 15. Türkiye'de Yaşam Evresi Veri Dağılımı ve Hiyerarşik İlişki (Genel ve Detaylı)	345

GİRİŞ

Çocuklara sunulan yaşam şartları ve değer, ülkelerinin gelişmişliklerine veya geri kalmışlıklarına; hangi coğrafyada, ne tür geleneksel, kültürel ve toplumsal özellikler altında yaşadıklarına; ebeveynlerinin sosyoekonomik açıdan yeterli veya yetersiz olmalarına; kız ya da erkek çocuk olarak doğmalarına, kırsal veya kentsel alanlarda yaşamalarına vb. çok sayıda duruma bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Çocuklar, buldukları coğrafya, ülke, toplum, aile, din ve kültür nedeniyle pek çok avantaja veya dezavantaja sahip olabilmektedirler.

Çocuklar, hassas bir gelişim döneminde bulunmaları ve bir yetişkin kadar kendi ihtiyaçlarını karşılayamamaları nedeniyle korunmaya ve desteklenmeye ihtiyaç duyarlar. Aksi takdirde çocuklar, gündelik hayatta ortaya çıkan riskler ve zorluklar karşısında, biyopsikososyal açılardan pek çok yıkıcı ve derin etkiye maruz kalabilmektedirler. Bu noktada, yoksulluk, çocuk işçiliği, şiddet, istismar, madde bağımlılığı, suça sürüklenme, savaş, terör, yas, kayıp, travma, mekânsal bozulma ve gönülsüz yer değiştirme gibi gündelik hayatta karşılaşılabilen sorunların ise çocuğun gelişim süreçleri ve korunması açısından ciddi riskler yarattığı bilinmektedir. Öte yandan, çocuğu koruyan mekanizmaların yeterli olmadığı durumlarda, bu etkiler daha yıkıcı ve derin boyutlara ulaşabilmektedir.

Çocuklar açısından yıkıcı etkilere neden olabilen tüm bu riskler karşısında ise çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan, gelişimsel süreçlerini destekleyen ve onları olası risklere karşı koruyabilen ulusal ve uluslararası mekanizmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada, çocuğu koruyabilecek veya ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlayacak en temel uluslararası yasal mekanizmanın ise Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) olduğu bilinmektedir. Ancak çocuğun ihtiyaçlarını ve gelişim süreçlerini dikkate alarak çocuk açısından kapsamlı bir hukuki dayanak sunan bu uluslararası belgeye rağmen, çocukların karşılaştıkları sorunları ve riskleri ortaya koyan çok sayıda araştırma, dünyadaki mevcut durumun çoğu zaman kâğıt üzerinde ve teoride olduğu gibi çocuk lehine gerçekleşmediğini göstermektedir.

Bu noktada, ülkelerinde başlayan iç karışıklık ve savaş nedeniyle 21. yüzyılın dünya gündemine en büyük mülteci sorunu olarak düşen ve büyük kısmı çocuklardan oluşan Suriyelilerin göç sorunu, kuşkusuz günümüzün en önemli sosyal sorunları arasında yer almaktadır. Göç üzerine yapılan araştırmalarda, mültecilik süreçlerinden en fazla zarar gören gruplar arasında çocukların ilk sıralarda yer aldığı ve göç süreçlerinde çocukların rollerinin ve ihtiyaçlarının değişiklik gösterdiği belirtilmektedir. Suriyeli çocuklar, bütün bu süreçleri yaşarken, çocuk olma duygularını bir kenara bırakmak zorunda kalabilmektedirler. Suriyeli çocukların yaşam

deneyimlerine bakıldığında, bir çocuğun yaşayabileceği neredeyse tüm zorluklara maruz kalmış olmaları çocuk refahı açısından yaşanabilecek çok sayıda sorunun öznesi haline geldiklerini de göstermektedir. Bu noktada gerek kendi ülkelerindeki savaş süreçlerinde silahlı çatışma ortamında bulunma, ölüme tanıklık etme, yas, kayıp, travma, mekânsal bozulma, temel gereksinimlerin karşılanamaması gibi sorunlar; gerek uluslararası ve iç göç süreçlerinde karşılaşılan terör, can güvenliği, zorlu göç yolculuğu gibi riskler; gerekse de yeni bir ülkeye veya topluma dâhil olma süreçlerinde yaşanabilen toplumsal kabul, sosyal uyum, ayrımcılık, dışlanma ve temel gereksinimlere erişim noktalarında yaşanan sorunlar, çocukluk döneminde yaşanan durumun ciddiyetini gözler önüne sermektedir.

Sosyal hizmet ve diğer sosyal bilimler içerisinde çalışılan pek çok sorun alanının belirli bir grup üzerinde yoğunlaşmış olması ve bu grubun büyük oranının çocuklardan oluşuyor olması ise hem çocuk refahı açısından hem de sosyal hizmet açısından tedirgin edicidir. Uluslararası arenada 193 ülkenin kabul ettiği ve uygulama yükümlülüğü taşıdığı BM Çocuk Hakları Sözleşmesine rağmen 21. yüzyıl gibi bir zaman dilimi içerisinde, hatta tüm dünyanın gözü önünde çocukların bu denli ağır ve derinlikli sorunlara maruz kalmış olmaları ise durumun ciddiyetini ve hassasiyetini daha da artırmaktadır.

Bu noktada, Ankara ve Hatay'da yaşayan 12-18 yaş aralığındaki Suriyeli çocuklarla gerçekleştirilmiş olan “Çocukların Göç Süreçlerindeki Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği” isimli bu doktora tez çalışması, çocukların göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasındaki deneyimleri doğrultusunda karşılanamayan gereksinimlerine, çocukların haklara erişim süreçlerine, beklentilerine, destek sistemlerine ve karşılaştıkları zorluklar ile baş etme mekanizmalarına odaklanan bir çalışmadır. Aynı zamanda, göç ve savaş süreçlerinde yaşanan çocukluk deneyimlerini, yaşları küçük ama yaşantıları büyük 30 Suriyeli çocuk aracılığıyla anlamamızı sağlayan bir göç sürecinin hikâyesidir.

BÖLÜM I

ARAŞTIRMANIN TASARIM SÜRECİ

Bu bölümde, araştırmanın temelini oluşturan araştırma tasarımına dair bilgiler yer almaktadır. Bu kapsamda araştırmanın motivasyonu, problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları ve işevuruk tanımlarına yer verilmektedir.

1.1. ARAŞTIRMANIN MOTİVASYONU

Bu çalışmayı gerçekleştirme motivasyonum, temelde, hem kendi çocukluk yıllarımdan hatırladığım, hem de sosyal medyada, haberlerde ve yaşam çevremde tanıklık ettiğim çocuk hakları ihlallerine dayanmaktadır. Bu konudaki farkındalığımın ise lisans eğitimim yanında sosyal hizmet lisansüstü eğitimi esnasında aldığım yüksek lisans ve doktora dersleri ile daha da pekiştiği söylenebilir. Aynı zamanda askerlik görevini yapmak üzere 2010-2011 yıllarında Hatay ilinde, sosyoekonomik durumu yetersiz ve okullaşma gereksinimi bulunan çocuklara yönelik eğitim-öğretim desteği veren Genelkurmay'a bağlı Mehmetçik dershanesinde yedek subay olarak öğretmenlik ve idarecilik hizmetlerinde bulunduğum zaman diliminin de, bu araştırma için motivasyon kaynağı oluşturduğunu söyleyebilirim.

Süreç içerisinde, tüm dünya çocuklarının, çocuk haklarına erişimi ile ilgili ciddi sıkıntılar yaşayabildiğini ve çocukların yeterince korunamadığını hem sosyal medya ve alan yazın vesilesiyle, hem de yaşam çevrem ve temas ettiğim özneler aracılığıyla gözlemlene fırsatı buldum. Bu süreçlerde çocukların yaşadıkları olumsuz süreçler ile ilgili dikkatimi çeken bazı gözlemlerim oldu. Sosyoekonomik açıdan yoksul bir ailede, toplumda ya da kültürde yaşamamanın; farklı bir ırka, etnisiteye veya kültüre sahip olmanın; geleneksel ve ataerkil toplumlarda kız çocuk olarak doğmanın; farklı cinsel yönelime sahip olmanın; göç süreçlerinde ve savaş ortamında çocuk olmanın; özetle, bir farklılığa veya dezavantaja sahip olmanın çocuklar açısından etkisi yetişkinler ile kıyaslandığında çok daha büyük olabilmekteydi. Ayrıca bu dezavantajlardan birini, birkaçını veya hepsini doğrudan ya da dolaylı olarak yaşam sistemleri içerisinde hisseden çocuklar, diğer çocuklara oranla çocuk hakları ihlallerine çok daha fazla maruz kalabilmekteydi.

Uluslararası nitelik taşıyan “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” ye ve “İnsan Hakları Sözleşmesi” ne rağmen birey için en savunmasız, en incinebilir ve en kritik gelişim dönemleri arasında yer alan çocukluk döneminde, çocukların neredeyse hayatın her yerinde risk altında olduklarını ve korunamadıklarını fark etmek, bu çalışmaya yönelmemi biraz daha

olgunlaştırdı. Bir taraftan kâğıt ve söylemler üzerinde pek çok şey çocuklar lehine eksiksizmiş gibi sunulurken; diğer taraftan çocukların maruz kaldıkları hüznü ve trajedik hayatlar; kâğıt ve söylemler üzerindeki bu süslü tabloyu bozar, çürütür nitelikteydi. Kuşkusuz her hak ihlali ve sorun alanı, her çocuk için çok riskli ve yıpratıcıdır fakat pek çok ihlalin ve sorunun belli gruplar üzerinde daha fazla kesişmesi ve kümelenmiş olması, tez konumun Suriyeli çocuklar üzerine yapılanmasına vesile oldu. Bu süreçlerde, zaman zaman sokakta, haberlerde, çalıştığım sosyal hizmet bölümünde ve hayatın pek çok yerinde karşılaştığım Suriyeli çocuklar, yaşadıkları çocuk hakları ihlalleri ve sorunlar nedeniyle çalışacağım grubun netleşmesini sağladı.

Suriyeli çocuklarla çalışacağımı netleştirdikten sonra, tez konumu öğrenen bazı profesyonel meslek elamanları ve temas ettiğim insanların genel anlamda geri bildirimleri şu şekildeydi: “Ülkemizde o kadar sorun yaşayan çocuk varken niye Suriyeli çocuklarla çalışıyorsun. Yoksul, engelli, travmatize olmuş, ayrımcılığa uğramış, dışlanmış vb. sorun yaşayan bir sürü çocuk bizde de var”. Bu biçimdeki geri bildirimler, aksi şekilde bu grup ile çalışma istekliliğimi daha da güdüledi.

Bu gibi sözlerin, insan hakları, çocuk hakları, sosyal duyarlılık veya insani bakış ile pek çok noktada çeliştiği söylenebilir. Evet, bizim ülkemizde de benzer olumsuzlukları yaşayan pek çok insan ve çocuk bulunmaktaydı. Ancak yaşanan dezavantajlar ve mağduriyetler karşısında dine, ırka, mezhebe, topluma, kültüre, yaşa, cinsiyete ve pek çok farklılaştırma veya ayrıştırma unsuruna bakmak; sorunlara çözüm üretmeye değil yaşanan ya da neden olunan ihlalleri meşrulaştırmaya neden olmaktadır. Diğer taraftan ise hukuki, bilimsel ve etik bir gerçeklik var önümüzde. İnsanların, ülkelerin ve kurumların bizzat kendilerinin oluşturdukları, ancak zaman zaman kendilerinin de uymadıkları yasal düzenlemeler, söylemler ve sorumluluklar... Teorik olarak bahsedilen veya uyma yükümlülüğü bulunan “İnsan Hakları”, “Çocuk Hakları” ve hukuksal alt zemin ile daha fazla çalışmaktaydı, bazı çocukların yaşadıkları... Oysa yoksulluğun vatani, açlığın dili, mağduriyetlerin hak edeni veya çocukların karşılaştıkları çok sayıda zorluk kabul edilebilecek veya meşrulaştırılabilecek bir kavram olmamalıydı. Bilakis tüm bu olumsuz süreçlerin birleştiği tek bir nokta olmalıydı, “insan hakları ihlali” ve “çocuk hakları ihlali”...

Konu farklılık olduğunda ya da her hangi bir dezavantaj olduğunda, çocuk olmak dahi dışlanmayı, ötekileştirilmeyi ve pek çok olumsuz bakışı değiştirmiyordu. Unutuluyordu, çocukların savunmasızlığının, masumiyetinin, haklarının, destek gereksinimlerinin ve geleceklerinin; ırka, renge, kültüre, mezhebe ve her hangi bir farklılığa bağlı olmadığı... Ve maalesef ki bazı çocuklar için çocukluk kavramı, onların ihtiyaçları ve haklarıyla değil bizlerin onlara biçtikleri çocukluk algısıyla şekilleniyordu.

Yoksulluk, ayrımcılık, dışlanma, savaş, göç, yas-kayıp, ihmal-istismar vb. olumsuz süreçlere ilişkin travma durumları; toplumsal cinsiyetin yarattığı dezavantajlar ve hak ihlalleri; ülkemizde yaşayan belli gruplarda ve sınıflardaki her çocuğu hedef alabilmekteydi fakat bu olumsuz durumların Suriyeli çocuklar üzerinde daha çok kümeleştiğini fark ettim. Yaşam çevremdeki gözlemlerime ve literatür okumalarımaya göre, Suriyeli çocuklar, ayrımcılık, dışlanma, yoksulluk, ihtiyaçlara ve çocuk haklarına erişim noktalarında daha fazla dezavantaja sahip görünmekteydiler. Bunların yanında travmatik bir savaş ve göç deneyimi yaşamışlardı. Ve en yıkıcı olanı da, çocuk olmalarına rağmen onlar, kimilerine göre ötekilerdi. Kimine göre saf, temiz, masum ve destek gereksinimi daha fazla olan çocuklar iken kimilerine göre ise bizimki, sizinki, öteki olan çocuklar...

Özetle, Suriyeli çocukların yaşam deneyimleri ve karşılaştıkları zorluklar, savaş ve göç süreçlerini de barındırması nedeniyle çocukların yaşayabilecekleri risklerin neredeyse tamamını içermekteydi. Çocukların karşılanmayan gereksinimlerini, haklara erişim süreçlerindeki ihlalleri ve bu süreçlerdeki baş etme deneyimlerini daha görünür kılan bir grup olmaları yanında en dezavantajlı gruplar arasında yer aldıkları düşünüldüğü için Suriyeli çocuklar ile bu araştırmayı yapmaya karar verdim. Bu araştırmanın motivasyon süreçleri, başlangıçta bu biçimlerde yapılmışken, tezimin saha araştırmasıyla daha da pekişmiştir. Tez çalışmamın sona ermesi ile birlikte ise tüm dünya çocukları ile kaldığı yerden devam edecektir.

1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Dünyadaki çocuk refahı çalışmalarına bakıldığında, çocukluk döneminin algılanış biçiminde, geçmişten günümüze kadar pek çok değişimin yaşandığı, hatta çocukluk döneminin, gençlik ve yetişkinlik döneminden ayrı ve özel bir yaşam evresi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Tüm bu gelişmeler sonucunda, çocuğun, küçültülmüş bir yetişkin modeli olmadığı, kendine özgü zekâ ve kişilik özellikleriyle donanmış bağımsız bir birey olduğu ortaya koyulmuştur. Bu gelişmeler neticesinde, çocukların bedensel ve ruhsal özelliklerinin yanında bilişsel ve sosyal gelişimlerinin de son derece önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocuk refahı alanındaki bu gelişmeler ise günümüz “Modern Çocukluk Paradigması” fikrinin oluşmasına vesile olmuştur. Tarihsel gelişmeler ve şekillenmeler sonucunda günümüze kadar ulaşan modern çocukluk anlayışının önemli çıktılarında bir diğeri ise, çocukların bakımı ve yetiştirilmesinin salt ana-babanın görevi olmayıp çocuğun korunmasında aileyle birlikte devletin ve toplumun da sorumluluğu olduğu düşüncesi olmuştur (Alpay, 1984; Yavuzer, 1994). Benzer biçimde, sosyal hizmetin önemli yaklaşımları arasında yer alan “Hak Temelli Yaklaşım” a göre de, çocukları, her türlü olası riske ve hak ihlallerine karşı korumak, gereksinimlerini karşılamak, yapabilirliklerini artırmak, kapasitelerini güçlendirmek ve çocuğun biyopsikososyal gelişimini desteklemek öncelikli olarak

devletin görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. Daha sonra ise ailelerin, toplumu oluşturan bireylerin ve kurumların görevleri arasında sayılmaktadır. Teorik olarak durum böyle iken araştırma verileri, günümüzde durumun pek de böyle olmadığını ve çocukların çok sayıda risk faktörüne maruz kaldıklarını göstermektedir.

UNICEF (2018b) verilerine göre hâlihazırda, dünyadaki her dört çocuktan biri, çatışma ya da afetten etkilenen bir ülkede yaşamaktadır. Yaklaşık 50 milyon çocuk; şiddet, yoksulluk ya da doğal afetler nedeniyle evini terk etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca birçok bölgede, şiddetli çatışmalar, insani yardım ihtiyacını kritik düzeylere çıkarmıştır. Dünyadaki çalışan çocukların sayısına bakıldığında ise yıllar içinde azalma göstermekle birlikte, 2012 yılı itibarıyla 168 milyon çocuk işçinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu çocukların yarısından fazlası, yaklaşık 85 milyonu tehlikeli işlerde çalışmakta ve bu sayının dünya çocuk nüfusunun % 5,4'ünü oluşturduğu belirtilmektedir (ÇSGB, 2017).

UNICEF (2018c)'in gelecekteki tahminlerine göre gerekli önlemler alınmadığı takdirde, günümüz ile 2030 yılı arasında, 31 milyon çocuk yetersiz beslenme yüzünden bodur kalacak; 22 milyon çocuk ilkökul öncesi eğitimden yararlanamayacaktır. Bununla birlikte, 150 milyon kız çocuk 18 yaşına gelmeden evlenmiş olacak; çoğunluğu çocuk olmak üzere 670 milyon insan içme suyu temin hizmetlerinden yoksun kalmaya devam edecektir. Görüldüğü üzere BM ÇHS ve çocuk refahı açısından çocukların gereksinimlerine yönelik önlemler alınmadığında, gelecekte de gereksinimlerin karşılanamamasından ve aynı zamanda cinsiyete göre farklılaşabilen risklerden bahsedilmektedir.

Çocukların dünyadaki genel durumu yanında ülkemizdeki çocuk istatistiklerine bakıldığında, UNICEF çalışmasına göre Türkiye'de yoksul çocuk sayısının yaklaşık 6 milyon olduğu ve OECD verilerine göre ise çocukların maddi refahı açısından OECD ülkeleri arasında Türkiye'nin son sırada yer aldığı bildirilmektedir (OECD, 2009; UNICEF, 2014). Bununla birlikte *Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı (2017)* verilerine göre Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk işçi sayısının 15 milyon 247 bin kişi olduğu ifade edilmektedir. Çocuk iş gücü ile ilgili yapılan bir başka araştırmaya göre ise Türkiye'de çalışan çocukların yüzde 50'sinin eğitimlerini sürdürmek istedikleri halde eğitim hakkından yoksun olduğu, okula gidemediği ve üç evlilikten birinin, çocuk evliliği olduğu belirtilmiştir. Çocukları bu denli sarmalamış pek çok sorunun ise sadece kuruluşlarca ve bütüncül olmayan bir bakışla üstesinden gelinemeyeceği belirtilmektedir (Al-Khalailah, 2004; UNICEF, 2014; ÇSGB, 2017). Ayrıca, "*Türkiye'de Eşitsizlikler*" raporunda, en önemli eşitsizlik durumlarından birinin, erken yaşta çalışma yaşamına girmek durumunda kalan çocuk işçilerin mevcut durumu olduğu ifade edilmektedir (Ayşen Candaş ve diğ., 2010). İstatistiki verilerden anlaşılacağı üzere çocukların risk altında olduğu ve sorun yaşadığı çok sayıda

örnek bulunmaktadır. Ülkemizde risk grubu altında bulunan çocuklara, 2011 yılından beri dâhil olan bir yeni grup ise Suriyeli çocuklardır.

2011 yılında, ülkelerinde ortaya çıkan iç karışıklık ve savaş nedeniyle ülkemize ve farklı ülkelere sığınmak zorunda kalan büyük oranı çocuklardan oluşan Suriyelilerin göçü ve bu süreçlerle birlikte yaşanan zorluklar, kuşkusuz günümüzün en önemli sosyal sorunları arasında yer almaktadır. Bu durum sadece ulusal düzeyde değil aynı zamanda uluslararası düzlemde de benzer bir tablo sergilemektedir. UNCHR (2018) Kasım ayı verilerine göre, 2011 yılından beri, toplam 5 milyon 637 bin Suriyelinin ülkelerini terk etmek zorunda kaldığı ve göç eden nüfusun yaklaşık (% 45'inin) 2 milyon 537 bininin çocuk olduğu ifade edilmektedir. Verilerden anlaşılacağı üzere, sorunun salt göç sorunu olmadığı, aynı zamanda büyük bir mülteci çocuk sorunu olduğu dikkat çekmektedir. Suriyelilerin en fazla göç ettiği ülkeler sıralamasına bakıldığında ise yaklaşık 3 milyon 594 binlik Suriyeli nüfusu ile Türkiye'nin ilk sırada yer aldığı, Türkiye' deki toplam Suriyeli nüfusunun yaklaşık (% 45' inin) 1 milyon 617 bininin Suriyeli çocuklardan oluştuğu bilinmektedir.

Yaşam umutlarını, sınırlar ötesinde arayan yaklaşık bir buçuk milyon Suriyeli çocuğun, bu süreçlerde, ekonomik, psikososyal ve kültürel olmak üzere pek çok riskle baş etmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Savaştan kaçarak daha iyi yaşam koşulları için göç yollarına düşülmüş olsa da, durumun pek öyle olmadığı aksine göç edilen ülkelerde dil, din, ırk, kültür, gelenek ve sosyoekonomik durum gibi farklılıkların, uyum süreçlerini olumsuz etkileyebildiği ifade edilmektedir (Gencer, 2017).

Demiröz ve arkadaşlarının (2016) yapmış oldukları “Suriye Acil Durum Müdahalesi Kapsamında Çocuk Dostu Alanlar” isimli araştırmada, Suriyeli aileler ile çocukların para kazanmaya ihtiyaç duydukları ve eğitim süreçlerinde akademik başarıya ilişkin belirsizlikler yaşandığı vurgulanmaktadır. Ayrıca okuldan eve ve evden okula yolculuk mesafelerinin çocuklar açısından sorunlar yaratabildiği, bu süreçlerde ve okullarda taciz durumlarının yaşanabildiği belirtilmektedir. Bunun yanında kız çocuklarının ev işi yapmaları veya kardeşlerine bakmaları için evde tutulmaları, ailelerin ve öğretmenlerin karma eğitime karşı olmaları veya kızların belli yaştan sonra okula gönderilmemesi, çocuk evliliklerinin yaygın olması ve bazı çocukların silahlı çatışmaya katılması gibi Suriyeli çocukların yaşadıkları pek çok ciddi riskten bahsedilmektedir. İlgili araştırma, kamplarda yaşayan çocukların barınma ortamlarının yetersiz olduğunu, kamp ortamının belli süreden sonra çocukların özgürlüğünü ve yaşam alanını sınırladığını bu durumun ise travmatik riskler taşıdığını, kamp dışında da aşırı kalabalık ve kötü barınma koşullarının olduğunu ve Suriyeli aileler ile çocukların gelecek yaşantıları hakkında belirsizlik, kaygılar yaşadığını da belirtmektedir. Ayrıca aynı araştırmada, görüşülen çocuklar ile yerel halkın dalga

geçtiğini, çocuklara taş atıldığını, iş ortamlarında ve sokakta rahatsız edildiklerini, kız çocuklarının ise taciz edildiklerini içeren bulgular yer almaktadır.

Karataş ve arkadaşlarının (2016) yaptıkları Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar isimli araştırma verilerine bakıldığında ise sokakta çalışan Suriyeli çocukların sayısının fazla olduğu, Türkçe bilmemekten ve çocuk işçiliğinden kaynaklı ise Suriyeli çocukların ciddi okullaşma sorunları bulunduğu belirtilmektedir.

Diğer taraftan, Gültekin ve arkadaşlarının (2018) Gaziantep'teki Suriyeliler isimli yaptıkları araştırmada da ailelerde büyük oranda babalar ile çocukların çalıştığı ve çocukların okullaşma oranının yeterli düzeyde olmadığı belirtilmektedir (Gültekin ve diğ., 2018). Ayrıca UNICEF (2017) verilerine göre savaş ve göç süreçlerinde maruz kaldıkları psikolojik travmanın yanı sıra, Suriyeli çocuklar toplumdan dışlanma, ayrımcılık, ekonomik ve cinsel sömürü ve çocuk evlilikleri de dâhil olmak üzere çok sayıda riske karşı ciddi biçimde savunmasız durumdadırlar.

Biyopsikososyal bir varlık olan insan üzerinde karmaşık etkileri ve izleri bulunan göç olgusunu, pek çok risk altında yaşayan Suriyeli çocuklar, kültürlerinden, geçmişlerinden ve yaşam alanlarından koparılmanın yanında, yerinden edilmişliğin kaotik durumlarını da yaşamaktadırlar. Suriyeli çocuklar, bütün bu süreçleri yaşarken, çocuk olma duygularını bir kenara bırakmak zorunda kalabilmektedirler. Göç üzerine yapılan araştırmalarda, mültecilik süreçlerinden en fazla zarar gören gruplar arasında çocukların ilk sırada yer aldığı ve mültecilik hayatında çocukların rollerinin ve ihtiyaçlarının değişiklik gösterdiği belirtilmektedir. Bununla birlikte, eğer mültecilik süreçlerinde ebeveynlerin aile ve toplum içindeki sosyal rolleri parçalanmışsa ya da ebeveynler sosyal-kültürel ve ekonomik açılardan değişen şartlara uyum sağlamakta zorluk yaşamışsa, ebeveynle birlikte çocuklarında bu süreçlerden olumsuz biçimlerde etkilendiği ifade edilmektedir.

En önemli uluslararası sözleşmeler arasında yer alan "Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BM ÇHS)"ye göre koşulsuz her çocuğun sözleşmede yer alan tüm haklara sahip olduğu ve en temelde ise "yaşama, katılım, korunma ve gelişim" olmak üzere dört temel hakkı doğrultusunda gereksinimlerinin karşılanması gerektiği belirtilmektedir. Sözleşmeye göre, bu anlaşmaya taraf ülkelerdeki tüm çocukların bu haklardan eşit şekillerde faydalanmaları gerekmektedir. Mevzuatta ideal durum her çocuk için eşit tanımlanmışken araştırma verilerinden anlaşılacağı üzere, dünyadaki ve ülkemizdeki çok sayıda çocuğun gereksinimlerine ve çocuk haklarına erişim süreçleri ile ilgili sorunlar yaşadıkları dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile çelişkiler yaratan risklerin ve hak ihlallerinin, belirli sınıflar ve gruplar üzerinde daha fazla yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Bu noktada, çocukların hayatlarındaki farklılıklar, dezavantajlar ve olumsuzluk arttıkça karşılaşılan

hak ihlallerinin ve karşılanamayan gereksinimlerin daha da fazlaştığı söylenebilir. Bu durumu, bu araştırma açısından düşüncecek olursak, örneğin yoksul ailenin üyesi olan bir çocuğun, Suriyeli yoksul bir ailenin çocuğuna göre; kız çocuk olmanın ise Suriyeli kız çocuk olmaya göre farklı değişkenlere sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca çocuk işçi olmanın, Suriyeli çocuk işçi olmaya göre; Suriyeli erkek çocuk olmanın ise Suriyeli kız çocuk olmaya göre birbirlerinden farklı özellikler içerdiği söylenebilir.

Bu noktada, ülkemizdeki çocukların karşılaştığı yoksulluk, çocuk işçiliği, istismar, engellilik, şiddet gibi çok sayıda sorunun yanında hayatlarında bir de göç, savaş ve farklılık gibi durumları yaşayabilen Suriyeli çocukların daha dezavantajlı durumlarla karşılaşma riski bulunduğu için hak ihlalleri de daha fazla olabilmektedir. Bununla birlikte, farklı araştırma verilerine göre, çocuk refahı açısından ciddi riskler barındıran savaş, göç, yoksulluk, farklılık, yeni topluma uyum problemleri, dışlanma gibi durumlar yetişkinlik dönemine oranla çocukluk döneminde daha travmatik ve daha yıkıcı etkiler yaratabilmektedir. Bu dezavantajlar çocukların yaşamlarında bir araya geldiğinde ise gerek savaş ve göç süreçlerinde, gerekse de sığınan ülkelerdeki yeni topluma uyum süreçlerinde, pek çok hak ihlali ile karşılaşılma riski bulunmaktadır. Oysa ihtiyaçları ve gelişim dönemleri açısından kritik bir öneme sahip olunan çocukluk evresi, aynı zamanda göç süreçlerinde yaşanan problemlerin, çocuklara aktif biçimlerde sirayet edebildiği bir evredir. Çocuklar, bu dönemlerde yaşadıkları riskler ve travmatik süreçler karşısında adeta savunmasız özne durumundadırlar. Çok boyutlu ve çok bileşenli düşünülmesi gereken göç süreçlerinde, göçe maruz kalan bireylerin özellikle de çocukların, insan hakları ihlali noktalarında birçok ihmale ve istismara açık olduğu da bilinmektedir. Gelişim dönemlerinde, korunmaya, psikososyal desteğe, gelişimsel ihtiyaçlara ve sağlıklı yaşam şartlarına ihtiyaç duyan Suriyeli çocukların karşılaştıkları aksi durumlar ciddi risklerle karşı karşıya kalma ihtimalini artırmaktadır.

Görüldüğü üzere, evrensel ve yerel (iç) hukuk kurallarının yanında sosyal devlet anlayışının ve hak temelli yaklaşımın devlete, ailelere ve toplumu oluşturan bireylere yüklediği sorumluluklar bulunmaktadır. Buna rağmen Suriyeli çocuklar ile beraber tüm çocukları etkin biçimlerde koruyabilecek hak temelli etkin bir mekanizmanın pratikte olmayışı ve tüm çocuk hakları ihlalleri karşısında gerekli önlemlerin yeterli düzeylerde alınamamış olması, insan hakları ve çocuk hakları açısından endişe vericidir. Bu noktada, ülkemizde ve dünyada, sığınmacı ve mülteci çocukların sayılarında ve maruz kaldıkları hak ihlallerinde artış görülmesine rağmen, göç süreçlerindeki çocukların (göç öncesi, göç esnası ve göç sonrası) karşılanamayan gereksinimlerini, haklara erişim süreçlerini ve baş etme mekanizmalarını bütüncül biçimlerde ele

alan bir çalışmanın halen yapılmamış olması, bu alandaki bilgi boşluğuna dikkat çekmekte ve bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın temel amacı, hak temelli bakış ile (Suriyeli) çocukların göç süreçlerindeki karşılanamayan gereksinimlerini, karşılaştıkları zorlukları, çocuk haklarına erişimlerini, beklentilerini ve bu süreçlerdeki baş etme mekanizmalarını ortaya koymaktır. Bununla birlikte, göç süreçlerindeki çocukluk deneyimlerini, çocukluk algısı ile çocukların buldukları noktadan hareketle ortaya koymak ve karşılaşılan zorluklarla mücadele edebilecek mekanizmaların geliştirilmesi için veri oluşturmaktır. Bu çalışmanın bir diğer önemli amacı ise çocukların gereksinimlerine, farklılıklarına ve çocuk haklarına ilişkin farkındalığın artırılmasına katkıda bulunmaktır. Araştırmanın amaçlarına bağlı olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

A. Göç süreçlerindeki çocuklar, hak kavramını ve haklara erişimi nasıl algılıyorlar? Bu haklar içerisinde özellikle eşitsiz durumlara, ayrımcılık ve dışlanmaya ilişkin deneyimleri nelerdir?

Hak temelli yaklaşım ve çocuk hakları perspektifi ile bakıldığında;

B. Çocukların göç süreçlerindeki gereksinimleri ve bu süreçlerde karşılaştıkları zorluklar nelerdir?

C. Çocukların göç süreçlerindeki baş etme mekanizmaları ve destek sistemleri nelerdir?

D. Göç süreçlerindeki çocukların beklentileri nelerdir?

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Göç öncesi, göç esnası ve göç sonrası süreçlerde çocukların (karşılanamayan) gereksinimlerine, haklara erişim süreçlerine, karşılaştıkları zorluklara, beklentilerine ve baş etme mekanizmalarına ilişkin ortaya çıkan verilerin göç, çocuk refahı ve sosyal hizmet alan yazınına önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Bununla birlikte Suriyeli çocuklar örneği üzerinden ortaya çıkan verilerin çocuk haklarının geliştirilmesi ve uygulanması, hak ihlallerinin tespiti ve önlenmesi, çocukların gereksinimlerinin belirlenmesi ve karşılanması noktalarında alan çalışanlarına, ilgili kurumlara ve sosyal hizmet uzmanlarına yarar sağlaması beklenmektedir. Ayrıca toplum içerisinde farklılıklara ve dezavantajlara sahip olan bireyler ve çocuklar için toplumsal duyarlılığın, hoşgörü kültürünün, farkındalığın ve savunuculuk faaliyetlerinin gelişmesine de katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Tüm bunların yanında, araştırma sonuçlarının ortaya koyulması ve paylaşılması ile birlikte çocukların göç öncesi, göç esnası ve göç sonrası süreçlerini kronolojik bir bütünlük içerisinde ele alan gereksinim ve hak temelli bir sosyal hizmet müdahalesinin sosyal hizmet disiplinine kazandırılacağı düşünülmektedir. Yapılan bu çalışma, aynı zamanda göç süreçlerini çocuklar açısından kronolojik bir bütünlük içerisinde ele alması nedeniyle alanda ilk olma özelliği taşımaktadır.

1.5. ARAŞTIRMADAKİ SINIRLILIKLAR

12-18 yaş aralığındaki Suriyeli çocuklar ile Kızılay'da görev yapan iyi bir tercüman eşliğinde görüşülmesine rağmen Suriyeli ailelerin ve çocuklarının ana dillerinin Arapça olması veya yeterince Türkçe bilmemeleri araştırmacının görüşmeleri doğrudan yönetmesi açısından kısmen sınırlayıcı bir etki yaratmıştır. Bu durum, görüşme yönergesinin çocuk diline ve çocukların hassasiyetlerine duyarlı biçimlerde daha iyi yapılandırılması yanında tercüman ile önceden bu konuların konuşulması ile aşılmaya çalışılmıştır. Ancak yine de, tercüman eşliğinde yapılan araştırmaların belli oranda sınırlılık yarattığı düşünülebilir.

Bu görüşmeleri doğrudan yürütebilecek araştırmacıların sığınmacı toplumun dilini bilmemelerinin veya tercümanların çocuk dili yanında travmatize olmuş kırılğan gruplar ile görüşme becerilerine sahip olmamalarının, bu araştırmanın yanında alandaki benzer araştırmalar için de sınırlayıcı bir faktör yaratabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca, araştırma yapılan grubun ataerkil ve geleneksel rollere sahip olmasının özellikle kız çocuklarına erişimi ve kız çocukları ile görüşme süreçlerini zorlaştırdığı söylenebilir. Bu nedenle, kız çocukları ile yapılan görüşmelere, araştırmacı ve tercüman ile birlikte ailelere güven ortamı sağlayacak bir kadınla gidilmiştir. Buna rağmen kız çocukları ile gerçekleştirilen görüşmelerin büyük kısmında aileler, görüşme sürecine dinleyici olarak katılmak istemişlerdir. Bu durumun, kız çocuklarının daha rahat konuşabilmelerini ve açılabilmelerini, bazı noktalarda kısmen sınırladığı söylenebilir.

1.6. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Araştırmaya ilişkin işevuruk tanımlar alfabetik sıra doğrultusunda aşağıda yer almaktadır.

Ayırıcılık, “Haklar ve onur bakımından eşit olarak doğduğu” kabul edilen insanlardan bazılarına; sırf o kişiyi belirleyen bir veya daha çok özelliğinden kaynaklı olarak; doğrudan, dolaylı, açıkça ya da örtülü olarak, eşitliğe aykırı bir biçimde, onun bazı haklarını kullanmasını geciktirici, engelleyici ya da ortadan kaldırıcı muamele halidir. Bu özellik(ler) kişinin varlığından gelen ve seçemediği ırkı, anadili, etnik kökeni, cinsel yönelimi olabileceği gibi, kendi seçimi olan

dini inanç, felsefî düşünce vb. kimlik öğeleri de olabilir. Önyargı, stereotip, mitler, dışlanma, yok sayma, aşığılama gibi kavramları içinde barındıran durumu da ifade etmektedir. Bu çalışma açısından ayrımcılık, Thompson'un PCS modeli kapsamında bireysel, kültürel ve yapısal açılardan çocuğun dışlandığını, ayrıştırıldığını, eşitsizliğe, haksızlığa ve ayrımcılığa maruz kaldığını ifade ettiği durumlardır.

Baş etme mekanizmaları, gereksinimlerin karşılanması, haklara erişim, ayrımcılık-dışlanma ve göç-savaş süreçlerindeki yaşanan güçlükler, riskler ve yoksunluklar karşısında, Suriyeli çocukları koruyan, dışlanmalarını engelleyen ya da tedavi eden süreçlerdir. Bu süreçler, çocukların kendi kendine geliştirdiği ya da ailelerin ve kurumların sağladığı psikososyal açılardan sağlanan destekler/sosyal destekler ve (kendini koruyabilme, kendini ifade edebilme, sosyalleşme, sağlıklı ilişki kurma gibi noktalarda) geliştirilen/kazandırılan beceriler veya stratejilerdir.

Çocuk, 0-18 yaşlarındaki bireylerdir.

Çocuk Hakları, BM Çocuk Haklarına Dair sözleşme ve Çocuk Koruma Kanununun içerdiği teori ve uygulama süreçleridir. Bu araştırma için özellikle *ayrım gözetmeme ilkesi* (Madde 2), *çocuğun yüksek yararı ilkesi* (Madde 3), *yaşama hakkı, gelişme hakkı* (Madde 6), *katılım hakkı* (Madde 12) ve *korunma hakkı* (Madde 8,11,16,19,20,33,34,35,36,37,38) kapsamındaki yasal düzenlemelerdir.

Destek Sistemleri, göç süreçlerinde karşılaşılan zorluklar esnasında çocukların gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayan aile, akraba, arkadaş, meslek elemanı vb. bireyleri ve devlet, sivil toplum kuruluşu, ulusal-uluslararası kuruluşlar, yasal mevzuat, politikalar, uygulamalar, hizmetler gibi destek mekanizmalarını içermektedir.

Farklılık, yaş, cinsiyet, dil, din, ırk, renk, etnisite, cinsel yönelim, kültür, siyasi düşünce, fikir, yaşam tarzı, tarihsel geçmiş, yaşanan coğrafya, eğitim durumu, sosyoekonomik durum, sağlık durumu, engellilik gibi konularda bireyleri birbirinden farklı kılan, karakteristik özellikler yaratabilen bir kavramdır. Farklılıkların bir kısmı doğuştan kazanılırken, bir kısmı ise sonradan edinilmektedir. Bu çalışma için farklılık, çocuğun kendini diğer çocuklardan ayırdığı özellikleri ve onlarla benzeşmediğini düşündüğü noktalara ilişkin algılarıdır.

Gereksinim, Max-Neef (1991)'in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisinde yer alan Yaşamı Sürdürme, Koruma, Duygulanım, Anlama, Katılım, Boş zaman, Yaratıcılık, Kimlik ve Özgürlük kapsamında çocukların ifade ettiği gereksinimlerdir. Bu çalışma açısından gereksinim aynı zamanda ihtiyaç kelimesi ile aynı anlama gelmektedir. Bu nedenle çalışmada gereksinim ve ihtiyaç kelimeleri eş anlamlı kelimeler olarak kullanılmıştır.

Göç Süreçleri, Çocukların göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası süreçlerini ifade eden bütüncül bir zamansal evreyi ve savaş süreçlerini içermektedir. Aynı zamanda içerisinde, kronolojik olarak aşağıda yer alan Suriye’de Yaşam, Göç ve Türkiye’de Yaşam Evrelerini de barındırmaktadır *Suriye’de Yaşam Evresi*, kronolojik evreler içerisinde, Suriyeli çocukların Suriye’deki savaş öncesi, savaş esnası ve savaş sonrası dönemlerine ilişkin yaşam deneyimlerini içermektedir.

Göç Evresi, kronolojik evreler içerisinde çocukların göç amacıyla Suriye’den çıkıp Türkiye’ye ulaşana kadar geçen Suriye’deki iç göç süreçlerini ve sınır ülkeye ulaşana kadarki uluslararası göç süreçlerini içermektedir.

Türkiye’de Yaşam Evresi, kronolojik evreler içerisinde çocukların Türkiye’deki tüm yaşam süreçlerini içermektedir. Kronolojik evre olarak ise Türkiye’deki ilk zamanlar ve ileriki zamanlar gibi bir ayrımın söz konusu olduğu söylenebilir. Bu noktada, Türkiye’deki ilk zamanlar kavramı, göçün hemen akabinde çocuk üzerinde göç ve savaş psikolojisinin etkisinin devam ettiği Türkiye’deki ilk göç zamanlarını ifade ederken; Türkiye’deki ileriki zamanlar kavramı ise göç ve savaş psikolojisinin belli oranda azaldığı ve daha yerleşik hayata geçildiği süreçleri ifade etmektedir.

Hakların algılanması, çocukların hak kavramına ve haklara ilişkin algıları ile farkındalıklarıdır. Bu araştırma için ise çocukların hak algısının genel olarak temel gereksinimleri ifade ettiği görülmektedir.

Suriyeli Çocuk, 12-18 yaş aralığında, kamp dışında yaşayan Suriye’den Türkiye’ye göç etmiş, araştırmanın yapıldığı süreçte ise Hatay ve Ankara’da yaşayan Suriyeli çocuktur.

Uyum, birlikte yaşamak için toplumu oluşturan bileşenlerin birbirleri ile karşılıklı kabul ve uyum süreçlerini ifade etmektedir. “Toplumsal Kabul” ve “Sosyal İçerme” kavramları gibi yeni topluma dâhil olma süreçlerindeki toplumla bütünleşme eylemlerini içermektedir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın dayandığı temel kavramlara ilişkin literatür bilgisine yer verilmektedir. Bu noktada, ilk olarak “Çocuk Olmak” kavramı altında, çocukluk, çocukluk algısı, çocukların hakları, gereksinimleri ve karşılaştıkları zorluklar yer almaktadır. Bir sonraki kısımda yer alan “Göç ve Çocuk: Savaşın Yarattığı Göç Süreçlerinde Suriyeli Çocuklar” başlığı altında, göç süreçlerinin çocuk üzerindeki etkileri Suriyeli çocuklar üzerinden ele alınmaktadır. Bu bağlamda, göç süreçlerinde Suriyeli çocukların savaş ile bozulan yaşam sistemleri, yaşam çevrelerindeki oluşan mekânsal bozulma ve yerinden edilmenin çocuklar üzerindeki etkileri ile birlikte farklılıktan kaynaklı yaşanan zorluklar tartışılmaktadır. Son kısımda yer alan “Göç, Çocuk ve Sosyal Hizmet: Suriyeli Çocuklara İlişkin Sosyal Hizmet Müdahalesi” başlığı altında ise göç ve çocuk ilişkisi odağında karşılaşılan zorluklara ilişkin ihtiyaç duyulabilecek sosyal hizmet kuram, yaklaşım ve uygulamalarına yer verilmektedir.

2.1. ÇOCUK OLMAK

Bu çalışmanın öznelere çocukların oluşturması ve çocukluk kavramına yüklenen algının farklılık gösterebilmesi nedeniyle öncelikle “Çocuk Olmak”tan ve “Çocukluk” kavramından amaçlananın ne olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Bu nedenle, kuramsal çerçevenin ilk bölümünde, çocuk olmak kavramı altında geçmişten günümüze değişen çocukluk algısı, çocukların gereksinimleri ve haklarına ilişkin bilgiler ile birlikte günümüzde çocuk olmanın zorlukları ele alınmaktadır.

2.1.1. Geleneksel Çocukluk Anlayışından Modern Çocukluk Paradigmasına Doğru

Çocukluk döneminin yetişkinlikten ayrı bir gelişim dönemi ve sosyal bir kategori olarak değerlendirilmesi fikrinin, aydınlanma dönemi ve endüstri devrimi sonucunda 17. ve 18. yüzyıllar Avrupa’ında ortaya çıkan burjuva sınıfına dayandığı bilinmektedir. Burjuva sınıfı ile değişmeye başlayan geleneksel çocukluk anlayışının, 19. yüzyılda, devletin, çocukların bir koruyucusu olduğu ve çocuklar için yasa yapma sorumluluğu bulunduğu düşüncesine dönüştüğü görülmektedir (Postman, 1995; Yolcuoğlu, 2009). Diğer taraftan günümüzdeki çocukluk fikrini ve çocukluğa ilişkin evrensel kabulleri yorumlarken bu söylemlerin, 1960’larda Aries’le şekillendiğini, 1990’lı yıllara gelindiğinde ise geleneksel çocukluk anlayışının yerini modern

çocukluk anlayışına bıraktığını görmek mümkündür (Akbaş ve Topçuoğlu, 2009). Literatür bilgilerinden anlaşılacağı üzere, belli dönemlerdeki bir takım olayların ve kişilerin etkisiyle, çocukluk dönemi, geçmişten günümüze dek yeniden tanımlanmış olup giderek ayrı ve özel bir yaşam evresi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Tüm bu gelişmeler sonucunda ise çocuğun, küçültülmüş bir yetişkin modeli olmadığı, kendine özgü zekâ ve kişilik özellikleriyle donanmış bağımsız bir birey olduğu, bedensel ve ruhsal özelliklerinin yanında düşünsel ve sosyal gelişimlerinin de son derece önemli olduğunu ortaya koyan günümüz Modern Çocukluk Paradigması fikri hâkimiyet kazanmıştır (Alpay, 1984; Yavuzer, 1994). Bu vesileyle toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri için yapabilecekleri en güvenli yatırımın, çocuğa yapılan/yapılacak yatırım olduğu anlaşılmış olup aynı zamanda, çağdaş, demokratik ve sağlıklı bir toplum oluşturabilmek için çocuğu fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimleri açısından bir bütün olarak ele alabilen ve çocuğu gerçekten koruyabilen politikaların gerekliliği daha da önem kazanmıştır (Bıyıklı, 1995).

Tarihsel gelişmeler ve şekillenmeler sonucunda günümüze kadar ulaşan modern çocukluk anlayışının önemli çıktılarında bir diğeri ise çocuğun korunmasının, bakımının ve yetiştirilmesinin sadece anne ve babanın görevi olmadığı aynı zamanda devletin ve toplumun da görevi olduğu düşüncesidir. Bu düşünceden hareketle yirminci yüzyıl, gerek dünya nezdinde gerekse de Türkiye ölçeğinde çocuk sorununun yoğun tartışıldığı bir dönem olmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak ise tüm dünya ölçeğinde çocuklarla ilgili en kritik belge niteliği taşıyan “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”nin ve ülkemizdeki “Çocuk Koruma Kanunu”nun temelleri oluşmuştur.

Bu noktada, Cılga’ya (1999) göre, devletin temel sorumlulukları ve ödevleri; olanak yaratmaya, şartları iyileştirmeye ve ortamı geliştirmeye yöneliktir. Aynı zamanda devlet, aile kurumuna destek sağlayan, yardımcı olan ve onun gelişimini destekleyen organdır. Aile içerisinde ve çevresinde, hem aileyi hem de çocuğu bütüncül bir yaklaşımla desteklemek devletin temel bir görevidir. Bu nedenle aile kurumu, çocuğun yaşamına devam etmesi, korunması ve geliştirilmesi açısından kamusal alan içerisindeki öncelikli kurumlar arasında ele alınmalıdır. Bu noktada, aile ve devlet ilişkilerinin bu doğrultuda geliştirildiği söylenebilir. Bununla birlikte, ailenin dışında veya aile yerine alternatif yetiştirme ortamlarını oluşturmak, geliştirmek ve çocuğun aileye dönüşünü sağlamak da devletin sorumluluğundadır. Ayrıca, çocuğun aile içerisinde, aile çevresinde, alternatif bakım ortamlarında ve tüm toplumsal yaşam alanlarında her türlü tehlikeye, riske, sömürüye, ihmal ve istismara karşı korunması da devletin temel sorumlulukları arasında yer almaktadır.

Çocuklar adına elde edilen bu olumlu kazanımlar sonucunda çocukların gereksinimlerinin karşılanması ve haklarının korunması bağlamında çocuğun biyopsikososyal gelişimini destekleyecek sorumluluklar öncelikle devletin görevleri arasında sayılmıştır. Bununla birlikte çocukların hak ihlallerini engellemek, sosyalleşmelerini desteklemek, becerilerinin gelişmesini sağlamak, kapasitelerini güçlendirmek ve çocuğu tehlikelere/risklere karşı korumak gibi çocuğun korunmasına ve gelişmesine yönelik temel görevlerin de, öncelikli olarak devletin görev ve sorumluluğu altında olduğu bilinmektedir.

Literatürden anlaşılacağı üzere modern çocukluk paradigması ve çocukları bütüncül bir yaklaşım ile destekleme fikri aynı zamanda hak temelli yaklaşıma dayanmaktadır. Bu noktada, modern çocukluk paradigmasının Suriyeli çocuklar için çocuk olmayı, çocukluk döneminin gerektirdiği farklı gelişim özelliklerinin dikkate alınmasını, buna paralel olarak ise Suriyeli çocukların gereksinimlerinin karşılanmasını ve karşılaştıkları zorlukların çözülmesini önemle vurguladığı söylenebilir. Ayrıca Suriyeli çocukların hem insan, hem de çocuk olmalarından hareketle tüm bu süreçlerin yasal zemininin ise “İnsan Hakları Sözleşmesine ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye” yani hak temelli yaklaşıma dayandığı görülmektedir.

Bu durum, sosyal hizmetin önemli bir çalışma alanı olan çocuk refahı alanı için önem arz eden “Hak Temelli Yaklaşım” ve “BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”de de benzer biçimlerde ele alınmaktadır. Çocuklara ilişkin olası risklere karşı koruyucu-önleyici mekanizmaların oluşturulması, çocukların her ortamda korunması ve çocuk refahının geliştirilmesi gibi temel noktalarda birincil görev sahibinin öncelikli olarak devlet ve devletin ilgili kurumları olduğu belirtilmektedir. Bu noktalardaki sorumlulukların çocuk olmaları nedeniyle Suriyeli çocukları da kapsadığı unutulmamalıdır. Aynı zamanda, BM ÇHS’de yer alan çocuğun “Yaşama Hakkı”, “Gelişme Hakkı”, “Korunma Hakkı” ve “Çocuğun Üstün/Yararı İlkesi” nden anlaşılacağı üzere, çocukların gereksinimlerinin karşılanması da en temelde devletin sorumluluğu altındadır. Bu süreçlerde, tüm çocuklar gibi sığınmacı çocukların biyopsikososyal gelişimi için gerek duyulan ihtiyaçların karşılanması ve koruyucu-önleyici hizmetlerin sunulması aynı zamanda çocuklara sunulan haklar ve bu hakların işlevselliğini sağlayan mekanizmalar ile de doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla göç süreçlerindeki sığınmacı çocukların ve Suriyeli çocukların, modern çocukluk paradigması çerçevesinde ihtiyaçlarının karşılanması ve gerekli hizmetlerin sunulması bir tercih değil, aksine hak temelli yaklaşımın ve BM ÇHS’nin işaret ettiği bir yasal ve insani sorumluluk olarak düşünülmelidir.

2.1.2. Çocukların Gereksinimleri ve Karşılanması

Gereksinim veya ihtiyaç kavramı, en basit haliyle, beklenen koşullar ile var olan koşullar arasındaki fark olarak ifade edilebilir. Bu durum aynı zamanda aşağıdaki gibi de formüle edilebilir.

$$\text{Gereksinim} = \text{Beklenen Koşullar} - \text{Var Olan Koşullar}$$

İçinde bulunulan zamana ve disiplinlere göre gereksinimlerin hissedilme ve yorumlanma biçimlerinin farklılaşabildiği söylenebilir. Literatürde, gereksinimlerin kapsamı, ortaya çıkma ve karşılanma biçimleri ile ilgili pek çok yaklaşım bulunmaktadır. Bu noktada, literatürde öne çıkan ve sosyal hizmet çalışmalarında tercih edilen gereksinimlere dair bazı yaklaşımlar aşağıdaki gibidir.

Bir çalışmaya göre, çocuğun temel ihtiyaçlarını, fiziksel, sosyal ve psikolojik temel ihtiyaçlar olarak üç kategoride incelemek mümkündür. Bireyin, yaşamını sürdürebilmesi için ilk olarak fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bunlar; beslenme, barınma, giyinme, solunum, uyku ve dinlenme, temizlik, boşaltma, vücut ısısı, tehlikelerden korunma gibi ihtiyaçlardır. Bir diğer ihtiyaç olan sosyal temel ihtiyaçların ise bireyin sosyalleşmesiyle ilgili olduğu gözlemlenmiştir. Çocuğun ailesi ve çevresi tarafından olumlu desteklenme çabaları, onun sosyal gelişimini sağlıklı sürdürebilmesini sağlar. Sosyal temel ihtiyaçlar; arkadaşlık kurmak, bir gruba ait olmak, sosyal statü ihtiyacı, sosyal işlevsellik ihtiyacı, bağımsızlık gibi ihtiyaçları içermektedir. Psikolojik temelli ihtiyaçlar ise sevme ve sevilme, ait olma, öğrenme, psikolojik açıdan güven içerisinde olma, başarılı olma, başkalarının onayını alma, kendine ve kişiliğine saygı duyulması gibi ihtiyaçları ifade etmektedir (Martinez Garcia ve Cordoba, 2013).

Başka araştırmada ise ihtiyaçların değerlendirmesi, planlanması ve düzenlenmesinde altı ihtiyaç türü kullanılır. Aşağıda belirtilen bu ihtiyaçlar, ihtiyaçları belirleme ve sınıflamada bir araç olarak kullanılır (Burton ve Merrill, 1991; Akkoyunlu ve diğ., 2008).

Normatif İhtiyaçlar (Normative Needs): Bireyin, çocuğun ya da hedef kitlenin mevcut durumunun, evrensel olarak kabul edilmiş standartların altında olması durumudur. Kısacası bir standart ile kendi ihtiyacımız arasındaki yetersizlikler veya eksikler ihtiyaç olarak belirlenir.

Karşılaştırmalı İhtiyaçlar (Comparative Needs): Bireyin, çocuğun veya hedef kitlenin bir konudaki durumunun, bu hedef kitleyle aynı veya benzer özelliğe sahip başka bir grup ile karşılaştırılmasıdır.

Hissedilen İhtiyaçlar (Felt Needs): Bireyin kendine özgü hissettiği ihtiyaçları veya istekleri olarak düşünülebilir.

İfade Edilen İhtiyaçlar (Expressed Needs): Taleplerimizin ve isteklerimizin eyleme dönüşmüş halidir. Hissedilen ihtiyaçların dile getirilen veya eyleme dönüştürülmüş hali olarak açıklanabilir.

Geleceğe İlişkin veya Öncesinden Tahmin Edilen ihtiyaçlar (Future or Anticipated Needs): Elde bulunan verilere ya da mevcut duruma ilişkin olarak geleceğe yönelik tahminlerin yapılması sonucunda geleceğe dair ortaya çıkabilecek gereksinimleri karşılamak üzere önlemlerin alınması olarak düşünülebilir.

Acil İhtiyaçlar (Critical Incident Needs): Az sıklıkla rastlanan ancak sonuçlarından kaynaklı yıkıcı etkiler taşıyan olaylar nedeniyle ani ya da beklenmedik şekillerde ortaya çıkan gereksinimlerdir.

İhtiyaçlar ile ilgili en temel çalışmalardan bir diğeri ise bilindiği üzere Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisidir. Maslow (1943), ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde, kişinin kendisini gerçekleştirmesine yönelik ihtiyaçları, belirli basamaklar aracılığıyla açıklamaktadır.

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi

Şekil 1'de yer alan Maslow (1943) ihtiyaçlar piramidine göre; birinci basamaktaki en temel ihtiyaçlar fizyolojik nitelikte olup bunlar, hava, su, besin, yeme, içme, cinsellik, uyku, barınma gibi *fizyolojik ihtiyaçlardır*. Görüldüğü üzere ikinci basamak ise *güvenlik ihtiyacı* ile ilgili olup bireylerin, birlikte yaşanan ailenin veya toplumun güven içerisinde, tehlikelerden, çatışmalardan ve karışıklıktan uzak olacak şekilde yaşama biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, ilk iki basamaktaki ihtiyaçların, sosyal bir varlık olan insan için en temel gereksinimler arasında yer aldığı söylenebilir (Cao ve diğ., 2013; Kula ve Çakar, 2015). Bir başka deyişle sosyal bir

varlık olabilmek ve üst basamaklardaki ihtiyaçlara erişebilmek için fizyolojik ihtiyaçların ve güvenlik ihtiyacının karşılanması gerekmektedir. İlk iki basamakta bulunan ihtiyaçlar bu nedenle yaşamı sürdürebilmek için gereksinim duyulan temel ihtiyaçlar olarak da adlandırılmaktadır.

Piramidin üçüncü basamağında yer alan *ait olma ve sevgi ihtiyacı* ise aidiyet, sevgi, sevme ve sevilme biçimindeki ihtiyaçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Piramidin dördüncü basamağı, bireyin bir şeyleri başarma, değer görme, takdir edilme ve saygı görme ihtiyaçlarını kapsayan *saygı ve takdir edilme ihtiyaçları* olarak ele alınmaktadır. Beşinci ve en üst basamakta ise altta bulunan dört basamaktaki ihtiyaçların karşılanması ile birlikte kişinin kendi kapasitesinin farkına vararak doyuma ulaşmasını ve kendini gerçekleştirmesini ifade eden *kendini gerçekleştirme ihtiyacı* yer almaktadır (Cao ve diğ., 2013; Kula ve Çakar, 2015). Dördüncü ve beşinci basamaktaki ihtiyaçlar aynı zamanda gelişime ve geliştirmeye yönelik ihtiyaçlar olarak da adlandırılmaktadır. Ayrıca, teoriye göre, belli bir hiyerarşi içerisinde en temel ihtiyaçlardan hareketle alt seviyedeki bir ihtiyaç karşılanmadan bir üst basamağa geçilemeyeceği belirtilmektedir.

Diğer taraftan ise Şekil 1’de yer alan “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı”nın çok sayıda ihtiyaç kuramının gelişimine öncülük ettiği bilinmektedir. Bu çalışmalar arasından en dikkat çekici olanlardan birinin, Clayton Alderfer’ in “ERG veya VİG” olarak ifade ettiği model olduğu söylenebilir. Bu model, sınıflandırdığı üç temel ihtiyacın baş harflerinden hareketle İngilizce de ERG, Türkçe’ de ise VİG modeli olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 1. Alderfer ve Maslow Teorilerinin Karşılaştırılması

Modeller	1.Basamak	2.Basamak	3.Basamak
Alderfer	Varoluş, Yaşamı Sürdürme İhtiyaçları	İlişkili olma İhtiyaçları	Gelişme İhtiyaçları
Maslow	Fizyolojik ve Güvenlik İhtiyaçları	Sosyal İhtiyaçlar	Saygınlık ve Kendini Gerçekleştirme

(Şimşek, 2005)

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramını geliştiren Alderfer'in çalışmasına göre ihtiyaçlar, "Var Olma (Existence) İhtiyacı", "İşkili Olma (Relatedness)" ve "Gelişme (Growth) İhtiyacı" olmak üzere üç temel kategoride ifade edilmektedir (Alderfer, 1969, 1972).

Var olma (Existence) ihtiyacı: Maslow' daki fizyolojik ihtiyaçları ve güvenlik ihtiyacına karşılık gelmektedir. Bireyin varlığını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerdir. Yiyecek, barınak, giyim, uyku vb. gibi Maslow' daki fizyolojik ihtiyaçlar ile birlikte güvenlik ihtiyacı kapsamında ele alınan fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan emniyet ve güvenlik hissine yönelik ihtiyaçlardır.

İşkili olma (Relatedness) ihtiyacı: Sevgi, dostluk, kişiler arası ilişkiler, başka insanlarla bir arada olma, duygu ve düşüncelerini paylaşma gibi Maslow'da aidiyet-ait olma ihtiyacı kapsamında ele alınan ihtiyaçlar olarak düşünülebilir.

Gelişme (Growth) ihtiyacı: Bireyin insan olarak kapasitesini bütüncül olarak geliştirmesine olanak sağlayan ilerlemeye ve kişisel gelişime yönelik ihtiyaçlardır. Maslow'daki saygı ve takdir edilme ihtiyacı ile kendini gerçekleştirme ihtiyacına denk geldiği söylenebilir.

"ERG Teorisi", insanların gereksinimlerinin anlaşılmasında Maslow'un "İhtiyaçlar Hiyerarşisi" kuramına oranla daha esnek bir bakış açısı sunmaktadır. Kişiyi harekete geçiren gücün anlaşılmasında eğitim, aile yapısı, kültürel çevre gibi değişkenlerin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu nedenle, batı toplumlarında gelişme gereksinimlerinin daha öncelikli olmasına karşılık, doğu toplumlarında var olma gereksinimlerinin öne çıktığı ifade edilmektedir (Tınaz, 2005).

Bununla birlikte Alderfer de, Maslow gibi üst düzey gereksinimler ortaya çıkmadan, alt düzey gereksinimlerin doyurulması gerektiğini, diğer taraftan ise üç gereksinimin aynı anda aktif olabileceğini de savunmaktadır (Şimşek, 2005; Şahin, 2012). Bu noktada Alderfer'in, Maslow'dan farklı olarak bireyde birden fazla düzeyde ihtiyacın aynı anda aktif olabileceğini ve hayatın bazı dönemlerinde bazı ihtiyaçların diğerlerine oranla daha fazla önem kazanabileceğini ortaya koyması dikkat çekmektedir (Uykur, 2013).

Bu gelişmelere paralel olarak "insani ihtiyaç" veya "insani gereksinim" kavramının sosyal hizmet literatürüne ise ilk olarak İkinci Dünya savaşı sonrası Charlot Towle'ın "Müşterek İnsan İhtiyaçları (Common Human Needs)" kitabını yayınlamasıyla girdiği ifade edilmektedir. Bu süreçlerde, aynı zamanda insani ihtiyaçların; birey, aile, grup, topluluk, kurum, sosyal hizmetler sistemi ve toplum düzeylerinde analiz edilmesinin gerekliliği sıklıkla tartışılmıştır. Örneğin, Ife, sosyal hizmetin temel değerlerinden biri olan insan haklarını tanımlamak, gerçekleştirmek ve garanti altına almak için insani ihtiyaçları bir araç olarak görmüştür. Payne ise sosyal hizmette

insani ihtiyaçların tanımlanmasını ve giderilmesini; temel mesleki değerler olarak tanımlanan insan haklarının ve sosyal adaletin sağlanması için önemli görmüştür. Bu süreçlerde ise sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapının dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır (Towle, 1945; Payne, 2007; Ife, 2012; Hatiboğlu Eren, 2016). Bu noktada, çocukların hayatlarındaki yoksulluk ve yoksunluk kavramlarının, aslında çocuğun karşılanamayan gereksinimlerinin bir sonucu olduğu da dikkat çekmektedir.

Literatüre bakıldığında, Max-Neef (1991)'in “İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi”, Peet ve Bossel (2000)'in temel ihtiyaçlara ilişkin “Etik Temelli Sistem Modeli” ve bunlara ek olarak toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarına ilişkin modellemeler önemli diğer ihtiyaç modelleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ihtiyaç modelleri, aynı zamanda çocuğun ihtiyaçlarının doğru ve kapsamlı biçimlerde tespit edilmesi için öne çıkan çalışmalar olarak da düşünölebilir.

Diğer taraftan çocuğun ihtiyaçlarının doğru ve kapsamlı biçimlerde analiz edilmesinin, “Modern Çocukluk Anlayışı”nın ve “Çocuk Hakları”nın gelişmesine de önemli katkıları olduğu söylenebilir. Bu noktada, çocuğun gereksinimlerini doğru biçimlerde analiz etmek, hem çocuğun bulunduğu noktayı anlayabilmek, hem de çocuğun korunabilmesi ve biyopsikososyal gelişiminin desteklenmesi adına koruyucu, önleyici, sorun çözücü ve tedavi edici hizmet, politika ve uygulamalar oluşturabilmek için önemli görölmektedir.

Bu noktada, göröldüğü üzere literatürde, ihtiyaç kavramı üzerine pek çok çalışma yer almaktadır. Ancak bu araştırmanın hak temelli ele alınmış olması nedeniyle bu çalışma için doğrudan insani ihtiyaçları, insan haklarını ve sosyal adaleti temel alarak yapılandırılmış olan Max-Neef'in “İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi” tercih edilmiş ve kullanılmıştır (Max-Neef, 1991). Max-Neef'in “İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi” içerisinde yer alan ihtiyaçlar ise aşığıdaki tabloda dokuz ihtiyaç üzerinden ele alınmaktadır.

Tablo 2. Max-Neef'in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi

Varoluşsal kategori	Varoluş (being) ¹	Sahip olma (having) ²	Eyleme (doing) ³	Etkileşim (interacting) ⁴
Değerbilimsel Kategori				
Yaşamı Sürdürebilme (Subsistence)	Fiziksel ve zihinsel sağlık, denge, espri anlayışı, uyum	Yiyecek, barınak, iş	Beslenmek, dinlenmek, çalışmak, üretmek	Yaşanan/fiziksel çevre, sosyal alan
Koruma (protection)	Bakım, özerklik, denge, dayanışma	Sosyal güvence, sağlık sistemi, haklar, aile, iş	İşbirliği, koruma, planlama, ilgilenme, yardım, iyileştirme	Yaşam alanı, sosyal çevre, konut
Duygulanım (affection)	Kendine-güven, dayanışma, tolerans, cömertlik, kararlılık, tutku, azim, duyarlılık, espri anlayışı	Arkadaşlık, aile, ortaklık, doğayla ilişki	Aşk, değer vermek/verilmek, paylaşım, ilgilenmek, sevmek/sevilmek,	Ortak alan, özel alan, ev, samimiyet, mahremiyet,
Anlama (understanding)	Eleştirel bilinç, yeni fikirlere açıklık, merak, şaşırma, sezgi, disiplin, mantıklı olma	Okur-yazarlık, öğretmenler, yöntem, eğitim politikası, iletişim politikası	İncelemek, araştırmak, eğitim almak, analiz etmek, çalışmak, deneyimlemek, meditasyon	Bilgilendirici etkileşim mekanizmaları, okullar, üniversiteler, akademik gruplar, topluluklar ve aile
Katılım (participation)	Uyum sağlama, yeni fikirlere açıklık, isteklilik, kararlılık, saygı, adanmışlık, espri anlayışı	Haklar, sorumluluklar, görevler, iş, ayrıcalıklar	Ortak çalışma, paylaşma, etkileşim, aynı ya da karşıt fikirde olma, düşünceleri ifade etme, öneri getirme, üyeliğe kabul edilme,	Katılımcı etkileşim partiler, sivil ve kamu örgütlenmeleri, birlikler, topluluklar, komşuluk, aile
Boş zaman (leisure/idleness)	Merak, yeni fikirlere açıklık, hayal etme, espri anlayışı, duyarlılık, atılganlık, huzur,	Oyunlar, görünüş, lakaplar, unvan, iç huzuru, partiler	Dalgınlık, hayal kurma, eski günleri anımsama, fantezi kurma, hatırlama, huzur, eğlenme, oyun oynama, düşünceye dalma,	Boş zaman, manzara, özel ve ortak alan, yakınlık kuracak alan, içinde bulunulan çevre
Yaratıcılık (creativity)	Tutku, kararlılık, sezgi, hayal gücü, mantıklı olma, özerklik, cesaret	Yetenek, beceri, yöntem, iş	Çalışmak, inşa etmek, üretmek, yaratmak, dizayn etmek, keşfetmek, yorumlamak	Geliştirici ve geri bildirim veren düzenlemeler, çalıştaylar, kültürel gruplar, sergileme alanları, geçici özgürlük alanları

¹ Varoluş (being) sütunu, insani ihtiyaçların giderilmesinde sahip olunması gereken kolektif ya da bireysel nitelikleri ifade etmektedir.

² Sahip olma (having) sütunu, insani ihtiyaçların giderilmesi açısından önemli olan bireysel ve kolektif mekanizmaları, kuralları, kurumları, yasal çerçeveleri ve araçları ifade etmektedir.

³ Eyleme (doing) sütunu, insani ihtiyaçların giderilmesi açısından önemli olan bireysel ve kolektif eylemleri, aktiviteleri ifade etmektedir.

⁴ Etkileşim (interacting) sütunu, insani ihtiyaçların giderildiği zaman ve mekânın bölgesel ve çevresel boyutunu ifade etmektedir.

Kimlik (identity)	Ait olma duygusu, farklılık, kendine-güven, atılganlık, tutarlılık	Dil, semboller, din, gelenekler, referans grupları, cinsellik, değerler, kurallar, tarihsel bellek, çalışma	Kendini tanıma, kendiyle bütünleşme, kendiyle ilgili karar verme, büyüme, kendini gerçekleştirme, kendi fikrini söyleme, yüzleşme	Sosyal ritim, gündelik yaşam, ait olunan çevre, olgunlaşma aşaması
Özgürlük (freedom)	Özerklik, kendine-saygı, kararlılık, tutku, atılganlık, açık fikirlilik, toleranslı olma, cesaret, asilik	Eşit haklar	Seçim yapmak, farklı olmak, riskleri yönetmek, farkındalık, kendi ifade etmek, kurallara uymamak,	Her yerde geçici mekânsal esneklik

(Max-Neef, 1991; Hatiboğlu Eren, 2016)

Tablo 2’ de, Max-Neef’in insan haklarıyla bağlantılı olarak dokuz temel insani ihtiyaç tanımladığı görülmektedir (Max-Neef, 1991; Hatiboğlu Eren, 2016). Bu ihtiyaçların hak temelli anlayış çerçevesinde insan haklarıyla bağlantısı ise şu şekilde tanımlanabilir:

Yaşamı Sürdürme İhtiyacı: Yaşama, barınma, gelir, beslenme, sağlık, dinlenme gibi insan haklarının gerçekleştirilmesini gerektirir. Bu gereksinim çerçevesinde ele alınacak durumlar ise yiyecek, barınma, gelir, iş, fiziksel ve zihinsel sağlık, uyum ile ilgili süreçlerdir.

Koruma İhtiyacı: Bedensel bütünlüğün korunması, sosyal güvence ve sağlık gibi insan haklarının gerçekleştirilmesini gerektirir ve yaşamı sürdürme ihtiyacıyla doğrudan bağlantılıdır. Aynı zamanda, sosyal çevre, sosyal güvence, sağlık sistemi, haklar, aile ve iş koruma ihtiyacı kapsamında ele alınmaktadır.

Duygulanım İhtiyacı: Özel alana saygı, mahremiyet, duygularını ifade edebilme hakkı, sevmek ve sevilme hakkı, dayanışma hakkı gibi haklarla bağlantılıdır. Aynı zamanda, doğayla ilişki, aşk, değer vermek/verilmek, paylaşım, ilgilenmek, sevmek/sevilmek, kendine-güven, dayanışma, tolerans, cömertlik, kararlılık, tutku, azim, duyarlılık, espri anlayışı, arkadaşlık, aile ve ortaklık ile ilgili durumlar bu gereksinim çerçevesinde ele alınmaktadır.

Anlama İhtiyacı: “Doğru bilgiye ulaşım hakkı ve eğitim hakkı” nı içermektedir. Bununla birlikte, eğitim, okur-yazarlık, etkileşim mekanizmaları, disiplin, öğretmenler, yöntem, eğitim politikası ve iletişim politikası gibi benzeri süreçler anlama ihtiyacı kapsamında ele alınmaktadır.

Katılım İhtiyacı: “Kendi kaderini tayin hakkı, örgütlenme ve karar süreçlerine katılım hakkı” nın gerçekleştirilmesiyle doğrudan bağlantılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu ihtiyacın giderilmemesi durumunda diğer ihtiyaçların giderilmesinde de sorunlar oluşabileceği belirtilmektedir. Ayrıca, uyum sağlama, yeni fikirlere açıklık, isteklilik, kararlılık, haklar, sorumluluklar, görevler, ayrıcalıklar, etkileşim, aynı ya da karşıt fikirde olma, düşünceleri ifade etme, öneri getirme, üyeliğe kabul edilme durumları bu gereksinim içerisinde yer almaktadır.

Boş Zaman İhtiyacı: Eğlenme, nitelikli boş zaman değerlendirme hakkı vb. gibi hakları ifade eder. Bununla birlikte, fantezi kurma, hatırlama, huzur, eğlenme, oyun oynama, düşünceye dalma, partiler, merak, yeni fikirlere açıklık, hayal etme, espri anlayışı, duyarlılık, atılganlık ve eski günleri anımsama gibi durumlar, boş zaman ihtiyacı kapsamında değerlendirilmektedir.

Yaratıcılık İhtiyacı: Özerk davranabilme hakkı, yetenek ve becerilerini uygulayabilme ve sergileyebilme hakkıyla doğrudan bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda, hayal gücü, mantıklı olma, tutku, kararlılık, sezgi, özerklik, cesaret, yetenek ve beceri durumları yaratıcılık ihtiyacı çerçevesinde ele alınmaktadır.

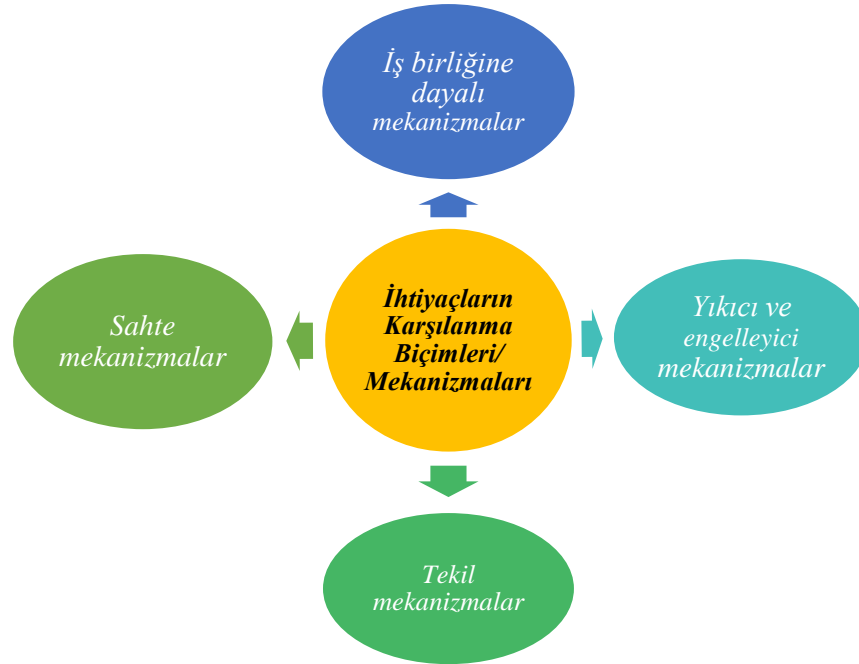
Kimlik İhtiyacı: Kendine ait değer, sembol, kural ve örüntüleri istediği gibi ifade edebilme hakkını ifade etmektedir.

Özgürlük İhtiyacı: Sivil ve politik haklar, eşit olanaklara sahip olabilme hakkı, hareket özgürlüğü vb. gibi hakların gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Özerklik, kendine-saygı, kararlılık, tutku, atılganlık ve eşit haklar bu gereksinim çerçevesinde ele alınmaktadır.

Max-Neef (1991)'e göre bireylerin, grupların veya toplulukların ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve refahını sağlayabilmek için bu dokuz ihtiyacın bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Ayrıca bu ihtiyaçlar, Max-Neef'in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi tablosunda belirtilen "varoluş, sahip olma, eyleme ve etkileşim" süreçleri dikkate alınarak ve insan haklarının sağlanması ile ilişkili "Araçsal İhtiyaçlar" ile birlikte dikkate alınmalıdır. "Araçsal İhtiyaçlar", temel gereksinimlerin giderilmesi için hangi etkili mekanizmaların geliştirilmesi ve hangi noktalara bakılması gerektiği hakkında bilgi vermektedir. Bu vesileyle insani ihtiyaçların bir bütün olarak değerlendirilmesinin ve bir ihtiyacı giderirken bir başka ihtiyacın ortaya çıkmasına neden olabilecek koşulları dikkate almanın önemi vurgulanmaktadır. Bunun yanında ise insani ihtiyaçların sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapıyı dikkate alarak giderilmesi için kapsamlı bir çerçeve sunulmaktadır.

Max-Neef'e göre, insani ihtiyaçların karşılanmasında Şekil 2'de yer alan dört temel ihtiyaç giderici mekanizmadan bahsetmek mümkündür.

Şekil 2. İnsani İhtiyaçların Karşılmasında İhtiyaç Giderici Mekanizmalar

Bu mekanizmalar arasında yer alan *yıkıcı ve engelleyici mekanizmalar*, bazı ihtiyaçların giderilmesi amaçlanırken bazı ihtiyaçların ise giderilme olasılığını yok eden veya ciddi düzeyde engelleyen mekanizmaları ifade etmektedir. Bu mekanizmalar genellikle köklü gelenek, örüntü ve ritüellerin zarar görmesini engellemeyi öncellediğinden, geleneksel yapılarla çatışan özgürlük, kimlik, yaratıcılık, katılım, anlama gibi insani ihtiyaçları giderecek politika araçlarını ve destek sistemlerini sınırlandırmaktadır (Max-Neef, 1991; Vermaak, 2009; Hatiboğlu Eren, 2016). Bu mekanizmalar aynı zamanda tek bir ihtiyacın giderilmesine odaklanırken diğerlerini görmezden gelen ve Max-Neef tarafından bir diğer ihtiyaç giderici mekanizma olarak tanımlanan *tekil mekanizmalarla* benzerlik göstermektedir. Ancak *tekil mekanizmalar*, Max-Neef tarafından sadece tek bir ihtiyaca odaklanan mekanizmalar olarak *yıkıcı ve engelleyici mekanizmalardan* farklılık göstermektedir. Üçüncü olarak tanımlanan ihtiyaç giderici mekanizma ise, daha çok biçimsel olarak var olan ancak işlevsel olarak yeterli düzeyde var olmayan *sahte mekanizmalardır*. Dördüncü olarak tanımlanan *iş birliğine dayalı ihtiyaç giderici mekanizmalar* ise Max-Neef'in insani ihtiyaçlar ve giderilmesine dair geliştirdiği modelin temelini oluşturmaktadır. Bu mekanizmalar aynı zamanda diğer ihtiyaçların karşılanmasına destek olan ve iş birliği yaratan mekanizmalardır. Öte yandan tüm bu mekanizmalarla bir ihtiyacın giderilmesi, eş zamanlı olarak varoluş, sahip olma, eyleme ve etkileşim düzeylerinde ortaya çıkan diğer "Araçsal İhtiyaç" ların giderilmesine bağlıdır (Max-Neef, 1991; Hatiboğlu Eren, 2016).

Bu noktada, Karataş ve arkadaşlarına (2016) göre kuşkusuz gereksinimler karşılanabildiği, sorunlar çözülebildiği ölçüde çocuğun gelişimi sağlıklı ilerleyecektir. Buna karşılık

karşılanamayan gereksinimler ise giderek çoğalacak daha karmaşık sorunların alt yapısını oluşturacaklardır.

Ayrıca çocukların gereksinimlerinin karşılanabilmesi; ihtiyaç giderici mekanizmaların yanında çocukların ihtiyaçlarının giderilmesini bir nevi garanti altına alan çocuk hakları ile doğrudan ilişkilidir.

2.1.3. Çocukların Hakları

İnsan hakları felsefesinin ve insan haklarına dair belgelerin çocuklar, kadınlar, göçmenler ve mülteciler gibi korunmaya ve özel gereksinime sahip grupların haklarının korunmasında yetersiz kalması üzerine, belirli durumlara (savaş ortamları, göç süreçleri vb.) ve belirli gruplara (çocuklar, kadınlar, tıbbi bakım alan kişiler vb.) ilişkin insan haklarını temel alan belgelerin geliştirilmesi üzerine çalışmalar başlamıştır (Kırımsoy ve diğ. 2013). Bu gelişmeler, aynı zamanda modern çocukluk anlayışını öne çıkaran çocuk haklarının temellenmesinde de etkili olmuştur.

Bu noktada, çocuk haklarına dair bilinen en kapsamlı ve yaygın belge, uluslararası arenada da evrensel bir tanınırlığı olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BM ÇHS)'dir. Bu sözleşme, 193 ülke tarafından onaylanmış olup aynı zamanda taraf olan ülke sayısının en yüksek olduğu sözleşme niteliğindedir. Türkiye, bu sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış olup 9 Aralık 1994 tarihinde 17., 29., 30. maddelerine Anayasa ve Lozan antlaşması çerçevesinde çekince koyarak kabul etmiş ve 1995 yılında ise yürürlüğe koymuştur.

BM ÇHS, on sekiz yaşın altında olan herkesi çocuk olarak tanımlayarak başlamaktadır. BM ÇHS'de özetlenen haklar, nerede olurlarsa olsunlar bütün çocuklar için geçerlidir. Sözleşmenin 2. maddesine göre, taraf devletler, sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa (mülteci, sığınmacı ve göçmen çocuk da dâhil olmak üzere), kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt etmek durumundadırlar (Özservet, 2016). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, öncelikle taraf devletlere, ailelere, topluluklara, gençlere, öğretmenlere, sağlık çalışanlarına, güvenlik görevlilerine çocuklarla ilgili asgari sorumluluklar verir ve davranış biçimleri öngörür. Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların "Yüksek Yararının" gözetilerek uygulanması görevini devlete verirken sivil toplumun ve hükümet dışı kuruluşlara da uygulama ve alınan tedbirlerin çocukların yaşamında yol açtığı değişimleri izleme görevi vermektedir (İnsan Hakları Derneği, 2017). Sözleşme çocuğun yaşatılması, korunması ve geliştirilmesi bakımından devletin ve ailenin önemini özellikle vurgulamaktadır. Devletin çocuğun gelişimi için

gerekli olan koşulları düzenlemesi gerektiği ise özellikle vurgulanmaktadır (Karataş ve arkadaşları, 2004).

BM ÇHS, sağladığı haklar ve standartlar sayesinde “nitelikli insan” yetiştirmeyi temel hedef olarak belirlemiştir. Çocukları ve gençleri bir sosyal kategori olarak tanımlayan bu sözleşme; onların toplumsal konumları yanında içinde buldukları toplumsal ortamın koşullarını ve olanaklarını geliştirmeyi de amaçlar. Yaşama, bakılma, gelişme, yetişme ve katılma haklarını düzenleyerek toplumsal sorumluluk ve yakın çevre sorumluluğunu öne çıkarmıştır. Bununla birlikte, çelişkiler, yetersizlikler, ihmal ve istismarlar karşısında toplumsal destek mekanizmaları ile yakın çevre destek mekanizmalarını düzenlemiştir. Aynı zamanda, eğitim yoluyla yetişecek çocuk ve gençlerin, kişisel ve sosyal varlık olarak her yönden yetişmeleri; sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal açılardan nitelikli toplumun yaratılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, sözleşmede, çoğulcu demokratik toplum düzeni içerisinde çocuğun ve gencin demokrasi kültürü ortamında yetişmesinin temelleri de yer almaktadır. "Hakları olan çocuk ve genç" anlayışının temel alındığı düzenlemeler çoğulcu demokrasinin ilkelerini sözleşmenin eksenine oturtmuştur. Sözleşmenin ruhunda ve içeriğinde yer alan demokrasi düşüncesi; çocuğun ve gencin değerine bu doğrultuda içerik kazandırmıştır (Cılga, 1999).

54 maddeden oluşan BM ÇHS, genel olarak "yaşama, katılım, korunma ve gelişim" olmak üzere dört temel kavram üzerinden ifade edilmektedir (Uçar, 2013). Ayrıca Avrupa Konseyi'nin BM ÇHS konusundaki çalışmaları da benzer biçimde “ayrım gözetmeme ilkesi (Madde 2)”, “çocuğun yüksek (üstün) yararı ilkesi (Madde 3)”, “yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı (Madde 6)” ve “görüşlerini ifade etme (katılım) hakkı (Madde 12)” olmak üzere 4 temel çatı kavram üzerine inşa edilmiştir (Avrupa Konseyi, 2016; UNICEF, 2018a).

Sözleşmede belirtilen bu 4 temel madde yanında, beşinci olarak öne çıkan ve bu araştırma açısından önem arz eden bir diğer hak ise “Çocuğun Korunma Hakkı”dır (Madde 8,11,16,17,19,20,33,34,35,36,37,38). Bu çalışma boyunca, çocukların hakları, genel olarak BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin içerisinde yer alan bu temel çatı kavramlar (ayrım gözetmeme ilkesi; çocuğun yüksek yararı ilkesi; yaşama ve gelişme hakkı; katılım hakkı; korunma hakkı) üzerinden ele alınmıştır. Ayrıca araştırmanın sığınmacı çocukları konu edinmesi nedeni ile BM ÇHS’de Madde 22’de yer alan “Mülteci Çocukların Durumlarına Özgü Haklar” bölümü de, öne çıkan bu haklar çerçevesinde ele alınmıştır.

Bu noktada, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de öne çıkan temel ilkeler (çocuğun temel hakları) aşağıdaki gibidir:

Çocuğun Yaşama (Hayatta Kalma) ve Gelişme Hakkı: Çocuk hakları bağlamında, Yaşama ve Gelişme Haklarına şemsiye haklar içerisinde özel bir önem ve öncelik verilmiştir (Erbay, 2011). Yaşama ve Gelişme Hakkı, tüm sözleşmeye yansımış olmakla beraber Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 6. Maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır:

Madde 6

1. *Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.*
2. *Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.*

Bilindiği üzere yaşamak ve hayatta kalmak, her insan gibi her çocuğun da en temel hakları arasında yer almaktadır. Bu noktada çocukların hayatta kalmasını sağlamak, devletin ve toplumu oluşturan bireylerin temel görevleri arasında düşünülebilir. BM ÇHS, yaşama hakkını sağlayacak bileşenlerin yanında, çocuğun gelişmesi için azami bir gayretin gösterilmesi görevini ise devletin sorumluluğu olarak görmektedir. Bu noktada “Gelişme” kavramından kasıt ise çocuğun fiziksel, bilişsel, ruhsal, ahlaki, kültürel ve toplumsal gelişimini sağlayacak tüm süreçler olarak düşünülebilir.

Çocuğun Yaşama Hakkı kapsamında sağlık hizmetleri, beslenme, barınma süreçleri, aile ile birlikte yaşama, güvenli çevre, oyun alanları, aile ortamının gelişime uygun olup olmadığı, ekonomik sömürüden korunma, çalışıp çalışmadığı vb. durumlar ön plandayken; çocuğun *Gelişme Hakkı* kapsamında ise eğitim, eğitime erişim, okullaşma durumu, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, din ve düşünce özgürlüğü, gelişim süreçlerinin desteklenmesi vb. konuların ön plana çıktığı söylenebilir.

Çocuğun Katılım Hakkı: Sözleşmenin 12. maddesinde yer alan Katılım Hakkı ise şu şekilde tanımlanmaktadır:

Madde 12

Her çocuk, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerini serbestçe ifade etme, görüşlerinin dikkate alınmasını isteme ve katılma hakkına sahiptir.

Kırımsoy ve arkadaşlarına (2013) göre, “kamu yaşamında yer almak”, “kamu yaşamının bir parçası olmak” şeklinde tanımlanan katılım, bireylerin karar süreçlerinde ve etkinliklerde yer alması, bu süreçlerde “etkili” olması, karar mekanizmalarına, uygulama ve değerlendirme süreçlerine “etkin” müdahalelerde bulunması ve tüm süreçlerde fikrinin/rızasının alınması anlamına gelir.

Bununla birlikte *Çocuğun Katılım Hakkı* kapsamında, ifade özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, aktif roller, kendini ifade edebilme, kendi yaşamı üzerinde ve bulunduğu çevrede veya ortamda söz sahibi olma vb. konuların ön plana çıktığı düşünülebilir.

Ayrıca çocuğun katılım hakkı diğer tüm haklarını gerçekleştirme konusunda kilit bir noktadadır. Çocuğun görüşlerini serbestçe ifade edebilme ve kendisini etkileyen tüm konulardaki görüşlerinin tanınması ve dikkate alınması bir gereklilik olduğu kadar ön koşuldur (Mutlu ve diğ., 2016). Erbay'a (2011) göre ise Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, çocuğun katılım hakkının özellikle, genel politikaların belirlenmesinde, aile ortamında, medyada, okullarda, çevrenin korunmasında ve sürdürülebilir kalkınmada teşvik edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Ayrım Gözetmeme İlkesi: Kanun önünde, politikalar ve uygulamalar karşısında eşit olma ve ayırım gözetmeme, her birey için en temel haklardan birisidir. Bu ilke, aynı zamanda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi başta olmak üzere birçok uluslararası sözleşmede yer almış ve hatta eşitlik bakışı, bu sözleşmelerin temelini oluşturmuştur (Erbay, 2011). Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 2. maddesinde ise şu şekilde yer almaktadır:

Madde 2

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

Sözleşmeyi imzalamış tüm devletlerin, bu madde doğrultusunda hiçbir ayırım yapmadan ülkelerinde bulunan bütün çocukların sözleşmedeki haklarını tanıma ve taahhüt etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu noktada, çocuk haklarının, istisnasız bir şekilde, taraf devletlerin sınırları içerisinde bulunan tüm çocuklar için geçerli olduğu açıkça belirtilmektedir. Çocuğun fiziksel özelliklerinin, inancının, ana dilinin, ırkının, cinsiyetinin ya da başka bir özelliğinin kesinlikle ayırım konusu yapılamayacağı açıktır. Her ne kadar ülkemizdeki Suriyelilerin yasal süreçleri Geçici Koruma kapsamında ele alınıyor olsa da, bu maddeden hareketle ülkemiz sınırları içerisinde bulunmaları nedeniyle Suriyeli çocukların BM ÇHS'de yer alan tüm haklardan yararlanma hakkının bulunduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu noktada BM ÇHS'ye taraf ülke konumunda olmamız nedeniyle Suriyeli çocuklar yanında ülkemiz sınırları içerisinde bulunan tüm çocukların BM ÇHS'de belirtilen haklara sahip oldukları ve bu hakların onlara sunulması gerektiği söylenebilir.

Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı İlkesi: "Yüksek yarar" ilkesi, BM ÇHS'nin felsefesini oluşturan temel bir yapıtaşdır. Bu ilke sözleşmenin 3. Maddesinde şu şekilde yer almaktadır:

Madde 3

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların; hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

Madde 3'ten anlaşılacağı üzere çocuklar ile ilgili tüm eylemlerde, öncelikle çocuğun üstün yararının korunması temel alınmalıdır. Toplum içerisinde korunmaya muhtaç ve savunmasız bir grup olan çocuklar, kendi gereksinimlerini karşılayamaz ve haklarını arayamazlar. Bu noktada, devletler, kamu kurumları, sivil toplum kurumları, gönüllü kuruluşlar, aileler ve toplumu oluşturan diğer bileşenler çocuğun haklarını koruma, ihlal etmeme, güçlendirme ve saygı gösterme yükümlülüğüne sahiptirler. "Çocuğun üstün yararı ilkesi" çocuk odaklı bir bakış açısı ile tüm koşullar altında çocuğun ihtiyaçlarının ile haklarının ön planda tutulmasına, tüm riskler karşısında korunmasına ve çocuk refahının geliştirilmesine ilişkin tüm hizmetlere öncelik verilmesine dikkat çeker. Dolayısıyla, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi, çocuğun herhangi bir alanda ve herhangi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmasının engellenmesini gerektirir.

Uyan Semerci ve arkadaşlarına (2012) göre, Türkiye'de çocuklarla ilgili olan çalışmaların büyük çoğunluğu, çocukla ilgili her hangi bir meseleyi konu edinirken bunun çocuğun yaşamını kapsayan diğer tüm konularla bağlantılı olduğunu gözardı etmektedir. Oysa çocuk, gelişim özellikleri nedeniyle bir yetişkinden farklı türde ihtiyaçları olan bir özne olarak, toplumsal yaşamın bütün alanlarının ilişkiselliği içinde farklı etkilenmeler yaşamaktadır. Çocuklarla ilgili çalışmaların, çocukların yaşamlarında kalıcı ve kapsamlı bir etkide bulunabilmesi için ilişkisel bütünlüğü esas alan iyi olma hali yaklaşımının benimsenmesinin önemi burada ortaya çıkmaktadır.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi aynı zamanda Suriyeli çocukların haklara erişimini ve çocukların özgürlüklerinin kısıtlanması, gözaltına alınma, evlat edinme, ceza davalarına çıkarılmaları gibi durumlarda da bu ilke çerçevesinde değerlendirilmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır (Çobaner, 2015)

Bu noktada, BM ÇHS'nin temel ilkelerinin birbirleriyle yakinen ilişkili olduğu ve çocuğun üstün yararı ilkesinin tüm haklar ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir.

Buradaki dört temel çatı kavram (Ayrım gözetmeme: Madde 2, Çocuğun yüksek yararı: Madde 3, Yaşama ve gelişme hakkı: Madde 6, Katılım hakkı: Madde 12) yanında bu çalışma boyunca üzerinde durulacak bir diğer önemli kavram ise "çocuğun korunma hakkı"dır.

Çocuğun Korunma Hakkı: BM ÇHS’de, her çocuğun korunma gereksinimi ve korunma hakkı, önemle vurgulanmaktadır. Çocuğun korunması, genel olarak sözleşmenin tamamına yansıtılmış bir ilke olmakla beraber Madde 8,11,16,19,20,33,34,35,36,37,38’de özellikle vurgulanmaktadır.

Madde 8: Kimliğin korunması hakkı

Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarma ve geri döndürmemeden korunma hakkı

Madde 16: Özel yaşantının korunması hakkı

Madde 19: Su istimal ve ihmalden korunma hakkı

Madde 20: Aile ortamından yoksun çocuğun korunma hakkı

Madde 33: Uyuşturucu kullanımından korunma hakkı

Madde 34: Cinsel sömürüden korunma hakkı

Madde 35: Satılma, kaçırılma ve fuhuştan korunma hakkı

Madde 36: Sömürünün diğer biçimlerinden korunma hakkı

Madde 37: İşkence ve özgürlükten yoksun bırakmaya karşı korunma hakkı

Madde 38: Silahlı çatışmadan korunma hakkı

Görüldüğü üzere, “korunma hakkı” aslında sözleşmenin tamamına yansıma özelliği olan ve çocukları her türlü risklere karşı korumayı amaçlayan bir haktır.

Bu temel çatı hakların yanında, araştırmanın öznelere yönelik direkt tanımlanmış olan *Mülteci Çocukların Durumlarına Özgü Haklar* ise BM ÇHS’nin 22. maddesinde şu şekilde yer almaktadır:

Madde 22

1. Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.

2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla iş birliği yapan hükümetler arası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla iş birliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunamayan çocuğa da tanınacaktır.

Görüldüğü üzere, tüm çocuklar gibi Suriyeli çocuklarında hakları içerisinde yer alan öne çıkan haklar BM ÇHS’de aleni ve somut şekilde belirtilmektedir.

2.1.4. Çocuğun Korunamaması: Çocukların Haklara Erişimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Bu çalışma, temelde BM ÇHS kapsamındaki haklar çerçevesinde ele alınmaktadır. Kuşkusuz BM ÇHS'nin ülkemizdeki görünürlüğü ise Çocuk Koruma Kanunu ile çocuk koruma mekanizmasından elde edilen sonuçlar ile yakından ilişkilidir. Bu noktada, ülkemizdeki çocuk koruma sistemleri hak temelli bir yaklaşım getirmiş ve yasanın yaşama geçirilmesi yolunda önemli çabalar harcanmış olsa da ne yazık ki, kurumsal, finansal, insani kaynakları, eşgüdüm ve izleme gibi alanlarda halen önemli açıklar bulunmaktadır. Çocuk koruma hizmetlerinin daha çok herhangi bir ihlalin gerçekleştiği durumlarda müdahalede bulunulmasına odaklanmış olduğu ancak önleme ve erken uyarı sistemleri açısından gelişmediği dikkat çekmektedir ("Riskler ve Çocuk Koruma," 2012).

Bu noktada koruyucu, önleyici ve erken uyarı sistemlerinin yeterli düzeylerde olmaması aynı zamanda çocukluğun risklere ve tehlikelere açık olmasına neden olmaktadır.

Çocukluğun yitirilişini veya kayboluşunu, gündelik hayat içerisinde pek çok kaynakta görmek mümkündür. Örneğin medya, çocukluğun çökmesini sadece biçim ve içerik olarak değil, aynı zamanda programlar aracılığıyla da yansıtmaktadır. Okul, hukuk, spor, sanat, sinema ve sosyal medya gibi toplumsal alanların değişen görüş açıları incelendiğinde de çocuklar ile yetişkinlerin üslup ve stillerinin karıştığı, görülebilecek diğer kanıtlar arasındadır. Çocuk ölümlerinin yüksekliğinin yanında çocuk ölüm nedenlerinin yetişkin ölümleriyle benzerlik göstermeleri de kanıtlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, alkolizm, uyuşturucu madde kullanımı, cinsel etkinlikler, suç vb. kötü alışkanlıkların küçük yaşlardaki çocuklara kadar yayılmış olması da yetişkinlik ile çocukluk arasındaki zayıflayan ayrımlara işaret etmektedir (Postman, 1995).

UNİCEF (2012) verilerine göre, Türkiye'de çocuklar, yaşlarına, cinsiyetlerine ve yer aldıkları toplumların şartlarına göre farklı düzeylerde şiddet, istismar, sömürü ve ihmale uğramakta veya uğrama ihtimaliyle karşı karşıya kalabilmektedir. Bununla birlikte madde bağımlılığı, akran zorbalığı, ergenlik sorunları, çocuk yaşta çalış(tırıl)ma, farklılıklarından dolayı ayrımcılığa maruz kalma gibi pek çok risk ile de karşılaşabilmektedirler.

Her gün yaşamını yitiren kabaca 18.000 çocuğun önemli bir bölümünü, yoksul ya da bulunduğu coğrafyadan kaynaklı hizmetlere ulaşamayan kent mahallelerinde ya da kırsal kesimlerde yaşayan çocukların oluşturduğunu bilmek ise çocuk hakları ihlalleri açısından yaşanan eşitsizliği ve yoksunluğu daha somut şekillerde ortaya koymaktadır. Oysa bu çocukların çoğunun, geçerliliği kanıtlanmış yollardan ve küçük bir maliyetle kurtarılacağı ifade edilmektedir. Diğer taraftan

ise TÜİK' in 2014 yılına ilişkin çocuk istatistiklerine göre tüm dünya genelinde sosyoekonomik sorunlardan en çok çocuklar etkilenmekte, bazı çocukların temel gereksinimleri karşılanamamakta, sağlıklı bir birey olarak yetişebilmelerinin önünde engeller bulunmaktadır (UNICEF, 2014; Türkiye İstatistik Kurumu, 2015).

Oysa gelişmiş toplum olmanın ve modern çocukluk paradigmasının önemli kriterlerinden biri “Çocuğun İyilik Hali” dir. İyilik halinin, tüm çocukları kapsamı ve sorunları en aza indirmesi gerekmektedir. Bu süreçlerde, çocukların iyilik halini tehdit eden en önemli sorunun ise yoksulluk olduğu dikkat çekmektedir. Yoksulluğun toplum açısından en önemli etkisi çocuklar üzerindeki yansımalarıdır. Çocuklar, yoksulluktan direkt ve dolaylı olarak iki şekilde etkilenirler. Direkt olarak, gıda kalitesinde düşme, konut, sağlık-bakım eğitim ve ulaşım olanaklarının eksikliği şeklinde; dolaylı yünden ise olumsuz koşullar içerisinde daha fazla baş edecek gücü kalmayan, ekonomik durumları bozulan düşük ve yetersiz gelirli ebeveynleri aracılığıyla etkilenmektedirler (Yolcuoğlu, 2009; Jenson ve Fraser, 2015).

Çocuk yoksulluğunun, Türkiye’deki sosyal politika alanında karşılaşılan ciddi sorunlardan biri olduğu söylenebilir. Bu noktada, bir yandan çocuğun yüksek yararının gözetileceği sosyal politika önlemleri alınıp öte yandan çocuk yoksulluğuyla mücadele edilebilmesinin çocuğun içinde yaşadığı hanenin yoksulluğuyla mücadeleden ayrılmayacağı unutulmamalıdır (Candaş ve arkadaşları, 2010). Ayrıca geliştirilecek tüm sosyal politikaların sosyal dışlanmaya maruz kalan ailelerin çocuklarına da ulaşması için ek çaba gösterilmesi gerekmektedir (*Dünya Çocuklarının Durumu 2005: Çatışma Ortamlarında Çocuklar*, 2005). Aksi takdirde yoksul aile kültürü içerisinde sosyalleşmiş çocuklar, yoksulluk kültürü normlarını içselleştirir ve bu vesileyle yoksulluk kültürü yeniden üretilerek çocuklar aracılığıyla nesilden nesile aktarılır (Kalaycıoğlu, 2006).

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, çocuk olmanın daha ağır bedelleri olduğu bilinmekle beraber çocukluk döneminin risklere ve sorunlara açık olduğu görülebilmektedir. Çocuklar açısından yıpratıcı ve hasar verici olabilen pek çok sorunun başında ise yoksulluk sorunu ile birlikte savaş (çatışmalar) ve göç süreçleri gibi afet ve kriz durumlarının geldiği söylenebilir.

Çatışmalar, yerinden edilme süreçleri ve afetler nedeniyle ebeveynlerinden veya yaşam çevrelerinden ayrılmak zorunda kalan ya da bu süreçlerdeki olumsuzlukları aileleri ile birlikte yaşayan çocuklar, en korunmasız bireyler arasında yer almaktadır. Özellikle, kendilerine en yakın kimselerden ayrılmış olan çocuklar, tam da onlara en fazla ihtiyaç duydukları anda, karmaşa içerisinde ailelerinin bakımından ve korumasından yoksun kalırlar. Bu çocuklar istismar ve sömürüyle karşılaşır ve hayatta kalmaları bile tehlikeye girebilir. Bu noktada, kendilerine yakın olan kişileri ve nesnelere yani evlerini, ailelerini, arkadaşlarını, düzenlerini kaybeden çocuklar ve

yetişkinler, insani krizlerin insan hayatı üzerinde yarattığı en belirgin sembolleri arasında yer alırlar. Büyük krizler sonucu sosyal yapıların ve hizmetlerin çökmesiyle topluluklar ve devletler ailesinden ayrı düşen çocukların ihtiyaç duyduğu gerekli koruma ve bakımı sağlayamayacak duruma gelirler. Bu yüzden, bu süreçlerde insani yardım kuruluşlarının ve en yakın ülkelerdeki ilgili kurumların, korunmasız ve risk altındaki çocukların korunmasını sağlamaları gerekir (Çolak, 2014).

2.2. GÖÇ VE ÇOCUK: SAVAŞIN YARATTIĞI GÖÇ SÜREÇLERİNDE SURİYELİ ÇOCUKLAR

Her savaşta yalnız savaşanlar ölmez, onlardan çok savaşmayanlar ölür.

Çocuklar, kadınlar, yaşlılar, çocuklar da ölürlür."

(Yaşar Kemal-Karınca'nın Su İçtiği)

Bu bölümde, Suriyeli çocuklar örneği üzerinden savaş sebebiyle gerçekleşen zorunlu göç süreçlerinin, çocukların yaşam sistemleri üzerinde yarattığı etkiler ele alınmaktadır.

2.2.1. Göç-Çocuk İlişkisi: Suriyeli Çocuklar Örneği

Bilindiği üzere, ülkemizde, risk grubu altında bulunan çocuklara, 2011 yılından beri dâhil olan bir yeni grup ise Suriyeli çocuklar olmuştur. Suriyeli çocuklar, hem Suriyeli hem de çocuk olmaları nedeniyle daha yoğun ve daha fazla sayıda sorun yaşama riskiyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Suriyeli çocuklar aileleriyle birlikte, savaş ortamından, insan eliyle yaratılan savaş ve terör gibi afetlerden, çeşitli şiddet olaylarından, cinsel istismardan, yoksulluktan ve ölüm gibi risklerden kaçmakta, göç yolculuğu boyunca neredeyse her türlü riske ve pek çok travmaya maruz kalabilmektedirler. Bahsi geçen riskleri ve tehlikeleri barındıran göç süreçlerinde en fazla etkilenen ve zarar gören kesimin ise Suriyeli çocuklar olduğu ifade edilmektedir.

Bu noktada, Demiröz ve arkadaşlarının (2016) yaptığı çalışmada da, ülkemizdeki çok sayıda Suriyeli çocuğun, hassas gruplar kategorisinde yer aldığı belirtilmektedir. Bu hassas gruplar arasında, sayısal olarak azalan sıraya göre, refakatsiz çocukların, şiddete maruz kalmış çocukların, engelli çocukların, eğitim almayan çocukların, evli çocukların ve silahlı çatışma ortamında bulunmuş çocukların yer aldığı belirtilmektedir.

Göç süreçlerindeki ağır yol koşulları ve hayatta kalma mücadeleleri, sınırlardan geçiş esnasında ve geçiş sonrasında karşılaşılan zorluklar, Suriyeli çocuklar açısından çeşitli risklere, çocuk hakları açısından ise pek çok ihlale ve soruna neden olabilmektedir.

Ülkemizde, Suriyeli çocuklar ve aileleri için uluslararası ve ulusal olmak üzere bir takım düzenlemeler mevcuttur. 11 Nisan 2014'de yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), ülkemizdeki sığınmacılara ve mültecilere dair mevzuatın şekillenmesi

açısından önemli bir gelişmedir. Bu kanunun uygulanması konusunda yetkili olan idari birim ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'dür. Uluslararası standartlar ve AB normlarıyla uyum gösteren düzenlemelere sahip olan bu kanun Türkiye'nin bu alandaki mevzuat açığının giderilmesine yardımcı olmuştur. Temelleri 1951'de imzalanan "Cenevre Antlaşması"na dayanan bu kanunun üçüncü kısmında yer alan "*uluslararası koruma*" kavramı, "*mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma*" statülerini ve uluslararası koruma kavramını üç farklı biçimde kategorize etmektedir (BMMYK/UNCHR, 2015). Bu düzenlemeye göre, Avrupa ülkeleri dışından yapılan sığınmacı talepleri, "şartlı mülteci" statüsünde değerlendirilirken Suriyeli sığınmacılar için farklı bir statü tanımlanmıştır. Günümüz mültecilik sorunlarını uzun zamandır ağır biçimlerde yaşayan ve dünya gündemine büyük bir göç sorunu olarak oturan Suriyelilerin Türkiye'deki statüleri, 6458 sayılı YUKK'un 91. maddesi gereğince, 2014 yılı Ekim ayında yayınlanmış Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde özel bir statüye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası hukuk ve teamül çerçevesinde, Suriye uyruklu yabancılara *3 temel unsuru yerine getirmek üzere geçici koruma* sağlamıştır. Bu 3 temel unsur, *açık sınır politikası ile ülke topraklarına koşulsuz kabulü, geri göndermeme ilkesinin istisnasız uygulanması ve gelen kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması* şeklinde düzenlenmiştir. Geçici Koruma, başvuruların bireysel olarak yapıldığı ve araştırılma sürecinin ya da kabulün (5-10 yıl kadar) uzun zamanlar aldığı şartlı mültecilik statüsünün aksine, kalabalık grupların toplu sığınma başvurularında, insanların sorunlarının genel olduğu kabulüne dayanan, hızlı kararların alındığı bir süreçtir. Geçici koruma statüsünün en büyük dezavantajları arasında isminden de anlaşıldığı üzere kararın "geçici" olarak alınmış olması yer almaktadır. Bakanlar Kurulu kararıyla bu statü geri alınıp Suriyelilerin ülkelerine geri dönmeleri istenebileceği gibi bu durumun ne zaman, nasıl ve hangi koşullarda yapılacağı tamamen Bakanlar Kurulu'nun kararına bağlı bulunmaktadır. Ayrıca, Geçici Koruma statüsü, evrensel hukukun mültecilik süreçlerinde sağladığı yardımlardan faydalanamama durumuna da neden olabilmektedir. İlgili düzenlemelerden anlaşılacağı üzere, *geçici koruma statüsünün mültecilik kavramından farklı avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Suriyelilerin uluslararası arenada, mülteci sıfatıyla tanımlandığı halde Türkiye'de ise (mültecilik yerine) özel bir statü olan geçici koruma kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Bu durum zaman zaman kavram karışıklığına da neden olabilmektedir. Birleşmiş Milletler'in (BM'nin), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK/UNCHR) gibi uluslararası kuruluşları ve pek çok ülke, Suriyeli sığınmacıları mülteci statüsünde değerlendirirken, Türkiye'deki kurumlarda ve çalışmalarda mülteci yerine Suriyeli denilmesi günlük hayatta ve akademik kullanımda da çelişkiler yaratabilmektedir. Bu çalışmada, benzer bir dil sorununa neden olmamak adına, uluslararası (evrensel) hukuk ve ulusal (iç) hukuk arasında ortak bir dilin kurulması ve olası bir kavram kargaşasının yaşanmaması için*

Suriyelilerden bahsedilirken **mülteci**, **Suriyeli Mülteci**, **mülteci çocuklar** ve **Suriyeli** gibi aynı grubu tarif eden ortak kavramlar kullanılmaktadır. Ayrıca, çalışmanın bazı noktalarında zaman zaman mülteci kavramının kullanılma amaçları arasında uluslararası arenada veya literatür bilgisinde Suriyelilerin mültecilik statüsüne sahip olduğu ifade edilirken Türkiye’de bu statüye sahip olunmamasına ilişkin hak temelli bir çalışmadan hareketle bilinçli bir vurgunun yapılmak istenmesi yer almaktadır.

UNCHR (2018) Kasım ayı verilerine göre, bu güncel sorunla birlikte, 2011 yılından beri, toplam 5 milyon 630 bin Suriyelinin ülkelerini terk etmek zorunda kaldığı ve göç eden nüfusun yaklaşık (% 45’inin) 2 milyon 534 bininin çocuk olduğu ifade edilmektedir. Verilerden anlaşılacağı üzere, sorunun salt göç sorunu olmadığı, aynı zamanda büyük bir mülteci çocuk sorunu olduğu dikkat çekmektedir. Suriyelilerin en fazla göç ettiği ülkeler sıralamasına bakıldığında ise yaklaşık 3 milyon 589 binlik Suriyeli nüfusu ile Türkiye’nin ilk sırada yer aldığı, Türkiye’deki toplam Suriyeli nüfusunun yaklaşık (% 45’inin) 1 milyon 615 bininin Suriyeli çocuklardan oluştuğu bilinmektedir.

“Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum” başlığıyla Türkiye’nin 6 ilinde Suriyelilerle ve yerel halk ile yapılan görüşmelerin yanında “Türkiye’deki Suriyeliler Algısı” başlıklı bir kamuoyu araştırması kapsamında 20 ilde yapılan Erdoğan’ın (2015) yaptığı araştırmaya göre Türk toplumunun Suriyeliler ile arasına çok ciddi bir kültürel mesafe koyduğu, Suriyelilerin her geçen gün Türkiye’de sürekli olarak kalma eğilimlerinin arttığı ve bu durumun olumlu karşılanmadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte, kamp ortamlarının izole-dışlanma ortamları olduğu, Suriyelilerin Türkiye’de konunun insani boyutundan daha çok siyasi çerçevede ele alınmasından rahatsız olduklarını ve dışlandıklarını hissettikleri belirtilmiştir. Ayrıca, çoğunluğu 18 yaş altında bulunan Suriyeli çocukların, eğitim-okullaşma oranlarının kamp ortamlarında iyi gibi görünse de düşük seviyelerde kaldığı, bu durumun ise kayıp kuşaklar yarattığı belirtilmektedir. Bunlara ek olarak ise yaygın biçimlerde çocuk yaşta evlendirmelerin olduğu, 13-16 yaş arasındaki genç kızların dini nikâh ile aileler arasında evlendirilmesinin “normal” olarak değerlendirildiği, ebeveyni iş bulamayan çocukların büyük oranda çalıştırıldığı ve çocukların özel koruma gereksinimi içinde oldukları ifade edilmektedir. Gelişim dönemlerinde, korunmaya, psikososyal desteğe, gelişimsel ve sağlıklı yaşam şartlarına ihtiyaç duyan Suriyeli çocukların bu süreçlerde maruz kaldıkları riskler, ihlaller ve yoksunluklar, bu çalışmada da belirtildiği üzere dikkat çekici boyutlardadır.

Bir diğer önemli husus ise Suriyelilerin medyada temsili sırasında ortaya çıkan etik olmayan ve olumsuz durumlardan kaynaklanabilmektedir. Haber medyası üzerinden tirajı yüksek beş gazeteyi dâhil edilerek yapılan bir çalışmada, gazetelerin konuya hak temelli bir bakıştan öte

ideolojik perspektif ile yaklaştığı ve Suriyelileri toplumsal sorunların merkezinde konumlandığı belirtilmektedir. Aynı zamanda bu araştırma bulgularında, medyada Suriyelilerin genel olarak edilgen ve mağdur olarak tanımlanması yanında ‘günah keçisi’ olarak da gösterildiği ifade edilmektedir (Göker ve Keskin, 2016).

Çocukların medyada temsili ise içinde bulunulan toplumun ve kültürün çocuklara yönelik bakış açısı yanında çocukların üyesi oldukları grubun toplum içerisindeki konumuna da bağlıdır. İnsan haklarını ve çocuk haklarını ilgilendiren konularda, medyanın; bireyleri, grupları, olayları nasıl temsil ettiği ve bu olaylardan nasıl anlamlar ürettiği tartışılan önemli konular arasında yer almaktadır. Medyada üretilen temsiller ve anlamlar aracılığı ile daha kalıcı ve düzeltilmesi zor önyargıların dolaşıma sokulabileceği endişesi yer almaktadır. Bu noktada, dünya genelinde, medyada çocuklara çok az yer verildiği ve yer verildiği zamanlarda ise yetersiz, eksik veya yanlış biçimlerde temsil edildikleri söylenebilir. BM ÇHS’de yer alan temel haklardan hareketle; Suriyeli mülteci çocukların yaşamlarını tehdit eden ihlallere, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimlerinde yaşadıkları sorunlara haberlerde yeterince yer verilmediği; çocukların genel olarak “olumsuz” konular içerisinde “mağdur çocuklar” olarak resmedildiği ve seslerine yeterince yer verilmediği görülmektedir. Haberlerde ise hak temelli bir bakış açısının eksikliği göze çarpmaktadır (Çobaner, 2015).

Ayrıca, sığınılan ülkelerde karşılaşılan zorluklar yanında çocukların yeni bir ülkeye sığınmadan önceki karşılaştıkları zorlukların ve yaşam deneyimlerinin de çocuğun gereksinimleri ve iyilik hali üzerinde kritik bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

İster doğrudan ister dolaylı olsun, çocuklar her zaman silahlı çatışmalardan ilk etkilenen nüfus kesimini oluşturur. Silahlı çatışma çocukların yaşamında birçok yönden değişikliğe yol açar. Hayatta kalabilseler bile, yakınlarını yitirebilirler, yoldan çıkarılabilirler ve istismara maruz kalabilirler; şiddetin, yerlerinden-yurtlarından olmanın, yoksulluğun ve sevdiklerini yitirmenin getirdiği derin duygusal yaralar ve psikososyal travma ile baş başa kalabilirler (*Dünya Çocuklarının Durumu 2005: Çatışma Ortamlarında Çocuklar*, 2005). Ülkelerinde yaşanan savaş, yerinden edilme yanında göç süreçlerindeki karşılaşılan zorluklar ise hem çocuk hakları açısından hem de sığınılan ülkedeki mevcut gereksinimlerin belirlenmesi açısından önemlidir.

Bu noktada, çocukların göç ve savaş süreçlerinde çok sayıda riske ve soruna maruz kaldıkları, aynı zamanda bu süreçlerden derin biçimlerde etkilendikleri ifade edilmektedir.

2.2.2. Çocuğun Mekânının Bozulması: Savaşın ve Yerinden Edilmenin Suriyeli Çocukların Biyopsikososyal Bütünlüğüne Etkileri

Çocukları sosyal ilişkilerinden ayrı düşünemediğimiz gibi bu ilişkilerin şekillendiği mekânlardan da ayrı tutmak mümkün değildir (Sibley, 1995). Bu noktada, Uyan Semerci ve arkadaşlarına (2012) göre, çocuğun yaşadığı ev ve çevre, çocuğun iyi olma halini belirleyen temel alanlardan biridir. Evin yanında çevre ve mahalle de çocuğun yaşamının büyük kısmını geçirdiği mekânlardır. Bu mekânlar, çocuğa ihtiyacı olan yaşam alanını açacak nitelikte olması, bilişsel, fiziksel ve sosyal gelişimi açısından elverişli koşulları barındırması nedeniyle bir çocuğun iyi olma hali için vazgeçilmezdir. Bu noktada ev ortamı, çocuk için belki de en önemli mekânlardan biridir. Özellikle evde daha fazla zaman geçiren yaşça küçük çocukların gelişimi için evin fiziksel özelliklerinin kalitesinin de önemli olduğu söylenebilir. Diğer yandan evin çocuk için olumsuz koşullar içermesi yaşam alanlarının kısıtlanmasına işaret etmektedir.

Evin dışı dediğimizde ise akla ilk gelen mekân mahalledir. Mahalle, çocuklar için fiziksel koşulları, sosyal ilişki ağları, toplumsal kaynakları ile ailelerin ve çocukların ikamet ettiği yerden öte bir mekân oluşturur (Moss ve Petrie, 2002). Diğer taraftan, son zamanlarda yapılan pek çok araştırma da, mahalle yapısının ve koşullarının çocukların iyi olma halinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir (Coulton ve Korbin, 2007).

Mevcut yaşam çevresinin taşıdığı olumsuz özelliklerin yanında Suriyeli Çocuklar yerinden edilme durumuna da maruz kalmışlardır. Yerinden edilme, hem biyolojik hem toplumsal hem de ruhsal olarak oldukça travmatik bir süreçtir. Zorunlu göç süreçlerine maruz kalan veya yerinden edilen kişiler, aynı zamanda savaş ve göç süreçlerinde baskı ve zulüm görebilmekte, çeşitli ruhsal ve fiziksel işkencelere uğramakta veya cinsel saldırı mağduru olabilmektedirler. Bu süreçlerde, ölüm tehdidi ve yakınlarının ölümüne tanıklık etmiş ve travmatik yaşantıları olan kişiler azımsanmayacak kadar çoktur. Bunun yanında, sığınmacılar, mülteciler ve göç mağdurları gittikleri yerlerde yaşam koşullarının güçlüğü, beslenme ve barınma gibi en temel ihtiyaçlarla ilgili sorunlar yaşamaları, sağlık hizmetlerine ulaşımında güçlükler, yerleşilen bölge halkının sosyal baskısına maruz kalması, toplumsal kimlikte parçalanma yaşanması gibi nedenlerle iyiden iyiye savunmasız bir grup haline gelebilirler. Bu kişilerde, psikotik bozukluk, depresyon ve anksiyete bozukluklarının görülme yaygınlıklarının ise ev sahibi ülke toplumuna göre 2-3 kat daha fazla olduğu bildirilmiştir. Ayrıca göç sonrası dönem göç öncesindeki travmayı hafifletebildiği gibi tam tersi biçimde ağırlaştırabilmektedir (Üçkardeş ve diğ., 2015).

Mülteci çocuklarla yapılan çalışmalarda, çocukların aslında yeni yerleşilen yerin kültürüne ve diline anne babalara oranla daha kolay uyum sağladığını ancak anne babaların eski kültüre bağlılığın çocuklarda çatışmaya, aileye yabancılaşmaya ve özdeşim kurmada zorluğa ve değer yargıları konusunda bocalamaya sebep olduğu belirtilmektedir (Tousignant ve diğ., 1999). Uyum süreci beklenen ikinci kuşakta psikiyatrik bozuklukların daha az olacağı ön görülse de yapılan

çalışmalar travmanın etkilerinin iyileşmediğini, nesilden nesile aktarılabildiğini ve ikinci kuşakta dahi intihar oranlarının göç edilen ülke toplumundan çok daha fazla olduğunu göstermektedir (Howard ve Hodes, 2000; Üçkardeş ve diğ., 2015).

Ne yazık ki çatışma ortamlarındaki çocuklar, pek çok sorunun yanında büyük oranda çok boyutlu şiddete maruz kalabilmektedirler. Ruanda’da yapılan bir çalışmaya göre, görüşme yapılan çocukların % 70’i birisinin öldürüldüğüne şahit olmuş, % 80’i bir aile üyesini kaybetmiştir (Machel, 2001). Çocuklar da yetişkinler gibi travmatik olayın şiddetine göre yanıt verirler. Temel güveni tehdit eden (örneğin ebeveynin öldüğü), çocuğun vücuduna ve bütünlüğüne zarar veren (işkence tecavüz veya bunlarla tehdit edilmek) olaylar ve ayırımın farkına varabilecek yaş ve bilişsel düzeydeki çocuklar için insan eliyle travmaya uğruyor olmanın ayırımına varmak, çocuk tarafından daha ağır tepkiler verilmesine neden olabilmektedir. Bu noktalarda, aynı zamanda medyanın çocuk ruh sağlığını dikkate almadan yayın yapması ve çocuğun öznel risk algısı da önem taşımaktadır (Pine ve diğ., 2005). Savaş ve şiddet eylemleri sonucunda çocuklar, ebeveynlerinin veya tanıdıklarının katledilmesine veya işkenceye uğramasına şahit olabilir, ailelerinden ayrılabilir, evlerinden ve toplumlarından uzaklaştırılabilir veya kaçmak zorunda kalabilir, yaralanabilir, kaçırılabilir, hapsedilebilir, tecavüze veya diğer işkence şekillerine uğrayabilir, bakım alamayıp temel ihtiyaçlarını karşılayamayabilir ve eğitimden yoksun kalabilirler. Ne yazık ki, bu noktalara ilişkin olarak hem ülkemizdeki çok sayıdaki şiddet olayından, hem de Suriye ve Irak’tan göç eden mültecilerle ilgili pek çok deneyim elde edilmiştir (Boztaş ve diğ., 2015; Öner, 2015).

2.2.3. Savaş - Göç Süreçlerinin Ruh Sağlığına ve Cinsiyet Üzerine Etkisi

Hem kendi ülkelerinde, hem göç yolunda hem de gittikleri ülkelerde yaşadıkları çeşitli travmalar, şüphesiz ki Suriyeli mültecilerin ruh sağlığında olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Yapılan çalışmalara göre, afetlerde ve kriz süreçlerinde çocuklar ve ergenler, içinde bulunulan yaş grubunun gelişimsel özelliklerini de taşıyan, kendilerine özgü tepkiler gösterirler. Çocukların travmatik nedenlerinin başında ise bilişsel ve duygusal gelişimlerinin henüz tamamlanmaması ve buna bağlı olarak da güçlü ve etkili baş etme mekanizmalarının tam olarak gelişmemiş olması gelir (Perry ve diğ., 1995; Speier, 2000; Erdur-Baker ve Serim-Yıldız, 2017).

Geçmişte zorunlu göçlerde, kişilerin fiziksel yaralanmaları ve ölümle ilgili kaygılar ön plandayken, son dönemlerde ise özellikle psikososyal ve ruh sağlığı sonuçlarıyla ilgili kaygıların daha belirgin olduğu görülmektedir. Ruhsal bozukluklar kısa süreli olabildiği gibi kişinin tüm hayatı boyunca da sürebilmekte hatta nesilden nesile aktarılabilmektedir (Üçkardeş ve diğ., 2015). Sığınmacılarla yapılan çalışmalar incelendiğinde ise psikiyatrik bozuklukların görülme riskinin,

sığınmacı konumunda kalma süresinin uzunluğu ile doğru orantılı olarak artmakta olduğu bildirilmiştir. Ülkelerine geri dönme veya başka bir ülkeye yerleşme konusundaki belirsizlik, toplumsal yalıtım, istihdam sorunları, kamp çalışanlarının tacizine uğrama, kamplardaki çatışmalar da bu grupta ruhsal bozuklukların daha fazla görünmesine neden olmaktadır (Keller ve diğ., 2003; Koopowitz ve Abhary, 2004; Fazel ve Silove, 2006). Ayrıca, ruhsal bozuklukların görülmeye yaygınlığının göç edilen yaşla ilişkili olduğu belirtilmiş ve göç edilen yaş arttıkça ruhsal bozukluklara bağlı hastaneye yatışların da arttığı belirtilmiştir (Lindblad ve diğ., 2003; Üçkardeş ve diğ., 2015).

Tüm bu risklerin yanında kadınların veya kız çocuklarının savaş ve göç süreçlerinde özellikle tecavüz, gasp, cinsel saldırı, taciz, kaçırılma gibi istismar ve şiddet risklerine daha fazla maruz kaldıkları ifade edilmektedir. Bunun yanında, savaş ve göç ile birlikte bozulan yaşam sistemlerinin aynı zamanda kadınların gündelik iş yükünü ve meşguliyetleri de artırdığı söylenebilir.

Savaş, erkeklik ideolojisinden beslenir. Sadece beslenmekle kalmaz, erkeklik ideolojisini yeniden üretir. Cockburn'un dikkat çektiği üzere, aslına bakılacak olursa, erkeklik, sadece militarize etmekle kalmaz, kendini gerçekleştirmek/tamamlamak için militarizasyonu ve savaşı arar ve onlara ihtiyaç duyar (Cockburn, 2010; Türk, 2015). Toplumsal cinsiyet ilişkileri, sadece toplumların savaşları sürdürme eğiliminin sebebi değildir. Bunlara ek olarak bir savaş çıkma olasılığına katkıda bulunurlar. Bu sebeple nedenseldirler. Bu pencereden bakıldığında erkeklik gündelik hayat ve popüler kültür temsillerinde savaşı çağıran ve kucaklayan yapısıyla, gerçek savaşların da ayrılmaz bir parçası, bir tür tamamlayıcısıdır. Bu noktada, Orwell'in de dediği gibi savaşın bir amacı da eril tahakkümün hiç değişmeden sürmesini sağlamaktır (Cockburn, 2014).

Erkeklik ideolojisi savaşın başlamasına ve sürdürülmesine katkı sunduğu gibi bu esnadaki mağduriyetlerin artmasına da neden olabilmektedir. Askeri veya silahlı çatışma gibi felaketler sonucunda, suç davranışı için caydırıcı olan hukuk sisteminde ve sosyal sistemde bir çöküş yaşanır. Aynı zamanda toplu göçlerin yaşandığı bu dönemlerde cinsel istismar ve kötüye kullanım riski de artar. Bu süreçlerde erkekler de cinsel şiddete maruz kalabilmektedirler ancak cinsel şiddetin birinci hedefi çocuklar ve kadınlardır. Ayrıca cinsel saldırıya uğrayan çoğu kadın ve çocuk korku, damgalanma kaygısı, utanç gibi nedenlerle yaşadıklarını ifade etmekten veya paylaşmaktan çekinirler. Bunlara ek olarak, savaş dönemlerinde kadına yönelik aile içi şiddetin de arttığı görülmektedir (Gülseren, 2015).

Diğer taraftan ise savaş dulları, savaşın görünmeyen bir diğer grubudur. Sevilen birinin kaybına ek olarak çocukların bakımı, beslenme, barınma gibi en temel gereksinimlerle ilişkili zorluklarla karşı karşıya kalırlar. Savaş sonrası ekonomik yıkım en çok dulları, çocuklarıyla tek ebeveyn

olarak yaşayan kadınları etkiler. Kadınlar yoksulluk, evsizlik, ayrımcılık ve şiddetin her türüne maruz kalmanın yanı sıra seks işçiliği yapmak zorunda da kalabilirler (Haynes, 2004).

Bununla birlikte özellikle kamplarda yaşayan kadınların ve kız çocuklarının cinsiyete dayalı eşitsizliğe, şiddete ve cinsel saldırıya uğramaları sadece fiziksel değil ruhsal bütünlüğe de zarar vermektedir (Üçkardeş ve diğ., 2015). Yalnızca mülteci kadınlar ve çocukları değil, mülteci kamplarında çalışan kadın sağlık görevlileri de cinsel saldırılara maruz kalabilmektedir. Cinsel saldırıya bağlı gelişen istenmeyen gebeliklerin yanı sıra HIV gibi cinsel ilişki ile bulaşan hastalıklara yakalanma riski de söz konusudur. Öte yandan cinsel travmalar, ruhsal hastalık ve özkıyım riskini de artırır. Cinsel travmaya maruz bırakılan kadınların veya çocukların çoğu, ailesi ve toplum tarafından suçlanır, dışlanır, damgalanır ve cezalandırılır. Bu durum mağduru tekrarlayıcı cinsel travmalara açık hale getirir. Cinsel saldırıya uğramış kadınların, çocuklarında da, ruhsal hastalık, ihmal ve kötüye kullanım riski yüksektir. Savaş sırasında uygulanan sistemik cinsel şiddet yalnızca fiziksel yaralanmaya yol açmaz, etkisini kuşaklar boyu gösteren bir kültürel yıkıma da neden olur (Klot ve DeLargy, 2007; Thomas, 2007; *Soldiers Who Rape Commanders Who Condone: Sexual Violence and Military Reform in The Democratic Republic of Congo*, 2009; Gülseren, 2015).

Görüldüğü üzere savaş, yaygın ve nispeten daha güçlü bir travma ve kalıcı psikolojik rahatsızlık kaynağıdır. Savaş, aynı zamanda savaşın yapıldığı yerde yaşayanları da derinden etkiler. Bir dizi araştırma, savaşın yapıldığı bölgelerde yaşayan çocuklarda anlamlı düzeyde ve uzun süreli kaygı, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu ve kültüre özgü olumsuz etkiler saptamıştır (Briere ve Scott, 2016).

2.2.4. Farklı Özelliklere Sahip Olmanın Yarattığı Fırsat Eşitsizliği, Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma Durumları

Doğuştan sahip olduğumuz farklılıklarımızı, insani hak ve özgürlüklerimiz çerçevesinde kullanabilmek için ön koşul kuşkusuz eşitlik ve (sosyal) adalet kavramlarının hayatlarımıza yansımalarıdır. Bu iki önemli kavramın korunması ve gelişebilmesi ise bir taraftan bu mekanizmaları geliştirecek hak temelli çalışmaların artırılması bir taraftan da eşitsizlik ve adaletsizlik yaratan ayrımcılık, fırsat eşitsizliği ve dışlanma gibi olumsuz mekanizmalar ile mücadele etmeyi gerektirmektedir.

Bu süreçlerde öncelikle farklılıklardan kaynaklı eşitsizlik, ayrımcılık ve dışlanma yaratan mekanizmaların belli düzeylerde ortaya koyulması ve görünürliğünün sağlanması gerekmektedir.

Bu durum, hem hak ihlallerinin tespiti ve somutlaştırılması hem de yapılacak koruyucu ve önleyici çalışmalar açısından önem arz etmektedir.

Masaldaki kurdun kuzuya “suyumu bulandırma” demesi gibi, mukteditin asimile etmek istediği ya da varoluşunu istemediği, farklı din, kültür, etnik köken gibi bir özelliğe sahip olana “ayağını denk tut, başına çökerim” demesi, bazen demekle de yetinmeyip harekete geçmesi. Farklılığı silgilenmiş insanlarda yaratılan acının, türkülerde, şiirlerde, yakılan ağaçlarda veya iç dünyanın dışavurumunda, yasının tutulmasına bile izin verilmemesi... Farklı olandan kendini inkâr etmesini ve fark edilmez hale gelmesini istemek; farklı oluşunu örtbas etmeye mecbur etmek; farklı olanın metamorfoza uğramasını, başkalaşmasını, köksüzleşmesini dayatmak; hak arama gibi bir şeyi bilinçli ya da gayriihtiyarî olarak deneyeni mahkeme kapılarında veya hapislerde süründürmek... (Vergin, 2011).

Vergin’in belirttiği gibi farklı olanın zengin ve güzel taraflarının görülmediği yerlerde, maalesef farklılığın ağır bedelleri olabilmektedir. Bu noktada, farklı olanın keşfedilmesi ve karakteristik özelliklerinin anlaşılabilmesi kadar; farklılıkların toplum içerisinde konumlandırılması ve yönetilebilmesi de son derece önemli bir konudur. Farklılıklar, doğru yönetildiğinde, etkin ve zengin bir çıktı oluşturabilir iken; doğru yönetilmediğinde ise ciddi sorunlar ve riskler doğurabilmektedir. Bu risklerin başında ise bireyler, gruplar ve toplumlar açısından eşitsiz durumlar yaratan ayrımcılık ve dışlanma süreçlerinin geldiği söylenebilir.

Ayrımcılık temel dinamiklerini ön yargıdan, toplumsal mitlerden, dil kodlamalarından, kalıplaşmış yargılardan ve farklı olma durumundan almaktadır. Ayrımcılık, bir gruba veya grubun üyelerine karşı önyargılardan beslenen olumsuz tutum ve davranışların tümüyle ilgili bir süreçtir. Önyargılar ise diğer insanları, bireysel varoluşlarından değil, grup aidiyetlerinden hareketle değerlendiren bir tutumu ve olumsuz, dogmatik kanaatleri ifade eder. Ayrımcılığın yöneldiği kişiler ise kişisel özellikleri değil, genelde ait oldukları grubun özellikleri nedeniyle bu davranışın hedefi olmaktadır. Bilişsel düzeyde herhangi bir biçimde yaratılan ‘biz ve onlar’ farklılaşması, iç grubun lehine davranmak için yeterli bir koşul gibi görülür. Bunun sonucunda iç ve dış grup arasındaki sınırlar güçlenir ve ayrımcılığı oluşturan mesafe, kendini gerçekleştiren bir kehanet gibi kendiliğinden oluşur (Göregenli, 2012).

Literatürde *doğrudan (direk) ayrımcılık, dolaylı (örtülü) ayrımcılık, kurumsal ayrımcılık, deneyimlenmiş/bireysel ayrımcılık, cinsiyete dayalı ayrımcılık* gibi çok farklı uygulanma biçimleri bulunan ayrımcılığın, insan haklarına ve çocuk haklarına erişimi engelleme, insan onuruna zarar verme, eşitsiz durumlar yaratma, adalet mekanizmalarını işlevsizleştirme ve benlik saygısını olumsuz biçimlerde etkileme gibi yıkıcı etkileri olduğu söylenebilir. Literatürde yaygın olarak bahsedilen ayrımcılık türlerinin ise Salman (2009)’a göre doğrudan ayrımcılık, dolaylı ayrımcılık ve cinsiyete dayalı ayrımcılık olduğu belirtilmektedir. Bu noktada *doğrudan (direk) ayrımcılık*, kişilere, diğer kişilere göre dezavantajlı muamele etmek olarak tanımlanırken; *dolaylı (örtülü)*

ayrımcılık, hukuk önünde bir ayrımcılık yokmuş, eşit davranılmış gibi görünse de uygulamada, ayrımcı sonuçlar doğuracak muamele yapmak olarak tanımlanmaktadır. *Cinsiyete dayalı ayrımcılık* ise politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki temel hak ve özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet ve kısıtlama olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu ayrımcılık türlerine birey, grup, toplum veya yöneticilerin neden olabileceği gibi, sivil toplumun da neden olabileceği ifade edilmektedir.

Bu noktada öne çıkan bir diğer önemli kavram ise *dışlanma* kavramıdır. Dışlanma yerine kullanılan terim, “sınıf altı (underclass)” kavramıdır. Bu da daha çok formel ekonomik sistemin dışında kalma, fırsatlardan yararlanamama ve buna bağlı ortaya çıkan olumsuzluklar ve tecrit edilme kavramlarını ifade ederek kullanılmıştır. Dışlanma kavramı sınıf altı olarak ifade edilse de, alan yazında ve sosyal bilimlerde genelde, *sosyal dışlanma* üzerinden çalışmalar yapıldığı için dışlanma süreçleri bu çalışmada, sosyal dışlanma kavramı üzerinden ele alınmaktadır (Sunal, 2006).

Sosyal dışlanmayı her açıdan ele alan bir tek tanım bulunmamaktadır. Sosyal dışlanma, toplumun bir parçası anlamına gelen sosyal bütünleşmenin tersi olarak değerlendirildiğinde, sivil, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal haklardan mahrum olma ve edilme durumu olarak tanımlanmaktadır. Buna göre; sosyal dışlanma, etkin biçimlerde toplumla bireyin sosyal bütünleşmesini sağlayan sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi sistemlerin tümünden kısmen ya da tamamen yoksun olma sürecini ifade etmektedir (Çakır, 2002; Tokol, 2012).

Bir başka tanıma göre ise sosyal dışlanma, belirli bireylerin veya grupların yapısal veya kişisel nedenlerle, sosyal katılıma, kısmen ya da tamamen katılamama durumları, toplumdaki üretim, tüketim, tasarruf, siyasi, sosyal nitelikteki eylemlere katılamamalarıdır. Sosyal dışlanma kişilerin temel gereksinimlerinin karşılanamamasına neden olarak toplumla olan bağlarının kopmasına kadar uzanan dinamik bir süreci ifade etmektedir (Sapançalı, 2005; Şahin ve Çoşkun, 2009; Tokol, 2012).

Bu noktada, sosyal dışlanmanın temel kurumsal nedenleri dört alt sistemle açıklanmaktadır. Bu alt sistemler, kentsel bütünleşmenin teşvik edilmesinde rol oynayan demokratik ve hukuki sistemler, iktisadi bütünleşmenin gelişimine destek veren işgücü piyasaları, sosyal bütünleşmenin desteklenmesini sağlayan sosyal refah sistemi ve kişiler arasında bütünleşmeyi sağlayan aile ve topluluk şeklinde sıralanmaktadır. Bu alt sistemlerden birinin yetersiz veya başarısız olması sonucunda ise sosyal dışlanma oluşmaktadır. Buradaki bir alt sistem, diğerini tetiklemekte,

böylece zincirleme reaksiyon oluşmakta ve dışlanmayı daha karmaşık hale getirmektedir (Atkinson ve diğ., 2004; Özgökçeler, 2006; Tokol, 2012).

Literatüre bakıldığında, sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramları zaman zaman aynı anlamda kullanılmaktadır. Başka bir görüşe göreyse, sosyal dışlanma yoksulluğu da içeren geniş kapsamlı bir kavramdır. Sosyal dışlanma ve yoksulluğu birbirinden ayıran görüşe göre, sosyal dışlanmanın temelinde yoksulluk kavramı bulunmaktadır ve buradaki dışlanma kavramı, gelir dağılımı adaletsizliğinden ve bazı toplumsal gereksinimlerin karşılanamamasından ortaya çıkmaktadır (Şahin ve Çoşkun, 2009).

Sosyal dışlanma riski fazla olan kişi ve gruplar, toplumlara ve ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Ancak literatürde genel olarak, işsizler, yoksullar, toprak sahibi olmayanlar, okuma yazma bilmeyenler, diplomasız gençler, engelliler, suçlular, tek ebeveynli aileler, çocuklar, kadınlar, azınlıklar, göçmenler ve mülteciler sosyal dışlanmaya maruz kalan gruplar olarak sıralanmaktadır. Ayrıca siyahilerin, kadınların, engellilerin, yaşlıların, çocukların ve sığınmacıların kısacası ırk, cinsiyet, din, dil, etnik köken gibi özellikleri nedeniyle ayrımcılığa uğrayanların sosyal dışlanmadan daha fazla etkilendikleri belirtilmektedir (Tokol, 2012).

Ayrımcılık ve dışlanma, ağır psikolojik hasarlar yaratır. Hepimiz, bu karmaşık ve hızla değişen dünya içerisinde, uyum sağlayabilmek adına bir kimlik değiştiririz. İdeal olan olumlu bir benlik algısı geliştirmektir. Ancak, “ayna benliğine göre, kim olduğumuz ve ne olduğumuza dair düşüncemiz, büyük oranda, başkalarıyla ilişkilerimizle gelişmektedir. Eğer bir azınlık ya da zayıf grubun üyeleri, bir çoğunluk ya da güçlü grubun üyeleri tarafından aşağı ya da ikinci/üçüncü sınıf vatandaş olarak kabul görürse, onlar için olumlu bir kimlik geliştirmek çok daha zor olur. Bu sebeplerden ötürü, ayrımcılığın ve dışlanmanın odağındaki insanlar, kendi varoluşsal potansiyellerini geliştirmenin önünde pek çok engelle ve dezavantajla karşılaşurlar (Zastrow, 2013).

Bu noktada, literatürde yer alan farklılığa, ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya ilişkin süreçler incelendiğinde göçmen, sığınmacı, mülteci grupların, kadınların, çocukların ırk, cinsiyet, din, dil, etnik köken, kültür gibi özellikleri nedeniyle daha fazla sosyal dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kaldıkları dikkat çekmektedir. Bu noktada hem sığınmacı, hem çocuk (hatta bir de kız çocuk olmanın) kuşkusuz risk faktörleri daha fazladır. Yapılan çalışmalara bakıldığında bu durumu gözler önüne seren çok sayıda araştırma verisi bulunmaktadır.

Boğaziçi Üniversitesi bünyesinde Binnaz Toprak öncülüğünde 2008 yılında, “*Türkiye’de Farklı Olmak Din ve Muhafazakârlık Ekseninde Ötekileştirilenler*” başlığıyla gerçekleştirilen ve Türkiye’nin her bölgesinden en az bir ilin araştırmaya dâhil edildiği 12 ilde gerçekleştirilen

toplam 401 kişinin katıldığı bir araştırmada çıkan bulgular ayrımcılığın toplumun her yerinde, her coğrafyasında ve çocukluk dönemleri dâhil olmak üzere her yaş grubunda yaşanabileceğini göstermektedir (Toprak ve arkadaşları,2008).

Araştırmacılar, çocukların zihinlerinde, ayrımcılığı kavramlaştırdıklarını ifade etmektedirler. Hollandalı araştırmacılar, çocukların, daha 10 yaşında iken % 92'sinin ayrımcılığı bildiklerini ve tanımlayabildiklerini rapor etmişlerdir (Verkuyten ve diğ., 1997).

Diğer araştırmacılar ise çocukların ayrımcılık ve önyargıyı üreten faktörleri anladıklarını incelemişlerdir (Woolley ve diğ., 2003). Çocukların önyargı anlayışı yaşla birlikte daha karmaşık hale gelir (Quintana ve Vera, 1999).

Dolayısıyla bahsi geçen ayrımcılık ve sosyal dışlanma kaynaklarının yanı sıra çocukların yakın çevresinden, yani ailesinden başlayarak, üyesi olduğu toplumsal sınıf, kesim ya da gruptaki yetişkinlerin durumlarından, maruz kaldıkları hak ihlali ve/veya ayrımcılıktan etkilenebilmektedirler. Bu durum çocukları tehdit eden ayrımcılık ve dışlanma alanlarını, hem çeşitlendirmekte hem de derinleştirebilmektedir. İnsan yaşamının gelişimsel olarak en özel dönemi olan çocukluk evresinde maruz kalınan bir hak ihlali, bu döneme özel gelişimsel fırsatların kullanılmasını engellediği ya da geciktirdiği için yetişkin bir bireyle karşılaştırıldığında telafisi çok daha zor hatta imkânsız sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir.

Aynı zamanda, tüm dezavantajlı gruplar, çocuklar, gençler, yaşlılar, sakatlar, kadınlar, eşcinseller ya da azınlıklar ayrımcılıkla karşılaşabilir. Bütün bu ayrımcılık biçimleri, dışlanma alanları ve çok sayıda yaşanan zorluk yoksulluğun sonucu olabilir; hatta yoksullukla bu farklılıklar örtüşürse yoksulluk çok daha vurucu bir biçimde yaşanabilir. Ayrıca bir kişi, yalnızca yoksul olduğu için de ayrımcı davranışlara maruz kalabilir (Uyan Semerci, 2013).

Suriyelilerin kabulü ile ilgili yapılan bir araştırmada, Suriyeli sığınmacıların yarattığı tedirginlik durumu, bazı önermelerle test edilmesi sonucunda, Türkiye toplumunun ekonomiye gelen yükü önemseddiği vurgulanmıştır. Halkın % 70,7'si Türkiye ekonomisinin sığınmacılar tarafından zarar gördüğü görüşündedir. Bunu takiben % 61,2 ile Türkiye'de yoksullar varken, Suriyelilere yardımların yapılmasına da halkın ciddi itirazlarda bulunduğu gözlemlenmiştir (Erdoğan, 2015).

Demiröz ve arkadaşlarının (2016) yaptıkları çalışmada, kamp dışında yaşayan Suriyeli çocukların, yerel halk tarafından kendileriyle dalga geçildiği, kendilerine taş atıldığı, iş yerlerinde ve sokaklarda rahatsızlık verildiği ifade edilmiştir.

Yılmaz'ın (2013) yaptığı çalışmada da, çocukların özellikle yerli halk tarafından ötekileştirilmelerinin, psikolojik açıdan çocukları derinden etkilediği belirtilmiştir.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi bünyesinde (2018) Türkiye’deki siyasi parti tabanlarının katılımıyla yapılan bir araştırmada da, Suriyelilerin ülkelerine geri dönmesi konusu yönündeki taleplerin, en geniş ortaklığın olduğu alan olarak belirlendiği ifade edilmiştir (Uyan Semerci ve Erdoğan, 2018).

Tüm bunların yanında, Suriyeli çocukların yaşamak zorunda kaldıkları yaşam çevrelerinin de çocuklar açısından mekânsal ve sosyal anlamda, dışlanma ve ayrımcılık hususlarını tetiklediği söylenebilir.

Araştırmalar, mahallenin fiziksel ve sosyal özelliklerinin, çocukların sağlık ve eğitim durumu, kaza ve ölüm riskleri, suça itilme, kötü muamele görme, ergenlik çağı riskli davranışları gibi alanlarda, belirleyici olduğunu işaret etmektedir (McDonell, 2007).

Bu noktada, mekânsal yarılmamanın bir bağlamı olan göç ve yerinden edilme ile oluşan yeni yaşam alanlarındaki kentsel gerilim, çocukların iç dünyasında biyopsikososyal ve kültürel açıdan ciddi sorunlara sebep olmaktadır. Çocukların aidiyet duygularının olduğu yurtlarına duydukları özlem, eski ve yeni yaşam koşulları arasındaki farklılıklar, barındıkları ve etkileşime girdikleri yeni mekânların fiziksel ve sosyal yoksunlukları, kültürel uyumsuzluk sebebiyle oluşabilen gerginlik ve düşmanlık ortamı sonucunda maruz kaldıkları ayrımcılık, dışlanma, ötekileştirme gibi toplumsal baskılar birçok açıdan ağır sonuçlara yol açmaktadır.

Suriyelilerin ülkemizdeki ikamet yerlerinin sosyoekonomik imkânsızlıklardan kaynaklı sağlıklı yaşam koşullarına sahip olmayan, kamusal hizmetlerin az olduğu, kentsel güvenlik problemlerin ve yoksulluğun tehlikeli seviyelere ulaştığı kentsel çöküntü alanlarda yaşadıkları ifade edilmektedir. Bu durum, mekânın yarattığı dışlanma süreçlerinin, yoksunlukların, imkânsızlıkların ve risklerin Suriyeli çocukların gelişim süreçleri açısından riskler ve tehlikeler barındırdığını da gözler önüne sermektedir.

Bununla birlikte, kız çocuklarının tüm bu süreçlerde, cinsiyet farklılıkları nedeniyle daha fazla risk altında olduğuna dikkat çekmektedir.

Yapılan araştırmalar, silahlı çatışmalar sırasında kız çocukların belirli amaçlarla özel olarak hedef seçildiklerini göstermektedir. Kız çocukların savaşı ya da cinsel anlamda ve çeşitli işlerde “eş” olarak kullanılması amaçlanmaktadır. Elde kesin rakamlar olmamakla birlikte, bu tür yönelimlerin tüm dünyada yaygın olduğu bilinmektedir. Son on yıl içinde kız çocuklar en az 20 ülkede kaçınılarak savaş sırasında çeşitli görevlere zorlanmıştır. Bu ülkeler arasında Sahra Güneyi Afrika’da Angola, Burundi, Liberya, Mozambik, Rwanda, Sierra Leone ve Uganda; Latin Amerika’da Kolombiya, El Salvador ve Peru; Asya’da Kamboçya, Myanmar, Filipinler, Sri Lanka ve Timor-Leste; Avrupa’da ise Yugoslavya ve Türkiye yer almaktadır. Kimi kızlar da

silahlı bir gruba girmeyi isteyebilirler. Ancak bu istek çoğu kez bir hayatta kalma kaygısından kaynaklanmaktadır. Günümüzde cereyan eden silahlı çatışmaların pek çoğunda görülen fiziksel ve cinsel istismar olayları düşünüldüğünde, kız çocuklarının tecavüz, kaçırılma, şiddet, yaralanma, çocuk evliliği gibi risk faktörlerine daha fazla maruz kaldıkları dikkat çekmektedir. Kızların genel anlamdaki düşük statüleri onları saldırıya erkeklere göre daha açık hale getirmektedir. Bu ortamda, tecavüz sık sık görülen bir olay olup cinsel ilişki yoluyla geçen enfeksiyonlara da yol açmaktadır (*Dünya Çocuklarının Durumu 2005: Çatışma Ortamlarında Çocuklar*, 2005).

Göç süreçlerinde, ebeveynlerin aile ve toplum içindeki sosyal rolleri parçalanmışsa ya da ebeveynler sosyal-kültürel ve ekonomik açılardan değişen şartlara uyum sağlamakta zorlanmışsa, onlarla birlikte çocuklar da bu süreçlerden olumsuz şekillerde etkilenebilmektedirler. Suriyeli çocuklar, bütün bu süreçleri yaşarken, çocuk olma duygularını bir kenara bırakmak zorunda kalabilmektedirler. Suriyeli çocuklar, ayrıca, diğer çocukların yaşadıkları problemlere ek olarak savaş ortamından gelmenin, yerinden edilmenin ve yabancı çevrelerde yaşamının vermiş olduğu pek çok sorunla da mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu insanlar mülteciliğin yaşattığı psikososyal ve mekânsal birçok sorunun yanında, farklı bir ülkeden gelmenin yarattığı dil, din, ırk, etnisite, kültür farklılığını da beraberinde getirebilmektedir. Tüm bu farklılıklar ise göç edilen ülkelerde yoksul, yeni ya da yabancı kavramlarıyla birleşince önyargı, damgalanma, dışlanma ve ayrımcılık gibi yıkıcı durumları tetikleyebilmektedir (Gencer ve Karagöz, 2016).

Ayrıca farklılıkları sebebiyle yerel halk ile aralarında oluşabilen gerginlik ve düşmanlık ortamı neticesinde maruz kalınan istismar, dışlanma, ötekileştirme, gibi toplumsal baskılar mülteci çocuklar üzerinde ağır travmalara sebep olmaktadır. Bunun sonucu olarak çocuk, çevreye ve topluma karşı güvensiz bağlanabilmekte, kin, nefret, öfke gibi hisleri taşıyabilmekte, çocukta saldırganlık, stres, yalnızlık, içine kapanıklık gibi pek çok davranış bozukluğu oluşabilmekte ve kavga/çatışma eğilimleri artabilmektedir. Bununla birlikte yaşadıkları sosyal ve mekânsal eşitsizliği kendilerince gidermek, kendini kollamak, yoksullukla mücadele etmek ve hayatta kalmak amacıyla çocuklar illegal işlere veya suça sürüklenebilmektedir. Bu durum ise hem çocuğun yaşam alanları içerisinde dışlanmasına ve ötekileştirilmesine zemin hazırlamakta hem de bu kültürü kuşaktan kuşağa taşımasına neden olabilmektedir.

Buna karşın BM ÇHS ve ayrımcılıkla mücadeleyi düzenleyen uluslararası belgeler, kişilerin dinleri, inançları, kültürleri, ırk ya da etnik kökenleri, dilleri, bedensel özellikleri, yaşları, cinsel yönelimleri ve onları toplumun geri kalanından ayıran farklı özellikleri nedeniyle toplumun diğer üyelerinden haksız ve keyfi gerekçelerle farklı muamele görmelerini yasaklamıştır (Salman, 2009).

2.3. GÖÇ, ÇOCUK VE SOSYAL HİZMET: SURİYELİ ÇOCUKLARA İLİŞKİN SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ

İnsani hizmetlere ihtiyaç duyan en önemli gruplar arasında yer alan sığınmacı, göçmen ve mülteci kişiler, sosyal hizmet uygulamalarına en fazla ihtiyaç duyan gruplar arasında yer almaktadır.

Sığınmacı gruplar, yeni bir kültüre uyum ve toplumsal kabul sorunları; dâhil olunan yeni toplumun dilini konuşamamanın yarattığı informel ve formel sektörlerdeki zorluklar ve istihdam sektörüne dâhil olamamanın getirdiği ekonomik sıkıntılar gibi çok sayıda sorunla baş edebilmek zorunda kalabilmektedirler. Aynı zamanda bireysel, grupsal, toplumsal, kültürel, ruhsal, sosyal ve yapısal açılardan pek çok dezavantaja ve güç durumlara maruz kalabilmektedirler. Sığımlan ülkelerde karşılaşılabilen tüm bu zorluklar ise göç süreçlerinde ve ülkelerindeki savaş ortamlarında yaşanan psikolojik hasarlar ile birleştğinde daha ağır durumlara neden olabilmektedir. Ayrıca sığınmacılar ve mülteciler, yeni topluma ani, hazırlıksız ve dezavantajlı biçimlerde katıldıkları için pek çok ayrımcı ve dışlayıcı davranışa da maruz kalabilmektedirler. Bu süreçleri yaşayan bireylerin büyük kısmının çocuklardan oluşuyor olması ise durumun hassasiyetini daha da kritik bir noktaya taşıyabilmektedir.

Sheafor ve Horejsi'ye (2015) göre, sığınmacıları ve mültecileri iki boyutta ele almak gerekmektedir. Bunlardan ilki kültürün, değerlerin ya da etnik gerçekliğin etkisiyle ortaya çıkan bireysel algılardan ve yorumlardan ortaya çıkan meselelerdir. İkinci ise, bireyin göç yolculuğundan doğan sorunları ile birlikte misafir ülke tarafından karşılanma sürecidir. Ayrıca mültecilerin ve sığınmacıların çoğu, nakit yardımı, tıbbi yardım, sosyal hizmetler, önleyici sağlık hizmetleri gibi durumları kapsayan kamu sağlık hizmetlerinden ve insani hizmetlere büyük oranda ihtiyaç duyarlar. Bir sosyal hizmet çalışanı, sığınmacı ve mülteci ile çalışan diğer organizasyonların ve sosyal birimlerin, onun kültürel arka planını ve özel gereksinimlerini anlayamayabilecekleri ihtimalini akılda tutarak plan yapmalı ve müdahaleler geliştirmeli, bu noktalarda, birimler arası koordinasyonu sağlamalı ve gerektiğinde savunuculuk faaliyetleri yürütmelidir. Ayrıca, müracaatçının etnisitesi, dini, milliyeti, yasal statüsü, yaşı, cinsiyeti, aile bağlamı ve özellikleri yanında eğitimi, ekonomik durumu ve toplum içerisinde kabulü gibi noktalarda özellikle duyarlı olunmalı ve duyarlılık yaratılmalıdır. Bu süreçlerde, sosyal hizmet uzmanı *bağlantı kurucu, öğretici, yönetici, vaka yöneticisi, sosyal değişim ajanı ve savunucu* rolleri doğrultusunda hareket etmelidir.

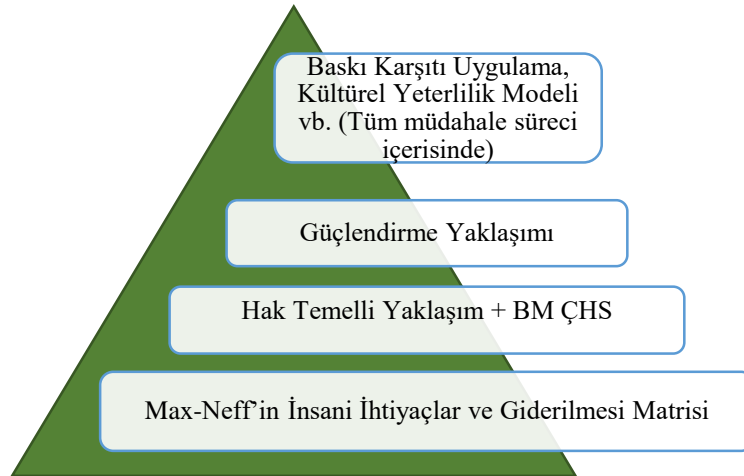
Bununla birlikte, sosyal hizmet uzmanı, yeniden yerleşim süreçlerinde de, müracaatçıların yeni çevreye uyumu, barınma, sağlık, eğitim, istihdam, toplumsal kabul, ilişkilerin ve göçün yönetimi gibi konularda destek olmalıdır. Entegrasyon, asimilasyon, ayrımcılık, dışlanma, kabul, içirme gibi kavramları birbirinden ayırmaya yönelik destek mekanizmaları geliştirmelidir. Bu noktada özellikle, sosyal hizmet uzmanının *savunucu* rolünden hareketle savunuculuk faaliyetleri yürütülmeli ve bu faaliyetler toplum içerisinde yaygınlaştırılmaya çalışılmalıdır.

Öte yandan, Sheafor ve Horejsi (2015)'e göre, sosyal hizmet uzmanları, sıklıkla olağanüstü sorunlarla yüz yüze kalan, eğitim ve sağlıkla ilgili programların ve sosyal programların yardımına ihtiyaç duyan yeni göçmenler ve mülteciler ile yeni gelenlerin hizmet almasını reddeden (istemeyen) bir toplum arasında sıkışıp kalırlar. Bu noktada, benzer süreçlerin ülkemizdeki Suriyeliler açısından da yaşandığı ve yerel halkın çeşitli nedenlerle zaman zaman Suriyelilere verilen desteklere ilişkin farklı düzeylerde tepkiler verdiği söylenebilir. Ayrıca mülteci statüsü ülkeye sığınma talebindeki geçici bir yasal statüdür ve bundan sonraki ilk adım yasal göçmen olmaktır. Ancak Suriyelilerin Türkiye'deki yasal süreçleri düşünüldüğünde, hem "Mültecilik" hem de "Yasal Göçmen" statüsünde olamadıkları, "Geçici Koruma Yönetmeliği" kapsamında bir yasal statüye sahip oldukları görülmektedir. Oysa Türkiye'deki Suriyeliler yasal olarak mülteci statüsünde değerlendirilmese dahi yaşadıkları sorunlar pek çok noktada mülteci sorunlarına benzerlik göstermektedir. Bu süreçlerde, yasal statünün tanımlanması noktasında Suriyelilerin bir hak kaybına uğradığı düşünülebilir. Sosyal hizmet uzmanlarının ve bu alanda çalışan diğer mesleklerin, evrensel nitelikteki mültecilik literatürünü, uygulamalarını ve ilgili araştırmaları dayanak göstererek bu konu üzerinde de savunuculuk rolünü üstlenmeleri bir gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal hizmette öne çıkan hak, göç, afet, farklılık gibi önemli kavramları çocuklar açısından ele alan bu çalışmanın, kuşkusuz sosyal hizmet müdahalesine ilişkin pek çok konu ile de ilişkili olduğu söylenebilir. Bu noktada, bu çalışmanın öncelikle sosyal hizmet açısından son derece önemli olan hak ve gereksinim kavramlarını odağına alan bir çatı çerçevesinde inşa edildiği görülmektedir. Bunun yanında, çalışmanın amaçlarına paralel olarak ortaya çıkan verilerin analizinde de, benzer bir bakışın hâkim olduğu söylenebilir. Bu noktada, verilerin, çocukların gereksinimleri üzerinde yoğunlaşması nedeniyle Bölüm 5'te yer alan analiz sürecinde, sosyal hizmet disiplini ve mesleği içerisinde önem arz eden gereksinim kavramı odağında bir analiz sürecinin gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Ortaya bu gereksinimlerin ve gereksinimler ile bağlantılı olan zorlukların ise Max-Neef'in insani ihtiyaçlar ve giderilmesine dair geliştirdiği model çerçevesinde kümelendiği görülmektedir. Max-Neef, bu çalışmasında, aynı zamanda sosyal hizmetin ana kavramları arasında yer alan sosyal refahın, insan haklarının ve sosyal

adaletin gerçekleştirilmesine dayanan bir model ortaya koyduğu için bu modelden hareketle ortaya çıkan gereksinimlerin, hak kavramı ve sosyal hizmet açısından da son derece önemli olduğu söylenebilir. Bölüm 2.1.2.'de yer alan bu model, gereksinimlerin karşılanma mekanizmalarına ve her gereksinimin “Varoluş (Being)”, “Sahip Olma (Having)”, “Eyleme (Doing)”, “Etkileşim (Interacting)” düzeyine yer vermesi nedeniyle sosyal hizmet müdahalesi süreçleri açısından da önemlidir. Bu model, görüldüğü üzere sosyal adalet, insan hakları, gereksinim ve gereksinimlerin karşılanma biçimleri açısından sosyal hizmete ilişkin pek çok özellik içermektedir. Bu sebeple, araştırma süreci boyunca (soru yönergesinin hazırlanması, analiz süreci ve müdahale süreci gibi noktalarda) Bölüm 2.1.2.'de yer alan bu model temel alınmıştır. Diğer taraftan, bu modelin sosyal adalet ile insan haklarını temel alması ve bu kavramlara vurgu yapması, sosyal hizmet müdahalesinde “Hak Temelli Yaklaşım” a yer verilme ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenlerle, bu çalışmanın sosyal hizmet müdahale süreci, büyük oranda gereksinim ve hak odaklı bir perspektif ile yapılmıştır. Ancak bu çalışmada ele alınan çocukların göç süreçleri kendi içerisinde savaş (afet), zorunlu göç, yeni ülkeye sığınma ve uyum evrelerinde yaşanabilen travma, yas, kayıp, yaşam çevresinin bozulması, yoksulluk, toplumsal kabul, uyum, bütünleşme, farklılık, ayrımcılık, dışlanma gibi sosyal hizmet açısından öne çıkan pek çok önemli kavramı içermektedir. Bu noktada, bu denli iç içe geçmiş pek çok riski ve farklı durumu barındıran bir müdahale sürecinin iki kuramdan veya yaklaşımdan hareketle çözüme kavuşturulması pek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple göç süreçlerinde yürütülecek sosyal hizmet müdahale süreçleri için eklettik bir bakışa ihtiyaç duyulmuştur. Buradaki eklettik bakış, özü, tözü ve odağı kaçırarak düzeyde bir çokluğu ifade etmemektedir. Aksine çocukların göç süreçlerindeki karşılanamayan gereksinimlerini, göçün barındırdığı çok bileşenli sorunları ve ortaya çıkan özel durumları işlevsel biçimlerde çözmeyi amaçlayan kapsayıcı bir sosyal hizmet müdahalesi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, hak temelli yaklaşım çatısı altında zaman zaman afetlerdeki uygulamalar, baskı karşıtı uygulama, sosyal dışlanma, sosyal içerme, etniğe duyarlılık, kültürel farklılık, kültürel yeterlilik, toplumla çalışma ve savunuculuk gibi sosyal hizmet açısından ihtiyaç duyulabilecek kuram, uygulama, model, rol ve işlevlerden hareketle eklettik bir bakış tercih edilmiştir. Toplumla çalışma, baskı karşıtı uygulama ve kültürel yeterlilik gibi diğer modellere ise ayrı bir başlık açılmamış olup müdahale süreçlerinin ilgili noktalarında yer verilmiştir.

Şekil 3. Sosyal Hizmet Müdahalesi Süreçlerindeki Eklektik Yaklaşımın Çatısı

Bununla birlikte, gerek çocukların kendi ülkelerindeki savaş ve zorunlu göç sırasındaki maruz kalabilme ihtimalleri bulunan çok sayıda risk, gerekse de yeni bir ülkeye dâhil olma süreçlerinde yaşanabilecek zorluklar, çocuklar ve sığınmacı gruplar üzerinde pek çok güçsüzlük ve baskı unsuru oluşturabilmektedir. Bu nedenle, göç süreçlerindeki çocukların ve sığınmacı grupların güçlendirilmeleri de gerektirmektedir. Güçlendir(il)me kavramı sığınmacı grupların güçlendirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması yanında haklara erişim süreçlerinde karşılaşılabilecek baskılar ile mücadele ve zayıf mekanizmaların güçlendirilmesi açısından da önemli görülmektedir. Bu sebeple, bu bölümün devamında eklektik bir bakış ile güçlendirme yaklaşımına da yer verilmektedir.

2.3.1. Hak Temelli Yaklaşım

Savaşın ve çatışma süreçlerinin çocuklar üzerinde yarattığı yıkıcı etkiler karşısında, hak ve sosyal adalet açısından sosyal hizmete büyük görevler ve sorumluluklar düşmektedir (Karataş, 2002). Sosyal hizmetin, çocuk refahına ilişkin taşıdığı bu sorumluluklar ve görevler ise mesleki bilgi, beceri, değer ve roller yanında yasal düzenlemelere dayanmaktadır.

Bu noktada, Bölüm 2.2.'de yer alan savaş, silahlı çatışma ve zorunlu göç gibi afet ve kriz durumlarının yarattığı riskler ve zorluklar karşısında çocukları ve sivilleri, korumakla yükümlü olan bazı ulusal ve uluslararası mekanizmalar bulunmaktadır. Özellikle çocuklar açısından karşımıza çıkan en öncelikli uluslararası yasal düzenlemelerin *BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme* ve *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol* olduğu söylenebilir. Bu süreçlerde, çocuklar ile birlikte ailelerinin ve diğer insanların korunmasına yönelik olarak da; *Uluslararası Savaş Suçları Roma*

Statüsü, Savaşta Sivillerin Korunması ile ilgili Cenevre Sözleşmesi ve Uluslararası Silahlı Çatışmalardan Korunmayla ilgili Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol gibi yasal düzenlemeler bulunmaktadır.

Savaş, silahlı çatışma ve zorunlu göç gibi afet ve kriz dönemlerinde ilgili devletlere standart bir çerçeve yanında asgari bir görev ve sorumluluk sunan bu yasal düzenlemelere taraf devletlerin uyma zorunluluğu bulunmaktadır. Dolayısıyla çocukların ve insanların, afet ve kriz durumlarına karşı korunması, insani bir sorumluluğun yanında aynı zamanda ilgili devletler ve uluslararası mekanizmalar açısından yasal bir sorumluluk ve zorunluluk taşımaktadır. Bu noktada, yasal düzenlemelerin uygulanması ve denetlenmesi açısından oluşturulan teşkilat ve yapılar, ulusal açıdan devletlerin teşkilat şemalarına göre farklılık gösterse de; uluslararası mekanizmalar açısından BM Güvenlik Konseyi, BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM) gibi yapılanmalar özelinde yoğunlaşmaktadır.

Bölüm 2.2.'den ve literatür bilgisinden anlaşılacağı üzere, teoride; savaş, çatışma ve zorunlu göç ortamlarında çocukların ve sivillerin korunmasına yönelik pek çok ulusal ve uluslararası düzeyde yasal düzenleme ve yapılanma tanımlanmasına rağmen uygulamada durumun pek de böyle olmadığı; hatta çocukların özellikle Suriye'deki savaş ve göç evresinde ciddi zorluklarla ve ihlallerle karşı karşıya kaldıkları ifade edilmektedir. Bununla birlikte, yeni bir ülkeye sığınma ve uyum süreçlerinde de, çocukların bazı zorluklarla karşılaştıkları ifade edilmektedir.

Bu noktalarda, savaş ve çatışma koşulları, çocuk haklarını ve insan haklarını çok ağır biçimlerde ihlal etmektedir. Savaş, insan kaynaklarını yok etmesi ve yarattığı sorunlar nedeniyle sosyal hizmete olan gereksinimi büyük ölçüde arttıran bir olgudur (Snoubar ve Karataş, 2017). İnsan hakları ile sosyal adaletin gelişmesini, korunmasını ve uygulanmasını amaç edinmiş bir disiplin ve mesleğin kuşkusuz çocuk refahı açısından ortaya çıkan bu durumlar karşısında pek çok rolü bulunmaktadır.

Suriyeli çocukların savaş ve zorunlu göç evrelerinde mekânsal, psikososyal, ekonomik ve kültürel olmak üzere pek çok açıdan karşılaştıkları zorluklar ve hak ihlalleri; insan haklarını, sosyal adaleti ve insan onuruna yakışır bir yaşam felsefesini temel alan "*Hak Temelli Yaklaşım*"a dayanan bir sosyal hizmet müdahalesine duyulan gereksinimi de gözler önüne sermektedir.

Bu noktada, göç süreçlerindeki çocuklar ile hak temelli yürütülecek bir müdahale süreci kendi içerisinde çok sayıda zorluk ve bileşen barındırması nedeniyle salt hak kavramına odaklanmayıp aynı zamanda göçün çocuklar üzerinde yaratabileceği tüm gereksinimlere, hak kayıplarına ve zorluklara ilişkin mikro, mezo ve makro açılardan birlikte yürütülecek eklettik bir bakış gerektirmektedir. Öte yandan, savaş evresi, zorunlu göç evresi ve yeni bir ülkeye sığınma evresi

gibi farklı kronolojik evreleri içerebilen göç süreçleri, her kronolojik evrenin taşıdığı spesifik risklere ve zorluklara ilişkin farklı gereksinimler ve planlamalar gerektirebildiği için her evrenin ayrı ayrı ele alınması gerekebilir.

Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma, Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği'ne (2009) göre, hak temelli yaklaşım, bireyleri veya vatandaşları “hak sahibi”, devleti ve ilgili kurumları ise “birincil görev sahibi” olarak tanımlayan bir yaklaşımdır. Bu çalışma açısından *hak sahipleri* (BM ÇHS ve Çocuk Koruma Kanunu kapsamında) göç sürecinde bulunan (*Suriyeli*) *Çocuklar* iken *birincil görev sahibi* ise çocuk hakları ihlallerini engelleme ve ülkesindeki her çocuğa karşı yasal yükümlülükleri bulunan devletler ve uluslararası mekanizmalardır. Sosyal hizmet uzmanları ise bu süreçlerde hak sahipleri ile görev sahipleri arasında köprü konumunda bulunan önemli bir meslek grubudur. Kuşkusuz bu süreçlerde yürütülecek çalışmalarda, insani hizmetler sunan sivil toplum örgütlerine ve meslek örgütlerine de büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu nedenle, müdahale süreçlerinde zaman zaman disiplinler arası çalışmalara da ihtiyaç duyulacağı unutulmamalıdır.

Bu noktada, öncelikle Suriye'deki savaş süreci ve zorunlu göç evresi; çocuklar ve siviller açısından ciddi bir afet ve kriz ortamını barındırması nedeniyle bu süreçlerde savaşın durdurulması, barış ortamının sağlanması ve çocukların korunmasına yönelik makro düzeyde çalışmalar öncelikli olarak yürütülmelidir. Bu noktada, uluslararası yasal düzenlemelerden ve toplumla çalışma modellerinden hareketle görev sahipleri olan ulusal ve BM bünyesindeki uluslararası mekanizmalar harekete geçirilmelidir. Bu kapsamda, savunuculuk faaliyetleri temelinde lobicilik, ittifak oluşturma ve sosyal aksiyon modellerinden faydalanılabilir. Tüm bu süreçlerde barış örgütleri, medya kuruluşları, sosyal medya kampanyaları, insani hizmet örgütleri ve meslekleri de bu süreçlerin bileşenleri arasında yer almalıdır. Öte yandan, savaş süreçlerini yöneten veya bu sürece dâhil olan liderler ve taraflar arasında savaşın sonlandırılması için dünya genelinde kamuoyu baskısı oluşturularak barış ve çatışma yönetimi ile arabuluculuk çalışmaları yürütülebilir. Aynı zamanda savaş bölgesine en yakın yerlerde güvenli bölgeler oluşturularak çocuklar ve siviller o bölgelere tahliye edilmelidir. Bu süreçlerde, güvenli bölgeler üzerinden çocukları ve sivilleri, savaş ortamlarından uzaklaştırmak, acil ihtiyaçların tespitinde bulunmak ve bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kaynaklar ve disiplinler arası ekipler oluşturmak da önemlidir. Bu süreçlerde, savaş ve zorunlu göç evrelerine maruz kalmış çocuklar ve aileler ile mikro, mezo ve makro (birey, aile, grup ve toplumsal) düzeylerde afet ve psikososyal müdahale çalışmaları yürütülmelidir. Bu çalışmalar sosyal hizmet uzmanı ile birlikte çocuk gelişimci, psikolog, psikiyatrist, hekim, hemşire gibi meslek elemanlarını da içerecek biçimlerde yürütülmelidir.

Savaş ve göç sonrasında sığınılan ülkede yürütülecek çalışmalar ise temelde sığınmacı toplumu karşılamaya, göç süreçlerinde karşılan zorlukları ön gören hazırlıkları yapmaya ve onları yeni ülkeye yerleştirmeye yönelik göç edilen ülkenin hazırlığına bağlı çalışmaları içermelidir. Çocuklar sığınılacak ülkeye gelmeden önce acil eylem planı veya acil durum planlamaları kapsamında savaş ve zorunlu göç süreçlerindeki karşılaşılabilecek (açlık, susuzluk, yorgunluk, yaralanma, sakatlanma, travma, yas, kayıp, istismar, taciz vb.) riskler ön görülmeli ve bu doğrultuda hazırlıklar yapılmalıdır. Bu noktalarda, çocukların yaş gruplarına, karşılaşılabilecekleri risklere, kültürel ve cinsiyet özelliklerine ilişkin değişkenler dikkate alınmalıdır. BM ÇHS'den hareketle çocukların yaşama (hayatta kalma), korunma hakları ve üstün yararı ilkelerinden hareketle ülkeye kabul ve sınırdan geçiş süreçlerine yönelik kolaylaştırıcı hazırlıklar da yapılmalıdır. Aynı zamanda, sığınmacı grupların yerleştirileceği bölgelerdeki yerel halk ile sığınmacı grup arasında yaşanabilecek riskler ön görülerek makro düzeyde toplumla, hizmet sağlayıcı (okul, hastane vb.) kurumlar ve akran gruplar ile farkındalık ve kültürel duyarlılık geliştirici çalışmalar yürütülmelidir. Bununla birlikte okullarda ise okul sosyal hizmet uzmanının yer aldığı psikososyal destek ekipler aracılığıyla okullaştırma, kaynaştırma eğitimi, akran arabuluculuğu ve uyum üzerine çalışmalar yapılmalıdır.

Öte yandan, yeni ülkeye yerleştirilme süreçlerinde, bu çalışma için müracaatçı veya hizmet kullanıcısı konumunda olan Suriyeli çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasında engel yaratabilecek veya hak ihlallerine neden olabilecek bireysel, yapısal ve kültürel sistemlere karşı her evrede savunuculuk faaliyeti yürütülmelidir. Makro düzeyde çalışmalar içerisinde yer alan sosyal hizmet savunuculuğu, müracaatçıların ihtiyaçlarını karşılamayan, engel olan ya da haksızlığa uğratan sistemleri, sistematik olarak etkileme girişimi olarak tanımlanmaktadır (Schneider ve Lester, 2001; Wilks, 2012). Savunuculuk sosyal, politik ve ekonomik değişimi sağlamak adına önemli bir rol ve işlevdir. Savunuculuk, tanımı gereği kendisi dışında da bir şey amaçlamaktadır. Savunuculuk en genel haliyle “değişim yaratmayı” amaç edinmektedir (Henderson ve Pochin, 2001). Buradaki değişim çabası, hak temelli bir bakış ile hem statükoya ve yapısal mekanizmalara karşı hem de bireysel, toplumsal ve kültürel mekanizmalara karşı bütüncül olarak düşünülebilir. Örneğin göç süreçlerindeki Suriyeli çocukların haklarının sağlanması ve gereksinimlerinin karşılanması için BM ÇHS'den hareketle bir taraftan devletin ilgili kurumları ile birlikte hareket edilirken, diğer taraftan ise çocukların yasal statüsü, karşılanamayan gereksinimleri ve karşılaştıkları zorluklar hususlarında ise ilgili birimlere karşı makro düzeyde savunuculuk, sosyal aksiyon, kampanya yürütme ve lobicilik faaliyetleri yürütülebilir. Özellikle Suriyeliler açısından düşünüldüğünde yasal statülerinin ülkemizde mültecilik statüsünde tanımlanmamasının yaratabileceği hak kayıpları nedeniyle savunuculuk faaliyetleri yasal statü açısından da yürütülmelidir. Bu süreçlerde, eş zamanlı olarak toplumu

oluşturan yerel halkın Suriyelilere ve Suriyeli çocuklara ilişkin ön yargılarına, dışlanma ve ayrımcı tutumlarına karşı değişim yaratma amaçlı da savunuculuk ve arabuluculuk faaliyetleri yürütülebilir. Bununla birlikte, sosyal hizmet uzmanlarının, yerel halkı ve kurumları etkileme gücüne sahip medya kuruluşlarına karşı da savunuculuk ve lobicilik faaliyetleri yürütmesi aynı zamanda farklı özelliklere sahip olan göç süreçlerindeki Suriyeli çocukların medyada temsili ve toplumsal kabulü açısından da son derece önemlidir. Bu noktada, ülkelerin basın, yayın ve medya kuruluşlarını denetleme ve onlara karşı yaptırım gücü bulunan (ülkemiz açısından Radyo ve Televizyon Üst Kurulu/RTÜK vb.) kuruluşlar bünyesinde ayrımcılığa, dışlanmaya ve nefret suçlarına karşı çalışmalar yürütecek birimler ile bu ortamlarda çocukların korunmasını ve gelişmesini destekleyecek birimler kurulabilir. Bu birimler içerisinde ise alanında uzman sosyal hizmet uzmanları, çocuk gelişimciler, çocuk psikiyatristleri gibi meslek elemanları istihdam edilerek basın, medya, yayın ve internet ortamındaki süreçlerde bu çocukların korunmasına ve toplumsal kabule yönelik çalışmalar yürütülebilir. Bu çalışmalar özellikle BM ÇHS'deki çocuğun korunması, gelişmesi, ayırım gözetilmemesi ve üstün yararı ilkelerinden hareketle yürütülmelidir.

Diğer taraftan ise Suriyelilerin taşıdığı farklılık kavramına ilişkin etnisite, dil, kültür, sosyoekonomik düzey vb. noktalarda yürütülecek savunuculuk faaliyetleridir. Hak temelli bir bakış ile farklılık kavramına ilişkin ayrımcı, baskıcı ve dışlayıcı tutumlara karşı yürütülecek savunuculuk faaliyetleri sırasında toplumsal kabul ve uyum süreçlerini destekleyici pek çok kavram daha bulunmaktadır. Bunlar kültürel yeterlilik, sosyal içerme, etniğe duyarlı sosyal hizmet uygulaması, kültürel farkındalık ve PCS modeli gibi farklılığa ilişkin uygulama modelleridir. Kuşkusuz, bu kavramların her biri sosyal hizmet açısından çok önemlidir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarına, bu uygulama modelleri çerçevesinde de önemli sorumluluklar düşmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları kültürel farkındalık, kültürel yeterlilik ve etniğe duyarlı uygulama çerçevesinde öncelikle savunuculuğunu yapacağı her bireyin, grubun, toplumun veya kültürün özelliklerini ve güçlerini fark edebilmeli, bireylerin toplum bazındaki işlevselliğini anlayabilmelidir. Örneğin, Suriyeli çocukların kültürleri hakkında temel bilgi ve becerilere sahip olmanın yanında söz konusu çocukların kültürüne duyarlı hizmetleri sağlayabilmede de yeterliliğe sahip olunmalıdır. Bununla birlikte sosyal hizmet uzmanları fiziksel ve ruhsal engellilik, medeni durum, yaş, cinsel yönelim, cinsiyet, renk, ulusal köken, etnisite, ırk, sosyal farklılığın doğasını anlamalı ve bu konularda bilgi edinmeye açık olmalıdır (National Association of Social Workers, 2011). NASW'ın etik kodlarında, sosyal hizmet uzmanları için şöyle denilmektedir; ırk, etnisite, köken, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, medeni durum, politik inanç, din, zihinsel ya da fiziksel engellilik temelinde ayrımcılığın hiçbir çeşidini uygulamaz,

desteklemez ve buna müsaade etmez denilmektedir (National Association Of Social Workers, 1999). Bu etik koddan da anlaşılacağı üzere, sosyal hizmetin farklılıkları koruma, onları güçlendirme, savunma ve farklılıklar konusunda kültürel yeterliliğe ve farkındalığa sahip olma gibi mesleki sorumlulukları bulunmaktadır. Dil, etnisite, kültür ve sosyoekonomik vb. açılardan farklı özelliklere sahip olabilen (Suriyeli) çocuklara ilişkin yerel halk, basın-yayın organları ve kurumlar üzerinde kültürel farkındalık yaratabilmek için kuşkusuz öncelikle sosyal hizmet uzmanının bu noktalarda kültürel yeterliliğe ve kültürel farkındalığa sahip olması; sonrasında ise bu özellikleri toplumu oluşturan bireyler ve kurumlar arasında yaygın hale getirmesi gerekmektedir.

Bu noktalarda, güçlü bir savunuculuk kültürü yaratılmak isteniyorsa, söz konusu değişimi ya da sonucu daha berrak hale getirmek önemlidir. Aynı zamanda, savunuculuğun anlamı “diğeri için değişim yaratmak” ise bütünleşme konusunu göz ardı etmemek ve kapsam dâhilinde düşünmek yararlı olacaktır (Henderson ve Pochin, 2001). Bu süreçte, sığınmacı ve mülteci bir toplum veya göç süreçlerindeki çocuklar için kritik olan bir diğer kavram ise sosyal dışlanma ve sosyal içerme kavramlarıdır. Sosyal dışlanmanın -anti-tezi sosyal içerme kavramıdır. Sosyal dışlanma kavramı, politika yapıcılar ve uygulayıcılar tarafından farklı söylemleri yansıtan bir kavramdır (Levitas, 2005; Morris ve Barnes, 2007). Bu noktada özellikle Suriyeli çocukların üyesi olduğu toplumun hem farklılıklarından ve yeni bir topluma dâhil olmalarından hem de sosyoekonomik yoksulluktan kaynaklı sosyal dışlanma süreçlerine maruz kalma riskleri bulunmaktadır. Bu süreçte, sosyal dışlanma ve sosyal içerme kavramları dışlanan kesimlere yönelik farkındalığın oluşturulması açısından da kapsayıcı bir kavramdır. Bu nedenle, dışlanan olarak tanımladığımız gruplar için dışlanmanın üstesinden gelebilmek için öncelikle bu yönde bir farkındalık oluşturmak, bu farkındalık doğrultusunda savunuculuk faaliyetleri yürütmek son derece önemlidir. Bununla bağlantılı olarak, sosyal hizmet, organize olmuş görevleri bağlamında yoksullara yardım etme anlayışının yanında sosyal olarak damgalanmış insanlar üzerinde sosyal dışlanmayı yöneterek sosyal içermeye dönüştürme; bu bireyleri ve grupları toplumu oluşturan doğal ve sosyal sistemlere dâhil etmek için çabalar. Bu noktada, toplum tarafından içerme sağlanması ve karşılıklı olarak uyumlaştırılma temel hedeftir. Ayrıca sosyal içerme ve uyum süreçlerinde yürütülecek çalışmalar sırasında yerel toplum ile sığınmacı toplumlar arasındaki benzerlikler, farklılıklar, hassasiyetler ve risk yaratabilecek durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Toplumla çalışma kapsamında göç ve çocuk alanında hizmet sunan İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Göç idaresi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sağlık Bakanlığı; Kızılay, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

(BMMYK), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi ulusal ve uluslararası düzeyde hizmet veren kurum-kuruluşlar bünyesinde ve yerel yönetimler düzeyinde sosyal hizmet uzmanları öncülüğünde çalışmalar yürütülebilir.

Bu süreçlerde, makro düzeyde toplumla çalışma kapsamında yerel halk ve sığınmacı toplum ile ilgili sosyal sorumluluk projeleri; mahalle örgütlenmeleri; kanaat önderleri, muhtarlar, belediye başkanları ve halk ile arabuluculuk, savunuculuk, kültürel farkındalık, duyarlılık ve uyum çalışmaları yapılabilir. Aynı zamanda, Suriyeli grupların din benzerliği, sınır komşumuz olmaları, zor durumda olmaları, bu durumlara ilişkin insani sorumlulukların pekiştirilmesi ve hatırlatılması üzerine ortak paydalar yaratılabilir. Diğer taraftan ise dil, etnisite, kültür, gelenek, görenek gibi farklılıklar ve ülke kaynaklarından faydalanma, istihdama katılım süreçleri, kamusal hizmetlerinden faydalanma süreçleri açısından yerel halk ile sığınmacı toplumun karşı karşıya gelmemesi için bazı çalışmalar yürütülebilir. Bu kapsamda makro düzeyde toplum incelemesi, ihtiyaç ve risk analizi çalışmalarına paralel olarak mevzuat oluşturma, planlama, yeni hizmet sunumları, onarıcı mekanizmaların oluşturulması vb. çalışmalar yürütülebilir. Bu noktada, toplum incelemesi temelinde öncelikle göç eden grupları ve onların yerleştirilecekleri bölgedeki yerel grupları tanımak, toplum analiz yapmak, karşılaşılabilecek zorlukları ve özel durumları öngörmek gerekmektedir. Bunun için ise göç eden grubu sosyodemografik, kültürel ve psikososyal olmak üzere pek çok açıdan iyi analiz etmek ve tanımak gerekmektedir. Bu noktada, yerleştirilecek bölgenin dini, kültürel, sosyoekonomik özellikleri, kabul düzeyi ve kaynak durumu vb. özellikleri açısından fizibilite çalışmaları ile birlikte muhtarların, kanaat önderlerinin ve yerel halkın dâhil edileceği referandum çalışmaları da yapılmalıdır.

Ayrıca, göç süreçlerindeki çocukların ve üyesi oldukları sığınmacı veya mülteci toplumların gereksinimlerinin karşılanması, haklara erişimleri, toplumsal kabulü ve yeni toplumla uyumlaşmaları süreçlerinde; sosyal hizmetin temel amaçları arasında yer alan sosyal adaletin sağlanmasına ilişkin yapılacak çalışmalarda da savunuculuk faaliyetleri de son derece önemlidir. Tuncay ve Erbay'a (2006) göre, çok sınırlı bir sosyal veya politik güçle donanmış bir grubun ya da sistemin üyesi olmanın kişisel ve sosyal bedelleri vardır. Bu bireylerin kaynaklara erişimi de eşitsizdir. Bu noktada, travmatik bir savaş ve göç sürecinin ardından yeni bir topluma dâhil olmanın da, Bölüm 2.2.'de belirtildiği üzere sosyoekonomik, psikolojik, mekânsal ve kültürel açılardan pek çok bedeli bulunabilmektedir. Sosyal hizmet mesleği ve disiplininin, çocukların maruz kaldıkları bu dezavantajlar karşısındaki nihai hedefi ise en temelde sosyal adaletin sağlanmasıdır. Sosyal adalet, müracaatçının güçleri, kaynakları ve içinde yer aldığı etnik, kültürel, sosyal ve ekonomik çevrenin tanınmasına olanak sağlayan; siyasal amaçlar çerçevesinde,

özellikle farklılığın kabul edildiği bir yapıda izlenen ve eşitlikçi bir anlayış temeli üzerine inşa edilmiş sosyal, ekonomik ve çevresel sosyal politikalar bütünü olarak ifade edilmektedir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanları, göç süreçlerindeki çocuklara ve üyesi oldukları toplumlara ilişkin sosyal refahın üretim ve dağıtım mekanizmalarında; sosyal adaletin sağlanması ve korunması noktalarında etkin bir rol üstlenmelidirler. Aynı zamanda sığınmacı ve mülteci çocuklara yönelik kapsayıcı ve işlevsel sosyal politikaların oluşturulma ve uygulanma süreçlerinde, hem görev sahibi olan devletin ve kurumların içerisinde, hem de (çocuğun üstün yararı ilkesinden hareketle) hak sahibi konumunda bulunan çocukların yanlarında yer alarak sosyal adalet mekanizmasını koruyucu ve onarıcı bir duruş sergilenmelidir. Bu noktada, sosyal adaletin sağlanması ve sosyal adalete dayanan bir çocuk koruma mekanizmasının kurulması aynı zamanda yeni bir topluma dâhil olma süreçlerinde yaşanan veya yaşanma riski bulunan eşitsizlikleri, adaletsizlikleri, karşılanamayan gereksinimleri ve yaşanan zorlukları; iyileştirme, düzeltme ve onarma işlevi de taşıması nedeniyle son derece önemlidir. Bu nedenle, göç süreçlerindeki çocuklar ve üyesi oldukları toplumlara yönelik Bölüm 2.1. ve 2.2.'de yer verilen olası risklere karşı, sosyal adaletin korunması ve sağlanabilmesi için özellikle onarıcı adalet ve pozitif ayrımcılık gibi onarıcı mekanizmaların yaratılması veya işlevsel hale getirilmesi de önemli görülmektedir.

Göç süreçlerindeki Suriyeli çocuklar için hak temelli bir sosyal hizmet müdahalesi oluşturulurken sosyal adaletin ve savunuculuk faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi süreçlerinde sosyal aksiyon, lobicilik, ittifak oluşturma ve mahalle örgütlenmesi gibi toplumla çalışma modellerinden özellikle faydalanılması toplumsal kabul, sosyal içerme ve toplumla bütünleşme süreçleri için son derece önemli görülmektedir. Bu noktada, özellikle topluma yeni dâhil olan sığınmacı veya mülteci toplumlar arasında bağlantı kurucu, savunucu, yönetici, vaka yöneticisi ve sosyal değişim ajanı gibi rollerinden hareketle yerel halk ve hizmet birimleri ile sığınmacı gruplar arasında köprü görevinde olan sosyal hizmet uzmanlarının, toplumsal kabul ve uyum süreçlerinde toplumla çalışma modellerinden de faydalanması önemli görülmektedir.

Görüldüğü üzere, “Hak Temelli Yaklaşım”, sadece görünen sorunları ele almaz, sorunların nedenlerini araştırır ve sorunları kaynağını çözmeye odaklanır. Hak temelli yaklaşımda taraflar, hak sahibi ve görev sahibi olarak tanımlanması nedeniyle, her (göç sürecindeki) çocuk bir hak sahibidir, hakları vardır, hakkını talep eder, görev sahiplerini sorumlu kılar ve görev sahibinden diğerlerinin haklarına saygı gösterme sorumluluğunun sağlanmasını bekler. Görev sahiplerinin, hak sahiplerinin haklarına saygı gösterme, koruma ve yerine getirme sorumluluğu vardır.

Bununla birlikte, hak temelli yaklaşım, insan hakları ve BM ÇHS temelinde evrenselliği, hak sahibi ve görev sahibi arasında karşılıklı bağımlılığı, adaleti, eşitliği, katılımı ve ayrımcı

olmamayı belirgin biçimlerde dile getirir. Diğer taraftan ise sorumluluk ve güçlendirme ilkeleriyle temellenen hakları, toplum içindeki dezavantajlı kesimlere odaklanmayı ve hakların bölünmezliğini vurgulayan bir çerçeve oluşturur.

Sosyal hizmet uzmanları, bu noktalarda, hak temelli yaklaşımın uygulayıcısı olan ve hak sahipleri ile görev sahipleri arasında bir bakıma köprü işlevi kuran aynı zamanda sosyal adalet, eşitlik, farklılıklara saygı, kolektif sorumluluk gibi önemli kavramları insan haklarıyla karakterize eden bir meslek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca, hak temelli yaklaşım; ülke sınırları içerisinde bulunan her bireyin yasalar ve hukuk karşısında eşitlenmesi, hakların hukuki açıdan güvence altına alınması, hak ve eşitlik kavramlarının evrensel standartlarda ele alınması, sorunların temeline inme ve sorunlara palyatif/geçici çözümler yerine kalıcı çözümlerin getirilmesi odağında çalışmalar yürütülmesini sağlar. Bununla birlikte, bireyleri aktif hale getirip haklarını aramaya teşvik ederek sistemi değişime zorlama ve incinebilir gruplara yönelik pozitif ayrımcı tutum sergileme gibi önemli bileşenleri içerir (Zengin ve Altındağ, 2016). Bu noktada, göç süreçlerindeki çocukların ve üyesi oldukları toplumların, yasal statülerinden hareketle aktif vatandaş bilincine sahip olunması amaçlanmalıdır. Bu sayede, göç süreçlerindeki çocukların ve üyesi oldukları toplumların haklarının farkında olması, haklarını talep etmesi ve baskı unsurlarına karşı durması sağlanabilir.

Hak Temelli Yaklaşım, kamusal, siyasal, ahlaki ve yargısal sorumluluk alanları ve görev kavramları ile de doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, Suriyeli çocuklar, oluşturulması gereken politikaları, programları, yardımları, hizmetleri ve destekleri hayırseverlik veya bağış üzerinden talep eden değil BM ÇHS'den hareketle (hukuksal anlamda) zaten bu haklara sahip olan kişiler olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada, hak temelli yaklaşım, sosyal adalet ve hak açısından taşıdığı çok sayıda olumlu özelliğinin yanında Suriyelilerin günümüzdeki mevcut durumları ile doğrudan ilişkili olan “yardım”, “hayır”, “lütuf” temelli bakış açısı yerine “hak” kavramına odaklanması açısından son derece önemlidir. Çocukların, karşılanamayan gereksinimlerini ve haklara erişim süreçlerini, hayırseverlik anlayışını reddederek hak açısından ele alır. Aynı zamanda göç süreçlerinde yeni bir ülkeye dâhil olma ile birlikte ortaya çıkabilecek karşılanamayan gereksinimlerin ve karşılaşılan zorlukların; göç süreçlerindeki çocuklar açısından insan hakları ve BM ÇHS açısından çelişkiler yarattığını dolayısıyla yasal hakların anlamını yitirerek ulusal ve uluslararası mekanizmalar tarafından korunması gerektiğini de vurgular. Bu noktada, Gün (2016)'ya göre, hak temelli yaklaşım, insan haklarının korunmasını ve sosyal adalet talebini yüksek sesle dile getiren etkili bir söylem de içermektedir.

2.3.2. Güçlendirme Yaklaşımı

Zorunlu göç süreçlerinde karşılaşılabilen iç içe geçmiş savaş, terör, yas, kayıp, ölüm korkusu, temel gereksinimlerin karşılanamaması, sığınılan ülkedeki olası riskler gibi pek çok sorun nedeniyle sığınmacı veya mülteci toplumlar güçsüzleşen ve baskı altında kalan gruplar arasında düşünülebilirler. Göç süreçlerindeki araştırma öznelerinin çocuklardan oluşuyor olması ise bu noktada yaşanabilecek güçsüzlük durumlarını ve güçlendirilme gereksinimlerini daha da artırabilmektedir.

Diğer taraftan, güçlendirmenin hak temelli yaklaşım açısından da önemli ve kritik bir boyutunun olduğu söylenebilir. Hak temelli yaklaşımda, bireyler (yani Suriyeli çocuklar) etkin öznelerdir ve haklarını talep etmek için güçlendirilirler. Dolayısıyla bu noktada sosyal hizmetin meta teorileri arasında yer alan güçlendirme yaklaşımının, hak temelli yaklaşım açısından da önem arz ettiği dikkat çekmektedir. Bu süreçlerde, güçlendirilmesi gereken (Suriyeli) çocuklar iken bu güçlendirmeyi yaratacak profesyonellerden biri ise sosyal hizmet uzmanlarıdır. Bu noktada yürütülecek çalışmalarda destek olabilecek veya yer alabilecek profesyonel diğer mekanizmaların ise birincil görev sahibi olan devlet kurumları yanında uluslararası kurum ve kuruluşlar, hak savunucuları, insani hizmetler sunan sivil toplum örgütleri ile meslekler olduğu düşünülebilir.

Göç süreçlerindeki çocukların göç öncesi, göç sırası ve göç sonrasındaki dönemlerde çok sayıda riskle ve zorlukla karşılaşma ihtimali bulunmaktadır. Göçün türüne bağlı olarak değişiklik gösterebilen bu durumlar, özellikle bir zorunlu göç hikâyesi içerisinde savaş, terör, yas, kayıp, ayrılık, istismar, travma, aile bütünlüğünün ve yaşam çevresinin bozulması, yoksulluk, toplumsal kabul ve uyum sorunları gibi yoğun risk yelpazesine sahip olabilmektedir. Çocukların ruh sağlığı ve gündelik yaşamları içerisinde birbirlerini tetikleme ve iç içe geçebilme özelliği bulunabilen bu olası riskler, diğer taraftan ise kritik ve hassas bir gelişim döneminde bulunan çocukların kendi hayatları üzerindeki kontrolünü yitirmeye, ruh sağlığının bozulmasına, güçsüzleşmelerine, umutsuzlaşmalarına ve işlevsizleşmelerine neden olabilirler. Karmaşık bir risk yelpazesini içerebilen göç süreçleri, bu nedenle güçlendirilmesi gereken pek çok durumu da içerebilmektedir.

Bu noktalarda, göçün farklı evrelerinde değişiklik gösterebilen risklere, sorunlara ve gereksinimlere paralel olarak farklı evrelerde ihtiyaç duyulan güçlendirilme süreçleri de farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeple güçlendirilme süreçlerinde Suriye'deki savaş evresi ile savaş altında yaşanan zorunlu göç evreleri benzerlikler nedeniyle birlikte ele alınabilir. Yeni bir ülkeye sığınma ve yerleşme süreçleri ise kendi içerisinde farklı gereksinimler ve zorluklar içerebildiği için farklı bir güçlendirme evresi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu evrelerdeki güçlendirilme

süreçlerine yer verilmeden önce eklektik olarak ortaya koyulmak istenen güçlendirilme yaklaşımın içeriğinden ve bu çalışma ile ilgili kavramlardan bahsetmek gerekmektedir.

Güçsüzlük; bireyler, gruplar ve toplumlar üzerinde yetersizlik hissi yaratarak bilgiye, kaynaklara ve desteğe erişimi engelleyen bir durumdur. Güçlendirme ise ihtiyaç ya da sorunlar karşında müracaatçıların, eleştirel bilinç kazanmalarını, “nesne” yerine “özne” olmalarını hedefleyen ve güçlü yanlarının ortaya çıkarılmasına odaklanan bir süreçtir. Sosyal adaletin gerçekleştirilmesini en temel değerlerden biri olarak ifade eden sosyal hizmet disiplini, bu değer somut düzlemde hayata geçirilmesi için güçlendirme yaklaşımını kullanmaktadır (Çamur-Duyan, 2006; Gün, 2016).

Güçlendirme terimi sosyal hizmette, “kişilerin karşılaştıkları sosyal dezavantajlarla ve eşitsizliklerle mücadele edilebilmesi için donanım kazanmasına yardım etmek” şeklinde ifade edilmektedir (Thompson, 2013). Ayrıca Thompson’ın görüşü bağlamında güçlendirmenin savunuculuk ile yakinen bağlantısı vardır. Bu noktada, savunuculuk sosyal bakım içinde güçlendirme pratiğini sağlaması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda hizmet kullanıcılarının özerkliklerini kazanmalarına dair kapasitelerini yükseltme ve yaşamlarında gerçek anlamda değişimi sağlayarak, bu kişileri psikolojik ve yapısal olarak güçlendirmek adına önemlidir.

Güçlendirilme temelde, birbirine bağlı üç boyuttan oluşmaktadır. Bunlar, “olumlu ve güçlü bir benlik oluşturma”, “toplumsal ve politik gerçekliğin eleştirel biçimde oluşması için bilgi ve kapasite geliştirme” ve “kişisel ve kolektif olarak amaçlara ulaşmak veya özgürleşmek için kaynakların, stratejilerin ve işlevselliğin geliştirilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda, birey, grup ve toplum açısından içinde bulunulan ortamın baskı unsurlarına karşı bilinç, bilgi ve farkındalık kazanmak da güçlendirilmenin amaçları arasında yer almaktadır. Bu noktada, güçlendirmenin istek oluşturma, farkındalık yaratarak ve bilişsel şemaları yeniden yapılandırarak sorun çözme becerilerini geliştirme, psikolojik rahatlığı sağlama, benlik saygısı geliştirme ve kendi kendini yönetme gibi temel hedefleri bulunmaktadır (Lee ve Hudson, 1996; Teater, 2015).

Güçlendirilmenin bu özellikleri yanında bu çalışma açısından öne çıkan diğer yaklaşım, kuram ve modeller ile de bağı bulunmaktadır. Bölüm 2.3.1.’den hatırlanacağı üzere, hak temelli yaklaşımda, kişiler (bu çalışma açısından göç süreçlerindeki çocuklar ve üyesi buldukları aileler ile toplumlar) etkin öznelerdir. Haklarını talep etmek, aktif vatandaş olabilmek ve dâhil oldukları toplum içerisinde işlevsel özneler haline gelebilmeleri için ise güçlendirilmeye ihtiyaç duyarlar. Güçlendirmenin, hak temelli yaklaşım ile pek çok noktadaki yakın ilişkisi yanında baskı karşıtı uygulama ile de doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Bu noktada, güç dengesizlikleri ve eşitsizlikler ile mücadele ederken hak temelli yaklaşım uygulamaları ile birlikte özgürleştirici

uygulama çatısı altında, baskı karşıtı uygulamaya da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, göç süreçlerindeki güçlendirme sürecinin diğer sosyal hizmet müdahale süreçleri ile birlikte bütüncül olarak düşünülmesi önemlidir. Bu kapsamda, ilk olarak göç süreçlerindeki Suriyeli çocukları ve dâhil oldukları yaşam sistemlerini baskı altına alan durumlar, engeller, baskılar gibi sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik yaratan güçsüzlük mekanizmaları analiz edilmelidir. Bu noktalarda, güçsüzlüğü yaratan baskılar, engeller, eşitsizlikler ve sosyal adaletsizlikler çerçevesinde güçlendirilme ile birlikte baskı karşıtı uygulama ve Thompson'ın PCS modelindeki bireysel, kültürel ve yapısal baskı unsurlarının dikkate alınmasının güçlendirilme mekanizmaları için daha kapsamlı ve daha bütüncül bir mekanizma oluşturacağı düşünülmektedir. Bu nedenle eklettik olarak düşünülen müdahale süreçlerinde güçlendirilme ile birlikte hak temelli yaklaşım, baskı karşıtı uygulama ve PCS modeli kapsamında öne çıkan bazı kavramlar da ele alınmalıdır.

Savaş ve savaş altındaki zorunlu göç evresinde birey, grup ve toplum üzerinde ortaya çıkan baskı, eşitsizlik, sosyal adaletsizlik gibi güçsüzlük mekanizmalarının benzerlik gösterdiği düşünülebilir. Bu nedenle, Suriye'deki savaş evresi ve zorunlu göç evresi açısından öne çıkan durumlara yönelik yürütülecek güçlendirme süreci birlikte ele alınabilir.

Suriye'deki savaş ve zorunlu göç evrelerine yönelik oluşturulabilecek ilk güçlendirilme çalışması hak temelli yaklaşımdan, BM ÇHS'den ve savaşın durdurulmasına yönelik yasal mekanizmalardan hareketle çocukların ve sivillerin savaş ortamından korunmasına yönelik olmalıdır. Bu noktada, mevcut yasal düzenlemelere ve devletlerin bu noktalardaki yasal sorumluluklarına rağmen çocukların ve sivillerin savaş altında kalmış olmaları aynı zamanda yasal haklar ile ilgili eşitsiz, adaletsiz ve güçsüz durumların olduğunu da işaret etmektedir. Bu sebeple savaşın durdurulmasına, savaş karşıtı yasal mekanizmaların işlevselleştirilmesine, uygulanmasına ve çocuklar ile sivillerin korunmasına yönelik hak temelli mekanizmaları geliştirici güçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Bu noktalarda yürütülecek güçlendirme çalışmaları ise öncelikle (makro düzeyde) toplumla çalışma modelleri kapsamında savaşın durdurulmasını ve savaşan taraflar üzerinde baskı ve kamuoyu oluşturmayı amaçlamalıdır. Ayrıca, bu amaç doğrultusunda, diğer devletlerle ve uluslararası kurum ve kuruluşlar ile birlikte ittifak-koalisyon oluşturma, lobicilik faaliyetleri, toplumsal arabuluculuk, barış ve çatışma çözümü çalışmaları yürütülebilir. Bu kapsamdaki çalışmalar, savaş durdurulamıyorsa dahi, en azından çocukların ve sivillerin savaş ortamından güvenli bir bölgeye tahliye edilmesine, savaş ortamından korunmasına ve (beslenme, barınma, sağlık, güvenlik vb.) temel gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik yürütülmelidir.

Bu noktada, savaşın ve zorunlu göçün çocuk üzerinde oluşturabileceği en temel sorunlardan bir diğeri ise çocuk ruh sağlığı üzerinde oluşabilecek hasarlardır. Bu noktada, savaş ve zorunlu göç

süreçlerinin çocukların (okul, ev, mahalle, sokak, park vb.) yaşam çevresini, alışagelmış gündelik yaşam sistemlerini ve aile bütünlüğünü bozma olasılığı yüksektir. Öte yandan çocukların bu süreçlerde, yakınların veya arkadaşlarının ölümüne tanıklık etme, ölüm ile burun buruna kalma, istismar, tecavüz, kaçırılma, yas, kayıp, ayrılık, yerinden edilme, geride bırakma, temel gereksinimlerin karşılanamaması ve güvenli çevre algısının bozulması vb. pek çok soruna maruz kalma riski bulunmaktadır. Göç süreçlerindeki çocukların yaşamları ve ruh sağlığı üzerinde görülebilen bu hasar verici, baskı ve travma yaratıcı durumlar çocuklar üzerinde ciddi düzeyde güçsüzlükler yaratabilir. Çocukların ağır şartlara maruz kalmaları ile oluşabilecek bu olumsuz durumlar çocukların psikolojik durumu, bilişsel şemaları ve düşünme biçimleri üzerinde güçsüzlükler yaratabilir. Bu nedenle, savaş mağduru çocukların karşılaşma ihtimali bulunan travmatik olaylar karşısında güçlendirilmeleri önemli bir sağlık gereksinimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktalarda, çocuklar ve aileleri ile güçlendirilmenin temel kavramları arasında yer alan bilişsel yeniden yapılanma, psikolojik rahatlığın sağlanması ve benlik saygısının oluşturulması noktalarında, bireysel ve grup çalışmaları kapsamında mikro ve mezo düzeylerde müdahale süreçleri yürütülebilir. Aynı zamanda, bu müdahale süreçlerinin toplumsal travma ve toplum ruh sağlığı açısından yürütülmesi de önemli olduğu için benzer çalışmalar makro düzeyde savaş mağduru toplum ile de yürütülmelidir. Bu çalışmaları yürütecek ekipler içerisinde ise gerekli duyulabilecek durumlara karşı sosyal hizmet uzmanları yanında çocuk psikiyatristi, çocuk psikoloğu vb. meslek elemanları da yer almalıdır. Bu müdahale süreçleri, savaş evresinde ve savaş altındaki zorunlu göç süreçlerinde, mümkün olduğunca en acil biçimlerde gerçekleştirilmelidir. Aynı zamanda, çocuk ruh sağlığı ve travma odaklı bu güçlendirme çalışmalarına sığınılan ülkede de devam edilmelidir.

Sığınılacak ülkedeki güçlendirme çalışmaları düşünüldüğünde ise göç süreçlerindeki Suriyeli çocukların karşılaşılma ihtimalleri bulunan hak ihlallerinin ve zorlukların bağlamına ilişkin olarak çocukların gereksinimleri, kaynakları ve yaşam deneyimlerinin; güçler ile güçsüzlükler odağında ele alınması önemlidir. Aynı zamanda, bu noktada, toplumsal değişim ve müracaatçı güçlendirilmesi temelinde, Suriyeli çocukların ve üyesi oldukları ailelerin/toplumun güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmaların ise bireysel, kişilerarası, sosyoekonomik, psikolojik ve politik temelli olmak üzere pek çok açıdan ele alınması önem arz etmektedir. Bu noktada, birey, grup ve toplum düzeyinde mikro, mezo ve makro açılardan yürütülebilecek güçlendirme çalışmalarının ise insan haklarından ve çocuk haklarından doğru hak temelli bir yaklaşım odağında gerçekleşmesi önemli görülmektedir.

Çocukların güçlerini bireysel, kişilerarası, toplumsal ve yapısal mekanizmalar içerisinde artırmanın; aynı zamanda çocukların yeni toplumdaki uyum süreçlerini, baş etme

mekanizmalarını ve destek sistemlerini artırma; işlevselliklerini sağlama ve yaşam koşullarını iyileştirme gibi özellikleri de bulunmaktadır. Bu süreçlerde oluşturulacak güç kaynaklarının ve güçlendirme çalışmalarında sosyoekonomik, psikolojik, kültürel, yasal ve yapısal süreçlere öncelik verilmesi ise yeni bir ülkeye uyum sağlama ve yeni toplumda yaşamı yeniden başarılı biçimde kurma açısından önemli sayılabilir. Çocuklar için bu olumlu ortamın oluşturulmasının, öte yandan çocukların savaş ve zorunlu göç dönemlerindeki travmatik durumlarına karşı yürütülecek tedavi süreçlerini ve yeni topluma uyum süreçlerini destekleme özelliği olduğu da söylenebilir.

Sığınmacı veya mülteci grupların yeni bir topluma dâhil olma veya yeniden yerleştirilme süreçlerinde sosyal hizmet uzmanları güçlendirme yaklaşımı yanında çocukların sığınılan ülkede maruz kalma ihtimalleri yüksek olan baskı, kontrol, eşitsizlik, adaletsizlik, ayrımcılık ve dışlanma durumları ile mücadelede baskı karşıtı uygulama süreçlerini ve PCS modelini de kullanabilirler. Literatür, bu noktalarda güçlendirmenin, baskı ve ayrımcılık karşıtı uygulamaların çok önemli bir bileşeni olduğunu vurgulamaktadır (Sakamoto ve Pitner, 2005). Bu sebeple, Suriyeli çocukların ve bağlı oldukları sistemlerin yarattığı eşitsizlikler ile engeller, PCS modeli kapsamında ortadan kaldırılmaya çalışılırken, aynı zamanda güçlendirilme çalışmaları da eş zamanlı olarak yürütülmelidir.

Thompson'ın *PCS modeli*, baskı ve ayrımcılık unsurlarını birbirleriyle ilişkili olarak üç başlık altında ele alan bir modeldir. *Kişisel/bireysel (personal)*, *kültürel (cultural)* ve *yapısal (structural)* olarak ele alınan PCS modeli, kişisel inançların, kültürel normların ve kurumsal yapıların toplum içerisinde yarattığı baskı ve eşitsizlik mekanizmalarını anlamayı sağlamaktadır.

Kişisel düzeyde baskı unsurları, bireyin içselleştirdiği ya da sahip olduğu duygu, düşünce, değer ve inanç sistemlerinin neden olduğu stereotipleri, ön yargıları ve (sınıf, etnik, dil, din, ırk gibi) sosyal statü algılarını içermektedir. Burada ki amaç insanların birbirleriyle etkileşimleri sürecinde ortaya çıkan ön yargıları, damgalamaları ve olumsuz düşünceleri değiştirmeye çalışmaktır. Bu noktada, sığınılan ülkedeki yerel toplumu oluşturan bireylerin ve çocukların, Suriyeli toplumuna ve Suriyeli çocuklara ilişkin ön yargıları ve olumsuz düşünceleri bireysel düzeyde baskı unsuru olarak düşünülebilir.

Kültürel düzeyde ortaya çıkan baskı unsurları ise sosyal normların ve stereotiplerin toplum içerisinde kabul gören tanımlarıyla ve alışılmış kodlarıyla ilgilidir. Stereotipler ise toplumda yer alan etiket, sosyal beklenti, davranış formları ve kültürel inanç sistemlerinden oluşmaktadır. Aile biçimi, iş ilişkileri, evlilik süreçleri, giyilecek elbise, dini ritüeller gibi durumların nasıl olması gerektiğine ilişkin durumları düzenleyen süreçlerden oluşmaktadır. Bu noktada, Suriyeli toplumuna ve Suriyeli çocuklara ilişkin çok eşlilik, çocuk yaşta evlilik gibi kültürel özelliklerin

yarattığı olumsuz durumlar, Suriyeli kız çocuklarına yönelik taciz ve istismar durumları, Suriyeli çocuklara karşı akran zorbalığı, dilencilerin Suriyeli çocuklardan oluşması gibi durumlar akla gelebilir.

Yapısal düzeyde baskı unsurları ise sosyal politika düzeyinde ortaya çıkan kurumsallaşmış sosyal, politik, hukuksal ve ekonomik mekanizmaları içermektedir. Baskı, kurumsallaşmış ve kültürel meşru formlar aracılığıyla sürdürülüp bu yollarla yeniden üretildiğinden, baskının yalnızca bireyleri değil tüm sınıfları etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır (Dominelli, 1996). Bu noktada ise okul, hastane vb. kamusal hizmetlerde, istihdam vb. süreçlerde yaşanabilen baskı unsurları düşünülebilir.

BM ÇHS’de yer alan korunma hakkı, gelişme hakkı, ayırım gözetmeme ilkesi ve çocuğun üstün yararı ilkesine rağmen yaşanabilen bu eşitsiz ve adaletsiz durumlar öte yandan BM ÇHS’de yer alan hakların işlevselleştirilmesine ve güçlendirilmesine yönelik çalışmalara da ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu noktalarda, sosyal hizmet uzmanları savunucu ve öğretici rollerinden hareketle bir taraftan çocukların ve ailelerin uğradıkları eşitsiz ve baskı durumlarına karşı onları bilinçlendirmeli diğer taraftan ise çocukların maruz kaldıkları eşitsiz durumlara karşı BM ÇHS’de yer alan haklar konusunda onları bilgilendirerek aktif vatandaş bilinci yaratmalıdırlar. Aynı zamanda, farklı düzeydeki baskı unsurlarına karşı Suriyeli çocukların maruz kaldıkları baskı mekanizmalarına karşı farkındalıklarının geliştirilmesi, benlik saygılarının artırılması ve öğrenilmiş çaresizliğe karşı bilişsel şemalarının yeniden yapılanması üzerine çalışmalar yürütülebilir.

Bu noktalarda, sadece Suriyeliler ve Suriyeli çocuklar ile değil aynı zamanda yerel halkı, akran grupları, özel ve kamusal birimleri, hukuk sistemini, basın yayın organlarını ve kamu hizmetlerini de sürece dâhil ederek kültürel farkındalık ve toplumsal kabul üzerine çalışmalar yapılabilir. Ayrıca kız çocuklarının cinsiyetlerinden kaynaklı karşılaşılabilecekleri taciz, istismar, erken yaşta evlilik, okullaşamama, ev içi emek yoğunluğu ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle hem makro düzeyde yerel ve sığınmacı toplumla, hem de mezzo düzeyde Suriyeli ailelerle ve mikro düzeyde Suriyeli kız çocuklarıyla koruyucu-önleyici çalışmalar yürütülebilir. Diğer taraftan, birbirleriyle etkileşim halinde olan (bireysel, kültürel ve yapısal) tüm bu basamakların göçün her evresinde birlikte ele alınması genelci sosyal hizmet açısından da önemli görülmektedir.

Baskı karşıtı uygulama, insanı merkeze alan bir felsefeyi benimsemektedir. İnsanların yaşamları üzerinde eşitsizlik, adaletsizlik, baskı ve kontrol yaratan etkilerin azaltılmasını, bireylerin özgürleşmelerini ve eşitlikçi bir değerler sistemi oluşturulmasını hedefler. İnsanları, yapısal eşitsizliklerin ve sosyal hiyerarşinin negatif etkilerine karşı güçlendirmeye odaklanır (Dominelli, 1996). Bu noktalardaki güçlendirme çalışmaları ise bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların

kişisel, kişiler arası, sosyoekonomik ve politik gücünü artırmalarına ve koşullarını geliştirmelerine destek olur. Bu süreç, aynı zamanda Suriyeli çocukların karşılaştıkları zorluklara ve güçsüz taraflarına odaklanmaktan ziyade, güçlerini (yeniden) keşfetmelerine yardımcı olmayı, içsel ve dışsal baskıları ortadan kaldırarak kendi kendini güçlendirmeyi, self-determinasyonu ve sosyal adaleti temel almayı gerektirir (Barker, 1999; Tuncay ve Erbay, 2006).

Yeni bir topluma dâhil olma süreçlerindeki en büyük risklerden birinin ise yoksulluk sorunu olduğu söylenebilir. Yoksulluğun çocuk üzerinde yarattığı etkilerin; çocuk işçiliği, istismar, depresyon, okullaşamama, akademik başarısızlık, beslenme yetersizliği, güvenliksiz ve yetersiz koşullarda yaşama, suça sürüklenme, sosyalleşememe, yapabilirliklerden yoksunluk gibi pek çok açıdan çocukların tüm hayatına yayılma etkisi bulunabilmektedir. Ayrıca bu noktada, yoksulluğun yarattığı bu olumsuz ve yaygın özelliklerin; çocukların göç süreçlerinde yaşadıkları aile bütünlüğünün ve yaşam çevresinin bozulması, yas, kayıp, yerinden edilme, depresyon ve travma gibi çocukların maruz kaldıkları psikososyal sorunlar karşısında iyileşmesini veya yeni bir topluma dâhil olma süreçlerindeki uyum ve baş etme becerilerini, olumsuz etkileyebilme özelliği de bulunmaktadır. Bu nedenle, Suriyeli çocukların ve üyesi oldukları sığınmacı veya mülteci toplulukların, yoksulluk riskine karşı korunması ve güçlendirilmesi son derece önemlidir. Thompson (2016)'ya göre, yoksulluğun birey, grup ve toplum üzerindeki etkileri yıkıcı, derin ve kapsamlıdır. Yoksulluk; sosyal çatışmaların artması, ırkçılık ve şiddetin farklı biçimleri gibi birçok sorunun kökeninde yatar ve onlara katkıda bulunur. Thompson'a göre yoksulluk makro ve yapısal düzeyde politik bir konu olmanın yanında, insani hizmet uygulayıcılarının erişiminin ötesinde bir konudur. Ancak yine de yenilgiyi kabul etmeyip bu konuda yapılacak az ya da çok bir şeylerin olduğunu bilmek gerekir. Örneğin, göç sürecindeki (Suriyeli) çocuklar için BM ÇHS ve Çocuk Koruma Kanunu kapsamında çocuk refahının geliştirilmesine ilişkin hak savunuculuğu faaliyetleri bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu süreçte, yoksulluğun sağlık, beslenme, barınma, sosyal bakım, eğitim, boş zaman, toplumsal adalet, ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi hususlarda çocuk üzerinde yaratabileceği olumsuz durumlara ilişkin olarak BM ÇHS'den ve hak temelli yaklaşımdan hareketle savunuculuk temelinde güçlendirme çalışmaları yürütülebilir.

Ayrıca, sığınılan ülkedeki karşılaşılan toplumsal kabul, uyum, toplumla bütünleşme ve geleceğe hazırlanma gibi noktalarda kapsayıcı ve nitelikli bir eğitim sisteminin çocuklar açısından hem koruyucu-önleyici, hem geliştirici hem de güçlendirici bir etkisi olduğu düşünülebilir. Göç eden çocukların sığınılan ülkelerde okullandırılmaları ve okula devamı sağlayacak yapısal mekanizmaların geliştirilmesi, çocukların dil öğrenme, akran gruplarıyla kaynaşma, okul dışındaki risklerden uzaklaşma, yeni ülkede nitelikli istihdam sürecine hazırlanma, bilişsel açıdan gelişme ve geleceğe hazırlanma gibi pek çok açıdan güçlendirici etki yaratabilir. Bu süreç çocuk

açısından bir destek mekanizması olarak da düşünülebilir. Aynı zamanda, okul sistemine dâhil olmuş sığınmacı veya mülteci çocuklar, okul sosyal hizmet uzmanları tarafından yürütülecek çalışmalar sayesinde, yeni topluma uyum sağlama, karşılaşılan zorluklarla baş etme kapasitelerini geliştirme ve gelişim süreçlerinin desteklenmesi gibi noktalarda desteklenebilirler.

Tüm bunların yanında, yeni bir topluma dâhil olan veya farklı özelliklere sahip olan bireylerin, grupların veya toplulukların sık maruz kalabildikleri dışlanma ve ayrımcılık süreçlerindeki en önemli hususlardan biriye; sosyoekonomik eşitsizliklerle ayrımcılığın nasıl iç içe geçtiğidir. Bu iç içe geçmiş sorunların ise nasıl bazı kesimlerin *kalıcı* bir dışlanmışlığa maruz kalmalarına yol açtığı durumudur. Bu dışlanmışlığın ve yoksulluk kültürünün giderek nesilden nesile aktararak doğallaştığını ve olağan kabul edilmeye başladığını, daha da kötüsü, dışlananların kendileri tarafından da tevekkülle karşılanmaya başladığı yaygın olarak görülmektedir. Bu noktada, sorunların siyasi taleplere dönüşemediği, dönüştüklerinde ise siyasi katılım mekanizmalarındaki engellere takılıp etkisiz kaldıkları gözlenmektedir. Bu gözlem, öte yandan alınması gereken önlemlerin niteliği hakkında fikirler de vermektedir. Literatürde belirtildiği üzere, bu önlemlerin çok boyutlu, dönüştürücü, yapısal ve bütünsel çözümlere yönelik olmaları gerekmektedir. Bir diğer deyişle, örneğin Suriyeli çocukların karşılaştıkları çocuk yoksulluğu sorununun, tek başına değil, ancak gelir, istihdam, eğitim, uyum, sosyal içerme, kadın erkek eşitliği çalışmaları ve sosyal güvenlik politikalarının geliştirilmesiyle birlikte düşünüldüğünde çözümlenebileceğini düşünmek gerekmektedir. Bu noktada ise politikaların, uygulamaların ve sunulan hizmetlerin hep birlikte, tutarlı biçimlerde ele alınmasının ve sosyal politika çerçevesine oturtulmasının önemi ortaya çıkmaktadır (Candaş ve diğ., 2010). Bu durum, diğer taraftan ise sosyal hizmet disiplininin ve uzmanlarının, bu çalışmalar içerisindeki kritik rolünü ve önemini de ortaya koyar niteliktedir.

Bir diğer önemli konu ise sığınılan ülkede yaşanma riski bulunan tüm sorunlara yönelik çocukların güçlendirilme süreçlerini artırma özelliği bulunan baş etme mekanizmalarının ve destek sistemlerinin geliştirilme ihtiyacıdır. Çocukların Suriye'deki savaş öncesindeki baş etme mekanizmalarını ve destek sistemlerini oluşturan eski güçlerini ortaya koymak çocuklara, sığınılan ülkede benzer destek sistemlerini ve baş etme mekanizmalarını yaratmak açısından önemli olabilir. Bu noktada, eskiden var olan güçler ile şu anki arasındaki farklılık ortaya koyulduktan sonra muadil olabilecek kaynaklardan ve sistemlerden güç aktarımı yapılabilir. Örneğin Suriye toplumu geniş aile ve akrabalık bağlarına yönelik geleneksel bir ilişki modeli geliştirmiş olduğu için aile üyeleri ve akrabalar, çocuklar için kendi ülkelerinde birer baş etme mekanizması veya destek sistemi olarak işlev gören güç kaynakları olarak düşünülebilir. Ancak savaş ve zorunlu göç süreçlerinde aile bütünlüğün bozulması ve akrabaların geride kalması veya dağılması ile çocuklar baş etme mekanizmalarını ve destek sistemlerini bir başka deyişle güç

kaynaklarının bir kısmını kaybetmiş olabilirler. Bu noktada, bu eksiklik nasıl doldurulabilir, bunun yerine nasıl bir yapı oluşturulabilir, bu noktalarda çocukların eski güçleri ile mevcut durumdaki güçler arasında karşılaştırmalar yapılarak güç aktarımı ile güçlendirme süreçleri desteklenebilir.

Bununla birlikte, Suriyelilerde yaygın olarak gözlenebilen çocuk evliliği, kız çocuklarının belli yaştan sonra okula gönderilmemesi, yoğun ev içi emek, kamusal alana ve evin dışındaki hayata katılımın sınırlandırılması gibi geleneksel, kültürel ve ataerkil özelliklerin kız çocukları üzerinde yarattığı toplumsal cinsiyet rollerine karşı kız çocuklarının özellikle korunması ve güçlendirilmesine dikkat edilmelidir. Bunlara ek olarak, gerek savaş ve göç evresinde, gerekse de yeni topluma dâhil olma süreçlerinde karşılaşılma ihtimali bulunan cinsel istismar, zorbalık ve taciz gibi durumların karşılaşılan diğer zorluklarla birleşerek çocuklar üzerinde çoklu baskı yaratabilme riski bulunmaktadır. Güçlendirilme ve özgürleştirilme süreçlerinde, bu noktaları da dikkate almak gerekmektedir.

Bu noktada, çok boyutlu düşünülmesi gereken göç süreçlerinde, çocukların maruz kaldıkları hak ihlalleri, karşılanamayan gereksinimleri, ortaya çıkan çocuk yoksulluğu, ayrımcılık ve dışlanma gibi pek çok olumsuz durum değerlendirilirken, salt bir sorunu veya sonuçlarını; bir model, uygulama veya yaklaşım çerçevesinde ele almaktan öte, genelde sosyal hizmet perspektifiyle ve eklektik bir bakış ile ele almanın önemi görülmektedir. Yukarıdaki müdahale süreçlerinde belirtildiği üzere, mikro, mezzo ve makro açılardan bütüncül ve sistemsel analizler yaparak (PCS modelinde de olduğu gibi) ilgili tüm bileşenleri dikkate alan kapsamlı müdahale planlarının önemi göze çarpmaktadır. Bu nedenle, yeni bir ülkeye dâhil olma, yerel halk ile karşılıklı uyum ve yeniden yerleştirme süreçlerinde; çocukların karşılaşılabilecekleri olası risklere, zorluklara ve hak ihlallerine yönelik yürütülecek sosyal hizmet çalışmalarında; Göregenli (2015)'e göre, sistemin sosyal, kültürel, yapısal ve hukuksal yönlerini birbirini tamamlayan yapılar olarak değerlendirmek; kapsamlı, bütüncül ve multidisipliner çalışmalar için önemli görülmektedir.

Görüldüğü üzere, göç süreçlerindeki çocukların ihtiyaçlarının karşılanabilmesinde ve bu ihtiyaçların karşılanmasında ortaya çıkan çeşitli zorluklara müdahale süreçlerinde, öncelikle çocukların ihtiyaçlarını ve karşılaştıkları zorlukları doğru biçimlerde ortaya koymak gerekmektedir. Doğru ihtiyaç tespiti ve analizinden sonra ise göç sürecinin çok bileşenli zorlukları ve ihtiyaçları içermesi nedeniyle sosyal adaleti, hak temelli bakışı, güçlendirme yaklaşımını ve modern çocukluk anlayışını merkeze alan yaklaşımların ön planda tutulması ve eklektik biçimde düşünülmesi gerekmektedir. Ayrıca sığınan ülkede karşılıklı uyumun, toplumla bütünleşmenin, sosyal içermenin ve birlikte yaşamın başarılı olabimesi için toplumla çalışma, baskı karşıtı uygulama, savunuculuk ve kültürel yeterlilik temelli modeller de dikkate alınmalıdır.

Özellikle çocukların maruz kaldıkları baskı, ayrımcılık, dışlanma, sosyal adaletsizlik, yoksulluk ve eşitsizlik durumları karşısında *Baskı Karşıtı Uygulama*'nın son derece önemli olduğu bilinmektedir. Baskı karşıtı uygulama odağında hem bireysel, toplumsal, yapısal, sosyal, politik (Thompson'un PCS modelinde de bahsettiği üzere bireysel, kültürel ve yapısal) baskı unsurlarına ve güç, otorite, kontrol, tahakküm ilişkilerine karşın önlemlerin alınması, hem de bu noktalarda çocukların güçlendirilmesi ve özgürleştirilmeleri önemli görülmektedir. Aynı zamanda güçlendirme yaklaşımının ve baskı karşıtı uygulamanın, önemle vurguladığı sosyal adalet, eşitlik ve self determinasyon kavramlarının, tüm çalışmaların odağında yer alması ve geliştirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bu süreçlerde eş zamanlı olarak "*Toplumla Çalışma*" kapsamında, savunuculuk, lobicilik, arabuluculuk, ittifak oluşturma, sosyal aksiyon ve mahalle örgütlenmesi faaliyetlerinin yürütülmesi de gerekmektedir. Ayrıca göç, karşılıklı uyum ve birlikte yaşam üzerine gerçekleştirilecek çalışmalarda "*Toplumsal Kabul*" ve "*Sosyal İçerme*" konularına da yer verilmelidir. Toplumsal kabul ve sosyal içerme kapsamında, farkındalık yaratma, eğitime ve bilgi birikimi oluşturma, diyalog ve içerme, içsel değişim, arabuluculuk gibi öne çıkan kavramların yanında farklılığa ilişkin uygulama modellerine de ihtiyaç vardır. Bu noktada ise karşımıza "*Etniğe Duyarlı Sosyal Hizmet Uygulaması*" ve "*Kültürel Yeterlilik Modeli*" çıkmaktadır. Etniğe duyarlı sosyal hizmet uygulamasında araştırma konusu ile ilgili olarak ayrımcılık, yoksulluk, ırkçılık konuları üzerinden bilgi, beceri, değer, etnik sınıf, sosyal sınıf, kimlik duygusu, uyum ve şimdi-burada kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Öte yandan kültürel yeterlilik modeli açısından ise baskın kültür-azınlık kültürü, ön yargılar, tutumlar, politika, eğitim (bilgi, beceri, iletişim, dil), ruhsal sağlığı, kaynaklar, hizmet sağlayıcılar, roller ve güçler gibi temel kavramların, çalışmamız açısından önemli olduğu gözlemlenmiştir. Bölüm 5 ve 6' daki araştırma verilerinden de anlaşılacağı üzere, burada bahsi geçen tüm teorik kavramların, göç süreçlerindeki çocukların yaşam deneyimleri ile doğrudan veya dolaylı olarak bağlantısı bulunmaktadır. Göç sürecinin kendi içerisinde bu kadar bileşeni barındırması ve çok kapsamlı bir süreç olması nedeniyle göç süreçlerindeki çocuklar ile yürütülecek çalışmaların bahsedilen kuram, yaklaşım, uygulama ve modeller çerçevesinde eklektik biçimlerde tasarlanması önemli görülmektedir.

BÖLÜM III

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Bu araştırma, göç-çocuk ilişkisi kapsamında, çocukların yeni bir ülkeye dâhil olma süreçlerini ve göç deneyimlerini; bu deneyimlerden hareketle, bu süreçlerdeki gereksinimlerini, haklara erişim süreçlerini ve bu süreçlerdeki ayrımcılık-dışlanma algılarını anlamayı amaçlamaktadır. Bu sayede göç-çocuk ilişkisinin ortaya koyulması, tüm bu süreçlerin ise hak temelli bir bakış ve çocuk hakları kapsamında ele alınması hedeflenmektedir.

Bölüm 1.3.'de yer alan araştırmanın amacı ve araştırma soruları, çocukların göç süreçlerindeki deneyimlerini, belirli konulardaki algılarını ve düşüncelerini keşfetmeyi gerektirdiği için *nitel araştırma yönteminde* karar kılınmıştır. Nitel araştırma, belirlenmiş bir denence olmaksızın araştırma alanına gidilmesi, bu alanda ne olduğunun betimlenmesi, gözleme dayalı olarak neden öyle olduğunun açıklanması ve bunun formüle edilmesi süreçlerinden oluşmaktadır (Balcı, 2005). Bu noktada, nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biridir (Strauss ve Corbin, 1990). İstatistiksel veri analizini temel alan nicel araştırmanın aksine nitel araştırma, insanların olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, diğer bir deyişle olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap aramaktadır (Dey, 1993; Özdemir, 2010). Nitel araştırma, aynı zamanda, insanların olaylara ilişkin öznel bakış açılarını keşfetmeyi ve onları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Storey, 2016). Araştırmacının buradaki temel rolü, nitel araştırmanın sunduğu bu özgün, doğal ve derinlikli özellikleri sayesinde çocukların göç süreçlerindeki yaşam öyküleri ve deneyimlerinden hareketle sosyal gerçekliğin içerisinde yerleşik (grounded) olarak duran öznel bakışı ve bilgiyi keşfetmek ve ortaya çıkartmaktır.

Çocukların göç deneyimlerine ve yeni bir ülkeye dâhil olma süreçlerine odaklanılması, nitel yöntemin amaçladığı gibi bireyi ilgili konuda derinlikli biçimlerde anlamayı gerektirmektedir. Bu noktada, gereksinimlerin ve haklara erişim süreçlerinin çocuklar açısından anlamlandırılma ve algılanma biçimlerini ortaya koymak çocukların ilgili konulardaki duygu, düşünce ve deneyimlerini derinlikli biçimlerde anlamayı gerektirdiği için de nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bununla birlikte, çocukların göç süreçlerindeki gereksinimlerine, haklara erişimlerine ve karşılaştıkları zorluklara ilişkin deneyimlerini, algılarını ve düşüncelerini anlamak; aynı

zamanda nitel yöntemin amaçladığı keşfetme, yorumlama ve inşa etme süreçleri ile doğrudan ilişkilidir. Aynı zamanda, çocuklarla yürütülen bu saha araştırması sırasında, nitel araştırma kapsamında yüz yüze yapılan *derinlemesine görüşme (mülakat) tekniği* kullanılmıştır. Bu sayede çocuk-göç ilişkisi kapsamında derinlemesine verilerin inşa edilmesi amaçlanmıştır.

Nitel yöntem, nicel yöntem ile karşılaştırıldığında, toplumsal araştırma üzerine nitel rapor hazırlamak daha zordur. Daha az kuralı vardır ve daha az yapılandırılmıştır. Ancak buna rağmen amaç aynıdır: araştırma sürecini ve bu süreçte toplanan verileri en etkili biçimde aktarmak (Neuman, 2014).

Ayrıca yapılan nitel araştırma esnasında benimsenen yaklaşımın ise daha çok Max-Weber, Wilhelm Dilthey ve Chicago okuluna dayanan *yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımı (interpretive social science approach)* olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımın yorumlayıcı, yapılandırmacı, etnometodolojik, bilişsel, idealist, fenomenolojik, öznel ve sosyolojik yönü aynı zamanda araştırmacının soyut kavramlar karşısında empati kurmasına (empati üzerinden soyut açıklama yapmasına) da olanak sağlamaktadır (Yüksel Kaptanoğlu, 2016).

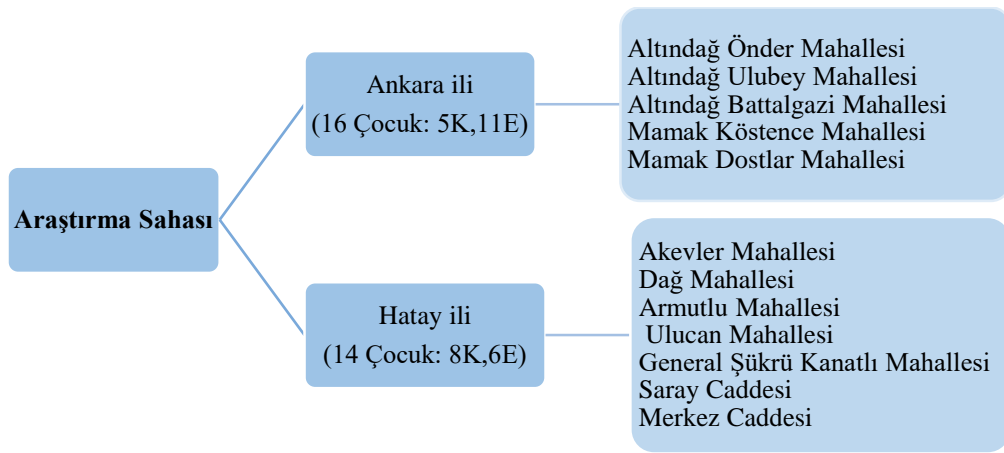
Bununla birlikte gerçekleştirilen nitel araştırma kapsamında *olgubilim (fenomenoloji)* desenden yararlanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular, yaşadığımız dünyadaki olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Olgubilim (fenomenoloji) desen, tam anlamını kavrayamadığımız ancak bize tümüyle de yabancı olmayan olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır. Benzer biçimde Suriyeli çocukların gereksinimlerinin ve haklara erişim durumlarının incelenmesi de, soyut, anlaşılması kolay olmayan ve çok boyutlu düşünülmesi gereken profesyonel bir süreç gerektirmektedir. Aynı zamanda araştırma sürecinin çocukların deneyimlerini, algılarını ve durumlarını içeren bir süreç olması nedeniyle bu araştırmada nitel yöntem kapsamında olgubilim desen kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Sosyal Araştırma Yöntemleri Anabilim Dalı'ndan alınan lisansüstü dersler ve ders sorumlusu hoca tarafından da desteklenmiştir. Bu süreçte, araştırmaya ilişkin bir pilot çalışma yapılmıştır. Bu pilot çalışma, pek çok açıdan araştırmanın yapılmasına katkılar sunmuş ve araştırmanın olgunlaşmasını sağlamıştır. Bu süreçte Suriyeli çocuklar ile gerçekleştirilen deneme görüşmeleri, araştırma esnasında yapılan görüşmelerin yönetilmesine de önemli katkılar sağlamıştır.

3.2. ARAŞTIRMA SAHASINA İLİŞKİN BİLGİLER

Suriyeli çocuklar ile görüşmelerin yapılacağı araştırma sahası olarak Ankara ve Hatay illeri seçilmiştir. Hatay, Suriyeli çocukların Türkiye'ye giriş (Suriye'ye sınır) şehri olması yanında, kültürel olarak Suriyelilere daha yakın ve Suriyelilerin yoğun nüfusa sahip olduğu bir şehir olması sebebiyle tercih edilmiştir. Ankara ise göç sonrası Suriyeli çocukların daha yerleşik yaşadıkları bir şehir olması ve başkent olması nedeniyle hak, hizmet ve politikaların daha sistematik biçimlerde sunulma ihtimalinin daha yüksek olduğu bir şehir olması sebebiyle tercih edilmiştir.

Şekil 4. Araştırma Sahası

Bu kapsamda, Ankara ve Hatay'ın Şekil 4.'te belirtilen mahallelerinde toplam 30 Suriyeli çocuk ile görüşülmüştür. Araştırmanın yapıldığı illerin genel özellikleri ise aşağıdaki gibidir.

3.2.1. Ankara İli

Literatür araştırması sonucundan edinilen bilgiye istinaden Suriyelilerin Ankara'da, yoksul ve sığınmacı nüfusunun yoğun olduğu Altındağ ve Mamak belediyeleri araştırma sahasının uygunluğu açısından ön plana çıkmıştır. Bu nedenle, Suriyeli çocuklara erişebilmek için Mamak ve Altındağ Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) ile görüşülmüş, Suriyeli nüfusunun yoğun yaşadığı mahalleler hakkında bilgi edinilmiştir. Daha sonra ilgili mahallelerin muhtarlıkları ile yapılan görüşmelerden hareketle, Altındağ Önder Mahallesi, Altındağ Ulubey Mahallesi, Altındağ Battalgazi Mahallesi, Mamak Köstence Mahallesi ve Mamak Dostlar Mahallesi Ankara'daki araştırma sahası olarak belirlenmiştir. Ankara'daki görüşmeler, bu sınırlar içerisinde gerçekleştirilmiştir. 11'i erkek, 5' i kız olmak üzere, Ankara'da toplamda 16 Suriyeli çocukla görüşülmüştür.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2018) biyometrik verileriyle Ankara ilinde kayıt altına alınan Suriyeli sayısı 96 bin 169 olarak belirlenmiştir. Bu sayı il nüfusunun % 1, 77'sine denk gelmektedir. Ankara ili aynı zamanda, Türkiye' de Suriyeli nüfusunu barındıran iller sıralamasında 48. sırada yer almaktadır (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018). Literatür araştırması ve SHM'ler ile yapılan görüşmelere istinaden Suriyelilerin Ankara'da, yoğun yaşadıkları Altındağ ve Mamak belediyeleri araştırma sahasına uygunluğu açısından ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda, Ankara' da, Altındağ belediyesi sınırları içerisinde bulunan Önder Mahallesi, Ulubey Mahallesi, Battalgazi mahallesi ve Mamak belediyesi sınırları içerisinde bulunan Köstence mahallesi ve Dostlar Mahallesi Ankara'daki araştırma sahaları olarak belirlenmiştir.

Mamak belediyesinde yer alan Köstence ve Dostlar Mahallesi şehir merkezine uzak ve şehre izole bir lokasyonda yer almakta iken; Altındağ belediyesi sınırları içerisinde bulunan Önder, Ulubey ve Battalgazi Mahalleleri ise çok sayıda işçinin çalıştığı Ankara-Siteler iş merkezinin yakınında bulunmaktadır. Siteler iş merkezi daha çok mobilya, dekorasyon, imalat ve satış üzerine kurulu bir iş sahasıdır. Bu nedenle, aynı zamanda çok sayıda Suriyelinin çalıştığı bir iş merkezi konumundadır. Suriyelilerin yoğun olduğu bu üç mahalle de aynı zamanda Suriyeli esnaf ve dükkânlar da bulunmaktadır. Bu mahallelerde bulunan bazı çarşı dükkânlarının tabelaları genel itibarı ile Arapça yazılı olmakla beraber yoğun bir Suriyeli esnafından oluşmaktaydı.

Çocuklar ile yapılan görüşmelerin Ankara'daki araştırma sahası genel olarak yoksul, imkânların ve yapabilirliklerin az olduğu, kentsel dönüşüme girmiş, yıkık ve eski evlerin bulunduğu bir getto kültürü barındırmaktaydı. Sosyoekonomik durumu düşük insanları barındıran bu mahallelerin, 75 TL' den başlayan düşük ücretli kiralık gecekondulara ve gettolaşmaya müsait olduğu için daha çok Suriyelilerin tercih ettikleri yerleşke haline geldiği söylenebilir. Ayrıca bu mahallelerde, Suriyeliler dışında, sosyoekonomik açıdan alt sınıfa mensup yoksul vatandaşlar ve Roman vatandaşların da yaşadığı gözlemlenmiştir.

Suriyelilerin yaşadıkları bu mahallelerin özelliklerinin araştırma verileri ile de benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bu noktada, Tanay Akalın (2016)'a göre, Türkiye'de yaşayan sığınmacılar genellikle kendi etnik kökeninden, dil sorunu yaşamayacağı kişilerle, hayat standartları düşük konutlarda yaşamaktadır. Konut sorununun temelinde ekonomik nedenlerin yer aldığı belirtilebilir. Ekonomik şartları yeterli olmayan sığınmacıların sağlıksız apartman dairelerinde veya gecekondularda topluca yaşamaları söz konusu olabilmektedir. Ankara'daki araştırma sahasının da, bu özellikleri taşıdığı dikkat çekmektedir.

Çocuklar ile yapılan görüşmeler çoğunlukla ev ortamlarında gerçekleştirilmiştir. Evler genel olarak eski bir yapıya sahip, az odalı ve ev eşyalarından yoksundu. Aynı zamanda, lokasyon olarak kentsel güvenliğin ve yapabilirliklerin noksan olduğu köhne yerlerde yer almaktaydı. Bazı

görüşmeler ise çocukların babaları işte olduğu için ev ortamında yapılmamış olup anneden izin alınarak en yakın kafede veya kahvehanenin müsait bir bölümünde yapılmıştır. Bir görüşme ise çocuğun iş yerinde, bisiklet tamircisinde gerçekleştirilmiştir.

3.2.2. Hatay İli

Bilindiği üzere, bir diğer araştırma ili olan Hatay, Suriye'ye sınır şehri olması sebebiyle Suriyeli nüfusunun yoğun olduğu iller arasında yer almaktadır. Hatay ilinde bulunan Antakya Sosyal Hizmet Merkezi ile görüşülüp Suriyeli nüfusunun yoğunlukta olduğu mahalle ve caddeler hakkında bilgi edinilmiştir. Sonrasında, Ankara'dakine benzer olarak SHM'lerden ve ilgili mahalle muhtarlarından edinilen bilgilere istinaden Akevler Mahallesi, Dağ Mahallesi, Armutlu Mahallesi, Ulucan Mahallesi, General Şükrü Kanatlı Mahallesi, Saray Caddesi ve Merkez Caddesi ise Hatay'daki araştırma sahası olarak belirlenmiştir. Hatay'daki görüşmeler de, bu sınırlar içerisinde gerçekleştirilmiş olup 6'sı erkek, 8'i kız olmak üzere, Hatay'da ise toplamda 14 Suriyeli çocuk ile görüşülmüştür.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 11 Ekim 2018 tarihi itibarıyla Türkiye'deki biyometrik veriler ile kayıt altına alınan Suriyeli nüfusunu açıklamıştır. İlgili verilere göre, Hatay ili, İstanbul ve Şanlıurfa' dan sonra en fazla Suriyeli barındıran bir sınır şehridir. Aynı kaynağa göre, Hatay'da, 438 bin 649 Suriyeli yaşamaktadır. Bu nüfus, ildeki toplan nüfusun % 27,85' ine denk gelmektedir (URL3, 2018). Hatay ilinde yapılan görüşmeler Akevler Mahallesi, Dağ Mahallesi, Armutlu Mahallesi, Ulucan Mahallesi, General Şükrü Kanatlı Mahallesi, Saray Caddesi ve Merkez Caddesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Hatay ili, Ankara ili ile karşılaştırıldığında, hem sınır şehri olması hem de Hatay kültürünün Suriye kültürüne yakın olması, Hatay' da yaşayan halkın çoğunluğunun Arapça biliyor olması ve pek çok açıdan kültürel benzerlik göstermesi nedeniyle yoğun bir Suriyeli nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. Hatay ilindeki Suriyeli konumlanmasına bakıldığında, Suriyelilerin yoğun yaşadığı mahalleler bulunmakla birlikte Ankara'daki gibi yoğun bir gettolaşma hissedilmemekteydi. Suriyeliler, Hatay halkı ile aynı mahallelerde yaşamaktaydı. Şehirdeki Suriyeli yerleşimini belirleyen bir diğer faktör ise mezhepsel ve sosyoekonomik düzey benzerliği olarak ön plana çıkmaktaydı. Suriye' den gelen Sünni kesim daha çok kendi inançlarına ve mezheplerine daha benzer mahalleleri tercih ederken: Suriye' den gelen Kürt ve Alevi kesimin ise Alevi mahallerini tercih ettiği dikkat çekmekteydi.

Hatay'daki araştırma sahasında yapılan görüşmelerin üç tanesi kafede, biri Suriyeli bir bakkalın önünde, diğerleri ise ev ortamında gerçekleştirilmiştir. Evler genel olarak ya gecekondulu ya da iki

veya üç katlı evlerin en alt dairelerinden oluşmaktaydı. Ev ortamlarının ısınma biçimleri sobalıydı ancak kış mevsimi olmasına rağmen (ekonomik yetersizlikten kaynaklı) bazı evlerde soba bulunmamaktaydı. Ankara'ya benzer biçimde Hatay ilinde görüşme yapılan mahallelerde de, sosyoekonomik düzeyi düşük vatandaşların ve Romanların çoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir.

3.3. ÖZNELERE İLİŞKİN BİLGİLER VE ÖRNEKLEMİN YAPILANMA SÜRECİ

BM ÇHS'nin 1. maddesinde, çocuğun yaş kapsamı özel durumlar hariç 0-18 olarak ifade edilmektedir. Bu noktada, BM ÇHS kapsamında madde 1 şu şekilde tanımlanmaktadır: Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (UNICEF, 2018a). İlgili maddeden hareketle, sözleşme maddeleri yorumlanırken, çocuğu 0-18 yaş arasındaki birey olarak düşünmek gerekmektedir. Bu nedenle, çalışma sürecinin öznelere oluşturulan Suriyeli çocukların yaş aralığının üst sınırı 18 olarak belirlenmiştir. Alt sınırı ise çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınarak 12 olarak belirlenmiştir. 12-18 yaş grubu, Piaget'nin "Ahlak Gelişim Kuramı" na göre (11 yaş üstü) "Gerçek İş Birliği Dönemi"nde ve Piaget' nin "Bilişsel Gelişim Kuramı"na göre ise (11 yaş ve üzeri) "Soyut İşlemsel Dönem"dedir. Piaget'ye göre, çocuklar bu dönemlerde değerlendirmeye başlar ve bu dönemlerdeki çocukların yaptıkları değerlendirmelerde "görecelik" ön plana çıkar. Bu dönemde, hipotez kurma, mantık geliştirme, fikir yürütme ve karşılaştırma gibi durumlar söz konusu olduğu için çocuklar içinde bulunulan koşulları dikkate alarak bu dönemde değerlendirmeler yaparlar (URL1, 2018; URL2, 2018). Diğer taraftan ise bu araştırmada da Piaget'nin açıklamalarına paralel olarak çocukların içinde buldukları koşulların, savaş, göç ve yeni bir ülkeye dâhil olma süreçlerindeki durumları anlayabilmek için hipotez kurma, mantık geliştirme, fikir yürütme ve karşılaştırma gibi çok sayıda soyut, karmaşık ve yoğun süreçleri içerdiği dikkat çekmektedir. Bu nedenle Suriyeli çocuklar arasından 12-18 yaş grubunun seçilmesinin bu araştırma için daha uygun olacağı düşünülmüş ve araştırma süreçlerindeki öznelere 12-18 yaş grubundaki çocuklar arasından seçilmiştir.

Araştırma süreçleri, amaçlarına, öznelere ve koşullarına bağlı olarak aynı anda birden fazla örnekleme barındırabilirler (Yüksel Kaptanoğlu, 2016). Benzer biçimde, bu araştırma esnasında da, amaçlı örnekleme, kartopu (zincir) örnekleme ve ölçüt örnekleme olmak üzere birden fazla örnekleme çeşidi kullanılmıştır.

Suriyeli çocuklar arasından 12-18 yaş aralığındaki grubun tercih edilmesi ve Türkiye'deki iller arasından Ankara ve Hatay bölgelerindeki çocukların seçilmesi nedeniyle görüşme süreçlerinde *ölçüt örneklemeden* faydalanılmıştır. Bu süreçte, hem yaş aralığı hem de il seçimi çerçevesinde

belirli amaçları ve (yaş aralığı, il seçimi, cinsiyet dağılımı gibi) belirli özellikleri taşıyan Suriyeli çocuklarla görüşmeler yapılması nedeniyle aynı zamanda *amaçlı örneklem* de kullanılmıştır. Ayrıca çocukların ve ailelerinin, diğer Suriyeli aileler ve Suriyeli çocuklar ile iletişim halinde olmalarından hareketle Suriyeli çocuklara ulaşabilmek için bazı noktalarda *kartopu (zincir) örnekleme* de kullanılmıştır. Ancak kartopu örnekleminin, benzer özellikteki örneklem grubu üzerinde kesişme ihtimalinden kaynaklı başlangıç noktalarının olabildiğince çeşitlendirilmesine ve fazla tutulmasına dikkat edilmiştir.

Amaçlı örneklem, kartopu örnekleme ve ölçüt örnekleme yanında araştırma öznelerine ulaşabilmek için mahalle muhtarları ve ilgili SHM'lerin destekleri de alınmıştır. Bu süreçte örneklem seçiminin benzer özellikteki kişileri içermemesine ve örneklem grubunun kapsayıcı olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bunun için çocuklara ulaşılacak kaynak kişilerin farklı olmasına ve Şekil 4.'te belirtildiği üzere araştırma mahallelerinin çeşitlilik göstermesine de özen gösterilmiştir. Bunun yanında araştırma özneleri içerisinde engelli çocuğun, evli çocuğun ve kırdan-kentten gelişti temsil eden çocukların olmalarına da dikkat edilerek farklı özellikleri barındıran çocukların temsil edilmesine ve örneklemin kapsayıcı olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Ayrıca araştırma özneleri seçilirken kadın-erkek temsiliyetine, çocukların köken ülkedeki farklı illerden gelmelerine ve 12-18 yaş aralığındaki yaş dağılımını temsil etmelerine de özen gösterilmiştir. Farklı özellikleri ve çeşitliliği dikkate alarak yapılan görüşmeler sonucunda, çocukların ifadelerinden ortaya çıkan verilerin tekrar ettiği noktada ise görüşmelerin doyum noktasına ulaştığı düşünülerek görüşmeler tamamlanmıştır.

Çocukların yaş ve cinsiyet dağılımına bakıldığında; 12 yaşında altı çocuk, 13 yaşında yedi çocuk, 14 yaşında beş çocuk, 16 yaşında dört çocuk, 17 yaşında altı çocuk, 18 yaşında ise iki çocuk ile görüşülmüştür. Bu kapsamda, 12-18 yaşlarında, 13' i kız, 17' si erkek olmak üzere toplam 30 Suriyeli çocuk ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin il dağılımına bakıldığında ise 16'sı Ankara' da, 14'i ise Hatay (Antakya)' da yapılmıştır.

Tablo 3. Görüşülen Çocukların Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Yaş Grubu	Kız Çocuk Sayısı	Erkek Çocuk Sayısı	Toplam Çocuk Sayısı
12 yaş	1	5	6
13 yaş	5	2	7
14 yaş	2	3	5
15 yaş	-	-	-
16 yaş	2	2	4
17 yaş	3	4	7
18 yaş	-	1	1
Toplam Çocuk Sayısı	13	17	30

Bu süreçlerde, araştırma etiği açısından öznelerin gizliliğini sağlamak üzere, Suriyeli çocukları temsil eden kod isimler, çocukların taşıdıkları özellikleri ve görüşmeleri yansıtacak şekilde belirlenmiştir. Nitel araştırmanın sunduğu özgünlük çerçevesinde, çocukların aşağıda yer alan kod isimleri, çocukların (EK 5'te yer alan) ifadelerinden çarpıcı durumları yansıtacak şekillerde oluşturulmuştur.

Tablo 4. Görüşülen Çocukların Kod İsimleri, Yaşları, Cinsiyetleri ve Araştırma Sahası⁵

(ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara)	(iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara)
(akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara)	(işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara)
(avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay)	(kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay)
(babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay)	(kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara)
(bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara)	(kuaför çocuk M., 17, K., Hatay)
(berber çocuk A., 14, E., Ankara)	(kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay)
(bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara)	(okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay)
(büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara)	(savaşı evin içinde yaşayan abla çocuk N., 14, K., Ankara)
(dart oynamayı seven güler yüzlü çocuk İ., 12, E., Ankara)	(sevimli esprili çocuk A.. 12. E., Ankara)
(felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay)	(sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).
(gazeteci olmak isteyen çocuk H., 16, K., Hatay)	(tamirci çocuk M., 14, E., Ankara)
(güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay)	(uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay)
(herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay)	(uyumu yüksek tercüman çocuk S., 17, E., Ankara)
(hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay)	(ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay)
(ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay)	(yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara)

Kod isimlerin direkt öznelerin çarpıcı hikâyelerinden esinlenerek oluşturulması, araştırmacının ve okuyucuların buradaki 30 çocuğu kolaylıkla hatırlayabilmesini de amaçlamıştır (Bkz: Ek 5). Ek 5'te yer alan çocukları, tanıma açısından önem arz eden tanıtıcı bilgilerin ise bazı çocuklar için fazla bazıları için ise daha kısa yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeninin, çocuklar ile yapılan görüşmeler esnasında öne çıkan ayırt edici bilgilerin ve gözlem yoğunluğunun çocuklar arasında farklılık göstermesiyle ilişkilidir.

⁵ K.:Kız, E.:Erkek

3.4. VERİLERİN İNŞA (TOPLANMA) SÜRECİ

Görüşmeler, Ek 4’de yer alan ailelerin ve çocukların bilgilendirilmiş onamları sonrasında doyum noktasına ulaşılan dek devam etmiştir. Bu kapsamda, Ankara’da 16, Hatay’da 14 olmak üzere, toplam 30 Suriyeli çocuk ile derinlemesine nitel görüşme yapılmıştır. Görüşmeler, çocukların ve ailelerin rızası alınarak ses kayıt cihazı ile gerçekleştirilmiştir.

Veri inşa etme (toplama) sürecindeki *derinlemesine görüşmeler* ise önceden hazırlanmış *yarı yapılandırılmış görüşme yönergesi (formu)* aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak görüşmelerin çocuklarla ve tercüman aracılığıyla yapılıyor olması nedeniyle bu yarı yapılandırılmış görüşme yönergesi, çocuk dilini ve göç süreçlerinde travmatize olabilen çocukların hassasiyetlerini içerecek şekilde bazı noktalarda yapılandırılmıştır. Bu nedenle, görüşme yönergesinin kısmen yapılandırılmış görüşme yönergesinin özelliklerini de taşıdığı söylenebilir. Bölüm 3.5.’de de bahsedildiği üzere, ayrıca, görüşme yönergesi hazırlandıktan sonra çocuk diline uygunluğu ve görüşülecek grubun hassasiyetleri açısından tez izleme komitesi üyesi üç akademisyen ve çocuk araştırmalarında yer alan ilgili birkaç profesyonel tarafından daha gözden geçirilerek desteklenmiştir. Ayrıca Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından da incelenmiştir. Bununla birlikte gerek çocuklar ile yapılacak görüşmeler öncesi uygulama deneyimi edinme gerekse de görüşme yönergesinin geliştirilmesi açısından H.Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü’nden alınan “SAY631 Nitel Araştırma Yöntemlerine Giriş” ve “SAY 722 Nitel Verinin Bilgisayarlı/Bilgisayarsız Ortamda Analizi” isimli yüksek lisans ve doktora düzeyindeki araştırma dersleri tarafından da desteklenmiştir.

Araştırmanın görüşme yönergesi, BM ÇHS’nin temel hakları içerisinde yer alan, çocuğun yüksek yararı ve ayırım gözetmeme *ilkesi ile yaşama, katılım, korunma ve gelişim hakları* temelinde, Max-Neef’in *İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi (Max-Neef’s Matrix of Human Needs and Satisfiers)* ile Amartya Sen ve Martha Nussbaum tarafından geliştirilen *Yapabilirlik Yaklaşımından (capability approach)* faydalanılarak oluşturulmuştur. Bu sayede, çocuğun haklarını ve ihtiyaçlarını temel alan görüşmelerin gerçekleşmesi sağlanmıştır.

Görüşme esnasında ses kaydı yanında ortaya çıkan ilginç kavramlar, anahtar kelimeler, mimiksel davranışlar not edilmiş ve her görüşme için aynı günün akşamında gözlem raporu oluşturulmuştur. Görüşmeler Suriyelilere hizmet veren bir kuruluşta çalışan ve Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça yeterliliği belgelenmiş tercüman eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, tercüman, araştırma konusu ve görüşme süreci ile ilgili önceden bilgilendirilmiştir. Görüşmeler, Arapça-Türkçe çevirilerin güvenilirliği açısından farklı bir tercüman (yeminli tercüman) aracılığıyla da kontrol edilmiştir.

Veri inşası süreçlerinde, her ne kadar çocukların içinde buldukları duruma ve kültürlerine duyarlı bir süreç izlenmiş olsa da, nitel araştırmanın sunmuş olduğu esneklikten hareketle görüşmeler esnasında zaman zaman görüşme yönergesinde güncellemelerin yapıldığı durumlar olmuştur. Bu noktada, “Felç geçiren çocuk A., 17, E.” isimli çocuğa “Peki elinde sihirli bir değnek olsa hayatında neleri değiştirmek isterdin” sorusu sorulduğunda, çocuğun bu soruya cevabı “Sihir yapmak günah” olmuştur. Bu noktada, soru yönergesi, dinin çocuklar üzerindeki önemi dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmiştir. Bu soru ise “Elinde bir güç ya da bir imkân olsa, bir şansın olsa hayatında neleri değiştirmek isterdin” şeklinde güncellenerek görüşmelere devam edilmiştir. Ayrıca çocuklar ile yapılan görüşmelerde, çocukların ifadelerinin gereksinimler ve karşılaşılan zorluklar üzerinde yoğunlaşması nedeniyle yarı yapılandırılmış görüşme yönergesindeki hak kavramına ilişkin sorular da zaman içerisinde güncellenmiştir. Hak kavramına ilişkin sorular, Ek 3’teki güncel görüşme yönergesi içerisinde yer almamaktadır. Ancak yarı yapılandırılmış görüşme yönergesinin ilk halinde, çocukların hak kavramını algılama biçimlerine ilişkin olarak “Hak deyince aklına ne geliyor?; Hangi hakları biliyorsun?; Senin hakların var mı (varsa bunlar hangileri)?; Çocuk hakları diye bir şey duydun mu?” gibi sorular yer almaktaydı.

3.5. ETİK KONULAR

Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme yönergesi, tez izleme komitesi üyesi üç akademisyen tarafından incelenmiş olup sonrasında ise Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından incelendikten ve gerekli izinler alındıktan sonra araştırmaya başlanılmıştır.

Araştırma sırasında, 12-18 yaş grubu çocuklar ile görüşme yapıldığı için ailelerin bilgilendirilmiş onamı alınmıştır. Bununla birlikte, görüşme süreci için Suriyeli çocukların gönüllülük durumu göz önünde bulundurularak, çocukların da bilgilendirilmiş onamları alınmıştır.

Görüşmeler tamamen gönüllülük esasıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, çocukların istediğinde görüşmeye devam etmeyebileceği, ihtiyaç durumunda görüşmenin yarıda kesilebileceği veya görüşmeye ara verilebileceği; görüşmenin kapsamı; gizliliği; ortalama görüşme süresi gibi konular hem bilgilendirilmiş onam ile hem de her görüşmenin başlangıcında ailelere ve çocuklara hatırlatılmıştır.

Bölüm 3.1.’de yer verildiği üzere araştırma sürecini destekleyen farklı lisansüstü nitel araştırma dersleri, araştırma öncesinde yürütülmüş pilot çalışma ve Suriyeli çocuklar ile gerçekleştirilen deneme görüşmeleri, araştırma esnasında yapılan görüşmelerin yönetilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu durum, özellikle görüşme yapılan çocukların savaş ve göç mağduru olmaları

nedeniyle bu noktadaki hassasiyetlerin dikkate alınmasını ve görüşmelerin yönetilmesini önemli ölçüde desteklemiştir.

Çocuklar ile yapılan iki görüşme, gerçekleşen diğer yirmi sekiz görüşmeye göre araştırma etiği açısından bazı sınırlılıklar ve farklı hassasiyetler içermiştir. Bu görüşmelerden biri, Suriye’ de hiç evden çıkmadığı için iletişim süreçlerinde çekingen davranan “iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E.” isimli kız çocuğu ile yapılmıştır. Yakın akrabaları ve hem cinsleri dışındaki insanlarla iletişim güçlüğü yaşayan bu çocuğun annesi ve amcası, çocuğun yakınları dışında iletişim kurmakta zorlandığını belirtmişlerdir. Bu durum görüşme esnasında yoğun biçimlerde gözlemlenmiştir. Çocuğun aile ile olan iletişimi gayet normal iken görüşme esnasında kendini rahat hissetmediği, iletişim de zorlandığı ve bir noktadan sonra cevaplarını amcasının kulağına fısıldadığı gözlemlenmiştir. Bu noktada, Suriye ile ilgili konuşurken kendini kötü hissettiği (sesinin ağlamaklı olduğu) için görüşmeye bir süre ara verilmiştir. Bu sırada, Suriyeli kültüründeki toplumsal cinsiyet faktörü dikkate alınarak görüşme sürecinde yanımızda bulunan kadın araştırmacı, çocuğun rahatlamasına ve dinlenmesine yönelik çocukla sohbet etmiştir. Çocuk dinlendikten ve normale döndükten sonra görüşmenin yarıda kesilebileceği hatırlatılmıştır. Çocuğun kendini daha iyi hissetmesi ve görüşmeye devam etmek istediğini belirtmesi üzerine belli bir süre sonra görüşmeye devam edilmiştir. Bu durum, diğer taraftan, araştırma etiği açısından, görüşülen bireylerde ikincil mağduriyet yaratabilecek durumların ve toplumsal cinsiyet faktörünün dikkate alınma gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

Benzer bir durum, savaş dönemlerinden ve göç süreçlerinden çok etkilendiği; o süreçlerde yoksulluğu, travmatik durumları ve ebeveyn yoksunluğu gibi zor günleri deneyimlemiş; “Babasının nefesiyle ısınan çocuk A.” isimli erkek çocuğu ile yapılan görüşme sırasında da yaşanmıştır. Suriye’deyken kendisinden önce Türkiye’ye gelmek zorunda kalan babasından; Türkiye’ye geldikten sonra ise Suriye’de kalan annesinden ayrı kalan bu erkek çocuğunun, o zor günleri hatırladığı ve bu durumdan etkilendiği hissedilmiştir. Bu noktada, görüşmeye ara verilerek çocukla sevdiği oyunlar, tuttuğu takım ve çizgi film gibi konular üzerine sohbet edilmiştir. Çocuğun odağının farklılaşması için ilgi alanları üzerinden sohbet edilip destek olunmaya çalışılmıştır. Çocuğun kendini daha iyi hissettiğine kanaat ettikten sonra görüşmeye devam etmek isteyip istemediği sorulmuştur. Çocuğun görüşmeye devam etmek istediğini belirtmesi üzerine görüşmeye devam edilmiştir.

Suriyeli çocuklar arasında savaş ve zorunlu göçün yarattığı travmatik durumlara sık rastlanılmıştır. Neredeyse her çocuğun bomba ile kurşun sesine ve bir ya da daha fazla yakınının ölümüne tanıklık ettiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple çocuklar ile yürütülen görüşmeler özenle

yürütülmüştür. Ayrıca psikolojik destek gereksinimi olduğu düşünülen çocuklara, kişisel desteğin yanında, kurumsal desteğin sunulması için de girişimlerde bulunulmuştur.

Görüşmeler sırasında, bazı Suriyeli çocukların ve ailelerin hizmetlere erişim konusunda zorluklar yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu noktalarda, sosyal hizmet disiplininin ve mesleğinin araştırmacıya hissettirdiği mesleki ve insani sorumluluktan hareketle çocukların ve ailelerinin, ihtiyaç duyulan hizmet sistemleri ile bağlantılandırılmasına özen gösterilmiştir. Özellikle sosyal yardım, eğitim-öğretim, dil kursu, hobi kursları, sağlık, ruh sağlığı, yaşlı ve engelli bakımı, korunma, geçici koruma kimlik belgesi edinme, yasal haklar gibi noktalarda, sosyal hizmetin bağlantı kurucu ve danışman rollerinden, destek ve danışmanlık işlevlerinden hareketle hizmetler hakkında bilgilendirmeler yapılmış olup aynı zamanda çocukların ve ailelerinin ihtiyaç duydukları noktalarda hizmetler ile bağlantılandırılmaları sağlanmıştır.

Araştırma etiği ve sosyal hizmet etiği açısından önem arz eden gizliliğin sağlanması/korunması konusuna yönelik de bazı önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden ilki, görüşülen kişilerin kimlik ve iletişim bilgilerini içeren gözlem notlarının, ses kayıtlarının, transkripsiyonların ve görüşmelere ilişkin tüm belgelerin, bilgisayar ortamında şifre korumalı olarak saklanmasıdır. Bunun yanı sıra, görüşmelerden hemen sonra, görüşme yapılan çocuklara, özelliklerini yansıtan birer rumuz verilmiş, çocukların belgeleri bu rumuzlar altında kayda alınmıştır. Gizlilik süreçlerine, araştırma başlangıcından sonuna kadar tüm süreçlerde özen gösterilmiştir.

3.6. ARAŞTIRMA SÜRECİNİN ARAŞTIRMACIYA YANSIMALARI VE ETKİLERİ: DÜŞÜNÜMSELLİK (REFLEXİVİTY)

Nitel araştırmanın araştırmacıya sunduğu esneklik ve inşa etme/ keşfetme süreci sayesinde, sahanın gücü denebilecek etkiyle birlikte, alandaki gözlemlerim ve yaptığım görüşmeler, kuramsal bakışıma ve uygulama deneyimime önemli katkılar sağladı. Bu süreç, öncelikle çocuğu, teorinin anlattığından daha farklı ve daha bütüncül olarak görebilmemi; bu çalışmanın kuramsal çerçevesini ve araştırmayı bu doğrultuda güncelleyebilmemi; araştırma yaparken hayata ve gerçeklere dair pek çok noktada dönüşebilmemi sağladı.

Literatürde bahsedildiği üzere, nitel araştırmanın yönetilmesi sürecinde, nitel araştırmanın doğası gereği araştırma sahası ve görüşmeler, çoğu araştırmacıyı değiştirebilir ve dönüştürebilir. Araştırma sahasının araştırmacılara yansması, araştırmacıların bu değişimi ve dönüşümü kendiliğinden kabullenmesi ile sonuçlanır. Araştırma sürecinin araştırmacıyı nasıl etkilediği ve bu değişimin içeriği, nitel araştırmanın öne çıkan bir diğer önemli sonuçları arasında yer

almaktadır. Nitel araştırma süreci araştırmacı için aynı zamanda güçlendirici ve deneyim artırıcı bir süreçtir (Malterud, 2001; Palaganas, 2017).

Araştırma sürecinde, sahanın gücünün araştırmacıya sunduğu deneyimler sayesinde pek çok kavramın çocukların hayatlarındaki iz düşümlerine tanıklık etme fırsatı buldum. Bu noktada, araştırma sürecinden önce yapılan literatür taramasının, çocuklar ile yapılan görüşmelerin ve araştırma sahasının etkisiyle zihnimde yeniden yapılandığını gözlemledim. Bu sayede, teori ile pratik arasındaki farkları ve benzerlikleri görme fırsatım oldu. 12-18 yaş grubundaki çocuklar ile yürüttüğüm nitel araştırma sürecinde, çocukların algılarına, dünyalarına ve hayatlarına temas etmek; çocukluk kavramını onlardan öğrenmek ve onlarla şekillendirmek ise çok keyifli ve farklı bir deneyimdi. Nitel araştırma sürecindeki derinlemesine görüşmelerin sağladığı görüşülen kişinin hayatına dokunabilme, dokunulan hayatın araştırmacıya dokunması ve bu karşılıklı etkileşimin yarattığı durumlar, önemli ölçüde farkındalığımı artırdı. Çocukların dünyalarına, deneyimlerine ve algılarına ise yaşadıkları mekânlarda, mahallelerde ve evlerinde temas etmek, saha deneyiminin gücünü daha fazla hissettirdi. Bir taraftan yaşanmayı bekleyen çocukluk ve çocuk hayalleri, diğer taraftan ise savaşın ve zorunlu göçün çocukların hayatları, masum ve yaralı bakışları üzerindeki hissedilir etkisi. Kendileri çocuk olan ve çocuk kalmak isteyen; ancak yaşadıkları coğrafyanın, onlar adına alınan kararların ve maruz kalınan felaketlerin, çocukça ve insanca yaşamalarına izin vermediği trajedik durumlar, derin hikayeler... Kendileri çocuk ama yaşamak zorunda kaldıkları, bir yetişkinin dahi kaldıramacağı ağır hayatlar... Bir tarafta yaşanmayı bekleyen çocukluk, diğer taraftan ise çocukların kendilerini ortasında buldukları savaş, kayıp, yas, zorunlu göç, yoksulluk ve başka bir ülkeye sığınma ile başlayan zorluklar. Modern çocukluk anlayışı ve çocuk hakları ile ciddi biçimlerde çelişki yaratan bu olumsuz tablo, aynı zamanda çocukların yetişkinlere oranla savaş ve zorunlu göç süreçlerinde daha fazla riske maruz kaldıklarını ve bu risklerden daha fazla etkilendiklerini de göstermekteydi. Savaş ve zorunlu göçün yarattığı yıkıcı durumlar, çocukları özel bir grup olmaktan alıkoymakla birlikte çocukluk döneminin özel gereksinimlerini ve çocukluk kavramını yok saymaktaydı. Bir taraftan çocukluğu, bomba ve mermi sesleriyle, yas, kayıp, ayrılık, yerinden edilme ve acılarla işgal edilmiş olan yaşamları büyük ama yaşları küçük çocuklar; diğer taraftan ise çok masumane biçimde oyundan, okuldan, önceki hayatlarından ve hayallerinden bahseden çocuk bakışları ve çocuk saflığı... Savaş ve zorunlu göç süreçleri, çocukluk dönemini kuşatmakla kalmamış aynı zamanda çocukluğa duyulan özlemi ve hasreti de önemli ölçüde artırmıştır. Bu süreçlerde çocuklara ilişkin zor hayat şartlarına ve savaş-göç deneyimlerine tanıklık etmek, hem insan olarak, hem de bir araştırmacı olarak beni çok etkiledi. Otuz çocuğun hayatına, cümlelerine, ruhuna ve bakışlarına dokunmak, onlarla birlikte otuz farklı hayatı bir bedende yaşamak ve biriktirmek gibiydi. Çocukların hayatlarında, savaş, yerinden edilme, yok edilmiş çocukluk mekânları, ölüm, yas,

kayıp, ayrılık, engellilik, yoksulluk, çaresizlik, farklılık, dışlanma, ayrımcılık, şiddet, çaresizlik gibi çok sayıda zorluğun bu kadar görünür ve derinlikli olması, yaşadığımız yüzyıl açısından da hüznün vericiydi. Bir diğer trajedik yanı ise çocuk refahı açısından yaşanan bu ağır ve yıkıcı durumların, tüm dünyanın gözü önünde ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye rağmen yaşanıyor olmasıydı. Çocukların ağır yaşamlarındaki gerçeklerin bu denli derinliği, yoğunluğu ve şiddeti bir araştırmacı ve insan olarak beni hem etkiledi, hem de acıttı. Bu durumun görüşme sürecini etkilememesi için görüşme anında profesyonel davranmış olsam da, görüşme sonrasındaki etkileri az sürmedi. Bir görüşmedeki cümleyi, anı ve gözlemi insani olarak sindirebilmek bazen haftalarımı, bazen ise aylarımı aldı. Örneğin, öğlen saat 3 gibi uyanan bir engelli çocuğa, genelde bu saatlerde mi uyanırsın diye sorduğumda, “Eğer bir gün kahvaltılı olursa, söz erken uyanacağım” demesi, çocuğun açlığı daha az hissetmek için geç uyandığını ifade ettiği bu cümle, halen zaman zaman aklıma gelir. Yine amcasını savaşta kaybeden bir çocuğa, o an ne hissettin diye sorduğumda, “Bomba atıldığında düşün öz amcanın her bir parçasını bir yerden topluyorsun, ne düşünürsün? Bir kolunu buradan, bir gözünü buradan, bir kafasını oradan...” diye verdiği cevapta benzer bir etkiyi yaratmıştı. Suriyeli çocuklar ile görüşme sürecinde, bunlara benzer, çok ağır biçimleriyle yaşanmış pek çok travmatik hikâye bulunmaktaydı. Görüşmelerin çocukların yaşam ortamlarında gerçekleşmiş olması ise gerçekliği ve etkiyi daha da artırmaktaydı. Bu süreçlerin üzerimde yarattığı travmatik etkilerden kaynaklı bazı zamanlarda, çalışmaya kısa süreli ara vermek durumunda kaldım ve böyle zamanlarda motive olmamı sağlayan ve iyi gelen şeylere hayatımda daha fazla yer verdim. Kitap okuma, dizi izleme, spor, enstrüman çalma vb. bazı hobilerime ve aktivitelere daha fazla yer vermek, hem iyi geldi, hem de araştırmaya geri dönüşümü kolaylaştırdı. Bunun yanında, bu konularda profesyonel yetkinliği bulunan başta tez danışmanım olmak üzere pek çok kişinin süpervizyon kapsamındaki destekleri sayesinde süreci yönetmek daha kolay bir hal aldı. Ayrıca bu zamanlarda, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Sosyal Araştırma Yöntemleri Anabilim Dalı'ndan aldığım yüksek lisans ile doktora düzeyindeki nitel araştırma derslerinin ve ders sorumlusu hocanın da önemli katkıları oldu. Bu uzun ve emek yoğun süreçte, mutluluk kaynaklarımı ve destek sistemlerimi artırmanın çok faydasını gördüm. Tüm bunların, bu zorlu süreçte, araştırmama moral, motivasyon ve güç kaynağı olarak yansıdığını gözlemleyince, süreci bu şekilde devam ettirdim.

Diğer taraftan ise araştırma konusunun hassasiyeti ve içerdiği savaş, göç, yoksulluk, yas ve travma gibi derinlikli konuların ilgili konularda dönüşümüne ve değişimime önemli ölçüde katkı sağladığını gözlemledim. Araştırma süresi boyunca, çocukların doğrudan kendi yaşam çevreleri (evleri, mahalleleri, sokakları) içerisinde yoksulluğun, farklılık kavramının, savaşın ve göçün; insan, doğa ve çocuk üzerindeki etkilerine tanıklık etmek, duygusal açıdan zor ve yıpratıcı olmuşken, mesleki açıdan ise hayli öğretici oldu. Savaş ve göç süreçlerinin içerdiği çok bileşenli

sorun sarmalı nedeniyle insana dair pek çok olumsuz durumu deneyimlemiş otuz çocuğun hayatlarına ve onların ailelerine, en derin yerlerden temas etmek kadar etkiliydi, kuşkusuz bu süreç.

Araştırmanın görüşmeleri esnasında, çocukların saf ve masum dünyalarına nüfuz etmiş yas, kayıp, savaş, yerinden edilme, dışlanma ve yoksulluk gibi yaşamın acı gerçeklerine dair pek çok olumsuz durumun derin paylaşımlarında yer almak; aynı zamanda, insanlık adına çocuklara karşı duyulan mahcubiyetimi daha da artırdı. Ayrıca araştırma sürecindeki çarpıcı ve derin görüşmelere bizzat tanıklık etmek; yazılanlardan ve okunanlardan öte, tam da öznelere kendileri ve derin yaşantıları üzerinden, önemli değişim ve dönüşümler sağladı. Bu süreçte, sorun algım ve zorluklara bakışım da önemli ölçüde değişti. Bu durum, aynı zamanda insanların yaşantıları ile doğrudan temas edilerek yapılan nitel araştırma sürecinde, araştırma sahasının gücünün, araştırmacılar üzerinde yarattığı çok yönlü derin etkiyi bizzat deneyimlememi sağladı. Öte yandan, bu noktalarda yaşanan değişim, dönüşüm ve düşünümsellik üzerinde, öznelere çocuk, konunun ise zorunlu göç ve savaş gibi çok sayıda ağır konuyu kesiştirmesinin de etkisinin olduğunu gözlemledim.

Hayatın farklı noktalarındaki yaşantıları, yaşlarından büyük olan buradaki otuz çocuğun göç deneyimleri ve öğrettikleri; kim bilir, buz dağının daha görünen yüzüdür, belki de... Darısı bilinmeyen, duyulmayan, görünür olmayan hayatlara...

3.7. ANALİZ SÜRECİ VE RAPORLAMA

Veri analizi, nitel yöntem kurallarına göre yapılmıştır. Ses kayıtları aynı gün ya da ertesi gün görüşme sırasındaki alınan notlar eşliğinde kelimesi kelimesine yazıya dönüştürülmüştür. Ham veriler (transkript ve mülakat notları) araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Yapılan görüşmeler, araştırma öncesi ve sonrası sohbetler hariç olmak üzere en kısa yarım saat, en uzun 2 saat, ortalama ise 1 buçuk saat sürmüştür.

Şekil 5. Nitel Araştırma Sürecinin Aşamaları

Tüm görüşmeler sonucunda ise 498 sayfa transkripsiyon metni ile 60 sayfa görüşme gözlem notu olmak üzere toplam 558 sayfalık metnin analizi yapılmıştır⁶. Görüşmelerin analizi için bilgisayar ortamında nitel verinin analizi için CAQDAS (Computer-Assisted Qualitative Data Analysis Software) Nvivo11 yazılım programından yararlanılmıştır.

Transkriptler ve görüşme esnasında alınan notlar, açık kodlama (open coding) ve seçici kodlama (selective coding) ile yapılmıştır. Açık kodlama esnasında, satır satır, cümle cümle, paragraf paragraf ve sayfa sayfa kodlamalardan faydalanılmıştır. Araştırmacı, bu sayede kodlamaların beklenen temalara ve sonuçlara yönelik oluşmasından ziyade; direkt çocukların cümlelerinden hareketle alt kategorilerin, kategorilerin, alt temaların ve temaların oluşmasını amaçlamıştır. Kodlar, kendi aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara göre kategorize edilmiştir. Bu esnada oluşan kodlar, çocukların deneyimleri, algıları, olaylar, etkileşimler, nedenler ve sonuçlar üzerinden araştırmanın amaçları ile paralel bir şekilde ele alınmıştır. Bu kodlardan hareketle, kategoriler ve temalar oluşturulmuştur.

⁶ Analiz edilen 558 sayfalık metnin biçimsel özellikleri: Microsoft word programı üzerinden Times New Roman yazı biçimi ile 12 punto büyüklüğünde 1 satır aralığından oluşmaktadır.

“Tipik bir nitel araştırmada tema veya kategoriler iki şekilde oluşturulabilir: (a) Araştırmacı araştırma problemi ile ilgili literatürü tarayarak bu kategorileri oluşturabilir veya (b) bu tema veya kategoriler verinin analizi sırasında araştırmacı tarafından oluşturulabilir.” (ATAAOF, 2017). Bu noktada, hazırlanan soru yönergesi haklar ve gereksinimler temelinde hazırlandığı için ortaya çıkan temaların ve kategorilerin de, buna paralel biçimde bilgisayar ortamındaki veri analiz süreci ile yapılandığı söylenebilir (Bkz: Ek 7).

Analiz sürecinde ortaya çıkan verilerden ve analiz sürecini destekleyici nitel veri analizi çıktılarından hareketle (Bkz: Ek 7) “Suriye' de Yaşam Evresi”, “Göç Evresi” ve “Türkiye' de Yaşam Evresi” olmak üzere 3 kronolojik evre ortaya çıkmıştır. Bu nedenle temalar ve kategoriler bu üç farklı evre doğrultusunda analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, “*Çocukların Hakları Algılama Biçimi*”, “*Çocukların Gereksinimleri ve Karşılaştıkları Zorluklar*”, “*Çocukların Baş Etme Mekanizmaları ve Destek Sistemleri*” ile “*Çocukların Beklentileri*” olmak üzere 4 tema oluşmuştur. Her temanın altında ise benzerliklerine ve farklılıklarına göre alt temalar ve kategoriler yer almaktadır (Bkz: Ek 8). Ayrıca, bu süreçlerde araştırmacının hatalarının veya eksiklerinin olabilme ihtimali düşünülerek başta araştırmacının “Tez Danışmanı” ve “Tez İzleme Komitesi Üyeleri” olmak üzere ilgili altı profesyonel araştırma süreçlerini metodolojik ve mesleki olarak gözden geçirmişlerdir.

BÖLÜM IV

ANALİZE GİRİŞ: ORTAYA ÇIKAN TEMALARIN TANITILMASI

Bu bölümde, temaları ve temalar altında yer alan alt başlıkları tanıtıcı bilgilere yer verilmektedir (Bkz: Ek 7, Ek 8).

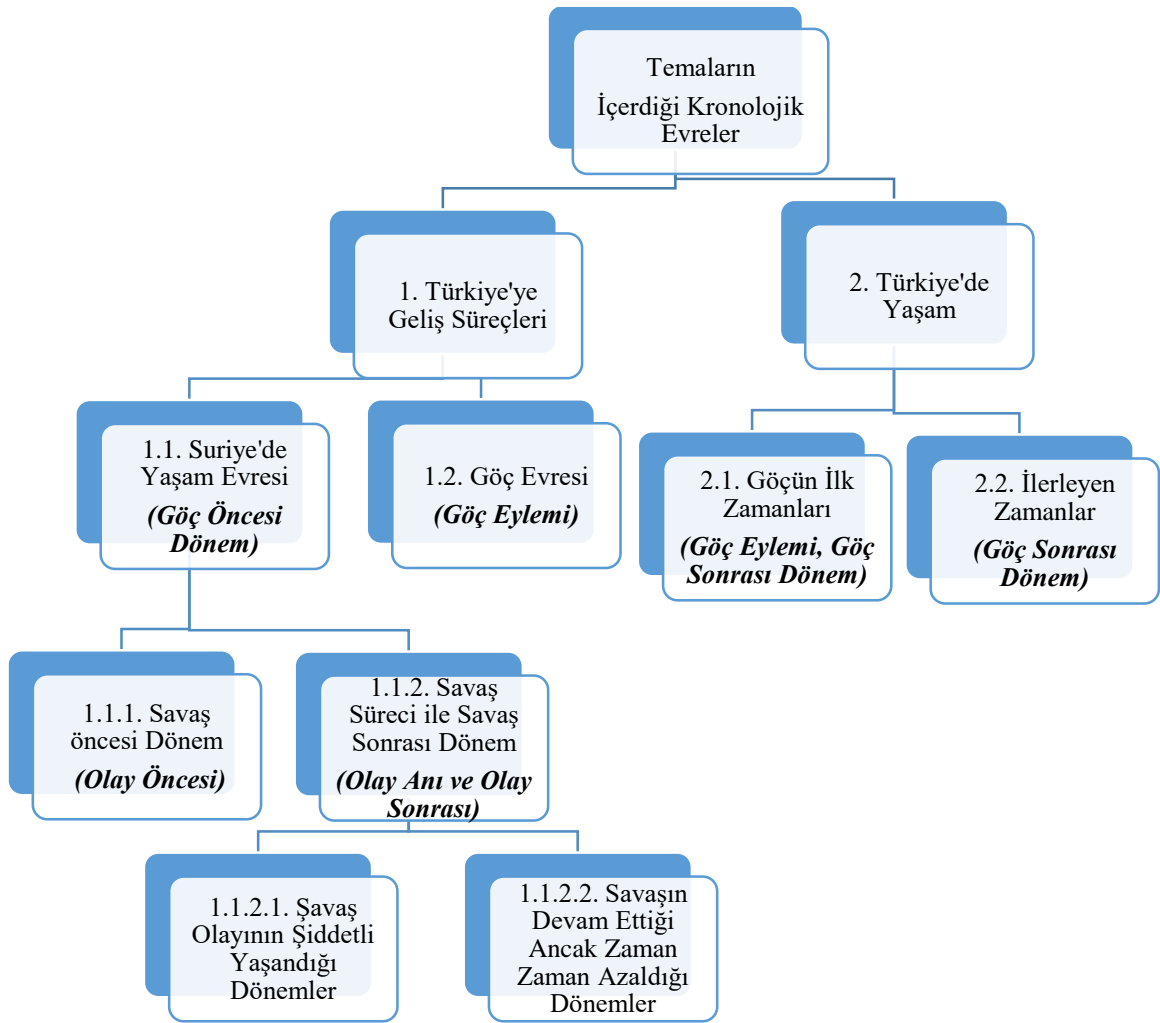
Bilindiği üzere, Suriyeli çocuklar, hem savaş gibi travmatik bir sürece, hem de iç göç ve uluslararası göç gibi zorunlu göç süreçlerine tanıklık etmişlerdir. Dolayısıyla çocukların hayatları üzerinde, savaş ve göç gibi iki farklı yaşamsal krizin kesişmesinin etkisi daha fazla olabilmektedir. Bu süreçlere ilişkin Suriyeli çocuklar ile yapılan görüşmeler sırasında, çocukların, Türkiye’deki yaşam deneyimlerini anlatırken Suriye’deki hayatlarından sıkça bahsettikleri ve Türkiye ile Suriye arasında sıkça karşılaştırmalar yaptıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, çocukların, Suriye’deki süreçleri, *savaş öncesi* ve *savaş süreci ile savaş sonrası* olmak üzere farklı dönemlere ayırdıkları dikkat çekmiştir. Bu noktada, “Suriye’deki savaş süreci ile savaş sonrası dönem”in iç içe geçtiği ve birlikte ele alındığı söylenebilir. Çünkü Suriye’de savaş bazen şiddetli, bazen ise azalarak hep devam etmiştir. Bir nevi savaşın şiddetinin azaldığı veya savaşın kısa süreliğine durduğu zamanlar, çocuklar için savaş sonrası dönemi temsil etmiştir. Bu nedenle, kronolojik sınıflama sırasında Suriye’deki savaş süreci ile savaş sonrası evre birlikte ele alınmıştır. Diğer taraftan, çocukların savaş öncesi döneme ilişkin anlatımları, olumlu cümleleri ve geçmişe özlemi içerirken; savaş ve göç süreçlerine ilişkin anlatımlarının ise daha çok karşılaşılan riskleri, zorlukları ve travmatik durumları içerdiği gözlemlenmiştir.

Bu noktada, çocukların anlatımlarının *Suriye’de Yaşam Evresi (göç öncesi)*, *Göç Evresi (Suriye içerisindeki ve uluslararası göç eylemi)* ve *Türkiye’de Yaşam Evresi (göç sonrası dönem)* olmak üzere kronolojik olarak farklı zamansal evreleri içerdiği görülmüştür. Bu zamansal geçişlerin nedeninin göç ve savaş süreçleri ile ilgisinin olup olmadığı araştırıldığında ise göç ve ruh sağlığı ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda da, göç süreçlerinin bu çalışmadaki kronolojik evrelere benzerlik gösterdiği; “Göç Öncesi Dönem”, “Göç Eylemi” ve “Göç Sonrası Dönem” şeklinde üç evrede ele alındığı görülmektedir (Bhugra, 2004).

Yukarıdaki tüm zamansal evreyi kronolojik olarak sınıflayan duruma benzer olarak Suriye’deki yaşam süreçleri de savaş ile ilişki kurularak sınıflanabilir. Bu noktada, Chrisman ve Dougherty’nin yaptığı çalışmaya göre de, savaş ve kriz gibi afetler dinamik olaylar olmaları nedeniyle olay öncesi, olay ve olay sonrası dönemler olarak ele alınmalıdır (Chrisman ve Dougherty, 2014). Suriye’deki yaşam evresi içerisinde yer alan savaş süreçleri için de, *savaş*

öncesi dönemi (olay öncesi) ve savaşın şiddetli yaşandığı süreçler (olay) ile savaşın zaman zaman azaldığı veya duraksadığı (olay sonrası) *savaş sonrası dönem* olarak düşünülebilir. Buradaki afet ve göç süreçlerine ilişkin düşünülebilecek evreler Şekil 6'da daha somut bir biçimde yer almaktadır.

Şekil 6. Temaların Analizinde Çocukların Anlatımından Öne Çıkan Kronolojik Evreler

Yukarıdaki Şekil 6, her ne kadar çocukların anlatımından hareketle zamansal kesitleri somutlaştırmak adına kronolojik evrelere ilişkin ortaya çıkmış olsa da, bazı evrelerin birbirleri ile iç içe geçmiş biçimde yaşanabileceği durumların da olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Örneğin, Şekil 6'da belirtilen *1.1.2. Savaş Süreci ile Savaş Sonrası dönem* olarak isimlendirilen evre, hem Suriye' deki şiddetli savaş sürecini hem de savaşın zaman zaman azaldığı veya

duraksadığı süreçleri içermektedir. Bu süreçlerin beraber alınma nedeni çocukların anlatımından kaynaklıdır. Çocukların, savaşın şiddetli zamanları ile azaldığı ya da duraksadığı zamanları birlikte anlatmaları sebebiyle bu iki evre birlikte ele alınmıştır. Bu durumdan, çocuklar Suriye'deyken, savaşın veya savaş riskinin hiçbir zaman tam bitmediği sadece zaman zaman azaldığı veya duraksadığı da anlaşılmaktadır. Bu nedenle Suriye'deki *Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem* evrelerinin birlikte ele alındığı düşünülebilir. Ayrıca bu noktada, şekilde belirtilen *1.2. Göç Evresi* ile *2. Türkiye'de Yaşam Evresi* için aynı zamanda savaş sonrası dönemde denilebilir.

Ortaya çıkan evrelerin iç içe geçtiğini düşündüren diğer örnek ise şekilde yer alan *2. Türkiye'de Yaşam* süreçlerine ilişkin olarak düşünülebilir. Kronolojik olarak Suriye içerisindeki göç ile uluslararası göç süreçlerinin birlikte ele alındığı *1.2. Göç Evresi* bölümünde, göç eylemi daha somut görünürken, çocukların Türkiye'de yaşam süreçlerinde de, sınır yerleşkelerinden farklı yerleşkelere göç ettikleri gözlemlenmektedir. Bu noktada, göç eyleminin Türkiye'deki (göç edilen ülkedeki) yaşam süreçlerinde de, iç göç veya başka bir ülkeye uluslararası göç ile ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.

Dolayısıyla görüldüğü üzere, göç öncesi, göç eylemi ve göç sonrası ya da olay öncesi, olay anı ve olay sonrası gibi sınıflanabilen afet veya kriz evreleri, genel olarak somutlaştırılmış olsa da, evrelerin iç içe geçebileceği veya herhangi bir evrenin farklı bir evreye kayabileceği unutulmamalıdır. Ayrıca, literatürdeki sınıflamaya ek olarak, çocukların ifadelerinden hareketle, göç sonrası dönemin, kendi içerisinde farklı evrelere ayrılabilmesi gözlemlenmiştir.

Göç sonrası dönem için özellikle göçün hemen akabindeki ilk zamanlar ile göç edilen yerdeki ilerleyen zamanlar arasında, gerek psikososyal açıdan gerek hissedilen ve ifade edilen ihtiyaçlar açısından farkların olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple, göç sonrası dönemi de kendi içerisinde ilk zamanlar ve ileriki zamanlar olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Bu duruma ilişkin somut veriler ise bölüm 5'deki gereksinimlerin göç evresinde daha ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır.

Bir diğer taraftan ise görüşülen Suriyeli çocukların yaş gruplarının (12-18 yaş ergenlik döneminin) ortaya çıkan bu zamansal evreler ve geçişler üzerinde etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada, 12-18 yaş grubu, Piaget'nin "Ahlak Gelişim Kuramı" na göre, "Gerçek İş Birliği Dönemine (11 yaş üstüne)" denk gelmektedir. Piaget'ye göre, bu dönemdeki yani 11 yaştan büyük çocukların yaptıkları değerlendirmeler "Görecelik" kazanmaya başlar. Çocuklar, bu dönemde, içinde bulunulan koşulları dikkate alarak değerlendirmeler yaparlar (URL1, 2018). Piaget'nin "Bilişsel Gelişim Kuramı" na göre ise 12-18 yaş grubu, "Soyut İşlemsel Dönem (11 yaş ve üzeri)" denk gelmektedir. Bu dönemde, hipotez kurma, mantık geliştirme, fikir yürütme ve karşılaştırma gibi durumlar söz konusudur (URL2, 2018).

Dolayısıyla içinde bulunulan koşulların savaş öncesi, savaş süreci, savaş sonrası, göç süreci ve yeni bir ülkeye dâhil olunma olmak üzere, pek çok karmaşık süreci barındırdığı görülmektedir. Bu noktada, Suriyeli çocukların, değişen ağır hayat koşulları altında, yaşamları ve deneyimleri farklılaştıkça soyut işlemsel dönemin belirgin bir özelliği olarak yeni durumlar üzerine fikir yürüttüğü, eski ile yeni arasında ise sık karşılaştırma yaptığı söylenebilir.

Piaget'ye göre, insanlarda, doğuştan gelen bir düzen ihtiyacı vardır. Düzen bozulduğunda, dengelenme durumu devreye girer. Birey yeni karşılaştığı durumlar ile daha önceden sahip olduğu yaşantılar arasında denge kurmaya çalışır. Bilişsel gelişim, zihindeki dengelerin ve şemaların bozulup yeniden düzene konulması ile devam eder. Çocuk yeni bir durumla karşılaştığı zaman, onu kafasında bulunan önceki şemalarla açıklamaya, anlamaya çalışır. Eğer zihnindeki mevcut şemalar anlamaya yetmezse, bu kez çocuk zihnini duruma uydurmaya çalışır, yeni durum için yeni bir şema oluşturur (URL2, 2018). Suriyeli çocuklar ile Türkiye' deki yaşamlarına dair görüşürken, Suriye' deki yaşamlarından bahsetmelerinin; Suriye' den bahsederken ise savaş öncesi ve savaş döneminden bahsetmelerinin, Türkiye ile karşılaştırmalar yapmalarının bir başka deyişle çocukların sohbet esnasında farklı zamansal kesitler kullanmalarının nedenleri arasında, Piaget' nin açıkladığı bu durumun da etkisi olduğu söylenebilir.

Sheafor ve Horejsi'nin (2015) mültecilik çalışmalarına dair sunduğu veriler de, bu kronolojik boyutu destekler biçimdedir. Sheafor ve Horejsi'ye (2015) göre, mültecileri, iki boyutta ele almak gerekmektedir. Bunlardan ilki, kültürün, değerlerin ya da etnik gerçekliğin etkisiyle ortaya çıkan bireysel algılardan ve yorumlardan kaynaklı ortaya çıkan meselelerdir. İkincisi ise, misafir ülke tarafından karşılanma biçimidir. Suriyeli çocuklarla yapılan görüşmeler neticesinde, buradaki ikinci boyutta yer alan "Misafir Ülke Tarafından Karşılanma Biçiminin" ve "Misafir Ülkedeki Yaşamların", çocukların misafir ülkeye varmadan önceki yaşamları ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir.

Bu durum aynı zamanda, Suriyeli çocukların ev sahibi ülkedeki (Türkiye' deki) mevcut durumları, hakları ve (karşılanamayan) gereksinimleri ile ilgili yapılacak bir nitel araştırma için çocukların ev sahibi ülkeye (Türkiye' ye) gelmeden önceki yaşam deneyimlerinin son derece önemli olduğunu da göstermektedir.

Çocuk açısından önem arz eden bu üç farklı zaman dilimi, temalar altında zaman zaman karşılaştırmalar ve iç içe geçmiş cümleler ile ifade edilirken zaman zaman ise bu üç evre arasındaki zamansal sınırlar belirgin şekilde ayırt edilecek şekilde ifade edilmiştir. Bu nedenle, Bölüm 5.'de Analiz kısmında, temaların içerisinde yer alan bu üç farklı zamansal boyut, temalar altında zaman zaman başlıklar halinde ayrılmışken bazen ise bu kronolojik evreler, çocukların cümlelerinden hareketle doğal bir zamansal harmoni ile iç içe geçmiş bir şekilde sunulmuştur.

Araştırma sonucunda, “Çocukların Hakları Algılama Biçimi”, “Çocukların Gereksinimleri ve Karşılaştıkları Zorluklar”, “Çocukların Baş Etme Mekanizmaları ve Destek Sistemleri” ve “Çocukların Beklentileri” olmak üzere 4 temanın ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Her tema ise kendi içerisinde, *Çocukların Suriye’deki Yaşamları*, *Göç Evresindeki Hayatları* ve *Türkiye’deki Yaşamları* olmak üzere üç kronolojik evre çerçevesinde bir yaşam bütünlüğünü oluşturacak şekilde veriler sunmaktadır. Temalar içerisinde yer alan bu kronolojik evreler, herhangi bir temayı, alt temayı ve kategoriye temsil etmemektedir. Bu kronolojik evreler çocukların yaşam deneyimlerini; göç öncesi, göç evresi ve göç sonrası olmak üzere, kronolojik zamansal kesitler aracılığıyla bir yaşamsal bütünlük oluşturacak biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, çocukların farklı dönemlerdeki yaşam deneyimlerinin karşılaştırılabilmesini ve bu evrelerin daha anlaşılır olmasını hedeflemektedir.

Tablo 5. Temalar ve Kronolojik Evreler

Temalar	I- Çocukların Hakları Algılama Biçimi II- Çocukların Gereksinimleri ve Karşılaştıkları Zorluklar IV- Çocukların Baş Etme Mekanizmaları ve Destek Sistemleri V- Çocukların Beklentileri				
Her Temanın İçerisinde Yer Alan Kronolojik Evreler	1. Türkiye'ye Geliş Süreçleri (Türkiye/sığınılan ülke Öncesi)		2. Türkiye’de (Sığınılan ülkede) Yaşam		
	1.1. Suriye’deki Yaşam Evresi		1.2. Göç Evresi (Suriye’deki iç göç ve Uluslararası göç)	2.1. Göçün İlk Zamanları	2.2. İlerleyen Zamanlar
	2.1.1. Savaş öncesi Dönem	2.1.2. Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem			

Temalara dair tanıtıcı bilgiler ise aşağıda yer almaktadır.

4.1. ÇOCUKLARIN HAKLARI ALGILAMA BİÇİMİNE İLİŞKİN BİLGİLER

Bu temanın içerdiği veriler Suriyeli çocukların hak kavramını ve BM ÇHS’ de yer alan temel hakları nasıl anlamlandırdıklarına dair veriler sunmaktadır. Suriyeli çocukların hakları algılama biçimlerini ele alan bu bölüm, aynı zamanda Suriyeli çocukların hak kavramına dair farkındalık ve bilinç düzeyi hakkında bilgi vermektedir.

Bu temanın yapılanmasını sağlayan sorular, yarı yapılandırılmış görüşme yönergesinin zaman içerisinde güncellenmesi nedeniyle, Ek 3’teki güncel görüşme yönergesi içerisinde yer almamaktadır. Ancak yarı yapılandırılmış görüşme yönergesinin ilk halinde, çocukların hak kavramını algılama biçimlerine ilişkin olarak “Hak deyince aklına ne geliyor?; hangi hakları biliyorsun?; senin hakların var mı (varsa bunlar hangileri)?; çocuk hakları diye bir şey duydun mu? ” gibi soruların bulunduğunu belirtmek gerekmektedir.

4.2. ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLARA İLİŞKİN BİLGİLER

Çocuklar ile yapılan görüşmeler neticesinde, çocukların, hak kavramını, daha çok karşılanamayan gereksinimler üzerinden ifade ettiği, görüşmelerin özellikle bu kapsamda ilerlediği görülmüştür. Çocukların bulunduğu nokta, çocukların ifadelerinden anlaşılacağı üzere temel gereksinim noktasıdır. Bu durum, sosyal hizmetteki müracaatçının bulunduğu yerden başlamak kavramının önemini de vurgulamaktadır.

Bu noktada, bu araştırmanın ilk olarak çocuk hakları ve ayrımcılık konuları üzerinden “Suriyeli Çocukların Ayrımcılığa Uğradığı Alanlar” odağında yapılması öngörülürken elde edilen verilerin ve çocukların buldukları noktaların ise gereksinim noktasında yoğunlaştığı dikkat çekmiştir. Bu durum, aynı zamanda çocuğun bulunduğu noktanın öncelikle gereksinim noktası olduğunu, ayrımcılığa uğranan alanların temel gereksinimlerin çok gerisinde kaldığını ve göç sürecindeki çocuklar için en öncelikli konunun gereksinim olması gerektiğini de ortaya koymuştur. Gerek verilerin inşası (toplanması) süreçlerinde gerekse de analiz sürecinde araştırma verilerinin çocukların gereksinimleri odağında şekillenmiş olması, diğer taraftan ise bu araştırmanın yoğunluklu olarak çocukların gereksinimleri üzerinden yapılmasını da sağlamıştır.

Ayrıca gereksinim ile haklara erişim süreçleri arasında da önemli bir ilişkinin olduğu, çocukların gereksinimlerinin karşılanıp karşılanamamasının aynı zamanda çocukların haklara erişim süreçleri ile de doğrudan bilgi verdiği düşünülebilir. Bilindiği üzere, çocuğun gereksinimlerine yönelik oluşturulan hak temelli yaklaşımlar, insan hakları ve BM ÇHS çerçevesini temel almaktadır. Dolayısıyla, çocuğun gereksinimlerini ve bu gereksinimlerin giderilmesini ele almak aynı zamanda haklara erişim süreçleri hakkında da bilgiler vermektedir. Bir başka deyişle çocuğun gereksinimlerinin karşılanamadığı durumlar, çocukların haklara erişimi ile veya çocuk haklarının işlevselliği ile ilgili sorunları da işaret etmektedir. Bu noktada, her karşılanamayan gereksinimin aynı zamanda BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ndeki haklara erişim ile ilgili durumları da işaret ettiği söylenebilir.

Sonuç olarak yukarıdaki yer verilen süreçler doğrultusunda, “Çocukların Gereksinimleri ve Karşılaştıkları Zorluklar” isimli bu tema ortaya çıkmıştır. Bu tema, çocukların (karşılanamayan) gereksinimlerine ve karşılanamayan her gereksinimin neden olduğu zorluklara dair veriler sunmaktadır. Bölüm 5.2.’de belirtildiği üzere, bu tema altında yoğunlaşan verilerin aynı zamanda diğer temalara oranla hayli yoğun bir bilgi ve veri kümesi içerdiğini de belirtmek gerekmektedir.

Ayrıca bu tema ismi içerisinde “sorun” kelimesi yerine “zorluk” kelimesinin kullanımı tercih edilmiştir. Genelde yapılan çalışmalarda, karşılaşılan güçlükler veya engeller için yaygın olarak “sorun” kelimesi kullanılırken bu çalışmada “zorluk” kelimesinin tercih edilme nedeni “zorluk”

kavramının “sorun” kavramına oranla daha geniş bir sınır sunması ve kullanım açısından daha az önyargı veya daha az engel teşkil etmesi ile açıklanabilir. Bilindiği üzere sosyal hizmette genelde “sorun” yerine “güçlük” veya “zorluk” kavramının kullanımı daha yaygındır. Ancak bu araştırmadaki karşılaşılan durumların şiddeti ve yoğunluğu nedeniyle sosyal hizmette sık kullanılan “güçlük” kavramı yerine “zorluk” kavramının kullanılması tercih edilmiştir. Özet olarak bu tema isminde yer alan “zorluk” kavramının “sorun” ve “güçlük” kavramına oranla çocukların karşılaştıkları güç durumları, engelleri ve sorunları sosyal hizmet dili açısından daha belirgin biçimde yansıtacağı düşünülmüştür.

Bu tema altında yer alan ilgili veriler, Bölüm 2.1.2’de yer alan Max-Neef’ in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi kapsamında, *Yaşamı Sürdürebilme, Koruma, Anlama, Duygulanım, Boş Zaman, Yaratıcılık, Katılım, Kimlik ve Özgürlük* gereksinimleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Max-Neef (1991)’in insan haklarıyla bağlantılı olarak dokuz temel insani ihtiyaç tanımladığı görülmektedir. Buradaki ihtiyaçların hak temelli bir biçimde temsil edilmesi, aynı zamanda, Suriyeli çocukların gereksinimleri ile çocuk hakları çerçevesinde verilerin de ortaya çıkmasına vesile olmaktadır.

Çocukların gereksinimlerine ilişkin ortaya çıkan verilerin, bu matrisi tarif ettiği dikkat çekmiştir. Bu noktada, çocukların, koruma, boş zaman ve özgürlük gereksinimlerini doğrudan veya dolaylı olarak ifade ettikleri; diğer gereksinimlerini ise gündelik hayata ilişkin cümleler aracılığıyla bu matris kapsamında aktardıkları gözlemlenmiştir. Bu noktada, soru yönergesinin hazırlanma süreçlerinde İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisinden faydalanılmış olması sebebiyle çocukların gereksinim içerikli verilerinin Max-Neef’ in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi çerçevesinde kümelenmesine neden olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda, Max-Neef’ in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisinde yer alan 9 gereksinimin, sosyal adalet bakış açısını ve hak temelli bir perspektifi yansıtıyor olması, çalışmanın amaçları ile paralellik göstermektedir. Bu noktada, “İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi” ndeki dokuz gereksinimin, haklar ile ilişkisi Bölüm 2.1.2’de ve Ek 9’ da yer almaktadır.

Sosyal hizmette, karşılanamayan her gereksinimin, aynı zamanda bireyler için zorlukların veya sorunların habercisi olduğu ifade edilmektedir. Benzer biçimde çocukların gereksinimlerinin karşılanamamasının diğer taraftan ise karşılaşılan zorluk (güçlük/sorun/risk) anlamına geldiği söylenebilir. Bir başka deyişle çocukların karşılaştıkları her zorluğun veya sorunun aslında bir karşılanamayan gereksinimin sonucu olduğu söylenebilir. Bu noktada, bu tema altında yer alan “Gereksinim ve Karşılaşılan Zorluklar” isimli alt başlıkların bu ilişkiden hareketle ortaya çıktığı düşünülebilir.

Bu tema, bu vesileyle, çocuğun karşılanamayan gereksinimlerinin ortaya çıkardığı zorlukların arka perdesini aralayarak bu zorlukların gereksinimlerle ve haklarla ilişkisini de ortaya koymaktadır.

4.3. ÇOCUKLARIN BAŞ ETME MEKANİZMALARI VE DESTEK SİSTEMLERİNE İLİŞKİN BİLGİLER

Analiz sürecinde karşımıza çıkan bir diğer önemli tema ise Suriyeli çocukların savaş ve göç ile bozulan yaşam süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler karşısında ne tür mücadelelerde buldukları ve nasıl bir baş etme mekanizmaları izledikleri ile ilgilidir. Bu tema, aynı zamanda, göç süreçlerinde çocukların sahip oldukları mikro, mezzo ve makro açılardan destek sistemlerini ortaya koymaya yönelik bilgiler sunmaktadır.

4.4. ÇOCUKLARIN BEKLENTİLERİNE İLİŞKİN BİLGİLER

Analiz sürecinin sonunda yer alan beklentiler teması, çocuk bakış açısından/bizzat öznenin ifadesinden hareketle Suriyeli çocukların zorlu hayat mücadelesindeki gereksinimlere ve karşılaştıkları zorluklara ilişkin beklentilerine dair verileri içermektedir. Bununla birlikte çocukların gelecek hayatlarına ilişkin beklentilerini de içermektedir.

BÖLÜM V

ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde, Ankara ve Hatay’ da gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen bulgular tartışılmaktadır.

Suriyeli çocuklar ile yapılan görüşmeler esnasında, çocukların, özellikle, savaş ve göç evrelerine ilişkin yaşanan güçlüklerden, geride kalanlardan ve savaş öncesi bozulmamış yaşam sistemlerinden sıklıkla bahsettikleri gözlemlenmiştir. Bu noktada, çocuklar, Türkiye’deki herhangi bir durumu tanımlarlarken veya ifade ederlerken dahi, Suriye’deki savaş öncesi bozulmamış yaşam sistemleri ve savaş süreçleri üzerinden referanslar vererek açıklamalarda bulunmuşlardır.

Çok çok güzeldi ama savaştan önce. O kadar iyiydi ki, babam savaştan önce sadece o çalıştığı berber dükkânından üç dört tane ev aldı. Bu DAEŞ’den önce... (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Savaştan sonra, Suriye’ de hiç bir şey yapmıyorduk. Hiç bir şey yapmazdık, orda (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Burada öyle değil ama Suriye’ de hepimizin odası vardı hepimizin özel yatakları vardı. (erkek kardeşi ekliyor: benim özel arabam vardı. Evin içinde onu kullanıyordum bisikletim vardı.) Benim bilgisayarım vardı. Durumumuz çok iyiydi (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Suriye’ de eğitime daha çok dikkat ederler, öğrenilmesi için daha çok düşerler öğrencilerin üzerine. Burada, sormazlar, düşmezler. Ben Suriye’ de iken 3. sınıfta okuma yazmayı öğrendim. Burada bırak okumayı yazmayı alfabeyi çözemedim daha (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Geldiğimizden beri bildiğimiz tek şey çalışmak. İşten başka bir şey bilmiyoruz. Orada (Suriye’ de) sadece okurduk ve az çalışarak para kazanılırdı. Burada hep çalışıyoruz...(büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Suriye’deki (Türkiye öncesi) hayatı içeren evreler, aynı zamanda, çocukların savaş öncesi, savaş süreci ve savaş sonrası Suriye’deki gündelik hayatını anlayabilmemiz açısından önemlidir. Verilerden anlaşılacağı üzere, savaş öncesinde, sosyoekonomik durum, özel alan (kendine ait oda, yaşam alanı vs.), eğitim-öğretim, hayattan memnun olma gibi noktalarda çocukların iyilik halleri olumlu ifade edilmişken savaş ile birlikte çocukların yapabilirliklerinin ve iyilik hallerinin kısıtlandığı görülmektedir.

Türkiye sürecinde ise çocukların aileye sosyoekonomik destek veren ve çocuk işçiliğinden kaynaklı eğitim süreci ile dinlenmeye zaman ayıramayan öznelerle dönüştükleri ifade edilmiştir. Görüşülen çocuklar, Suriye’ de ağırlıklı Humus, İdlip ve Halep bölgelerinde yaşamaktaydılar. Bu bölgelerdeki savaşın, diğer taraftan, çocukların yaşam mekânlarında bozulmalara ve yerinden-yurdundan edilmelere neden olduğu ifade edilmiştir. Yerinden edilmenin, çocuklar açısından

kritik bir durum yarattığı ve pek çok olumsuz etkilere neden olduğu, ileriki bölümlerde daha somut biçimlerde ele alınmaktadır. Ayrıca, çocukların, savaş öncesindeki bozulmamış yaşam sistemlerini, hayıflanma ve özlemle; savaş ile birlikte bozulan yaşam sistemlerini ve Türkiye’deki hayatlarını ise çaresizlik, öfke ve hüzün gibi duygular ile ifade ettikleri dikkat çekmektedir.

Suriye’yi Özliyorum. Ya en azından savaştan önce iyiydi. Savaştan sonra oyun yerlerimiz evlerimiz her şey bitti. Savaştan önce arkadaşlarım vardı, onlarla oynuyordum ama savaştan sonra ne arkadaşlarım var, ne de oynayacağım bir yer var. Savaştan sonra evden çıkmadım, anlatması zor. Çünkü savaştan sonra evin içindeydim. Uçak sesleri ve bomba sesleri vardı. Artık sadece sesleri duyuyordum, görmüyordum (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Ev araba her şey vardı. Hiç bir şey kalmadı, yerle bir oldu... 1 yıl böyle kaldık, üzüldük, ağladık... Başka ne yapabiliriz ki (gülüm yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Bomba atıldığında düşün öz amcanın her bir parçasını bir yerden topluyorsun, ne düşünürsün? Bir kolunu buradan, bir gözünü buradan, bir kafasını oradan... (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Ülkelerindeki savaş öncesi dönem, savaş süreci ve savaş sonrası dönem yanında çocukların göç süreçlerindeki deneyimlerine ilişkin veriler sunan “Suriye’de Yaşam Evresi” ve “Göç Evresi”, aynı zamanda, savaş ve zorunlu göç gibi felaketlere maruz kalan çocukların, afet öncesi ve afet sonrası durumları hakkında önemli sayılabilecek bilgiler sunmaktadır. Bu sayede, çocukların Suriye’deki savaş öncesi, savaş anı ve savaş sonrası yaşam sistemleri, farklı kronolojik evreler altında ele alınmaktadır.

Bu noktada, Chrisman ve Dougherty’nin yaptığı çalışmaya göre de, afetler dinamik olaylar olmaları nedeniyle olay öncesi, olay anı ve olay sonrası dönemler olarak ele alınmalıdır (Chrisman ve Dougherty, 2014). Bölüm 4.3.1.’de ve Ek 7’de belirtildiği üzere, bu çalışma sırasında da benzer bir sonucun ortaya çıktığı görülmektedir.

Çocuğun Türkiye öncesi hayatını temsil eden “Suriye’de Yaşam Evresi” ve “Göç Evresi”, aynı zamanda, çocuğun Türkiye’deki hayatını etkileyen değişkenler hakkında da önemli veriler sunmaktadır.

“Suriye’de Yaşam Evresi” ve “Göç Evresi”, çocuğun savaş ile birlikte bozulan yaşam sistemi, savaş ile ortaya çıkan karşılanamayan gereksinimleri, göç ile birlikte taşınan sorunlar ve travmatik durumlar hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Aynı zamanda, çocukların, Türkiye’ye geliş öncesi gündelik hayatlarında ortaya çıkan gereksinimleri, sorunları ve hak kayıplarını; yerinden edilmişliğin çocuk üzerindeki travmatik etkilerini; geri de bırakmak zorunda kalınan hayatı; savaş ve göç ile ortaya çıkan yeni gereksinimleri ve çocuğun yeni bir ülkeye varmadan önceki deneyimlediği durumlar hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Bu evreler, bizlere, özellikle, çocukluk döneminde maruz kalınan savaş ve zorunlu göç benzeri bir afetin çocuklar üzerindeki derin etkileri hakkında da önemli veriler sunmaktadır.

Suriye’de savaş zamanında bizim mahalle artık yaşanmayacak duruma geldiğinde ilk önce teyzemgile gittik. O zamanlar ateş ya da silah sesleri çok artmaya başladı. Bombalar artmaya başladı. Biz de hani silahtan çok korktuğumuz için, birimizin yaralanmasından korktuğumuz için bırakıp gittik. Önce Mısır’a gittik, sonra Türkiye’ye geldik (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Türkiye’ye geçerken sanki pencereden ayrı bir dünyaya açılmış gibi her yeri izliyorduk. Ama bu kadar da basit değildi. Orada bizi sınırdan geçiren kaçakçılar vardı. Her bir şahıs için bin altı yüz Türk lirası alıyorlardı. On kişilik parası verdik. Bir de eşyalar için de para istediler, bundan dolayı alamadığımız eşyalar vardı. Mesela, amcamın parası olmadığı için motorundan vazgeçti, orda bıraktı motorunu (dart oynamayı seven güler yüzlü İ., 12, E.).

Türkiye’ye geldiğimizde 1 yıldır ilk defa elektrik görüyorduk. Suyu gelince, haftada 1 saat gelirdi, doldururduk şişelere. Sonra kesilirdi gelmezdi. Giderdik parayla satın alırdık. Odun sobası yakardık orada. Bazen odun bittiğinde yataklarda kalırdık (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

“Suriye’ de Yaşam Evresi” ve “Göç Evresi” yanında üçüncü kronolojik evre ise **“Türkiye’de Yaşam Evresi”** dir. Bu evre, Suriyeli çocukların Türkiye’ye geldikleri ilk zamanları ve Türkiye’ye geldikten belli bir süre sonraki yaşam süreçlerini (şu anki mevcut hayatlarını) anlamamıza yönelik veriler sunmaktadır. Bu noktada, çocukların, Türkiye’deki mevcut hayatlarını anlatırlarken sıkça Türkiye öncesi hayatlarından bahsettikleri aynı zamanda, Türkiye’deki yaşam deneyimleri ile Suriye’deki eski yaşamlarını sıklıkla karşılaştırdıkları görülmüştür.

Suriye’de öğrencileri dövmek serbest burada öğrencileri dövmüyorlar. Orada korkuyordum öyle olduğunda gitmek istemiyordum (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Suriye’ de iken bu olaylar olduğunda biz çok istedik okumayı, bize alfabeyi vermediler. Buraya geldiğimizde, camide istediğimizde, kız kardeşim dayanamadı, ağladı. Gurur duydum vatanımın, kendi ülkem Arapçasını harflerini görmeye başladığımda dedi. O ağlayınca oradaki hocalar da ağlamaya başladı, onunla birlikte (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Kırılan ayağım için Suriye’de olsam şey mesela, zaten bütün doktorlar anlayacak her hangi bir doktora gidecem ya da mesela doktor eve gelecek, beni muayene edecek. Yani zaten mesafeler filan da yakın. Muayene edebilir mesela. Hem her doktorun zaten özel bir kliniği var. Oraya gidebilirsin. Hiçbir sorun yok yani. Tamam, hastane falan, bir de orada zaten özel bir hastaneler falan var. O kadar bir pahalı değil. Daha ucuz, daha uygun. Yani tabii ki de buradan daha iyi olur (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Suriye’ de eğitime daha çok dikkat ederler, öğrenilmesi için daha çok düşerler öğrencilerin üzerine. Burada, sormazlar, düşmezler. Ben Suriye’ de iken 3. sınıfta okuma yazmayı öğrendim. Burada bırak okumayı yazmayı alfabeyi çözemedim daha (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Buraya kadarki verilerden anlaşılacağı üzere, bu çalışmada yer alan temalar ve kategoriler, “Suriye’ de Yaşam Evresi”, “Göç Evresi” ve “Türkiye’ de Yaşam Evresi” olmak üzere, çocuk açısından önem arz eden farklı kronolojik evrelere ilişkin veriler sunmaktadır. Bu sayede, çocuğun gündelik yaşamının, savaş ve göç gibi yıkıcı felaketlerden nasıl etkilendiği; bu felaketlerin ve bozulmaların kronolojik bir zaman çerçevesinde çocukların yaşam sistemlerini, haklara erişimlerini ve gereksinimlerin karşılanmasını nasıl etkilediği, çocuk bakış açısı ile ortaya koyulmaktadır. Ortaya çıkan bu kronolojik evreler, aynı zamanda, savaş, göç ve yeni bir ülkeye

dâhil olma süreçlerinin çocuk üzerindeki etkilerini, gereksinim ve karşılaşılan zorluklar bağlamında ortaya koymaktadır.

Göç ve ruh sağlığı modeli kapsamında, göçmenlik ve ruh sağlığı ile ilgili yapılan çalışmalarda da, göç sürecinin kronolojik olarak tamamen yukarıdaki gibi olmasa da, benzer dönemlere ayrıldığı görülmektedir (Bhugra, 2004). Bhugra, bu modele göre, göç ve ruh sağlığı ilişkisini kronolojik olarak “Göç öncesi dönem”, “Göç eylemi” ve “Göç sonrası dönem” olmak üzere üç evrede ele almaktadır. *Göç öncesi dönemde*, kişilik yapısı, göç motivasyonu (zorunlu, isteğe bağlı) ve göçten iten sebeplerin dikkate alınması vurgulanırken; *Göç eylemi* evresinde, sosyal desteğin kaybolması, kayıp duygusu, kopuşla gelen yas, göç sürecindeki travmatik yaşantılar ve travma sonrası stres bozukluğuna dikkat edilmesi belirtilmektedir. *Göç sonrası dönemde* ise kültür şoku, algılanan ayrımcılık, maddi sıkıntılar ve özlem gibi noktaların ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Acartürk, 2016).

Çalışma esnasında, göç ve savaş süreçlerini yoğun biçimlerde yaşamış Suriyeli çocukların gereksinimlerine, bu süreçlerde karşılaştıkları zorluklara ve haklara erişim süreçlerine yönelik yapılmış görüşmeler, aynı zamanda, ortaya çıkan temaların, benzer biçimlerde şekillenmesini sağlamıştır. Bu noktada, “Çocukların Hakları Algılama Biçimi”, “Çocukların Gereksinimleri ve Karşılaştıkları Zorluklar”, “Çocukların Baş Etme Mekanizmaları - Destek Sistemleri” ve “Çocukların Beklentileri” olmak üzere dört ana tema ortaya çıkmıştır.

5.1. ÇOCUKLARIN HAKLARI ALGILAMA BİÇİMİ

Suriyeli çocuklarla yapılan görüşmelerde, çocukların, hak kavramına dair farkındalıklarının ve bilinç düzeylerinin belirgin ve görünür biçimlerde ifade edilmediği; çocukların, hak kavramını ve BM ÇHS’deki temel hakları, hak temelli bir anlayışın ötesinde, karşılanan ve karşılanamayan gereksinimler üzerinden ifade ettikleri gözlemlenmiştir.

Bu noktada, çocukların hak kavramına ilişkin ifadeleri, kronolojik olarak Suriye’deki savaş öncesi, savaş süreci ile savaş sonrası, göç süreçleri ve Türkiye’deki zaman dilimi çerçevesinde farklı evreleri içermektedir. Ancak savaş ve göç sürecini deneyimlemiş çocukların, yaşadıkları zorlu süreçlerden ve içinde buldukları şartlardan kaynaklı, hak kavramı yerine temel gereksinimler üzerinden paylaşım yaptıkları dikkat çekmiştir. Bu süreçte, çocukların bulunduğu noktanın, temel gereksinim noktası olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, çocukların içinde buldukları durumlar ve karşılaştıkları zorluklar, hak kavramını düşünmekten ve ifade etmekten öte, bozulan yaşam sistemleri nedeniyle temel gereksinimleri üzerineydi. Hatta bu noktalarda, savaş ve göç deneyimlerini biriyle ilk kez paylaştıkları, onları önemseyen birileri tarafından

dinlenildikleri ve ortaya çıkan bu paylaşımın, atlatılması zor süreçler için duygusal rehabilitasyon etkisi yarattığı ifade edilmiştir. Aynı zamanda, bir zamanlar var olan ama şu an karşılanamayan temel gereksinimlerin, hak kavramından daha fazla öneme sahip olduğu görülmüştür. Bu nedenle, haklara ilişkin yapılan görüşmelerin temelinde, çocukların karşılanamayan temel gereksinimlerinin olduğu gözlemlenmiştir.

Bu noktalarda, çocuklar, savaş öncesi dönem için hak kavramını, güvenlik, korunma, beslenme, barınma, eğitim gibi karşılanabilen temel gereksinimler üzerinden olumlu biçimlerde ifade etmişlerken; savaşın başlaması ile yaşam sistemlerinin bozulduğunu ve temel gereksinimlerinin karşılanmadığını belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin savaş öncesini, savaş anını ve savaş sonrasını içeren çocuk deneyimleri aşağıdaki gibidir.

Her şeyimiz vardı evimiz arabamız korkacak bir şeyimiz yoktu ayrıca her istediğimizi alabiliyorduk ve parka gidiyorduk (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Güzel bir yaşantım vardı. Lokantalara giderdim ve istediğim her yemeği yiyebilirdim. Parklara giderdim. Paramız çok olduğu için her oynacağı alabiliyordum. Hayatımızı yaşıyorduk. (Anne: bizim orada kurallarımız var. Ailenin büyük erkeği kim ise her Cuma günü çocukları lunaparka götürürlerdi. Orada pamuk şeker yedirirlerdi. Kokteyl içirirlerdi.). Birden savaş oldu. 3 yıla yakın bir süre savaşın içinde kaldık. Evimizin yanına bomba düştü ve patlamasıyla birlikte evimizin camları kırıldı. Bütün her şeyimizi kaybettik. Ülke diye bir şey kalmadı (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Bütün Suriye çok güzeldi, en az çalışan insan bile ağa gibi yaşıyordu. Biz okurduk. 8'i bitirdim sonra savaş çıktı. (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

İdlip' de lise okuyordum. 9. Sınıftım. Bize savaş açtılar bırakıp kaçmak zorunda kaldık. Medreseler yani liseler kalmadı. Her yer yıkıldı. Kimileri Suriye'nin diğer ilçelerine kaçtı. Kimileri ise Türkiye'ye geldi. Kaçtıktan sonra geri döndük geri döndüğümüzde ise ne okul vardı ne lise vardı ne başka bir şey vardı (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Çocukların ifadelerden anlaşılacağı üzere, savaş öncesi dönem, çocuğun bakış açısı ile ihtiyaçlarının giderildiği dolayısıyla temel hakların görece daha iyi olduğu bir dönem olarak algılanırken; savaşın başlaması ve göç süreçleri (yaşama, gelişme, korunma, katılım, çocuğun yüksek yararı gibi) temel hakların hissedilmediği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş süreci ile savaş sonrası süreçler, daha çok bozulan yaşam sistemleri ve savaş ile göçün yıkıcı etkileri üzerinden ifade edilmiştir. Bu dönemde, haklara bakışın ise daha çok beslenme, barınma, güvenlik, sağlık, eğitim gibi karşılanamayan temel gereksinimler üzerinden olumsuz biçimlerde ifade edildiği görülmektedir.

Güvenlik ve korunma başta olmak üzere, beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçların, çocuklar için öncelikli olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Diğer taraftan, çocukların, savaş ve göç süreçlerine maruz kalmaları, aynı zamanda, ruh sağlığı açısından travmatik sonuçlar doğurmuştur. Ancak çocuklar, bu zorlukların çoğuyla kendi kendilerine baş etmek zorunda kalmışlardır. Bu noktada, çocukları koruyan veya destekleyen mekanizmaların yetersizliği dikkat çekmektedir. Ayrıca, savaş (afet) ve göç gibi kriz süreçlerinin; gereksinim sıralamasını

değiştirebildiği, bu zamanlarda temel gereksinimlere ve çocuğu tüm riskler karşısında koruyabilecek destek mekanizmalarına daha çok ihtiyaç duyulduğu gözlenmiştir.

Bununla birlikte, savaş sürecinin üzerine göç süreçlerinin eklenmesinin, karşılanamayan gereksinimleri artırdığı ve çocuğun güvenliği ile ruh sağlığını etkileyen risk faktörlerinin, bu dönemlerde daha da çoğaldığı görülmektedir. Dikkat çekici bir diğer önemli nokta ise göç esnasında DAEŞ' in kontrolünde bulunan bölgelerde yaşamış çocukların ruh sağlığının daha fazla etkilenmiş ve daha travmatik bir hal almış olmasıdır.

Halep'ten çıkıp Münbiç denilen bir yerde yaşadık. DAEŞ bağlı olan bir yer. Tesadüfen geldik... Öyle durumlar yaşadık ki orada Münbiç denilen yerde, bu DAEŞ yüzünden sokaklarda ve evlerde bir sürü ölü insanlar vardı. Kafası kesilen bir sürü insan vardı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Okula hiç gitmedim. Hep bir yerden bir yere geçiş yaptığım için okuyamadım. Burada da zaten gitmedim (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

İlk başladığımızda okullar vardı hatta girdik okumak için başladık. Ama belli bir kitle artık artmaya başladı ve bütün Halep'in oraya taşınması oraya gelmesi orada yoğunluk olması artık DAEŞ bunun önüne geçebilmesi için normalde her sahada 2 -2 oturuyorduk 4-4 oturmaya başladık biz. En son DAEŞ baktı işin içinden çıkamayacak kendi eğitimini bize vermeye başladı. Bir sınıfta 50 kişiydik. Sistemi o kadar kötü ki biz korktuğumuz için gitmedik. Adamlar sırf onların okullarına gidebilmek için bazı insanlara para veriyordu. Erkekleri savaş için yetiştiriyorlardı. Okul bahanesiyle onları alıp ailelerinden koparıyorlardı. 9 yaşında bir çocuğu eğitip canlı bomba yapmışlar. Çocukları alıyorlar zehirliyorlar cihat diye onları iyice bir psikolojilerini bozup onlara cihat politikasını benimsetip onları canlı bomba yapıyorlardı ve ayrıyeten onları parayla kandırıyorlardı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Paramız bitene kadar sürekli ev değiştirdik orda (Suriye' de), sonra para bitince bırakıp buraya geldik (savaşı evin içinde yaşayan abla N., 14, K.).

Çocukların cümlelerinden anlaşılacağı üzere, çocuğu savaş süreçlerinde ve göç esnasında koruyan herhangi bir uluslararası veya ulusal mekanizmanın olmaması dikkat çekmektedir. Bu durum, çocukların, savaş ve göç süreçlerinde daha fazla risklere maruz kalabildiklerini ve onları, savaş ile göç süreçlerine karşı yeterli düzeyde koruyabilen bir uluslararası mekanizmanın olmadığına da işaret etmektedir. Göç süreçlerinde göze çarpan bir diğer önemli durum ise, savaş ortamında göç etmenin, normal bir göç sürecinden çok farklı olduğu ve çocuk açısından daha yıkıcı etkiye sahip olduğudur. Ayrıca, savaş ve göç süreçlerinde çocuğu kuşatan riskler karşısında, insani hakların ve çocuk haklarının çocuklara yeterli ölçülere ulaştırılamaması ve uluslararası kuruluşların bu süreçlerde daha etkin ve işlevsel olmayışı kaygı vericidir.

Suriye' den gelirken tellerden kaçak geçmeye çalıştık ama kimse izin vermedi ateş ediyorlardı geçerken yanımda arkadaşım öldü (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Suriye'den kaçak geldik. Kaçak olarak. 5,5-6 saat yol geldik yürüyerek. Yorgunluk ve susuzluk vardı. Su içemedik, yemek yiyemedik, geldiğimizde ölü gibiydik. Sonra Türk tarafından uyarı şeklinde ateşler açmaya başladılar, durmadık. Geldikten sonra Türkiye'ye huduttan geçtikten sonra 7 gün yatakta yattım ve kalkamadım, yorgunluktan, açlıktan (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Çok zordu oradan (Suriye' den) çıkıp geldiğimizde. Oradan çıkarken çok zor durumda çıktık. Biraz para biriktirdik öyle girdik. Bizi Hudut'a getirdiler. Oradan kaçak geldik. Oradan

geldiğimizde halamgil buradaydı onlar karşıladı. Onlar alıp bizi buraya getirdi. Halep'ten Kilis yakın bir sınıra gittik, orda 1,5 yıl yaşadık. Sonra orayı vurunca da kaçak olarak girdik direk buraya (Ankara' ya) geldik (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Bizde sorun olmadı. Üç yıl önce, biz nizami girdik bizim pasaportlarımız vardı (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Babam bizden bir ay önce gelmişti. Bize ev baktı. Sonra bizi getirdi. Burada kimsemiz yok, yetimiz. Başka arkadaşlarımız da yok. Çok ağladım, geri dönmek istedim. 5 ay sonra iş bulduk ve çalışmaya başladık. Anne baba var ama sonuçta akraba birçok insan geride kalmış (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Buraya hayat olduğu için geldim, yaşamak istedim. Çünkü orada, her gün uçak bomba ne olacağı belli değil ben burada en azından hayat yaşıyorum. Burada (Türkiye' de) en güzel şey elektrik, su var; bir de bomba yok (Kurşunlardan etkilenmeyen M., Erkek).

Orada savaş var oturacak yer kalmadı onun için geldik (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Öte yandan, savaşın yıkıcı etkisi ile birlikte güvenlik, beslenme, barınma gibi en temel gereksinimlerin karşılanamayacak bir hal alması ve yaşanan ortamların yok edilmesi nedeniyle zorunlu göçün kaçınılmaz bir hal aldığı görülmektedir. Göç kararının ise hemen alınmadığı, yıpratıcı ve uzun süreli bir savaş ortamına maruz kalındıktan sonra güvenlik riskinin hat safhaya ulaşması ve yapabilirliklerin hayli azalması ile alındığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, çocukların, canlarını kurtarabilmek ve daha iyi bir hayata sahip olabilmek umuduyla koyuldukları zorlu göç yolculuğu sırasında, Türkiye'ye direkt geçemedikleri; Suriye'deki savaş altında güvenli olmayan aşamalı bir göç yolculuğu sonrasında Türkiye'ye geçebildikleri görülmektedir. Göçün belli dönemlerinde, sınırdan geçişin serbest olmaması nedeniyle para karşılığında kaçak geçişlerin yaygın olduğu, sınırdaki bu kaçakçılığın maddi olarak insanları yıpratdığı, açlık, susuzluk, hayati risklerin daha da arttığı ve DAES nedeniyle travmatik süreçlerin artış gösterdiği gözlenmiştir. Savaşın ilk zamanlarında geçişlerin kolay olduğu, ilerleyen yıllarda ise Türkiye'deki sığınmacı sayısının artmasıyla birlikte Türkiye'ye girişlerin durdurulduğu, bu nedenle ciddi sorunlar yaşandığı, hatta sınır geçişlerinde ciddi düzeyde riskler altında kaçak ve para ile giriş yapıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca, sınır kapılarından geçişin durdurulması nedeniyle tellerden kaçak geçilmesi esnasında mermiler sıkıldığı, bu nedenle çocukların yanlarındaki kişilerden ölenlerin olduğu göze çarpmaktadır. Bu noktada, güvenlik, beslenme, barınma, korunma, sağlık, yeni bir ülkeye ve yeni hayata uyum gibi noktalarda yoğunlaşan gereksinimlerin, göç ile daha yoğun ve daha karmaşık bir hal aldığı söylenebilir.

İlk geldiğimizde o kadar zorluk çektik ki keşke orda kalsaydık o savaşın altında kalsaydık da buraya gelmeseydik dedik (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Korkmak istemiyorum, güvenlik istiyorum. Çünkü yola çıkarken korku filan hissetmek istemiyorum (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Benden başka hiç kimse başka çalışmıyor. Aylık 750 TL maaş alıyorum. Hatta yemeksiz. Hem kira, elektrik falan, sadece bu 750 TL. Bu yüzden hayat çok zor bizim için (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Öğlen saat 3' te bir de akşam 10-11' de yemek yerim. Kahvaltı hiç yapamıyorum. Durumumuz olmadığı için (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

12' de bir yeriz sonra akşam 6 da yeriz başka da yemeyiz (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

12' de kalkıyorum. Ama söz, eğer bir gün kahvaltı olursa erken kalkacam (gülerek) (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Babama sabahları dükkânı açıp ona yardım etmek için okulu bıraktım (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Türk okullarına gidemedim. Suriyelileri o zaman almıyorlardı. Bende Suriye okullarına gittim. 1-1,5 yıl gittim ama baktım ki gerçekten ciddi bir öğrenim ve öğretim yok onun için ben de bıraktım. Eğitim verilmiyor yani (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Şu an benim yaşındakilerin gidebilmesi için en azından Türkçe altyapısının olması lazımmış. O da bende olmadığı için başvuru yapamadım (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Arkadaşlarım Türk okullarını denemişler, onların hepsini geri çevirmişler (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Hastalandım ama hiç doktora gitmedim. Bir kere istedim. Onda da vazgeçtim. Çünkü abimle daha önce gitmiştim. Doktorlar inanılmaz çok iyiydi. Ama çalışanlar iyi biri değillerdi. Direk bizi dışlıyorlar, sevmiyorlar. Diyorlar, siz Suriyeli' siniz. Bizim yüzümüze karşı söylediler. Bunlarla karşılaşıyoruz... Kahroldum yani üzüldüm zoruma gitti (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Mesela ilaç istiyorum. Çünkü hiç ilaç falan alamıyorum. Şey, hastaneye gidiyorum, hiç iyi bakılmıyorum. İyi bakılmasını ve ilaç istiyorum (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Evde mesela, çamaşır makinası, buzdolabı falan her hangi bir şey olsa, normal bir hayatım olsa. Gördüğün gibi sadece bu evde, bu odadakiler (soba, yatak, yer minderi, 3 paket makarna, 1 yağ, az sayıda kap) başka hiçbir şey yok yani (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Küçük kardeşim hiç bir şey yapmamış, sadece yolda giderken onu almış dövmüşler, bırakmışlar... (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Yolda yürürken ya da bisikletle, bir Türk grubu gördüğümde, çok korkuyom. Belki dövecek ya da bisikletimi alacak diye, hemen devrediyom, yolumu değiştiriyom (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Türkiye ile Suriye arasındaki fark! Çok fark var. İnsanları çok farklı. Suriyeleri sevmezler. Orası bizim evimiz, en büyük fark bu (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Görüldüğü üzere, savaş ve zorunlu göçün artan etkisiyle yeni bir ülkeye geçişin de zorlaştığı söylenebilir. Bu süreçlerde, özellikle hayatta kalma, güvenlik, barınma, beslenme gibi temel gereksinim noktalarında, çocukların ihtiyaçlarının arttığı görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye' ye varış, her ne kadar ülkelerini ve yaşam alanlarını geride bırakmanın olumsuz duygularını hissettirmiş olsa da, diğer taraftan ise çocuklar için güvenliğe ve temel gereksinimlere varış algısı yaratmıştır. Türkiye' ye varış ile ilk etapta bir nevi görelî refaha ulaşan çocuklar, zamanla, savaşın psikolojik etkisi azaldıkça ve Türkiye' de geçirilen süre ilerledikçe, özellikle ekonomik ve kültürel temelli sorunların arttığını (daha fazla hissedildiğini) ifade etmişlerdir. Bu duruma ilişkin veriler Bölüm 5.2.1.' de daha detaylı biçimlerde yer almaktadır.

Türkiye’ de geçirilen zaman arttıkça, gereksinimlerin farklılaştığı; beslenme, barınma, eğitim, sağlık, korunma, toplumsal kabul, uyum, huzur ve güvenlik gibi noktalarda gereksinimlerin artış gösterdiği; bu durumun ise karşılaşılan sorunları tetiklediği görülmektedir.

Çocukların temel önceliklerinin hak kavramından ve hak algısından öte, gereksinimler ve bu noktalarda karşılaşılan zorluklar olduğu görülmektedir. Görüldüğü üzere, verilerin gereksinimler ve karşılaşılan zorluklar üzerinde yoğunlaşmış olması, aynı zamanda çocukların buldukları noktanın hak kavramından öte gereksinimlerin karşılanması noktası olduğunu da işaret etmektedir. Bir başka deyişle, gerek çalışılan grubun yaş aralığı ve hak kavramı hakkındaki bilgi/farkındalık düzeyi; gerekse de içinde bulunulan savaş ve göç gibi zorlu koşulların, hak kavramı üzerinden direkt veri elde etmeyi pek olanaklı kılmadığı söylenebilir.

Bu noktada, savaş ve göç süreçlerinde, çocukların buldukları nokta olarak ortaya çıkan gereksinimler ve karşılaşılan sorunların daha öncelikli veriler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca çocukların yoğun biçimlerde ifade ettikleri gereksinimler ve karşılaşılan sorunlar üzerinden haklara erişim süreçlerini gözlemlemenin daha olası olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, çocukların savaş ve göç süreçlerindeki haklara erişim süreçlerini anlayabilmek için öncelikle çocukların buldukları noktadan hareketle gereksinimlerini ve karşılaştıkları zorlukları ortaya koymak gerekmektedir.

Araştırma esnasında, genel olarak çocukların Suriye’deki, göç süreçlerindeki ve Türkiye’deki yaşam süreçlerinde, hak kavramına ve çocuk haklarına ilişkin hak temelli bir algılarının olmadığı görülmektedir. Çocukların hak kavramını, bir hak çerçevesinden öte, savaşın ve göç süreçlerinin etkisiyle karşılaştıkları zorluklar ve gereksinimler olarak belirtmeleri, bu araştırmanın önemli sonuçlarından biridir. Dolayısıyla çocuklar, hak kavramı yerine gereksinim odaklı düşünmektedirler.

Şekil 7. Çocukların Haklara İlişkin Algıları

Bu durumun, çocukların hak kavramına dair bilgi, farkındalık düzeyleri ve hizmet alım süreçleri ile ilgili olabileceği gibi aynı zamanda çocuğun bulunduğu nokta ile de ilişkili olduğu düşünülmektedir. Sosyal hizmette, sıkça vurgulanan, *müracaatçının bulunduğu noktadan başlamak* kavramından hareketle, çocuğun bulunduğu noktanın, çocuklar tarafından en çok dile getirilen ve verilerin yoğunluk kazandığı *temel gereksinimler noktası* olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle, öncelikle ortaya çıkan gereksinimlerin ve karşılaşılan zorlukların ortaya koyulmasına; devamında ise ortaya çıkan gereksinimlerin ve zorlukların sonuçları üzerinden haklara erişim süreçlerinin ele alınmasına yönelik bir yol haritası tercih edilmiştir.

5.2. ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR

Suriyeli Çocuklar, gereksinimlerinin, Suriye'deki savaş öncesi dönemde büyük ölçüde karşılandığını ifade etmişlerken, savaşın başlaması ile birlikte özellikle güvenlik, beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi temel noktalardaki gereksinimlerinin yeterli düzeylerde karşılanamadığını belirtmişlerdir.

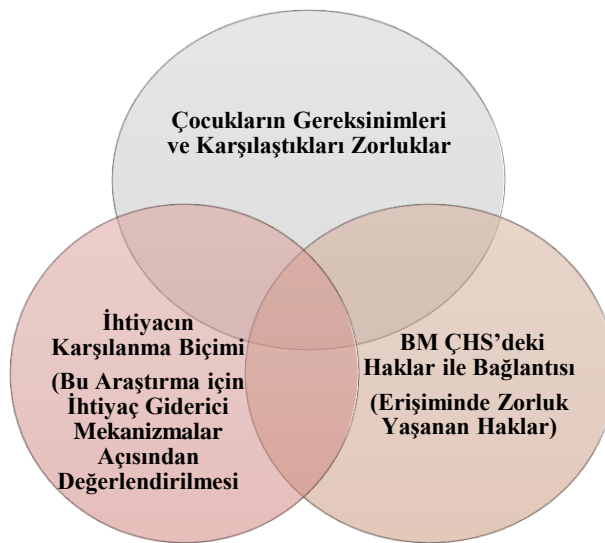
Çocukların gereksinimlerinin ve karşılaştıkları zorlukların ise kronolojik evrelerin özelliklerine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Çocuklar, ülkelerindeki (Suriye'deki) savaş öncesi gündelik yaşantılarını, olumlu ve özlem içeren duygular ile aktarmışlarken; savaş ile birlikte bozulan yaşam sistemlerini ve göç süreçlerini ise çocuk refahı açısından olumsuzluk içeren cümleler ile dile getirmişlerdir.

Türkiye’deki süreçlere geldiğimizde ise Türkiye’ye geline ilk zamanlar ve ileriki zamanlar olmak üzere iki farklı zamansal kesit karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’ye geline ilk zamanlar için temel ihtiyaçların karşılanamadığı zaman zaman ifade edilmiş olsa da, gereksinimlerin genel olarak olumsuzluklarla ifade edilmediği dikkat çekmektedir. Bu durumun sebebi, savaş ve göç süreçlerinde maruz kalınan yoğun can güvenliği riskinin öncelikli gereksinim haline gelmiş olması ve Türkiye’ye varış ile bu can güvenliği riskinin belli oranda azalmış olması ile açıklanabilir. Aynı zamanda bu durum görelilik kavramını da akla getirmektedir. Bu nedenle, çocuklar açısından göçün farklı evrelerinde değişiklik gösterebilen gereksinimlerin ve karşılaşılan zorlukların, hak temelli bir bakış ile kapsamlı ve bütüncül biçimde ele alınması önemli görülmektedir.

Diğer taraftan, bu bölüm içerisinde, güvenlik, toplumsal cinsiyet, çocuk işçiliği, yoksulluk, ayrımcılık, dışlanma vb. kavramlarla farklı başlıklar altında tekrar tekrar karşılaşılabılır. Bunun nedeni, farklı gereksinimlerin, bu kavramların farklı yönlerini ele alması ile ilgilidir. Örneğin çocuk işçiliği kavramı yaşamı sürdürülebilirlik, koruma, anlama ve boş zaman gibi pek çok gereksinim içerisinde yer almaktadır. Ancak her farklı gereksinim, çocuk işçiliğinin farklı yönünü ele almaktadır. Daha da detaylandırmak gerekirse, çocuk işçiliği kavramı yaşamı sürdürülebilirlik gereksinimi içerisinde, yoksulluk ve gelir düzeyi ile bağlantılı biçimlerde ele alınırken; koruma gereksinimi içerisinde güvenlik ve korunma boyutuyla; anlama gereksinimi içerisinde okul terk, okullaşamama ve eğitim süreçleri ile; boş zaman gereksinimi çerçevesinde ise dinlenememe ve nitelikli boş zaman geçirememeye ile bağlantılı bir biçimde ele alınmaktadır. Dolayısıyla, farklı gereksinimler açısından aynı kavramların zaman zaman karşımıza çıkması, kavram tekrarından öte, kavramın farklı boyutlarını vurgulamaktadır. Bu durum, gereksinimler açısından bazı kavramların ve durumların ortak olması nedeniyle aynı zamanda kesişimsellik kavramını da akla getirebilir.

Bölüm 2.1.2, 3.6. ve Bölüm 4.3.2.2.’de de açıklandığı üzere, göç süreçlerindeki Suriyeli çocukların gereksinimleri ve karşılaştıkları zorluklar, Max-Neef’ in hak temelli İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi (Bkz: Tablo 2) çerçevesinde *Yaşamı Sürdürebilme, Koruma, Anlama, Duygulanım, Boş zaman, Yaratıcılık, Katılım, Kimlik ve Özgürlük gereksinimi* başlıkları altında yapılanmıştır (Bkz: Ek 8).

Şekil 8. Göç Süreçlerindeki Çocukların Gereksinimlerine ve Karşılaştıkları Zorluklara İlişkin Ortaya Çıkan Alt Temaların Genel İçeriği

Şekil 8’de ve EK 9’daki “Gereksinim-Hak İlişkisi” tablosunda görüldüğü üzere, bu bölüm içerisinde yer alan dokuz gereksinim başlığı altında, öncelikle çocukların göç süreçlerindeki gereksinimlerine ve karşılaştıkları zorluklara yer verilmektedir. Devamında ise çocukların göç süreçlerindeki gereksinimlerinin ve karşılaştıkları zorlukların, ihtiyaçların karşılanma biçimleri (Bkz: Şekil 2) ve BM ÇHS’deki haklar ile bağlantısı yer almaktadır.

5.2.1. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Yapılan görüşmeler sonucunda, Suriyeli çocukların gereksinimlerinin ve karşılaştıkları zorlukların, büyük oranda güvenlik, yaşama, beslenme, barınma, sağlık, gelir ve dinlenme gibi temel gereksinimleri içeren yaşamı sürdürebilme gereksinimi çerçevesinde ifade edildiği gözlemlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda, yaşamı sürdürebilme gereksinimi kapsamında tanımlanan ihtiyaçların, savaş ve göç süreçlerindeki çocuklar için kritik bir öneme sahip olduğunu da göstermektedir. Bunun nedeni, göç süreçlerinde hayatta kalabilmek için en çok gereksinim duyulan başta güvenlik olmak üzere yaşama, beslenme, barınma, sağlık, gelir ve dinlenme gibi en temel gereksinimlerin yaşamı sürdürebilme gereksinimi içerisinde yer alması ile açıklanabilir. Bu noktada, yaşamı sürdürebilme gereksinimi başlığı altında ortaya çıkan gereksinimler ve karşılaşılan zorluklar, kronolojik olarak Tablo 6’daki gibi ele alınmaktadır (tablonun tamamı için Ek 8’e bakınız).

Tablo 6. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar

5.2.1. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Öncesi Dönem
	Güvenlik, Gelir, Barınma, Beslenme ve Sağlık: <i>“Savaştan önce hiçbir eksikğim yoktu her şeyim vardı”</i>
	Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem
	Çocuk Yoksulluğu (Güvenlik, Sosyoekonomik Durum ve Barınma Süreçleri): <i>“Elektrik kesintisi, su yok, ateş sesleri, bombalar”</i>
	Savaşın Çocuk Üzerindeki Psikososyal Etkileri: <i>“Ne düşünebilirsin, ne ağlayabilirsin, ne sevinebilirsin, ne panik yapabilirsin sadece izleyebilirsin”</i>
	Savaş Ortamında Toplumsal Cinsiyet: <i>“Dışarıda savaş olduğunu biliyorum ama göremiyorum”</i>
	Göç Evresi
	Yerinden Edilme ve Yola Çıkmayı Zorunlu Kılan Nedenler: Artan Güvenlik Riskleri, Hayatta Kalma Mücadelesi ve Mekânsal Bütünlüğün Bozulması
	Göç Edilecek Ülkeye Doğru: <i>“Avrupa’ya filan hiç gitmek istemiyorum orada mesela ezan falan dinlemiyorsun, Türkiye’de ki gibi. Türkiye tam Suriye gibi her şey var”</i>
	Aşamalı Yer Değiştirme: <i>“Hep bir yerden bir yere gidiyorduk yani. Sabit bir yerimiz yoktu. Şam’a gittik. İdlib’de yaşadık. Rakka’da kaldık. Sonra Haseki diye bir yerde yaşadık”</i>
	Göç Yolundaki Zorluklar: Güvenlik (DAEŞ+...), Hayatta Kalma Mücadelesi, Kaçakçılık, Sınır Ülkeye Geçiş
	Savaş Ortamındaki Göç Süreçlerinin Çocuk Ruh Sağlığına Etkileri
	Türkiye’de Yaşam Evresi: İlk Zamanlar
	Sığınılan Ülkeye Göç Sonrası En Temel Gereksinim Güvenlik ve Hayatta Kalabilme
	Sığınılan Ülkedeki Fiziki Koşullar (Barınma vb.), Sosyoekonomik Durum ve İstihdam Kaynaklı Zorluklar
	Türkiye’de Yaşam Evresi: İleriki Zamanlar
	Çocuk Yoksulluğunun Yansımaları: Zaman Geçtikçe Belirginleşen (Barınma, Beslenme, Gelir...) Sosyoekonomik Temelli Gereksinimler ve Zorluklar
	Sosyoekonomik Durumu Düşük Mahallelerde Şiddet Riski: İleri Marjinalizasyon ve Nöbetleşe Yoksulluk
Çocuk İşçiliği: <i>“Geldiğimizden beri bildiğimiz tek şey çalışmak”</i>	
İş Yerinde Ayrımcılık: <i>“Ben Müslüman, o Müslüman neden böyle davranıyorlar”</i>	
Ailenin Sosyoekonomik Durumuna Katkı Sürecinde Esneyebilen Toplumsal Cinsiyet Roller	
Sağlık Hizmetine Erişim Süreçlerinde Yaşanan Bazı Eşitsiz Durumlar: <i>“Başkalarını alıyordu veya sistem kapalı git diyordu, kapattık diyordu. Niye böyle yapıyorlardı ...”</i>	
Toplumsal Kabul-Uyum Süreçleri ve Karşılaşılan Zorluklar	

Çocukların yaşamı sürdürebilme gereksinimi kapsamında tanımlanan ihtiyaçların, **Suriye’deki savaş öncesi dönemde** genel anlamda karşılanabildiği ancak savaşın başlaması ile birlikte bu gereksinimlerin karşılanamayacak düzeylere ulaştığı belirtilmiştir.

Güvenlik, Gelir, Barınma, Beslenme ve Sağlık: “Savaştan önce hiçbir eksikim yoktu her şeyim vardı”

Çocukların savaş öncesi Suriye’deki yaşamlarına dair güvenlik, sosyoekonomik gelir düzeyi, barınma, beslenme, sağlık gibi ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılandığı ifade edilmiştir.

Suriye’de hiç sıkıntı yoktu (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Sadece bizim oturduğumuz yer mahalle komple bizim aileydi. Amcalarım dayılarım teyzelerim ve bizlerdik yabancı kimse yoktu (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Savaştan önce hiçbir eksikim yoktu her şeyim vardı (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Çocukların Suriye’deki yaşam çevrelerinde, geniş aile bağlarına dayalı komşuluk ilişkilerinin gelişmiş olduğu belirtilmektedir. Bu durumun, aynı zamanda çocukların kendilerini, mahallelerinde ve sokaklarında daha güvenli hissetmelerine de katkı sağladığı söylenebilir.

Güzel bir yaşantım vardı. Lokantalara giderdim ve istediğim her yemeği yiyebilirdim. Parklara giderdim. Paramız çok olduğu için her oyuncağı alabiliyordum. Hayatımızı yaşıyorduk (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Ablamı babam göndermedi. Büyüdü diye. Suriye’de büyüyen kızları okula göndermezler (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Suriye’deyken babam devlette çalıştığı için elektrik ve su bedavaydı. Orda sorun yoktu (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Suriye’de, babam memurdu. Sadece o çalışıyordu. Aile olarak 12 kişiydik... Onun maaşı yetiyordu, Bir de okula gidiyordum falan yani hayat normaldi hiç bir sıkıntı yaşamadık (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Çocuklar, Suriye’de savaş öncesi dönemde elektrik, su, ısınma, beslenme, barınma, gelir durumu, güvenlik, güvenli çevre gibi temel gereksinimlerinin genel olarak karşılandığını, hayatlarının yolunda gittiğini ifade etmişlerdir. Bu ifadeler, bizlere, aynı zamanda çocuğun savaş öncesi dönemdeki karşılanabilen temel gereksinimleri, iyilik hali ve memnuniyet düzeyi ile ilgili bilgiler vermektedir. Ancak bahsedilen bu iyi tablo yanında, kız çocuklarının büyüdüğünde, okula gönderilmediği ile ilgili bir toplumsal cinsiyet eşitsizliği dikkat çekmektedir. Bu noktada, savaş öncesi dönemde, kız çocukları ile erkek çocukları karşılaştırıldığında, kız çocukları aleyhine bazı olumsuz durumların söz konusu olduğu dikkat çekmektedir.

Gündelik hayatlarına, normal ve iyi biçimlerde devam ettiklerini ifade eden çocukların, savaşın başlaması ile yaşam sistemlerinin bozulduğu ve özellikle yaşamı sürdürebilme gereksinimi kapsamında güvenlik, güvenli çevre, barınma, beslenme, hayatta kalabilme, sağlık gibi noktalarda ciddi zorluklar/sorunlar ile karşı karşıya kaldıkları ifade edilmiştir.

Bölüm 2.2.2.’de de belirtildiği üzere, savaşın, çocuklar üzerinde biyolojik, psikolojik, sosyal (biyopsikososyal), ekonomik ve kültürel açılardan pek çok olumsuzluğa sebebiyet verdiği, çocukların yapabilirliklerini azalttığı ve çocukları pek çok açıdan yoksullaştırdığı söylenebilir.

Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ve Savaş Sonrası Dönemde ortaya çıkan verilere benzer biçimde, Bilgin’ in (2014) yaptığı çalışmada da, savaş ve çatışmaların çocuk üzerinde çok yönlü olumsuz etkisinden bahsedilmektedir. Savaş ve çatışmaların çocukların yaşamında meydana getirdiği olumsuz sonuçlar arasında, yaralanma ve sakat kalma, öldürülme, işkence ve kötü muameleye maruz kalma, ebeveynlerini ve yakınlarının yaralanması ve ölümü, şiddet (fiziksel, psikolojik, cinsel) mağduru veya faili olma, çocuk asker olarak savaş ve çatışmalarda kullanılma, zorunlu göçe tabi olma, göç edilen yerlerde ötekileştirilme, dışlanma, aşırı politik ve milliyetçi eğilimler edinme, hastalık, yoksulluk ve yetersiz beslenme sayılabilir (Bilgin, 2014).

Çocuk Yoksulluğu (Güvenlik, Sosyoekonomik Durum ve Barınma Süreçleri): “Elektrik kesintisi, su yok, ateş sesleri, bombalar...”

Çocuklar, savaş ile birlikte, gelir düzeyi, barınma, güvenli çevre gibi pek çok yaşam sisteminin bozulmasıyla birlikte, kötüye gittiğini ifade etmişlerdir.

Savaştan önce hiçbir eksiklik yoktu her şeyim vardı. Savaşta ilk önce güvenliğimizi sağlamak isterdim. İlk bomba patladığında ben evdeydim 1-2 basamak merdivenin altındaydım da kurtuldum. O an abim öldü. Şu anda benimle de konuşamıyor olabilirdiniz, o taşların altında kalabilirdim. O an elektrik su her şey kesildi ve birden sessizliğe büründü. O anki korku çok büyüktü ve unutamıyorum. Onu çok severdik (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Savaştan önce her şey çok güzeldi, her şey ucuzdu ta ki savaş olana kadar bide orda ki sobaların hepsi mazotlu çok şükür her şeyimiz iyiydi (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Çok zor günler yaşadık ve ordayken acıktığımız günler oluyordu ve hatırladıkça ağlıyoruz. Yani ordayken de bir şey yapamıyorduk elimizden hiçbir şey gelmiyordu pencereye bile çıkıp bakamıyorduk (gülüm yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Elektrik kesintisi, su yok, ateş sesleri, bombalar (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Beşşar’ın muhalifleri köyün tepesine büyük bir tane jeneratör koydu, günde 1 saat para ile elektrik veriyorlar, ayda senden 200 TL alıyorlar. Su, her 10 günde 4 saat gelir, onun için de 300 TL su parası alıyorlar. Savaştan önce kral gibiydi. Ne elektrik parası vardı, ne su parası vardı. Beş yıldızlı hayat yaşıyorduk orada...(kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Çocukların anlatımlarından anlaşılacağı üzere, savaş öncesi dönemde çocukların gündelik hayatlarındaki en temel gereksinimler büyük ölçüde karşılanabilirken, savaş süreci, su, elektrik, ısınma, beslenme, güvenlik gibi yaşamı sürdürebilme ihtiyaçlarının karşılanamamasına neden olmuş, hatta çocukların hayatta kalabilmesini ve yaşamlarını sürdürebilmelerini önemli ölçüde zorlaştırmıştır.

Şu an burası daha iyi çünkü orada ev kalmadı. Evimiz yıkıldı yandı (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Orada savaş var oturacak yer kalmadı (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

En çok uçaktan korkardık, sesi bizi çok ürkütüyordu. Orada her dakika öleceğimizi düşünürdük. Bu kadar (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Evimiz yaşanacak durumda değildi evimizde yaşamıyorduk biz zaten başkalarının evinde yaşıyorduk (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Savaş sürecinin, barınma olanaklarının ciddi biçimlerde zorlaştırdığı, çocuğun güvenlik, güvenli çevrede yaşama ve hayatta kalabilme ihtiyaçlarına erişimin, önemli ölçüde sekteye uğradığı görülmektedir. Öte yandan, savaş ortamının, yaşamı sürdürebilme noktasındaki temel gereksinimlere ulaşımı zorlaştırmanın yanında, çocuğun kişiliğinin, kültürünün ve geçmişinin oluştuğu fiziksel ve sosyal yaşama da zararlar verdiği dikkat çekmektedir. Bu durumu, savaş öncesinde, ülkelerinde pek çok olanağa, yapabilirliğe ve neredeyse her imkâna sahip iken; savaş ve göç sonrası büyük kayıplar yaşadıklarını, bir nevi savaşın yoksullaşmayı ve çaresizliği de beraberinde getirdiğini ifade eden Suriyeli çocuklar, aşağıdaki biçimlerde dile getirmişlerdir.

Savaşın Çocuk Üzerindeki Psikososyal Etkileri: “Ne düşünebilirsin, ne ağlayabilirsin, ne sevinebilirsin, ne panik yapabilirsin sadece izleyebilirsin”

Bölüm 2.2.2 ve bölüm 2.2.3.’te belirtildiği üzere savaşın çocuklar üzerinde, ciddi düzeyde psikososyal etkileri bulunmaktadır.

İster doğrudan ister dolaylı olsun, çocuklar her zaman silahlı çatışmalardan ilk etkilenen nüfus kesimini oluşturur. Silahlı çatışma çocukların yaşamında birçok açıdan değişikliğe yol açar. Hayatta kalabilseler bile, yakınlarını yitirebilirler, yoldan çıkarılabilirler, tecavüze maruz kalabilirler, Aynı zamanda, şiddetin, yerlerinden-yurtlarından edilmenin, yoksulluğun ve sevdiklerini yitirmenin getirdiği derin duygusal yaralar ve psikososyal travmalar ile baş başa kalabilirler (UNICEF, 2004).

Orada bizim hayallerimiz vardı. Bu hayallerimiz için hiçbir engel yoktu, çok basit bu hayallerimize ulaşabilirdik. Yani bir uyandıığımızda bütün hayallerimiz bütün umutlarımız yerle bir oldu gitti. Bir dakikada karar vermek zorunda kaldık ve halen de sağlıklı bir karar verdiğimizizi düşünmüyorum (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Bütün evimiz yerle bir oldu (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

İlk bomba patladığında ben evdeydim 1-2 basamak merdivenin altındaydım da kurtuldum. O an abim öldü. Şu anda benimle de konuşamıyor olabilirsiniz, o taşların altında kalabilirdim. O an elektrik su her şey kesildi ve birden sessizliğe büründü. O anki korku çok büyüktü ve unutamiyorum (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Suriye’de kalan amcamlar ve akrabalarım ile görüştim. Bilmiyorlar ne zaman ölecekler. Bu gün yarın... Savaş daha devam ediyor. Korkuyla yaşıyorlar her an ölebiliriz diye (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Ramazan ayında niyetliydim işte, DAES Meydanda o çocuğun elini kestikten sonra orucum da bozuldu. Ondan sonra da tutamadım (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Suriye benim yurdum sonuçta. Hani burada bütün tahsilimi bitirmek isterim. Çünkü orada aniden bomba oluyor, savaş oluyor, korkutuyorlar. Onun için güven yok. Ama burada en azından güven var (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Asıl korktuğumuz bizim her gün silah sesleriyle uyanmamızdı. Bomba sesleriyle uyanmamız (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Bomba atıldığında düşün öz amcanın her bir parçasını bir yerden topluyorsun, ne düşünürsün? Bir kolunu buradan, bir gözünü buradan, bir kafasını oradan... Ağlayacak mısın, gülecek misin, yardım mı edeceksin. Hatta hissetmiyorsun artık... Ne düşünebilirsin, ne ağlayabilirsin, ne sevinebilirsin, ne panik yapabilirsin sadece izleyebilirsin... Çünkü o an bütün hislerin yerle bir oluyor diyor. Diyor ki yolda yürürken birden bir bakıyorsun bomba attular kendi bir yere uçuyor her şeyin bir yere uçuyor sen düşün o anı. Ne hissedersin? O an elimde bir güç olsa sadece hak edenleri bırakacaktım geri kalanların hepsini öldürecektim (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Bizi hoparlörlerle ikaz ediyorlar önce diyorlar ki savaş var boşaltın biz ne yapıyoruz ya hamamlara saklanıyoruz ya yerin altında herkes kazı yapmış oraya girip saklanıyoruz. Kimse evin içinde kalmıyor herkes saklanıyor. İkaz bitene kadar, kendileri çıkın diyene kadar tuvalette ya da banyoda yiyip içip orada yatıyoruz. Banyoda yatıyoruz banyoda bir yatak yapıp orada yatıyoruz. Bir yatakta 8 kişi yatıyoruz. Evin en güvenli bölgesi Suriye’de hamam. Ondan dolayı orada kalıyoruz (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Tek düşündüğüm savaşın olmaması ve savaş olmayan bir yerde yaşamak (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Savaşın çocuklar üzerindeki yıkıcı etkisi, çocukların önceki hayatını ve yaşam alanlarını yok etmenin yanında ruh sağlığı açısından da ciddi düzeylerde hasar yaratabilme riski taşımaktadır. Bu noktada, savaşın bir nevi, çocukları hem fiziksel, hem sosyal, hem de ruhsal anlamda yoksullaştırdığı söylenebilir.

Bir araştırmaya göre, Suriyeli mültecilerin, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) tanısının özellikle kadınlarda, iki veya daha fazla travmatik olay geçiren mültecilerde, kişisel ve ailesel psikiyatrik bozukluk öyküsü olan bireylerde düşünülmesi gerektiği belirtilmektedir (Alpak ve diğ., 2015). Bu noktada, neredeyse her çocuğun uçaklardan atılan bombalara, kurşun seslerine, yıkılan binalara ve yanlarında ölen yakınlarına birden fazla kez tanıklık ettiği düşünülürse, çocuklarda, annelerinde ve aile bireylerinde TSSB olduğu düşünülebilir.

313 Suriyeli çocuk ile yapılmış başka bir araştırmada ise Suriyeli çocukların %35’i travma sonrası stres bozukluğu sınırının üzerinde; %49’u depresyon ölçeğinde yüksek düzeyde ve %36’sı “çok yüksek” klinik olarak anlamlı düzeyde puan almıştır (Özer ve Şirin, 2012).

Ayrıca İstanbul’daki mülteci çocuklara bakım vermek üzere özelleşmiş bir çocuk psikiyatri ünitesinde yapılan bir araştırmaya göre, kız ve erkek çocukları sosyodemografik özellikleri ile savaş yaşantıları ve psikopatoloji sıklıkları açısından karşılaştırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, kız ve erkek çocuklarının sosyodemografik özellikleri ve savaş yaşantıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir (Çeri ve diğ., 2017).

Bu çalışma esnasında da, çocukların ruh sağlıklarının ciddi düzeylerde etkilendiği ve çocukların büyük bir kısmının ayrılık kaygısı, çaresizlik hissi, korku, tedirginlik, anksiyete, yas, kayıp, depresyon gibi noktalarda profesyonel müdahale süreçlerine ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir.

Savaş Ortamında Toplumsal Cinsiyet: “Dışarıda savaş olduğunu biliyorum ama göremiyorum”

Bölüm 2.2.3. ve 2.2.4’te de belirtildiği üzere, bireylerin savaştan etkilenme biçimlerinin cinsiyet durumuna göre farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu noktada, savaş ortamında kız çocukları ile erkek çocuklarının savaş süreçlerini yaşama ve savaştan etkilenme biçimlerinin farklılık gösterdiği söylenebilir.

Uçaklardan korkardım... Sadece ses ve gürültüden... Korkardık yani o varillerin üstümüze gelmesinden... Zaten biz dışarıyı görmüyoruz ki... Dışarıda savaş olduğunu biliyorum ama göremiyorum (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara). Çocuğun dayısı ekliyor: çünkü savaş ne bilmiyor sadece uçak sesleri biliyor. Dışarı çıkmadığı için sadece sesleri duyuyor görmüyor.

Rakka’dayken dışarı çıkamıyordum. O da çok savaş ve uçak sesleri olduğundan dolayı (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Evin içinde olduğumuz için dışarıda savaş olduğunu biliyordum, ama göremiyordum. Korkmayayım diye ailem de anlatmıyordu ama ses duyuyorduk tabii ki. Uçaksavarların, bombaların, uçakların hepsinin sesini duyuyorduk. Sadece sesler geliyordu. (Erkek kardeş ekliyor: O fazla görmedi. O savaş görmedi. Ben baba ile gördük). Üç ev olduğumuz yerde etrafımızda gitti. Birde taşındığımız evde daha taşınır taşınmaz yanımızdaki ev gitmişti. Evden çıktuktan sadece birkaç saat sonra o evin yıkıldığını duyduk (savaşı evin içinde yaşayan abla kız N., 14, K.).

“Savaşı evin içinde yaşayan abla kız N.” nin ifadelerinden anlaşılacağı üzere, bir diğer önemli nokta ise, savaş esnasında toplumsal cinsiyet rollerinin etkin olduğu ve devam ettiğidir. Kız çocukları, savaş sesleri ve aile üyelerinin kendilerine anlattıkları ile savaşı evin içerisinde yaşadıklarını ifade ederken, küçük erkek kardeşin ise savaşı babasıyla birlikte evin dışında deneyimledikleri ifade edilmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin savaş esnasında da sürdürüldüğünü göstermekle birlikte, savaş sürecinde erkek ve kız çocuk olmanın deneyimleri ve yapabilirlikleri arasında farklılıkların olduğunu da ortaya koymaktadır.

Göç yazınına bakıldığında, uluslararası veya ülke içinde zorunlu yer değiştirme süreçlerinin nedenleri ve etkileri, sosyoloji, sosyal hizmet, psikoloji, ekonomi, siyaset bilimi, coğrafya gibi pek çok disiplin tarafından mikro ve makro açılardan tartışılmaktadır. Bu durum, aslında bizlere, göç süreçlerinin disiplinler arası bir karaktere sahip olduğunu da göstermektedir. Çok sayıda bilim dalının çalışmaları ile gelişmiş olan göç literatüründe, göç eden kişilerin özellikleri de, içinde bulunulan duruma göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Bu durumun, tek veya standart bir biçimde açıklanması mümkün görünmemektedir. Bu noktada, göç eyleminde bulunan bireylerin mülteciler, sığınmacılar, göçmenler, düzensiz göçmenler, aile birleşimi göçmenleri, geri dönen göçmenler, işgücü göçmenleri, vasıflı göçmenler vb. biçimlerde çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Uluslararası göçü gerçekleştiren bireyler için farklı tipolojilerde yer alan

isimlendirmeler arasında ise gönüllü veya gönüllü olmayan (gönülsüz) kavramlarının sık kullanıldığı söylenebilir.

Bu noktada, Suriyelilerin *Göç Evresine* bakıldığında, uzun süren iç içe geçmiş gönülsüz bir yer değiştirme süreçleri dikkat çekmektedir. Savaş ortamında gerçekleşen bu gönülsüz yer değiştirme sürecinin, aynı zamanda bir zorunlu göç veya yerinden edilme durumunu yansıttığı söylenebilir.

Zorunlu göç, göç edenin iradesi dışında başka kuvvet veya iradelerin etkisi ile zorla yerinden edilme durumunu ifade etmektedir. Zorunlu göç kavramı, insanlık tarihinden bu yana olan bir olgu olmasına rağmen Sovyet bloğunun yıkılması ve soğuk savaşın sona ermesinden sonra ortaya çıkan iç savaşlar, etnik ve dini savaşlar ve politik baskıların artması sonucunda tartışılan ve önem atfedilen bir konu olmaya başlamıştır. Öte yandan, zorunlu göç kavramı, Birleşmiş Milletlerin hukuksal yapı içerisinde yapmış olduğu en eski tanımda “mültecilik” olarak ifade edilirken yapılan yeni tanımlamaya göre ise “yerinden edilme” olarak ifade edilmektedir (Sal, 2015).

İnsanların kendi iradesi dışında göç etmelerinin üç farklı nedeni vardır. Bu nedenler; savaşların yaşanması, devlet politikası, doğa olaylarıdır. Bu üç farklı nedenin ilk ikisi devlet kaynaklı olmakta olup diğer neden ise devlet kaynaklı olmamakla birlikte devlet tarafından çözülmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Tekeli, 2008; Sal, 2015).

Ortaya koyulan bu açıklamalardan hareketle, Suriyelilerin yer değiştirme hareketi gönülsüzce, zoraki ve savaş nedeniyle gerçekleştiği için bu göç türü zorunlu göç içerisinde yer alan “savaş nedeniyle zorunlu göç (yerinden edilme)” kavramı ile isimlendirilebilir. Aynı zamanda, Sal (2015)’e göre, bir topluluğun veya bir kitlenin bir anda göç etme durumuna kitle göçü de denilmektedir. Kitle göçünde genel olarak doğal afet ve savaşlar gibi nedenlerden dolayı bu yer değiştirme hareketi yapılmaktadır. Bu nedenle, Suriyelilerin göç sürecinin, zorunlu göç yanında, aynı zamanda kitle göçü olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, savaşın şiddetlenmesi ile hayatta kalma, barınma, beslenme ve özellikle güvenlik gibi Suriyeli çocukların ve ailelerinin en temel ihtiyaçlarının neredeyse durma noktasına geldiği ve yaşam alanlarının bozulduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca, bu noktada, çocuk refahı açısından risklerin artması ile birlikte, çocukların zorunlu göçe maruz kaldıkları da görülmektedir.

Yerinden Edilme ve Yola Çıkmayı Zorunlu Kılan Nedenler: Artan Güvenlik Riskleri, Hayatta Kalma Mücadelesi ve Mekânsal Bütünlüğün Bozulması

Çok sayıda bilim dalının çalışmaları ile gelişmiş göç literatürüne göre, göç eden bireylerin tipolojilerine ilişkin olarak göç olgusunun nedenleri de çeşitlilik göstermektedir. Bu noktada

göçün nedenlerinin, göç eyleminde bulunan (mülteciler, sığınmacılar, göçmenler, düzensiz göçmenler, aile birleşimi göçmenleri, geri dönen göçmenler, işgücü göçmenleri, vasıflı göçmenler vb.) bireylere ilişkin olarak farklılık gösterdiği söylenebilir.

Suriye’deki göç olgusuna bakıldığında, bu coğrafya içerisindeki göçün temel sebebinin, iç karışıklık ve savaş süreçlerine bir başka deyişle insan eliyle yaratılan bir felakete dayandığı söylenebilir.

Bilindiği üzere, çocukları, sosyal ilişkilerinden ayrı düşünemediğimiz gibi, bu ilişkilerin şekillendiği mekânlardan da ayrı tutmak mümkün değildir (David Sibley, 2001). Çocukların tecrübeleri, duyguları, umutları ve endişeleri, mekânlar aracılığıyla şekillenir (Philo, 2000). Yapılan görüşmelerde, savaşın çocuğun gelişim dönemlerinde kritik bir öneme sahip olan ev, bahçe, sokak, mahalle, il, ilçe gibi çocukların yaşam alanlarına ve aidiyet taşıdıkları doğal mekânlara zarar verdiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, savaş ortamına maruz kalan çocukların ise kritik ve korunmaya muhtaç bir gelişim dönemlerinde bulunmaları nedeniyle tüm bu olumsuz durumlardan daha fazla etkilendikleri ve bu riskleri, daha derinlikli biçimlerde yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu noktada, aynı zamanda, çocuk için kritik bir öneme sahip olan mekân kavramının savaş, yerinden edilme ve göç süreçleri ile birlikte bozulduğu, dolayısıyla savaş süreçlerinin çocukların yaşam sistemini ve yaşam çevresini bozmanın yanında, çocuk açısından önemli riskler yarattığı söylenebilir.

Suriye’deki şiddetlenen savaş ortamının yarattığı artan bombalı saldırılar ve can kayıpları, yaşam alanındaki büyük tahribatlar ve yüksek güvenlik riskleri aynı zamanda temel ihtiyaçların karşılanamaması ve haklara erişim süreçlerinin zayıflaması gibi çok sayıda olumsuz duruma neden olmuştur. Maruz kalınan bu olumsuz süreçlerin ise göç süreçlerine zemin hazırlamanın yanında belli bir noktadan sonra, zorunlu göç kararını kaçınılmaz kıldığı görülmektedir.

Nihayetinde, çocukların, güvenli çevre, barınma, hayatta kalma gibi noktalardaki yaşam risklerinin önemli oranlarda artması ile artık son noktada, göç etmek zorunda kaldığı ifade edilmiştir.

Türkiye’ye varmak güzel bir duyguydu ama Suriye’ye dönersek daha iyi (gazeteci olmak isteyen çocuk H., 16, K., Hatay).

Suriye’ye dönmek isterdim memleketimde yaşamak isterdim (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Türkiye’ye geldiğimde güvende hissettim kendimi. Ama üzüldüm tabii ki... Suriye’ye üzüldüm, evime üzüldüm evi bıraktım (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Evi, mahalleyi, arkadaşları hepsini özledim. Keşke şimdi binip Suriye’ye gidebilsem (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Orada savaş var oturacak yer kalmadı onun için geldik (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen kız İ., 16, K.)

Çok zoruma gitti. Yüreğim burkuldu... Evimizi, yurdumuzu bıraktığımız için... (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

İlk önce isteğim oradan ölümden kurtulmak savaştan kurtulmaktı (güleryüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Evimiz yaşanacak durumda değildi evimizde yaşayamıyorduk biz zaten başkalarının evinde yaşıyorduk (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Her yer yerle bir oldu, hiçbir şey kalmadı. Ev araba her şey vardı (güleryüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

İşte o zamanlar ateş ya da silah sesleri çok artmaya başladı. Bombalar artmaya başladı. Biz de hani silahtan çok korktuğumuz için, birimizin yaralanmasından korktuğumuz için bırakıp gittik (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Biz kendi rızamızla çıkmadık. Gelip babamı tehdit ettiler. Eğer çıkmazsanız eğer gitmezseniz ya da bize katılmazsanız seni keseriz öldürürüz demişler (dart oynamayı seven güleryüzlü çocuk İ., 12, E., Ankara).

Halep'te yaşıyorduk. İçimizde çok hain vardı. Bizi ihbar ediyordu. Katliam yapıyorlar orada onun için geldik (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Mesafe uzadıkça göç daha gerçeklik kazanır ve kişi bunu bilişsel olarak daha iyi işler (Bhugra, 2004; Acartürk, 2016). Savaş ve göç gibi çocuk üzerinde yıkıcı etkisi bulunabilen felaketlerin, süresi ve yaşattığı olumsuz durumlar artması, çocukların göçten etkilenme düzeylerinin artmasına neden olmuştur. Ayrıca verilerden anlaşılacağı üzere, fiziksel bir mekândan öte, çocukların ilişkilerini, kişiliğini ve yaşamlarını şekillendirme özelliği taşıyan sokak, mahalle, ev, yaşanan yerleşke gibi mekânsal alanların da bozulduğu görülmektedir. Bu süreç, aynı zamanda çocuk refahı ve BM ÇHS açısından da önemli sorgulama alanları yaratmaktadır.

Göç Edilecek Ülkeye Doğru: “Avrupa’ya filan hiç gitmek istemiyorum orada mesela ezan falan dinlemiyorsun, Türkiye’de ki gibi. Türkiye tam Suriye gibi her şey var”

Göç edilecek ülke olarak Türkiye’nin seçilmesinin farklı nedenleri olduğu ifade edilmiştir. Bunun sebepleri arasında Türkiye’nin sınır ülke olması, Suriyeli sığınmacılara karşı açık kapı politikası izlemesi ve Türkiye ile gelenek, görenek, kültür, din gibi özellikler açısından benzerliklerin bulunması, Suriyelilerin Türkiye’yi tercih etme sebepleri arasında yer almaktadır.

Avrupa’ya filan hiç gitmek istemiyorum orada mesela ezan falan dinlemiyorsun, Türkiye’de ki gibi. Türkiye tam Suriye gibi her şey var. Senin dinin, kültürün falan serbest yapabilirsin, hiç kimse sana karışmıyor. Bu yüzden Avrupa’ya gitmeyi hiç düşünmüyorum (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Burası bizim kurallarımıza, adetlerimize yakın olduğu için ve bir İslam devleti olduğu için burayı tercih ederdim (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Şey düşünüyorum; din en önemli bir şeydir hayatta. Mesela ben şimdi Avrupa’ya gitsem benim bir çocuğum olsa onu belki çeviremeyeceğim. Mesela ona diyeceğim senin namaz kılman lazım, orada hiç kimse bırakmayacak. Bu yüzden belki onu orada kaybedebilirim. Onu kaybetmemek için burada kalmak istiyorum (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Görüldüğü üzere, sınır ülke olma, sığınılacak ülkenin sığınmacılara sağladığı imkânlar, kültürel ve dini özelliklerin benzerliği, göç edilecek ülkeyi belirleme açısından önemli etkiler taşımaktadır.

Bu durum, göç kuramları arasında yer alan *İtme-Çekme Kuramını* da akla getirmektedir. Bu kurama göre göçün oluşmasına sebebiyet veren 4 etmenden bahsedilebilir. Bu etmenler, Everett Lee'nin *A Theory of Migration* adlı makalesinde ortaya koyulmuştur. Buna göre, söz konusu etmenler *yaşanılan yerle ilgili etmenler, gidilmesi düşünülen yerle ilgili etmenler, engeller ve bireysel etmenlerdir* (Çağlayan, 2011). Kuram çerçevesinde yaşanılan yer ve gidilen yer arasında itici ve çekici etmenlerin olduğu ifade edilmektedir (Sal, 2015).

Bu noktada, Suriyeli çocukların ve ailelerinin Türkiye' ye göç kararında, Suriye'deki savaş ortamının ve artan risk faktörlerinin itme etkisi yarattığı; sınır ülkede yer alma, dini, kültürel özelliklerin benzerliği ve ülkeye kabul süreçlerinin ise çekici etki yarattığı söylenebilir.

Önce babam geldi burada ev bulduktan sonra aradı biz geldik (savaşı evin içinde yaşayan abla kız N., 14, K.).

Abim ilk önce Mısır'a gitti. Oraya gitti oranın durumuna baktı ve burada yaşanılacak gibi dedi. Bizi aradı, biz de karar verdik gittik... Sonra abimin Türkiye' de arkadaşı vardı, o buranın iyi olduğunu söyleyince buraya geldik (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Komşularımız Suriye'deki komşularımız buradaydı (Ankara'daydı) direk onların yanına geldik (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Ankara'ya ilk geldiğimizde otogara yakın bir yerde kaldık. Suriyeli tanıdığımız insanlarla, mecburen ev bulana kadar, 42 kişi beraber kaldık. 3 oda 1 salon evdi. Rahat değildik uyurken. Kendi evimiz olmadığı için rahat davranamıyorduk. 1 hafta orada kaldıktan sonra bir Türk bize ev buldu ve buraya geldik ve burada yaşamaya başladık (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Oradan Ankara' ya geldiğimizde halamgil buradaydı onlar karşıladı. Onlar alıp bizi buraya getirdi. Halep'ten Kilis yakın bir sınıra gittik, orda 1,5 yıl yaşadık. Sonra orayı vurunca da kaçak olarak girdik direk buraya (Ankara' ya) geldik (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Ayrıca çocukların bazıları, göç edilecek yere önce ailelerinden birinin keşfe gittiğini ya da daha önce giden akrabalar veya komşular yoluyla haber alındıktan sonra o bölgeye göç edildiğini ifade etmişlerdir. Bu nokta ise göç kuramları arasında yer alan *ilişkiler ağı (network) kuramı* ile ilişkilidir. İlişkiler ağı kuramına göre göçmenler veya mülteciler arasında bir bağın olduğu varsayılmakta olup bu bağ çerçevesinde bir göç hareketi yaşandığı savı kabul edilmektedir. Bir ülkeden başka bir ülkeye göç edip o ülkeye yerleşenler ile göç etmeyi düşünenler arasında bir ilişkinin bir bağın olduğu dikkat çekmektedir. Bu ilişki ağında dostlar, hemşehriler ve akrabalar bir dayanışma eğilimi içerisine girmekte olup söz konusu bu dayanışma durumu, göçü özendirir bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksoy, 2012; Sal, 2015). Bu noktada, bazı Suriyelilerin Türkiye' ye ya da Türkiye'deki belirli şehirlere göçü esnasında ilişkiler ağı kuramındaki gibi

göçlerin akrabalar, aileden birileri veya komşuların referansı ve dayanışması ile gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Çocukların ifadelerinden anlaşılacağı üzere, savaşın şiddetlenmesi ile birlikte temel gereksinimlerin minimal düzeye indiği, özellikle de güvenlik ve hayatta kalabilme gereksiniminin daha da arttığı görülmektedir. Ayrıca, savaş sürecinde muhalifler ile devlet arasındaki çatışmada, akrabaların veya yakın kişilerin karşılıklı savaşmak zorunda kalabildikleri, bu durumun da göç kararında etkili olduğu görülmektedir.

Ben askere gitmemek için geldim. Şimdi biliyorsun, bizde savaş var. Artık birbirimizle savaşıyoruz. Sen çıkıyorsun mesela, belki sen muhalifsin, senin kardeşin de devlet askeri. Belki sen, kardeşini vuracak ama senin bundan haberin yok. Kardeş kardeşi vurabilir yani. Öyle bir duruma düşmek istemedim (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Nişanlım buraya geldi, evlenmem gerekiyordu onun için geldim (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Görüldüğü üzere, göçün yaygın bilinen sebeplerinin yanında, görünür olmayan nedenleri de bulunmaktadır. Kendi ülkelerinin geleneksel ve kültürel özellikleri çerçevesinde, evlilik planı yapmış nişanlı bir çocuk, gelecek planlarının savaş ve göç nedeniyle sekteye uğradığını, nişanlısının Türkiye'ye göç etmesi nedeniyle, nişanlısının ardından kendisinin de geldiğini belirtmiştir.

Aşamalı Yer Değiştirme: “Hep bir yerden bir yere gidiyorduk yani. Sabit bir yerimiz yoktu. Şam'a gittik. İdlib'de yaşadık. Rakka'da kaldık. Sonra Haseki diye bir yerde yaşadık”

Çocukların anlatımlarından hareketle, göç sürecinde, aynı zamanda aşamalı bir yer değiştirmenin olduğu göze çarpmaktadır. Sınır bölgelerine ilerlemek üzere öncelikle Suriye içerisinde (savaş altında) göç edildiği, daha sonra ise sınır ülkeye geçilebildiği ifade edilmiştir. Bu süreçte, çocukların büyük bir kısmı Türkiye'ye geldiklerini ifade ederlerken, az sayıda çocuk ise öncelikle Mısır, Lübnan gibi ülkelere gittiklerini, oraldaki şartlar iyi olmadığı için Türkiye'ye geçtiklerini belirtmişlerdir.

Trablus bizim sınıra yakın. DAEŞ bağlı olan bir yer. Tesadüfen geldik. Oradan Membic'e geldik. Öyle durumlar yaşadık ki orada Membic denilen yerde, bu DAEŞ yüzünden sokaklarda ve evlerde bir sürü ölü insanlar vardı. Kafası kesilen bir sürü insan vardı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Suriye'de savaş zamanında bizim mahalle artık yaşanmayacak duruma geldiğinde ilk önce teyzemgile gittik. Sonra oradan Mısır'a gittik. Orada 2 tane devlet başkanı adayı vardı. Aralarında sıkıntı vardı birbirleriyle ilişkileri iyi değildi. Halk hep birbirleriyle tartıştırdı. Hep kavga oluyordu. Ne varsa zarar görüyordu, evler zarar görüyordu. Olaylar artmaya başladı. Artınca orayı bırakıp Türkiye'ye geldik (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Hep bir yerden bir yere gidiyorduk yani. Sabit bir yerimiz yoktu. Şam'a gittik. İdlib'de yaşadık. Rakka'da kaldık. Sonra Haseki diye bir yerde yaşadık. Rakka'da kaldık. Rakka'da

kaldıktan sonra Akçakale'ye girdik. Akçakale'de 2 ay kaldık, sonra Sur'a, sonra da Ankara'ya geldik. (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Göç esnasında, yol mesafesine, yoldaki risklere ve koşullara bağlı olarak bir göç rotası oluşturulmakta ve bu sayede, aşamalı olarak sınıra yaklaşılmaktadır.

Önce İskenderun'da yaşadık. Ondan sonra babamın arkadaşları burada buraya geldik öyle kaldık (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Bu zorunlu yer değiştirmenin, aynı zamanda Türkiye içerisinde de benzer şekilde devam ettiği dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan, genel anlamda göç sürecinin, Suriye içerisinde (kendi ülkesi içerisinde) göç, Suriye' den Mısır, Lübnan, Türkiye gibi ülkelere göç (sınır ülkeye göç) ve Türkiye içerisinde (varılan ülke içerisinde) göç gibi farklı aşamalarının olduğu ve uzun bir süreye yayıldığı, göçün dinamikliğini ortaya koyan önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç Yolundaki Zorluklar: Güvenlik (DAEŞ+...), Hayatta Kalma Mücadelesi, Kaçakçılık, Sınır Ülkeye Geçiş

Ayrıca, savaş ortamının göç süreçlerini daha da zorlaştırdığı; göç yolculuğunun zorlu ve riskli şartlarda gerçekleştiği ifade edilmiştir. Bu noktada aynı zamanda, savaş sürecine, göçün eklenmesi ile birlikte çocuğun hayatta kalma, beslenme, barınma, sağlık, gelir ve dinlenme gereksinimlerine duyulan ihtiyaçların derinleştiği ve yeni zorlukların ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle, Türkiye' ye geçişin serbest olmadığı dönemlerde, bazı çocukların sınırdan geçebilmek için kaçak yolları denedikleri bazılarının ise para karşılığında çok riskli şartlar altında geçmeye çalıştıkları bazılarının ise paraları olmadığı için geçemedikleri görülmektedir. Bu esnada, hayatta kalma noktasında ciddi risklere maruz kalındığı da dikkat çekmektedir.

Parayla geldik yani her şey paraydı. Türkiye'ye geçene kadar her şey paraydı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

İlk girdiğimizde yine para ödedik ama şöyle bir şey bizi dolandırmaya çalıştılar. Dedi ki ben de sizinle geçecem ama bizi yarı yolda bırakıp geri gitti. Jandarma bizi yakalayıp bizi geri gönderdiğinde şebeke ile uğraşan o adamın yerini biliyordum. Abim, onun yanına gitti, sen bizi kandırdın, dedi. O da bizi bu sefer başka bir yoldan geçirdi. 1.000 dolar verdik. 500 dolarını borç almıştık, hala ödeyemedik (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Sadece ben ve kardeşim vardık. İlk önce dağa çıktık orada yorulduk yürüdüük. 13 saat yolda kaldık. Havaya ateş açtılar. Korktuk sadece başka bir şey düşünemedim. Sonra yakalandık. Asker yakaladı. Ben ve kardeşim ağladık. Suriye'ye geri gönderdiler. Amcam Fransa'da doktor, para desteği verdi, onun sayesinde, ikinci kez denedik te geçtik. İkincide sadece susadım korkmadım (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Yürüyerek biraz geldik. Bazı yerlerde de şey yaptık, yani bindik geldik. Gelirken Halep'ten önce başka bir ilçeye geçtik. Orada bir gün soğukta kaldık. Çok üşüdük, acıktık. Ondan sonra yola koyulduk. Yağmurun altında yürüdük ve çok yorulduk. 6-7 saatlik yoldan sonra ilk

geçişte geçtik, kaçak geçebildik (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Türkiye ye geçerken bir sıkıntı yaşadım yaralandım yani Türkiye de. Suriye den (deniz yoluyla) gelirken, İskenderun'a yaklaştığımızda bekledik, kaçırarak birini beklediler. Orda beklerken yüzmeye çalıştık biz. Boş vaktimiz varken yüzelim derken, suyun içine atlarken boynum kırılmış. Hiç bir şey hatırlamıyorum, yani ben kendimi ölüyorum zannettim. Düştüğümü kimse görmemiş. Yarım dakikadan fazla suyun içinde kalmışım. Kuzenim beni görmüş, yüzdüğümü zannetmiş, suyun içinde kaldığımı anlayınca gelip beni çekmiş. Sonra felç oldum ve hiçbir yerimi kıpırdatamadım (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Normalde izin vermiyorlar kimseye, tehdit de ediyorlar. Bir adamı bulduk elimizde ne varsa ne yoksa onu verdik. Biz geçerken hatta DAES bizi yakalamaya çalıştı, üstümüze ateş bile açtı. Ama çok şükür belirli bir şeyden sonra yetişemediler bize. Oradan kaçıp içeriye (Türkiye' ye) geçtik. Normalde izin verilmiyormuş oradan Türkiye girilmesine (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Savaşın sonra üç yıl yaşadık El Bab'da, ama iki sene DAES filan yoktu serbestti her şey, Suriye özgür ordusu vardı, kimseye karışmıyordu. Üçüncü yıl DAES orayı ele aldıktan sonra ilk beni yakaladıklarında saçım yüzünden hapse attılar. Çok tehlikeliydi, ben ordayken eve gidiyorum karşıma DAES' ten iki adam çıktı dediler saçların niye böyle. Beni aldılar kaç kere orda. Ben erkeğim saçlarım için beni aldılar. Saçların böyle olmaz uzun olmaz bir numaraya keseceksin dediler şaşırđım böyle bir şey beklemiyordum. 4-5 saat içerde bıraktılar o da ilk etapta uyarıymış. İkincisinde de gene beni tuttuklarında dükkâna babama yardım için gitmiştim onun sebebi de pantolonum bileklerimin üstünde değil diye, normalde pantolon bileğin üstünde olacakmış aşağı sarkmayacakmış, yasakmış, günahmış (uyumu yüksek tercüman çocuk S., 17, E., Ankara).

Yani mesela sınırdan bir yol oluyor ama güvenli, kayıtlı bir yol değil yani. Sahte bir yol. Ondan sonra sınırdan girmeyi 4-5 kere denedik ama hiç olmadı. En son nehiri denedik... Bir köprüsü var. Nehire girdik, oradan hiç kimse, yakalayamadı bizi. Ondan sonra Türkiye'ye girdik (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

O zaman hiçbir şey hissedemiyorsun sadece düşündüğün o kurşunun senin üstüne gelip gelmeyeceği ondan dolayı sadece düşündüğün oradan bir an önce çıkıp gitmek. O an hiç durma diye bir lüksün yok ya yürüyüp kurtulacaksın ya orada kurşunlara hedef olup öleceksin (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Biz Halep'ten Kilise gelene kadar zaten bütün parayı yolda harcadık. 8 saate yakın sürdü. O da aslında 3-4 saatlik yol 8 saat olmasının sebebi, savaş yüzünden dolanmak zorunda kaldık direk geçiş yapamıyorsun. Araba tutuk derken paramız bitti. Bir de, o zamanlar parayla alınıyordu içeriye. Kaçak geçiren insanlar var. Onlara veriyordun. Paramız kalmadığı için biz Kilis' in Suriye tarafında kaldık. Amcamın parası olduğu için o Türkiye'ye geçebildi. Biz, biraz para biriktirdik öyle girdik (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Nehirden geçtik, oradan birileri bizi geçirdi, tek düşündüğümüz oradan çıkmaktı. Zor değildi ama çok zamanımızı aldı. Türkiye'ye geleceğimizi bilmek, güzeldi, çok hoş bir duyguydu (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Verilerden anlaşılacağı üzere, genel olarak çocukların göç süreçlerinde ciddi düzeylerde risklerle karşı karşıya kaldıkları ve zorlu bir göç yolculuğu geçirdikleri görülmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalar, mesafe uzadıkça göçün daha derin biçimlerde gerçeklik kazandığını ve kişilerin bu süreçleri bilişsel olarak daha iyi işlediğini belirtmektedir (Bhugra, 2004; Acartürk, 2016). Bu noktada, savaş ve göç gibi çocuk üzerinde yıkıcı etkisi bulunabilen felaketlerin, süresi ve yaşadığı olumsuz durumlar arttıkça çocukların etkilenme düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

Öte yandan, savaş başlamadan önce Türkiye' ye göç eden iki çocuk o zamanlar Türkiye' ye girişte

hiç sorun olmadığını belirtmişlerdir.

Savaşın başladığı yıl savaştan önce uçakla geldik. Yani resmi geldik. Uçakla gelmemizin sebebi yarın durumlar düzeldiğinde ismimizin kaydı var, orada en azından geri dönebiliriz ama kaçak geldiğimizde geri dönemeyiz (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Doktor amcamız var Fransa'da. Türkiye'ye gelir Suriye'ye hiç gitmezdi. Buraya kendilerini ziyarete gelmiştik beğendik burayı, öyle gelmişler. Savaştan önceydi.

O zaman normaldi zaten 8 yıl önce. Otobüsle geldik, hiç bir sıkıntı yaşamadık (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay).

Çocukların, savaş süreçlerinde ve savaş ortamındaki göç süreçlerinde yaşadıkları ve şahit oldukları çok sayıda olumsuz durumun, aynı zamanda çocuk ruh sağlığı üzerinde oluşabilecek hastalıkları ve kalıcı izli hasarları artırabilme özelliği de bulunmaktadır.

Savaş Ortamındaki Göç Süreçlerinin Çocuk Ruh Sağlığına Etkileri

Çocukların göç sürecinde, gerek karşılaşılan zorlu şartlar ve risklerden kaynaklı, gerekse de DAES'in sebep olduğu travmatik durumlardan kaynaklı olarak güvenlik gereksinimi çerçevesinde ölüm korkusu, ölüme tanıklık etme gibi ruh sağlığını etkileme özelliğine sahip ciddi sorunlarla karşılaştıkları ifade edilmiştir.

Göç eyleminin ruhsal sonuçları incelenirken, göçün itici/çekici nedenleri (ekonomik avantajlar, isteğe bağlı göç vb.), kişilik özellikleri, yaş, göç edilen kültürün göçmene bakışı ve iki kültür arasındaki farkın dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Bomba varillerini havadan gelip atıyorlardı, gidiyorlardı... Uçaktan düşen varillerden dolayı kendi elimle çok ölü çıkardım. Kimileri yanmış kimileri kolu kopmuş. 4 yıl boyunca yaşadım bunları... İnsan üzülüyor yani (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

DAES' in 15 yaşındaki bir çocuğu astığını kendi gözümle gördüm (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Yani o kadar kötü bir durum görmemiştim. Sadece DAES vardı. Orada da zaten bir sürü, her yerde kafa bir yerde, vücutları bir yerde. Onu unutamıyorum sadece (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Ölümü hissettim, öleceğimi hissettim. Yani diyorsun ki, tamam, bu ateş beni vuracak şimdi, ben bu kurşunla öleceğim. Biz hiç durmadık, aldırış etmedik çünkü öleceksek de bari en azından denemiş olurduk. Yani oradaki Suriye'deki yediğimiz bombalardan, ateşlerden, silah seslerinden sonra buradakiler (sınırdaki mermiler) bize çok hafif gelmeye başladı ve devam ettik durmadık. O zaman hiçbir şey hissedemiyorsun sadece düşündüğün o kurşunun senin üstüne gelip gelmeyeceği. O an hiç durma diye bir lüksün yok ya yürüyüp kurtulacaksın ya orada kurşunlara hedef olup öleceksin (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Geldiğimiz yol çok uzak değil ama çok zordu, çok tehlikeliydi. O kadar yakındı ki ama çamurlu ve yağmurlu bir günde geldiğimiz için zor oldu. Hatta Türkiye'ye geçtiğimizde, kardeşimin bana ilk sorduğu mesela artık burada DAES yok değil mi? Kimseyi görmeyeceğiz değil mi falandı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Nehirden geçtik, oradan birileri bizi geçirdi, tek düşündüğümüz oradan çıkmaktı. Bir günümüzü aldı, çok zamanımızı aldı. Türkiye'ye geleceğimizi biliyorduk, güzeldi, çok hoş bir duyuydu (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Ben hep boş zamanlarımı deli dolu geçirmek isterdim ama şimdi hiçbir zaman boş zamanımın olmasını istemem. Çünkü boş kaldığımda, kendi kendime derim işte aslında kendimi dinlendirmem lazım ama (Suriye' de) yaşadıklarım aklıma geldiğinde çok üzüyor maalesef böyle bir şeye izin vermiyor, yani dinlenemiyorum (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Görüldüğü üzere, savaş ve göç süreçleri, Suriyeli çocuklar açısından travmatik durumlar yaratmanın yanında, çocuğun yaşamı sürdürebilme ile ilgili temel gereksinimlerini sekteye uğratarak çocuk yoksulluğunu artıran ve çocuk ruh sağlığı üzerinde ciddi zararlar yaratabilecek bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş süreçlerinde yaşanan ölüm korkusu, ayrılık kaygısı, yakınların ölümüne tanıklık etme, yas, kayıp gibi olumsuz durumlar yanında göç süreçlerinde özellikle DAES'ten kaynaklı yaşanan durumların, öte yandan çocukları ciddi düzeyde travmatize ettiği ve sıkça hatırlandığı göze çarpmaktadır.

Yapılan çalışmalara göre, ilk travma ile ileriki zamanlarda yaşanan travmalar arasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Orta şiddette sayılabilecek travmalar sonraki daha hafif travmalar için aşılama etkisi yaparak hafif travmaları nötralize ederken; sonraki daha ağır travmalar ise kişiyi zedeleyerek travma tedavisini zorlaştırabilmektedir (Masten ve Narayan, 2012; Öner, 2015).

Yapılan diğer çalışmalara göre ise göç eden birinin yaşı, cinsiyeti, göç nedeni, üyesi olduğu toplumsal sınıf, eğitim düzeyi ve kültürel geçmişi ile ülkede kalma süresi ne kadar olursa olsun, göç sürecinden dolayı onun iç dünyasında bir takım değişiklikler meydana gelir (Göhler, 1990; Şahin, 2014). Göhler (1990), bu duyguları; yabancılık duygusu, yalnızlık duygusu, boşluk duygusu, özlem duygusu, değerler, köksüzlük, anavatandaki değer yargılarının aşağılanması, aşağılık duygusu, anadilin işlevini kaybetmesi, kuşkuculuk, kırgınlık, suçluluk duygusu ve ön yargı olarak sınıflandırmıştır. Burada belirtilen pek çok duygunun, Suriyeli çocukların ifadelerinde doğrudan veya dolaylı olarak yer aldığı gözlemlenmiştir

Savaş ve göç gibi felaketlerin, çocukların yaşamlarını biyopsikososyal açılardan sekteye uğratabildiği, gibi çocuklar açısından pek çok dezavantaja ve soruna da yol açtığı söylenebilir. Bu noktada, aynı zamanda, ağır biçimlerde yaşanan savaş ve göç süreçleri nedeniyle çocukların gereksinimlerinin karşılanması ve haklara erişim noktalarında ciddi sorunların olduğu gözlemlenmiştir.

Öner' in yaptığı çalışmada da, çocukların çatışma ortamlarında çok boyutlu şiddete maruz kalabildiği belirtilmektedir. Savaş ve şiddet eylemleri sonucunda çocuklar, ebeveynlerinin veya tanıdıklarının katledilmesine veya işkenceye uğramasına şahit olabilir, ailelerinden ayrılabilir, evlerinden ve toplumlarından uzaklaştırılabilir veya kaçmak zorunda kalabilirler. Ayrıca yaralanabilir, kaçırılabilir, hapsedilebilir, tecavüze veya diğer işkence şekillerine uğrayabilirler. Bakım alamayıp temel ihtiyaçlarını karşılayamayabilir, eğitimden, barınmadan, korunmadan, beslenmeden vb. durumlardan yoksun kalabilirler. Bu noktalarda, özellikle son zamanlarda, hem

ülkemizdeki artan şiddet olaylarından, hem de Suriye ve Irak gibi ülkelerden göç eden mültecilerle ilgili pek çok olumsuz örnek yaşanabilmektedir (Öner, 2015).

Türkiye’de Yaşam Evresindeki İlk Zamanlara gelindiğinde, savaş mağduru çocukların yeni bir ülkeye sığınmaları ile birlikte can güvenliği riski azalırken, aynı zamanda sığındıkları ülkede temel ihtiyaçlar noktasında pek çok zorlukla karşılaşma risklerinin devam ettiği görülmektedir.

Diğer taraftan, çocuklar için, düzensiz göç sürecinde yer almak, barınma, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel birçok olanaktan yararlanamamak anlamına gelmektedir. Zaten zayıf ve savunmasız olan çocuklar, sığınmacı olmakla birlikte daha fazla hak ihlallerine açık hale gelebilmektedirler. Bunun yanında, mülteci veya sığınmacı çocuk, bazen bütün bir ailenin geçim derdini omuzlarına yüklenmekte, çoğu zaman eğitim olanaklarından mahrum olmakta, en temel çocuk hakları arasında yer alan oyun oynama hakkından dahi uzak bir yaşam sürebilmektedir. Sığınmacı çocuk, çalışsa da, hiç bir zaman hak ettiği ücreti alamamakta ve kaldırılabileceğinden oldukça fazla iş yükü yüklenmek zorunda kalabilmektedir. Yaşam standardı yüksek bir ortamda bile göç ile birlikte kaybettiği sosyal bağlarından dolayı sağlıklı bir çocukluk yaşayamamaktadır (Çakırer Özservet ve Sirkeci, 2016).

Türk Tabipler Birliği’ nin yaptığı çalışmaya göre de, genel olarak yaşadıkları il ve ilçelere göre değişiklik göstermekle birlikte mülteci çocukların ortak sorunları, yeterli barınma, sağlık ve beslenme olanaklarına sahip olmamaları, kültürel uyumsuzluk ve eğitim haklarından yararlanamama, sosyal dışlanmaya maruz kalmalarıdır. Ayrıca kamp dışında yaşayan mültecilere yönelik belirli bir sosyal destek mekanizması bulunmamaktadır. Çocukların hem sağlık hakları hem de eğitim hakları ihlal edilmektedir (Türk Tabipler Birliği, 2016). Aynı zamanda, Çakırer Özservet, Sirkeci ve Türk Tabipler Birliği’nin yaptıkları çalışmalardaki benzer sonuçlar, bu çalışma esnasında da gözlemlenmiştir.

Sığınılan Ülkeye Göç Sonrası En Temel Gereksinim Güvenlik ve Hayatta Kalabilme

Türkiye’ye (yeni bir ülkeye) sığınma ile birlikte savaş ve zorunlu göç sürecine nispeten çocukların hayatta kalma ve güvenlik risklerinin azaldığı ifade edilmektedir.

Yolda çok zorluk yaşadık. Yürüyerek geldik koşarak geldik... Hatay’a geldikten sonra güven hissettim. Bu sefer yorgunluğu hiç hissetmedim. Buraya benle kız kardeşim geldikten sonra çok iyi rahatladık mutlu olduk. Savaş yok korkacak bir şey yok. Onun için çok mutluydum (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Suriye’de Yaşam buradan çok çok ucuzdu ama artık onların hiçbiri bizim umurumuzda değil. Bizim için güvenlik önemli. Burası da bizim için güvenli (güleryüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).
Burası Suriye’den daha güvenli olduğu için alıştık (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).
Mahallemiz güvenli falan değil ama Türkiye olarak Suriye’den daha güvenli (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Görüşmeler esnasında, çocukların Türkiye'ye varış ile birlikte en azından savaştan kurtuldukları ve ölüm riskini geride bıraktıkları belirtilmiş, bu sebeple Türkiye'ye ve Türk halkına minnet duydukları gözlemlenmiştir.

Yapılan bir başka çalışmada da, Suriyelilerin Türkiye'deki yaşam memnuniyetlerinin yüksek olduğu, katılımcıların % 87'sinin bu memnuniyetteki temel gerekçeyi, sığınılan ülkede (Türkiye'de) savaşın olmayışı ve güvenlik ile bağlantılandırırdıkları ifade edilmiştir (Karataş ve diğ., 2018).

Ayrıca, savaş ortamındaki güvenlik risklerinin yeni bir ülkeye sığınma ile azalması, sığınılan ülkeye karşı memnuniyet durumunu artırmışken; bu memnuniyet durumu üzerinde, sığınılan ülke ile dini özelliklerin benzer olmasının da etkili olduğu görülmektedir. Bu noktada, göç edilen ülkedeki uyum süreçlerine ve memnuniyet durumlarına ilişkin veriler, Bölüm 5.2.8.'de daha detaylı biçimde yer almaktadır.

Göç sürecinde, aileden birinin, genelde babanın göç süreçlerini önce deneyimlediği, göç edilen yerde diğer aile üyeleri açısından ön hazırlık yaptığı, diğer bireylerin ise ondan sonra yola çıktığı dikkat çekmektedir.

Önce babam geldi burada ev bulduktan sonra aradı biz geldik (savaşı evin içinde yaşayan abla kız N., 14, K.).

Teyzemler ve abim Ahmet, ilk önce çıktılar. Onlar gitti, sonra 1-2 ay sonra biz gittik (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Türkiye' ye varıştan sonra öncelikle ilk ulaşılan (Narlıca, Altınözü, Akçakale gibi) sınır yerleşkesinde belli süre kalındığı, ilk varış noktasından Hatay, Ankara gibi illere ise ileriki zamanlarda göç edildiği dikkat çekmektedir. Aynı zamanda ilk zamanlarda barınma, fiziki şartlar ve gelir durumu gibi noktalarda ciddi düzeyde karşılanamayan gereksinimlerin olduğu ifade edilmiştir.

Sığınılan Ülkedeki Fiziki Koşullar (Barınma vb.), Sosyoekonomik Durum ve İstihdam Kaynaklı Zorluklar

Çocukların, Türkiye' ye varmadan önce savaş ve göç süreçlerinde yaşadıkları hayati riskler nedeniyle Türkiye'ye ulaşılan ilk anlarda savaş ortamından uzaklaşmış olma hissiyle kendilerini güvende hissettikleri söylenebilir. Bu noktada, uzun süreli ve ciddi hayati tehlikelerden sonra, güvenlik ve korunma ihtiyacının, çocuklar için en öncelikli ihtiyaç haline geldiği söylenebilir.

Yolda çok zorluk yaşadık. Yürüyerek geldik koşarak geldik (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Burada her şey var. Ama Lazkiye'de arkadaşımda hiçbir şey yok (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay).

Türkiye ile arasında bir fark yok yani ikisi de aynı. Orada da yoruluyorduk, burada da yoruluyoruz. Çünkü oradaki hayatımız zaten lüks değildi. Orada da kirada oturuyorduk, orada da kira istiyorlardı, burada da. Aynı. Değişen bir şey yok (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Yeni bir hayattı değişik bir şeydi bu. Geldiğimizde elektriği gördük. Sanki ilk defa elektrik görüyorduk (gülüm yüzü çocuk S., 17, K., Hatay).

İlk geldiğimizde Narlıca'da (Hatay'ın sınır ilçesi) kaldık. Üç ay beş aileyle birlikte yaşadık bir evde. 50 kişilik bir aileyle kalıyorduk orada. Çok zorlanıyorduk orada, çok tıkaşlıyorduk. Rahat edemiyorduk, geceleri çok ağlıyorduk bu durum için. Yaşadığımız yerde fare ve cardın vardı. Üç ay onların içinde yaşadık. Beraber yaşadık diyebiliriz. Bizim üstümüze zıplamaları için taş koyup üstüne yatarlardı. Beğeniyorsan kal, beğenmiyorsan kalma. Biz çıkamıyorduk. Paramız yoktu (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Suriye'deki en fakir insan bile en mutlu insandı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

İlk geldiğimizde o kadar zorluk çektik ki keşke orda kalsaydık o savaşın altında kalsaydık da buraya gelmeseydik dedik (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Hemen ev bulmadık. Bu birkaç günümüzü aldı. Ondan sonra ev bulduk, yerleştik (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

En çok zorlandığımız gelir gelmez iş bulamadık. 5 ay kaldık iş bulamadık ev kirası ve su, yeme-içme. O zamanda yaptığımız borç, onun sıkıntısını hala yaşıyoruz, 7.000 lira borcumuz daha var (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

İlk geldiğimizde çok borcumuz oldu. Onun için hemen iş bulup çalışıp borcumuzu ödemeye çalıştık (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Mutsuz olmanın tek bir nedeni var o da kocamın işsiz kalması. Çalışsa bile çok cüzi bir miktar aldığı için sadece evin kirasını çıkartıyor. Hani fazladan çıkarsa birikim yapmak için ya da bize harcamak için olmuyor. Suriye'de ev bizimdi. Elektrik parası vermezdik, su parası vermezdik, yaşam buradan çok çok ucuzdu. (gülüm yüzü çocuk S., 17, K., Hatay).

Burası daha iyi güvenli ve savaş yok en azından sesler yok yani güvenli (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Yani diyor çok şükür Allah yolumuzu açık etti ve çıktık acıktık, yorulduk ama çok şükür kurtulduktan sonra hiçbir şey hissetmedim (gülüm yüzü çocuk S., 17, K., Hatay).

Türkiye'ye ilk varıldığı zamanlarda çocuklar için en önemli şeyin can güvenliği ve güvenli çevre olduğu ifade edilirken; çocukların Türkiye'deki bulunma zamanı arttıkça, temel gereksinimlere duyulan ihtiyaçların ve beklentilerin daha görünür bir hal aldığı söylenebilir. Bu noktada ilk zamanlarda görece karşılanan güvenlik ihtiyacının yanında, barınma ve gelir gereksinimi çerçevesinde de güç durumlar yaşandığı görülmektedir. Ayrıca beslenme, barınma, sağlık, dinlenme ve gelir gibi temel gereksinimlerinin zamanla daha görünür bir hal aldığı gözlemlenmiştir.

Harunoğulları'nın yaptığı çalışmaya göre, Suriyeli çocukların yaşadıkları konutların büyük kısmı güneş ışığını yeterince alamamaktadır. Konutlar küçüktür, nemin etkisiyle duvarlardaki boyalar dökülmüştür. Havalandırmanın yeterli olmaması ısınma probleminin yaşanması, lavaboların sağlıklı ve çoğunda su kullanımının yetersiz olması konutlarda sağlık ve yaşamsal açıdan riskler meydana getirmektedir. Sığınmacılar büyük oranda ısınma problemi çekmektedirler. Çoğunun evlerinde ev eşyası olarak sadece sünger yataklar ve minderler yer almaktadır. Koltuk, kanepeler, masa, sandalye gibi eşyalar pek bulunmamaktadır. Mutfak olarak kullandıkları alanlar çoğu

zaman koridorlardır. Kimi evlerde sadece lavabo bulunmakta, banyo bulunmamaktadır. En önemli eşyaları yerli komşular tarafından verilen eski televizyon veya buzdolabıdır (Harunoğulları, 2016).

Suriye'den Altınözü'ne geldik. 4 ay orada oturduk. Altınözü (sınır yerleşkesi) iyiydi. Güzeldi yani. Ondan da sonrada Hatay'a geldik burada oturduk 4 sene (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Gaziantep'i de beğendim sevdi. Suriye'nin nasıl Halep'i meşhursa bende Gaziantep'i Halep'e benzetiyorum (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Ben burada Armutlu yeri çok seviyorum (benzer kültürden insanların yaşadığı, Hatay' da bir mahalle) (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay).

Suriye' den Türkiye' ye varış noktalarında, belli bir süre kalındığı, sonraki zamanlarda ise çocukların ve ailelerin bir kısmının bu sınır yerleşkelerinde kaldıkları, bir kısmının ise farklı şehirlere göç ettikleri görülmektedir. Bu noktada, Suriye kültürüne yakınlık, Suriye iklimine ve coğrafyasına benzerlik, Arapça bilen insan sayısının çokluğu, yakın kültürden kaynaklı çocukların kendilerini güvende hissetmesi ve uyum kolaylığı gibi nedenlerin, sınır yerleşkelerinin tercih edilmesindeki önemli değişkenler olarak karşımıza çıktığı söylenebilir.

Aynı zamanda, Kilis gibi savaş ortamının risklerinin yoğun hissedildiği bazı sınır yerleşkelerinde, Suriye'den atılan roket vb. silahlardan kaynaklı halen hayati risklerin hissedildiği dikkat çekmektedir.

Halep'ten Kilis yakın bir sınıra gittik, orda 1,5 yıl yaşadık. Sonra ora vurulunca kaçak olarak direk girdik, buraya (Ankara' ya) geldik (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Diğer taraftan güvenlik sebebiyle zaman içerisinde, sınır yerleşkesinden ve sınıra yakın illerden diğer illere göç edildiği görülmektedir. Türkiye içerisindeki bu göçün, güvenlik gereksinimi yanında, akraba veya tanıdık yanına gitme isteği, istihdam beklentisi ve daha iyi bir hayat beklentisi gibi nedenler ile yapıldığı gözlemlenmiştir.

Komşularımız Suriye'deki komşularımız buradaydı (Ankara'daydı) direk onların yanına geldik (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Oradan Ankara' ya geldiğimizde halamgıl buradaydı onlar karşıladı. Onlar alıp bizi buraya getirdi (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Sınır yerleşkesinden farklı bir şehre göç edildiğinde, ilk olarak belli bir süre tanıdıkların veya akrabaların evlerinde, kalabalık ve fiziki şartları yetersiz ortamlarda kalındığı ifade edilmiştir. Bu durumun aidiyet ihtiyacı, güvenlik gereksinimi ve gelir yoksulluğu ile ilişkisinin olduğu söylenebilir. Aynı zamanda, görüşmeler esnasında, kentsel dönüşümün gerçekleşmek üzere olduğu yıkık evlerin bulunduğu ve gece konduların yoğun olduğu mahallelerde ikamet edildiği gözlemlenmiştir. Bu mahallelerin tercih edilme nedenleri arasında ise kiranın düşük olması,

kültürüne yakın insanların yaşadığı mahallelerde daha güvende hissedilmesi, yoğun Suriyeli nüfusuna sahip olunması ve iş yerine yakın olması gibi nedenlerin etkili olduğu gözlemlenmiştir. *Türkiye’deki Yaşam Evresinin İleriki Zamanlarında* ise savaşın ve zorunlu göç evresinin travmatik etkisinin belli oranda azaldığı, buna bağlı olarak ilk zamanlara oranla beslenme, barınma, gelir vb. temel gereksinimlerin daha belirgin biçimlerde ifade edildiği dikkat çekmektedir.

Çocuk Yoksulluğunun Yansımaları: Zaman Geçtikçe Belirginleşen (Barınma, Beslenme, Gelir...) Sosyoekonomik Temelli Gereksinimler ve Zorluklar

Türkiye’ ye ilk gelen günden itibaren zaman geçtikçe düzenli gelir, istihdam, barınma, ısınma, elektrik, su, beslenme, sağlık, güvenlik gibi noktalarda ekonomik temelli sorunların arttığı dolayısıyla çocukların temel gereksinimlerinin yeterli düzeyde karşılanamadığı ifade edilmektedir. Bölüm 2.1.2. ve 2.1.4.’te belirtildiği üzere, çocuk için kritik öneme sahip olan bu temel gereksinimlerinin yeterli düzeylerde karşılanamaması çocuk yoksulluğunu da akla getirmektedir.

Benzer biçimde, Yılmaz’ın yaptığı çalışmada da, Türkiye’nin hemen hemen her yanına yayılmış olan Suriyelilerin barınma, gıda, eğitim, ikamet, sağlık gibi hizmetler konusunda daha çok yardıma ihtiyaç duydukları belirtilmektedir (Yılmaz, 2013). Bu noktada, çocukların göçten etkilenme durumlarının geniş bir sosyokültürel ve ekonomik bağlamda ele alınması gerekmektedir (Polat, 2007).

Diğer taraftan, Suriyeli çocukların üyesi oldukları ailelerin ve çocukların yeterli gelir düzeyine sahip olmadıkları buna bağlı olarak düşük kirali olan güvenliksiz, yetersiz ve sağlıksız ortamlarda barındıkları dikkat çekmektedir.

Her şey güzel eşimle aramızda iyi sadece maddiyat kötü. Eşim pazar günü de çalışıyor. Bazen bir hafta çalışır, 2 hafta çalışmaz. Bazen 2 hafta çalışır 1 hafta çalışmaz o değişiyor. Şu an maddiyat olmadığı için ben geldim annelere, o İstanbul’ da kaldı. Ev kirası veremediği için şimdi ailenin yanına git, bir işim yoluna gitsin, seni tekrar getireyim dedi (güler yüzü çocuk S., 17, K., Hatay).

Evin eksiklerini tamamlamak isterdim mesela bir sürü eksiği var. Buzdolabı, bulaşık makinesi, ayakkabı, terlik (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Bir tek sıkıntımız ısınma. O da kalın giyiniyoruz başka yapacak bir şey yok. Kış boyu hastalıkla geçirdik. Sobamız yok ayrıyeten maddiyat yok (Baba: Bu kışı, çocukları kucağımda ısıtarak geçirdik) (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Bu faturalar bizi bitiriyor. Daha eskisini ödemedi yeni geliyor. Eskisini ödüyünüz yeni kalıyor (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Yakacak bir şey olmadığı için yakmıyoruz. Abim inşaatta çalışırken en azından tahta bir şeyler getiriyordu (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Buraya geldik arada dağlar kadar fark var. Buradaki evlerin hepsi çökmüş bitmiş evler oradakilerin hepsi cennet saray gibi evler (dart oynamayı seven güler yüzlü İ., 12, E.).

Her şey var çok şükür, soba ile ısıtıyoruz. Ama ora (Suriye) ile çok farklılık var. Oradaki evimiz çok büyüktü ve çok rahat oyun oynardık evimizde. Daha rahat ısıtılıyorduk. Orası daha büyük ve daha güzeldi. Hepimiz çok odalı bir evde yaşıyorduk. Ayrı odalarda (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Zaten amcamlarda kalıyorduk onların 2 tane odası vardı bir odada kendileri bir odada biz yaşıyorduk. Çocukları vardı ve sığmıyorlardı. 7 kişi onlar 7 kişi biz. Sıkıntı şuydu, ev yukarıdan damlıyordu, bende boynumun felcinden sonra çabuk sinirlenmeye başlamıştım, çocukların gürlütsü sinir yapıyordu bana ve ben artık dayanamayacağım için çıktım oradan, buranın kirasını nasıl vereceğiz ne yapacağız bunları düşünüyorum. Bakım olmuyor mecbur Suriye'ye geri döneceğim, param yok (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Kalabalığız, 3 oda 1 salon. Kaynanamgil var, kayınlarım var, eltilerim var, onların çocukları var bir de yetim bir tane çocuk var o da ailesini kaybetmiş onu da aldık (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Nerede düğün varsa ben oradayım (gülerek). Düğünleri sevmemin nedeni eğlendiğimiz için değil. Orada yemek yediğimiz için (gülerek) (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Gözlerim az görüyor. 6 derece. Doktor gözlük takarsan düzelirsin dedi. Maddiyattan dolayı alamadık çünkü gözlük 120 lira (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Evimiz güzel olacak hiçbir ihtiyacımız olmayacak o zaman belki severim bu mahalleyi bu sokağı (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Çocukların barındıkları, sağlıksız ve nüfuslarına göre az odalı olan evlerin, genellikle kentsel dönüşüme girmiş, yıkılmak üzere olan ve düşük ücretli çalışma ortamlarına yakın, gece kondu mahallerinde olduğu aynı zamanda bu mahallelerde ise kamusal hizmetlere erişimin ve güvenlik olanaklarının az olduğu gözlemlenmiştir.

Yapılan benzer bir çalışmaya göre, mültecilerin kiraladıkları odaların 8-9 m² boyutlarında olduğu ve odaların büyüklüğünün en fazla yan yana üç yer yatağı sığabilecek bir büyüklükte olduğu gözlenmiştir. Bu odaların, çok amaçlı olarak kullanıldığı düşünüldüğünde ödenen ücretlerin mülteciler açısından oldukça maliyetli olduğu anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2013). Suriyeliler ile yapılan bazı çalışmalarda ise gecekondu dışında apartman dairesi veya kapıcı dairesinde barınanların sayısının da fazla olduğu belirtilmiştir.

Ancak bu araştırma esnasında gerçekleşen görüşmelerde, özellikle Ankara' da, yoğunluklu olarak gecekondu mahallelerinde; Hatay'da ise çoğunluğun, gecekondularda veya eski müstakil evlerde, az sayıda çocuğun ise apartman dairesinde ikamet ettiği gözlemlenmiştir.

Çocukların cümlelerinden anlaşılacağı üzere, Suriye' de savaş öncesi dönemde var olan yaşamı sürdürebilme gereksinimleri ve çocukların iyilik hali, zorunlu göç sonrası sığınılan ülkede yeterli düzeyde değildir. Özellikle kalabalık ve sağlıklı olmayan barınma ortamları ile birlikte elektrik, su, ısınma gibi noktalarda sorunlar bulunduğu, bu ihtiyaçların Suriye' de yeterli ölçüde karşılandığı, ancak burada karşılanamadığı belirtilmiştir. Bunların yanında çocuğun gelişimi açısından en kritik gereksinimler arasında yer alan beslenme gereksinimi ile ilgili de ciddi

sorunların yaşandığı ifade edilmiştir. Bu noktada, görüşülen çocukların büyük oranda, yoksulluktan kaynaklı yeterli ve dengeli beslenemediği sıklıkla dile getirilmiştir.

Durumumuz o kadar yok, o kadar yemek yiyemiyorum (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Sobamız yok gördüğümüz gibi battaniyelerle ısınıyoruz, elektrik suyu amcam ödüyordu şimdi bilmiyoruz nasıl ödeyeceğiz. Bazen kardeşlerim üşürken ya da acıkırken nerden getirelim diyoruz, yapacak bir şey yok. Çok zor bir durum, anlatılması çok zor (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Başım dönüyordu. Uykusuzluk, bir de şey, az yemekten dolayı olmuş, öyle dedi doktor (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Bazen yeriz bazen yemeyiz çünkü evde bir şey olmuyor, sabah yerine akşam yemeği yiyoruz (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Belli olmuyor mu dudaklarımdan. Sadece sabahları yiyorum, günde bir öğün (Baba: Bazen ekmek veriyorum ekmek yiyorlar) (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Burada (Türkiye' de) 12:00 de bir yeriz sonra 18.00 da yeriz başka da yemeyiz (Üzüldü ve uygulandı biraz sonra abisine baktı ve devam etti). Doğruyu söyleyecek olursak aslında yetmiyor. Ben Halep'te iken en az hepimiz günde 3 öğün yemek yiyorduk ama burada mecburen 2 öğün yiyoruz... (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

12' de kalkıyorum. Saat 3' te yiyorum, pilav, makarna başka hiçbir şey yok. Bir de akşam 10-11' de yemek yiyorum sadece. Durumumuz olmadığı için kahvaltı yapamıyorum hiç. Ama eğer bir gün kahvaltı olursa erken kalkacam (gülerek) (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Çocukların dengeli beslenemediği, öğün sayılarının yeterli olmadığı ve yemek yenilen öğünlerde beslenme kalitesinin yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca yetersiz kaynaklar nedeniyle çocukların açlığı daha az hissetmek için geç uyanmaları ve yemek yemeyi ellerinden geldikçe zamana yaymaları, çocuk yoksulluğunun görünürlüğü açısından trajedik veriler sunmaktadır.

Türk Tabipler Birliği'nin yaptığı çalışmada da, beslenme sorunları açısından bütün mültecilerin risk altında olduğu belirtilmektedir. Ancak bebekler, çocuklar, yaşlılar, gebeler, kadınların bu konuda daha fazla dikkat edilmesi gereken gruplar arasında yer aldığı ifade edilmektedir (Türk Tabipler Birliği, 2016).

Yoksul çocuklar ile yapılan bir başka çalışmada da, yoksul çocukların yeterli ve dengeli beslenemediği belirtilmiştir. Bu çalışmaya göre, yoksul çocukların genel olarak tek öğün veya iki öğün yedikleri ancak çocukların kalsiyum ve protein açısından yeterli beslenemediklerine ve öğün atlamasının sıkça öğün birleştirme olarak tanımlandığına rastlanılmıştır. Ayrıca öğün atlamasının tasarruf yolu olarak kullanıldığı belirtilmiştir (Öztürk, 2008).

Suriyeli çocuklarla yapılan görüşmelerde de, çocukların yeterli, dengeli ve kaliteli beslenemediği gözlemlenmiştir. Çalışmayan veya okula gitmeyen çocukların genel olarak açlığı hissetmemek için geç uyandıkları, erken kalkmak durumunda olan çocukların ise kahvaltıyı atladıkları veya kahvaltıda besin içeriği zengin yiyecekler ile beslenemedikleri belirtilmiştir. Ayrıca, günlük öğünlerin atlanıldığı veya azaltıldığı, et gibi protein değeri yüksek besinler ile bazı çocuklar çok kısıtlı miktarda beslenebilirken, bazılarının ise hiç beslenemediği belirtilmiştir. Bu durum, aynı

zamanda çocukların gelişim dönemlerini sağlıklı geçirebilmeleri için ihtiyaç duydukları dengeli, düzenli ve (protein, kalsiyum, vitamin açısından) kaliteli beslenme imkânlarına sahip olamadıklarını da göstermektedir. Çocukların, hem beslenme, hem de sağlık süreçlerini riske atan beslenmeye ilişkin bu olumsuz şartların, çocukların yaşama ve gelişme (beslenme ve sağlık vb.) hakları ile de bağdaşmadığı, çelişkiler yarattığı görülmektedir. Bu noktada, çocukların gereksinimlerinin karşılanamamasının aynı zamanda çocuk haklarına erişim sorunu olduğu söylenebilir.

Sosyoekonomik Durumu Düşük Mahallelerde Şiddet Riski: İleri Marjinalizasyon ve Nöbetleşe Yoksulluk

Bir dikkat çekici nokta ise Suriyeli çocukların ikamet ettikleri yaşam ortamlarını, sosyoekonomik durumu düşük olan farklı grup ve kültürler ile paylaşmanın yarattığı güçlükler ile ilgilidir. Çok sayıda Suriyeli çocuk, özellikle Roman vatandaşların kendilerine şiddet, gasp, mobing gibi zorbalık davranışlarında bulduklarını, bu durumun ise sokak, mahalle, okul gibi çocuğun yaşam çevresindeki güvenlik ihtiyacını daha da artırdığını belirtmişlerdir.

Önder mahallesinde iken çingeneler beni rahatsız ediyorlardı ama burada çok şükür yok öyle bir şey (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Hep kavga ederler, birde bunlar, Çingeneler hırsızlık yaparlar. Amcamgile ve kardeşimin evine girdiler. Halamgilde bir ara kalıyorduk oraya da hırsız girdi iki telefon bir laptop birde belli bir miktar para çaldılar. Hepimiz evdeydik gece girdiler biz uyuyorduk. İlaç sıkışılar havaya, hepimiz uykuya kaldık. İki tane motorsiklet çaldılar. Uyandıığımızda amcam sese kalktı uyuşturucunun etkisi gittiğinde onları yakalamaya çalıştılar bizi taşlarla vurdular, kaçtılar. Birde ayrıyeten günün ortasında gelip bize bağırıp kavga ederlerdi, biz sesimizi çıkarmazdık. Ve şimdiye kadar halam ve amcamgile tehdit ediyorlar. Çingeneler çok pisler. Neneme vurdular, amcama da pompalı silah çektiler elinden vurdular. Tehdit ettiler şikayet ederseniz bu sefer sizi tam öldürürüz diye, onun için şikayet edemiyoruz (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Güzel bir yer seviyorum burayı arkadaşlarım iyi. Güvende hissediyorum kendimi. Kimse benimle uğraşmıyor. Çingeneler hariç tabii. Mesela babam para veriyor, bakkala gidiyorum, bakkala giderken yolumu kesiyorlar dövüyorlar paramı alıyorlar gönderiyorlar (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Bu çingeneler bizi dövüyor ve ayrıyeten bize yardım edilmemesi ve hep bizi aşağılamaları ömür boyu hep aklımda kalacak ve kalbimin bir köşesinde hep sızlayacak (üzülerek) (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Bazen sokakta oynuyorum. Sokak bazen güvenli olmuyor. Zoruma gidiyor. Kim hangi Suriyeliye vurursa vursun hepsi kardeşim gibi olduğu için zoruma gidiyor (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Yolda yürürken ya da bisikletle, bir Türk grubu gördüğümde, çok korkuyorum. Belki dövecek ya da bisikleti alacak diye. Hemen devrediyorum, yolumu değiştiriyorum. Korkmak istemiyorum, güvenlik istiyorum. Çünkü yola çıkarken korku filan hissetmek istemiyorum. Küçük kardeşim 11 yaşında, hiç bir şey yapmamış, sadece yolda giderken onu almış dövmüşler, bırakmışlar (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Görüldüğü üzere, göç süreci ile birlikte toplumdaki yoksulluğa, mekânsal yoksulluk da eklenmiştir (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011). Bu noktada, göç ve yoksulluk sürecinin sadece

ekonomik anlamda değil aynı zamanda mekânsal açılardan da bireyleri, grupları veya toplumları ayrıştırabildiği hatta alt sınıftaki grupları, benzer yaşam alanlarında kesiştirdiği söylenebilir.

Verilerden anlaşılacağı üzere, kent yoksulluğunun yoğun hissedildiği banliyö ve gecekondu mahallerinde, yaşayan yoksul vatandaşlara, sosyoekonomik açıdan yeni bir alt sınıfın daha dâhil olduğu hatta bu yeni grubun alt sınıfın en altında yer aldığı dikkat çekmektedir. Öte yandan, bu durum, nöbetleşe yoksulluk kavramını da akla getirmektedir. Bir başka deyişle, yoksul kesime yeni eklenen bir sığınmacı grubun bazı üyelerinin, yoksulluk sürecinden daha olumsuz biçimlerde etkilenebildiği veya nöbetleşe yoksulluğu devraldığı söylenebilir. Bu noktada, (Işık ve Pınarcıoğlu, 2012) nöbetleşe yoksulluk kavramının, aynı zamanda Türkiye'deki kentleşme, yoksulluk ve göç dinamiğiyle iç içe geçen temel bir stratejiyi de tanımladığı ifade edilmektedir.

Öne çıkan bir diğer önemli verinin ise sosyoekonomik açıdan alt sınıfın bir başka üyesi olan bazı Roman vatandaşların ve Roman çocukların, alt sınıftaki yeni bir grup ile ilişki biçimleridir. Görüşmeler esnasında, Suriyeli çocukların büyük bir oranının, benzer yaşam alanlarını paylaştıkları Roman akranları tarafından şiddete ve dışlanmaya maruz kaldıkları belirtilmiştir. Bu durum, aynı zamanda kent yoksulluğunu paylaşan sığınmacı veya yabancı bir yeni toplum ile alt sınıftaki yerleşik bir grup arasında kurulan ilişki pratikleri, özellikle kent marjinalizasyonu ve ileri marjinalizasyon hakkında da önemli veriler sunmaktadır. Bu noktada, gerek sosyoekonomik açıdan gerekse de güç ilişkileri açısından yoksulluk sorunuyla karşı karşıya olan Suriyelilerin, yoksul yerli vatandaşlar ve yoksul Roman vatandaşlardan daha dezavantajlı bir konumda olduğu görülmektedir.

Bu noktada, nöbetleşe yoksulluk kavramı, yoksulluğun ve bulunulan alt sınıfın devri yanında yoksul gruplar açısından bir dayanışma ilişkisi de taşımaktayken; Romanlar ile Suriyeliler arasındaki ilişkinin daha çok ezen-ezilen, baskı-tahakküm ve marjinalleşme üzerinden gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle, yerel yoksul halk ile Suriyelilerin ilişkisi bazı noktalarda nöbetleşe yoksulluk üzerinden ortaklaşırken, Romanlar ile Suriyelilerin ilişki biçimlerinin ise özellikle kent marjinalizasyonu ve ileri marjinalizasyon süreçleri üzerinden şekillendiği söylenebilir.

Wacquant (2015)'in kuramından ve marjinalizasyon üzerine gerçekleştirilen çalışmalardan hareketle, kent yoksulluğu ve marjinallik kavramının, bireylerin yaşam çevresini oluşturan mekânlardan ve o mekânlardaki alt kültürlerden bağımsız düşünülmemeyeceği belirtmektedir. Bu noktada, aynı zamanda, yoksulluğun, sosyokültürel özelliklerin ve kentsel marjinalliğin etkisiyle insanların kesiştiği mekânlarda, damgalanma ve dışlanmışlık ilişkilerinin de iç içe geçtiğinden bahsedilmektedir. Bu süreçte, diğer kentliler (özellikle baskın kültür ve gücü elinde bulunduran kesim) tarafından dışlanan kentsel marjinallerin, öte yandan kendi aralarında da benzer ilişkileri

geliştirebileceği belirtilmektedir. Kent marjinalleri arasında ortaya çıkan bu ilişki biçimi aynı zamanda ileri marjinalizasyon kavramı ile de ifade edilmektedir. Bu kavramın, daha çok sığınmacı ve mülteci gruplar yanında, göç süreçleri ile yoksulluğun iç içe geçtiği ve aşırı yoksul olan grupların kentin çöküntü alanlarında yaşamıyla ortaya çıktığı belirtilmektedir (Wacquant, 2015; Cummins, 2016).

Bu süreçte, toplum içerisinde zaman zaman dışlanabilen ve ayrımcılığa uğrayabilen yoksul ve yerleşik bir grubun (Romanların); kendinden daha güçsüz, daha yeni ve daha korunmasız yeni bir grup (Suriyeliler) ile ezen-ezilen, baskı, dışlama ve tahakküm ilişkisi üzerinden yeni bir ilişki biçimi yarattığı dikkat çekmektedir. Bu noktada, aynı zamanda, toplumu oluşturan bazı vatandaşlar tarafından zaman zaman dışlanan, ayrımcılığa maruz kalan ve ezilen bir grubun (Romanların); sosyoekonomik ve güç ilişkileri açısından altında yer alan yeni bir gruba (Suriyelilere), kendi maruz kaldıkları olumsuz davranışları sergilemesi ve ezen ezilen ilişkisinde, ezen rolünü üstlenmesi olarak ifade edilebilir.

Çocuk İşçiliği: “Geldiğimizden beri bildiğimiz tek şey çalışmak”

Gelir yoksulluğundan kaynaklı, çocukların büyük kısmının emeklerini karşılığını alamadıkları güç şartlarda çalışarak aile ekonomisine katkıda buldukları ifade edilmiştir.

Suriye’ de önceden sadece okuyorduk çalışmıyorduk savaştan sonra ise öyle bir şey olmadı ama buradaysa hep iş (kuaför kız M., 17, K., Hatay).

İlk geldiğimde sabah 6’dan akşam 6’ya kadar 25 lira için çalışıyordum. Durumumuz çok çok kötüydü, mecbur çalıştık (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran kız S., 14, K., Hatay).

Künefeci de çok iyiydim. 75 TL haftalık alıyordum çok iyiydi. Ama mezecideyken çok çalıştırıyordu. Haftalık 50 TL veriyordu (güler yüzlü kadın S., 17, K., Hatay).

Geldiğimizden beri bildiğimiz tek şey çalışmak. İsten başka bir şey bilmiyoruz. Orada (Suriye’ de) sadece okurduk ve az çalışarak para kazanılırdı. Burada hep çalışıyoruz... (büyüğün ve küçüğün ismini bilen M., 16, E., Ankara).

Sadece ben çalışıyorum. Bazen aç kalıyoruz ama yapacak bir şey yok... (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Hayat orada, çevremiz orada, refah seviyesi yüksekti. Burada sadece iş için yaşıyoruz. Suriye’de sadece her şey ucuz orada çalışmasında olur burada bütün zamanın iş. Başka bir şey yok. Ben Türklere bunu fark ettim. Ama orada biz sadece birbirimizle zaman geçirip mutlu oluyorduk. Günde 2 saat çalışmamız bile yetiyordu bize (kurşunlardan etkilenmeyen M., 17, E., Hatay).

Bir şeye ihtiyacım olduğunda kendim çalışıp alıyorum (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Daha önce sitelere (Ankara’daki bir sanayi semtine) gittim Babamla birlikte yaşım küçük diye kabul etmediler. Sonra babam berber dükkânı açtı. Babama gelip sabahları dükkânı açıp ona yardım etmek için okulu bıraktım (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Çocukların, genel olarak kendi ülkelerinde çalışmadıkları ancak yeni bir ülkeye sığınma ile birlikte çocuk işçiliğine sürüklendikleri dikkat çekmektedir. Ailenin ekonomik gelirine katkı

sağlama, göç süreçlerinde edinilen yüklü borçları ödeyebilme ve beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerin karşılanmasına destek olabilme amacıyla çalışma hayatına sürüklenildiği görülmektedir. Öte yandan, çalışılan yerlerde, çocukların çalışma saatlerinin çok fazla olduğu ve aldıkları ücretin ise yetersiz olduğu belirtilmiştir. Bu noktada, çocukların genel olarak aile ekonomisine katkı sağlama sorumluluğu hissettikleri gözlenmiştir. Bu nedenle, ailelerinin çalışmalarını talep etmeleri yanında kendi istekleri ile de çalıştıkları söylenebilir. Bununla birlikte, Bölüm 5.2.2. de ve Bölüm 5.2.3.'de değinildiği üzere, çocuk işçiliğinin çocukların güvenliği, sağlığı ve eğitim süreçleri üzerinde de ciddi sorunlara neden olduğu gözlemlenmiştir.

Yapılan çalışmalarda da, çocuk işçiliğinin, çocukların yaşam sistemlerinde, çok sayıda soruna ve riske neden olduğu belirtilmiştir.

Çocuklar ve gençler niteliksiz işler için uygundur, vasıfsız işgücünün kaynağıdır, istihdamlarının yasal düzenlemeleri ve yasal hakları olmadığından, düşük maaşlar için kullanılabilirler. Örgütlenmezler, yargısal muhakeme edemezler, korunmasız ve güvensizdirler. Dolayısıyla tamamen bağımlı ve uyumludurlar. Bu nedenle, derhal ve kolayca bastırılabilirler hatta direnemez veya yeterli ölçüde karşı koyamazlar. Esnek işgücü sağlamakta, kolayca istihdam edilebilmekte ya da işten atılmayı kabul etmektedirler (Acar, 2010a).

Harunoğlu'nun yaptığı çalışmaya göre, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çocukların çalışması önemli ve eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi çok yönlü sorunlara neden olmaktadır (Harunoğulları, 2016). Küçükcalay ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada da, yeterli düzeyde maddi bir gelire sahip olmayan sığınmacı ailelerin çocuklarının, aile bütçesine katkıda bulunabilmek için kimi zaman ebeveynlerinin, kimi zaman kendi istekleriyle çalıştıkları ifade edilmiştir. Bununla birlikte, çalışan çocukların, psikososyal sorunlar, kötü çalışma koşulları, çalışma sürelerindeki dengesizlik, düşük ücret, çalışma güvenliği, sosyal güvenlik ve işçi sağlığı problemleri ile karşı karşıya buldukları belirtilmiştir (Küçükcalay ve diğ., 2000).

Ayrıca, Karataş ve arkadaşlarının (2016) yaptığı araştırmaya göre ise iç ve dış göç süreçlerinin çocukların çalıştırılmasıyla yakinen ilişkili olduğu, bu çocukların büyük kısmının ise sokaklarda çalıştırıldığı belirtilmiştir.

Tüm bu olumsuz süreçler “yasal olmama ya da kayıtlı olmama” durumu ile birleşince göç edilen ülkedeki vatandaşlara ve çocuklara göre çok daha olumsuz hale dönüşebilmektedir. Yabancıların diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’deki çalışma yaşamına ilişkin süreçlerde karşılaştıkları sorunları, “kötü koşullarda çalıştırılma, yasal çalışma süresinin üzerinde çalıştırılma, düşük ücretle çalıştırılma, sigortasız çalıştırılma, niteliklerine uygun olmayan işlerde çalıştırılma, sıklıkla iş veya işyeri değiştirmek zorunda kalma, işsizlik, ayrımcılığa maruz kalma ve kayıt dışı çalıştırılma” şeklinde sıralamak mümkündür (Gökçek Karaca, 2009, 2018b).

İş Yerinde Ayrımcılık: “Ben Müslüman, o Müslüman neden böyle davranıyorlar”

Bazı çocukların, çalışılan yerlerde, işverenler ve diğer çalışanlar tarafından ayrımcılığa maruz kaldıkları ve Suriyeli oldukları için kötü muamele gördükleri ifade edilmiştir.

Ulubey’ de (Ankara’ da) otururken hem çalışıyor hem okuyordum. Bir yerde çalışıyordum. Ama haftalık 20 TL alıyordum. Hafta sonları 8’den 5’e kadar. Hafta içleri 8’ den 1’e kadar. Haftalık 20 TL. Türk bir yer. Orda temizlik yapıyordum. Tuvaletleri temizliyordum. Ama insanlar, Suriyeli olduğum için özellikle atıyorlardı. Mesela, biri geldi bisküvi yedi, özellikle çöp yerine yere atıyordu, ben temizlediğim, Suriyeli olduğum için... Bazı zamanlarda beni markete yolluyorlar, yemek malzemesi için. Yemek hazırlıyorum, yemek hazırlanınca bana diyorlar, dışarıya çık temizlik yap. O esnada onlar yediği için bir şey kalmıyor ya da çok az kalıyor, geliyorum yemek yok. Bazı zamanlarda, diyorum benim ihtiyacım var. (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Oradaki patronum iyiydi ama çalışan bir Türk’le kavga ettim ve bıraktım işi. Oranın sorumlusu ile kavga ettim. Hep oturuyordu. Hâlbuki çalışmak için almıştı onu ama o hep otururdu beni çalıştırdı. Onun için kavga ettim bıraktım (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Normalde üzülüyorum yani insan gibi. Ama sonunda şöyle düşünüyorum. Ben Müslüman, o Müslüman neden böyle davranıyorlar. Tamam, o da Türk anladım ama ben de sonunda insan o da insan bende insan... (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

BM ÇHS’de belirtilen korunma, gelişme haklarına ve ayırım gözetmeme ilkesine rağmen, çocukların gelişimi açısından ciddi riskler barındıran çocuk işçiliğinin aynı zamanda ayrımcılığa ve dışlanmaya sebebiyet verdiği görülmektedir. Benzer biçimde, Harunoğulları’nın (2016) yaptığı çalışmada da, kimi çocuk işçilerinin çalıştıkları işyerlerinde, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldıkları belirtilmiştir.

Ailenin Sosyoekonomik Durumuna Katkı Sürecinde Esneyebilen Toplumsal Cinsiyet Roller

Bir diğer önemli husus ise görüşme yapılan on üç kız çocuğu arasında dört kız çocuğunun çalışmış olması ve bu dört kız çocuğunun ise Hatay ilinde ikamet etmesidir. Ankara ilinde görüşme yapılan yedi kız çocuğu herhangi bir işte çalışmıyorken, Hatay’da görüşme yapılan beş kız çocuğundan dördünün çalıştığı görülmektedir. Bu durum, Hatay’ın Ankara’ya göre Suriye kültürüne ve geleneklerine daha yakın olması ve Hatay’ın daha küçük bir şehir olması ile ilgili olabilir. Ayrıca, bu veri, sığınmacı kız çocuklarının çalışmasında kültürel benzerliğin, ortak dilin (Arapçanın) ve kentsel güvenliğin önemli olduğunu da işaret etmektedir. Diğer taraftan, erkek çocukların çalışma hayatında, Ankara ve Hatay açısından bir farklılığın gözlemlenmediği söylenebilir.

Göç eden kişiler gittikleri bölgenin halkıyla aynı dili kullanıp iletişim kurabiliyorlarsa, kendilerini anlatabiliyor ve çevrelerini anlamlandırabiliyorlarsa daha rahat uyum sağlayabilirler.

Göçmenlerin dil bilmeleri kendilerinin kamusal alana daha rahat girmelerini, daha rahat iş bulmalarını sağlayabilmektedir (Apak, 2014).

Burada hem kadın hem erkek de çalışıyor bu da bizim için çok güzel bir şeydi (güleryüzlü kadın S., 17, K., Hatay).

Dışarı çıkmak isteriz ama hep işte olduğumuz için öyle bir fırsatımız olmuyor... Buraya gelirim çalışırım 18:00 kadar, sonra eve giderim. Kimseyle sohbet etmeden direkt yatarım... Ayda bir kere izin alıyorum. (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen kız İ., 16, K., Hatay).

Kardeşim su satmaya başladı ışıkların orada, pazarda. Ben de künefeci de çalıştım, 13-14 yaşındaydım. Bir de mezeci de çalıştım. Toplam 2 yıl çalıştım. Sonra nişanlandım evlendim. Künefeci de 75 haftalık alıyordum, çok iyiydi. Ama mezecideyken çok çalıştırıyordu. Haftalık 50 veriyordu... Haftanın 7 günü çalışıyordum. Pazar günü sadece öğlene kadar çalışırdık. Saat 14:-15:00' e kadar yani. Çok yoruluyordum (güleryüzlü kadın S., 17, K., Hatay).

2 hafta sadece çalıştım. O da mobilyada, doğramacının yanında (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran kız S., 14, K., Hatay).

Ailemle çok iyiyim ama hiçbir zaman, zaman geçiremiyorum çünkü sabah işe çıkıyorum akşam işten geldiğimde yorgun olduğum için direk uyuyorum... 8 den 8 e kadar çalışıyorum... Günlük 25 lira... Az veriyorlar... (kuafor kız M., 17, K., Hatay).

Çalışmak zorundayım çünkü biz de genç erkek olmadığı için ben sorumluluğu aldım (güleryüzlü kadın S., 17, K., Hatay).

Çocukların ifadelerinden anlaşılacağı üzere, çok yoğun çalıştırıldıkları, dinlenmeye ve gündelik hayattaki diğer ihtiyaçlarına zaman ayıramadıkları ve az ücret aldıkları görülmektedir. Aynı zamanda, ailelerde, genellikle en büyük çocukların çalıştığı, yaygın olarak ise kız çocuklarının çalıştırılmadığı ancak en büyük çocuk kız çocuğuysa, kız çocuklarının da çalıştırıldığı gözlemlenmiştir. Diğer taraftan ise iş hayatına katılım dışında, savaş ortamında dahi toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürüldüğü gözlemlenmiştir. Bu noktada, farklı bir ülkede olmanın toplumsal cinsiyet rollerinde sınırlı düzeyde farklılık yaratabildiği, hatta ekonomik yoksulluğun, kız çocuklarını iş hayatına sürüklemesi nedeniyle toplumsal cinsiyet rollerini daha da esnettiği söylenebilir. Bu noktada, aileler üzerinde toplumsal cinsiyet rolleri ve geleneksel roller yaygın olmasına rağmen konu, aileye ekonomik açıdan katkı meselesi olduğunda, kız çocuklarının erkek çocuklar gibi iş hayatına katılabilmeleri dikkat çekici bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadınlar, bireysel olarak memleketlerinde iş gücü pazarında yer almazken, çareyi yeni ülkelerde aramaktadırlar. Memleketlerinde, onları evlerine hapseden ve çalışmalarına engel olan ataerkil ideolojiyi, kısmen göç ederek aşmakta veya aşındırmaktadırlar. Ancak yine de, iş hayatında cinsiyete dayalı ayrımı görürüz ki kadınlar, “kadın işlerinde” (ev işleri, temizlik, çocuk bakıcılığı, seks işçiliği vb.), erkekler de, “erkek işlerinde” (inşaat işçiliği, bekçilik vb.) çalışmaktadırlar (Atasü-Topcuoğlu, 2016). Dolayısıyla nitelikli ya da donanımlı özelliklere sahip olunmadan gerçekleşen göçlerde, kadınların veya kız çocuklarının bir kısmının iş hayatına katılması ile toplumsal cinsiyet rollerinde kısmen özgürleşme hissedilmiş olsa da, gerek ilişki pratiklerinde, gerekse de çalışılan sektörlerde, ataerkil bakış devam etmektedir.

Diğer taraftan, çocuk işçiliğinin çocukların korunma, boş zaman (dinlenme), anlama (eğitim), katılım, özgürlük gibi pek çok gereksinimin karşılanmasını engelleme ve zorlaştırma ihtimali bulunduğu söylenebilir. Bu durum, ileriki bölümlerde yer alan gereksinimler içerisinde detaylı biçimlerde ele alınmaktadır (Bkz: Bölüm 5.2.2., 5.2.3., 5.2.4., 5.2.7., 5.2.9.).

Ayrıca, görüşmeler esnasında, aile ekonomisinin desteklenmesi süreçlerinde, az sayıda ailenin sosyal yardımlardan faydalandığı ve bu yardımların yeterli olmadığı ifade edilmiştir.

Kızılay kartımız var... (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Geldiğimizde zorluk çekmedik yardım ettiler camlarımız bile yoktu sağ olsun buradaki Türkler yardım etti (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Şimdi yardım almaya başladık. Kızılay ve kaymakamlıktan. Babam 400 alıyor aylık. O da, burada iş bulamıyor. 48 yaşında. Bir de daha önce asker olduğu için başka bir meslek bilmiyor (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

3 kişi her bir buçuk haftada yaklaşık 50 TL harcıyoruz. Yaklaşık 1 ay 150 TL ama gördüğün gibi sadece şu makarna, yağ. Hep makarna yiyoruz. Belediyeden de her sene bir kere destek veriyorlar. Başka hiçbir yerden para destek falan almıyoruz (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Az sayıda çocuk, ailelerinin sosyal yardımlardan kısıtlı biçimlerde faydalandığını belirtmişlerdir. Bu noktada, sığınılan ülkenin dilini yeterli düzeyde bilmeme, sosyal yardım mekanizmaları hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmama, yardım sisteminden faydalanabilecek (aile üyelerinin kimlik sahibi olması veya yardım sistemine kayıtlı olması gibi) kriterlere sahip olmama ve sosyal yardımların dağıtımında yaşanabilen eksikler/zorluklar nedeniyle sosyal yardımlardan yeterli ve yaygın biçimlerde faydalanılamadığı düşünülmektedir. Ayrıca bu süreçlerde yapılan sosyal yardımların ise genel olarak belediyeler, kaymakamlıklar, Kızılay, bazı dernekler ve komşular tarafından yapıldığı ifade edilmiştir. Bu noktada, ailelere kısmen sunulduğu ifade edilen sosyal yardımlar dışında çocukların gelişimi, eğitimi, uyumu ve korunması için herhangi bir profesyonel destek mekanizmasının ifade edilmemesi çocuk refahı açısından dikkat çekicidir.

Suriyeli çocuklarla yapılan bu araştırmada, sosyal yardımlara ilişkin durum, aileler ve çocuklar açısından yetersiz karşılanmaktayken; Karataş ve arkadaşlarının (2018), "Toplum Merkezi" nden yardım alan Suriyeliler ile yaptıkları çalışmada ise katılımcıların % 82,6'sının belediyelerden; % 36'sının Kızılay ve diğer STK'lar ile BM kuruluşlarından; % 21,1'inin kaymakamlıklardan; % 7,3'ünün ise çeşitli hayırseverlerden yardım aldıkları belirtilmiştir. Bu çalışmada sosyal yardımlardan faydalanan Suriyelilerin oranının yüksek çıkması, çalışmanın, hizmet alan veya hizmet mekanizmalarını bilen bir grup ile farklı bir bölgede yapılmış olması ile ilişkili olabilir. Yardım ve destek süreçlerine ilişkin veriler, Bölüm 5.3.'de baş etme mekanizmaları ve destek sistemleri bölümünde daha detaylı yer almaktadır.

Sağlık Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Çocukların yaşamını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları sağlık gereksiniminin Suriye’deki ile kıyaslandığında istenen düzeyde olmadığı ifade edilmiştir. Bu süreçlerde hizmet veren personel arasında ayırım yapan, kötü davranan kişilerin bulunduğu ve dil faktörünün hizmet alımında dezavantajlara neden olabildiği belirtilmiştir.

Bir dişim çok sık ağrıyordu. Doktora gittim, bu dişim ağrıyor dedim. Gitti bu (diğer taraftaki) dişimi yaptı (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Daha önce burada hastalandım, grip oldum ama gitmedim, yani gerek duymadım. Suriye’de de hiç doktora gitmedim. Yani hastalanmadım. Orada nazar boncuğu vardı. Hiç hastalanmazdık (gülerek) (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Bazen sabahdan giderdim akşama kadar sıra gelmezdi geri gelirdim (gülerek.) Sonra eve gelirdim kendi kendime iyileşirdim. İstanbul daha felaket. Burası nimet. (gülerek.) Doğum yapacağım, doğum yapacak yer yok. 5-6 hastane gezdikten sonra bulduk. Çok sıkıntılar yaşadık. Bir hastaneden bir hastaneye gidebilmek için çok para harcadık. O da ne sıkıntı. Bir hastaneden bir hastane arası resmen buradan (Hatay’ dan) Suriye’ye gitmek demek, İstanbul’da. Onun için çok borçlandık (gülür yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Şu an ilaçlarımı kestim, maddiyattan. Burada bazı ilaçlardan eczaneye gittiğimde ücret alıyorlar. Normalde ücretsiz ama bazı ilaçlardan para alıyorlar. Mecbur almam gerektiğini söylediler ama param yok. SSK ya gittim fizik tedavi ve iyileşmek için, Kimliğin var mı, yok mu dediler, olmayınca o zaman alamayız kimliğim olmadığı için dediler. Şimdi abimin kimliği ile tedavi görüyorum, yani ilaç olsun hep bu kimlikle oluyor (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Çocuklarla yapılan görüşmelerden anlaşılacağı üzere, ücreti karşılanamayan ilaçların alınmadığı, hastane ve tedavi masraflarının önemli ölçüde borçlanmalara neden olduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda bazı çocukların kayıtlarının ve geçici kimliklerinin olmaması nedeniyle sağlık güvencesinden faydalanamadığı ve aşı takip programları gibi hizmetler içerisinde yer alamadığı söylenebilir. Diğer taraftan, hastane personelinin Arapça, Suriyeli çocukların ise yeterli düzeyde Türkçe bilmemeleri nedeniyle, hizmetlerden yararlanma sırasında yanlış anlaşılma, rahatsızlığını anlatamama, yanlış müdahale gibi sorunların yaşandığı gözlemlenmiştir.

Benzer veriler sunan Yılmaz’ın (2003) yaptığı çalışmaya göre ise görüşme yapılan mültecilerin, hastalık durumunda, muayene ve tedavi giderlerinin altından kalkamadıkları bu nedenle çok zorunlu olmadıkça mültecilerin hastaneye gitmedikleri belirtilmiştir.

Buz’un (2004) yaptığı çalışmada da, benzer biçimlerde, mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmeti alma konusundaki başlıca sorunlarının, ilaç ve tedavi harcamalarını karşılayamama, dilden kaynaklı hastalık şikâyetlerini anlatamama, sağlık hizmetlerinden nasıl yararlanacağını bilmeme ve sağlık kontrollerini düzenli olarak yaptırmama olarak ifade edilmektedir.

Diğer taraftan sağlık hizmetlerine erişim zorluğu, hizmet süreçleri ile ilgili bilgi eksikliği ve bazı sağlık hizmetlerinden faydalanırken ücret ödeme gibi zorluklarla karşılaşıldığı, UN Women ve ASAM’ın (2018) yaptığı araştırmada da belirtilmektedir. Aynı araştırmaya göre, bazı sağlık

hizmetlerinin sağlanması için ücret ödenmesi, sağlık hizmetleri ve bu hizmetlerden nasıl yararlanılabileceği konusundaki bilgi eksikliği gibi durumlar engeller arasında yer almaktadır (ASAM ve UN Women, 2018).

Görüşülen çocuklar arasında bulaşıcı bir hastalık ile ilgili bir duruma rastlanmamıştır ancak Türk Tabipler Birliği'nin (2016) yaptığı çalışmaya göre, göç eden toplumlarda en sık karşılaşılan sağlık sorunlarından biri bulaşıcı hastalıklardır. Bu süreçlerde, özellikle kayıt dışı göçten kaynaklı pasaport ve kimlik bilgilerinin devletin ve sağlık sisteminin kayıt sisteminde yer almaması nedeniyle çocuklara ve aile üyelerine aşı vb. temel sağlık hizmetlerinin yeterli düzeyde sunulmadığı, bu durumun ise hem Suriyeliler, hem de göç edilen ülke vatandaşları açısından riskler yarattığı söylenebilir. Ayrıca, kamp dışında yaşayan Suriyeliler için sağlıklı ve sıcak suya erişimin kısıtlı, banyo olanağının da buna orantılı olarak az olduğu, bu nedenle bireylerde enfeksiyon hastalıklarını oluşturacak risklerin fazla olduğu düşünülmektedir.

Sağlık Hizmetine Erişim Süreçlerinde Yaşanan Bazı Eşitsiz Durumlar: “Başkalarını alıyordu veya sistem kapalı git diyordu, kapattık diyordu. Niye böyle yapıyorlardı...”

Sağlık hizmetlerinde, eşit ve adil bir muamelenin görülmediği, bu durumun ise hizmetten faydalanma isteğini olumsuz etkilediği belirtilmektedir.

Doktora burada, dişlerim ve gözlerim için gittim. Göz için doktor çok iyiydi sağlığıma kavuştum ama dişlerimin sıkıntısı geçmedi, iyi değillerdi... Çok asiydiler, bize kolaylık yapmadılar. Bize sıra geldiğinde, biz işlem yapacağımızda kâğıdı alıp koyuyordu, sonra sizi çağırırım diyordu. Başkalarını alıyordu veya sistem kapalı git diyordu, kapattık diyordu. Niye böyle yapıyorlardı, cevabını bulamadım (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Ben doğum yaparken Türkçe bildiğimi bilmiyorlar. Doğumumu yapan kişiler kendi aralarında konuşuyorlar, bak buraya geldikleri yetmiyor, bir de çocuk yapıyorlar, diyorlar. Ya doğum mu yapayım, onların dediklerini mi dinleyeyim. Annelik duygusu iyi ama doğum yaparken bir taraftan acı çekiyorum, bir yandan da Suriyeli çocukların eleştirilmesi, bizi istememeleri çok zor bir şey. Suriye’de özel hastaneler var, böyle devlet hastaneleri yok. Orada kimse kimsenin hakkında böyle konuşmaz. Bir de, doğum çok sıkıntılı oldu, dikiş yaparken kimse beni uyuşturmadı, çok acı çektim. Bütün saçlarımı koparmışım, bağırışım. Çok korktum, ilk çocuğum, ilk doğumum diye. Hastanede en küçük doğum yapan kişi bendim yoksa şimdi tek başıma gider doğumumu yaparım. Orada (Suriye’de) sırada asla beklemezsin, paranı ödersin, geçersin muayeneni olursun, çıkarsın. Aklıma geldikçe üzülüyorum. Zaten karar verdim artık, Türkiye’de doğum yapmayacam artık. Yaparsam da Suriye’de yapacam (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Çocukların bazıları sağlık hizmetlerinden yararlanırken eşit olmayan muamele ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Doğum yapan “Güler Yüzlü Kadın”ın, Suriyeli olduğu için uğradığını ifade ettiği ayrımcı tutumlar, aynı zamanda çocuk sahibi olmanın mutluluğuna acı ve hüznün duygularının da karıştığını gözler önüne sermektedir. “Güler Yüzlü Kadın”ın, çocuk yaşta anne olması, hastanede doğum yapan en küçük kişi olduğunu belirtmesi ve doğum anında dahi ayrımcı davranışlara

maruz kaldığını belirtmesi, çocuk yoksulluğunun ve ayrımcılığın çocuk refahı açısından yarattığı yıkıcı halleri de gözler önüne sermektedir.

Toplumsal Kabul-Uyum Süreçleri ve Karşılaşılan Zorluklar

Erdoğan (2015), bir toplulukta birlikte yaşamak için toplumu oluşturan bileşenlerin birbirleri ile ilişkisini açıklayan kavramlardan biri olan “Uyum” kavramını eleştirerek bunun yerine “Toplumsal Kabul” kavramının kullanılmasını önermektedir. Toplumsal dışlanmanın çözümü olarak ortaya koyulan toplumsal kabul kavramı, uyum sürecindeki bileşenlere eşit sorumluluk yüklemektedir. Oysa uyum veya adaptasyon süreci, bir toplumsal yapıya eklenmeyi ve ona göre şekillenmek zorunda olan bir başka grubu tanımlamaktadır. Bu nedenle, uyum, (ev sahibi konumunda veya güçlü) toplumsal yapının sorumluluğunu ortadan kaldırırken sonradan dâhil olan veya eklenen toplumsal grubun asimilasyonu içinse zemin hazırlar. Bu çalışma esnasında kullanılan uyum kavramı, bu olumsuz anlamdan öte, Erdoğan’ın belirttiği olumlu anlamda, toplumsal kabul ve sosyal içirme kavramlarını karşılayacak biçimde kullanılmıştır.

Diğer taraftan, çocukların yeni bir ülkeye dâhil olma süreçlerindeki en önemli gereksinimlerinden biri olan uyum ihtiyacının, çocuklar açısından istenen düzeylerde olmadığı ifade edilmektedir. Özellikle yoksulluk sorununun, dil faktörünün, kültürel ön yargının ve coğrafi farkların uyum sürecini zorlaştırdığı gözlemlenmiştir.

Ayrıca, göç ile birlikte, çocuk üzerinde temelde, eğitim sorunu, çocuk işçiliği, sağlık sorunları, ruh sağlığı sorunları ve hizmetlere erişim ile ilgili zorluklar yaşandığı (Polat-Uluocak, 2011), bu olumsuz süreçlerin ise uyum sürecini zorlaştırdığı dikkat çekmektedir.

Bu noktada, uyum sürecinin özellikle gelir durumu ile doğrudan bağlantılı olduğu, ekonomik sorunların karşılaşılan sorun kümesini artırması nedeniyle uyum sürecini de olumsuz etkilediği dikkat çekmektedir.

Bizim oradaki evi görüp yaşadıkdan sonra buraya geldik arada dağlar kadar fark var (dart oynamayı seven güler yüzlü çocuk İ., 12, E., Ankara).

Suriye’deyken (savaştan önce) su, elektrik, ısınma bunlar çok güzeldi, kirada da değildik (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Mesela ayakkabım ta oradan geldiğimden beri var, hiç değiştirmedim. Her şey eksik (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Her hangi bir ev olsa ama normal bir ev. Yani buzdolabı. Çamaşır makinası. Bir doğal gaz olsa. Burada bu evde hiç birisi yok (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Buz’un (2004) yaptığı çalışmada da, köken ülkede maddi durumları iyiyken, göç edilen ülkede maddi durumun bozulması, uyum sorunlarının başında gelmektedir.

Göç eden kişilerin sosyal ve fiziki çevrelerinin değişmesi, bu yeniliklere uyum sorununu da beraberinde getirmektedir. Göç nedeni, göç eden kişiler, göçün türü, göçle varılan yer ve burada yaşananlar değiştikçe göç eden kişilerin karşılaştıkları uyum sorunları da değişmektedir (Tekin Yılmaz, 2005; Erol ve Ersever, 2014). Çocuklar, Ankara'ya göre Hatay'ı ve Gaziantep'i kendilerine daha yakın hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu durumun, Gaziantep ve Hatay'ın kültürel ve coğrafi olarak Suriye'ye yakın olması, Arapça konuşabilen insanların bu illerde daha fazla olması ve bu illerde daha fazla Suriyeli bulunması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Hatay'ın, Halep gibi havası var. Ben Türkçeyi öğrenmiş olsam Türkçe konuşsam bir yere gitsem bana Arapça cevap verecekler. Öyle ters bir durum var (Gülerek) (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Sadece buradakileri (Hatay'dakileri) yakın görüyorum yani Türkiye'dekilerin hepsini değil (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Gaziantep'i de beğendim sevdi. Suriye'nin nasıl Halep'i meşhursa bende Gaziantep'i Halep'e benzetiyorum (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Abimle yaşadığımda hayat çok normal hayat çok güzel geliyor bana. Hiçbir sıkıntım yok. Arapça da konuşturuyor, konuşuyor (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay).

Görüldüğü üzere, göç edilen ortamın, göç eden bireyler ile benzer dil, din, kültür, coğrafya ve iklim özellikler taşıması; sığınılan ortamın, göç eden bireylerin akrabalarını veya hemşehrilerini barındırması, uyum gereksinimini ve sürecini destekleyen bileşenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç ile birlikte, hayatlarında olumlu yönde çok az şeyin değişmesi ve toplumsal cinsiyet rollerinin göç edilen ülkede büyük oranda sürdürülmesi nedeniyle kadınların uyum sürecinin, erkeklere göre daha kolay olduğu söylenebilir (Buz, 2006). Annelik rollerini sürdürme zorunluluğu, ailesini bir arada tutmak için güçlü olmak zorunda hissetmesi, göçle birlikte kadınlar üzerindeki kontrolün azalması ve kadınların artık ülkelerine dönme şanslarının olmamasının da uyum süreçlerinde etkili olduğu düşünülmektedir (Buz, 2007, 2008). Bu noktada, kadınlar, göç sürecinde çoğunlukla fikrine başvurulmayan ancak göçle birlikte uyumları beklenen pasif nesnelere değil, göçle birlikte aile sisteminin yeni yaşama uyum sağlamasında anahtar rolü olan özneler olarak karşımıza çıkmaktadır (Buz, 2009). Bu süreçlerde, bazı kız çocuklarının ise yaşam çevresindeki erkeklerin tacizlerine maruz kaldıklarını belirtmiş olmaları, kızlar açısından daha fazla risklerin olabileceğini de akla getirmektedir.

Daha önce oturduğumuz yerde bize iyi davranmadıkları için başka bir eve taşındık... Ev sahibi iyiydi. Erkek çocukları iyi değildi. Gözleri kötüydü (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Genel olarak kuram ve görüşler, yeni bir topluma yerleşme sürecinin stres yaratıcı olduğunu ve uyum sağlama çabalarının yarattığı gerginliğin, göçmen bireylerin yabancı topluma ayak bastığı andan itibaren başladığını ve çok uzun yıllar sürdüğünü kabul etmektedirler (Şahin, 2014).

Yaptık, her şeyi verdik ama çıkmadı. Biz oraya gittiğimizde Suriyeli olduğumuz için Arapça bilmedikleri için bizi geri çeviriyorlar bizim bu evrakları teslim edebilmemiz için Türk'e ihtiyacımız var (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

İlk geldiğimizde o kadar zorluk çektik ki keşke orda kalsaydık o savaşın altında kalsaydık da buraya gelmeseydik dedik. İlk geldiğimizde çok kişilerle kaldık kalabalık yani biz onları tanımiyorduk onlar da bizi tanımiyordu öyle şeylere alışkın değiliz ve öyle bir havası vardı ki oranın yani bizi pişman ediyorlardı. Şimdi daha iyi eskisine göre (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

İlk oraya Kilis civarına geldiğimde Türkçe bilmiyordum. Arkadaşlarım benden önce geldiği için Türkçeyi az çok biliyorlardı. Onların sayesinde yavaş yavaş öğrenmeye başladım. Sınırdaki askerlerin yarısı Urfalıydı Arapça biliyorlardı. Onlarda bize biraz yardımcı oldu bu konuda (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

İlk geldiğimizde hayat çok zordu burada dil açısından ve yaşam açısından. İnsanlara nasıl davranacağımızı bilmiyorduk bu konuda bir bilgimiz yoktu. Kira ne kadar, yaşantı nasıl bunların hiçbirini bilmiyorduk. Burada Türklerle tanıştık sağ olsun onlarda yardımcı oldular bize (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Arkadaşlarımla anlaşamıyorduk ama şimdi konuşuyorum. Boş zamanlarımda hep Türk arkadaşlarıma soru sorardım bu ne demek? Şu ne demek? Öyle geliştirdim (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Özellikle bazı yerlerde bazı kelimeleri bilmediğim için çok zoruma gidiyor ve ağlıyorum (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Bir tane Türk arkadaşım vardı Gizem adında. Onunla beraber oynardık. 2 tane de erkek arkadaş vardı. Biri Koray, biri Berkan, onlarla beraber oynardık. Şimdi görüşmüyoruz. Hem yol mesafesi oldu, hem uzak olduğu için. Gizem sayesinde Türkçeyi öğrenirdim. Bana da çok kelimeler öğretirdi (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Her şey güzel ama tek sıkıntı dil. Burada çalışabilmek için ilk önce dilin olması lazım ya da ne deyim, spora mı gideceksin, yüzmeye mi gideceksin, futbol mu oynayacaksın, bir şey yapacaksın bile dilin yoksa burada hiçbir şey yapamazsın ve ben 3 yıldır buradayım, öğrenemedim. Öğrenmem gerekiyorsa okulu bırakmam lazım. Çünkü benim okuduğum okulda Arapça veriyorlar, Türkçe çok az veriyorlar, yetmiyor. Zaten kanun çıktı şu an da birkaç ay veya birkaç yıl içinde Arapça okulları kapanıp, Türk okullarına verilecek. Biz de o günü bekliyoruz (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Her şey iyiydi bir sorun yoktu (hastanede) sadece dilimize anlamıyorlardı (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Ne biz onlara (komşulara) gideriz, ne de onlar bize gelir (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Adetlerimizle sizin adetleriniz arasında çok fark var (sevimli esprili çocuk A. 12, E., Ankara).

Orası daha iyiydi, arkadaşlarım, çevrem oradaydı, komşularımız iyiydi. Burada kimsem yok, bir de komşu ilişkileri iyi değil. Suriye'de, annem yemek yapardı bütün komşularla bölüşürdük. Ama burada öyle bir şey yok (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Türk arkadaşlarım var ama her gün bizimle oynamazlar onlar. 2-3 günde bir oynarlar (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Göç edenler, sığındıkları ülkenin dilini öğrenirken, yeni kültüre uyum sağlarken ve yeni bir yaşama alışmaya çalışırken farklı güçlüklerle karşılaşabilmektedirler (Gün, 2007). Çocuklar ile yapılan görüşmelerden anlaşılacağı üzere dil, kültürel farklılık, toplum ve akran grupları tarafından kabul görmeme, taciz, eşit olmayan muameleler, geride kalan akrabalarından ve eski tanıdıklardan uzak olma gibi yaşanan zorlukların uyum sürecini olumsuz etkilediği görülmektedir.

Türk arkadaşlarım beni onların ortamına aldığımda beni mutlu ediyor (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Diğer taraftan ise Suriyeli çocuklar ile Türk çocukları arasında kurulan olumlu akran ilişkilerinin, çocukların uyum sürecini olumlu etkilediği dikkat çekmektedir.

Aynı zamanda, din benzerliği, sığınılan ülkenin dilini konuşabilme, akraba yanında yaşama, sığınılan ülkenin karşılama biçimi ve sunulan imkânlar, akran grupları ve ev sahibi toplum ile ilişki biçimleri, kabul ve destek süreçlerinin uyum süreçlerini artırdığı söylenebilir.

Şey düşünüyorum; din en önemli bir şeydir hayatta. Mesela ben şimdi Avrupa'ya gitsem benim mesela bir çocuğum olsa onu belki çeviremeyeceğim. Mesela ona diyeceğim senin namaz kılmaman lazım, orada hiç kimse serbest bırakmayacak. Bu yüzden belki onu orada kaybedebilirim. Onu kaybetmemek için burada kalmak istiyorum (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Oyun oynamayı severim. Akrabalarım varsa oynarım yoksa o kadar da istemem (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Hiç yabancı bir komşu falan yok orda. Sadece akrabalar vardı. Bu yüzden her zaman, sürekli vakit geçiriyorduk (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Apak (2014)' e göre göç edilen kentte özellikle, biyolojik (akrabalık) ve sosyal (kabile, aşiret, vb.) bağların olmasının da, kente uyum, kentin benimsenmesi ve yerlilerle ilişki kurulmasında önemli olduğu ifade edilmektedir.

Ev sahibi toplum ile sığınmacı grup arasında benzerliklerin fazla olması, farklı olan özelliklere karşı gösterilen hoş görü ve saygı davranışı, ihtiyaçların karşılanması noktasındaki imkân ve yapabilirlikler gibi olumlu faktörlerin uyum sürecini desteklediği görülmektedir. Bu noktada, göç edilen ülkedeki vatandaşların destekleyici davranışlarının, çocukların uyum süreçlerini hızlandırdığı gözlemlenmiştir.

Türklerin buradaki muamelesi çok şükür bize iyiydi. Bu, bizim o süreçleri atlatmamıza yardımcı oldu (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Fark var ama burası Suriye'den çok çok daha güzel (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Galatasaray'ı tutuyorum (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Çocukların göç edilen ülkenin futbol takımını tutmak gibi kültürel ve yerel özelliklerini yansıtan süreçlere dâhil olmaları (Türk futbol takımı taraftarlığı) uyum süreçleri açısından olumlu bir durum olarak düşünülebilir.

Görüldüğü üzere, çocukların özellikle ilk geldikleri zamanlarda dil, iletişim, ön yargı, ayrımcılık ve barınma, beslenme gibi konulardan kaynaklı ciddi güçlükler yaşadıkları, bu olumsuz durumların uyum sürecini zorlaştırdığı; ancak bazı çocukların ise uyum sürecinin içerisinde olduğu dikkat çekmektedir.

Ayrıca Suriyeli çocuklar, Roman vatandaşlar tarafından şiddete maruz kaldıklarını onlardan çok korktuklarını belirtmişlerdir. Bu durumun da, uyum sürecini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Buraya gelip böyle hakaret edilip bu çingeneler bizi dövüyor ve ayriyeten bize yardım edilmemesi ve hep bizi aşağılaması ömür boyu hep aklımda kalacak ve kalbimin bir köşesinde hep sızlayacak (üzülerek)... Ağlarım üzüldürüm başka bir şey yapamam ki (sesi değişti) (sevimli esprili çocuk A., 12. E., Ankara).

Maraş' ta iken biz eve gidiyorduk çingeneler yolumuzu kesti (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16. E., Ankara).

Güzel bir yer seviyorum burayı arkadaşlarım iyi. Güvende hissediyorum kendimi. Kimse benimle uğraşmıyor. Çingeneler hariç tabii. Mesela babam para veriyor, bakkala gidiyorum, bakkala giderken yolumu kesiyorlar dövüyorlar paramı alıyorlar gönderiyorlar (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12. E., Hatay).

Roman vatandaşların, Suriyeli çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu, yeni ülkeye uyum ve güvenli bir çevrede yaşama ihtiyaçlarını sekteye uğrattıkları ifade edilmektedir. Bu noktada, daha önceden dışlanan yerleşik bir grubun, kendinden daha zayıf ve yeni olan gruplar üzerinde baskı kurma ve hayatı zorlaştırma gibi riskler yaratabildiği görülmektedir.

Türk arkadaşlarım yok. Okulda da Suriyeli. Dışarı çıkmıyoruz. Çıksam bile dilden dolayı anlayamayız. Ne onlar beni anlar, ne ben onları anlarım (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12. K., Hatay).

Her şey güzeldi ilk başladığımda bir şey bilmediğim için biraz tuhaf davranıyordum ama her şeyin kurallarını öğrenince 6. sınıfa geçince bende onlar gibi davranmaya başladım ve çok iyi geçiyordu (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13. E., Ankara).

Eğitim süreçlerinin ve eğitim süreçlerinde göç edilen ülkenin dilinin öğrenilmesinin uyum süreçlerini hızlandırdığı, bu durumun aynı zamanda akran ilişkilerinin gelişmesine de katkı sunduğu görülmektedir.

Görüldüğü üzere, uyum süreci ile ilgili bazı zorlukların yaşandığı ifade edilmiştir. Bu noktada, uyum probleminin sadece göç eden gruplar için değil, göç alan ülkeler için de önemli olduğu unutulmamalıdır. Konunun ekonomik ve politik perspektifinden öte, öncelikle insani ve hak boyutuyla ele alınması ise günümüz demokratik değerlerinin bir gereği olarak ele alınmalıdır (Çağlar ve Onay, 2015) .

Çalışmanın bu bölümü, yaşamı sürdürebilme gereksinimi kapsamında ortaya çıkan verilerin, ihtiyaçların karşılanma biçimi ve haklar ile bağlantısını ele almaktadır (Bkz: Tablo 7 ve EK 9).

Tablo 7. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı

ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	İHTİYACIN KARŞILANMA BİÇİMİ	BM ÇHS'DEKİ HAKLAR İLE BAĞLANTISI (Erişiminde Zorluk Yaşanan Haklar)	
Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<p><i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimler için)</p> <p><i>Yıkıcı ve Engelleyici Mekanizma</i> (Diğer ihtiyaçların görünürlüğünü azalttığı ve onları gölgelediği zamanlar ile DAES'in kontrolündeki yerlerde baskı ve tahakküm ilişkilerine dönüştüğü zamanlarda)</p>	Yaşama, beslenme, barınma, gelir, sağlık, dinlenme hakkı; güvenlik, güvenli çevre, fiziksel çevre, sosyal alan ve uyum vb. gereksinimlerin karşılanmasına ilişkin haklar	Yaşama Hakkı, Gelişme Hakkı, Korunma Hakkı, Katılım Hakkı, Ayrım Gözetmeme İlkesi, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi

Çocuklarla yapılan görüşmeler sonucunda, Suriyeli çocukların karşılanamayan gereksinimlerini, daha çok güvenlik, hayatta kalabilme, beslenme, barınma, sağlık, gelir ve dinlenme gibi temel gereksinimler noktalarında ortaya koydukları görülmektedir. Bu gereksinimler, Max-Neef (1991)'e göre *yaşamı sürdürebilme gereksinimine* denk gelmektedir. Dolayısıyla, göç süreçlerindeki çocukların, gereksinimlerinin ve karşılaştıkları zorlukların kümelendiği alt tema yaşamı sürdürebilme gereksinimidir (Bkz: Ek 7, Ek 8). Bu durum, aynı zamanda yaşamı sürdürebilme gereksiniminin göç süreçlerindeki çocuklar için hayati bir öneme sahip olduğunu da göstermektedir.

Bununla birlikte, yaşamı sürdürebilme gereksinimi kapsamında ele alınan temel gereksinimlerin Suriye'deki savaş öncesinde büyük oranda karşılanırken, savaşın başlaması ile sekteye uğradığı, savaşın şiddetlenmesiyle birlikte ise çok daha yetersiz bir hal aldığı belirlenmiştir. Bu durum, çocukların savaş ortamında, temel gereksinimlere ve yaşamı sürdürebilme ihtiyacına erişim ile ilgili ciddi zorluklar yaşadığını da göstermektedir. Bu noktadaki gereksinimlerin karşılanamaması ise çocuklar açısından korunamama; kendi, ailesi, akrabaları ve arkadaşları açısından ölüm riski; yas ve kayıp süreçleri; yaşam alanının bozulması (mekânsal bozulma); yerinden, yurdundan edilme; yoksulluk; hastalık, sakatlık; ruh sağlığında bozulmalar; sosyal ilişkilerden ve akrabalık bağlarından uzaklaşma gibi pek çok noktada soruna yol açmıştır. Diğer taraftan ise gerek Suriye içerisinde gerekse de sınır ülkeye göç süreçlerinde de bu olumsuz durumların ve hayati risklerin devam ettiği dikkat çekmektedir. Tüm bunların yanında, savaşın başlaması ve göç süreçleri ile birlikte ortaya çıkan DAES faktörü, göç sürecinde yer alan kaçakçılar ve başka aktörler; çocuklar ve aileleri açısından baskı, korku ve travma vb. problemleri tetiklemiş; savaş ortamında kısıtlı olan özgürleşme alanını daha da sınırlamıştır.

Bu noktada, çocukların, kendilerinin neden olmadıkları ve tam olarak anlamlandıramadıkları, savaş ve çatışmaların en olumsuz ve en acımasız etkilerine maruz kaldıkları görülmektedir. Savaşın sorumlusu çocuklar olmamasına rağmen, çocukluk dönemi için ciddi riskler ve sorunlar yarattığı üzücü bir gerçektir. Yaşam alanlarını, vatanlarını/memleketlerini terk etmek, yanı başlarında yaşanan vahşetlere tanıklık etmek, istismara, şiddete, işkenceye ve tecavüze uğramak, fizyolojik ve ruhsal sağlığın bozulacağı durumlara maruz kalmak gibi pek çok yıkıcı durum ile karşılaşabilen çocuklar için savaş sürecinin adeta bir yıkım olduğu görülmektedir (UNICEF, 2004).

Savaş ve göç süreçlerinde yaşanan tüm bu olumsuz süreçlerin yanında uluslararası bir koruma mekanizmasının ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan çocuk haklarının, çocukların hayatlarında görünür olmaması ise dikkat çekmektedir. Savaş sürecinde ve savaş altındaki göç süreçlerinde, çocukların temel gereksinimlerinin dahi karşılanamayacak bir hal alması ve buna paralel olarak ortaya çıkan durumlar aynı zamanda *çocuğun korunma hakkı*, *çocuğun yüksek yararı ilkesi*, *çocuğun yaşama hakkı* gibi uluslararası haklarına erişim ile ilgili ciddi sorunların olduğunu da düşündürmektedir. Bu noktada, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede yer alan *Yaşama Hakkı* kapsamında ele alınan çocukların güvenli çevre, beslenme, barınma süreçleri, sağlık hizmetleri ve aile ile birlikte yaşama; sözleşmenin tamamına yansıtılmış olan *Korunma Hakkı kapsamında* güvenli yaşam ortamı, ihmal, istismar ve sömürden korunma, her türlü riske karşı çocuğun korunması ve rehabilitasyon; *Çocuğun Yüksek Yararı ilkesi* kapsamında ise çocukların her koşulda korunması ve çocuklara yönelik hizmetlere öncelik verilmesi gibi hakların savaş ortamındaki çocuklara sağlanamadığı görülmektedir. Çocuklara, haklarının sunulmaması ve gereksinimlerinin onlara ulaştırılmaması ise kuşkusuz savaş ve göç krizinin yaşandığı ülkelerdeki, yöneticilerin, muhaliflerin ve yerel halkın yanında söylemden öteye gidemeyen uluslararası mekanizmaların da sorumlulukları arasındadır.

Savaş esnasında çok sayıda soruna ve riske maruz kalmanın yanında, çocukların yeni bir ülkeye (Türkiye' ye) göç süreçlerinde de ciddi sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Bu süreçlerde çocukların, göç rotasındaki terör, yas, kayıp, şiddet ve istismar riskleri; para karşılığında insan kaçakçılığı; göç süreçlerinde yaşanan güvenlik, sağlık, barınma ve beslenme vb. güçlükler; coğrafi şartların yarattığı engeller ve sınır ülkeye kaçak girerken yaşanan can güvenliği riskleri gibi noktalarda, yüksek risk altında zorlu bir göç yolculuğu yapmak zorunda kaldıkları belirlenmiştir. Savaşın ve savaş altındaki göç eylemi, çocuğun gereksinimleri, hakları ve refahı açısından ciddi düzeyde engelleyici mekanizmalar yaratmıştır. Bu noktada, bu kadar yoğun risk ortamında çocukların hayatta kalabilmelerinin bile tesadüf haline gelmesi dolaylı olarak savaş ve zorunlu göç süreçlerinde, BM ÇHS'nin işlevini büyük oranda yitirdiğine de işaret etmektedir.

Diğer taraftan, savaş ve zorunlu göç süreçlerinde, çocukların yaşamı sürdürebilme gereksinimine ilişkin karşılaşılan sorunların, çocukların diğer ihtiyaçları üzerinde de olumsuz etkiler yarattığı gözlenmiştir. Bu noktada, yaşamı sürdürebilme gereksiniminin, bireylerin ihtiyaç duydukları beslenme, barınma, gelir, sağlık, güvenlik gibi temel gereksinimleri içermesi nedeniyle bu ihtiyaçların karşılanamamasının, zincirleme olarak koruma, anlama, boş zaman, duygulanım, yaratıcılık, kimlik, özgürlük gereksinimleri kapsamında yer alan diğer ihtiyaçların karşılanmasını da olumsuz etkilediği, bir diğer önemli sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, yaşamı sürdürebilme gereksiniminin, diğer ihtiyaçlar üzerinde de önemli ölçüde etkili olduğunu ve iş birliğine dayalı bir gereksinim mekanizmasına sahip olduğunu da göstermektedir. Bu noktada, yaşamı sürdürebilme gereksiniminin çocuk için hayati öneme sahip temel gereksinimleri barındırması nedeniyle savaş ve göç süreçlerindeki çocuklar için birincil önceliğe sahip olduğu gözlenmiştir. Bu noktada, güvenlik ve güvenli çevre ihtiyacı, hem yaşamı sürdürebilme gereksinimi, hem de koruma gereksinimi içerisinde ele alınması nedeniyle koruma gereksinimi de, çocuklar için en öncelikli ihtiyaçlar arasındadır.

Çocukların refakatli veya refakatsiz olarak sınır ülkeye göç süreçlerine bakıldığında ise Türkiye’de aile üyeleri ve akrabaları bulunan çocukların, ya sınır yerleşkesinde onlar tarafından karşılandığı ya da ilk fırsatta onların buldukları yerlere göç ettikleri belirlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda yer değiştirme sonrasında yeni yaşam çevresinde öncelikli olarak aile üyelerine, akrabalara veya benzer gruptan üyelere ihtiyaç duyulduğunu; bu ihtiyacın ise göç sürecindeki bireyler için önemli bir destek mekanizması olduğunu göstermektedir. Bu noktada, (Apak, 2014) göç edilen kentte özellikle, biyolojik (akrabalık) ve sosyal (kabile, aşiret, vb.) bağların olmasının, kente uyum, kentin benimsenme ve yerlilerle ilişki kurulma süreçlerine de katkı sunduğu belirtilmektedir.

Diğer taraftan ise yeni ülkeye (Türkiye’ye) varış ile birlikte (savaş ve zorunlu göç süreçlerine nispeten) çocukların hayatta kalma ve güvenlik risklerinin azaldığı görülmektedir. Çocuklar, yeni ülkeye (Türkiye’ye) varış ile birlikte beslenme, barınma gibi ihtiyaçlardan öte can güvenliklerinin (güvenlik ihtiyaçlarının) sağlandığına dair ifadelerde bulunmuşlardır. Bu durum, savaş ve göç süreçlerinin ağır şartları ve çocuk ruh sağlığı üzerindeki etkisini de gösterir niteliktedir. Çocuklar, o kadar çok ölümlerle burun buruna kalmışlardır ki; hayatta kalmak (ölmemek) ve can güvenliğinin sağlanması; yeme, içme, barınma vb. temel gereksinimler arasında en öncelikli hale gelmiştir. Ancak, yeni ülkede geçirilen zaman arttıkça (çocuğun güvenlik ihtiyacı karşılandıkça can güvenliği riskinin azalması ile) çocukların beslenme, barınma, sağlık gibi diğer temel gereksinim noktalarını da ifade etmeye başladıkları gözlemlenmiştir. Bu noktada, savaş ortamından uzaklaşıp sığınılan ülkede çocukların can güvenliği, güvenlik ve güvenli çevre ihtiyacı

karşılandıkça, fizyolojik ihtiyaçların daha görünür bir hal aldığı ve daha fazla ifade edildiği bir diğer önemli sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'deki süreçlere bakıldığında ise (Max-Neef, 1991) yaşamı sürdürebilme gereksinimi kapsamında gelir düzeyi, sosyal güvence, beslenme, barınma, (fiziksel ve ruhsal) sağlık hizmeti, (çalışan çocuklar ve ev içi emek sorumluluğunun yüklendiği kız çocukları için) boş zaman ve dinlenme, (özellikle yaşam alanlarındaki şiddet, gasp, ayrımcılık, dışlanma, istismar, akran zorbalığı gibi durumlara karşı) güvenli çevre gibi ihtiyaçlar öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada göze çarpan en önemli sonuçlardan biri ise çocukların ve üyesi oldukları ailelerin karşılaştıkları en temel ve en yaygın zorluklar arasında önemli bir yer kaplayan yoksulluk sorunudur. Yoksulluk açısından Bölüm 5.4.1.'de yer alan araştırmalara paralel bazı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir ancak bu araştırma için özgün ve önemli sonuçlardan biri ise yoksulluğun çocukların hayatlarında çok görünür, somut ve derin biçimlerde yer almasıdır. Yapılan görüşmeler sırasında çocukların ifadeleri, görüşmelerin gerçekleştirildiği mahalleler, evlerdeki ortam ve yaşam koşulları gibi pek çok bileşen, çocukların maruz kaldıkları yoksulluğun şiddetini net biçimlerde ortaya koymaktaydı. Diğer taraftan yoksulluğun, çocuklar açısından zincirleme bir etki ile pek çok sorunun doğrudan veya dolaylı olarak sebebi olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada, yoksulluğun, çocukların savaş ve göç evresindeki karşılaştıkları travmatik durumlar, yerinden edilme, sığınılan ülkedeki karşılaşılan ayrımcılık, dışlanma, uyum sorunları vb. zorlukları tetiklediği ve çocuk refahı açısından son derece yıkıcı etkiler ortaya koyduğu görülmüştür.

Bununla birlikte köken ülkeden sığınılan ülkeye göç süreçlerinde, çocukların büyük kısmı, sosyoekonomik yetersizlikten kaynaklı daha çok kentsel güvenliğin ve kamusal hizmet ağlarının yeterli olmadığı gecekondu mahallelerinde yaşamaktadırlar. Bu mahallelerde ise gettolaşmanın yoğun olduğu ve barınılan evlerin sağlıklı olmadığı; ev koşullarının ve ev eşyalarının yetersiz olduğu; elektrik, su, ısınma gibi ihtiyaçların yeterli düzeyde karşılanamadığı ve ev kirası ödeme de zorlanıldığı belirlenmiştir.

Ayrıca, yoksulluğun bir diğer uzantısı olarak karşımıza çıkan beslenme gereksinimi ile ilgili de ciddi sorunlar yaşandığı belirtilmiştir. Bu noktada, bazı çocukların özellikle, açlığı hissetmemek için çalışmıyorlarsa geç uyandıkları, öğünlerini azalttıkları, öğün atladıkları ve bazı günler yemek yemedikleri; yemek yenilen öğünlerde ise yeterli ve dengeli beslenemedikleri hem çocuklar tarafından ifade edilmiş, hem de araştırmacı tarafından gözlemlenmiştir.

Çocukların bir kısmı ise (genelde ailedeki en büyük çocuğun) yine yoksulluk nedeniyle aile ekonomisine destek olabilmek için Suriyeli ve Türk işyeri sahipleri yanlarında zor şartlarda çalışmaktadırlar. Çocuklar, bu duruma ilişkin olarak Suriyeli işverenlerin kendilerini daha iyi

anladıklarını ve daha iyi davrandıklarını ifade etmişlerken; Türk işverenlerden ise yoğun çalıştırma, emeğin karşılığını vermeme ve kötü muamelede bulunma sebepleriyle genel olarak memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan, araştırma yapılan grup arasında çocuk işçiliğinin yaygın olduğuna rastlanılmıştır. Çocuk işçiliğinin, çocuklar üzerinde, boş zaman bulamama, dinlenememe, okula gidememe, güvenlik riski, istismar, sömürü gibi pek çok olumsuzluğa neden olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte, çalışan çocukların, çalıştıkları yerlerde emeklerinin karşılığını alamadıkları, dinlenemedikleri, güvenlik riski yaşadıkları ve diğer çalışanlar tarafından ise ayrımcı ve dışlayıcı davranışlara maruz kaldıkları, çocuk refahı açısından son derece olumsuz durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, yoksulluğun bir başka göstergesi olarak ortaya çıkan çocuk işçiliği sorununun, hem haklara erişim süreçleri açısından ciddi hak kayıplarına, hem de belirgin bir çocuk ihmal ve istismarı sorununa işaret ettiği görülmektedir.

Çalışan çocuk profiline bakıldığında ise ailelerde genelde en büyük çocukların çalıştığı, yaygın olarak kız çocuklarının çalıştırılmadığı ancak en büyük çocuk kız çocuğuysa, onun da çalışma hayatı içerisinde olduğu belirlenmiştir. Aileler üzerinde, toplumsal cinsiyet rolleri ve geleneksel roller gözlemlendiği halde konu, aileye ekonomik açıdan katkı sağlamak olduğunda, kız çocuklarının erkek çocuklar gibi iş hayatına katılabildikleri dikkat çekmektedir. Bu noktada, ekonomik yoksulluğun ve farklı bir ülkedeki yeni koşulların toplumsal cinsiyet rollerinde sınırlı biçimde de olsa farklılık yarattığı gözlenmiştir. Kız çocuklarının çalıştırılması ile ilgili bir diğer önemli sonuç ise Ankara'da görüşülen kız çocukları çalışmıyorlarken, Hatay'da yaşayan kız çocuklarının çalışma hayatına dâhil olmaları ile ilgilidir. Bu durumun, Hatay'ın, Ankara'ya göre daha fazla uyum sağlanan ve daha fazla güvenli hissedilen bir şehir olması ile ilişkili olduğu düşünülmüştür. Bu noktada, Hatay'da, Arapça konuşulma sıklığının Ankara'ya oranla daha fazla olmasının iletişim süreçlerini kolaylaştırması ve Hatay'ın Suriye kültürüne daha yakın bir şehir olmasının; aileler ve çocuklar üzerindeki güvenlik ve uyum sürecini artırması ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca, Hatay'ın Ankara'ya oranla daha küçük bir kent olmasının da ortaya çıkan bu durum üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Ekonomik temelli yaşanan sorunların yanında bazı çocukların ise yaşanan mahallelerde, okul ortamlarında ve çalışılan iş yerlerinde, öncelikli olarak Roman vatandaşlar tarafından sonra ise Türk vatandaşlarınca dışlanma, ayrımcılık, akran zorbalığı, gasp ve baskı gibi eşitsiz muamelelere maruz kaldıkları ve yeterli düzeylerde korunamadıkları belirtilmiştir. Bu noktalarda, şiddet, gasp, ayrımcılık, dışlanma ve akran zorbalığı gibi durumlar, büyük oranda, Romanlar tarafından uygulanmaktadır. Bu durum, sosyoekonomik açıdan alt grupta yer alan aynı zamanda dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma pratikleri bulunan bir yerli grubun, kendinden daha güçsüz olan yeni bir grup üzerinde yarattığı ilişki biçimini gözlemek açısından önemli bir sonuçtur. Ayrıca

bazı Suriyeli kız çocuklarının, Suriyeli olmayan erkekler tarafından rahatsız edildikleri ve istismara maruz kalma riski taşıdıkları da gözlenmiştir.

Bazı çocukların ise halen kimliklerinin olmadığı, dilden kaynaklı hizmetlerden faydalanma ve ev sahibi toplumla temas kurma noktalarında, eşit muamele görmediklerine rastlanılmıştır. Özellikle sağlık hizmetlerinden yeterli ölçüde faydalanamamaktadırlar. Bazı ilaçların pahalı olması ve sağlık hizmeti kapsamında karşılanamıyor olması nedeniyle tedavi süreçlerinde zorluklar yaşandığı dikkat çekmiştir. Sağlık durumu ile ilgili en önemli sonuçlardan biri ise Suriye'deki savaş ve zorunlu göç süreçlerinde çok sayıda ağır ruhsal olaya maruz kalmış çocukların, herhangi bir ruhsal tedavi ve psikososyal destek hizmetine halen erişememiş olmasıdır. Bu durum, aynı zamanda çocukların psikososyal açıdan desteklenme hakkına ve sağlık hakkına sahip olmalarına rağmen, bu noktalarda sağlık hakkının yeterli düzeyde kullanılmadığını ve hizmetlerin çocuklara sunumu ile ilgili noktalarda bazı yetersizliklerin olduğunu da göstermektedir. Diğer taraftan, savaşın yarattığı psikolojik etkilerin yanında yoksulluğun ve ekonomik yetersizliğin, çocukların sağlık ihtiyaçlarına duydukları gereksinimi daha da önemli hale getirdiği gözlenmiştir.

Bu noktada, Türkiye'deki yaşamı sürdürebilme gereksiniminin, Suriye'deki savaş ve göç süreçlerine kıyasla iyi bir durumda olduğu ancak Suriye'deki savaş öncesi dönem ile karşılaştırıldığında ise yeterli olmadığı dikkat çekmektedir. Öte yandan, bu süreçlerde, yaşamı sürdürebilme gereksinimi açısından ortaya çıkan tablonun, çocukların biyopsikososyal gelişimi için yeterli olmadığı görülmektedir.

Yaşamı sürdürebilme gereksinimi açısından ortaya çıkan bu sonuçlar, hak temelli bir bakıştan ve BM çocuk hakları sözleşmesinden hareketle ele alındığında ise yetersiz beslenme, sağlıksız fiziksel ortamlarda barınma, güvensiz çevre, gelir yoksulluğu, çocuk işçiliği, sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde faydalanamama vb. pek çok noktada, çocukların BM ÇHS'de yer alan *Yaşama Hakkına* yeterli düzeyde erişemediğine işaret etmektedir.

Bununla birlikte, çocukların çocuk işçiliğine ve kız çocuklarının ev içi emek süreçlerine maruz kalmaları, yeterli düzeyde dinlenemediklerini ifade etmeleri ve okullaşma süreçlerine dâhil olunamaması ise çocukların *Gelişme Hakkının* yeterli düzeyde karşılanmadığını akla getirmektedir.

Ayrıca çocuk işçiliği, güvensiz çevrede yaşama hissi, iş yerinde, okulda, mahallede ve toplumda karşılaşılan ayrımcılık ve dışlanma içerikli eşit olmayan muameleler ise çocuğun *Korunma Hakkına ve Ayrım Gözetmeme* ilkesine yeterli ölçüde erişilemediğini düşündürmektedir.

Aynı zamanda, bu ülkede yaşayan birer birey olarak çocukların kendilerine ilişkin hazırlanan (eğitim, sağlık vb.) hizmet ve politika süreçlerinde, fikirlerinin alınmadığı; farklılıklarından ve dil sıkıntısından kaynaklı kendilerini özgür ifade etmedikleri gözlenmiştir. Bunlarla beraber, uyum

sürecinde yaşanan problemler; okullaşamama, çocuk işçiliğine maruz kalma, dinlenememe gibi noktalarda, çocukların kendi hayatları üzerinde söz sahibi olamamaları *Katılım haklarına ve Çocuğun Üstün Yararı ilkesine* ilişkin süreçlerin de, çocuklar açısından yeterli ölçüde erişilebilir olmadığını düşündürmektedir.

Suriyeli çocukların karşılanamayan gereksinimlerini, genel olarak, daha çok güvenlik, güvenli çevre, yaşama, beslenme, barınma, sağlık, gelir ve dinlenme gibi yaşamı sürdürebilme gereksinimi kapsamında ifade ettikleri görülmektedir. Bu durum, aynı zamanda, yaşamı sürdürebilme gereksinimi çerçevesinde tanımlanan ihtiyaçların, savaş ve göç süreçlerinde son derece kritik bir öneme sahip olduğunu da göstermektedir.

Bununla birlikte, yaşamı sürdürebilme ihtiyacı kapsamında ele alınan ihtiyaçların, diğer ihtiyaçlar ile de yakinen ilişkili olduğu ve çocuğun diğer gereksinimlerinin karşılanabilmesi için de temel bir mekanizma yarattığı görülmektedir. Yaşamı sürdürebilme ihtiyacı kapsamında ele alınan ihtiyaçların karşılanması, çocukların koruma, anlama, boş zaman, duygulanım, katılım, özgürlük gibi diğer ihtiyaçlarının karşılanması üzerinde de olumlu etkiler yarattığı için Max-Neef (1991)' e göre bu durum aynı zamanda *iş birliğine dayalı bir mekanizmayı* ifade etmektedir. Bu noktada, ihtiyaçların karşılanma biçimleri açısından yaşamı sürdürebilme gereksiniminin, çocukların diğer ihtiyaçlarının karşılanmasını doğrudan etkilemesi ve iş birliğine dayalı bir mekanizma sunması nedeniyle politika oluşturma ve hizmet sunumu gibi süreçlerde dikkate alınması gereken en öncelikli gereksinim olduğu gözlenmiştir.

Max-Neef'in insani ihtiyaçların giderilmesi matrisinde yer alan "Varoluş (being)", "Sahip olma (having)", "Eyleme (doing)" ve "Etkileşim (interacting)" açısından da (Bkz: Bölüm 2.1.2.) yaşamı sürdürebilme gereksinimine ilişkin bazı sonuçların ortaya çıktığı söylenebilir. Çocukların yaşamı sürdürebilme ihtiyaçlarının karşılanmasını destekleyecek etkileşim (interacting) alanları açısından genel olarak yaşam koşulları yetersiz ev ortamına, güvenli olmayan ve yapabilirlikleri az olan sokak, mahalle, okul, park vb. yaşam çevresinde buldukları gözlenmiştir. Aynı zamanda bu yaşam çevreleri içerisinde, beklentilerine paralel yiyecek, barınak ve gelir durumlarına sahip olmadıkları (having) dikkat çekmiştir. Bu olumsuz durumlar yanında çocuklar, yoksulluk nedeniyle beslenme, dinlenme, gelişme ve üretme (doing) gibi noktalarda da zorluklar yaşamaktadırlar. Ayrıca varoluş (being) açısından da, Suriyeli çocuklar, fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlık; yaşam dengesi ve yaşam kalitesi; sığınılan ülkeye uyum ve toplumla bütünleşme noktalarında çok sayıda zorlukla karşılaşmaktadırlar. Yaşamı sürdürebilme gereksiniminin karşılanması için gerekli olan şartların oluşmaması ise yaşamı sürdürebilme gereksinimine ilişkin karşılaşılan zorlukların artmasına neden olmuştur.

5.2.2. Koruma Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Bedensel bütünlüğün korunması, sosyal güvence ve sağlık gibi insan haklarının gerçekleştirilmesini gerektirir ve yaşamı sürdürme ihtiyacıyla doğrudan bağlantılıdır. Aynı zamanda, sosyal çevre, sosyal güvence, sağlık sistemi, haklar, aile ve iş koruma ihtiyacı kapsamında ele alınmaktadır.

Suriyeli çocuklarla yapılan görüşmeler sonucunda, yaşamı sürdürebilme ihtiyacı ile doğrudan bağlantılı olan koruma ihtiyacının, savaşın başlaması ile birlikte ortaya çıktığı, savaşın artması ve göç süreçleri ile birlikte ise bu noktada ciddi sorunların yaşandığı ifade edilmiştir. Bu noktadaki risklerin ise başta bedensel bütünlüğün korunması (güvenlik) ve sağlık konularında yoğunlaştığı görülmüştür. Ayrıca sosyal çevre ve sosyal güvence gibi koruma ihtiyacı kapsamında yer alan ihtiyaçların karşılanması noktalarında da sorunlar yaşandığı belirtilmiştir.

Bununla birlikte, koruma ihtiyacı, yaşamı sürdürebilme noktasında temel bir gereksinim olduğu için Bölüm 5.2.1.' de yer alan yaşamı sürdürebilme ihtiyacı ile doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle koruma ihtiyacı kapsamında yer alan güvenlik, bedensel bütünlüğün korunması ve sağlık gibi temel gereksinimler, Bölüm 5.2.1.' de yer alan yaşamı sürdürebilme ihtiyacı kapsamında da ele alınmış olup aynı zamanda buradaki bilgileri destekler niteliktedir.

Koruma gereksinimi başlığı altında öne çıkan gereksinimlere ve karşılaşılan zorluklara bakıldığında ise kronolojik olarak Tablo 8'deki çerçeve ile karşımıza çıktığı görülmektedir (tablonun tamamı için Ek 8'e bakınız).

Tablo 8. Koruma Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar

5.2.2. Koruma Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye'de Yaşam Evresi: Savaş Öncesi Dönem
	<i>"Savaştan önce orası (Suriye) kral gibiydi"</i>
	Suriye'de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem
	Savaş ve Çocuk Ruh Sağlığı: <i>"Ölümü hissettim, öleceğimi hissettim. Yani diyorsun ki, tamam, bu ateş beni vuracak şimdi, ben bu kurşunla öleceğim"</i>
	Güvenlik Risklerinin Arttığı Yaşam Çevresi: <i>"Fark etmiyordum ki zaten ha sokaktasın ha evdesin. Uçak geldiğinde büyük küçük ya da ev sokak dinlemiyor. Vurup gidiyor"</i>
	Savaş Ortamında Cinsiyet Farkının Arttırdığı Riskler: <i>"Hep kızları alıp uygunsuz şeyler yapıyorlardı"</i>
	Göç Evresi
	Sığımlacak Ülkeye Doğru: Savaş Altındaki Zorlu Göç Deneyimleri
	Türkiye'de Yaşam Evresi: İlk Zamanlar
	Zorunlu Göç Sonrası En Öncelikli Temel Gereksinim: Güvenli Çevre ve Can Güvenliği
	Türkiye'de Yaşam Evresi: İleriki Zamanlar
	Kız Çocuklarının Artan Güvenlik Gereksinimi: <i>"Ev sahibinin çocukları iyi değildi. Gözleri kötüydü... Bütün mahalle öyleydi kötü gözle bakıyordu"</i>
	Alt Sınıftaki Yerleşik (Dışlanan) Bir Grubun, Alt Sınıftaki Yeni bir Grup ile İlişkisi: İleri Marjinalizasyon Sürecinde Suriyeli Çocukların Korkulu Rüyası
Sağlık Sektöründe Karşılaşılan Zorluklar	
Çocuk işçiliği: <i>"Onlar okuyor biz çalışıyoruz"</i>	

Çocuklar, *Suriye’de Yaşam Evresinin Savaş Öncesi Dönemi* için koruma ihtiyacı kapsamında herhangi bir sorun ile karşılaşmadıklarını, ancak Suriye’ de savaşın başlaması ve artması ile koruma gereksinimlerinin arttığını belirtmişlerdir.

“Savaştan önce orası (Suriye) kral gibiydi”

Savaş öncesi dönemde, çocuklar, yaşam ortamlarında ve gündelik yaşamlarında, korunduklarını ve her şeyin yolunda olduğunu ifade ederlerken, savaşın başlaması ile bu olumlu durumun bozulduğu ifade edilmektedir.

Suriye’de hiçbir şey yok, kavga yok, hiçbir sorun yoktu (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay).

Savaştan önce orası (Suriye) kral gibiydi ama şu an burası daha iyi çünkü orada ev kalmadı. Evimiz yıkıldı yandı (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Suriyeli çocuklar, savaş öncesinde görülmeyen pek çok sorunun savaş ile birlikte ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Suriye’deki Yaşam Evresinin *Savaş Süreci ve Savaş Sonrası Döneminde* özellikle koruma gereksinimi kapsamında tanımlanan güvenlik ve ruh sağlığı açısından çocuğun iyilik halinin bozulduğu, travmatik pek çok duruma tanıklık edildiği ifade edilmiştir. Tüm bu olumsuz süreçler, aynı zamanda çocuğun koruma ihtiyacının arttığını da işaret etmektedir.

Savaş ve Çocuk Ruh Sağlığı: “Ölümü hissettim, öleceğimi hissettim. Yani diyorsun ki, tamam, bu ateş beni vuracak şimdi, ben bu kurşunla öleceğim”

Görüşülen çocukların neredeyse tamamı bomba ve kurşun seslerini bildiklerini, evlerinin ve yaşam çevrelerinin uçaklardan atılan bombalar ile yok edilmesine tanıklık ettiklerini ifade etmişlerdir.

En çok uçaktan korkardık, sesi bizi çok ürkütüyordu. Orada her dakika öleceğimizi düşünürdük. Bu kadar (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Uçak zamanında, savaş zamanında, uçağın sesini duyunca bir topluluk gibi, bir koyun gibi bir yerden bir yere kaçıyorduk, evin içinde... Bazen korkudan altımıza yapıyorduk. Çok kötü bir durumdu (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Bomba varillerini havadan gelip atıyorlardı, gidiyorlardı... Uçaktan düşen varillerden dolayı kendi elimle çok ölü çıkardım. Kimileri yanmış kimilerinin kolu kopmuş. 4 yıl boyunca yaşadım bunları... İnsan üzülüyor yani (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Çok şey gördüm, 10 metre ilerimizde bomba patlıyordu. Ben ve kayınım beraber bekliyorduk bomba düştüğünde kuzenimin ön tarafı parçalandı. Küçük çocuk vardı 6 yaşında evin demir kapısı çocuğun başına geldi kesti. Felç şu anda. Çocukların ölmesi, gençlerin ölmesi çok kötü bir durum. İnsanın delirmemesi mümkün değil (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Ölümü hissettim, öleceğimi hissettim. Yani diyorsun ki, tamam, bu ateş beni vuracak şimdi, ben bu kurşunla öleceğim. Biz hiç durmadık, aldırış etmedik çünkü öleceksek de bari en

azından denemiş olurduk. Yani oradaki Suriye'deki yediğimiz bombalardan, ateşlerden, silah seslerinden sonra buradakiler (sınırdaki mermiler) bize çok hafif gelmeye başladı ve devam ettik durmadık. O zaman hiçbir şey hissedemiyorsun sadece düşündüğün o kurşunun senin üstüne gelip gelmeyeceği. O an hiç durma diye bir lüksün yok ya yürüyüp kurtulacaksın ya orada kurşunlara hedef olup öleceksin (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Arkadaşlarım vardı, kimileri öldü kimileri kaldı, kimileri sakat onu bırak artık çıkıp oynayamıyorsun diyor çünkü her an bir bomba geliyor üstüne. Çocukların hepsi artık hedef olmuş. Artık çocukları bırakıp kimse oyun oynatmıyor (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Çocukların ölüm ile burun buruna geldikleri, aile bireylerinin, tanıdıklarının ve arkadaşlarının ölümüne ise travmatik biçimlerde tanıklık ettikleri belirtilmiştir. Ayrıca uçak sesi ve varil seslerinin çocuklar için ürkütücü bir hal aldığı ve çocukları çok etkilediği ifade edilmiştir.

Mülteci çocuklar üzerine yapılan araştırma sonuçları da, savaş ve göç süreçlerinin çocukların ruh sağlıklarını pek çok açıdan olumsuz etkilediğini belirtmektedir.

İstanbul'daki mülteci çocuklara bakım vermek üzere özelleşmiş bir çocuk psikiyatri ünitesine başvuru şikâyetlerine göre, en sık başvuru şikâyetinin (%43.9) davranışsal problemler olduğu, bunu, sırası ile konuşma (%31.7) ve öğrenme (%24.4) güçlükleri ile korkuların (%19.5) izlediği gözlenmiştir (Çeri ve diğ., 2017). Bu durumun daha çok savaş süreçlerinde tanıklık edilen olumsuz durumlar ile bağlantılı olduğu düşünülebilir. Aynı araştırmaya göre, mülteci çocukların, yeni yere yerleşmelerinden yıllar sonra bile sosyal ve akademik işlevsellikleri ile yeni kültüre uyumlarını bozabilecek geniş bir psikiyatrik bozukluk yelpazesine sahip oldukları ifade edilmektedir (Çeri ve diğ., 2017).

Çocukluk döneminde, savaş ortamındaki kritik risklere maruz kalan ve savaşın etkilerini gerek yaşam çevrelerinde, gerek biyopsikososyal açıdan hayatlarının pek çok yerinde olumsuz biçimlerde deneyimleyen çocukların aynı zamanda ciddi bir psikolojik çıkmaz yaşadıkları görülmektedir. Yas, kayıp, korku, anksiyete gibi pek çok olumsuz durumun yaşandığı güvensiz çevrelerde, çocukları koruyabilecek herhangi bir profesyonel, ulusal veya uluslararası mekanizmanın olmayışı ise çocukların savaş ortamında korunamadığını düşündürülen ciddi bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güvenlik Risklerinin Arttığı Yaşam Çevresi: “Fark etmiyordu ki zaten ha sokaktasın ha evdesin. Uçak geldiğinde büyük küçük ya da ev sokak dinlemiyor. Vurup gidiyor”

Savaş ortamında çocuğun kullandığı barınak, ev, sokak, mahalle ve okul gibi çevrelerin korunaklı olmadığı aksine çocuk için çok tehlikeli bir hal aldığı ifade edilmiştir.

Biz Suriye'den Mısır'a geri döndük eşyaları almak için. Eve geri döndüğümüz de ise bütün duvarlarımız silah mermileriyle dolu olduğunu gördük ve ayriyeten bomba parçalarını gördük bir de, çok kötü bir durumdu (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Fark etmiyordu ki zaten ha sokaktasın ha evdesin. Uçak geldiğinde büyük-küçük ya da ev-sokak dinlemiyor. Vurup gidiyor. Bir ara bir uçak varil atmış da evlerinin üstüne Allah'tan diyor eve yetişmeden önce havadayken patladı da çok şükür bize bir şey olmadı. Eve inmiş olsaydı hepimiz orada yerle bir olurduk (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Amcam şehit oldu. 4-5 yıl önce amcam elbise dükkânı vardı ona giderken Nasrullaha bağlı birkaç kişi kendilerini patlattılar kendi de oradan geçiyordu şehit oldu. Canlı bombalar yani (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Bizim oralara asker girmiyordu, varille bombalar atıyorlardı. Medreseler yani liseler kalmadı. Her yer yıkıldı... (Kurşunlardan etkilenmeyen M., Erkek).

Çocukların savaş ortamına ilişkin deneyimlerinden anlaşılacağı üzere, savaşın yarattığı tüm yıkıcı riskler, çocukların yaşam çevresini ve yaşam sistemini kuşatıcı bir hal almıştır. Bu durum, savaş ortamında, çocukların maruz kaldığı ağır travmatik durumların, aynı zamanda çocuk ruh sağlığına ciddi düzeyde zararlar verdiğini ve çocukların savaş karşısında korunamadığını da ortaya koymaktadır.

Savaş Ortamında Cinsiyet Farkının Arttırdığı Riskler: “Hep kızları alıp uygunsuz şeyler yapıyorlardı”

Savaş ortamında karşılaşılan pek çok soruna ek olarak kız çocuklarının daha korunaksız oldukları, kaçırıldıkları ve istismar riskiyle karşı karşıya kaldıkları ifade edilmiştir.

Ordayken de hep kızları alıp uygunsuz şeyler yapıyorlardı. Yani iyi şeyler yapmıyorlardı hemen kızları kaçırıyorlardı (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Ordayken iyi şeyler yapmıyorlardı, kızları kaçırıyorlardı. Yani biz vücut olarak çok yorulduk ve ahlak olarak da çok şey olduk (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Bu durum, savaş ortamında, kız çocuklarının erkek çocuklarından daha fazla riske maruz kalabilme riskini ve cinsiyetlerinden kaynaklı kaçırılma, cinsel istismar, tecavüz gibi riskleri de düşündürmektedir. Buz'un (2007) yaptığı çalışmada da, savaş ve silahlı çatışma ortamlarında kadınların cinsel şiddete yaygın olarak maruz kaldıkları ve cinsel şiddetin tüm çeşitlerini yaşadıkları belirtilmiştir.

Göç Evresine gelindiğinde ise savaş altında güvenlik ve korunma ihtiyacı artan çocukların, istemsiz biçimlerde zorunlu göçe maruz kaldıkları ve ölmek için çok sık yer değiştirdikleri gözlemlenmiştir. Barınılacak yerlerin bombalar ile yok edilmesi sonucunda, zorunlu yer değiştirme ile birlikte başka şehirlere göç edildiği, özellikle DAEŞ' in kontrolündeki yerleşkelere sığınmak zorunda kalındığı belirtilmiştir. DAEŞ' in kontrolü altında bulunan yerlerdeki yeni yaşam kuralları ise çocuklar üzerinde baskı, korku, çaresizlik gibi daha olumsuz etkiler yaratmıştır.

Evimizi, yurdumuzu bıraktığımız için... (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Biz 4-5 yıldır evimizden çıktık bir evden öbür eve gidiyoruz (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Biz zaten sabit bir mahallede değildik. Mesela bu mahalleye geldik burada olay oldu mu

gecesi oradan çıkar başka bir mahalleye giderdik (savaşı evin içinde yaşayan abla çocuk N., 14, K., Ankara).

DAEŞ' in olduğu yerlerde çarşafa girmek zorundasın. Gözler bile açık olmayacak, tül perde ya da gözlük ile kapanacak. Annem doğum yaptığında doğumunu bile çarşafı yaptı. İltihap kaptı onun yüzünden (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Ramazan ayında niyetliydim işte DAEŞ meydana o çocuğun elini kestikten sonra orucum da bozuldu. Ondan sonra da tutamadım (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Oradayken herkesi topluyorlar meydana, herkesin önünde bunu yapıyorlar ve şöyle bir şey var meydana geçen birisi izlemek istemiyorsa sırtını döndüğü an uyarıyorlar kız erkek çocuk fark etmiyor, dur diyor izleyeceksin, izlemezsene seni de onun yanına koyarız. Herkese zorla izletiyorlar çocuklara da. Bir yaşlı kadını soyup dövdüğü için sorgulamadan 15 yaşındaki bir çocuğu 3 gün boyunca kırbaçlayıp ona eziyet ettiler üçüncü günün sonunda ise bir adam geldi DAEŞ den. O kadar boylu ve büyük ki, kapıdan girmesi mümkün değil. Bir tane kılıcı vardı bayağı büyük. Herkesin önünde herkesin yanında gözlerini bağladıktan sonra kafasını kestiler. 10-15 metre kafası şeye gitti uzaklaştı bedeninden. Hırsızlık yapmış dediler ama meğerse o çocuğun hiçbir günahı yokmuş. Sonradan anlaşıldı. Öldükten 3 gün sonra hiçbir suçunun olmadığı anlaşıldı. Ondan sonra hiçbir şey olmamış gibi ailesinden özür dileyip yanlışlıkla biz oğlunuzu öldürdük bizi affedin dediler. Daha önceleri böyle bir şeye cüret edemediler nedeni ise şu: Suriye özgür ordusu orada olduğu için yeltenmiyorlardı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Uçak varillerinden (uçaklardan atılan bombalardan) ve savaştan kaçarken DAEŞ' in kontrolündeki yerlere göç etmek zorunda kalan çocukların, aynı zamanda DAEŞ'in baskı, korku, zorlama gibi olumsuz yönetim biçimlerine maruz kalmaları nedeniyle korunma ihtiyaçlarının daha da arttığı görülmektedir.

Sınımlanacak Ülkeye Doğru: Savaş Altındaki Zorlu Göç Deneyimleri

Çocuklar, sınımlanacak ülkeye geçmek için uzun, yorucu, riskli bir göç yolculuğu yaptıklarını ve para karşılığında yer değiştirebildiklerini ifade etmişlerdir. Bu göç yolculuğu esnasında, çocukların üşüme, açlık, susuzluk, yorgunluk, ölüm korkusu gibi pek çok korunmasız ve güvenliksiz duruma maruz kaldıkları görülmektedir. Aynı zamanda çocukların bir kısmının ise bu zorlu göç yolculuğunu, ebeveynsiz ve koruma gereksinimi yüksek ortamlarda yapmış oldukları dikkat çekmektedir.

Parayla geldik yani her şey paraydı. Türkiye'ye geçene kadar her şey paraydı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Suriye'den kaçak geldik. Kaçak olarak. 5 buçuk-6 saat yol geldik yürüyerek. Yorgunluk ve susuzluk vardı. Su alamadık, yemek aldık, geldiğimde ölü gibiydim. Sonra Jandarma Türk tarafından uyarı şeklinde ateşler açmaya başladı. Silahlar patlayınca korkudan herkes bir yere kaçıyor yere yattıyor ya da bir yerlerin arkasına saklanıyor. İlk girişimiz de asker çok sıkı kontrol yapıyordu, hiç affetmiyordu. O zaman geri dönmek zorunda kalmıştık ama bir sonrakini bekleyip içeriye girdik. Durmadık geçtik. Türkiye'ye huduttan geçtikten sonra 7 gün yatakta yattım, kalkamadım, yorgunluktan ve açlıktan (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Yani mesela sınırdan bir yol oluyor ama güvenli, kayıtlı bir yol değil yani. Sahte bir yol. Ondan sonra sınırdan girmeyi 4-5 kere denedik ama hiç olmadı. En son nehiri denedik... Bir köprüsü var. Nehire girdik, oradan hiç kimse, yakalayamadı bizi. Ondan sonra Türkiye'ye girdik (işe

üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Yol çok zordu geldiğimiz yol çok tehlikeliydi. O kadar yakındı ki ama çamurlu ve yağmurlu bir günde geldiğimiz için uzun sürdü aslında çok uzak değil ama çok zordu ve çok tehlikeliydi. Hatta Türkiye'ye geçtiğimizde, Türk jandarmayı gördüğümüzde, kardeşimin bana ilk sorduğu, artık burada DAEŞ yok değil mi? Kimseyi görmeyeceğiz değil mi oldu (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Yapılan bir araştırmanın bulguları ışığında, zorunlu göç yaşamış 12-18 yaş aralığındaki çocukların, göç yaşamamış çocuklara göre sosyal anksiyete seviyesi anlamlı şekilde farklı bulgulanmıştır (Yağcı, 2017). Ayrıca göç eden ailelerin çocuklarında, davranış bozuklukları, duygu bozuklukları, alışkanlık bozuklukları ve ağır ruhsal bozukluklar gibi olumsuz durumların yaşanma riskinden de bahsedilmektedir (Balcıoğlu, 2007).

Zorunlu göç süreçlerine aynı zamanda, Bölüm 5.2.1. ve 5.2.6.'da da belirtildiği üzere, bomba ve kurşun sesleri, aileden birinin ya da bir tanıdığın ölümüne şahitlik etme, ölüm riski yaşama gibi savaş süreçlerinde yaşanmış olumsuz deneyimlerin de eklenmesiyle, çocukların psikososyal açıdan ciddi risklere maruz kaldıkları dikkat çekmektedir.

Zorlu ve tehlikeli şartlar altında göç etmek zorunda kalan çocukların, göç süreçlerinde, coğrafi koşullar ile güvenlik, beslenme, barınma, konaklama gibi temel gereksinim noktalarında ciddi zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Çocukların, hayatta kalabilme ve ölümden kurtulabilme mücadeleleri, aynı zamanda savaş ve göç süreçlerinde çocukları koruyan etkin bir mekanizmanın olmayışını da gözler önüne sermektedir. Bu durum, göçün çocuk üzerindeki yarattığı ruhsal sorunlar ve kalıcı izleri açısından çocuk yoksulluğunu bir kez daha akla getirmektedir.

Savaş ortamında ve göç süreçlerinde karşılaşılan zorlukların ardından, ***Türkiye'de Yaşam Evresinin İlk Zamanlarına*** bakıldığında ise çocukların sığınılan ülkeye varmaları ile en önemli ihtiyaç olarak belirttikleri can güvenliği ve güvenlik ihtiyacına belli oranda eriştikleri söylenebilir.

Zorunlu Göç Sonrası En Öncelikli Temel Gereksinim: Güvenli Çevre ve Can Güvenliği

Savaş ortamında ve göç süreçlerinde karşılaşılan zorlukların ardından, ***Türkiye'de Yaşam Evresinin İlk Zamanlarına*** geldiğinde ise çocukların yeni ülkeye varmaları ile en önemli ihtiyaçları olarak ifade ettikleri güvenlik ihtiyacına eriştikleri ifade edilmektedir.

Orası (Suriye) daha iyi benim için. Ama burası daha güvenli (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Allah bizi korudu ve savaşın ortasından çıkıp güvenli bir yere girdiğimiz için (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

En büyük mutluluğum ölümden kurtulmamdı (gülüm yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Orada aniden bomba oluyor, savaş oluyor, korkutuyorlar. Onun için güven yok. Ama burada en azından güven var (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Zorlu göç yolculuğu esnasında, ölüm ile burun buruna gelen çocukların; yeni ülkeye ulaşmaları ile can güvenliği gereksinimine eriştiği ve bunun en öncelikli ihtiyaçlar arasında tanımlandığı belirtilmektedir. Çocukların, sığınılan ülkedeki ilk zamanlar için beslenme, barınma, sağlık gereksinimlerinden, güvenlik gereksinimi kadar bahsetmedikleri dikkat çekmiştir. Bu durum, görelilik kavramını akla getirmektedir. Bu noktada, yoksunluğu veya eksikliği uzunca bir süre yoğun biçimlerde hissedilen can güvenliği ve güvenlik gereksiniminin beslenme, barınma, sağlık gibi temel gereksinimleri baskıladığı veya gölgede bıraktığı söylenebilir. Ancak sığınılan ülkede geçirilen zaman ilerledikçe, ihtiyaçlarla ilgili hissedilen algının dengeye daha da ulaştığı ve beslenme, barınma, sağlık gibi temel gereksinimlerin de ifade edildiği gözlenmiştir.

Sığınılan ülkeye varılan ilk zamanlarda, güvenli çevre ve güvenlik ihtiyacının karşılandığını ifade eden çocukların, *Türkiye’de Yaşam Evresinin İlerleyen Zamanlarında* ise (sığınılan ülkede geçirilen zaman arttıkça) özellikle ev dışındaki hayatlarında koruma ihtiyacına ilişkin şikâyetlerinin arttığı görülmektedir.

Daha önce oturduğumuz yerde bize iyi davranmadıkları için başka bir eve taşındık. Ev sahibi iyiydi. Erkek çocukları iyi değildi. Gözleri kötüydü. Farklı bir gözle bakıyorlardı bana. Ondan dolayı çıkmak zorunda kaldık. Bütün mahalle öyleydi kötü gözle bakıyordu. İki aile vardı bizi seven diğerlerinin niyeti de gözü de farklıydı (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Bazen sokakta oynuyorum. Sokak bazen güvenli olmuyor. Zoruma gidiyor. Hangi Suriyeliye vurursa vursun hepsi kardeşim gibi olduğu için zoruma gidiyor (anne ekliyor: geçenlerde çingeneler yeğenlerimi dövdü) (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Türkmenleri daha çok seviyorsunuz (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Çocukların maruz kaldıkları taciz, şiddet, korku, dışlanma gibi sorunlar nedeniyle sığınılan ülkede geçirilen zaman ilerledikçe, güvenli çevre ve güvenlik gereksinimi artış gösterdiği görülmektedir. Bu durum, sığınılan ülkede ilk zamanlarda karşılandığı ifade edilen bir ihtiyacın (güvenlik ve güvenli çevre gereksiniminin), sığınılan ülkede geçirilen zaman arttıkça değişebileceğini ve daha gerçekçi bir dengeye ulaşabileceğini de göstermektedir.

Kız Çocuklarının Artan Güvenlik Gereksinimi: “Ev sahibinin çocukları iyi değildi. Gözleri kötüydü... Bütün mahalle öyleydi kötü gözle bakıyordu”

Görüşme esnasında, bir kız çocuğu, kendisine kötü gözle bakıldığını, bu durumla ilgili sorunlar yaşadığını ve kendini bu gibi risklere karşı korumak için boksa gitmek istediğini ifade etmiştir.

Ev sahibinin çocukları iyi değildi. Gözleri kötüydü. Farklı bir gözle bakıyorlardı bana. Ondan dolayı çıkmak zorunda kaldık. Bütün mahalle öyleydi kötü gözle bakıyordu. İki aile vardı bizi seven diğerlerinin niyeti de gözü de farklıydı (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Kendimi koruyabilmek için en sevdiğin spor boks, bir yumrukta öldüreyim diye. Sevmenin yanında bir de kendini korumak için de istiyor. Eski oturduğum yerde bir adam vardı, hep

böyle arkamdan geliyordu, seni işe götüreyim falan diye. İstemezdim, o dövdi bir ara beni bir bağırdım gitti. Onun için kendini korumak istiyorum (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Görüldüğü üzere, göç eden bazı kız çocuklarının, erkek çocuklarına oranla taciz, cinsel istismar gibi riskler ile karşılaşma ihtimali ve bu risklere bağlı olarak kız çocuklarının korunma gereksinimleri daha fazladır.

Demiröz ve arkadaşlarının (2016) yaptığı çalışmada da, benzer biçimde, sokakta çocukların rahatsız edildiği, özellikle de kız çocuklarının tacize uğradığı belirtilmiştir. Suriyeli aileler ve çocukları yakın çevrede pek fazla insanla iletişime geçemediklerinden çevreye güven duymadıklarını belirtmektedirler. Farklı bir coğrafyada ve farklı bir kültürel çevrede kızlarının şehir yaşantısı içinde güvende olmadıklarını düşünen aileler, toplumdan tedirgin olduklarından kızlarını sokağa çıkartmamaktadırlar (Harunoğulları, 2016).

Alt Sınıftaki Yerleşik (Dışlanan) Bir Grubun, Alt Sınıftaki Yeni Bir Grup ile İlişkisi: İleri Marjinalizasyon Sürecinde Suriyeli Çocukların Korkulu Rüyası

Suriyeli çocuklar, genel olarak hayatlarından memnunken, iyilik hallerinin, Romanlar tarafından bozulduğunu ve Romanlar tarafından gasp, şiddet, aşağılanma, dışlanma, ötekileştirilme gibi pek çok riske maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların, bu noktada, korunma gereksinimlerinin arttığı görülmektedir.

Güzel bir yer seviyorum burayı arkadaşlarım iyi. Güvende hissediyorum kendimi. Kimse benimle uğraşmıyor. Çingeneler hariç tabii. Mesela babam para veriyor, bakkala gidiyorum, bakkala giderken yolumu kesiyorlar dövüyorlar paramı alıyorlar gönderiyorlar (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Buraya gelip böyle hakaret edilip bu çingeneler bizi dövüyor ve ayriyeten bize yardım edilmemesi ve hep bizi aşağılaması ömür boyu hep aklımda kalacak ve kalbimin bir köşesinde hep sızlayacak (üzülerek)... Ağlarım üzüldürüm başka bir şey yapamam ki (sesi değişti) (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Maraş' ta iken biz eve gidiyorduk çingeneler yolumuzu kesti, biz 3 kişiydik. Bir arkadaşımız karşılık verdi, birisini yaraladı diye biz haklıyken haksız duruma düştük. Onları vurduktan sonra Türkler bizi tuttular ve polisi aradılar. Ama biz değil onlar bizimle uğraştılar. Biz savununca kendimizi haksız duruma düştük. Hapis yattık (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Görüldüğü üzere, Suriyeli çocuklar, daha çok Roman vatandaşlar ve Roman akrabaları tarafından şiddet, dışlanma, ayrımcılık gibi olumsuz durumlara maruz kaldıklarını ifade etmektedirler.

Romanlar, genel olarak ortalama gelirleri düşük, yaşadıkları sosyal coğrafyanın en düşük gelirli kültürel topluluklarından. Roman vatandaşların üçte birinin yakını, sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Kadınlar erkeklerden; gençler, yaşlılardan; düşük gelirli, yüksek gelirli sosyal alanlarda daha fazla dışlanmaktadırlar. Ayrıca, kimliklerinin ayrımcılığa ve dışlanmaya

neden olduğunun farkında olup kimliklerini açıkça ifade etmekten çekinmektedirler (Taylan ve Barış, 2015).

Gün'ün (2016), etnisite ve yoksulluk üzerine Romanlar (Çingeneler) ile yaptığı çalışmaya göre de, Romanların etnikleşen ve kronikleşen yoksulluğu önemli ölçüde barındıran aynı zamanda da önemli ölçüde ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalan en belirgin gruplar arasında yer aldığı belirtilmektedir. Ayrıca Gün'ün (2016) yaptığı bu çalışmada, etnisite, Romanlara yönelik önyargılar, kalıp yargılar ve damgalamanın en önemli nedeni olarak ifade edilmektedir. Tüm bu olumsuzlukların ise en başta barınma, eğitim, istihdam ve sağlık gibi toplumsal alanlarda, Romanların etnik ayrımcılık ve ayrımcılıkla beslenen dışlanmaya maruz kalmaları sonucunu doğurduğu belirtilmektedir. Bu nedenle, Romanların yaşadıkları yoksulluğun kronik hale geldiği ve iç içe sorunların geçtiği "Etnikleşen Yoksulluk Döngüsü" nü oluşturduğu ifade edilmektedir.

Görüldüğü üzere, Suriyeli çocuklarında, Roman vatandaşlara benzer sorunlarla karşı karşıya kaldıkları göze çarpmaktadır. Ayrıca, etnisite ile yoksulluk, ayrımcılık ve dışlanma arasındaki ilişki de dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Suriyeliler ile Roman vatandaşların benzer yaşam alanlarını paylaştıkları ve birbirlerine yakın ya da aynı mahallelerde oturdukları gözlemlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda, sosyoekonomik seviyesi düşük olan iki farklı grubun gelir düzeylerinden kaynaklı, benzer gece kondu mahallerinde yani kirası daha düşük mahallelerde kesişmesinin sonucu olarak da değerlendirilebilir. Diğer taraftan ise sosyoekonomik açıdan alt sınıfa mensup yerleşik bir grubun (Roman çocukların), sosyoekonomik açıdan daha zayıf ve daha yeni olan bir grup (olan Suriyeli çocuklar) üzerinde tahakküm kurduğu ve şiddet eğiliminde olduğu dikkat çekici bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca buradaki ayrımcılık ve dışlanma sürecinin, daha önce Bölüm 5.2.1.'de değinildiği üzere, nöbetleşe yoksulluk kavramı ile ilişkisi olduğu gibi özellikle kent marjinalizasyonu ve ileri marjinalizasyon süreci ile yakinen ilişkili olduğu söylenebilir.

Sağlık Sektöründe Karşılaşılan Zorluklar

Koruma ihtiyacının diğer bileşenleri sosyal güvence ve sağlık ihtiyacının karşılanması iken Bölüm 5.2.1.'de de değinildiği üzere, Suriyeli çocukların sosyal güvence ve sağlık konularında da sorunlar yaşadıkları ifade edilmiştir. Çocukların sağlık hizmeti için kimliğe ihtiyaç duyduğu ancak kimliklerinin olmadığı, kimlikleri olan çocukların ise dilden kaynaklı hastane süreçlerinde yanlış tanı, yanlış müdahale veya Suriyeli olmalarından kaynaklı ayrımcılık ve dışlanma gibi sorunlarla karşılaştıkları belirtilmiştir. Ayrıca Suriye'deki sağlık hizmetleri ile

karşılaştırıldığında, Türkiye'deki sağlık hizmetlerinin yeterli, verimli ve kapsamlı olmadığı vurgulanmıştır.

Hiçbirimizin kimliği yok bizimiz hastalansa hastaneye gidemiyoruz (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Suriye'de olsa şey mesela, zaten bütün doktorlar anlayacak her hangi bir doktora gidecem ya da mesela doktor eve gelecek, beni muayene edecek. Yani zaten mesafeler filan da yakın. Muayene edebilir mesela. Hem her doktorun zaten özel bir kliniği var. Oraya gidebilirsin. Hiçbir sorun yok yani. Tamam, hastane falan, bir de orada zaten özel bir hastaneler falan var. O kadar bir pahalı değil. Bu yüzden oraya gidebilir mesela, daha muayene iyi. Daha ucuz, daha uygun. Yani tabii ki de bundan daha iyi olur (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Kaza sonrası ameliyatım Konya'da oldu. Mesela burada Ankara Üniversitesi'ne gidiyorum. Orada doktor bir röntgen alıyor, ondan sonra ne olacak hiç bir şey söylemiyor. Konya'ya bu ameliyatı yapan doktora git o yapsın diyor. Biliyorsun benim oraya gidecek durumum yok. İkincisi masraf olacak. Başvuru yaptım ilaçlar için kimse destek vermedi. Bu yatakta oturuyorum (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Benim mutsuz eden sadece burnumun durumu. Burnum hep kapalı sağlığımla ilgili başka korktuğum bir şey yok ama her şeyimi etkiliyor burnun. Uyurken de nefes alamıyorum. Nefes aldıkça, okudukça ve düşündükçe daha çok başım ağrıyor ve devamını getiremiyorum. Bazen başıma vuruyor baş ağrısından dolayı burnumdan kan geliyor kurani okumaya çalıştığım da nefesim yetmiyor ayetin sonunu getiremiyorum (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Çocukların Türkçe bilmiyor olmaları veya hizmet veren sağlık personelinin Suriyeli çocukların dilini anlamıyor olmalarının, eksik iletişime ve yanlış tanımlara neden olabileceği görülmektedir. Bazı çocukların ise ciddi sağlık sorunları olduğu halde buna çözüm bulunamadığı ifade edilmiştir. Ayrıca, kazada ayağı kırılan engelli çocuk, sağlık ve bakım gereksinimlerinin yeterli düzeyde karşılanmadığını belirtmiştir. Bu durum, engelli sığınmacı çocukların sağlık gereksinimlerine ilişkin tedavi, bakım, ilaç ve rehabilitasyon gibi noktalarda da bazı güçlüklerin olduğuna işaret etmektedir.

Demiröz ve arkadaşlarının (2016) yaptıkları çalışmada da, benzer biçimde, Suriyeli ailelerin, engelli çocuklarının teşhis ve tedavi süreçlerinde zorluklar yaşadıkları; aynı zamanda engelli çocukların iletişimde, tedavi almaya gittiklerinde ve tedavi masraflarının karşılanmasında da güçlükler yaşadıkları belirtilmiştir.

Verilerden anlaşılacağı üzere, bu noktada, sağlık gereksiniminin karşılanması süreçlerinde, iletişim sorunu, (dil, ırk, kültür açısından) farklı olmak ve sosyal güvence eksikliği, sağlık hizmetinin verimliliğini olumsuz etkilemektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 2. maddesine göre, taraf devletler, sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa (yani sığınmacı ve göçmen çocuk da dâhil), kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt etmek durumundadırlar (Çakırer Özservet

ve Sirkeci, 2016). Sözleşmede durum böyleyken, Suriyeli çocukların sığındıkları ülkede bazı konularda fırsat eşitsizliğine ve ayrımcılığa maruz kaldıkları ifade edilmektedir.

Çocuk işçiliği: “Onlar okuyor biz çalışıyoruz”

Suriyeli çocukların güç şartlarda, yoğun biçimlerde çalıştıkları ifade edilmiştir. Çocuklar ile yapılan görüşmeler neticesinde, çocukların çoğunun, ailelerinin düşük gelirli olması, ebeveynlerin çalışmaması veya borçlarının olması nedeniyle çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda çocuğun koruma gereksinimi içerisinde yer alan korunma ve güvenlik gereksiniminin yeterli düzeyde karşılanamadığına da işaret etmektedir.

Bununla birlikte çocuklar zor şartlarda, düşük ücretlerle, uzun zamanlı çalıştırıldıklarını ve zaman zaman iş yerinde ayrımcılığa maruz kalabildiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, çocuklar okula gitmek istedikleri halde çalışmak zorunda kaldıklarını hüznle dile getirmişlerdir.

Emeğimin karşılığını almıyorum. Sabah sekizden akşam sekize kadar günlük 25 lira (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

İlk geldiğimde sabah 6'dan akşam 6'ya kadar 25 lira için çalışıyordum. Durumumuz çok çok kötüydü, mecbur çalıştık (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Patron çok iyi, namaz kılıyorlar mesela, namaz kılmayan bir çocuk falan olursa, onu işe almıyorlar mesela, çok iyi de davranıyorlar. Yani onun için devam ettim şimdiki işe (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Benim yaşındaki Türkler ile pek fark görmüyorum onlar okuyor biz çalışıyoruz (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Künefeci de çok iyiydim. 75 TL haftalık alıyordum çok iyiydi. Ama mezecideyken çok çalıştırıyordu. Haftalık 50 TL veriyordu (gülür yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Türkiye'ye geldikten 4 ay sonra işe başladım. Dört işe girdim. Mobilyadan başka iki tane işe daha girdim. Önceden bir yerde çalıştım, mobilya işiydi. Suriyeli olduğum için haftalık 120 TL veriyorlardı. Türklere 300 TL veriyorlardı. Aylık 500 TL falan hiçbir şey etmiyor. Bir de orda haşhaş, esrar, kokain, uyuşturucu içiyorlardı. Ondan bu işi buldum daha uygun bir iş (aylık 750 TL), yani bir de patronu tanıdık bir patron, o yüzden buraya başladım (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Okul çağındaki çocukların okula gitmeleri gerekirken, sosyoekonomik durumlarından kaynaklı çalışmaya sürüklenmeleri, zor ve riskli şartlarda yoğun biçimlerde çalıştırılmaları ve iş ortamlarında Suriyeli oldukları için farklılıklarından kaynaklı ayrımcılığa maruz kalmaları, çocukların koruma gereksiniminin ve korunma hakkının yeterli düzeyde karşılanamadığını da göstermektedir. Ayrıca, görüşmeler esnasında, ailelerin çoğunun, çocuklarının çalışmasını istemedikleri ancak savaş ve göç süreçlerinin yarattığı aşırı yoksulluk nedeniyle buna mecbur kaldığı ifade edilmiştir.

Buz'un (2004) yaptığı çalışmada da, benzer biçimde, sığınmacıların neredeyse tamamının (% 94,7'sinin) ekonomik sorun yaşadığı belirtilmiştir. Bu noktada, aşırı yoksulluğun ve kitlesel göç

süreçlerinin çocuk işçiliği ile de doğrudan ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Degirmencioğlu ve diğ., 2008). Ayrıca, yoksullaşan ve destek hizmetlerinden yoksun kalan ailelerde yetişen çocuklar için çalışma hayatının kaçınılmaz bir durum olmaya başladığı söylenebilir (Acar, 2006). Bu noktada, çocukların çalıştırılması hususunda, ailelerin, yoksulluk ve işsizlik nedeniyle çocuk işçiliğine bağımlı kılan bir tavır geliştirdiği görülse de (Acar, 2010), çocuk işçiliği ile ilgili olarak, anne ve babalar, çocuklarını çalıştırmak istemediklerini ancak aksi halde geçinmelerini sağlamanın çok zor olduğunu belirtmişlerdir (Demiröz ve diğ., 2016).

Buradaki verileri benzer biçimlerde destekleyen yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Yılmaz (2013)'ın MAZLUMDER bünyesinde yaptığı araştırmaya göre, çocuk işçiliğine maruz kalan mülteci çocuklar ile ilgili ciddi sorunlar bulunmaktadır. Örneğin, Halepli bir baba "Suriye'de iken iki kızım üniversiteye gidiyordu, burada yaklaşık iki aydır tekstil atölyesinde 11-12 saat ayakta çalışıyorlar. Daha önce Suriye'de hiç çalışmadılar, şimdi akşam ayakları şişmiş hâlde eve geliyorlar. Biri aylık 500 TL alıyor, diğeri 400 TL alıyor, üçüncüsü de yeni başladı." demiştir. Çalışma ücretleri sorulduğunda ise "Pazarlık yapma şansımız yok, kaç para verirlerse razı olmak durumundayız." şeklinde cevap verilmektedir. İşverenlerin Suriyeli mültecileri ucuz işgücü olarak kullanmaya devam ettiği, örneğin geçen yıl 850 TL aylık alan Suriyelilere bu yıl en fazla 600 TL ödendiği ifade edilmektedir. Çocuklar dahi olmak üzere çok sayıda Suriyelinin bu şartlar altında çalışmak zorunda kaldığı tespit edilmiştir.

Atasü-Topcuoğlu'nun (2014) yaptığı araştırmaya göre, çocuk işçiliğinin ucuz işgücü nedeniyle Suriyelilerin yaygın yaşadığı illerde yaygın olduğu belirtilmiştir. Çocuk emeğinin kullanıldığı alanların ise tekstil sektörü, inşaat işçiliği, hizmet sektörü, mevsimlik tarım işçiliği ve çobanlık olduğu aynı zamanda iş güvencesiz, sigortasız çalıştırılan çocukların işveren tarafından suistimal edilebildiği ifade edilmiştir.

Çocuk işçiliği, bugün sadece yoksul kesimi tehdit eden bir sorun değil artık mülteci çocukları içine alan bir girdap olarak da karşımızda ve göz önündedir. Çalışan çocuklar, kötü beslenme, çeşitli kazalar, şiddet eğilimi, sokak yaşamına veya suça karışmaya kadar uzanan çeşitli risklerle karşılaşabilmektedirler. Bu nedenle çalışan çocukların sosyal, kültürel ve sportif açıdan kendilerini geliştirmelerine fırsat vererek, bu eşitsizliği giderecek düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır (Çakırer Özservet ve Sirkeci, 2016).

Çalışmanın bu bölümü, koruma gereksinimi kapsamında ortaya çıkan verilerin ihtiyaçların karşılanma biçimi ve haklar ile bağlantısını ele almaktadır (Bkz: Tablo 9 ve EK 9).

Tablo 9. Koruma Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılanma Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı

ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	İHTİYACIN KARŞILANMA BİÇİMİ	BM ÇHS'DEKİ HAKLAR İLE BAĞLANTISI (Erişiminde Zorluk Yaşanan Haklar)	
Koruma Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimler için) <i>Yıkıcı ve Engelleyci Mekanizma</i> (Diğer ihtiyaçların görünürlüğü azalttığı ve onları gölgelediği zamanlar ile DAES'in kontrolündeki yerlerde baskı ve tahakküm ilişkilerine dönüştüğü zamanlarda)	Bedensel ve sosyal bütünlüğün korunması, sosyal çevre, sosyal güvence, sağlık hakları; güvenlik, güvenli çevre, aile, iş, koruma vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar Yaşamı sürdürebilme ihtiyacıyla doğrudan bağlantılıdır	Yaşama Hakkı, Gelişme Hakkı, Korunma Hakkı, Katılım Hakkı Ayrım Gözetmeme İlkesi, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi

Yaşamı sürdürebilme ihtiyacı ile doğrudan ilişkili olan koruma ihtiyacının, Suriye'deki savaştan önce karşılandığı ancak savaşın başlaması ile bozulmaya başladığı ifade edilmektedir. Suriye'deki savaştan önce genel olarak çocukların bedensel bütünlüklerinin ve aile bütünlüğünün sağlandığı, sosyal güvenceye sahip olduğu, sağlık sisteminden faydalandığı ve güvenli bir sosyal çevrenin olduğu öne çıkmaktadır. Savaşın başlaması ile birlikte ise bu noktadaki ihtiyaçların karşılanmadığı ve bu nedenle çok sayıda zorluk ile karşılaşıldığı dikkat çekmektedir.

Özellikle Suriye'deki savaş ile birlikte çocukların bombalar, (uçaklardan atılan patlayıcı) variller ve kurşunlar altında kaldıkları; (ev, sokak, okul, mahalle gibi) yaşam alanlarının yok edildiği; neredeyse her çocuğun bomba sesini bildiği; çocukların büyük kısmının ailesinden, akrabalarından veya arkadaşlarından birinin ölümüne tanıklık ettiği hatta çok kez ölümle burun buruna geldiği çocuk refahı açısından son derece riskli veriler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocukların aile bütünlüğü, yaşam alanları, sosyal çevreleri ve ruh sağlığı üzerinde ciddi düzeyde kalıcı izler bırakabilme özelliği bulunan savaş ortamı, çocuklar üzerinde biyopsikososyal açılardan ciddi risklere neden olmuştur. Ayrıca savaş ortamında, kız çocuklarının cinsiyetlerinden kaynaklı istismar, kaçırılma ve tecavüz gibi risklere daha açık olduklarını işaret eden verilere rastlanılmıştır. Bu süreçlerde, kız çocukları için risk faktörlerinin daha da fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Bölüm 5.2.1. ve 6.1.2.1.'de yaşamı sürdürebilme gereksinimi kapsamında da ifade edildiği üzere, çocukların savaş esnasında her hangi bir sağlık ve düzenli bir gelir sistemine sahip olmadığı hatta şiddetli bir yoksulluk ile mücadele halinde oldukları görülmektedir. Bu durum, diğer taraftan savaş ve zorunlu göç sürecinde, kâğıt üzerinde var olan ancak uygulamada çocukları yeterli düzeylerde koruyabilen işlevsel sayılabilecek ulusal ve uluslararası mekanizmaların yetersizliğine de dikkat çekmektedir. Suriye içerisindeki ve Suriye'den sınır ülkeye geçişteki göç evresinde de, benzer zorluklar ile karşılaşıldığı ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak göç rotasında karşılaşılan terör, zorlu göç koşulları, para karşılığında insan kaçakçılığı vb. riskler karşısında da, çocukların yeterli biçimde korunamadığı belirlenmiştir.

Sınır ülkelere geçiş sürecinde ise bazı çocuklar, sınır kapılarından normal bir şekilde giriş yaptıklarını ifade etmişlerken, bazıları ise belli bir dönemden sonra sınır kapısından girişin yasaklandığını ve kaçak girmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu sırada ciddi hayati riskler yaşandığı hatta sınırdan girerken üzerlerine kurşun sıkıldığı ve yanlarında bulunan bazı insanların öldüğü ifade edilmiştir. Bu noktada, savaş ortamından kurtulmaya çalışan çocukların, sınır ülkelere geçiş süreçlerinde de güvenlik sorunları ile karşılaşabildikleri görülmektedir. Bu durum, savaş altındaki zorunlu göç ve uluslararası göç süreçlerinde, hem yaşamı sürdürebilme, hem de koruma gereksinimi içerisinde ele alınan hayatta kalma ve güvenlik gereksiniminin, çocuklar açısından yetersizliğine de işaret etmektedir. Bu durum, aynı zamanda savaş ve göç gibi afet ve kriz ortamlarında, çocukların korunma gereksinimlerinin karşılanamadığını ve çocuk haklarına erişim ile ilgili yasal mekanizmaların görünür olmadığını göstermektedir.

Öte yandan, ortaya çıkan bu olumsuz tablo, hem çocukların *yaşama, gelişme ve korunma haklarının*, hem de *çocuğun yüksek yararı ilkesinin*, savaş ve göç süreçlerinde ulaşılabilir ve işlevsel bir durumda olmadığını da işaret etmektedir. Bu noktada, çocuklar ve siviller açısından son derece büyük riskler barındırabilen bu süreçlerin, “*Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol*”, “*Savaşta Sivillerin Korunması ile ilgili Cenevre Sözleşmesi*” ve “*Uluslararası Silahlı Çatışmalardan Korunmayla ilgili Cenevre Sözleşmesindeki Ek Protokol*” ile belirlenen korumaları sağlamadığı belirlenmiştir.

Çocukların, Türkiye'deki Yaşam evresine gelindiğinde ise Türkiye'ye ilk ulaşıldığında, can güvenliğinin sağlandığı, ölümün geride kaldığı ve bu güvenlik hissinin her şeyden daha önemli olduğunu ortaya koyan ifadeler ile karşılaşılmıştır. Bu noktada, Bölüm 6.1.2.1.'de de belirtildiği üzere, çocukların can güvenliği ve güvenlik ihtiyaçları, diğer temel gereksinimlere oranla daha ön plandadır. Ancak yeni ülkede geçirilen zaman arttıkça ve can güvenliği riski azaldıkça, yaşamı sürdürebilme noktasındaki (beslenme, barınma gibi) temel gereksinimler daha çok hissedilmiştir.

Ev dışında geçirilen zamana ilişkin süreçlere bakıldığında ise bazı çocuklar, çevredeki halkın dışlayıcı ve ayrımcı muamelelerine maruz kalmaktadırlar. Bu durum, özellikle mahallede, sokakta, okulda ya da şehrin herhangi bir yerinde zaman geçirecek olan sığınmacı çocuklar için güvenli çevreye duyulan ihtiyacı daha da artırmaktadır. Yine bu noktada, bazı kız çocuklarına, sokakta veya yaşam alanlarında, kötü niyetle bakıldığı ve taciz edildiği ifade edilmiştir. Bu durum, sığınmacı kız çocuklarının, sığınmacı erkek çocuklarına ve ülkedeki diğer kız çocuklarına oranla daha fazla risk altında olabildiklerini dolayısıyla korunma gereksinimlerine daha fazla ihtiyaç duyduklarını da göstermektedir.

Bununla birlikte, Suriyeli çocukların diğer yerli halktan öte, özellikle Romanlar tarafından şiddet, gasp, dışlanma ve taciz gibi olumsuz durumlara maruz kaldıkları belirtilmiştir. Bu noktada, Suriyeliler ile Roman vatandaşların, sosyoekonomik yetersizlikten kaynaklı kira gideri düşük olan ve kentsel dönüşümün başlamak üzere olduğu benzer yerlerde ikamet ettikleri gözlenmiştir. Bu mahalleler, aynı zamanda gettolaşmanın yoğun olduğu kentsel güvenliğin ise az olduğu banliyö mahalleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yetersiz fiziksel ve sosyal etkileşim alanları, çocukların hizmetlere erişim süreçlerini, yapabilirliklerini ve güvenliklerini de azaltmaktadır.

Büyük oranda sosyoekonomik düzeyin yarattığı bu benzer yaşam alanlarındaki mahalle, park, okul gibi ortak kamusal alanlar ise sosyoekonomik açıdan alt sınıfa mensup olan farklı grupların etkileşimlerine, karşı karşıya gelmelerine ve farklı ilişkiler geliştirmelerine zemin hazırlamaktadır. Bu etkileşim ve karşılaşmalar esnasında ise daha yerleşik durumda olan alt sınıftaki bir grubun (Roman vatandaşların), yine en alt sınıfta bulunan yeni bir gruba karşı uyguladığı baskı ve şiddet ilişkileri dikkat çekici bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum aynı zamanda, zaman zaman dışlanan, ayrımcılığa maruz kalan ve ezilen bir grubun, sosyoekonomik ve güç ilişkileri açısından altında yer alan yeni bir gruba, kendi maruz kaldıkları olumsuz davranışları sergilemesi olarak da düşünülmektedir. Bu noktada, sosyoekonomik ilişkiler ve güç ilişkileri açısından Suriyelilerin, Roman vatandaşların altına konumlandığı veya Suriyelilerin ülkemize gelmeleri ile birlikte Romanların bir üst basamağa terfi ettiği söylenebilir. Bu durum, aynı zamanda, nöbetleşe yoksulluk kavramındaki, yoksulluğun devir edilmesi ve devir alınması süreçlerini akla getirdiği gibi özellikle Bölüm 5.2.1’de yer alan Wacquant’ın ortaya koyduğu kentsel marjinalizasyon ve ileri marjinalizasyon kavramlarını da akla getirmektedir. Bu noktada, kentsel marjinalizasyon süreçleri ile kentte dışlanan ve kentin çöküntü alanlarında yaşayan kentsel marjinalilerin, kendi aralarında yarattığı bu ilişki biçiminin ileri marjinalliğe veya ileri marjinalizasyona neden olduğu görülmektedir. Kentsel yaşam ortamlarında, Suriyelilere göre daha güçlü ve daha yerleşik bir baskın kültür konumunda bulunan Romanların yapılandığı bu ilişki biçimi, diğer taraftan ise daha güçsüz olan ve güç paylaşımının dışında kalan Suriyeliler için daha dışlayıcı bir konum ve dezavantajlı bir kimlik oluşturmuştur. Bu durumun, toplum içerisinde

ayrımcılığa maruz kalma ve dışlanma deneyimleri olan Roman vatandaşlar tarafından, Suriyelilere uygulanması ise kent marjinalizasyonu ve ileri marjinalizasyon süreçlerinin görünürlüğü açısından önemli görülmektedir.

Ayrıca görüşülen Suriyeli çocukların bir kısmı, Suriye'deki sağlık sistemi ve sosyal güvenceleri ile Türkiye'dekini karşılaştırarak sağlık sistemlerinden ve sosyal güvence mekanizmalarından yeterince faydalanamadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle vatandaş olamamanın ve sosyal güvenceye sahip olmamanın hizmetlerden yararlanma süreçlerini olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Bu noktada ise muayene ve ilaç hizmetlerinin kendi ülkelerindeki yeterlilikte olmayışı yanında, bakıma muhtaç (özel gereksinimli veya engelli) çocuklara yönelik özel hizmetlerin yeterli olmaması karşılaşılan zorluklar arasında yer almaktadır. Bununun yanında, hastane personelinin Arapça, çocukların ise yeterli düzeyde Türkçe bilmemelerinden kaynaklı, sağlık hizmetlerinden faydalanma süreçlerinde, hastalıklarına dair şikâyetlerini tam aktaramadıklarını belirtmişlerdir. Buna bağlı olarak ise yanlış tanı koyma ve yanlış tedavi uygulanma gibi zorluklarla karşılaşıldığı gözlenmiştir. Sağlık hizmetine dair yaşanan bu olumsuzluklar, koruma gereksinimi kapsamında ele alınan sosyal güvence ve sağlık sistemine ilişkin yaşanan sorunları da ortaya koymaktadır. Bu durum, mülteciler ile sığınmacılara duyarlı kamusal hizmetlerin eksikliğini ve çocukların kamusal hizmetlere erişimleri ile ilgili zorlukları da işaret etmektedir.

Aynı zamanda çocukların çoğu, yoksul ailelerin üyeleri olmaları nedeniyle çalışmak zorundadırlar. Çalışan çocuklar, Suriyeli işverenlerin sundukları şartların daha iyi olduğunu ve kendilerine daha iyi davrandıklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan ise bazı Türk işverenlerin kendilerine kötü muamelede bulduklarını, dinlenmek için yeterli izni vermediklerini ve az ücretle çok çalıştırdıklarını dile getirmişlerdir. Çalışan çocuklar, bunlara ek olarak, çocuk işçiliği esnasında iş yerinde dışlanma, yoğun ve riskli çalışma ortamı, emeğin karşılığını alamama gibi sorunlarla karşılaştıklarını da ifade etmişlerdir. Bu noktalarda yaşanan olumsuz durumlar, aynı zamanda, çocukların sosyal güvence ve gelir güvencesine sahip olmamaları nedeniyle korunamadıklarını da göstermektedir.

Yoksulluk ve yoksulluğun çocukları sürüklediği çocuk işçiliğinin, çocuk üzerinde yarattığı en önemli engellerden bir diğerinin ise anlama gereksinimi kapsamında ele alınan okullaşma ve eğitim süreçleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu noktada, aile ekonomisine katkı sunmak zorunda kalan çocukların, çocuk işçiliğinin yarattığı pek çok sorun yanında zamanla eğitim süreçlerinden koptukları ya da eğitim süreçlerine hiç dâhil olamadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda çocukların, ileride sosyal güvenlik sistemi ile nitelikli istihdam sektörüne ulaşamamalarına ve eğitilmiş birer birey olamadıkları için kendi çocuklarının yetiştirilmesinde de

(yoksulluk, yoksulluk kültürünün aktarılması vb.) olumsuzlukların yaşanma ihtimalini artırmaktadır.

Görüldüğü üzere, çocukların ülkemizdeki yaşam süreçlerinde, koruma gereksinimi kapsamındaki bazı ihtiyaçları karşılanamamaktadır. Bu noktada özellikle çocuk işçiliği esnasında ihmal, istismar ve sömürü gibi risklerin hissedilmesi; çocuk işçiliğinden kaynaklı okullaşamama; sağlık sistemi, gelir güvencesi ve sosyal güvence gibi noktalardaki şikâyetler; yaşam çevresi içerisindeki maruz kalınan ayrımcı ve şiddet içerikli eşitsiz muameleler; kız çocuklarının maruz kaldıkları taciz durumları gibi olumsuzluklar; çocukların *korunma, katılım, yaşama, gelişme* ve *ayrımcılık gözetmeme* hakları ile ilgili erişim zorluklarını da akla getirmektedir. Oysa çocuğun *üstün yararı ilkesinden* ve *korunma hakkından* hareketle burada bahsedilen risklerin ve sorunların aksine, her çocuğun her türlü riske karşı korunma gerekliliği BM çocuk hakları sözleşmesinde açıkça yer almaktadır.

Max-Neef (1991)'in ihtiyaç matrisinden ve çocuklarla yapılan görüşmelerden hareketle, yaşamı sürdürebilme gereksinimi ile birlikte koruma gereksiniminin de göç süreçlerindeki çocuklar için hayati ve kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada, koruma ihtiyacının en temel gereksinimler arasında yer aldığı ve çocukların diğer ihtiyaçlarının karşılanması için de son derece önemli olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle, koruma ihtiyacının *iş birliğine dayalı bir mekanizma* yaratarak diğer ihtiyaçların karşılanmasını ve onlara erişimi kolaylaştırdığı dikkat çekmektedir. Örneğin verilerden hareketle, savaş döneminde, çocukların yaşam alanlarındaki (evlerdeki, okullardaki, mahallelerdeki ve sokaklardaki) güvenlik ve güvenli çevre (koruma) ihtiyacı karşılanmadan, onların okula gidebilmesi; eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetlerden faydalanabilmesi; parklarda, sokaklarda veya mahallelerde, arkadaşlarıyla birlikte oynayabilmesi; ailelerinden birinin çalışabilmesi; kendini evinde güvenli hissetmesi gibi durumların pek mümkün olmadığı görülmektedir.

Koruma gereksiniminin iş birliğine dayalı bir mekanizma yaratmasının yanında savaş ortamında ve DAESH'in kontrolündeki yerlerde ise *yıkıcı ve engelleyici bir mekanizma* yarattığı durumlara da rastlanmıştır. Bu noktada, savaşın, terör olaylarının ve zorunlu göçün en çetin zamanlarında çocukların yaşadıkları ölüm korkusu, yas, kayıp, anksiyete, tedirginlik, mutsuzluk gibi sağlık sorunları nedeniyle çocukların diğer ihtiyaçlarının hissedilmesini veya görünür olmasını engellediği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte çocukların, savaş ortamlarından kaçarlarken sığınmak zorunda kaldıkları DAESH'in kontrolündeki yerlerde, bir taraftan can güvenliği ve güvenlik gereksinimi karşılanırken, diğer taraftan ise anlama, katılım, özgürlük, yaratıcılık vb. gereksinimlerinin karşılanmasının engellendiği görülmektedir. Diğer ihtiyaçların karşılanmasını engelleyen bu durumlar, koruma gereksiniminin *iş birliğine dayalı bir mekanizma* yaratmasının yanında *yıkıcı engelleyici bir mekanizma* yarattığı durumların da olduğunu göstermektedir.

Max-Neef'in insani ihtiyaçların giderilmesi matrisinde yer alan ‘‘Varoluş (being)’’, ‘‘Sahip olma (having)’’, ‘‘Eyleme (doing)’’ ve ‘‘Etkileşim (interacting)’’ açısından (Bkz: Bölüm 2.1.2.) ele alındığında da Koruma gereksinimine ilişkin bazı sonuçların ortaya çıktığı söylenebilir. Bu noktada, koruma gereksiniminin karşılanması için önemli görülen konut, sokak, mahalle, park vb. yaşam alanlarının çocuklar için yeterli özellikleri barındırmadığı dolayısıyla koruma ihtiyaının karşılanabilmesini destekleyen yeterli bir etkileşim (interacting) mekanizmasının olmadığı görülmektedir. Benzer biçimde, bu süreçlerde sosyal güvence, sağlık sistemi, gelir güvencesi, vatandaşlık hakları, aile bütünlüğü vb. gereksinimlere yeterli düzeyde sahip olunamaması (having) aynı zamanda çocukların iş birliği, dayanışma, yardım alma ve (zellikle ruhsal anlamda) iyileşme (doing) süreçlerini de olumsuz etkilemiştir. Ortaya çıkan bu olumsuzluklar yanında varoluş (being) açısından Suriyeli ocukların yaşamlarında bakım, özerklik, dayanışma ve yaşam dengesinin sağlanması yönelik mekanizmaların da yeterli düzeyde yer almadığı görülmektedir. Bu noktalarda, ortaya çıkan yetersizlikler ise çocukların koruma ihtiyaçlarının beklenen düzeyde karşılanmasına engel olmaktadır.

5.2.3. Anlama Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Anlama gereksinimi, daha önce Bölüm 2.1.2.'de de belirtildiği üzere öncelikle ‘‘Doğru bilgiye ulaşım hakkı ve eğitim hakkını’’ içermektedir. Bununla birlikte, ‘‘Eğitim, Okur-yazarlık, etkileşim mekanizmaları, disiplin, öğretmenler, yöntem, eğitim politikası ve iletişim politikası’’ vb. süreçler de anlama ihtiyaı kapsamında ele alınmaktadır.

Suriyeli ocuklarla yapılan görüşmeler sonucunda, anlama ihtiyaı kapsamında, eğitim-ğretim süreçlerine, ğretmen-ğrenci ilişkilerine ve bu süreçlerdeki zorluklara ilişkin veriler elde edilmiştir. Anlama ihtiyaına ilişkin elde edilen bu verilerin ise ocukların Suriye'deki savaş öncesi, savaş süreci ve savaş sonrası dönemlerdeki eğitim-ğretim durumları yanında Türkiye'deki eğitim-ğretim süreçleri üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir.

Anlama gereksinimi başlığı altında ne çıkan gereksinimlere ve karşılaşılan zorluklara bakıldığında ise kronolojik olarak Tablo 10'daki ereve ile karşımıza çıktığı görülmektedir (tablonun tamamı için Ek 8'e bakınız).

Tablo 10. Anlama Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar

5.2.3. Anlama Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Öncesi Dönem
	Çocukların Eğitim-Öğretim Süreçleri: <i>“Eğitim odamız vardı... Hocalarımız özel geliyordu”</i>
	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Eğitim Hayatına Yansımaları: <i>“Suriye’de büyüyen kızları okula göndermezler”</i>
	Eğitim Süreçlerinde Şiddet Eğilimi: <i>“Orada öğrencileri dövmek serbestti, burada öğrencileri dövmüyorlar”</i>
	Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem
	Savaş Ortamının Eğitim Hayatına Yansımaları: <i>“Bir ara okuldayken çocuklar da içindeydi ve birden üstüne bomba düştü, herkes koşmaya başladı”</i>
	Göç Evresi
	Zorunlu Göç Süreçlerinde Çocukların Eğitim Hayatı: <i>“Okula hiç gitmedim. Tam gidecek durumdaydım. Bir yerden bir yere geçiş yaptığımız için olmadı”</i>
	Türkiye’de Yaşam Evresi
	Sığınılan Ülkedeki Eğitim-Öğretim Süreçleri
	Okullaşma Sorunu: <i>“Orada en azından okuyorduk, ders çalışıyorduk. Buradaysa ne ders çalışıyoruz, ne okul, ne bir şey”</i>
	Eğitim Sürecinin Önündeki Engeller/ Okullaşmayı Zorlaştıran Faktörler
	Dil Sorunu ve Akademik Başarısızlık: <i>“O anlarda kendimi eşek gibi hissediyorum. Utanıyorum konuşamadığım için”</i>
	Yoksulluk, Çocuk İşçiliği ve Okullaşamama: <i>“O değil de, asıl benim çantayı taşıyıp okula gidip gelmem gerekiyor”</i>
	Eğitime Erişimde Cinsiyet Eşitsizliği: <i>“Okula gitmiyorum. Çok istedim ama okullar birleşik olduğu için göndermediler”</i>
	Fiziki Koşullar, Materyal ve Müfredat Yetersizliği
	Öğretmen Öğrenci Etkileşimi: <i>“Suriyeli okul olduğu için öğretmenler çok kötü. Hiç iyi eğitim vermiyorlar”</i>
	Eğitim Süreçlerinde Akran Zorbalığı ve Dışlanma: <i>“Canı sıkıldıkça beni okulun arkasına götürüyor dövüyorlar, geri getiriyorlar”</i>
	Kayıp Nesiller: <i>“Buradaki Türk okullarına da gitmiyorum yaşım büyük olduğu için”</i>

Çocuklar, *Suriye’de Yaşam Evresinin Savaş Öncesi Döneminde* genel olarak daha düzenli bir eğitim hayatlarının olduğunu ifade ederlerken; savaşın başlaması ile birlikte eğitim ortamlarındaki risklerin arttığını, güvenlik nedeniyle okul hayatından uzaklaşmak zorunda kaldığını ve buna bağlı olarak savaş sürecinde anlama ihtiyaçlarının arttığını ifade etmişlerdir.

Çocukların Eğitim-Öğretim Süreçleri: “Eğitim odamız vardı... Hocalarımız özel geliyordu”

Çocuklar, savaş öncesi dönemde, okula gidebildiklerini ve eğitim-öğretim süreçlerine dair ihtiyaçlarının büyük oranda karşılandığını ifade etmişlerdir. Hatta bazı çocuklar özel eğitim odaları, özel hocalar ve okula götüren özel şoförler gibi imkânlarının da olduğunu belirtmişlerdir.

Suriye’de, bir de okula gidiyordum falan yani hayat normaldi (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Hepimizin orada kendine ait odası vardı ve geniş bir evimiz vardı. Bir de sadece eğitim odamız vardı. Öğretmenlerimiz geldiğinde o odayı kullanıyorduk. Hocalarımız özel geliyordu. Biz kardeşler ve yeğenler olarak o odaya geçiyorduk ve bize özel ders veriyorlardı (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Durumumuz çok iyiydi özel şoförlerimiz vardı. Bir de ayrıyeten özel hocalarımız vardı, gelip evde eğitim verirlerdi (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Sabah erken kalkardık okula giderdik. 4. Sınıfa gidiyordum Suriye'deyken. Saat yedide evden çıkıp birde dönerdik. Annem her zaman yemeği hazır ederdi, ne zaman okuldan gelsek yemek yer, sonra uyurduk, dinlenirdik. Okuldan çıktıktan sonra benle abim şeye giderdik, özel hoca tutmuşlardı bize. İki, üç saat ondan eğitim alırdık, eğitim aldıktan sonra ödevlerimizi yapardık (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Çocukların savaştan önceki eğitim süreçlerinden ve eğitime dair yapabilirliklerden genel olarak memnun oldukları görülmekte iken, toplumsal cinsiyet rolleri ve eğitim süreçlerinde şiddet gibi noktalarda ise zorluklar yaşadıkları ifade edilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Eğitim Hayatına Yansımaları: “Suriye’de büyüyen kızları okula göndermezler”

Suriye’deki eğitim-öğretim süreçlerinde altıncı sınıftan itibaren erkek çocukları ile kız çocuklarının ayrı sınıflarda eğitim gördükleri, karma eğitimin beşinci sınıfın sonuna kadar yapıldığı hatta büyüyen kız çocuklarının okula gönderilmediği belirtilmiştir.

Kız ve erkekler altıncı sınıfa kadar karışık, altıncı sınıftan sonra ayrılıyorlar (uyumu yüksek tercüman çocuk S., 17, E., Ankara).

Suriye’de büyüyen kızları okula göndermezler (avukat olmak isteyen gözlüksüz kız Ş., 12, K.).

Bu noktada, Suriyeli ailelerde, toplumsal cinsiyet açısından kız ve erkek ayrımının resmi olarak eğitim kurumlarına ve çocukluk dönemlerine dayandığı; aynı zamanda kız çocukların ileriki yaşlarda eğitim süreçlerinden mahrum bırakıldıkları söylenebilir.

Yapılan çalışmalara göre de, Türkiye’ye gelen Suriyeli aileler arasında 12-13 yaşından büyük kız çocuklarını okula göndermeme eğilimi yüksek orandadır (Erdoğan ve Ünver, 2015; Harunoğulları, 2016)

Eğitim Süreçlerinde Şiddet Eğilimi: “Orada öğrencileri dövme serbestti, burada öğrencileri dövmüyorlar”

Çocuklar, Suriye’de savaş öncesi dönemde genel olarak olumlu bir eğitim-öğretim sürecinden bahsederlerken, aynı zamanda eğitim süreçlerinde şiddetin yaygınlığına ve bu durumun okul hayatlarını olumsuz etkilediğine de dikkat çekmişlerdir.

Okulu sevmiyordum. Ben sevmiyorum okumayı. Bir ay gittim o da zaten vazgeçtim. Hocaları çok sinirli olduğu için. Dövüyorlardı (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Orada öğrencileri dövme serbestti, burada öğrencileri dövmüyorlar. Korkuyordum öyle olduğunda okula gitmek istemiyordum. Burada eğitim çok iyi anlayana kadar anlatırlar ama

orada ödevin şu derler dersi bitirirler (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Savaş Ortamının Eğitim Hayatına Yansımaları: “Bir ara okuldayken çocuklar da içindeydi ve birden üstüne bomba düştü, herkes koşmaya başladı”

Suriye’de Yaşam Evresinin Savaş Sürecine ve Savaş Sonrası Dönemine geldiğinde ise savaşın ilk yıllarında, çocukların yüksek riskler altında okula devam etmeye çalıştıkları, şiddetlenen savaş ile birlikte risklerin daha da arttığı, bu sebeple eğitim süreçlerinin sonlandığı belirtilmiştir. Çocuklar, zaman içerisinde sokakların ve okulların savaş altında kaldığını, bir noktadan sonra ise artan hayati riskler nedeniyle okullarının kapandıklarını ifade etmişlerdir.

Savaş filan vardı ama yine de okulumuza gidebiliyorduk (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Orda önceden sadece okuyorduk... (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Savaştan önce okuyordum ben. O savaştan sonra okullar kapandı (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Ben o zamanlar okula gitmiyordum. Sadece sınav vermek için gidiyordum. Giderken de zaten tek gördüğüm şey yıkık evler, harabeler ve sesler, yani savaş sesleri, uçak sesleri. O da çok kötüydü yani çok üzücü bir durum (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Verilerden anlaşılacağı üzere, savaşın ilk zamanlarında çocukların kısmen okula gidebildikleri ancak savaşın şiddetlenmesi ile eğitim süreçlerinin sekteye uğradığı, güvenlik risklerinin okul hayatını durma noktasına getirdiği görülmektedir. Savaşın artması ile birlikte sokakların daha güvensiz bir hal aldığı, okulların bombalandığı, hatta hedef alındığı, zaman zaman eğitim alınan binanın değiştirilmek zorunda kalındığı ve çocukların arkadaşlarının ölümüne tanıklık ettikleri ifade edilmiştir.

Çocuklar okuyorlar ama her gün bir binada okuyorlar Çünkü mesela bugün bu binada çalışıyorlar ders görüyorlar, yan binaya bomba atıyorlar korkuyorlar başka binaya taşıyorlar. Öyle okuyorlar. Düzenli bir hayatları yok. Bir de özellikle okulları hedef alıyorlar (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Elektrik kesintisi, ateş sesleri, bombalar... Bir ara okuldayken çocuklar da içindeydi ve birden üstüne bomba düştü, herkes koşmaya başladı. Çok şükür bize bir şey olmadı ama arkadaşlarım içindeydi. Orada 2-3 tane arkadaşım öldü. Ondan sonra kimse devam etmedi herkes korkmaya başladı. Kimse okula göndermedi (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

İdlip ‘te liste okuyordum. 9. sınıftım. Bize savaş açtılar bırakıp kaçmak zorunda kaldık. Medreseler yani liseler kalmadı (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Çocukların ifadelerinden hareketle, savaşın artması ile hayati risklerin arttığı dolayısıyla okulların yıkıldığı, kapandığı, çocukların öldüğü ve eğitim gereksiniminin, savaş ortamında neredeyse hiç karşılanamayacak bir hal aldığı söylenebilir. Bu durum, aynı zamanda, çocukların yaşama, gelişme, korunma haklarının belirgin bir şekilde sekteye uğradığını ve çocukların savaş ortamında bu haklara erişemediğini de göstermektedir.

Zorunlu Göç Süreçlerinde Çocukların Eğitim Hayatı: “Okula hiç gitmedim. Tam gidecek durumdaydım. Bir yerden bir yere geçiş yaptığımız için olmadı”

Çocuklar, eğitim süreçlerinin savaş ile sekteye uğradığını, eğitim kurumlarının ve yaşam alanlarının uçak bombalar ile yok edilmesi nedeniyle ise yer değiştirdiklerini ancak **Göç Evresinde** de (Suriye’de göç edilen bölgelerde de) benzer sorunlar ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Özellikle DAES’ in kontrolündeki bölgelere göç etmek zorunda kaldıklarını ve tüm bu sorunların yanında DAES’in neden olduğu baskılara da maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Okula hiç gitmedim. Tam gidecek durumdaydım. Bir yerden bir yere geçiş yaptığımız için olmadı. Burada da zaten okumadım (savaşı evin içinde yaşayan abla çocuk N., 14, K., Ankara).

Biz okula gittiğimizde DAES bizimle hocaların görüşmelerine izin vermiyorlardı. Hocalar bir perde arkasından mikrofonla anlatıyorlardı, hatta projeksiyonla anlatıyorlardı. Çok korkardım onlardan. Hatta o kadar korkuyorduk ki okula giderken bile yoldayken bizim çarşafa kapanmamızı istiyorlardı, kapanıyorduk bizde onlar geldiğinde, korkudan (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Cerablus’ a ilk geldiğimizde okullar vardı hatta girdik okumak için başladık. Ama belli bir kitle artık artmaya başladı ve bütün Halep’in oraya taşınması oraya gelmesi orada yoğunluğa neden oldu. Normalde bir sınıfta 50 kişiydik, her sırada 2 -2 oturuyorduk, 4-4 oturmaya başladık. En son baktı DAES işin içinden çıkamayacak artık bunun önüne geçebilmek için bu sefer kendi eğitimini bize vermeye başladı. Sistemi o kadar kötü ki o kadar şey yapıyorlardı ki biz korktuğumuz için gitmedik. Adamlar sırf onların okullarına gidebilmek için bazı insanlara para veriyorlardı. Erkekleri savaş için yetiştiriyorlardı. Okul bahanesiyle onları alıp ailelerinden koparıyorlardı. 9 yaşında bir çocuğu iyi eğitip canlı bomba yapmışlar. Çocukları alıyolar, zehirliyorlar cihat diye onları iyice bir psikolojilerini bozup onlara cihat politikasını benimsetip onları canlı bomba yapıyorlardı ve ayriyeten onları parayla kandırıyorlardı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Çocukların cümlelerinden anlaşılacağı üzere, DAES’ in bulunduğu bölgelerde eğitim süreçlerinin çocuklar açısından farklı zorluklar ve riskler barındırdığı görülmektedir. Özellikle, eğitim ve bilimden uzaklaşarak, savaşçı yetiştirecek şekilde cihatçı bir eğitim sistemine sürüklenmeye çalışılan çocukların korku, endişe, belirsizlik ve çaresizlik gibi pek çok psikolojik sorun ile de karşı karşıya kaldıkları dikkat çekmektedir.

Mısır’da, okul o kadar da iyi değildi. Orada her gün kavga ederdi öğrenciler, kendi aralarında. Ne hocaları, ne idare karıştırdı, karışabilirdi. Zevk alırlardı bundan. Her gün kavga ederlerdi, sırf kavga etmek için gelirlerdi okula (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Suriye dışındaki farklı ülkelere yapılan göçlerde de, genel olarak okul ortamlarından memnun olunmadığı, göç ile birlikte eğitim sisteminin bozulduğu ve çocukların eğitim gereksinimlerinin karşılanamadığı görülmektedir.

Sığınan Ülkedeki Eğitim-Öğretim Süreçleri

Türkiye’de Yaşam Evresine gelindiğinde ise sığınan ülkenin dilini kullanabilme, okuldaki akran ilişkileri, sosyoekonomik durum, eğitim-öğretim süreçlerinin kültürel duyarlılığı ve toplumsal cinsiyet gibi durumların göç edilen ülkedeki okullaşma ve eğitim süreci üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu noktada, okullaşma durumu ile eğitim süreçlerini olumlu ve olumsuz etkileyen faktörler aşağıdaki başlıklar ile karşımıza çıkmaktadır.

Okullaşma Sorunu: “Orada en azından okuyorduk, ders çalışıyorduk. Buradaysa ne ders çalışıyoruz, ne okul, ne bir şey”

Görüşülen çocukların büyük bir oranının, başta yoksulluk, hizmetlere-bilgiye erişim zorluğu, dil ve müfredat farklılığı vb. engellerden kaynaklı eğitim süreçlerine dâhil olmadıkları veya okulu bıraktıkları ifade edilmiştir.

Yani oradayken (savaştan önce) çok mutluyduk. Orada en azından okuyorduk, ders çalışıyorduk. Buradaysa ne ders çalışıyoruz, ne okul, ne bir şey (herkesi oynatıp aileyi iştent kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

En büyük sorunum ya da sormak istediğim burada okulumu okumayı devam ettirebilir miyim ve en büyük hayalim burada üniversite okumak (herkesi oynatıp aileyi iştent kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Sadece okulumu düşünüyorum ve imkânım olsa şimdi de okumak isterdim. Okulu bıraktıktan sonra normal karşılıyordum çocuktum ergenlikteydim ama şu an çok pişmanım, çok kötü şeyler hissediyorum. Keşke böyle şeyler hiç olmasaydı. Kimseye belli etmek istemedim kendi içime kapandım ve kim sorarsa normal diyardım ama hâlbuki içim içimi yiyordu (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

İleriki zamanlarda annem ve babam hep başımda kalmayacaklar. Bunu bildiğim için benim güzel bir geleceğim olmalı ki kimseye muhtaç olmayayım. Bu da yani çok istediğim şeylerden bir tanesi. Tek bir çaresi bu da bir gerçek iyi bir gelecek için okumam lazım (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Görüşülen otuz çocuktan dokuzu erkek, sekizi kız çocuk olmak üzere toplam on yedi çocuğun hiç okula gitmedikleri ifade edilmiştir. Okullaşamayan çocuklar genel olarak eğitim gereksinimi hissettiklerini ifade etmişlerken, görüşmeler sırasında kız çocuklarının okula gitme isteklerinin erkeklere oranla daha yoğun ifade edildiği dikkat çekmiştir. Eğitim süreçleri açısından ortaya çıkan bu olumsuz tablonun ise aynı zamanda çocukların gelecek beklentilerini olumsuz etkilediği, hatta belirsizlik ve kaygı yarattığı gözlemlenmiştir.

Erdoğan’ın (2015), yaptığı çalışmada da, benzer biçimde, çocukların ve ailelerinin en çok kaygılandıkları hususlardan birisinin, çocukların yarım kalan eğitimi olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Türkiye’de, Suriyeliler açısından orta ve uzun vadede belki de en önemli sorunun çocukların eğitim süreçlerine ilişkin yaşadıkları sorunlar olduğu belirtilmiştir.

Eğitim Sürecinin Önündeki Engeller/ Okullaşmayı Zorlaştıran Faktörler

Çocukların Türkiye'deki eğitim süreçlerine bakıldığında, genel olarak memnun olmadıkları gözlemlenmiştir. Eğitim süreçlerinin önünde, yoksulluğun yarattığı çocuk işçiliği ve okullaşamama; göç edilen ülkenin dilinin yeterli düzeyde bilinmemesi; eğitim müfredatının ve öğretmenlerin çocukların kültürüne ve diline duyarlı olmaması; okulların fiziki şartlarının yeterli olmaması; okullardaki akran zorbalığı; ayrımcılık gibi farklı engellerin olduğu ifade edilmiştir.

Yapılan çalışmalarda da, benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Mülteci çocukların eğitim sürecinde, ana babaların eğitim sürecini anlamasında ve çocuğu desteklemesinde yaşanan eksiklikler, çocukların dil yetersizlikleri, kendi ülkelerinde hiç eğitim alamamış olmaları veya aldıkları eğitimin eksik olması gibi sorunlar ile sıklıkla karşılaştıkları vurgulanmaktadır. Aynı zamanda, çocukların, okul iklimi, öğretmenlerin/idarecilerin tutum ve davranışları gibi noktalarda sorunlar yaşadıkları ifade edilmektedir (Candappa, 2000; Rah ve diğ., 2009; Oikonomidou, 2010; Roxas, 2011; Şeker ve Aslan, 2015).

Bununla birlikte, hükümet tarafından tahsis edilen kampların dışında yaşayan çocukların çok küçük bir bölümünün eğitimlerini sürdürebildiği, okul yerine ailelerine yardım etmek için çalışmak zorunda kaldıkları belirtilmektedir. Diğer taraftan, sadece oturma izni, kimliği veya pasaportu bulunan çocukların eğitimlerini sürdürebildikleri, aynı zamanda dil probleminin de önemli bir sorun yarattığı vurgulanmaktadır (Tanay Akalın, 2016). Bu sorunlar, öte yandan çocukların eğitim gereksinimleri ve gelişme (eğitim) hakları açısından karşılaştıkları zorlukları da göstermektedir.

Dil Sorunu ve Akademik Başarısızlık: “O anlarda kendimi eşek gibi hissediyorum. Utanıyorum konuşamadığım için”

Eğitim süreçlerine dâhil olan veya okul terki yaşayan çocukların genel olarak dil konusunda ciddi zorluklar yaşadıkları ifade edilmiştir. Aynı zamanda, eğitim dilinin yeterli düzeyde bilinmemesi, okula gidememe açısından önemli bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışıyorum çok okuyorum 100 defa ama anlamıyorum (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay).

Şu an benim yaşındakilerin gidebilmesi için en azından Türkçe altyapısının olması lazım. O da bende olmadığı için başvuru yapamıyorum (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Biz Türkçe öğrenmek istiyoruz. Bize biyoloji fizik kimya gösteriyorlar. Ben de hiçbir şey anlamıyorum. Önce Türkçe öğrenmek istiyorum. Zaten matematiği biliyorum bir sıkıntı yaşamıyorum ama diğer derslerin hiçbirisini anlamıyorum. Bütün sınıf öyle. Öğretmenlere söyledik Milli Eğitim'in müfredatı öyle mecburum anlatmak zorundayım diyorlar. O anlarda kendimi eşek gibi hissediyorum. Utanıyorum konuşamadığım için. Konuşmak istiyorsun ama

olmayınca üzülüyorsun. Yani hiçbir şey yapasım gelmiyor (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Göç edilen ülkenin dilini bilmeden eğitim sistemine dâhil olan çocukların, bu süreçlerde başarısızlık hissi, kendini ifade edememe, kendini kötü hissetme, dersleri anlamama ve akademik başarısızlık gibi sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Bu sorunların ise aynı zamanda, çocuklar açısından eksiklik duygusuna ve psikososyal sorunlara sebebiyet verebilme ihtimali dikkat çekmektedir.

Ayrıca çocukların, Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) ve normal okullar olmak üzere iki tür okula gittikleri ifade edilmiştir. GEM’lerde, eğitimin öğretmen olmayan Arapça bilen kişilerce, Arapça dilince verildiği ancak eğitim kalitesinin yetersiz olduğu ve yeterli biçimlerde Türkçe öğretilmediği vurgulanmıştır.

Erdoğan’ın (2015) yaptığı çalışmada da, Türkiye’de Türkçe eğitim nedeni ile kamplarda ve kamp dışında bazı STK’lar tarafından yapılandırılan Suriye okul müfredatının okutulduğu (GEM benzeri) bu sistemin ise çocukların eğitim ihtiyaçlarına cevap vermediği belirtilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı esnada var olan ancak şu an yürürlükten kaldırılan GEM uygulamasının, yürürlükte olduğu süreçlerde, Suriye’deki eğitim müfredatının temel alınması ve Arapça eğitim verilmesi nedeni ile bu eğitim modelinin, aynı zamanda çocukların Türkiye’ye uyum sürecini de desteklemediği söylenebilir. Ancak Türk müfredatıyla eğitim veren MEB okullarının, Türkçeyi öğrenme, akran gruplarıyla iletişim kurma ve kültürler arası temas gibi olumlu özellikler taşımasının yanında belli düzeyde kabul ve uyum sürecine destek olduğu da gözlemlenmiştir. Diğer taraftan ise MEB müfredatı kapsamında Türkçe eğitim veren bu okullara devam eden çocukların, Türkçeyi yeterli düzeyde öğrenemediği okul sistemine dâhil olmaları nedeniyle dersleri tam anlayamama, akademik başarısızlık ve yetersizlik hissi gibi sorunlar ile karşı karşıya kaldıkları da ifade edilmiştir.

Her şey güzel ama tek sıkıntı dil. Burada çalışabilmek için ilk önce dilin olması lazım ya da ne deyim, spora mı gideceksin, yüzmeye mi gideceksin, futbol mu oynayacaksın, bir şey yapacaksın bile dilin yoksa burada hiçbir şey yapamazsın ve ben 3 yıldır buradayım, öğrenemedim. Öğrenmem gerekiyorsa okulu bırakmam lazım. Çünkü benim okuduğum okulda Arapça veriyorlar, Türkçe çok az veriyorlar, yetmiyor. Zaten kanun çıktı şu an da birkaç ay veya birkaç yıl içinde Arapça okulları kapanıp, Türk okullarına verilecek. Biz de o günü bekliyoruz (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Tarih, sosyal gibi dersler zor geliyor biraz, diğerleri kolay yapabiliyorum... Hocaların hepsi Türk. Bazı hocalar var çok hızlı konuşuyor. Bir şey anlamıyoruz. İngilizceyi seviyorum onu hızlı konuşmalar da anlıyorum (gülerek) (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Okulu seviyorum ama buradaki Suriyeli arkadaşlarım bazen geliyor bazen gelmiyor, bir şey anlamadıkları için. O da etkiliyor beni. Biz Türkçe öğrenmek istiyoruz ama onlar bize biyoloji öğrettikleri için gelmiyorlar (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Dil (Türkçe) bilmemek çok ciddi sorun olarak görülmekte ve Türkçe bilmeyince okula gitmek, çalışmak ve toplumla iletişim kurmak da güçleşmektedir (Yılmaz, 2013).

Bu noktada, çocukların eğitim süreçlerini ve ülkeye uyum süreçlerini etkileyen dil faktörünün eğitim öncesi kurslarla veya eğitim süreçlerinde yoğun dil dersleriyle öncelikli olarak giderilme ihtiyacı göze çarpmaktadır.

Biz Suriyeliyiz ya okulda bazı dersleri anlamıyoruz. Türk Kızılay'ına gidiyorum orda dersler alıyorum. Orda bir kurs var, TÖMER, Türkçe öğrenmek için okuldan sonra oraya gidip akşam saat on buçukta eve geliyorum (uyumu yüksek tercüman çocuk S., 17, E., Ankara).

Ayrıca, eğitim süreçlerinde dil, kültüre duyarlı eğitim ortamı, akran arabuluculuğu ve uyum gibi destekleyici mekanizmaların öğrenci açısından okula uyum sürecini hızlandırabildiği gözlemlenmiştir. Öğrencinin okul ortamında karşılaştığı, bu okullaşma ve öğrenme bariyerleri ise okul sosyal hizmetine duyulan ihtiyacı bir kez daha ortaya koymaktadır.

İlk başladığımda bir şey bilmediğim için biraz tuhaf davranıyordum ama her şeyin kurallarını öğrenince 6. sınıfa geçince bende onlar gibi davranmaya başladım ve çok iyi geçiyordu (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Yoksulluk, Çocuk İşçiliği ve Okullaşamama: “O değil de, asıl benim çantayı taşıyıp okula gidip gelmem gerekiyor”

Çocukların eğitim-öğretim süreçlerindeki en önemli faktörlerden bir diğerinin ise ailenin sosyoekonomik durumu olduğu söylenebilir. Çocukların, yoksul aile ortamında yetişmesinin, öte yandan çocuk işçiliğine sebebiyet verdiği gözlemlenmiştir. Bu noktada, sosyoekonomik durumu yetersiz ailelerin çocuklarının yoğun biçimlerde ve zor şartlarda çalıştıkları, bu durumun ise okullaşma ve eğitim süreçlerini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Babama yardım etmek için çalışmak istiyorum ama okula da gitmek istiyorum. Durumum iyi olursa ancak okumayı seçerim yoksa çalışmak zorundayım (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Çok zoruma gidiyor sabahleyin kalkıp işe gidip geri gelmem. O değil de, asıl benim çantayı taşıyıp okula gidip gelmem gerekiyor (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Hem borcumuz olduğu için hem de çalıştığım için okula gidemiyorum (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Keşke okulumu bitirip de bu yorucu işlerden kurtulsaydım. (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Okula devam etmek istedim ama şimdi mecburiyetten çalışıyorum artık başka bir yolu yok. Babam bel fitiği olduğu için sonuçta aileye kim bakacak! Ben bakacam. Mecbur kaldım (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Çok istiyorum ama burada bana yardım edecek kimse olmadığı için hem çalışıp hem okuyamam saatlerim uymuyor. Olsa hiç düşünmeden başlarım (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Yok, ben okumak istiyorum ama babam çalışmamı istiyor, bu yüzden mecburen benle abim çalışacağız. Kardeşlerim devam edecek (gülümseyerek). Suriye'de olsaydık babam beni kesin devam ettirirdi. Çünkü orda rahat yaşıyorduk. Ama burada, babam borçlu olduğu için, insanlardan baya borç aldı, bu yüzden babam diyor ki 9. Sınıfı bitirince çalış. Çünkü masrafımız çok, ihtiyaç var (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Çocukların ifadelerinden anlaşılacağı üzere, ailelerin maddi yetersizliği ve borçları nedeniyle çocuklar, ailenin ekonomik sorumluluğunu paylaşmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu noktada ortaya çıkan çocuk işçiliği, eğitim sürecini engelleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan pek çok araştırmada da çocuk işçiliğinin en önemli nedeninin yoksulluk olduğu ifade edilmektedir. Yoksulluk, çocukların ruhsal ve bedensel sağlıklarını olumsuz yönde etkileyen ortamlarda çalıştırılmasına neden olmaktadır. Çalışan çocuklar ise çoğu zaman okula devam edememekte, hem okula gidip hem çalıştıklarında ise okul başarıları etkilenmektedir. Çocuk işçiliği çocukların her türlü istismarla karşılaşmalarına da neden olabilmektedir (Kurnaz, 2007). Başka bir çalışmada da, çocuğunu çalıştırmak zorunda kalan pek çok Suriyeli ailenin, çocuklarının eğitim masraflarını karşılayamadıklarını aynı zamanda zor şartlar altında oldukları için çocukların okula devam etmesinin kendileri için lüks olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, eğitim öğretimin dışında kalan Suriyeli çocukların düşük ücretlere kayıt dışı sektörlerde çalıştıkları belirtilmektedir. Bu noktalarda, yoksulluk nedeniyle ailelerin giderlerini ve çocukların eğitim ihtiyaçlarını karşılayamamaları nedeniyle çocukların farklı iş alanlarında çalışmak zorunda kaldıkları; bu durumun ise çocukların gelecekte donanımsız bireyler olmalarına yol açtığı vurgulanmaktadır (Harunoğulları, 2016). Aynı zamanda, Türkiye'ye gelen Suriyeli aileler arasında 12-13 yaşından büyük kız çocuklarını okula göndermeme eğiliminin yüksek olduğu; erkek çocuklarının ise pek çoğunun kayıt dışı sektörde çalışıyor olmaları nedeniyle okullaşamadıkları ve okul terk problemleri ile karşı karşıya kaldıkları ifade edilmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015; Harunoğulları, 2016)

Çocuklar, bu olumsuz noktalara ve savaş öncesindeki Suriye yaşamlarına atıfta bulunarak, Suriye' de olsalar, çalışmak yerine okuyacaklarını üzümlük ve sıklıkla ifade etmişlerdir.

Orda önceden sadece okuyorduk çalışmıyorduk savaştan sonra ise öyle bir şey olmadı ama buradaysa hep iş (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Sadece zoruma gidiyor. Orada olsaydım ben çalışmazdım sadece okuluma bakardım (hocası erkek olduğu için boksaya gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Orada en azından okuyorduk, ders çalışmıyorduk. Buraya geldikten sonra ne ders çalışıyoruz, ne okul, ne bir şey (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Kız çocuklarının, söz konusu eğitim veya okullaşma olduğunda, cinsiyetlerinden kaynaklı dezavantaj yaşadıkları gözlemlenmektedir. Oysa önceki bölümlerde hatırlanacağı üzere, konu aile ekonomisine katkı sağlamak olduğunda, ev dışındaki iş hayatına ve erkeklerin buldukları iş ortamlarına dahil olabilmektedirler.

Bu süreçlerde, yoksulluğu önleyebilmenin yegâne yolu “İnsan Haklarının” ve “Çocuk Haklarının” bütüncül olarak uygulanmasını sağlamaktır. Diğer taraftan, yoksulluğu önlemenin

gerçekçi yolunun, ancak herkese (çocukların ailelerine) gelir getirici bir iş sağlamaktan geçtiği herkesce bilinmektedir. Bu noktada, aile üyelerinin çalışmasının bir insan hakkı olduğu, hatta özgürlükten öte gelir sağlayıcı temel bir hak ve mekanizma olduğu söylenebilir (Koray ve Alev, 2002). Ancak çocukların çalıştırılmasının ise çocuk hakkı ihlali yanında çocuk ihmal ve istismarı meselesi olduğu da hatırlanmalıdır.

Eğitime Erişimde Cinsiyet Eşitsizliği: “Okula gitmiyorum. Çok istedim ama okullar birleşik olduğu için göndermediler”

Kız çocuklarının eğitim süreçlerinin önündeki bir diğer engelin ise toplumsal cinsiyet ve kültürel özellikler ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu noktada, karma eğitim yapan okullara kız çocuklarının gönderilmek istenilmediği ve aynı zamanda, büyüyen kız çocuklarının (evlilik çağına geldikleri düşünülerek) okula gönderilmesine sıcak bakılmadığı gözlemlenmiştir.

Okula gitmiyorum. Çok istedim ama okullar birleşik (kız erkek karışık) olduğu için göndermediler (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Gün boyunca oturup televizyon izliyorum. Namazımı kılıyorum. Kur'an okuyorum (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Babam ablamı okula göndermedi. Büyüdü diye (14 yaşında) (avukat olmak isteyen gözüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Türkiye'ye gelen Suriyeli aileler arasında 12-13 yaşından büyük kız çocuklarını okula göndermeme eğilimi yüksek orandadır (Erdoğan ve Ünver, 2015; Harunoğulları, 2016). Bu noktada, kültür, din ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi özelliklerin, kız çocuklarının okullaşma süreçlerini olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Fiziki Koşullar, Materyal ve Müfredat Yetersizliği

Yetersiz fiziki koşullar, farklılıklara ve kültüre duyarlı olmayan müfredat, uyum sağlayamama gibi durumların da eğitim sürecini olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Fiziki koşullar ile ilgili şikâyetlerin ise daha çok Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir.

Birde hiç temiz bir yer değil, sınıflar ve okul. Isınma, perde hiç bir şey yok. Bir kere evden battaniye alıp okula gittim, orda ısınmak için aldım (bisikletli A., 14, E., GEM).

Yağmur yağdığına, sınıfta hep su oluyor. Sınıf değiştirmek istediğimizi söylediğimde kimse beni duymuyor (bisikletli A., 14, E., GEM).

Suriye'deki okul daha güzeldi. Oradaki okul büyüktü buradaki okul küçük. Okul yakındı. Arkadaşlarım vardı (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Burada Suriye okulları olsaydı göndereceklerdi ama onlar kapandıktan sonra şimdiki Türk okullarına gitmiyorum (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Okulun her şeyini seviyorum... Suriye’de daha iyiydi. Orada arkadaşlarım vardı bir de oradaki hocaların hepsini tanıyordum. Burada ise durumlar değişti. İlk geldiğimizde Altınözü’nde oturduğumuzda okul yoktu. Ortalama bir yıl okula gitmedim geldikten sonra (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Biz Türkçe öğrenmek istiyoruz. Bize biyoloji fizik kimya gösteriyorlar. Ben de hiçbir şey anlamıyorum. Önce Türkçe öğrenmek istiyordum. Zaten matematiği biliyorum bir sıkıntı yaşamıyorum ama diğer derslerin hiçbirisini anlamıyorum. Bütün sınıf öyle. Öğretmenlere söyledik Milli Eğitim’in müfredatı öyle mecburum anlatmak zorundayım diyorlar. O anlarda kendimi eşek gibi hissediyorum. Utanıyorum konuşamadığım için. Konuşmak istiyorsun ama olmayınca üzülüyorsun. Yani hiçbir şey yapasım gelmiyor (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Okuduğum okul karışık ama ben öğleden sonra Suriyeliyle birlikte okuyordum. Okul zamanında okula gitmeye çalıştım ama baktım ki şu anki hocalar bizimle ilgilenmiyor, öğrenseler de olur, öğrenmeseler de olur diyorlardı onun için baktım zaman kaybı bende bıraktım bir daha dönmedim (büyüğün ve küçüğün ismini bilen M., 16, E., GEM).

Görüldüğü üzere, eğitim süreçlerinde yaşanan eşitsizlik de bir başka ayrımcılık biçimidir. Okulların koşulları, imkânları daha doğrusu imkânsızlıkları çoğu zaman aslında sosyal dışlanmanın en çarpıcı örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Uyan Semerci, 2013).

Öğretmen Öğrenci Etkileşimi: “Suriyeli okul olduğu için öğretmenler çok kötü. Hiç iyi eğitim vermiyorlar”

Çocuklar, özellikle Arapça eğitim verilen “Geçici Eğitim Merkezleri”ndeki (GEM’lerdeki) eğitimin şiddet içerikli olduğunu, öğretmenlerin öğrencileri dövdüğünü ve küfür ettiğini ifade etmişlerdir. Bu şiddet içerikli eğitim anlayışı, çocukların psikososyal durumlarını ve eğitim süreçlerini olumsuz etkilediği gibi çocukların okuldan uzaklaşmalarına da neden olabilmektedir.

Burada okuldaki öğretmenler güzel değildi. Öğrencileri çok döverlerdi mesela. Türk’te vardı Suriyeli de vardı. Türk öğretmenler daha iyiydi Suriyelilerden. Buradaki okul Suriye’deki okul gibi değil normaldi. Çok fark var. Suriye’de eğitime daha çok dikkat ederler öğrenilmesi için daha çok düşerler öğrencilere. Burada sormazlar, düşmezler. Ben Suriye’de iken 3. sınıfta okuma yazmayı öğrendim burada bırak okumayı yazmayı alfabeyi çözemedim daha (büyüğün ve küçüğün ismini bilen M., 16, E., GEM).

Suriyeli okul olduğu için öğretmenler çok kötü. Hiç iyi eğitim vermiyorlar. Suriyeli öğretmenler. Mesela, bir yeri anlamadım, 2. kere 3. kere tekrar et dediğinde, o küfür ediydi, hatta büyük küfür yani, öğretmen olduğu için. Birde vuruyorlar (bisikletli A., 14, E., GEM).

Ayrıca, bazı çocuklar, Suriye’deki okullardaki ve Türkiye’de Arapça yoğunluklu öğrenim verilen GEM’lerdeki öğretmenlerin uyguladıkları şiddetten şikâyetçi olmuşlarken, Türkiye’deki Türkçe eğitim veren MEB okullarındaki Türk öğretmenlerden memnun olduklarını, kendileri ile ilgilendiklerini ve bu okullardaki öğretmen-öğrenci ilişkisinin daha iyi olduğunu belirtmişlerdir.

Türkiye’ nin eğitimi ve kuralları çok güzel. Orada öğrencileri dövmek serbest burada öğrencileri dövmüyorlar. O sıra korkuyordum öyle olduğunda okula gitmek istemiyordum. Burada eğitim çok iyi anlayana kadar anlatırlar ama orada ödevin şu derler dersi bitirirler (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Orada öğretmenler normaldi ama buradakiler gibi cana yakın değiller buradakiler daha

farklı. Oradaki öğretmenlerin çoğu sadece ders anlatıp giderlerdi. Öğrencilerle fazla muhatap olmazlardı ama buradakiler ilgileniyor anlamadığı yerleri bir daha anlatıyor (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Eğitim Süreçlerinde Akran Zorbalığı ve Dışlanma: “Canı sıkıldıkça beni okulun arkasına götürüyor dövüyorlar, geri getiriyorlar”

Çocuklar ile yapılan görüşmelerde, çocukların, eğitim süreçlerinde Suriyeli oldukları için ayrımcılığa ve aşağılanmaya maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Hatta Suriyeli olmayan bazı akranları tarafından şiddete maruz kaldıkları dikkat çekmektedir.

Okulda, bir Roman bir de Türk çocuk bazen bıçak çekiyorlar tehdit ediyorlar eğer konuşursan eğer bağırırsan seni keseriz burada filan diyorlar. Her zaman dövüyor her hafta dövüyor her gün dövüyor. Canı sıkıldıkça beni okulun arkasına götürüyor dövüyorlar, geri getiriyorlar (dart oynamayı seven güler yüzlü çocuk İ., 12, E., Ankara).

Okula İlk gittiğimiz zaman sıkıntı, sorun çıktı. Türk öğrenciler bizden nefret etti. Okulun dışında bir iki kere kavga ettiler ama içerde yapmazlar yani. Dışarda biz yoldayken karşımıza çıktılar. Orta ikinci sınıflar, siz bizim okulumuza geldiniz, bizim hakkımızı yiyorsunuz dediler. Ne biliyim böyle bir şeyler dediler çok saçma şeyler söylediler. Sonra bir büyük var bizden, 18 yaşında ona vurdular burnu kırıldı bana arkamdan vurdular 1-2 ay sonra hiçbir şey kalmadı, şimdi çok iyiler (uyumu yüksek tercüman çocuk S., 17, E., Ankara).

Hocalarımız iyi ama bazı insanlar var okulda, Suriyeli sevmiyorlar. Bazı Türkler var mesela sınıfta bazı arkadaşları seviyor, bazılarını sevmiyor. Ben de zaten herkesle muhatap olmuyorum çok az insanla konuşuyorum (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Çocuklar, eğitim ortamlarında, Suriyeli oldukları için pek çok olumsuz muamele ile karşılaştıklarını, özellikle Roman çocuklar tarafından darp edildiklerini sıklıkla vurgulamışlardır. Ayrıca, Suriyeli çocukların (dil, ırk, kültür gibi farklılıklar açısından) azınlıkta oldukları okullarda veya ortamlarda, kendilerini daha korunmasız ve tedirgin hissettikleri dikkat çeken önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa Suriyeli çocukların çoğunlukta oldukları okullarda ise güvenlik açısından kendilerini daha iyi hissettikleri ancak bu ortamlarda da, uyum süreçlerinin ve dil öğreniminin gecikmesi gibi çelişkilerin söz konusu olduğu söylenebilir.

Gruplar arası ilişkilerde kişiler, reddedilme korkusu ve kaygı hissedebilirler; kendileri ve grupları ile alay edilebilir, açık veya örtülü ayrımcılığa uğrayarak utandırılabilir ve istismara maruz kalabilirler. Özellikle ülkedeki yabancılara karşı tutumlarda bu dört tehdit algısı üzerinde durulmaktadır. Farklı kültürlerden öğrencilerle yapılan çalışmalarda da ev sahibi öğrencilerin farklı gruplardan öğrencilerle daha az etkileşim içinde oldukları ve farklı gruplar hakkında daha olumsuz stereotiplere sahip oldukları gözlenmiştir. Ancak gruplar arası etkileşim sağlandıkça farklı gruplar birbirini tanıdıka, bu süreçteki önyargıların azalacağı yapılan çalışmalarla da ortaya koyulmuştur (Spencer-Rodgers ve McGovern, 2002; Şeker ve Aslan, 2015). Bu noktalarda, eğitim süreçlerinde çocukları koruyan, okula, akranlarına ve okul çevresine

uyumlarını sağlayan, akran arabuluculuğuna ilişkin faaliyetler yürüten eğitim süreçlerini destekleyici bir mekanizmanın ve etkin bir sistemin olmayışı önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmakta, aynı zamanda okul sosyal hizmetinin okullardaki gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bir başka çalışmada, öğrencilerin Türkiye’deki toplumsal kabul sürecinde yaşadıkları sorunların onların en temel sorunları olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler, “burası Türkiye, siz kaçtınız, geldiniz ekmeğimizi çaldınız, siz geldiniz her şeye zam geldi, yabancıysan edepli ol” şeklindeki söylemlere sıkça maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Sezgin ve Yolcu, 2016; Erdem, 2017). Öğrencilerin dile getirdikleri bu ifadeler eğitim ortamlarında Suriyeli çocuklara ilişkin aşağılayıcı, dışlayıcı ve ayrımcı tutumları da gözler önüne sermektedir

Kayıp Nesiller: “Buradaki Türk okullarına da gitmiyorum yaşım büyük olduğu için”

Çocukların bir kısmının yaşları büyük olduğu için eğitim sistemine dâhil olamadıkları belirtilmiştir. Suriye’deki uzayan savaş sürecinin, göç sürecinin ve Türkiye’ye yerleşme evresinin uzun sürmesi nedeniyle çocukların uzun bir zaman okul sistemine dahil olamadıkları, bu durumun ise Suriyeli çocuklar açısından kayıp nesillere neden olabileceği dikkat çekmektedir.

Savaş olduğundan savaştan dolayı bırakıp geldim. Savaş zamanında babam yazdırmaya gitti kayıt yok demişler, Suriye’de iken sonra bir yıl daha sonra bir yıl daha sonra oradaki okulları vurunca okuyamadım. Burada da yaşımdan dolayı direk 4 e aldılar (dart oynamayı seven güler yüzlü çocuk İ., 12, E., Ankara).

Ailem, buradaki Türk okullarına göndermiyor. Sebebi şu, yaşım büyük olduğu için mesela şu an 14 yaşındayım sekize başlamam gerek, sekizinci sınıfta bana ağır geliyor. Onun için göndermiyorlar (savaşı evin içinde yaşayan abla kız N., 14, K.).

Bu noktada, göç ve savaş nedeniyle çocukların eğitim ortamından kopması ve eğitim ortamına yeniden dâhil olması arasında uzunca bir süre olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun ise çocuğun eğitilmesi yanında yeni ülkenin dilini, kurallarını, yaşam biçimlerini öğrenme; sığınılan ülkedeki akran gruplarıyla ve toplumla kaynaşma; eğitimli bir birey olarak geleceğe ve nitelikli istihdam sektörüne hazırlanma gibi uyum sürecine olumlu etki eden eğitim olanaklarından mahrum kalmaya neden olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, eğitime ara verip tekrar başlayan çocukların, belli bir yaştan sonra kendilerinden küçük öğrenciler ile aynı sınıfta öğrenim görmekte zorluklar yaşadıkları ifade edilmiştir.

Çalışmanın bu bölümü, anlama gereksinimi kapsamında ortaya çıkan verilerin, ihtiyaçların karşılanma biçimi ve haklar ile bağlantısını ele almaktadır (Bkz: Tablo 11 ve EK 9).

Tablo 11. Anlama Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı

ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	İHTİYACIN KARŞILANMA BİÇİMİ	BM ÇHS'DEKİ HAKLAR İLE BAĞLANTISI (Erişiminde Zorluk Yaşanan Haklar)	
Anlama Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimler için) <i>Yıkıcı ve Engelleyici Mekanizma</i> (Sığınılan ülkede ve özellikle de Suriye'de savaş öncesi dönemde eğitimde şiddet, toplumsal cinsiyet rolleri ve kız çocuklarının büyüyünce okula gönderilmemesi gibi sebeplerden ötürü)	Doğru bilgiye ulaşım ve eğitim hakkı; okur-yazarlık, etkileşim mekanizmaları, disiplin, öğretmenler, yöntem, eğitim politikası ve iletişim politikası vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar	Yaşama Hakkı, Gelişme Hakkı, Korunma Hakkı, Katılım Hakkı Ayrımcı Gözetim İlgisi, Çocuğun Yüksek Yararı İlgisi

Çocukların, anlama gereksinimi kapsamında daha çok eğitim-öğretim gereksinimlerini ve okullaşma süreçlerini dile getirdikleri gözlenmiştir.

Çocukların anlama ihtiyaçları ele alındığında, Suriye'deki savaş öncesi dönemde, birkaç durum dışında, eğitim-öğretim süreçlerindeki ihtiyaçların karşılanabildiği hatta bazı çocukların özel ders, özel eğitim odası, okula giderken özel şoför gibi pek çok olanağa sahip oldukları dikkat çekmektedir.

Ülkelerindeki olanakların yanında çocukların aynı zamanda anlama gereksinimi kapsamında bazı sorunlardan da bahsettikleri gözlenmiştir. Suriye'deki savaş öncesi dönemde eğitim-öğretim süreçlerinde özellikle öğretmen şiddetinin yaygın olduğuna rastlanılmıştır. Ayrıca ders esnasında, öğretmenler tarafından uygulanan şiddet içerikli eğitim sisteminin, öğrenciler üzerinde korku, okuldan uzaklaşma, akademik başarısızlık gibi olumsuz durumları tetiklediği görülmüştür. Suriye'de, savaş öncesi dönemde karşılaşılan bir diğer sorunun ise toplumsal cinsiyet ile ilgili olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada, karma eğitimin altıncı sınıfa kadar sürmesi, ergenlik çağına giren kız çocuklarına evlenebilir gözüyle bakılması, kız çocuklarının ise çocukluk dönemlerini yaşayamadan kadın olarak nitelendirilmeleri ve bu nedenle kızların okula gönderilmemeleri, aynı zamanda kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla daha fazla risk altında olduklarını da göstermektedir. Bu durum, geleneksel ve kültürel özelliklerin kız çocukları açısından daha fazla dezavantaj yarattığını da ortaya koymaktadır.

Suriye'de savaş öncesi dönemde, eğitim öğretim süreçlerindeki pek çok olanağın karşılandığı ifade edilmesine rağmen şiddet içerikli ve toplumsal cinsiyet temelli bir eğitim sisteminin yaygın olması, çocukların önceki hayatlarında da, anlama ihtiyacına dair sorunlarla karşılaştıklarını göstermektedir. Bu noktada eğitim ortamlarında şiddetin meşrulaştırılması yanında toplumsal cinsiyetin eğitim ortamları aracılığıyla üretilmesi ve devam ettirilmesi çocuk refahı açısından

önemli riskler yaratmaktadır. Bu durum eğitim hayatında, özellikle çocuğun korunma hakkı ve yüksek yararı ilkesi kapsamında tanımlanan haklara erişimde sorunlar olduğunu da göstermektedir. Bölüm 2.1.2.' de belirtildiği üzere, Max-Neef (1991), bazı ihtiyaçların tam olarak karşılanmasını amaçlarken diğer ihtiyaçların karşılanma olasılığını yok eden ya da engelleyen mekanizmaları, yıkıcı ve engelleyici mekanizmalar olarak tanımlamaktadır. Bu noktada, eğitim (anlama) ihtiyacının karşılandığı düşünülürken; çocuğun koruma, katılım, özgürlük gibi ihtiyaçlarının ise engellendiği görülmektedir. Bu durum, normalde *iş birliğine dayalı bir mekanizma* sunarak diğer ihtiyaçların karşılanmasını olumlu etkileme özelliği bulunan anlama gereksiniminin, diğer taraftan, Suriye'deki eğitim-öğretim süreçlerinde *yıkıcı ve engelleyici mekanizmaya* neden olduğunu da göstermektedir.

Diğer taraftan ise savaşın başlaması ile birlikte güvenlik risklerinin arttığı; mahallelerin, evlerin, okulların hedef haline geldiği ve bazı çocukların arkadaşlarının ölümüne tanıklık ettikleri görülmektedir. Çocuk refahı ve çocuk ruh sağlığı açısından son derece ciddi riskler yaratan bu durumların yaşanması ile birlikte ise okul hayatının son bulduğu dikkat çekmektedir. Bu noktada, savaş sürecinin anlama (eğitim) ihtiyacının karşılanmasını durdurduğu gözlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda yaşamı sürdürebilme ve koruma ihtiyacı yeterli düzeylerde karşılanamadığı takdirde, anlama ihtiyacının da karşılanamayacağını ortaya koymaktadır.

Savaş sürecinde ortaya çıkan bu olumsuz tablonun, Suriye içerisindeki göç süreçlerinde de benzer biçimlerde devam ettiği gözlenmiştir. Bu süreçlerde, DAESH'e bağlı olan yerlerde yaşayan çocukların kılık kıyafet konusunda kısıtlanması, müfredattaki derslerin kaldırılarak bunun yerine cihat içerikli derslerin konulması ve çocukların savaşçı olmaya özendirilmesi gibi durumların anlama ihtiyacının yanında çocukların katılım ve özgürlük ihtiyaçlarının karşılanmasını da engellediği dikkat çekmektedir. Bu durum, aynı zamanda çocukların *gelişme hakkı, katılım hakkı, korunma hakkı ve çocuğun üstün yararı ilkesi* noktalarında haklara erişimler ile ilgili yaşanan zorlukları da gözler önüne sermektedir.

Çocukların Türkiye'deki eğitim-öğretim süreçlerine bakıldığında ise belli düzeyde okullaşıldığı ancak eğitim-öğretim süreçlerine erişimin önünde bazı engellerin bulunduğu görülmektedir. Çocukların, eğitim süreçlerinin önündeki en büyük engelin öncelikle yoksulluk olduğu gözlenmiştir. Çocukların çoğunun, yoksulluktan kaynaklı çalışmak zorunda kaldıkları, bu nedenle okulu bıraktıkları ya da hiç eğitim sistemine dâhil olamadıkları da dikkat çekmektedir. Bununla birlikte okullardaki öğretmenlerin çocukların dilini (Arapçayı) bilmediği, çocukların ise Türkçeyi yeterli düzeyde kullanamadıkları, bu nedenle dilden kaynaklı yaşanan zorlukların eğitim süreçlerini olumsuz etkilediği görülmektedir. Bununla birlikte, okulların fiziki koşullarındaki yetersizlik, öğrencilerin eğitim materyallerine yeterli biçimde sahip olmamaları, kültüre duyarlı olmayan müfredat, öğretmen-öğrenci etkileşiminin verimsizliği, eğitim süreçlerinde akran

zorbalığı ve dışlanma gibi sorunların okul terkine ve akademik başarısızlığa neden olduğu dikkat çekmektedir.

Öte yandan, kız çocuklarının okullaşması ile ilgili yaşanan kültürel ve toplumsal cinsiyet engellerine Suriye’de olduğu gibi Türkiye’deki süreçlerde de rastlanılmıştır. Bu durum, kültürel ve geleneksel özelliklerin büyük oranda Türkiye’de devam ettirildiğine de işaret etmektedir. Ayrıca, Türkiye’deki sınıflarda erkek ve kız çocuklarının birlikte eğitim alması (karma eğitim sistemi) nedeniyle özellikle ergenlik dönemine girmiş bazı kız çocuklarının, okula gönderilmediği belirlenmiştir.

Çocukların Suriyeliler tarafından Arapça eğitim verilen Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) ile Türk müfredatı ile eğitim veren okullar olmak üzere iki tür okul seçeneklerinin olduğu görülmüştür. GEM’lerin fiziki koşullarının eğitim sürecini sürdürmeye elverişli olmadığına rastlanılmıştır. Ayrıca çocukların GEM’lerde asıl mesleği öğretmen olmayan ancak Arapça bildikleri için eğitim sürecini yöneten Suriyeliler tarafından şiddete maruz kaldıkları gözlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda GEM’lerdeki eğitim-öğretim süreçlerinin *yıkıcı ve engelleyici mekanizmaya* neden olduğuna da göstermektedir.

GEM haricindeki Türk müfredatı ile eğitim verilen okullarda ise çocukların kültürlerine duyarlı bir müfredatın olmadığı ve dil kaynaklı sorunların ön planda olduğu dikkat çekmiştir. Ayrıca sokakta ve mahallede olduğu gibi eğitim süreçlerinde de, Suriyeli çocuklar, bazı Roman çocuklar ve bazı Türk çocuklar tarafından akran zorbalığına, dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bu noktalarda, eğitim-öğretim süreçlerinde, Suriyeli çocukların psikososyal gereksinimlerinin ön planda olduğu ve onları destekleyen etkin bir mekanizmanın olmadığı da önemli bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, diğer taraftan okul sosyal hizmetinin okullardaki eksikliğini de belirgin biçimlerde işaret etmektedir. Aynı zamanda, eğitim süreçleri ile ilgili yaşanan tüm bu süreçlerde, öğrencilerin öğrenme bariyerlerinin ortadan kalkmasına; uyum süreçlerinin kolaylaşmasına ve eğitim sistemi içerisinde karşılaşılan zorlukların aşılmasına destek olabilecek profesyonel bir psikososyal ekibin ve okul sosyal hizmeti uzmanının olmayışı önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

Ayrıca, göç süreçlerindeki sık yer değiştirme durumunun, çocukların formel eğitime ulaşımını ve okullaşma süreçlerini zorlaştırdığı gözlemlenmiştir.

Yaşanan tüm bu olumsuz durumlar, aynı zamanda Türkiye’deki eğitimin öğretim süreçlerinin önünde Suriyeli çocuklar açısından önemli engellerin bulunduğu da işaret etmektedir. Diğer taraftan ise görüşme yapılan çocukların (özellikle kız çocuklarının) genel olarak okula gitmeyi çok istedikleri gözlenmiştir. Bununla birlikte, çocukların okulu bir kurtarıcı olarak değerlendirdikleri ancak içinde bulunulan yoksulluk, dil faktörü, toplumsal cinsiyet vb. koşulların

okullaşmayı engellediği gözlemlenmiştir. Bu noktada, teorik olarak çocukların okullara gidebileceği ifade edilirken okullaşabilmeyi sağlayan koşulların ise yeterli biçimlerde çocuklara sunulmadığı dikkat çekmektedir. Bu durum, aynı zamanda çocukların *gelişme hakkına* (eğitim hakkına) beklenen ölçüde erişemediğini veya gelişim hakkının çocuklara yeterli düzeyde sunulmadığını da ortaya koymaktadır. Yoksulluğun ve çocuk işçiliğinin, eğitim süreçlerinde yarattığı engeller ise çocukların *yaşama hakkı*, *korunma hakkı* ve *çocuğun yüksek yararı ilkesi* açısından da haklara erişim ile zorlukların yaşandığını göstermektedir. Ayrıca eğitim ortamlarında çocukların dışlanmaya, zorbalığa ve ayrımcılığa maruz kalmalarını ifade etmeleri *ayrım gözetmeme ilkesi*, *koruma hakkı* ve *çocuğun yüksek yararı ilkesi* ile çelişkiler yaratmaktadır. Anlama (eğitim-öğretim) ihtiyacının karşılanmasının, aynı zamanda çocukların bilişsel gelişimi, sosyalleşme, akran grupları ile kaynaşma, yeni ülkeye uyum, toplumsal kabul ve toplumla bütünleşme vb. noktalarda pek çok açıdan çocukların diğer ihtiyaçlarının da karşılanmasına önemli katkılar sağladığı düşünülmektedir. Bu durum, anlama ihtiyacının çocuklara yeterli biçimlerde sunulması durumunda, çocukların diğer ihtiyaçlarının karşılanması noktasında *iş birliğine dayalı* bir mekanizma oluşturduğunu da göstermektedir.

Max-Neef'in insani ihtiyaçların giderilmesi matrisinde yer alan "Varoluş (being)", "Sahip Olma (having)", "Eyleme (doing)" ve "Etkileşim (interacting)" açısından da (Bkz: Bölüm 2.1.2.) anlama gereksinimine ilişkin bazı sonuçların ortaya çıktığı söylenebilir. Bu noktada, çocukların etkileşim (interacting) mekanizmaları açısından kültüre duyarlı okul, takviye sağlayacak kurs ortamları, bilgilendirici mekanizmalar, eğitim süreçlerine destek olabilecek aile üyeleri, akran grupları ve psikososyal ekip üyeleri vb. noktalarda dezavantajlı bir durum altında oldukları gözlenmiştir. Ayrıca, bu süreçlerde Suriyeli çocukların kültürel özelliklerine duyarlı bir öğretmen grubu, eğitim yöntem ve politikasının da olmadığı (having) dikkat çekmektedir. Anlama ihtiyacının karşılanması için gerekli olan koşullara sahip olunamamasının ise çocukların beklentilerine ve gereksinimlerine paralel biçimlerde eğitim almalarını (doing) zorlaştırdığı görülmektedir. Diğer taraftan ise çocukların merak duyguları, yeni fikirlere açıklık gibi özelliklerinin olduğu gözlenmesine rağmen, çocukların yapabilirliklerin sınırlı olması nedeniyle eleştirel bilinç, farkındalık, kapasite gelişimi ve bilişsel gelişim gibi süreçlerin (being) çocuklarda yeterli düzeyde olmadığı gözlenmiştir. Tüm bu durumların ise çocukların anlama gereksinimine duydukları gereksinimi daha da artırdığı görülmektedir.

5.2.4. Boş Zaman Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Bölüm 2.1.2.'de de belirtildiği üzere, boş zaman gereksinimi, eğlenme, nitelikli boş zaman değerlendirme hakkı vb. gibi hakları ifade eder. Bununla birlikte, fantezi kurma, hatırlama, huzur, eğlenme, oyun oynama, düşünceye dalma, partiler, merak, yeni fikirlere açıklık, hayal etme, espri anlayışı, duyarlılık, atılganlık ve eski günleri anımsama gibi durumların, boş zaman ihtiyacı kapsamında değerlendirildiği söylenebilir.

Verilerden hareketle, bu çalışmada, boş zaman ihtiyacı, dinlenme, nitelikli boş zaman, eğlenme, oyun oynama, hayal kurma, merak etme, kendini huzurlu hissetme, eski günleri hatırlama çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca çocukların Suriye'deki savaş öncesi dönemlerde olumlu bir algı ile ifade ettikleri boş zaman ihtiyacı kapsamındaki gereksinimlerin, savaş ve göç süreçleri ile birlikte olumsuz bir hal aldığı ve yeni ülkeye sığınma süreci ile birlikte bu olumsuzlukların arttığı gözlemlenmiştir. Bu süreçte, sığınılan ülkedeki boş zaman ihtiyacının karşılanmasını olumsuz etkileyen temel bileşenlerin ise yoksulluk, çocuk işçiliği ve toplumsal cinsiyet rolleri etrafında kümelenildiği söylenebilir. Boş zaman gereksinimi başlığı altında öne çıkan gereksinimlere ve karşılaşılan zorluklara bakıldığında, kronolojik olarak Tablo 12'deki biçimde karşımıza çıktığı görülmektedir (tablonun tamamı için Ek 8'e bakınız).

Tablo 12. Boş zaman Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar

5.2.4. Boş zaman Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye'de Yaşam Evresi: Savaş Öncesi Dönem
	<i>"Suriye'de boş zamanlarımda, mesela akrabaya gidiyordum, çarşıya gidiyordum... Yani neyi istersem neye vakit varsa yapıyordum..."</i>
Suriye'de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem	
<i>"Bırak artık çıkıp oynayamıyorsun, çünkü her an bir bomba geliyor üstüne. Hepimiz hedef olduk"</i>	
Savaşa Tanıklık Etmede Cinsiyetin Rolü: <i>"Evden çıkmayan birine savaşı sorduğunuzda cevaplama biraz zor"</i>	
Göç Evresi	
<i>"Menbic'de normalde dışarı çıkmamız da yasaktı. Gözler bile açık olmayacak"</i>	
Türkiye'de Yaşam Evresi	
Yoksulluğun Çocukların Yapabilirliklerine Etkisi: <i>"Sinemaya gitmeyi severim mesela. Gidemiyorum. Babam ancak evin masraflarına yetiyor"</i>	
Çocuk İşçiliği: <i>"Dışarı çıkmak isteriz ama hep işte olduğumuz için öyle bir fırsatımız olmuyor"</i>	
Kız çocuklarının Boş Zaman İhtiyaçlarına Kültürel ve Toplumsal Cinsiyet Engeli: <i>"Hiçbir şey yapmıyoruz, zamanımız oluyor ama hep gün boyunca evdeyiz"</i>	
Akran, Komşuluk İlişkileri ve Uyum Süreçleri: <i>"Türk arkadaşlarım var ama her gün bizimle oynamazlar"</i>	
Akran İlişkilerinde Cinsiyet Faktörü: <i>"10 yaşından önce kızlarla oynamak normal ama 10 yaşından sonra oynanmaz"</i>	
Oyun, Eğlence ve Nitelikli Boş Zaman: <i>"Top oynardık, saklambaç oynardık, birdirbir oynardık. Burada hiçbir şey oynamıyorum..."</i>	
Hüzün, Mutsuzluk ve Hasretlik: <i>"Hep üzülüyorum... Sevdiklerimiz olmadığı için birlikte geçiremediğimiz için eski hayatımı özlediğim için..."</i>	
Hayal Kurma ve Merak: <i>"Tek hayalim avukat olmaktı ama Suriye ile birlikte hayallerimde yok oldu"</i>	

Suriye’de Yaşam Evresinin Savaş Öncesi Dönemine ilişkin olarak, çocuklar, savaş öncesi döneme ilişkin boş zaman ihtiyacı kapsamında ele alınan oyun oynama, eğlenme, dinlenebilme, nitelikli zaman geçirme, huzurlu hissetme gibi gereksinimlerinin genel olarak karşılandığını ve sosyal uğraşlarına istedikleri gibi zaman ayırabildiklerini ifade etmişlerdir. Ancak Suriye’de savaşın başlaması ile birlikte ise boş zaman ihtiyacının karşılanamama noktasına geldiği belirtilmiştir.

“Suriye’de boş zamanlarımda, mesela akrabaya gidiyordum, çarşıya gidiyordum... Yani neyi istersem neye vakit varsa yapıyordum...”

Çocuklar, savaş öncesi dönemde, boş zaman ihtiyaçları kapsamında futbol, saklambaç, bilardo, playstation, basketbol gibi oyunlar oynadıklarını, arkadaşlarıyla ve akrabalarıyla zaman geçirdiklerini ve hobilerine zaman ayırdıklarını belirtmişlerdir.

Oyun oynarken mutlu oluyorum. Oradayken, (savaştan önce) binaya çıkardım oyun oynardım playstation oynuyordum. Bir de arkadaşlarımla zaman geçiriyordum (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Oyun oynamayı severim. Akrabalarım varsa oynarım yoksa o kadar da istemem (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Oyunu severim yani (gülerek). Sallanmayı severim salıncakta, futbol oynamayı severim futbol oynamayı bilmiyorum ama öğrenmeyi isterim (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Resim yapardık, oyun oynardık, saklambaç oynardık bir şeyler yapardık burada yok (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Futbol oynardık başka okullarla turnuvalar yapardık maçlar yapardık... Çok büyük bir takımdı yani. Ben bu duruma gelmeden önce abimle birlikte her gün 7 km koşardık hiç durmadan. İlk savaş başladığında çok az devam ettirebildik ama savaş arttıkça bırakmak zorunda kaldık (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Orda yüz metrede atlama Halep’te ikinci oldum atletizmdim yani. Abim de maraton koşularında Halep’te birinciydi. Spora giderdik. Birde ayrıyeten futbol oynardım başka okullarla birlikte turnuva yapardık. Maçlar yapardık yani. Orda olsam devam edecektim aslında. Yani benim hayalim böyle olmak değildi orda okulumu bitirip daha farklı ve daha güzel şeyler yapmaktı (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Yüzmeyi de seviyorum içinde havuzda olsun. Normalde Suriye’de evimizde havuz vardı zaten (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Suriye’deki arkadaşlarımla özledim. Orada saklambaç oynardık, topla oynardık, birlikte zaman geçirirdik, toplanırdık (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Çocukların, Suriye’de boş zaman ihtiyaçları kapsamında oyun, eğlenme, dinlenme, nitelikli zaman geçirme gibi eylemlerini daha çok akrabaları ve arkadaşlarıyla gerçekleştirdikleri, Suriye’deki savaş öncesi dönemde, boş zaman ihtiyaçlarına ilişkin çok sayıda imkânlarının ve yapabilirliklerinin olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca geniş aile kültürüne sahip olunması ve Suriye’deki ilişki biçimlerinin akraba yoğunluklu gelişmiş olması nedeni ile çocukların boş zamanlarını akrabaları ile geçirme arzuları önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Bırak artık çıkıp oynayamıyorsun, çünkü her an bir bomba geliyor üstüne. Hepimiz hedef olduk”

Suriye’de Yaşam Evresindeki Savaş Süreci ve Savaş Sonrası Dönem ele alındığında; savaşın başlaması ile birlikte boş zaman ihtiyacının karşılandığı sokak, mahalle, oyun alanları, sosyal alanlar, çarşı gibi mekânların güvenliğinin azaldığı, çocukların gündelik ihtiyaçlarını karşıladıkları sosyal alanların ve oyun alanlarının savaş altında kaldığı, hatta yok edildiği belirtilmiştir. Artan risklerin, aynı zamanda, çocukların oyun, eğlence, akraba ve arkadaşlar ile zaman geçirme gibi eylemlerini de olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Ayrıca, boş zamanın geçirildiği sosyal ve fiziksel çevrenin bozulması yanında, çocukların birlikte boş zamanlarını geçirdikleri akrabalarından ve arkadaşlarından atılan bombalar nedeniyle ölenlerin olduğu, bu nedenle akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerinin de bozulduğu dikkat çekmektedir.

Hani park alanlarını bırak, arkadaşlarım vardı, kimileri öldü, kimileri kaldı, kimileri sakat. Orada durumum çok çok daha iyiydi buradan. Futbol oynardık başka okullarla turnuvalar yapardık maçlar yapardık. Ben orda bir futbol takımında oynuyordum. Ben ve abim aynı takımdaydık. Çok büyük bir takımdı yani. Ben bu duruma gelmeden (felç geçirmeden) önce abimle birlikte her gün 7 km koşardık hiç durmadan. Savaş arttıkça bırakmak zorunda kaldık (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Savaşa Tanıklık Etmede Cinsiyetin Rolü: “Evden çıkmayan birine savaşı sorduğunuzda cevaplaması biraz zor”

Kız çocuklarının savaş süreçlerinde, erkek çocuklarına göre daha fazla ev içinde zaman geçirdikleri gözlemlenmiştir. Bu noktada, savaş ortamını ve etkilerini deneyimleme biçimi üzerinde cinsiyet faktörünün de etkili olduğu dikkat çekmektedir.

Evden çıkmayan birine savaşı sorduğunuzda cevaplaması biraz zor. Çünkü savaş ne bilmiyorum sadece uçak sesleri biliyorum. Dışarı çıkmadığım için sadece sesleri duyuyorum, görmüyorum (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Evin içinde olduğumuz için dışarıda savaş olduğunu biliyordum, ama göremiyordum. Korkmayayım diye ailem de anlatmıyordu ama ses duyuyorduk tabii ki. Uçaksavarların, bombaların, uçakların hepsinin sesini duyuyorduk. Sadece sesler geliyordu. (Erkek kardeş ekliyor: O fazla görmedi. O savaş görmedi. Ben baba ile gördük). Üç ev olduğumuz yerde etrafımızda gitti. Birde taşındığımız evde daha taşınır taşınmaz yanımızdaki ev gitmişti. Evden çıktıktan sadece birkaç saat sonra o evin yıkıldığını duyduk (savaşı evin içinde yaşayan abla çocuk N., 14, K., Ankara).

Aynı aile içerisinde, kendisinden daha küçük erkek kardeşi, dışarıdaki savaş ortamını görerek deneyimlerken; ablanın, savaş sürecini, bomba ve uçak sesleri ile evin içinde deneyimlemiş olması dikkat çekicidir. Bu durum, aynı zamanda, kız çocukları ile erkek çocuklarının savaş deneyimleme biçimlerinin farklı olabildiğini de işaret etmektedir.

Diğer taraftan, savaş ortamındaki çocukların korunma haklarına erişemedikleri dolayısıyla yeterli biçimlerde korunamadıkları söylenebilir. Bu duruma paralel olarak ise savaş süreci, çocuğun boş

zaman ihtiyacını karşıladığı mekânları yok etmenin yanında birlikte zaman geçirdiği ve sosyalleştiği kişilerden de koparmıştır. Ortaya çıkan bu riskler, aynı zamanda, çocukların, korunma hakkı, yaşama hakkı, gelişme hakkı, çocuğun üstün yararı ilkesi gibi BM ÇHS’de belirtilen temel haklarına erişemediklerini de göstermektedir.

“Menbic’de normalde dışarı çıkmamız da yasaktı. Gözler bile açık olmayacak”

Savaş altında yaşanan **Göç Evresinde**, çocukların Suriye’de yerleştikleri yeni yerlerde, DAES’in baskıcı ve sınırlayıcı kurallarına maruz kaldıkları belirtilmiştir. Bu olumsuz atmosferin, kullanılabilir sosyal alanlarda ve gündelik hayatta baskı yarattığı, mekân kullanımı, eğlence, oyun gibi boş zaman gereksinimi noktalarında, çocukları kısıtladığı ifade edilmiştir.

Menbic’de normalde dışarı çıkmamız da yasaktı. Gözler bile açık olmayacak, tül perde ya da gözlük ile kapanacak (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Rakka’da öyle bir özellik var ki nefret ettim. Sorun şu, akşam 10’dan sonra dışarı çıkmak yasak (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Bu süreçlerde yaşanan olumsuz durumların, çocukların boş zaman ihtiyaçlarının karşılanmasını engellediği görülmektedir. Bu noktada, erkek çocuklarından farklı olarak kız çocuklarının giyimlerine ve yaşam alanlarına daha fazla müdahale edildiği dolayısıyla kız çocuklarının DAES’in bulunduğu bölgelerde daha fazla baskı ve huzursuzluk hissettiği söylenebilir.

Çocukların Türkiye’deki Yaşam Evresine bakıldığında, genel olarak boş zaman ihtiyacının karşılanamadığı ifade edilmektedir. Çocuk refahı açısından olumsuzluklar içeren bu durumun pek çok sebebi bulunmaktadır. Özellikle yeni ülkeye göç süreçleri ile birlikte ortaya çıkan yoksulluk sorununun ve yoksulluktan kaynaklı artan çocuk işçiliğinin, çocukların boş zaman ve dinlenebilme ihtiyaçları karşısında ciddi engeller yarattığı gözlemlenmiştir. Bunun yanında, çocukların, akranları, komşuları ve çevreleri ile ilişkilerinde; farklılıklarından, dillerinden ve kültürlerinden kaynaklı uyum sorunları yaşadıkları, bu zorlukların ise boş zaman ihtiyacının karşılanmasını olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

Diğer taraftan, ev içi emek, eve izole olma ve dini süreçlerin cinsiyete yüklediği ilave sorumluluklar gibi toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kız çocuklarının boş zaman ihtiyaçlarını erkek çocuklara oranla daha olumsuz deneyimledikleri dikkat çekmektedir.

Yoksulluğun Çocukların Yapabilirliklerine Etkisi: “Sinemaya gitmeyi severim mesela. Gidemiyorum. Babam ancak evin masraflarına yetiyor”

Görüşülen çocukların büyük çoğunluğu sosyoekonomik durumları el vermediği için boş zamanlarını istedikleri biçimlerde geçiremediklerini ve yoksulluğun, boş zaman ihtiyacı üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ifade etmişlerdir.

Her şey güzel eşimle aramızda iyi sadece maddiyat kötü (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Durumum çok çok daha iyiydi buradan. Futbol oynardık başka okullarla turnuvalar yapardık maçlar yapardık. Ben orda bir futbol takımında oynuyordum... (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

İstanbul’u sevdim ama ailemden uzak, ailem Hatay’da, burada. Ailemi özliyorum. 6 aydır görmüyordum... Otobüs ücretini 85 geliş 85 dönüş 170 lirayı ne zaman biriktirirsem o an hemen çıkıyorum. Eşim kaynanam karışmazlar o benim param. Normalde kocam, kaynanam çocuk için bisküvi için verir, onları saklar, biriktirir öyle gelirim (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Suriye’de ailem hep düğünlere, eğlencelere götürürdü. Sirke götürürdü veya işte yapılan her hangi bir şenliğe beraber giderdik. Burada, yukarda bir park alanı var. Başka yerlerde de var ama uzak olduğu için gidemiyoruz (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Lunaparkta eğlenmeyi seviyorum. Burada hiç gitmedik şimdiye kadar hep buradaydık, dışarı çıkmadık... Araba lazım ya da biri lazım bize, bizi götürüp getirecek. En fazla buradan şeye gidiyoruz, 5 dakika, perşembe pazarına (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Çocukların ifadelerinden anlaşılacağı üzere, savaş süreci ile başlayan ve sığınılan ülkede devam eden yoksulluk sürecinin, çocukların yapabilirliklerini ve fırsatlarını sınırlamanın yanında çocuk işçiliğine davetiye çıkardığı görülmektedir. Bu durumdan hareketle, yoksulluğun, çocukların boş zaman ihtiyacını ve boş zamanını değerlendirebileceği imkânları olumsuz etkilediği söylenebilir.

Boş zamanlarda ailemi hatırlarım. Ayriyeten televizyonumuz yok, çalışmıyor şu an. Zaman geçireceğim hiçbir şey olmadığı için hep zoruma gidiyor (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Ailemin burada olmasını hayal ediyorum mesela. Bana baksalardı keşke. Burada olsaydılar mesela bana bakacaklardı filan o zaman (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Eğer bir yere gitmek istiyorsam ya da çıkmak istiyorsam hemen mutsuz hiss ediyorum gidemediğim için. Burada hiç kimse meşgul olmuyor yani, bakmıyor bu yüzden. Nasıl çıkacam, nasıl gidecem, çok zor (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Ayrıca, ailesini Suriye’de bırakmış veya ailesini savaşta kaybetmiş refakatsiz çocukların, diğer çocuklardan farklı olarak boş zamanlarında, ailelerini düşündükleri ve gündelik yaşamdaki pek çok noktada ailelerinin yokluklarını hissettikleri ifade edilmiştir. Bu noktada, refakatsiz çocuklar açısından boş zamanın, aynı zamanda aileyi, akrabaları, Suriye’yi ve eski hayatı hatırlamak anlamına geldiği de düşünülebilir.

Bu nedenle, özellikle anne ve babasından, akrabalarından ayrı olan ve yasal olarak kendisine bakmakla yükümlü yetişkinlerin sorumluluğunda olmayan çocuklar olarak tanımlanan refakatsiz çocuklar, göçün tüm olumsuz etkilerine karşı daha fazla risk altındadırlar (Gökçek Karaca, 2018a).

Çocuk İşçiliği: “Dışarı çıkmak isteriz ama hep işte olduğumuz için öyle bir fırsatımız olmuyor”

Önceki bölümlerde, Bölüm 5.2.1., 5.2.2. ve 5.2.3.’ de çocuk işçiliğine ilişkin olarak bahsedildiği üzere görüşme yapılan çocukların ailelerinin, sosyoekonomik açıdan alt sınıfa mensup olmaları nedeniyle çocukların aile ekonomisine katkı sağlamak durumunda kaldıkları gözlemlenmiştir. Çocukların gerek ailelerinin göç süreçlerindeki borçlanmalarını azaltabilmek gerekse de geçim problemi yaşayan ailelerine destek olabilmek amacıyla bazen ailelerinin isteğiyle bazen de kendi istekleriyle çalıştıkları belirtilmiştir. Bu noktada, sosyoekonomik güvencesi olmayan yoksul bir ailenin üyesi olmanın, çocuğa ekonomik anlamda sorumluluklar yüklemesi nedeniyle ortaya çıkan çocuk işçiliğinin, çocukların boş zaman ihtiyacının karşılanmasına ilişkin önemli zorluklar yarattığı gözlemlenmiştir.

Dışarı çıkmak isteriz ama hep işte olduğumuz için öyle bir fırsatımız olmuyor (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Geldiğimizden beri bildiğimiz tek şey çalışmak (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Boş zamanım olmuyor, bir tek pazar günüm var zaten. Suriye’den gelenler var, tanıdıklarımız burada, karşı binada. Genelde ya da buraya geliyorlar burada oturup sohbet ediyoruz (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Ben Suriye’deyken her şeyim vardı. Buraya gelince çalışmak kötüydü... Çok yoruluyordum. Sabah 07:00 akşam 07:00, her gün. Haftanın 7 günü çalışıyordum. Pazar günü sadece öğlene kadar çalışırdık. Saat 14:00-15:00’ e kadar yani. Pazar günü o da 15:00 de çıkıyordum mezeci de. Çıkardım gelip ailemi alırdım parka giderdim. Zordu. Bir de okumam gerekirdi benim aslında çalışmam değil (gülüm yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Arkadaşlarımla yürüyüş yapardım parka giderdik, futbol oynardık, alışveriş yapardık. Burada hiçbirini yapmıyorum. Burada sadece iş için yaşıyoruz (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Sinemaya gitmek istiyorum, ama gidemiyorum. Balıkesir’e gidiyorlar arkadaşlar, ama ben gitmiyorum, çünkü çalışıyorum. Patronun izin alamıyorum (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

İşten geldikten sonra hiçbir şey yapamıyorum, evde oturuyorum. Sadece Pazar günü sabahtan akşama kadar geziyorum hala çocuğumla (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Ailemle çok iyiyim ama hiçbir zaman, zaman geçiremiyorum çünkü sabah işe çıkıyorum akşam işten geldiğimde yorgun olduğum için direkt uyuyorum (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

İşten geldikten sonra hiçbir şey yapamıyorum, evde oturuyorum. Sadece Pazar günü sabahtan akşama kadar geziyorum hala çocuğumla. Oyun falan yok. Sadece parkta oturuyoruz. Sen gördün ya, sigara içiyorum orda filan (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Sabah kalktığımızda direkt buraya (Suriyeli arkadaşın bakkalına) geliyoruz. İş saatim gelene kadar yanında oturuyorum kahvaltı yapıyoruz ondan sonra buradan çıkıp işime gidiyorum. Akşam çıkınca da burayı beraber kapatıp eve gidiyoruz (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Çalışan çocuklar, Suriye’deki savaş öncesi yaşamlarının aksine Türkiye’deki yoğun çalışma şartları nedeniyle herhangi bir aktiviteye veya sosyalleşmeye zaman bulamadıklarını hatta dinlenmeye dahi zaman bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Çocuk refahı açısından olumsuz tablo

sunan bu veriler, aynı zamanda çocuk işçiliğinin, çocuğun eğitim-öğretim hayatı, sosyalleşmesi ve boş zaman gereksinimi üzerinde önemli engeller oluşturabildiğine de işaret etmektedir.

Çalışan çocuklarla yapılan bir araştırmada da, çalışma durumunun bir bedelinin de, çocukların boş zamanlarından vazgeçmek olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada, çocuklara yöneltilen boş zamanlarını nasıl geçiriyorsun sorusuna, çocukların “çalışarak” yanıtı verdikleri ve çocukların, “boş zaman” kavramının anlamını, neredeyse kaybettikleri belirtilmiştir (Uyan Semerci ve diğ., 2017). Benzer biçimde, bu araştırmada da, çalışan çocukların değil boş zaman bulabilmesi, yoğun çalışmadan kaynaklanan yorgunluklarını giderebilecek kadar dinlenmeye bile zaman bulamadıkları gözlemlenmiştir.

Karataş ve arkadaşlarının (2016), çalıştırılan çocuklarla yaptıkları araştırmada da, yüksek oranda boş zaman gereksinimine rastlanılmıştır. Çalışan çocukların boş zaman değerlendirme kategorisinin oranının %11,5 olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, aynı çalışmada, çocukların, sokakta çalıştırılmayı bir boş zaman aktivitesi olarak ele aldığı ifade edilmiştir (Karataş ve diğ., 2016).

Bu noktada, çalışan çocukların, çalışmayanlara göre oyun oynama, eğlence, aile ile birlikte zaman geçirme, dinlenme, sosyal uğraşlara zaman ayırabilme, sosyal aktivitelere katılma ve eğlenme gibi noktalarda daha fazla boş zaman gereksinimlerinin olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, çocukların boş zaman kavramını unuttuğu ve bu kavramı, çalışma veya çalışmama eylemi ile özdeşleştirdiği söylenebilir.

Burada hem kadın hem erkek de çalışıyor bu da bizim için çok güzel bir şey (güler yüzü çocuk S., 17, K., Hatay).

Çocukların, çocuk işçiliği ile ilgili karşılaştıkları zorluklar göze çarparken Suriye'nin aksine Türkiye'de çalışmak durumunda kalan kızların/kadınların iş hayatına dâhil olma ile birlikte aynı zamanda ev dışında geçirebildikleri zamanın da artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu durumun, aynı zamanda kız çocuklarının ve kadınların, evin dışına çıkabilmeleri için toplumsal cinsiyet açısından önemli bir faktör olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada, çocukların, kadınların iş hayatına katılmaları ile ilgili beklentiye sahip olduğu da düşünülebilir.

Kız çocuklarının Boş Zaman İhtiyaçlarına Kültürel ve Toplumsal Cinsiyet Engeli: “Hiçbir şey yapmıyoruz, zamanımız oluyor ama hep gün boyunca evdeyiz”

Kız çocuklarının, erkek çocuklardan farklı olarak boş zamanları olsa da, kültürel ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı boş zamanlarını nitelikli kullanamadıkları dikkat çekmektedir.

Bir şey yapmıyoruz gün boyu buradayız televizyonu açmıyoruz. Kur'an okuyoruz ezberlemek için. Babam (baba, Suriyeli çocuklara din eğitimi veren hoca) akşam geldiğinde binadaki bütün çocuklara Kur'an eğitimi veriyor. En son benim de ne kadar ezberlediğimi kontrol ediyor... Dışarı çıkıp yürümek gezmek isterdim birde parkı çok seviyorum parka gitmek

isterdim (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Burada bir Kur'an kursu var ama Suriye'den gelenler için. Suriyeli biri veriyor. Sabah saat 8 de arkadaşlarımla Kur'an kursuna gidiyoruz, 1 de geliyorum, eve gelip çantayı alıp okula gidiyorum (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Sabah kalktığımda on ikiye kadar camideyim zaten orda çalışıyorum sonra eve gelince annemle yemek temizlik falan yapıyorum altıya kadar sonra altıda içeri geçiyorum hafızlık yapıyorum ezberlemeye çalışıyorum sonrada yatıyorum vaktim kalmıyor (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Babam onu okula göndermedi. Büyüdü diye (14 yaşında). Suriye'de büyüyen kızları okula göndermezler (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Sadece annemin işlerine yardım ederim ve Kur'an okurum. Yaşadığım bir olay yok sadece camiden eve, evden camiye (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Kız çocuklarının, erkek çocuklarına göre dini süreçlere daha fazla zaman ayırdıkları, daha çok ev içinde izole bir yaşam sürdükleri ve ev içi emek yükünü paylaştıkları öne çıkmaktadır. Ayrıca bazı kız çocuklarının, evin gündelik işlerini annelerinden daha fazla yükledikleri gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, Semerci ve arkadaşlarının (2017) yaptığı çalışmada da, boş zaman kavramını yitirmiş çalışan kız çocuklarının, mesailerine evde de devam ettikleri, evde ise ev işlerine büyük oranda katkıda buldukları belirtilmiştir.

Benle oğlum hep evde kalırız bir yere çıkmayız (güleryüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Evi temizlerim. Annemler de istediğine gider (gülerek) (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay).

Sabah kalktığımda 12' ye kadar camideyim zaten orda çalışıyorum sonra eve gelince annemle yemek temizlik falan yapıyorum 6 ya kadar sonra 6 da içeri geçiyorum hafızlık yapıyorum ezberlemeye çalışıyorum sonrada yatıyorum vaktim kalmıyor (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Yani ev işlerini yaparım, bir de okul derslerimi yaparım. Kardeşlerimin işlerini hallederim, yemeklerini hazırlarım (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Lunaparkta eğlenmeyi seviyorum. Burada hiç gitmedik. Geldiğimizden beri buradayız, dışarı çıkmadık şimdiye kadar hep buradaydık... Araba lazım ya da biri lazım bize, bizi götürüp getirecek. En fazla buradan şeye gidiyoruz, 5 dakika, perşembe pazarına (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Çocukların yukarıdaki ifadelerinden anlaşılacağı üzere, kız çocuklarının boş zamanlarını istedikleri şekilde geçiremedikleri söylenebilir. Bu durumun, gerek daha çok evin içine izole olunmuş bir yaşam gerekse de kız çocuklarına yüklenen ev işleri, ilave dini sorumluluklar, çevreye güvenmeme ve kültürel özelliklerin yarattığı ataerkil kısıtlamalar ile ilgili de olduğu düşünülebilir.

Benzer biçimde, Buz'un (2006) yaptığı çalışmada da, kadınların, kendi ülkelerindeki olumsuz ataerkil yaşam koşullarının göç ile birlikte büyük oranda sürdürüldüğü ve gündelik hayatlarında olumlu yönde değişen çok fazla bir şeyin olmadığı belirtilmektedir.

Bir başka araştırmada ise farklı olarak Suriyeli kız çocuklarının ev dışındaki güvenlik risklerinden kaynaklı, ev dışına çıkarılmadıkları ifade edilmektedir. Suriyeliler yaşadıkları yerlerde ve yakın

çevrede pek fazla insanla iletişime geçemediklerinden çevreye güven duymamaktadırlar. Farklı bir coğrafyada ve farklı bir kültürel çevrede kızlarının şehir yaşantısı içinde güvende olmadıklarını düşünen aileler, toplumdaki tedirgin olduklarından kızlarını sokağa çıkartmamaktadırlar (Harunoğulları, 2016). Farklı bir yöne dikkat çeken bu araştırma sonucunun, Suriyelilerin yaşamları üzerinde önemli bir etkiye sahip olan toplumsal cinsiyet rollerini, dini ve kültürel özellikleri göz ardı ettiği görülmektedir.

Akran, Komşuluk İlişkileri ve Uyum Süreçleri: “Türk arkadaşlarım var ama her gün bizimle oynamazlar”

Akran, komşuluk ilişkileri ve göç edilen çevreye uyum gibi bileşenlerin çocukların eğlenmelerine, aktivitelerine, sosyalleşmelerine ve boş zamanlarını nasıl geçirdiklerine etki ettiği söylenebilir. Ayrıca, çocukların Türk akranları ile zaman geçirme ve kaynaşma istekleri olmasına rağmen yeterli biçimlerde karşılık bulamadıkları, Suriyeli akranları ve aileleriyle/akrabalarıyla daha fazla zaman geçirdikleri gözlemlenmiştir.

İstiyorum ama arkadaşlarım yok... Babam izin vermiyor, buradakiler çok kötü örnek oluyor diyor. Suriye'deyken oyunlar oynardık bize gelirlerdi ya da ben onlara giderdim. Ödevlerimizi yapar ondan sonra oyun oynardık (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Türk arkadaşlarım beni onların ortamına aldığımda beni mutlu ediyor (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Birkaç tane Suriyeli arkadaşım vardı ama burada değiller şimdi. Biri Almanya'ya gitti birisi İsveç'e gittiler (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Arkadaşlarımız vardı, Suriyelilerden, gitmeden önce onlarla oynuyorduk. Şimdi sadece benle kardeşim kaldık (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Okuldaki arkadaşlarım aralarında buluşup, takılıyorlar, gidiyorlar, geziyorlar. Bana da teklif ediyorlar ama evleri uzak olduğu için gitmiyorum (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Çocukların cümlelerinden hareketle, farklı bir grubun üyesi olmanın veya sığınılan ülkenin dilini bilmiyor olmanın, çocuğun akranları ile kaynaşmasında ve arkadaşlık ilişkileri geliştirmesinde olumsuz etkileri olduğu söylenebilir.

Bazı Türkler var mesela sınıfta bazı arkadaşları seviyor, bazılarını sevmiyor. Ben de zaten herkesle muhatap olmuyorum çok az insanla konuşuyorum (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Kavga ettiğimiz zaman konuştuğumuz çocuklar toplu olduğunda konuşmaya başlıyorlar, size yardım geldi bize gelmedi. Size niye geliyor bana gelmiyor diye. Hep böyle birbirlerine şey yapmaya çalışıyorlar. Konuşmaya tartışmaya çalışıyorlar. Türkmenler özellikle daha çok yardım alıyorlarmış burada. Bunun yanına gelip bize yardım geldi size gelmedi diye nispet yapıyorlar. Kanunlarımız öyleymiş. Türkmenleri daha çok seviyorsunuz (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Yapılan bir araştırmaya göre de, mülteci çocukların, diğer çocuklara oranla arkadaş ilişkilerinde daha sık problem yaşadıkları, daha fazla hiperaktivite belirtileri sergiledikleri, benlik saygılarının daha düşük olduğu belirtilmektedir (Çeri ve diğ., 2017).

Çocukların Türkiye’de yeni arkadaşlık edinme durumlarının beklentilerinin altında olduğu, göç süreçleri ile Suriye’deki arkadaşlarından ve akrabalarından koştukları görülmektedir. Bu noktada, yoksulluk, savaş psikolojisi ve farklı olmanın yarattığı dezavantajlar yanında göç edilen yeni ülkede, akranlar, komşular ve çevre ile ilişkilerde zorlukların yaşanması, çocuklar açısından uyum süreçlerinin zorlaşmasını da akla getirmektedir.

Düğün, eğlence gibi kutlamalar oluyor ama biz çıkmıyoruz. Kimse davet etmiyor, biz de gitmiyoruz. Onlar bizi görmez, biz de onları görmeyiz. Uzaktan izlerim bazen (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Burada kimsem yok, bir de komşu ilişkileri iyi değil. Suriye’de, annem yemek yapardı bütün komşularla bölüşürdük. Ama burada öyle bir şey yok (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Suriye’deki komşuları o kadar çok seviyorduk ki abime ulaştılar. Messenger’dan. Buradalarmış. İstanbul’da ama. Onların çocukları arkadaşım. Messenger’dan ben Ankara’dayım dedim. O da ben İstanbul’dayım dedi. Sana yakın bir zamanda ulaşmaya çalışacam dedi (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

İşten dolayı birbirimize zaman ayırmadığımız için komşularla tanışmıyoruz (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Komşularımız Türk olduğu için tanımıyoruz ve kimseye de güvenemiyoruz şu anda yeniyiz daha 4,5-5 aydır buradayız sadece merhaba başka bir şey yok... Ayriyeten hiçbir şey yapamıyoruz... Türk arkadaşım da yok (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Her ne kadar ülkelerindeki orana pek çok noktada hayatlarının benzer biçimlerde devam ettiği düşünülse de, kız çocuklarının, bozulan aile, akrabalık, komşuluk ve akran ilişkilerinden önemli ölçüde etkilendiği noktalarda bulunmaktadır. Kendi ülkelerinde, ataerkil toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı, daha çok ev içerisinde aile, akraba, komşuluk ilişkileri üzerinden sosyalleşen kız çocuklarının, göç ile birlikte bu noktalardaki gündelik ilişkilerinin, destek sistemlerinin ve güç kaynaklarının bozulduğu görülmektedir.

Bu noktada, benzer veriler sunan Buz’un çalışmasına göre, kadınlar, ülkelerindeki sosyal destek sistemleri arasında yer alan aile, akraba ve komşuluk ilişkilerinden yararlanmaktayken, göç ile birlikte bu sistemlerin desteğini kaybederler. Bu nedenle, göç, kadınlar için daha büyük bir sorumluluk ve kayıp anlamına gelir (Buz, 2006)

Bazı çocuklar, Suriye ile kıyaslandığında, genel olarak Türkiye’deki komşuluk ilişkilerinden memnun olmadıklarını, mahallelerdeki etkileşim süreçlerine dâhil edilmediklerini veya iş yoğunluğundan kaynaklı komşularla sağlıklı biçimlerde iletişime geçemediklerini ifade etmişlerken; bazı çocukların ise bu noktalarda sorun yaşamadıkları, akran ve komşuluk ilişkilerinden memnun oldukları ifade edilmiştir.

Şimdi yeni komşularımızla birbirimizin yanına gidip geliyoruz. Onlar bize geliyor çıkıp

dolaşıyoruz. Yani rahatız (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay). Komşular iyi ama biliyorsun yani durumumu (göç süreçlerindeki kaza sonrası yatağa bağımlı) bu yüzden dışarı çıkmıyorum, hiç kimseyle görüşemiyorum (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Suriyeliler mesela bir evde yaparlar evin içerisinde yaparlar ve herkesi davet etmezler ve sadece bizi tanıyorlar Suriye halkından, Türkler ise tanısa tanımasa herkesi o mutluluğa davet ediyor, gidip kapı kapı dolaşıp kart dağıtıyorlar. Çok güzel bir şey. Bir de düğün olduğunda Türklerin yanına gelen kişilerin sayısını öğrenmek istiyorsan arabaların sayısına bakacaksın taha buradan şeye kadar yukarı kadar araba sırası olur, sığmaz (dart oynamayı seven güler yüzlü İ., 12, E.).

Akran İlişkilerinde Cinsiyet Faktörü: “10 yaşından önce kızlarla oynamak normal ama 10 yaşından sonra oynanmaz”

Bazı çocuklar, taşıdıkları dini ve kültürel özellikler nedeniyle belli bir yaştan sonra karşı cinsle zaman geçirilmesini olumsuz ve günah olarak nitelendirirken, bazı çocukların ise bunun aksine kız çocukları ile zaman geçirmeyi olumlu karşıladıkları ve bunu istedikleri gözlemlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda çocukluk döneminde, cinsiyet rollerinin nasıl oluştuğunu ve geliştiğini anlamamıza da yardımcı olmaktadır.

Türkler karışık oynuyor da ben oynamıyorum yani. Günah yani haram. 10 yaşına kadar oynayabilirsin (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Ben kızlarla oynamam. Erkeklerle oynuyorum. 16 yaşında hoca olacam. Onun için de yapmam öyle bir şey kabul etmem (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Biz de böyle sevmek çıkmak yok. Direk varsa nişan (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Bazen çıkar oynarız ama her zaman kızlarla takılırım. Çünkü beni seviyorlar ama ben erkekleri sevmiyorum. Bir tek Fırat var benim arkadaşım (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay).

Oradaki ilişkiler iyi değildi çünkü onlarla (kızlarla) birlikte oynamazdık biz. Karışmamıza izin vermezlerdi. Burada en azından izin veriyorlar beraber oynuyoruz (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Oyun, Eğlence ve Nitelikli Boş Zaman: “Top oynardık, Saklambaç oynardık, birdirbir oynardık. Burada hiçbir şey oynamıyorum...”

Görüşülen çocukların büyük bir kısmı, Suriye’deki eski hayatlarından olumlu referanslar göstererek; Türkiye’de, oyun ve eğlence ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayamadıklarını aynı zamanda ekonomik yetersizlikten kaynaklı boş zamanlarını geçirmek istedikleri TV, bilgisayar, tablet, internet, telefon gibi olanaklara sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.

Beni üzen bir şey var. Her salı günü okula gittiğimde bütün arkadaşlarımda tablet telefon var, bende hiç bir şey yok (Annesi: Bu Suriye’den kaynaklanıyor orada savaştan önce her şeyleri vardı) (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Telefonun yapılışını merak ediyorum. İnternette yardım alırdım. Ama burada yok halamgilde var (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Bilgisayar Suriye’de vardı burada yok (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Tom ve Jerry, çizgi film izler, Kur’an dinlerim. Arap kanalları var. Burada 20 gündür buradalar daha televizyonu yerleştirmedik. Televizyon çalışmıyor (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Çocuk denildiğinde, *BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*’de de vurgulanan oyun oynama hakkı da ele alınması gereken ciddi bir konudur. Göçmen ve sığınmacı çocukların, mevcut oyun alanlarına yeterince katılamadıkları, büyük çoğunluğunun çalışmakta olduğu ve zor şartlarda kapalı alanlarda vakit geçirdiği bilinmektedir. (Çakırer Özservet ve Sirkeci, 2016). Çocuğun en temel hakları arasında yer alan ve gelişimi açısından son derece önemli olan oyun oynama eyleminin yetersizliği Suriyeli çocukların gelişimi açısından risk yaratan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, oyun oynamak veya eğlenmek çocuk olmanın ve çocuğun iyilik halinin temel göstergeleri arasında yer alırken çocukların, boş zamanlarında oyun oynama ve eğlence ihtiyaçlarının yeterli biçimlerde karşılanamadığı gözlemlenmiştir.

Bizde Suriye’de iken her mahallede herkesin parkı ayrı herkesin kendi salınacağı var her şeyi var. Burada ise komple bütün bir park yapıyorlar, herkes oraya gitmek zorunda (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Oyun oynadığımda çok mutlu oluyorum ve çok güzel hissediyorum, güvende hissediyorum. Ayriyeten parkta arkadaşlarım oluyor bizim yaşıtımız olduğu için rahat davranabiliyorum (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Oynarken memnun oluyorum, mutlu oluyorum... Bir kere sinemaya gittim. Televizyon izlerim müzik az severim. Suriye şarkılarını dinlemeyi severim (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Pazar günleri babam çalışmadığı için parka gideriz, gezmeye gideriz bizi dışarı çıkartır (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Resim ve lunaparka gitmek isterdim. Ulustakine bir defa dayımlarla gittik. Suriye’de çok vardı, her hafta giderdik (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Çocukların, oyun alanlarını daha çok parklar üzerinden ifade ettikleri ve park vurgusunu çok fazla yaptıkları dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, Suriye’deki oyun, eğlence ve park imkânlarının Türkiye’ye göre daha iyi olduğu ifade edilmiştir.

Hüzün, Mutsuzluk ve Hasretlik: “Hep üzülüyorum... Sevdiklerimiz olmadığı için birlikte geçiremediğimiz için eski hayatımı özlediğim için ...”

Boş zaman ihtiyacı kapsamında tanımlanan huzurlu olma durumunun çocukların ruh sağlığı, gelecek beklentisi ve yaşam kalitesi açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu noktada, çocukların gerek Türkiye’deki hayatlarına, gerekse de Suriye’deki bozulan yaşam sistemlerine ilişkin kayıp, yas, geride bırakma, ayrılık, önceki hayatı hatırlama ve yeni hayatlarındaki zorluklar gibi noktalarda huzursuzluk ve mutsuzluk hissettikleri dikkat çekmektedir.

Ben hep boş zamanlarımı deli dolu geçirmek isterdim ama şimdi hiçbir zaman boş zamanımın olmasını istemem. Çünkü boş kaldığımda, kendi kendime derim işte aslında kendimi dinlendirmem lazım ama (Suriye' de) yaşadıklarım aklıma geldiğinde çok üzüyor maalesef böyle bir şeye izin vermiyor, yani dinlenemiyorum (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Hep üzüliyorum. Mutlu değilim (üzülerek). Bir de bayramlarda bayramlar böyle hani istediğimizi alamadığımız için ya da sevdiğimiz olmadıkları için birlikte geçiremediğimiz için eski hayatımı özlediğim için iyi geçmiyor (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Suriye'nin durumu beni üzüyor. Bir de babamın burada olmasını isterdim (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Çocukların ifadelerinde anlaşılacağı üzere savaşın ve göç süreçlerinin çocuk üzerinde olumsuz psikolojik etkiler yarattığı gözlemlenmiştir. Geride kalan zor süreçlerin, çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri, çocukların psikososyal destek gereksinimlerini de artırmaktadır.

Hayal Kurma ve Merak: “Tek hayalim avukat olmaktı ama Suriye ile birlikte hayallerimde yok oldu”

Suriye'deki bozulan yaşam sistemleri ve geride bırakılanlar nedeniyle çocukların büyük kısmının umutsuzluk ve olumsuz hayaller içerisinde oldukları söylenebilir. Bu durum, travmatik bir savaş ve göç sürecine maruz kalmış çocukların, psikososyal açıdan iyilik hallerinin bozulmuş olabileme ihtimalini de düşündürmektedir.

Hayal kurmuyorum. Nedeni ise gerçekleşeceğine inanmıyorum. Gerçekleşecek olsa hemen büyümek, istediğimi yapmak isterim. Arabamın olması isterdim. En büyük hayalim kendi arabamı yapmak, dizmek (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Ailemin burada olmasını hayal ediyorum mesela. Bana baksalardı keşke. Burada olsaydılar mesela bana bakacaklardı filan o zaman (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Yani ben kendim için bir şey düşünmüyorum ama ailemin rahatlığı ve güzel bir hayat sürmeleri için hep hayal ediyorum, düşünüyorum (savaşı evin içinde yaşayan abla kız N., 14, K.).

Hayalim avukat olup insanlara yardım etmek. Büyük bir evimin olmasını istiyorum (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Çocuklardan bazılarının hayallerini yitirdiklerini söylemeleri ve hayallerini gerçekleştirme potansiyellerini hissetmemeleri, aynı zamanda ruh sağlığı ve çocuk yoksulluğu açısından olumsuz ve kritik verilere de işaret etmektedir.

Çalışmanın bu bölümü, boş zaman gereksinimi kapsamında ortaya çıkan verilerin, ihtiyaçların karşılanma biçimi ve haklar ile bağlantısını ele almaktadır (Bkz: Tablo 13 ve EK 9).

Tablo 13. Boş Zaman Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı

ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	İHTİYACIN KARŞILANMA BİÇİMİ	BM ÇHS'DEKİ HAKLAR İLE BAĞLANTISI (Erişiminde Zorluk Yaşanan Haklar)	
Boş Zaman Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<p><i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimleri için)</p> <p><i>Sahte Mekanizma</i> (Çocukların bu gereksinimi biçimsel olarak gideriliyormuş gibi düşünülse de özellikle kız çocuklarının, yoksul çocukların ve çalışan çocukların karşılaştıkları zorluklar açısından)</p>	Eğlenme, nitelikli boş zaman değerlendirme hakkı; fantezi kurma, hatırlama, huzur, eğlenme, oyun oynama, düşünceye dalma, partiler, merak, yeni fikirlere açıklık, hayal etme, espri anlayışı, duyarlılık, atılganlık ve eski günleri anımsama vb. gereksinimlere ilişkin haklar	Yaşama Hakkı, Gelişme Hakkı, Korunma Hakkı, Katılım Hakkı, Ayrım Gözetmeme İlkesi, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi

Çocukların boş zaman gereksinimi çerçevesinde ele alınan dinlenme, nitelikli boş zaman, eğlenme, oyun oynama, hayal kurma, kendini huzurlu hissetme, eski günleri hatırlama gereksinimleri, Suriye' deki savaş öncesi dönemler için genel olarak olumlu bir algı ile ifade edilmektedir. Çocukların eski hayatlarında, akrabaları ile zaman geçirme, arkadaşları ve akrabaları ile futbol, yüzme, koşu, resim yapma gibi aktivitelere zaman ayırabildikleri; aynı zamanda dinlenme, oyun, eğlenme, kendini huzurlu hissetme gibi ihtiyaçlarını karşıladıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, çocukların daha çok geniş aile ortamında sosyalleştiği, geleneksel akrabalık bağlarının kuvvetli olduğu ve belli bir yaştan sonra karşı cins ile arkadaşlık ilişkilerinin azaldığı dikkat çekmektedir. Suriye'deki savaş öncesi dönemde genel itibarı ile çocukların boş zaman ihtiyaçlarına ve haklarına erişimleri ile ilgili olumlu bir algıya sahip olduklarını göstermektedir.

Savaşın başlaması ile birlikte yaşam alanı, can güvenliği ve koruma ihtiyacı üzerindeki artan güvenlik riskleri, park, sokak, mahalle, okul, ev, bahçe gibi çocukların boş zamanlarını geçirebilecekleri yaşam alanlarını yok etmiştir. Çocukların yaşam alanlarının zarar görmesine paralel olarak ise çocukların oyun oynayabilme, sosyalleşebilme, eğlenebilme gibi nitelikli boş zaman geçirebilme alanlarına ve çocuğun kendini huzurlu hissedebilme duygusuna zarar verildiği dikkat çekmektedir. Ortaya çıkan bu sonuçlardan hareketle, boş zaman ihtiyacının karşılanabilmesi aynı zamanda çocukların koruma ve yaşamı sürdürebilme ihtiyaçları ile de ilişkilidir.

Cinsiyet açısından ise erkek çocuklarına oranla kız çocuklarının, savaş sürecini ve boş zamanlarını, genel itibarıyla evin içerisinde geçirdiklerine rastlanmıştır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rolleri yanında aynı zamanda, savaş ortamında kız çocuklarının kaçırılma ve daha farklı

risklere maruz kalabilme ihtimaline karşı ailelerin, kadınları ve kızları koruyabilmeleri için alınmış bir tedbir olma özelliği de göstermektedir. Bu durum, diğer taraftan ise savaş sürecinde de toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Ayrıca, bombalanan yaşam alanları nedeniyle bazı çocukların, aileleri ile birlikte DAES'in kontrolünde olan yerlerde ikamet etmek durumunda kaldıkları görülmektedir. Çocukların Suriye içerisinde aşamalı olarak göç edilen yeni yerdeki can güvenlikleri görel olarak sağlanmışken, diğer taraftan ise DAES'in kontrolündeki yerlerde çocukların çeşitli olumsuzluklara maruz kaldıkları dikkat çekmektedir. Bu süreçlerde, özellikle baskı, tehdit, sınırlama, katı kurallar, infazlara tanıklık etme gibi yaşanan olumsuzlukların aynı zamanda çocukların özgürlük, katılım, boş zaman, anlama, duygulanım ve yaratıcılık ihtiyaçlarının karşılanmasını da sınırladığı gözlenmiştir. DAES'in etkisiyle ortaya çıkan bu durumlardan hareketle, maruz kalınan sınırlamaların, baskıların ve katı kuralların, çocukların boş zaman ihtiyaçlarının karşılanmasını da olumsuz etkilediği gözlenmiştir.

Savaş ve zorunlu göç evresinde, boş zaman ihtiyacı çerçevesinde yaşanan bu olumsuz durumların çocukların *yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve çocukların üstün yararı ilkesi* ile ilgili sorunlara da işaret ettiği görülmektedir. Bunun yanında, karşılaşılan sınırlama, baskı ve dayatmalar; çocukların boş zaman gereksinimi açısından self determinasyon ortamının olmadığını ve karar süreçlerine katılmadıklarını da göstermektedir. Bu durum, aynı zamanda *katılım hakları* açısından yaşanan sorunları da görünür kılmaktadır.

Çocukların Türkiye'deki boş zaman ihtiyaçları ele alındığında ise öncelikli olarak yoksulluğun ve çocuk işçiliğinin, çocuğun boş zaman gereksinimi üzerinde engelleyici bir mekanizma yarattığı görülmektedir. Aile ekonomisine katkı sunmak amacıyla çalışmak zorunda kalan çocukların, çok yoğun çalıştıkları hatta tatil günlerinin dahi olmadığı veya çok sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, çalışan çocuklar, nitelikli boş zaman geçirmenin ötesinde dinlenmeye dahi zaman bulamamaktadırlar.

Aynı zamanda, çalışmayan çocuklar için ise yoksulluğun önemli bir engel yarattığı görülmektedir. Özellikle çocukların beklentileri arasında yer alan sinema, tiyatro, lunapark, cep telefonu, bilgisayar, internet kafe, ev interneti ve şehirdeki ya da yaşam alanındaki ücretli aktivitelerin belirli bir ekonomik yapabilirliği gerektirmesi ve çocukların sosyoekonomik durumlarının bunları yapmaya yeterli olmaması nedeniyle çocuklar boş zamanlarını nitelikli biçimlerde ve istedikleri gibi değerlendirememektedirler. Benzer biçimde aile, akraba veya arkadaşlar ile birlikte gezilere ve tatillere gitme, gelişimsel veya hobi amaçlı kurslara katılma gibi boş zamanlarda ihtiyaç duyabilecek pek çok aktivitenin de belirli bir ücrete tabi olduğu, bu nedenle çocukların boş zamanlarını istedikleri gibi geçiremedikleri dikkat çekmektedir. Bu

noktalarda, yoksulluk, çocukların boş zaman aktiviteleri üzerinde önemli düzeyde sınırlayıcı ve yapabilirlikleri kısıtlayıcı etki yaratmaktadır.

Görüldüğü üzere, çocukların çoğunun, boş zamanlarında, oyun oynama, sosyalleşme, eğlence ve kendini huzurlu hissetme arzusuyla bazı aktivitelere katılmak istedikleri halde, yoksulluk ve çocuk işçiliği nedeniyle katılamamaktadırlar. Bu noktada, çocukların boş zamanlarında ihtiyaç duydukları aktivitelere katılamamalarının aynı zamanda stres atamamaya, sosyalleşememeye ve zihni meşgul edebilecek rahatlatıcı bir eylemde bulunamamaya neden olduğu gözlenmiştir. Ortaya çıkan bu durumun ise çocukların boş zamanlarında; savaş süreçlerini, yas ve kayıp olaylarını, eski iyi günlerini, geride kalan arkadaşlarını, aile üyelerini ve uzaktaki akrabalarını daha sık hatırlamalarına sebebiyet verdiği görülmüştür. Bu noktada, savaş ve zorunlu göç süreçlerine maruz kalmış çocukların, sosyal ve duygusal rehabilitasyonu açısından nitelikli boş zamana özellikle ihtiyaç duydukları ve bu noktadaki ihtiyaçların karşılanamamasının ise aynı zamanda çocukların psikososyal iyileşme süreçlerini de geciktirdiği gözlenmiştir.

Ücret gerektirmeyen aktiviteler ele alındığında ise çocukların daha çok sokaklarda oyun oynama, parka gitme, sevdikleri ve akrabalarıyla zaman geçirme, evde Kur'an okuma veya Kur'an kursuna gitme ve nadir olarak mahalledeki düğünlere katılma gibi eylemlerde buldukları gözlenmiştir. Aynı zamanda çocukların bazılarının, boş zamanlarında, şu an aralarında bulunmayan aile üyelerini, akrabalarını, komşularını ve arkadaşlarını düşündüklerine; onlarla geçirilen eski günlerini ve bozulmamış yaşam sistemlerini sıkça hatırladıklarına rastlanılmıştır.

Çocukların boş zamanlarındaki akran ilişkilerine bakıldığında ise daha çok Suriyeli akranlarıyla ilişki kurdukları görülmektedir. Aynı zamanda bir kısmının Türk arkadaşları ile arkadaşlık kurduğu ve zaman geçirebildiği fakat büyük kısmının Türk akranları ile arkadaşlık ve ilişki kurmakta zorlandıkları gözlenmiştir. Hatta bazı çocukların, bazı Türk akranları ve özellikle Roman akranları tarafından akran zorbalığına ve dışlayıcı davranışlara sık maruz kaldıkları dikkat çekmiştir. Bu durumun ise çocukların ruh sağlığı üzerinde korku, öfke, dışlanma, izolasyon, ev sahibi toplumdaki uzaklaşma ve uyum sorunları gibi pek çok olumsuzluğa neden olduğu gözlemlenmiştir. Bunlarla birlikte, topluma yabancı olma; farklı dil ve kültür faktörü; ev sahibi toplumdaki bazı bireylerin taşıdığı ön yargılı ve dışlayıcı tutum-davranışlar; bazı yayın ve medya organlarında sığınmacı grupların olumsuz temsiliyeti gibi faktörlerin de yeni topluma uyum ve kabul süreçlerini olumsuz etkilediği görülmektedir. Yaşanan bu olumsuz durumlar ise topluma uyum ve kabul süreçleri ile birlikte; çocukların sokakta, mahallede, okulda veya toplumun herhangi bir yerindeki geçirmek istedikleri nitelikli boş zaman ihtiyacının karşılanmasını zorlaştırmaktadır.

Ayrıca, kız çocuklarının boş zamanlarını erkek çocuklarına oranla daha fazla evin içerisinde geçirdikleri ve ev işlerine zaman ayırmak zorunda kaldıkları için yeterince boş zamanlarının olmadığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, kız çocuklarının belli bir yaştan sonra erkek çocuklar ile iletişimden sakındıkları ve boş zamanlarında, erkek akranlarıyla sosyalleşmedikleri toplumsal cinsiyet rolleri açısından öne çıkmaktadır. Bu durum, aynı zamanda boş zaman ihtiyacının ve boş zamandaki yapabilirliklerin, çocukların cinsiyetlerine göre farklılık gösterebildiğini de ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere, çocuğun boş zaman ihtiyacının karşılanabilmesinin önünde pek çok engel bulunmaktadır. Boş zaman ihtiyacının karşılanmasının önündeki engellerin ise daha çok yaşamı sürdürebilme ve koruma gereksinimi ile ilgili olduğu görülmektedir.

Çocukların, gerek maddi olanakların ve yapabilirliklerin yetersizliği, gerekse de toplum içerisinde karşılaşılan zorluklar nedeniyle boş zaman ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanamadığı görülmektedir. Bu noktada, çocukların boş zaman ihtiyacı çerçevesinde; güvenli çevre, oyun alanları, gelir durumu ve çocuk işçiliği konularında karşılaştıkları zorluklar, çocukların *yaşama hakkına* erişimiyle ilgili eksikleri işaret ederken; dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim ve gelişim süreçlerinin desteklenmesi noktalarında yaşanan güçlüklerin ise çocukların *gelişme hakkı* açısından karşılaştıkları güçlükleri ortaya koyduğu görülmektedir. Diğer taraftan ise çocukların toplum içerisinde ve akran gruplarıncı eşit muameleye maruz kalınmadığını ifade etmeleri, *ayırım gözetmeme ilkesi* çerçevesinde yaşanan sorunları vurgularken; tüm bu süreçlerde yaşanan olumsuzluklar ise çocuğun *korunma hakkı* ve *üstün yararı ilkesi* konusunda eksiklerin olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca çocukların boş zamanlarını geçirebilecekleri (mahalle, sokak, oyun alanı, okullar vb.) yaşam alanlarının tasarlanması veya düzenlenmesi süreçlerinde, fikirlerinin alınmaması, bu konularda söz sahibi olmamaları ve ilgili süreçlere dâhil edilmemeleri; çocukların *katılım hakkı* ile ilgili de güçlükler yaşadıklarını göstermektedir.

Bununla birlikte, boş zaman ihtiyacının nitelikli biçimde karşılanmasının diğer ihtiyaçların karşılanması üzerinde de olumlu etkiler yarattığı görülmektedir. Bu noktada, diğer ihtiyaçların karşılanmasında yarattığı olumlu etkiler, iş birliğine dayalı bir mekanizma oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan ise çocukların boş zaman gereksiniminin biçimsel olarak karşılanıyormuş algısı yarattığı, ancak kız çocukları, yoksul çocuklar ve çalışan çocuklar için niteliksel ve işlevsel olmadığı durumlara rastlanmıştır. Max-Neef, biçimsel olarak var olan ancak işlevsel olmayan bu mekanizmaları sahte mekanizmalar olarak tanımlamaktadır. Bu noktada, kız çocukları, yoksul çocuklar ve çalışan çocukların boş zaman ihtiyacının karşılanma biçiminin *sahte mekanizma* yarattığı görülmektedir.

Ayrıca, Max-Neef'in insani ihtiyaçların giderilmesi matrisinde yer alan "Varoluş (being)", "Sahip olma (having)", "Eyleme (doing)" ve "Etkileşim (interacting)" açısından da (Bkz: Bölüm 2.1.2.) boş zaman gereksinimi kapsamında bazı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktada, çocukların etkileşim (interacting) mekanizmaları açısından ev, sokak, mahalle, park, okul gibi yaşam çevrelerinin, fiziksel ve sosyal açılardan nitelikli bir boş zaman ihtiyacını desteklemediği, aynı zamanda güvenlik sorunları barındırdığı gözlenmiştir. Çalışan çocuklar açısından ise nitelikli boş zaman kavramının, çalışma hayatının gölgesinde kaldığı hatta dinlenmeye dahi zaman bulunamadığı dikkat çekmektedir. Bu süreçlerde, çocukların bazılarının, boş zamanlarda (oyun vb.) bazı aktivitelerde buldukları (doing) ancak yoksulluktan kaynaklı istedikleri her aktiviteyi gerçekleştiremedikleri (having); aynı zamanda boş zaman ihtiyacının karşılanması süreçlerinde akran zorbalığı, ayrımcılık, dışlanma gibi güvenlik riskleri ile karşılaştıkları görülmüştür. Suriyeli çocukların bu süreçlerde, ülkelerindeki eski hayatlarını, bozulmamış yaşam sistemlerini, arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerini sıkça hatırladıkları (doing); bu süreçleri hatırlamanın ise özlem yanında, hüznün yarattığı gözlenmiştir. Diğer taraftan ise çocukların merak duyguları, yeni fikirlere açıklık, duyarlılık ve hayal kurma (being) gibi özelliklerinin olduğu ancak bunları destekleyen mekanizmaların ve yapabilirliklerin sınırlı olduğu gözlenmiştir. Bu süreçlerde karşılaşılan yetersizlikler ve zorluklar, çocukların boş zaman gereksinimine duydukları ihtiyacı daha da artırmaktadır.

5.2.5. Yaratıcılık Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Bölüm 2.1.2.'de de belirtildiği üzere yaratıcılık gereksinimi, özerk davranabilme hakkı, yetenek ve becerilerini uygulayabilme ve sergileyebilme hakkıyla doğrudan bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda hayal gücü, mantıklı olma, tutku, kararlılık, sezgi, özerklik, cesaret, yetenek ve beceri gibi durumları içermektedir.

Suriyeli çocukların göç süreçlerindeki gereksinimlerinin, Bölüm 5.2.1. ve 5.2.2.'de belirtildiği üzere daha çok temel gereksinimler noktalarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu noktada, yaratıcılık gereksiniminin, Bölüm 5.2.1.'deki yaşamı sürdürülebilirlik ve Bölüm 5.2.2.'deki koruma gereksinimleri kadar varoluşsal/temel bir ihtiyaç olmaması nedeniyle daha az bir veri kümesine sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Yaratıcılık gereksinimi başlığı altında öne çıkan gereksinimlere ve karşılaşılan zorluklara bakıldığında ise kronolojik olarak Tablo 14'deki biçimde karşımıza çıktığı görülmektedir (tablonun tamamı için Ek 8'e bakınız).

Tablo 14. Yaratıcılık Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar

5.2.5. Yaratıcılık Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi
	<i>“Tabii ki de Suriye’de baya bir şey yapıyordum, yani burası gibi değildi”</i>
	Göç Evresi
	Temel (Can Güvenliği vb.) Gereksinimlerin Gölgesinde Kalan Yaratıcılık İhtiyacı: <i>“Sadece yorulduk. Yorgunluk vardı bir de Asi’yi geçme sıkıntı oldu”</i>
	Türkiye’de Yaşam Evresi
	Sınırlı İmkânlar ve Yapabilirlikler Altında Yaratıcılık Gereksinimi

“Tabii ki de Suriye’de baya bir şey yapıyordum, yani burası gibi değildi”

Suriye’de Yaşam Evresinde, çocuklar, savaş öncesi dönemde beceri, yetenek, yaratıcılık ve bunları destekleyici imkânlarla sahip olduklarını ancak savaş ile birlikte bu olumlu iklimin azaldığını ifade etmişlerdir.

Orda yüz metrede atlamada Halep’te ikinci oldum atletizmdim yani. Abim de maraton koşularında Halep’te birinciydi. Yani ben engelli atlayışlarda ikinci oldum kendisi ise uzun maraton koşularında birinci oluyordu. Birde spora giderdik. Birde ayrıyeten futbol oynardım başka okullarla birlikte bizi karşılaştırırlardı. Maçlar yapardık yani. Ben orda bir futbol takımında oynuyordum. Ben ve abim aynı takımdaydık. Çok büyük bir takımdı yani. Ben bu duruma gelmeden (felç geçirmeden) önce abimle birlikte her gün 7 km koşardık hiç durmadan. Savaş arttıkça bırakmak zorunda kaldık (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Bırak artık çıkıp oynayamıyorsun, çünkü her an bir bomba geliyor üstüne. Hepimiz hedef olduk. Artık çocukları bırakıp kimse oyun oynatmıyor. Çocukları asla göremezsin kimse güvenip çıkartmıyor artık... Herkes kimse evin içinde kalmıyor herkes saklanıyor (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Çocukların, savaş öncesi dönemde pek çok yapabilirliğe ve fırsata sahip oldukları için yetenek, beceri, yaratıcılık gibi özelliklerini daha kolay sergileyebildikleri ancak savaş ile birlikte bu durumun olumsuz bir hal aldığı göze çarpmaktadır. Bu noktada, yaratıcılık ihtiyacı kapsamında ele alınan yetenek, beceri ve yaratıcılık gibi çocuğu geliştirici gereksinimlerin, gerekli imkânlar ve yapabilirlikler sunulduğu, temel gereksinimler karşılandığı takdirde ortaya çıktığı söylenebilir.

Temel (Can Güvenliği vb.) Gereksinimlerin Gölgesinde Kalan Yaratıcılık İhtiyacı: “Sadece yorulduk. Yorgunluk vardı bir de Asi’yi geçme sıkıntı oldu”

Göç Evresinde, çocukların yaratıcılık gereksinimlerinin karşılandığına dair somut bir veriye rastlanmamıştır. Bu durum, göç süreçlerinde, çocukların zor ve tehlikeli şartlar nedeniyle güvenlik, hayatta kalma, beslenme, barınma gibi varoluşsal (temel) gereksinimler karşısında yaratıcılık gereksinimlerinin arka planda kaldığını ve çocuklar için daha önemsiz bir hal aldığını da düşündürmektedir.

Ramazan ayında niyetliydim işte ama DAES o çocuğun elini kestikten sonra orucum da bozuldu (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Suriye den gelirken tellerden kaçak geçmeye çalıştık ama kimse izin vermedi ateş ediyorlardı geçerken yanımda biri öldü, babam (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Sadece yorulduk. Yorgunluk vardı, bir de Asi'yi geçme sıkıntı oldu (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Yorgunluğu hissettik. 13 saat yolda kaldık (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Göç süreçlerinde, yukarıda yer alan çok sayıda hayati tehlike ve zorlu şartlar nedeniyle yaratıcılık ihtiyacının gölgede kaldığı ve bu nedenle, doğrudan verilerin oluşmadığı gözlemlenmiştir.

Sınırlı İmkânlar ve Yapabilirlikler Altında Yaratıcılık Gereksinimi

Çocuklar, Suriye' de savaş öncesi dönemde, pek çok imkânlarının ve yapabilirliklerinin olduğunu ancak *Türkiye'de Yaşam Evresinde*, sergilemek istedikleri becerileri, yetenekleri ve yaratıcılıkları için gereksinim duyulan koşulların ve fırsatların yeterli düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Çocukların, sınırlı imkânlar ve koşullar altındaki yaratıcılık gereksinimine ilişkin ortaya çıkan ifadeleri ise aşağıdaki gibidir.

Mesela para istiyorum olmuyor. Hayalimdekilerin şu an çoğu olmuyor yani. Mesela Suriye'deyken evlenirsem çocuğum olursa en güzel yaşantıyı yaşatmak istiyordum ama şu anda maalesef (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

En büyük hayalim kendi arabamı yapmak, dizmek (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Başbakan ya da devlet başkanı olmak istemiyorum. Çünkü o zaman insanlara yüksekte bakacam. Normal insan olmak istiyorum, başbakan filan olmak istemiyorum, onlar çok yüksek hayat yaşadığı için sevmiyorum öyle bir şey. Birde insanlara yardım etmek istiyorum (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Bilmediğim bazı işlerde burnumu sokarım dercesine yapmak isterim yani kurcalarım. Benim yani içimde var her şeyi öğrenmek isterim (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Bunları düşünebilmek için hiç vaktim olmuyor ki yapayım (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Ders çalışmak hayat kurmak demektir ve çok şey öğretir insana. Yani okumuş olmak cahil olmaktan bin kat daha iyidir (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Elimde bir imkân olsa önce savaşı yok ederdim. Ondan sonra herkesi mutlu etmek isterdim. Barış yapardım ilk önce muhaliflerle Beşşar'ı birleştirirdim. İkisini barıştırırım ondan sonra savaşı ortadan kaldırırdım (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Canım sıkıldığında kalkarım, koşarım, giderim, gelirim, müzik açarım. Buzdolabını açarım, bir şeyler koyar yerim. Bazen de ders çalışırım. Yeter ki bir şeyler yapayım (gülerek). Bazen de yeni yemekler icat ederim (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Keşke evimiz bundan daha büyük olsa ve bu evde de benim odam, kendi odam olsa ve kendi odamı kendi isteğimle dizayn etsem ve oyuncaklarım, keşke güzel oyuncaklarım olsa (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Çocukların, sınırlı imkânlar, yaratıcı ve mantıklı hayallerinin olduğu ancak hayallerini, becerilerini ve yeteneklerini geliştirici imkânların olmadığı görülmektedir. Elde edilen verilerden hareketle, savaş öncesi dönemde çocuklar, becerilerini, yeteneklerini ve yaratıcılık ihtiyaçlarını sergileyebilecekleri imkânlarla sahiplerken; savaş sürecinin ve yeni bir ülkeye göç sürecinin,

yapabilirlikleri ve imkânları azalttığı, bu nedenle yaratıcılık ihtiyacının temel gereksinimlerin gölgesinde kaldığı söylenebilir. Diğer taraftan, bu durum, aynı zamanda, göç süreçlerinde, çocukların yaratıcılık ihtiyaçlarının ve dolaylı olarak gelişme haklarının karşılanamadığını da işaret etmektedir.

Çalışmanın bu bölümü, yaratıcılık gereksinimi kapsamında ortaya çıkan verilerin, ihtiyaçların karşılanma biçimi ve haklar ile bağlantısını ele almaktadır (Bkz: Tablo 15 ve Ek 9).

Tablo 15. Yaratıcılık Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin İhtiyaçların Karşılanma Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı

ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	İHTİYACIN KARŞILANMA BİÇİMİ	BM ÇHS'DEKİ HAKLAR İLE BAĞLANTISI (Erişiminde Zorluk Yaşanan Haklar)	
Yaratıcılık Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<p><i>İşbirliğine Dayalı Mekanizma</i> (özellikle Yaşamı Sürdürebilme, Anlama, Boş zaman, Kimlik ve Özgürlük gereksinimleri için)</p> <p><i>Sahte Mekanizma</i> (Görünürde biçimsel olarak var gibi görünse de çocuklara beceri, hayal gücü, yetenek, yaratıcılık, özerklik vb. noktalarda gerek duyulan ihtiyaçlar ve yapabilirlikler sunulmadığı için)</p>	Özerk davranabilme hakkı, yetenek, becerilerini uygulayabilme ve sergileyebilme hakkı; hayal gücü, mantıklı olma, tutku, kararlılık, sezgi, özerklik, cesaret, yetenek ve beceri vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar	Yaşama Hakkı, Gelişme Hakkı, Korunma Hakkı, Katılım Hakkı, Ayrım Gözetmeme İlkesi, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi

Yaratıcılık gereksinimi çerçevesinde sınırlı sayılabilecek düzeyde veri elde edilmiştir. Bu durumun, yaratıcılık gereksiniminin, temel (varoluşsal) gereksinimler kadar öncelikli bir gereksinim olmaması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Suriye'deki savaş öncesi dönemde, temel (varoluşsal) gereksinimlere ilişkin zorluklar yaşanmaması ve yapabilirliklerin fazla olması nedeniyle yetenek, beceri gibi yaratıcılık ihtiyacı kapsamında ele alınan ihtiyaçların da karşılanabildiği görülmektedir. Ancak savaşın başlaması ile birlikte ortaya çıkan yaşamı sürdürülebilir ve koruma (hayatta kalabilme) gibi temel gereksinimlerin, yaratıcılık gereksinimi çerçevesinde hissedilen ilgi ve beceri alanlarını gölgelediği, dolayısıyla yaratıcılık ihtiyacının karşılanmasını zorlaştırdığı gözlenmiştir. Bu noktada, çocukların hayatta kalma, güvenlik, beslenme, barınma, korunma ve sağlık noktalarındaki yaşamı sürdürülebilir ve koruma gereksinimlerinin karşılanamaması nedeniyle yaratıcılık ihtiyacının görünürlüğü ve ortaya çıkması engellenmektedir.

Çocukların Türkiye'deki yaratıcılık ihtiyaçlarına baktığımızda ise can güvenliği ve hayatta kalma risklerinin azalmasıyla birlikte yaratıcılık gereksinimi, çocuklar tarafından hissedilmiş ve ifade edilmiştir. Türkiye'deki yaşam evresinde, çocukların hayallerinin, becerilerinin ve yeteneklerinin belli oranda olduğu ancak bunları geliştirecek yapabilirliklerin ve imkânların yeterli olmadığı

görülmektedir. Öte yandan, çocukların para arzusu, araba tasarlama, telefonun yapılışı gibi merak konuları yanında ülkelerinde barış ortamının sağlanması, okul hayatına devam, futbolcu olma ve ailelerinin huzuru gibi noktalarda yaratıcılık gereksinimlerinin olduğu dikkat çekmektedir. Bu noktada, gündelik hayatta karşılaşılan yoksulluk, çocuk işçiliği, ayrımcılık, dışlanma vb. uyum problemleri ve zorunlu göç ile bozulan yaşam sisteminin, çocuğun yaratıcılık ihtiyacı kapsamında yer alan yeteneklerini, becerilerini ve hayallerini de olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Ortaya çıkan bu durum, çocukların yaratıcılık ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için öncelikli olarak varoluşsal gereksinimlerinin karşılanması gerektiğini de işaret etmektedir.

Ayrıca, yaratıcılık ihtiyacının karşılanma ve görünür olma durumunun, çocuklara sunulan temel gereksinimler yanında bunları sağlayacak olan *yaşama hakkı, gelişme hakkı, katılım hakkı, korunma hakkı, ayırım gözetmeme ilkesi ve çocuğun üstün yararı ilkesi* ile de doğrudan ilişkili olduğu gözlenmiştir. Çocuklar, bu haklarına yeterli düzeylerde erişemedikleri için temel gereksinimleri ve dolaylı olarak yaratıcılık gereksinimleri yeterli düzeyde karşılanamamıştır.

Yaratıcılık gereksiniminin görünürlüğü ve karşılanması ile ilgili gözlenen bu durumlar, aynı zamanda bu gereksinimin biçimsel olduğunu ancak işlevsel olmadığını da göstermektedir. Bu nedenle, yaratıcılık gereksiniminin karşılanma sürecinde, *sahte bir mekanizma* yarattığı gözlenmiştir. Ancak işlevsel olarak karşılanabildiği durumlarda ise çocukların ruh sağlığını, boş zamanlarını, hayallerini, yeteneklerini, becerilerini, cesaretlerini, özerkliklerini ve özgürlük alanlarını olumlu etkileme özelliği nedeniyle ise (özellikle yaşamı sürdürebilme, anlama, boş zaman, kimlik ve özgürlük gereksinimleri için) *iş birliğine dayalı bir mekanizmaya* da sahip olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca, Max-Neef'in insani ihtiyaçların giderilmesi matrisinde yer alan "Varoluş (being)", "Sahip olma (having)", "Eyleme (doing)" ve "Etkileşim (interacting)" açısından da (Bkz: Bölüm 2.1.2.) boş zaman gereksinimi kapsamında bazı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktada, çocukların etkileşim (interacting) mekanizmaları açısından geliştirici ve özgürlük alanı yaratıcı imkânlarının yeterli düzeyde olmadığı, yoksulluk nedeniyle daha çok yapabilirliği ve imkânı az olan yaşam ortamlarında yaşadıkları, bu durumun ise çocuklarda belli düzeyde var olan yetenekleri ve becerileri, beklenen düzeyde desteklemediği (having) dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, çocukların bazılarının, yaratıcılık gereksinimi kapsamında resim, müzik, futbol, teknoloji gibi noktalarda üretken, yaratıcı ve keşfedici (doing) özellikler taşıdığı ancak yoksulluktan ve karşılaşılan zorluklardan kaynaklı bu özelliklerini geliştiremedikleri belirlenmiştir. Diğer taraftan ise çocukların hayal gücü ve sezgi gibi özelliklerinin olduğu ancak yaşanan zorluklar ve içinde bulunulan koşullar nedeniyle cesaret, özerklik ve kararlılık gibi özelliklerin yeterli düzeyde (being) olmadığı görülmüştür.

5.2.6. Duygulanım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Bölüm 2.1.2.'de de belirtildiği üzere duygulanım gereksinimi, özel alana saygı, mahremiyet, duygularını ifade edebilme hakkı, sevmeye ve sevilme hakkı, dayanışma hakkı gibi haklarla bağlantılıdır. Aynı zamanda, doğayla ilişki, aşk, değer vermek/verilmek, paylaşım, ilgilenmek, sevmek/sevilmek, kendine-güven, dayanışma, tolerans, cömertlik, kararlılık, tutku, azim, duyarlılık, espri anlayışı, arkadaşlık, aile ve ortaklık ile ilgili durumlar da bu gereksinim çerçevesinde ele alınmaktadır.

Bölüm 5.2.1. ve 5.2.2.'de belirtildiği üzere, Suriyeli çocukların gereksinimlerinin daha çok temel gereksinimler noktasında yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca, çocuklarla yapılan görüşmelere istinaden, temel gereksinimlerin karşılanmasının duygulanım gereksinimi ile de ilişkili olduğu söylenebilir. Bu noktada, beslenme, barınma, sağlık, korunma, iyilik hali gibi temel gereksinim noktalarında ihtiyacı artan çocukların, bağlantılı olarak duygulanım ihtiyaçlarında da artış olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple, duygulanım ihtiyacının, çocuğun duygu durumunu etkileyen pek çok bileşene bağlı olduğu, dolayısıyla diğer ihtiyaçlar ile de ilişkisi olduğu düşünülebilir. Bu noktada, çocukların hayatlarındaki olumlu durumlar arttıkça duygulanım ihtiyacının olumlu bir hal aldığı ve karşılandığı; çocukların hayatlarındaki olumsuzluklar ve problemler arttıkça ise duygulanım ihtiyacının olumsuz bir hal aldığı ve yeterli biçimde karşılanamadığı söylenebilir.

Duygulanım gereksinimi başlığı altında öne çıkan gereksinimlere ve karşılaşılan zorluklara bakıldığında ise Tablo 16'daki çerçevenin karşımıza çıktığı görülmektedir (tablonun tamamı için Ek 8'e bakınız).

Tablo 16. Duygulanım Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar

5.2.6. Duygulanım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye'de Yaşam ve Göç Evresi
	Bozulan Yaşam Sistemi: <i>"Savaştan önce çok güzeldi ama daha sonra okullar kapandı her şey durduruldu ve her yer yıkıldı"</i>
	Yas, Kayıp ve Geride Bırakma: <i>"Düşün öz amcanın her bir parçasını bir yerden topluyorsun, ne düşünürsün?"</i>
	Savaş ve Göç ile Birlikte Aile Bütünlüğünün Bozulması: <i>"Akrabaların kimileri Lübnan'a kimileri başka yerlere gitti, dağıldık. Hiç bir haber iletişim yok"</i>
	Türkiye'de Yaşam Evresi
	Yaşanan Olumsuzluklar Karşısında Eskiye Daha Fazla Hatırlama Geçmiş ve Geride Kalanlara Özlem: <i>"Evi, mahalleyi, arkadaşları hepsini özledim"</i>

Çocukların duygulanım ihtiyaçlarının, genel olarak Suriye'de savaş öncesi dönemde olumlu, savaş ve göç evresi ile birlikte ise olumsuz bir hal aldığı söylenebilir.

Suriye'deki savaş öncesi dönemde, çocukların hayatlarında ciddi olumsuzluklar hissedilmediği ve psikososyal ihtiyaçları büyük oranda karşılandığı için genel olarak özel alanın korunması,

sevme ve sevilme, dayanışma, değer verme/görme, paylaşım, sevme, sevilme, güven, dayanışma, arkadaşlık ve aile hususlarında, olumlu duygulanım içerisinde bulunduğu gözlemlenmiştir.

Ancak *Suriye’de savaşın başlaması ile birlikte* ölüm, yas, kayıp, ayrılık, travma, korku, yoksullaşma, korunamama gibi artan riskler ve sorunlar ile birlikte duygulanım ihtiyaçlarının karşılanması noktasında, çocukların ciddi olumsuzluklar ile karşı karşıya kaldıkları dikkat çekmektedir.

Bozulan Yaşam Sistemi: “Savaştan önce çok güzeldi ama daha sonra okullar kapandı her şey durduruldu ve her yer yıkıldı”

Savaş öncesinde yaşam sistemlerinde güven, tutarlılık ve iyilik hali hissedilen çocukların savaşın başlaması ile birlikte özellikle gelir düzeyi, temel gereksinimler, arkadaşlık ilişkileri, aile bütünlüğü, ruh sağlığı, can güvenliği, kendini mutlu ve değerli hissetme gibi noktalarda önemli derecede risklere tanıklık ettiği görülmektedir.

Arkadaşlarım vardı, kimileri öldü kimileri kaldı, kimileri sakat onu bırak artık çıkıp oynayamıyorsun çünkü her an bir bomba geliyor üstüne (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Suriye’deyken arkadaşlarımla oyunlar oynardık bize gelirlerdi ya da ben onlara giderdim. Ödevlerimizi yapar ondan sonra oyun oynardık (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Babamın arabası vardı, emlakları vardı, evleri vardı, evimiz vardı, paramız da vardı. Babam ve annem savaşta öldükten sonra dedemin yanına gittik... Bizi kandırdı, boş senet imzalattı, her şeyimizi aldı. Sonra yüzümüze karşı dedi ki, ben sizi istemiyorum, evin dışında attı. Biz de o gün her şeyimizi aldık, çıkıp mecbur buraya geldik (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Yaşanan maddi ve manevi kayıpların, bozulan sistemlerin duygulanım ihtiyacını da arttığı görülmektedir.

Suriye’de yaşanan savaştan önce kendilerine ait ev, işyeri ve tarlaları olan sığınmacıların hemen hepsi evlerini, işlerini, tarım arazilerini kaybetmişlerdir. Tarım arazileri işgal edilmiş, yıkılmayan evler askerler tarafından karargâh olarak kullanılmıştır. Yapılan hava ve tank saldırıları sonrasında evleri ve işyerleri yıkılmıştır. Kimileri babalarını, annelerini, kardeşlerini; kimileri akrabalarının büyük kısmını kaybetmiştir. Aileleri ve akrabaları dağılmıştır. Vatanlarını, topraklarını, evlerini, komşularını, akrabalarını terk etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Yaşanan ölümler ve yıkım maddi ve manevi kayıplara yol açtığı gibi psikolojik olarak da savaş mağdurlarını derinden etkilemiştir (Harunoğulları, 2016). Bu süreçlerde korku, çaresizlik, yalnızlık, hüznün ve güvensizlik gibi olumsuz duyguların yoğun yaşandığı, dolayısıyla bu olumsuz duygular ile bağlantılı olarak duygulanım gereksiniminin de arttığı gözlemlenmiştir.

Yas, Kayıp ve Geride Bırakma: “Düşün öz amcanın her bir parçasını bir yerden topluyorsun, ne düşünürsün?”

Çocukların özellikle savaş süreçlerinde bombalar, kurşunlar ve uçak sesleri gibi ciddi risklere maruz kaldıkları ve savaş ortamını bire bir yaşadıkları gözlemlenmektedir. Ayrıca, çocuklar, bu süreçlerde aile, akraba ve arkadaş ölümleri yanında ev, okul, mahalle gibi mekânsal çevrelerinin yıkımına da şahitlik etmişlerdir.

Suriye’ye üzuldüm, evime üzuldüm evi bıraktım, arkadaşlarımı bıraktım. Her biri bir yere dağıldı (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Amcam şehit oldu. 4-5 yıl önce amcamın elbise dükkânı vardı ona giderken Nasrullaha bağlı birkaç kişi kendilerini patlattılar kendi de oradan geçiyordu şehit oldu. Canlı bombalar yani (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Halep’teyken amcalarının ikisi gözümün önünde öldü. Uçak bomba attı, gözümü önünde. Üzüldük, ağladık. Başka ne yapabiliriz ki! (gülüm yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Bomba atıldığında düşün öz amcanın her bir parçasını bir yerden topluyorsun, ne düşünürsün? Bir kolunu buradan, bir gözünü buradan, bir kafasını oradan... (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Mahallede iken bizden çok uzakta değildi, uçaktan varil (bomba) sesi geldi. Babam, annem ve kız kardeşim üçü birden dışarı çıktı bakmak için. Tesadüf direk onların dibine düştü. Üçü vefat etti. Bende tam onlara yetişmek üzereydim ki, Allah’a şükürler olsun ben kurtuldum. Ama maalesef onları orada kaybettik (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Yaşanan yas ve kayıp süreçlerinin çocuğun ruh sağlığı üzerinde kalıcı izli izler ve hasarlar yaratma riski bulunmaktadır. Bu noktalardaki olumsuz deneyimlerin, aynı zamanda çocukların duygulanım ihtiyaçlarını da artırdığı düşünülmektedir.

Mülteci çocuk ve ergenlere yönelik ruh sağlığı hizmeti veren “Göçmen Çocuk Ayaktan Tedavi Ünitesi”ne başvuran çocuk ve ergenlerin değerlendirildiği çalışma sonuçlarına göre, anksiyete bozuklukları, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB), major depresif bozukluk (MDB), travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve konuşma bozukluğu başvuran kişilerde en sık gözlenen tanımlar olduğunu göstermiştir. Ayrıca, değerlendirilen çocukların % 68’inde en az iki eş tanı olduğu ve bu çocuklarda silahlı çatışma, bombalama ve ölü ya da yaralanan kimseleri görmek gibi çeşitli travmatik yaşantıların da oldukça yüksek oranlarda gözlemlendiğine işaret etmektedir (Çeri ve diğ., 2017).

Verilerden hareketle, çocukların, Suriye’deki savaş süreçlerinde, çocuk ruh sağlığını ve çocuk refahını olumsuz etkileyebilecek pek çok ciddi psikiyatrik sorunla karşı karşıya kaldıkları söylenebilir. Ayrıca, bazı çocukların yas, kayıp, ayrılık ve aile bütünlüğünün bozulması gibi süreçleri Suriye’deki zorunlu göç evresinde de yaşadıkları ifade edilmiştir.

Savaş ve Göç ile Birlikte Aile Bütünlüğünün Bozulması: “Akrabaların kimileri Lübnan’a kimileri başka yerlere gitti, dağıldık. Hiç bir haber iletişim yok ”

Yoldaki güvenlik riskleri, farklı bir ülkeye geçişteki güçlükler ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle göç esnasında bazı ailelerin kayıplar verdiği veya hep birlikte hareket edemedikleri ifade edilmiştir. Bu durumların aynı zamanda aile bütünlüğünün bozulmasına ve parçalanmış aileye neden olabildiği görülmektedir. Bununla birlikte, bazı çocukların ailelerinin tamamını Suriye’ de bırakıp tek başlarına refakatsiz olarak göç ettikleri örneklerde bulunmaktadır. Bu noktada, aile ile birlikte hareket edememenin, ailede kayıplar olmasının veya aileden ya da akrabalarından bir kısmını geride bırakmanın, çocuklar açısından ciddi psikososyal sorunlar, güvenlik gereksinimleri ve duygulanım ihtiyaçları yarattığı söylenebilir.

Dört yaşındaki kardeşim sabahları ağlayarak kalkıyor, babamı özledim diyor. Yarın gelecek diyoruz sürekli (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Ailede toplam 10 kişiyiz. Hepsi burada değil. Abim Arabistan’da. Ablalarım evli Arabistan’da. Burada üç kız iki erkek varız. Bir de annemle babam (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Ben annem ve babamla birlikte 17 kişiyiz. Ama yarısından fazlası Suriye’de (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Gerek maddi yetersizlikten gerekse de belirsizlik ve güvenlik risklerinden kaynaklı, aile bütünlüğünün bozulduğu; bu zamanlarda aile üyelerinin birlikte hareket edemediği, hatta parça parça göç edildiği görülmektedir.

Orada (savaş esnasında) çok kötü durumdaydık ve annem, benim ve ablam için çok korkardı yani kardeşlerim için. Abim ilk önce Mısır’a gitti. Oraya gitti oranın durumuna baktı ve burada yaşanılacak gibi dedi. Bizi aradı, biz de karar verdik gittik (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Altı yıldır babamı görmemiştım, sınırda babam ile karşılaştığımda ağlamaya başladım ve ona sarılıp şey yapmaya başladım (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Aynı zamanda, göç nedeniyle aileden veya akrabalarından ayrı kalmanın, çocuk psikolojisi üzerinde, ciddi yükler ve yaralar yaratabilme riski bulunması nedeniyle, bu süreçlerin çocukların duygulanım ihtiyaçlarını artırma özelliği de bulunmaktadır.

Bu noktada, Kliewer ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, çocuklara bakım veren mekanizma konumunda olan aile üyeleri ile çocuğun ayrılmasının, travmanın olumsuz etkilerinden çok daha derin olacağı belirtilmiştir (Kliewer ve diğ., 2001).

Görüldüğü üzere duygulanım ihtiyacı kapsamında, çocuklar, Suriye’deki savaş öncesi dönemler için huzur, paylaşım, birliktelik, dayanışma, değer, ilişki ve sevgi süreçlerinden özlemle ve hasretle bahsetmişlerken; bu durum savaş ve zorunu göç süreci ile tersi bir hal almıştır. Diğer taraftan, çocukların duygulanım ihtiyaçlarının *Türkiye’de ki Yaşam Evresinde* ise yeterli ölçüde

karşılanamadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte, çocukların Suriye’deki savaş öncesi olumlu duygulanım durumlarını, Türkiye’deki olumsuzluklarla sık karşılaştırdıkları ve eski günler hakkında konuşurlarken üzüldükleri gözlemlenmiştir.

Yaşanan Olumsuzluklar Karşısında Eskiye Daha Fazla Hatırlama

Görüşmeler esnasında çocukların Suriye’deki geçmiş hayatlarından çok bahsettikleri ve geçmiş ile bu günü çok karşılaştırdıkları dikkat çekmiştir. Bu durumun yaşanma sıklığının, yas ve kayıp süreçlerinin karakteristiği ile ilişkisi olabileceği gibi çocukların yeni hayatlarında karşılaştıkları olumsuz durumlar ile de ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu noktada, herhangi bir konuda ortaya çıkan olumsuzlukların veya geçmişe göre daha olumsuz biçimlerde yaşanan durumların, eskiden yaşanmış olumlu deneyimlerin hatırlanma sıklığını artırmıştır.

Suriye çok daha güzel. Arkadaşlarım, ucuzluk, her şey çalışmıyoruz, güvenlik... Hayat orada, çevremiz orada, refah seviyesi yüksek... Burada bütün zamanın iş. Başka bir şey yok. Ben Türklerde bunu fark ettim. Orada biz sadece birbirimizle zaman geçirip mutlu oluyorduk. İş yapmıyoruz... Ama burada sadece iş için yaşıyoruz (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Oranın yemeği bambaşka çünkü annem yapıyordu, o bize yetiyordu (sesi değişti). Hiçbir şey koymasın. Annem en azından ne yediğimi ne yemediğimi hepsini biliyordu. Mesela özel baharatlar vardı ben istemezdim koymazdı benim için. Onun yemeklerini çok özlüyorum. Keşke çıkıp buraya gelseler (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

İstiyorum ama arkadaşlarım yok... Babam izin vermiyor, buradakiler çok kötü örnek oluyor diyor (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Göç ile birlikte duygusal süreçlerin dört aşamada gerçekleştiği belirtilmektedir (Sayıl ve diğ., 2000). Bunlar, şu şekildedir. Karar dönemi (göç öncesi): Zor bir dönemdir. Güçsüzlük duyguları yaşanır. Hazırlık Dönemi (göç öncesi): Karar verilmiş ayrıntılar üzerinde durulmaktadır. Ayrılık Dönemi (göç sonrası): Üzüntü ve kayıp duyguları yaşanır ve bunların kabulü gerekir. Kabul dönemi (göç sonrası): Yeni toplumun kabulü ile başlar. Bu fazlar yas olgusu çalışmalarına yakınlık gösterir (Erol ve Ersever, 2014).

Yukarıdaki dört aşamalı evreye göre, birinci aşamada yer alan karar dönemi ile ikinci aşamada yer alan hazırlık dönemi Suriye’de atlatılmıştır. Çocukların geçmişi çok hatırlama ve geçmiş ile karşılaştırma yapma sıklıkları, göç sonrası yani Türkiye ile ortaya çıkan ayrılık dönemi ve kabul dönemi ile ilişkili olarak da yorumlanabilir. Çocuklar, ayrılık dönemindeki kayıplardan, üzüntülerden ve geride bırakılanlardan çok etkilenmiş ve profesyonel bir destek almadıkları için derin iz bırakma ihtimali olan bu süreçleri atlatamamış olabilirler. Dolayısıyla süreçler kabullenilmediği ve tedavi edilmediği için bir sonraki basamağa geçememiş olabilirler. Aynı zamanda, son aşamada yer alan kabul döneminin sağlıklı atlatılabilmesi için yeni toplumun çocukları ve Suriyelileri sağlıklı biçimlerde kabul etmesi yanında karşılıklı uyum sürecinin

gerektiği düşünülebilir. Ancak çocuklar, sığınılan ülkede (Türkiye’de), toplumsal kabul ile ilgili sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu noktada, gerek çocukların yeni toplum ve akranları tarafından olumlu seviyede kabul görmemeleri, gerekse de ayrılık dönemindeki kayıplar, yas süreci ve geride bırakılan durumlar ile ilgili profesyonel destek alınamamış olması, bazı çocukların ayrılık döneminde, bir başka deyişle yas sürecinde kaldıklarını ve üzüntü, kayıp, yalnızlık gibi yas ve travma duygularını tekrarlayarak yaşadıklarını düşündürmektedir.

Ayrıca, çocukların, geride bırakılan iyi günleri ve özlenen anları, sığınılan ülkede ihtiyaç duyulan durumlarla karşılaştırdıkları ve o anları üzüntü içerisinde ifade ettikleri gözlemlenmiştir. Suriye’deki bozulmamış yaşam sistemleri ile savaş ve zorunlu göç arasında sıkça karşılaştırma yapan çocukların geçmişe dair özelemlerine ve hüznelerine görüşmeler esnasında çok kez tanıklık edilmiştir.

Komşular iyi ama biliyorsun yani durumumu (göç süreçlerindeki kaza sonrası yatağa bağımlı) bu yüzden dışarı çıkmıyorum, hiç kimseyle görüşemiyorum. Eğer bir yere gitmek istiyorsam ya da çıkmak istiyorsam hemen mutsuz hissediyorum gidemediğim için. Burada hiç kimse benimle meşgul olmuyor yani, bakmıyor. Nasıl çıkacam, nasıl gidecem, çok zor (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Haberlerde mesela mültecileri görüyorum ya onları görünce çok mutsuz oluyorum. Yağmur filan yağıyor, kar yağıyor. Orda hiç güvenli bir yer falan değil. İnsanlar kampta filan yaşıyorlar. Devletten şey istiyorum, yani devlet bu mültecilere para verirse, burada bir ev filan tutacaklar, daha güvenli bir yer (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Çocukların, göç süreçlerinde yaşadıkları olumsuz durumlara ilişkin duyarlılık ve hassasiyet geliştirdikleri de gözlemlenmiştir.

Aynı zamanda, sığınılan ülkedeki halkın ve akran gruplarının, çocuklar ile kurdukları iletişim biçimlerinin, çocukları psikolojik olarak olumlu ve olumsuz etkileyebilme özelliği taşımaktadır. Özellikle karşılaşılan ayrımcı ve dışlayıcı tutum ve davranışların, çocukların eski hayatlarına ve ülkelerine duydukları özlemi artırdığı dikkat çekmiştir.

Buradakilerin çoğu diyor ki hem sizi çalıştırıp para veriyoruz hem de devlet size bizden daha iyi bakıyor. Böyle laflarla bizi düşürüyorlar. O zaman keşke Suriye’de olsaydım diyorum, böyle şeyler dediklerin de. Eve dönmek istiyorum (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Geçmişe ve Geride Kalanlara Özlem: “Evi, mahalleyi, arkadaşları hepsini özledim”

Çocukların geçmiş hayatlarındaki kendilerini iyi ve güvende hissettiren duygulara, değerlere, ilişki biçimlerine ve birlikteliklere ihtiyaç duydukları; bu olumlu durumların ise aynı zamanda çocuklar için birer güç kaynağı yarattığı söylenebilir.

Evi, mahalleyi, arkadaşları hepsini özledim. Keşke şimdi binip Suriye’ye gidebilsem (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Burada kimsemiz yok yetimiz başka arkadaşlarımız da yok. Anne baba var ama sonuçta akraba ve birçok insan geride kaldı (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Bütün Suriye'yi yeniden inşa etmek isterdim. İlk önce bu savaş ortamını düzeltmek isterdim... (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Suriye'yi eski haline döndürürdüm... (güleryüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Ailemi bırakıp geldiğim için üzülüyorum tabii. Nasıldık şimdi nasıl olduk (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Burada yok hiç kimsem yok. Suriye'de var (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Çok şükür kendimizi sığınabileceğimiz bir yere koymuşuz. Açlıktan ölecek durumda değiliz, ölmedik çok şükür. Yani bazen soğan ekmek yiyoruz ama başımızı sokabileceğimiz bir yer var ve güvendez en azından. Amcam da 6 aydır hasta. Benim yüzümden (felç olduğum için) hastalandı, bana bir şey olacak diye korktu, tansiyon hastası oldu (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Burada tek üzüldüğüm nokta, babamdan laptop veya tablet istediğim de param yok diyor. Okulda arkadaşlarımda hep bazı şeyleri görüyorum yani, sorduğumda da hep babam aldı diyorlar, babam aldı dediklerinde de ben çok üzülüyorum (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Görüldüğü üzere çocukların hayatlarında, savaş ve göç ile birlikte ortaya çıkan temel gereksinimler, aynı zamanda mekânsal, biyolojik, sosyal ve psikolojik açılardan eskiye, iyiye ve geride bırakılanlara özlemi artırmakla birlikte çocukların psikolojik durumlarını ve iyilik hallerini etkileyebilme özelliğine de sahiptir.

Çalışmanın bu bölümü, duygulanım gereksinimi kapsamında ortaya çıkan verilerin, ihtiyaçların karşılanma biçimi ve haklar ile bağlantısını ele almaktadır (Bkz: Tablo 17 ve EK 9).

Tablo 17. Duygulanım Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyacın Karşılanma Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı

ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	İHTİYACIN KARŞILANMA BİÇİMİ	BM ÇHS'DEKİ HAKLAR İLE BAĞLANTISI (Erişiminde Zorluk Yaşanan Haklar)
Duygulanım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<p><i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma (Tüm gereksinimler için)</i></p> <p><i>Sahte Mekanizma (Biçimsel olarak var gibi görünse de değer görme, özel alana saygı, sevmek/sevilme, tolerans, aile bütünlüğü, akrabalık, dayanışma, akran ilişkileri vb. noktalarda yaşanan zorluklar nedeniyle)</i></p>	<p>Özel alana saygı, mahremiyet, duygularını ifade edebilme hakkı, sevmek ve sevilme hakkı, dayanışma hakkı; doğayla ilişki, aşk, değer vermek/verilmek, paylaşım, ilgilenmek, sevmek/sevilmek, kendine-güven, dayanışma, tolerans, cömertlik, kararlılık, tutku, azim, duyarlılık, espri anlayışı, arkadaşlık, aile ve ortaklık vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar</p> <p>Yaşama Hakkı, Gelişme Hakkı, Korunma Hakkı, Katılım Hakkı, Ayrım Gözetmeme İlkesi, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi</p>

Suriye'deki savaş öncesi dönemde, çocukların hayatlarında ciddi olumsuzluklar hissedilmediği ve psikososyal ihtiyaçları büyük oranda karşılandığı için genel olarak özel alanın korunması, sevme ve sevilme, dayanışma, değer verme/görme, paylaşım, sevme, sevilme, güven, dayanışma, arkadaşlık ve aile konularında, olumlu duygulanım içerisinde olunduğunu göstermektedir.

Ancak savaş ve sınır ülkeye göç süreçlerinde, duygulanım ihtiyacının karşılanmasını olumsuz etkileyen çok sayıda sorunla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu durumların, genel olarak aile üyelerinin ve akrabalarının ölümüne tanıklık etme, ölümle burun buruna gelme, yaşam alanının hasar görmesi (mekânsal bozulma), aile bütünlüğünün bozulması, ayrılık, yas, kayıp, terör, korku, yoksullaşma, risklerden korunamama, zor şartlarda göç yolculuğu gibi çocukların iyilik halini bozan pek çok olumsuzluk ile karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu noktalarda, çocuğun özel alanının korunması, mahremiyet, sevme ve sevilme, espri anlayışı, dayanışma, değer verme/görme, paylaşım, güven, arkadaşlık, ortaklık, dayanışma ve aile gibi duygulanım gereksinimi kapsamında yaşanan süreçler ise zarar görmüştür. Ortaya çıkan bu olumsuz durumlar, aynı zamanda savaş ve göç süreçlerinde, çocukların duygulanım ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan gereksinimlerin önemli ölçüde zarara uğradığını göstermektedir. Bir başka deyişle, savaş ve göç süreçlerinde, duygulanım ihtiyacının karşılanmasını engelleyen çok sayıda sorun ve risk bulunmaktadır. Bu sorunların yaşanmasına neden olan ve duygulanım ihtiyacının karşılanmasını olumsuz etkileyen süreçlerin başında ise yaşamı sürdürebilme ve koruma gereksinimlerinin yeterli düzeyde karşılanamamasının geldiği görülmektedir. Diğer taraftan, bu süreçlerde, duygulanım ihtiyacına ilişkin ortaya çıkan sorunlar, savaş ve zorunlu göç ortamında, çocuklara yeterli biçimlerde sunulamayan *yaşama, gelişme, korunma, katılım hakları ve çocuğun üstün yararı ilkesi* ile de ilişkilidir.

Çocukların Türkiye'deki duygulanım ihtiyacı süreçleri ele alındığında ise savaş dönemlerine göre pek çok ihtiyacın karşılandığı ancak Suriye'deki savaş öncesi dönemlere oranla yeterli düzeylerde karşılanamadığı öne çıkmaktadır. Öte yandan, çocukların temel gereksinimlerine belli oranda ulaşmış olmaları ve can güvenliği riskini atlattıkları ile birlikte Türkiye'de duygulanım ihtiyaçlarının belli oranda karşılandığı gözlemlenmiştir. Ancak bu noktada yoksulluk, çocuk işçiliği, okullaşamama, hissedilen ihtiyaçlara ulaşamama, aile üyelerinden veya akrabalarından uzaklık, sağlık sorunları, bazı Roman vatandaşların ve yerel halktan bazı vatandaşların olumsuz tutum ve davranışları, ayrımcılık, dışlanma gibi yaşanan zorlukların, çocuğun duygulanım sürecini olumsuz etkilediği dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan ise sığınan ülkede karşılaşılan olumsuz durumlar, çocukların geçmiş yaşantılarına duydukları özlemi ve kendi ülkelerindeki olumlu anları anımsama sıklığını artırmaktadır. Bu durum, aynı zamanda çocukların göç edilen ülkede karşılaştıkları olumlu veya olumsuz

durumların, çocukların iyilik halleri, ruh halleri ve duygulanım süreçleri üzerinde doğrudan etkili olduğunu da ortaya koymaktadır.

Savaş ve zorunlu göç süreçlerinde, gerek ulusal gerek uluslararası mekanizmalar tarafından çocuklara haklarının yeterli düzeyde sunulamama nedeniyle çocukların duygulanım ihtiyacı daha da artmıştır.

Bu noktalarda, duygulanım ihtiyacına erişimde yaşanan bu zorluklar ve karşılaşılan riskler, öte yandan çocukların haklara erişim ile ilgili zorluklarının olduğuna da işaret etmektedir. Oysa bu noktalardaki ihtiyaçların ve hakların, yerel ve uluslararası mekanizmalar tarafından çocuklara daha etkin biçimlerde ulaştırılması, duygulanım ihtiyacı yanında diğer ihtiyaçların karşılanmasına ve çocuk refahının gelişmesine de katkı sağlayacaktır.

Özellikle temel gereksinimler ve diğer ihtiyaçlar ile ilişkili olduğu gözlemlenen duygulanım ihtiyacının, çocuğun duygu durumunu etkileyen pek çok bileşene bağlı olduğu görülmektedir. Bu noktada, çocukların yaşamı sürdürebilme, koruma ve diğer ihtiyaçları karşılandığı takdirde duygulanım ihtiyacının da olumlu etkileneceği gözlenmiştir. Diğer taraftan ise duygulanım ihtiyacı karşılandıkça (diğer ihtiyaçlar ile yakinen ilişkisinden kaynaklı), çocuğun öteki ihtiyaçları da belli düzeyde karşılanmaktadır. Dolayısıyla çocukların hayatlarındaki olumlu durumların artması ile duygulanım ihtiyacının olumlu bir hal aldığı ve karşılandığı; çocukların hayatlarındaki olumsuzlukların ve problemlerin artması ile ise duygulanım ihtiyacının olumsuz bir hal aldığı ve yeterli biçimde karşılanamadığı gözlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda Max-Neef'in ihtiyaçların karşılanma biçimlerini akla getirmektedir. Bu noktada, diğer ihtiyaçlar ile duygulanım ihtiyacı arasında gözlemlenen bu yakın ilişki, duygulanım ihtiyacı ile diğer ihtiyaçlar arasında *iş birliğine dayalı bir mekanizmanın* olduğunu da göstermektedir. Ancak bu çalışmada, biçimsel olarak var gibi görünen değer görme, özel noktalara saygı, sevmе/sevilme, tolerans, aile bütünlüğü, akrabalık, dayanışma, akran ilişkileri vb. durumların uygulamada ve görünürde yeterli biçimlerde yer almaması, aynı zamanda duygulanım ihtiyacının sahte mekanizma yaratabileceği durumları da ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, Max-Neef'in insani ihtiyaçların giderilmesi matrisinde yer alan "Varoluş (being)", "Sahip olma (having)", "Eyleme (doing)" ve "Etkileşim (interacting)" açısından da (Bkz: Bölüm 2.1.2.) duygulanım gereksinimi kapsamında bazı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çocukların etkileşim (interacting) mekanizmaları açısından evlerin yetersiz fiziki koşullarda kalabalık nüfusları barındırması nedeniyle çocukların özel alanlarını ve mahremiyet gerektiren süreçleri yeterli biçimlerde yaşayamadıkları belirlenmiştir. Ortak alanlardaki etkileşim süreçlerinde ise yoksulluk, ayrımcılık, dışlanma ve uyum problemlerinin olduğu öne çıkmaktadır. Öte yandan çocukların belli düzeyde arkadaşlık, aile ve doğa ile ilişkisi olduğu ancak bozulan aile

bütünlüğü, geride kalan arkadaşlıklar ve dağılan akrabalar nedeniyle duygulanım ihtiyacının karşılanmasını olumlu etkileyen bu durumlara yeterli düzeyde sahip olunmadığı (having) dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, bazı çocuklar için gerek savaş ve zorunlu göç süreçlerinde, gerekse de yeni ülkeye sığınma süreçlerinde değer görme, sevilme ve paylaşımında bulunma (doing) vb. gereksinimleri sınırlı düzeyde karşılanmıştır. Ayrıca aile ve akrabalar içerisinde dayanışma bağlarının kuvvetli olduğu ancak bu sistemlerin zorunlu göç ve savaş nedeniyle belli düzeylerde bozulduğu görülmektedir. Bunun yanında, uzun süreli yaşanan olumsuzluklar ve zorluklar nedeniyle çocukların azim, kendine güven ve kararlılık gibi özelliklerinin (being) zayıfladığı ve bu noktalarda, bazı yıpranmaların olduğu belirlenmiştir.

5.2.7. Katılım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Bölüm 2.1.2.'de de belirtildiği üzere katılım gereksinimi, “Kendi kaderini tayin hakkı, örgütlenme ve karar süreçlerine katılım hakkı”nın gerçekleştirilmesiyle doğrudan bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Öte yandan, uyum sağlama, yeni fikirlere açıklık, isteklilik, kararlılık, haklar, sorumluluklar, görevler, ayrıcalıklar, etkileşim, aynı ya da karşıt fikirde olma, düşünceleri ifade etme, öneri getirme, üyeliğe kabul edilme durumları da bu gereksinim içerisinde yer almaktadır. Ayrıca bu gereksinimin giderilmemesi durumunda diğer ihtiyaçların giderilmesinde de sorunlar yaşanabildiği belirtilmektedir.

Katılım ihtiyacı açısından ifade edilen verilerin genel olarak Suriye’de, göç süreçlerinde ve Türkiye’de olumlu bir tablo sergilemediği söylenebilir. Çocuklar, Suriye’deki ve Türkiye’deki yaşamlarına ilişkin katılım ihtiyaçlarını, dolaylı olarak ifade etmişlerken; göç süreçlerindeki yaşanan bazı olumsuzlukları (DAEŞ’ in etkisiyle) daha somut biçimlerde ifade etmişlerdir. Diğer taraftan, katılım ihtiyacı kapsamında ortaya çıkan verilerin daha çok karar alma süreçlerine katılmama ve kendi kaderi üzerinde söz sahibi olamama gibi noktalarda görünür olduğu gözlemlenmiştir.

Katılım gereksinimi başlığı altında öne çıkan gereksinimlere ve karşılaşılan zorluklara bakıldığında ise kronolojik olarak Tablo 18’deki biçimde karşımıza çıktığı görülmektedir (tablonun tamamı için Ek 8’e bakınız).

Tablo 18. Katılım Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar

5.2.7. Katılım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi
	Ailede Karar Alma Süreçlerine Katılım: <i>“Bana bir şey danışmazlar, babam ne derse o olur”</i>
	Self Determinasyon: <i>“Savaş arttıkça bırakmak zorunda kaldık. Türkiye’ye gelmek için mecbur kaldım”</i>
	Göç Evresi
	Kendi Yaşamın Üzerinde Söz Sahibi Olamamak: <i>“Kendi rızanla giyinmek var bir de zorla giyinmek var. DAES’ in olduğu yerde ...”</i>
	Türkiye’de Yaşam Evresi
	Gereksinimlerin ve Hizmetlerin Sunumunda Çocuğun Katılımı: <i>“Biz Türkçe öğrenmek istiyoruz. Bize biyoloji fizik kimya gösteriyorlar”</i>

Ailede Karar Alma Süreçlerine Katılım: “Bana bir şey danışmazlar, babam ne derse o olur”

Suriye’de Yaşam Evresindeki savaş öncesi dönemde, bazı ailelerdeki çocukların kendi yaşamları ile ilgili karar süreçlerine dâhil edildiği bazı ailelerde ise durumun böyle olmadığı ifade edilmiştir. Çocukların karar süreçlerine yeterli düzeyde dâhil edilmediği ailelerde ise geleneksel aile özelliklerinin ve baba faktörünün ön planda olduğu dikkat çekmektedir.

Bana bir şey danışmazlar, babam ne derse o olur. Mesela ben Suriye’de okumak istedim babam burada okutmak istedi. İstemediğim bir şeyi babam istediği için yapıyorum (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Babam, en küçüğe de sorar en büyüğe de sorar sonra ortak bir karar alır... Ama çoğunlukla aile için bir şeyler yaptıkları için bazen sormadan da yapıyorlar. Bu konuda hiçbir sıkıntımız yok çok şükür (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Bir şey yaparken bana sormazlar. Çünkü onlar benden daha büyük (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Yanımızdaki binanın çökmesi ve bomba patlaması sonunda babam buraya gelme kararı aldı ve aile olarak buraya geldik (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Göç süreçleri ve Türkiye’ye geliş kararında, genel olarak çocukların fikrinin alınmadığı görülmektedir. Bu noktada, savaşın yarattığı can güvenliğini tehdit eden riskler nedeniyle aile büyüklerinin, özellikle de ailede ön plana çıkan baba figürünün etkisi yoğun hissedilmektedir. Bu durum, aynı zamanda geleneksel toplumlardaki özellikleri, aile reisi kavramını, yerleşmiş toplumsal cinsiyet rollerini ve hegemonik erkeklik algısını da akla getirmektedir.

Self Determinasyon: “Savaş arttıkça bırakmak zorunda kaldık. Türkiye’ye gelmek için mecbur kaldım”

Aynı zamanda, savaş ortamındaki hayati riskler ve zorunlu durumlar nedeniyle çocukların ihtiyaç duydukları biçimlerde özgürce karar alamadıkları ve kendi yaşamları üzerinde belirleyici olamadıkları da söylenebilir. Bu durum, öte yandan, savaş ve göç süreçlerinde, sosyal hizmet açısından kritik bir öneme sahip olan self determinasyon sürecinin çocukların hayatlarında

görünür olmadığını da göstermektedir.

Savaş arttıkça bırakmak zorunda kaldık. Türkiye'ye gelmek için mecbur kaldım... Yemek yemek için aileye bakmak için ve kendi durumumuzu düzeltmek için Türkiye'ye geçtim. Çok şükür ama 2 ay sonrada Türkiye'ye geçerken böyle (felçli) oldum (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Yanımızdaki binanın çökmesi ve bomba patlaması sonunda babam buraya gelme kararı aldı ve aile olarak buraya geldik (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Orada komşularla hep bir araya gelip üzüntüleri atlatmak için mutluluk şeyleri yapardık, sevinçli şeyler, böyle partiler yapardık. Yani hiç ama hiçbir zaman tam bitiremedik çünkü savaştan dolayı. Tam otururken ya da böyle eğlenirken birden uçak gelirdi ya da işte ateş edilirdi yani hiçbir zaman sonunu getiremedik (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Çocukların cümlelerinden anlaşılacağı üzere, çocuklar, pek çok noktada yaşamak istediklerini yaşayamayıp mecbur kaldıkları hayatı yaşamaktadırlar. Ortaya çıkan bu durum, aynı zamanda çocukların kendi kaderlerini ve yaşamlarını belirleme noktalarında, kendi hayatları üzerinde söz sahibi olamadıklarını da göstermektedir. Diğer taraftan, bu noktalardaki kendi kaderi üzerinde söz sahibi olamama ve karar mekanizmasına dâhil olamama durumları, BM ÇHS'de yer alan katılım hakkına ilişkin sorunları da ortaya koymaktadır.

Kendi Yaşamın Üzerinde Söz Sahibi Olamamak: “Kendi rızanla giyinmek var bir de zorla giyinmek var. DAES’in olduğu yerde ...”

Suriye içerisindeki **Göç Evresine** bakıldığında ise DAES’in kontrolünde bulunan yerlere göç etmek zorunda kalan çocukların, baskıcı kurallar ile daha fazla kısıtlandıkları ve kendi yaşamları üzerlerinde daha az söz sahibi oldukları ifade edilmektedir.

Kendi rızanla giyinmek var bir de zorla giyinmek var. DAES’in olduğu yerde, orda sadece siyah çarşaf var, renkli de giyilmez Türkiye'deki gibi... (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Savaştan sonra üç yıl yaşadık El Bab'da, ama iki sene DAES filan yoktu serbestti her şey, Suriye özgür ordusu vardı, kimseye karışmıyordu. Üçüncü yıl DAES orayı ele aldıktan sonra ilk beni yakaladıklarında saçım yüzünden hapse attılar. Eve gidiyordum, karşıma DAES'ten iki adam çıktı. Dediler, saçların niye böyle. Saçlarım için beni aldılar. Saçların böyle olmaz, uzun olmaz, bir numara keseceksin dediler Şaşırdım böyle bir şey beklemiyordum. 4-5 saat içerde bıraktılar o da ilk etapta uyarıymış. İkincisinde de gene beni tuttuklarında dükkâna babama yardım için gitmişim onun sebebi de pantolonum bileklerinin üstünde değil diye, normalde pantolon bileğin üstünde olacakmış aşağı sarkmayacakmış, yasakmış, günahmış (uyumu yüksek tercüman çocuk S., 17, E., Ankara).

Görüldüğü üzere, DAES'in kontrolündeki bölgelerde, dışarı çıkma, mekân kullanımı, giyinme gibi noktalarda hissedilen baskılardan çocukların rahatsız olduğu ancak kısıtlamaların özellikle kız çocukları üzerinde daha fazla yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bu durum, DAES'in kontrolündeki yerlerde, çocukların katılım gereksinimlerinin daha fazla olduğunu da göstermektedir.

Gereksinimlerin ve Hizmetlerin Sunumunda Çocuğun Katılımı: “Biz Türkçe öğrenmek istiyoruz. Bize biyoloji fizik kimya gösteriyorlar”

Çocukların, katılım ihtiyacı ile ilgili karşılaştıkları zorlukların *Türkiye’deki Yaşam Evresinde* de devam ettiği görülmektedir. Aile içerisindeki kararlara yeterli düzeylerde dâhil olamama yanında çocukların yaşadıkları çevre, gittikleri okul, okutulan dersler ve kendilerine sunulan hizmetlere ilişkin alınan kararlarda da katılım ihtiyacı ile ilgili sorunların yaşandığı belirtilmiştir.

Sobamız yok gördüğünüz gibi battaniyelerle ısınıyoruz (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Yakacak bir şey olmadığı için yakmıyoruz. Abim inşaatta çalışırken en azından tahta bir şeyler getiriyordu. Suriye’deyken (savaştan önce) su, elektrik, ısınma bunlar çok güzeldi, kirada da değildik (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Bizim oradaki evi görüp yaşadıkdan sonra buraya geldik arada dağlar kadar fark var. Buradaki evlerin hepsi çökmüş bitmiş evler oradakilerin hepsi cennet saray gibi evler (dart oynamayı seven güler yüzlü İ., 12, E.).

Evimiz güzel olacak hiçbir ihtiyacımız olmayacak o zaman belki severim bu mahalleyi bu sokağı (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Bazen yeriz bazen yemeyiz çünkü evde bir şey olmuyor, sabah yerine akşam yemeği yiyoruz (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

İlk geldiğimde sabah 6’dan akşam 6’ya kadar 25 lira için çalışıyordum. Durumumuz çok çok kötüydü, mecbur çalıştık (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

İşten dolayı birbirimize zaman ayırmadığımız için tanışmıyoruz... Düğün, kutlama gibi hiçbir şeyi yapamıyoruz ve Türk arkadaşım da yok (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Yabancı hissediyoruz başka bir şey yok (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Yani oradayken (savaştan önce) çok mutluyduk. Orada en azından okuyorduk, ders çalışıyorduk. Buradaysa ne ders çalışıyoruz, ne okul, ne bir şey (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Benim yaşımdaki Türkler ile pek fark görmüyorum onlar okuyor biz çalışıyoruz (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Biz Türkçe öğrenmek istiyoruz. Bize biyoloji fizik kimya gösteriyorlar. Ben de hiçbir şey anlamıyorum. Önce Türkçe öğrenmek istiyordum. Zaten matematiği biliyorum bir sıkıntı yaşamıyorum ama diğer derslerin hiçbirisini anlamıyorum. Bütün sınıf öyle. Öğretmenlere söyledik Milli Eğitim’in müfredatı öyle mecburum anlatmak zorundayım diyorlar. O anlarda kendimi eşek gibi hissediyorum. Utanıyorum konuşamadığım için. Konuşmak istiyorsun ama olmayınca üzülüyorsun. Yani hiçbir şey yapasım gelmiyor (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Çocuklar beslenme, barınma, gelir, oyun alanları, eğitim süreçleri ve pek çok gereksinim ile ilgili yapabilirliklerinin yeterli olmadığını dolayısıyla bu süreçlere ilişkin istedikleri hayatları yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu noktada, çocukların karşılanamayan ihtiyaçlarının fazla olması, aynı zamanda çocuklar ile ilgili alınan kararlara ve izlenen hizmet politikalarına, çocukların yeterli düzeyde dâhil edilmediklerini de işaret etmektedir.

Kimi yöneticilerin, çalışanların, kendi inanç ve görüşlerini çocuklara dayattığı yönünde pek çok örnekle karşılaşmaktadır. Bu yaklaşımlar, çocukları birer “kişilik” olarak değil, istedikleri gibi

şekil verebilecekleri bir “hamur” olarak algılamının bir sonucudur (Karataş,2007). Bu noktada, kabul etmemiz gerekir ki örselenmiş, yoksul ve toplumsal dışlanmaya maruz kalan grupların üyelerinin katılım süreçlerine dâhil olması da kolay olmamaktadır (Karataş ve Acar, 2008). Oysa başarılı programlar çocukları kendi gelişimlerinin öznelere olarak kabul etmekte, faaliyetleri onların amaç ve yaşam planları üzerine inşa etmektedirler (Acar, 2010).

Bizde Suriye’de iken her mahallede herkesin parkı ayrı herkesin kendi salıncağı var her şeyi var. Burada ise komple bütün bir park yapıyorlar, herkes oraya gitmek zorunda (sevimli esprili çocuk A.. 12. E., Ankara).

Suriyeli çocuklarla yapılan görüşmelerde, gerek Türkiye açısından, gerekse de kendi ülkelerindeki süreçler için oyun, boş zaman geçirme ve sosyalleşme alanı olarak park kullanımının yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Parklar, pek çok çocuk için önemli bir sosyalleşme ve gelişim alanı sunsalar da, park kullanım sıklığının ve parkların çocukların hayatlarındaki öneminin Suriyeli aileler ve çocuklar açısından kültürel bir mekân olarak da karşımıza çıktığı söylenebilir. Bu bilgiden hareketle, Suriyeli çocukların ve ailelerin yaşam alanlarında park kullanımının yaygınlaştırılması önemli görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümü, katılım gereksinimi kapsamında ortaya çıkan verilerin, ihtiyaçların karşılanma biçimi ve haklar ile bağlantısını ele almaktadır (Bkz: Tablo 19 ve EK 9).

Tablo 19. Katılım Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılanma Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı

ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	İHTİYACIN KARŞILANMA BİÇİMİ	BM ÇHS’DEKİ HAKLAR İLE BAĞLANTISI (Erişiminde Zorluk Yaşanan Haklar)
Katılım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimler için) <i>Sahte Mekanizma</i> (Karşılanıyor gibi görünse de çocukların kendi kaderini tayin, karar süreçlerine katılım, gereksinimlerin karşılanamaması ve uyum süreçlerinde görülen zorluklar vb. nedenlerle)	Kendi kaderini tayin hakkı, örgütlenme ve karar süreçlerine katılım hakkı, uyum sağlama, yeni fikirlere açıklık, isteklilik, kararlılık, haklar; sorumluluklar, görevler, ayrıcalıklar, etkileşim, aynı ya da karşıt fikirde olma, düşünceleri ifade etme, öneri getirme, üyeliğe kabul edilme vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar

Çocukların katılım süreçlerine bakıldığında, Suriye’deki savaş öncesi dönemlerde, çocukların karar süreçlerine katılımları ile ilgili olumlu bir sonuca rastlanmamıştır. Bu durum, Suriyelilerde yaygın olarak görülen gelenek, görenek, dini ve kültürel özellikler temelli ortaya çıkabildiği gibi ataerkil ve toplumsal cinsiyet rolleri ile de ilişkilidir. Bu noktalarda, Suriye’deki karar alma

süreçlerin de, birkaç çocuğun aileleri dışında, genel olarak ailedeki kararların aile reisi konumunda olan baba tarafından alındığı belirlenmiştir. Göç kararı alma süreçlerinde de genelde babanın kararlarının daha baskın hissedildiği görülmektedir. Ailedeki karar alma süreçlerinde durum böyle iken çocukların kendi hayatları üzerindeki oyun oynayabilme, sokağa çıkma, sosyal aktivitelere katılma noktalarında ise kendi hayatlarına dair kararlar alıp uygulayabildikleri öne çıkmaktadır. Suriye'deki savaş öncesi süreç özetlendiğinde, genel olarak çocukların iyilik halini destekleyen ihtiyaçların büyük ölçüde karşılanıyor olmasının, öte yandan katılım ihtiyacının karşılanmasını da olumlu etkilediği gözlemlenmiştir.

Ancak bölüm 5.2.3., 5.2.4. ve 5.2.8.'de yer alan boş zaman aktiviteleri, okullaşma süreçleri ve arkadaşlık ilişkilerine dair toplumsal cinsiyet temelli verilerden de anlaşılacağı üzere, belli bir yaştan sonra erkek ile kadın ayrımının gündelik hayatta, aile ilişkilerinde ve kamusal alanlarda hissedildiği hatta karşı cinsle etkileşim alanlarının sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu durum, özellikle kız çocuklarının toplumsal hayata katılım noktalarında dezavantajlı bir durum yaratabildiği gibi çocukluğun inşası ve toplumsal cinsiyet rollerinin üretilmesi konusunda da olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu noktada, genel anlamda çocukların, çocuklar arasında ise özellikle kız çocuklarının karar alma süreçlerine katılmadıkları dikkat çekmektedir. Diğer taraftan ortaya çıkan bu tablo, çocukların katılım gereksinimleri ve *katılım hakları* açısından yetersizliklerin olduğunu da işaret etmektedir.

Suriye'deki savaş öncesinde katılım gereksinimi ile ilgili yaşanan bu durumun benzer biçimlerde savaş ve göç süreçlerinde de devam ettiği görülmektedir. Ancak savaş ve göç süreçlerinin etkisiyle artan temel gereksinimler ve varoluşsal ihtiyaçlar, katılım ihtiyacının karşılanma durumunu daha da sınırlamıştır. Bu noktada, temel gereksinimlerin aynı zamanda katılım ihtiyacının görünürlüğünü ve karşılanma durumunu gölgelediği gözlenmiştir. Diğer taraftan ise çocukların zorunlu yer değiştirme, yaşam çevrelerini geride bırakma, yeme, içme, sağlık, beslenme, giyim, okullaşma gibi pek çok noktada karşılaştıkları tüm zorluklara, aşamalı yer değiştirme süreçlerindeki DAES faktörü eklendiğinde durumun daha olumsuz bir hal aldığı dikkat çekmektedir. Bu noktada, DAES ile birlikte ortaya çıkan katı kurallar ve baskılar katılım ihtiyacının karşılanmasını daha da zorlaştırmıştır.

Görüldüğü üzere, çocukların tüm bu istenilmeyen durumları zorunlu olarak yaşamış olmaları, aynı zamanda çocukların kendi kaderlerini tayin etme ve kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olma noktalarındaki olumsuz koşulları dolayısıyla katılım durumuna ilişkin süreçleri gözler önüne sermektedir. Çocuk refahı açısından ortaya çıkan bu olumsuz durumların, aynı zamanda savaş ve göç süreçlerindeki zorunlu ve insani olmayan süreçlerin, çocukların katılım ihtiyaçlarına ve katılım haklarına erişimi zorlaştırdığı da görülmektedir.

Çocukların Türkiye’deki katılım ihtiyacına ilişkin genel durum ele alındığında ise Suriye’deki kültürel, dini ve geleneksel özelliklerin büyük oranda Türkiye’de de devam ettirildiği ve bu durumların, katılım ihtiyacının karşılanması sürecinde engeller yarattığı gözlenmiştir. Ayrıca, yeni bir toplumda yaşamının yarattığı bazı noktaların, katılım sürecini belli oranda farklılaştırdığı göze çarpmaktadır. Bu noktada, bölüm 5.2.1., 5.2.2., 5.2.3. ve 5.2.4.’de de belirtildiği üzere, çocukların maruz kaldıkları yoksulluk ve çocuk işçiliği gibi çocuk refahını engelleyici mekanizmaların, öte yandan çocukların istedikleri hayatı yaşamalarına ve kendi kaderlerini tayin etmelerine engel olduğu görülmektedir. Bu noktada, çocukların neden olmadığı ancak yaşamak zorunda bırakıldıkları buna benzer olumsuz durumların katılım ihtiyacı kapsamında yaşanan sorunların habercisi olduğu da görülmektedir.

Genel bir ifadeyle, özellikle çocukların akranları ile zaman geçirebilme, barınma, beslenme, eğitim, okula gitme, dil öğrenme, toplumsal kabul ve toplumla bütünleşme noktalarında karar süreçlerine katılmadıkları hatta kendi düşüncelerini ifade edebildikleri zeminlerin oluşmadığı ve hayallerindeki hayattan uzak bir hayat yaşadıkları görülmektedir. Oysa bu süreçlerde, çocukların kendileri ile ilgili oluşturulacak politika, program, uygulama ve hizmetlerde söz sahibi olabilmeleri ve bu süreçlerde fikirlerin alınması, hem kendi yaşadıkları ortamlar ve yaşam çevreleri üzerinde kendi kaderini tayin edebilme (self determinasyon) hakları için, hem de ihtiyaçlarının doğru biçimlerde karşılanabilmesi için son derece önemli görülmektedir. Bu noktada, çocukların katılım ihtiyaçlarının karşılanmasının, diğer ihtiyaçlar üzerinde olumlu etkileri olduğu gibi, aynı zamanda çocuğun temel gereksinimlerinin ve diğer ihtiyaçlarının doğru biçimlerde karşılanabilmesi için de önemlidir.

Bu bağlamdan hareketle, çocukların gereksinimlerinin karşılanması ile ilgili ifade edilen zorluklar aynı zamanda BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yer alan *katılım hakkının* ve çocukların *diğer haklarının* yeterli düzeyde karşılanmadığını da işaret etmektedir. Bir başka deyişle çocuğun katılım hakkının karşılanması, ihtiyaç ve müracaatçı temelli bir algıyı barındırması nedeniyle diğer gereksinimlerin ve diğer hakların da büyük oranda karşılanabildiği anlamına gelmektedir. Çocukların gereksinimlerinin ve haklarının karşılanması noktalarında kritik bir öneme sahip olan katılım gereksiniminin (ve katılım hakkının) diğer gereksinimlerin karşılanmasına da olumlu katkılar sunması nedeniyle katılım gereksiniminin karşılanma biçimi *iş birliğine dayalı bir mekanizma* sunmaktadır. Ancak bu çalışmada, biçimsel olarak var gibi görünen kendi kaderini tayin, düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilme, fikrin alınması, uyum, ayrıcalıklar, bir üyeliğe kabul edilme vb. durumların uygulamada ve görünürde yeterli biçimlerde yer almaması, aynı zamanda katılım ihtiyacının *sahte mekanizma* yaratabileceği durumları da ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, Max-Neef’in insani ihtiyaçların giderilmesi matrisinde yer alan “Varoluş (being)”, “Sahip olma (having)”, “Eyleme (doing)” ve “Etkileşim (interacting)” açısından da

(Bkz: Bölüm 2.1.2.) katılım gereksinimi kapsamında bazı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu noktada, çocukların etkileşim (interacting) mekanizmaları açısından katılımı artıran etkileşim mekanizmalarının, topluluk, sivil ve kamu örgütlenmelerinin yeterli biçimlerde olmadığı gözlenmiştir. Bu noktada Suriyelilerin kendi aralarında etkileşimleri sınırlı düzeydedir. Diğer taraftan ise haklar, kamusal hizmetlere erişim ve yasal statü açısından ülkemizdeki diğer sığınmacı gruplara oranla daha ayrıcalıklı olsalar da karşılaşılan zorluklardan ve ifade edilen noktalardan anlaşılacağı üzere mevcut durumun yeterli olmadığı (having) görülmektedir. Ayrıca sığınılan toplum ile belli düzeyde insani açıdan paylaşım ve ortaklık noktalarının olduğu ancak bu noktada yeterli düzeyde bir paylaşım odağının, (doing) sosyal içermenin, bütünleşmenin ve uyumun (being) sağlanamadığı dikkat çekmektedir. Bu noktada, dil ve kültürel özelliklerin benzerliği açısından Hatay'da yaşayan çocukların, Ankara'da yaşayanlara oranla toplumsal katılım, sosyal içirme, bütünleşme, uyum, ortaklaşma ve paylaşım durumlarının daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Kız çocukları açısından da buna benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu durum, sığınılan coğrafyadaki fiziksel, kültürel ve sosyal benzerliklerin toplumsal kabul, uyum ve bütünleşme süreçlerini olumlu etkilediğini de göstermektedir.

5.2.8. Kimlik Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Bölüm 2.1.2.'de de belirtildiği üzere kimlik gereksinimi, kendine ait değer, sembol, kural ve örüntülerin istenilen biçimlerde ifade edilebilmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Ayrıca, ait olma duygusu, farklılık, kendine-güven, dil, semboller, din, gelenekler, cinsellik, değerler, kurallar, tarihsel bellek, çalışma, seçim yapmak, farklı olmak, riskleri yönetmek, farkındalık, kendini ifade etmek ve kurallara uymamak gibi durumlar da bu gereksinim kapsamında ele alınmaktadır.

Suriyeli çocuklar ile yapılan görüşmelere bakıldığında, kimlik ihtiyacı kapsamında, çocukların yoğunlukla aidiyet duygusu, farklılık, gelenek-görenek, tarihsel bellek, kendine ait değerler ve kurallar ile ilgili paylaşımlarda bulunduğu gözlemlenmiştir. Diğer taraftan ise kimlik ihtiyacına ilişkin verilerin göç edilen ülkede daha görünür olduğu; bu noktalarda, yerel halk tarafından karşılanma biçiminin, yerel halkın kabul düzeyinin ve iki kültür arasındaki farklar ile benzerliklerin çocukların kimlik ihtiyaçları üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Kimlik gereksinimi başlığı altında öne çıkan gereksinimlere ve karşılaşılan zorluklara bakıldığında ise kronolojik olarak Tablo 20'deki çerçevenin karşımıza çıktığı görülmektedir (tablonun tamamı için Ek 8'e bakınız).

Tablo 20. Kimlik Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar

5.2.8. Kimlik Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi
	Özlem ve Aidiyet Duygusu: <i>“Suriye’deki en fakir insan bile en mutlu insandı.”</i>
	Göç Evresi
	Savaş ve Zorunlu Göçün Kimlik (Ait olma vb.) Gereksinimi Üzerindeki Olumsuz Etkileri: <i>“Biz 4-5 yıldır evimizden çıktık bir evden öbür eve gidiyoruz”</i>
	Türkiye’de Yaşam Evresi
	Kültürel Özellikler ve Yaşam Pratikleri İçerisinde Dinin Etkisi: <i>“En önemli şey benim için Kur’an okumak”</i>
	Dini Süreçler ile Toplumsal Cinsiyet İlişkisi: <i>“Türkler karışık oynuyor da ben oynamıyorum yani. Günah yani haram”</i>
	Geniş Aile ve Akrabalık İlişkileri: <i>“Orada komşuluk falan yok zaten sadece akraba ya... Bu yüzden sorun olmuyor”</i>
	Çocukların Prensipleri: <i>“Dolabımın karıştırılmasını, özel eşyalarımın ellenmesini, bir de ayriyeten yastığımda kimsenin yatmasını sevmem, istemem”</i>
	Sığınılan Ülkeye (Türkiye’ ye) Karşı Aidiyet Duygusu: <i>“Suriye’de yaşamak istiyorum ama Türkiye’yi şu an daha yakın görüyorum çünkü oraya gitsek bile her yer yıkılmış”</i>
Ayrımcı ve Dışlayıcı Durumlar: <i>“Burada tek zorlandığımız, insanların, Suriyelilere davranışları”</i>	

Suriye’de Yaşam Evresine ilişkin olarak çocukların kimlik ihtiyaçları kapsamında gelenek-göreneklere, kültürel ve dini özelliklere, aidiyet duygusuna, kurallara ve farklılıklara vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda, kimlik ihtiyacı kapsamında ifade edilen cümlelerin genelde ihtiyaç duyulan ve arzu edilen durumları da yansıttığı söylenebilir.

Özlem ve Aidiyet Duygusu: “Suriye’deki en fakir insan bile en mutlu insandı”

Çocuklar ile yapılan görüşmeler sırasında genel olarak çocukların ülkelerine dönme istekleri gözlemlenmiştir. Aynı zamanda çocuklar ülkelerinden bahsederlerken arkadaş, aile, akraba, geride bırakılan yaşam çevresi ve geride kalan olumlu şeylere ilişkin özlem ve duygu içerikli ifadelerde bulunmuşlardır.

Savaştan önceki Suriye (buradan) çok daha güzel (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Suriye’de de hiç doktora gitmedim. Yani hastalanmadım. Orada nazar boncuğu vardı. Hiç hastalanmazdık (gülerek) (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Arkadaşlarımız orada (Suriye’ de), hayat orada, çevremiz orada... (Kurşunlardan etkilenmeyen M., Erkek).

Suriye şarkılarını dinlemeyi severim (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Suriye’deki okul bambaşkaydı. Özel okuldu ve ayriyeten Suriye’deki en fakir insan bile en mutlu insandı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Yani Suriye’nin durumu değişmezse buradayız değişirse gideriz diyor. Güvenlik iyi olursa gideriz. Yani hayalimdeki Suriye’nin geri döneceğine inanmıyorum (gülür yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Hayatım iyi ama tabii ki de Suriye daha iyi. Şimdi buraya alıştım ama sonuçta yani Suriye’ye dönersem daha iyi olur (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Hiç yabancı bir komşu falan yok orda. Sadece akrabalar vardı. Bu yüzden her zaman, sürekli vakit geçiriyorduk (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Çocukların, ülkelerine dönme istekleri, ülkelerini özlemle ve hasretle anmaları yanında öne çıkan aile kavramı ve akrabalık ilişkileri gibi durumlar, aynı zamanda çocukların ülkelerine duydukları aidiyet duygularını da ortaya koymaktadır. Çocukların kimlik ihtiyaçları kapsamında ifade ettikleri gelenek-göreneklere, kültürel ve dini özelliklere, kurallara, benzerliklere ve farklılıklara dair veriler ise bu bölümün Türkiye’ de Yaşam evresinde ele alınmaktadır.

Savaş ve Zorunlu Göçün Kimlik (Ait olma vb.) Gereksinimi Üzerindeki Olumsuz Etkileri:
“Biz 4-5 yıldır evimizden çıktık bir evden öbür eve gidiyoruz”

Kimlik oluşumunu etkileyen kültür, gelenek, görenek, geçmiş yaşantı, yaşam çevresi, aile üyeleri, akraba, arkadaş ilişkileri, aidiyet duygusu gibi pek çok özelliğin, savaş ve yerinden edilme süreçleri ile birlikte zarar gördüğü söylenebilir.

Biz 4-5 yıldır evimizden çıktık bir evden öbür eve gidiyoruz (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Bizim orada kurallarımız var. Ailenin büyük erkeği kim ise her cuma günü çocukları lunaparka götürürlerdi. Orada pamuk şeker yedirirlerdi. Kokteyl içerirlerdi (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Savaş ve göç süreçlerinin, aile bütünlüğü, yetişilen/ait hissedilen yaşam alanı ve memleket, gelenek, görenek, anadil, kendini ifade etme, kurallar, değerler gibi çocukların kimlik ihtiyacının karşılandığı ortamları ve mekanizmaları bozduğu görülmektedir. Dolayısıyla **Göç Evresiyle** birlikte yaşanan biyopsikososyal, mekânsal ve kültürel bozulmaların çocukların kimlik gereksinimini artırdığı gözlemlenmiştir.

Abim M. ile yaşadığımda hayat çok normal hayat çok güzel geliyor bana. Arapça da konuşuyor. Abimin adı kimlikte Ali normalde ama Alevi olduğumuz için burada gerçek adını saklıyor, bu nedenle gerçek adı Ali yerine Mehmet'i kullanıyor (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Abisinden bahsederken, kız çocuğunun da, abisini gerçek adıyla değil Mehmet olarak anlattığı dikkat çekmektedir Sığınılan veya dâhil olunan yaşam alanlarında, tehdit unsuru hissedilen farklılıklar nedeniyle kültürlerini, mezheplerini veya kimliklerini yansıtan öğelerin saklanması kimlik gereksinimi açısından önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak görüşülen diğer çocuklar arasında böyle bir sorunun yaşanmadığı dikkat çekmektedir. Bu noktada, sığınmacı bireyler/gruplar/toplumlar ile ev sahibi bireyler/gruplar/toplumlar arasındaki, (mezhep, din, dil, gelenek, görenek, kültür gibi öğeler açısından) benzerliklerin ve farklılıkların, toplumsal kabul sürecini ve kimlik ihtiyacının karşılanma düzeyini etkilediği söylenebilir.

Türkiye’de Yaşam Evresine bakıldığında ise çocukların, hem Türkiye’ye ilişkin, hem de

Suriye'ye ilişkin kimlik ihtiyaçları olduğu gözlemlenmiştir. Çocuklar, kimlik ihtiyacı kapsamında ise özellikle dini süreçler, kültürel özellikler, aidiyet duygusu ve gelenek görenek gibi durumları vurgulamışlardır.

Kültürel Özellikler ve Yaşam Pratikleri İçerisinde Dinin Etkisi: “En önemli şey benim için Kur'an okumak”

Çocuklarla yapılan görüşmelerde, çocukların uğraşları, algıları, yorumları ve ilişkileri gibi önemli noktalarda, dini süreçlerin rolünün büyük olduğu ifade edilmiştir.

Sihir yapmak günah (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Kaderim ne yazıyorsa onu göreceğim (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

En önemli şey benim için Kur'an okumak (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Ramazan'da Kur'an'ı hatim ettim (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Elimde bir şans olsa ben sadece cennete gitmek isterim (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Mesela şimdi kıyamet gününde Allah soracak. Sen bu cumhuriyetin başkanı mısın? Bir kişi aç yatsa mesela, bu insan senin ülkende niye aç durdu, sende para var, her şey var diyecek (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Allah bizi korudu ve savaşın ortasından çıkıp güvenli bir yere girdiğimiz için (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Hız. Muhammed zaten Kur'an-ı Kerim'de de bundan bahsediyor. Diyor ki “Gün gelecek Şam'da savaş başlayacak ve ilk defa kâfirler Müslümanları yenecek ama bir daha savaş olacak ve bu sefer Müslümanlar kâfirleri yenecek” (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Gün boyunca oturup televizyon izliyorum. Namazımı kılıyorum. Kur'an okuyorum (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Sabah 08:00 den sonra 13:00-15:00 arası yemek yiyorum. Elhamdulillah. Yine çok şükür bunu buluyoruz (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Şey düşünüyorum; din en önemli bir şeydir hayatta. Mesela ben şimdi Avrupa'ya gitsem benim mesela bir çocuğum olsa onu belki çeviremeyeceğim. Mesela ona diyeceğim senin namaz kılman lazım, orada hiç kimse serbest bırakmayacak. Bu yüzden belki onu orada kaybedebilirim. Onu kaybetmemek için burada kalmak istiyorum (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Dini özelliklerin, göç için tercih edilecek ülkeyi belirleme etkisinin de olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada, yaşam planı için öncelikli olarak aynı dine mensup ülkelerin dikkate alındığı belirtilmektedir. Benzer biçimde, çocuğun dini ibadetlerini destekleyen iş ortamları ve patronların, çocuk için memnuniyet yaratmanın yanında işe uyum sürecini de artırdığı gözlemlenmiştir.

Dini Süreçler ile Toplumsal Cinsiyet İlişkisi: “Türkler karışık oynuyor da ben oynamıyorum yani. Günah yani haram.”

Bölüm 5.2.4.3.’ de değinildiği üzere çocukların karşı cinsle ilişki kurma süreçlerinde dini kuralların etkisinin yoğun olduğu ve bu nedenle belli bir yaştan sonra karşı cinsle etkileşimin azaldığı belirtilmiştir.

10 yaşından önce kızlarla oynamak normal ama 10 yaşından sonra oynanmaz. 10 yaşından önce çocuk sayılıyor. 10 yaşından sonra ise büyük sayılıyor. Çünkü 13-14 yaşında evlendirilir erkekler (sevimli esprili çocuk A.. 12. E., Ankara).

Suriye’de büyüyen kızları okula göndermezler (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Kız çocuklarının ergenlik süreci ile birlikte evlenme yaşına geldiği düşünülmektedir. O nedenle, kız çocukları belli bir yaştan sonra karşı cinsle oyun oynayamadığı gibi genelde okula da gönderilmemektedir. Demiröz ve arkadaşlarının (2016) yaptığı çalışmada da, bazı tutucu ailelerin belli bir yaştan sonra kızlarını yetişkin bir kadın gibi düşünüp evde kalmaları gerektiğini ve ergenlik çağındaki erkek çocuklar ile kaynaşmaması gerektiğini ifade ettikleri belirtilmiştir.

Bölüm 5.2.4.’de de belirtildiği üzere, dini süreçlerin kız çocuklarının hayatlarında daha etkili ve görünür olduğu söylenebilir.

Biz de böyle sevmek çıkmak yok. Direk varsa nişan (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Şimdi gelinle damat evlendiği gece gelini atın üstünde getiriyorlar ya. Hepsi kapalı olacak önünde çarşafı beyaz olacak. En son odaya çıktığında damat gelini çıkarıyor ya çıkarken işte gelin geçerken damadın arkadaşları, herkes yüzünü sağa çeviri, kimse gelini görmeyecek şekilde. Bizde, kızlar ayrı erkekler ayrı olur, günah normalde ama sizdeki düğünler çok saçma... Düşünsene bütün düğünde bütün erkekler gelini görüyor. Gelini görmek günah bizde günah. Dışarı çıkmaları yasak yani. Dinimiz emrediyor. Kur’an da. Kimse görmez bir tek aileleri görür (sevimli esprili çocuk A.. 12. E., Ankara).

Eğer bir düğün varsa ve davet edilmemişse ayıptır yani gidilmez. Belki bizi oraya layık görmüyorlar onun için gitmeyiz. Bir de Türkler şey dedi gelip bizden yemek yiyin burada yemek dağıtıyorlar ya. Biz de gidip almayız. Çünkü günah, günah değil de ayıp adetlerimiz farklı. Tercüme etme ayıp olur ama biz, düğünleri saraylarda yaparız; siz, sokaklarda yaparsınız (sevimli esprili çocuk A.. 12. E., Ankara).

Kız erkek ilişkilerinin belli bir yaştan sonra günah sayıldığı, yaşam alanlarının ise ayrıştığı görülmektedir. Ayrıca bazı çocukların Türkiye’deki kız erkek iletişimini de yadırgadıkları dikkat çekmektedir. Bu durum aynı zamanda, bizlere, çocukluk döneminde inşa edilen toplumsal cinsiyet rolleri hakkında da veriler sunmaktadır.

Geniş Aile ve Akrabalık İlişkileri: “Orada komşuluk falan yok zaten sadece akraba ya... Bu Yüzden Sorun Olmuyor”

Çocukların görüşmeler esnasında, dini ve kültürel açıdan farklı olan özellikler ile bazı gelenek-göreneklere vurguladıkları göze çarpmıştır. Bu durum, bizlere, çocukların üyesi oldukları kültürün özellikleri ve yaşama biçimleri hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bilgilerin, çocukların kültürel özelliklerini, alışkanlıklarını, beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve onları doğru yorumlayabilmek adına da önemli olduğu söylenebilir.

Bizim oturduğumuz yer mahalle komple bizim aileydi. Amcalarım, dayılarım, teyzelerim ve bizlerdik yabancı kimse yoktu (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

10 kişiyiz annem ve babam ile birlikte (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

On bir kardeşiz bir tane Ankara da evli. Hepsini hatırlamıyorum zor (gülerek). En büyüğü Ali en küçüğün adı Bilal diyebilirim (gülerek) (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Suriyeliler arasında dayanışma ve yardımlaşma süreçlerinde, akrabalık ve aile bağlarının rolü önemli görülmektedir. Bu durumu, Litwak iki aşamada anlatır. Birincisi, geniş aile bağları üyelerini bir araya toplar ve onların seyahat, yerleşmeleri için gerekli kaynakları sağlar. Çünkü gruplar bireylere göre daha donanımlıdır ve daha güçlüdürler. İkincisi ise geniş aile bağları, göç sürecini düzenlemek için meslek, konut, yerel sosyal gelenekler ve dil gibi konularında enformasyon ağları sağlar (Choldin, 1973; Kaya, 2017).

Diğer taraftan, Suriye’ de geniş aile kültürünün ve akrabalık ilişkilerinin yaygın olduğu aynı zamanda çocukların genelde akrabaları ve aileleri ile zaman geçirdikleri dikkat çekmektedir. Bu noktada, tam anlamıyla benzer bir akraba topluluğunun Türkiye’ de veya sığınılan yeni bir ülkede olmayışı, çocuğun sosyal çevresinin, önemli bir sosyal destek sisteminin ve yaşam ortamının bozulduğuna da işaret etmektedir.

Çocukların Prensipleri: “Dolabımın karıştırılmasını, özel eşyalarımın ellenmesini, bir de ayrıyeten yastığımda kimsenin yatmasını sevmem, istemem”

Çocukların, yatak, yastık, özel eşya gibi kişisel eşyalarının kullanımında bazı prensiplerinin olduğu gözlenmiştir.

Odama girmiyor kimse şimdi, eşyalarımı kimse kullanmıyor bunlar benim kurallarım çünkü ben tek erkeğim şimdilik (uyumu yüksek tercüman çocuk S., 17, E., Ankara).

Yastığıma yatılmasını sevmem. Bir de eşyalarımın, özel eşyalarımın kimsenin dokunmasını istemem (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Sığınan Ülkeye (Türkiye' ye) Karşı Aidiyet Duygusu: “Suriye’de yaşamak istiyorum ama Türkiye’yi şu an daha yakın görüyorum çünkü oraya gitsek bile her yer yıkılmış”

Çocukların bir kısmının Türkiye’ye karşı aidiyet ve sempati beslediği gözlemlenmişken, bir kısmının ise kendi kültürüne ve ülkesine ilişkin yoğun biçimde, aidiyet geliştirmiş olduğu dikkat çekmektedir.

Burada kimsemiz yok yetimiz başka arkadaşlarımız da yok. Anne baba var ama sonuçta akraba ve birçok insan geride kaldı (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Babam Türk olmak istiyor. Herkesin aslı neyse odur. Ben aslımı istiyorum (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Türkiye daha yakın geldi bana. Öncelikle sevdim. Yeni şeyler öğrendim farklı kişiler gördüm. Bunlar yani. Arkadaşlarımın da hepsi iyiler... Eğer durum düzelse gitme ihtimalimiz var. Ama ben burayı sevdim şu anda düşünmüyorum (gülerek) (dart oynamayı seven güler yüzlü çocuk İ., 12, E., Ankara).

Türkler, güzel, iyiler, bizi karşılamaları bile yeterli. Birde bize karşı muameleleri çok iyi. Suriye’de yaşamak istiyorum ama Türkiye’yi şu an daha yakın görüyorum çünkü oraya gitsek bile her yer yıkılmış, üniversite de yok. Öğrenimimi tamamlayamam ama en azından burada öyle bir şansım var. Orası (Suriye) daha iyi benim için. Ama burası daha güvenli (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Yerel halk ile ilgili deneyimleri olumlu olan veya yerel halkın iyi davrandığı çocukların, memnuniyetlerinin ve Türkiye’ye aidiyet duygularının fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Diğer yandan çocukların vatandaşlık kimliğinin olmasının aidiyetlerini arttırabilecek bir durum olmanın yanında hizmetlerden yararlanmak için de önemli bir belge olduğu görülmektedir. Bu noktada ilk etapta çocukların geçici kimlik işlemlerinin, uzun süreçte ise vatandaşlık işlemlerinin gerçekleşmesinin çocukların kabul, aidiyet ve uyum duygularını arttırabileceği düşünülmektedir.

Göçmenlerin içinde yaşadıkları topluma uyumlarını açıklayan ve Almanya’da Duisburg grubu diye adlandırılan Schrader, Nickle ve Griese, çocuğun göçe katılırkenki ait olduğu kültürel rollerin ve kimliğin kazanılıp kazanılmadığının önemli olduğunu vurgulamışlardır. Başka bir deyişle, bu noktada önemli olan çocukların birincil sosyalleşme sürecini tamamlayıp tamamlamadığıdır. Birincil sosyalleşme sürecini tamamladıktan sonra yurt dışına çıkan çocukların (6-14 yaş) yurt dışında kolay asimile olamadıkları ve yurda geri dönmek istedikleri belirtilmektedir. Birincil sosyalleşme sürecinin tam ortasında yurt dışına çıkan çocukların (1-5 yaş) ise iki kültür arasında kalan sorunlu çocuklar oldukları ve hiçbir kültürde kendilerini güvenlik içinde hissetmedikleri ifade edilmektedir. Diğer taraftan yurt dışında doğmuş çocukların ise birincil sosyalleşme sürecini yurt dışında tamamladıkları için ana dillerini geliştiremedikleri ve yurda dönmek istemedikleri ileri sürülmektedir (Doğan, 1988; Şahin, 2014).

Görüldüğü üzere sığınan ülkeye aidiyet hissetme ve kimlik oluşturma durumu, çocukların göç

ettiği yaş ile ilgili olabileceği gibi göç edilen ortamdaki karşılaşılan şartlar ile de ilgilidir. Bu noktada, yukarıda yer alan araştırmaya ek olarak çocukların, göç edilen yeni ortama veya ülkeye, uyum süreçlerine ve aidiyetlerine etki eden diğer önemli faktörlerin ise göç edilen ülkedeki imkanlar, benzerlikler, kabul süreçleri ve yerel halkın muamele biçimleri olduğu söylenebilir.

Ayrımcı ve Dışlayıcı Durumlar: “Burada tek zorlandığımız, insanların, Suriyelilere davranışları”

Çocukların Türkiye’deki yaşam alanları içerisinde, farklılıklarından kaynaklı zaman zaman ayrımcı, dışlayıcı veya zorbalık içeren durumlar ile karşılaştıkları belirtilmiştir. Bölüm 5.2.2. ve 5.2.3.’de de değinildiği üzere, özellikle Roman akranlarının veya Roman vatandaşların, Suriyeli çocukların hayatlarını zorlaştırdıkları ifade edilmiştir. Bu durumun, ülkeye uyum sürecini zorlaştırdığı, aynı zamanda sığınılan ülkedeki kimlik ihtiyacını da artırdığı düşünülebilir.

Türkiye ile Suriye arasında çok fark var. İnsanları çok farklı. Suriyelileri sevmeyiz. Orası (Suriye) bizim evimiz en büyük fark bu (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Türkiye de hiç bir şey öğrenmek istemiyorum (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Yolda yürürken ya da bisikletle, bir Türk grubu gördüğümde, çok korkuyorum. Belki dövecek ya da bisikleti alacak diye. Hemen devrediyorum, yolumu değiştiriyorum. Korkmak istemiyorum, güvenlik istiyorum. Çünkü yola çıkarken korku filan hissetmek istemiyorum. Küçük kardeşim 11 yaşında, hiç bir şey yapmamış, sadece yolda giderken onu almış dövmüşler, bırakmışlar (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Okulda, bir Roman bir de Türk çocuk bazen bıçak çekiyorlar tehdit ediyorlar eğer konuşursan eğer bağırırsan seni keseriz burada filan diyorlar. Her zaman dövüyor her hafta dövüyor her gün dövüyor. Canın sıkıldıkça beni okulun arkasına götürüyor dövüyor geri getiriyorlar (dart oynamayı seven güler yüzlü İ., 12, E.).

Burada tek zorlandığımız insanların Suriyelilere davranışları (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Çalıştığımız yerde olsun ya da barındığımız yerde olsun işte hemen bak Suriyeli geldi bunlar Suriyeli diyorlar. Bizi böyle aşağılıyorlar. Okulda da bizi aşağılıyorlar, bu da zoruma gidiyor. Biri bana sanki elektrik vurmuş gibi hissediyorum kendimi. Hiçbir şey aklımdan geçmiyor sadece tahammül etmeye çalışıyorum (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Buradakilerin çoğu diyor ki hem sizi çalıştırıp para veriyoruz hem de devlet size bizden daha iyi bakıyor. Böyle laflarla bizi düşürüyorlar. O zaman keşke Suriye’de olsaydım diyorum, böyle şeyler dediklerin de. Eve dönmek istiyorum (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Okula ilk gittiğimiz zaman sıkıntı, sorun çıktı. Türk öğrenciler bizden nefret etti. Okulun dışında bir iki kere kavga ettiler ama içerde yapmazlar yani. Dışarda biz yoldayken karşımıza çıktılar. Orta ikinci sınıflar, siz bizim okulumuza geldiniz, bizim hakkımızı yiyorsunuz dediler. Ne biliyim böyle bir şeyler dediler çok saçma şeyler söylediler. Sonra bir büyük var bizden, 18 yaşında ona vurdular burnu kırıldı bana arkamdan vurdular 1-2 ay sonra hiçbir şey kalmadı, şimdi çok iyiler (uyumu yüksek tercüman çocuk S., 17, E., Ankara).

Kavga ettiğimiz zaman konuştuğumuz çocuklar toplu olduğunda konuşmaya başlıyorlar, size yardım geldi bize gelmedi. Size niye geliyor bana gelmiyor diye. Hep böyle birbirlerine şey yapmaya çalışıyorlar. Konuşmaya tartışmaya çalışıyorlar. Türkmenler özellikle daha çok yardım alıyorlarmış burada. Bunun yanına gelip bize yardım geldi size gelmedi diye nispet

yapıyorlar. Kanunlarınız öyleymiş. Türkmenleri daha çok seviyorsunuz (sevimli esprili çocuk A.. 12. E., Ankara).

Çocukların, park, sokak, okul, devlet kurumu gibi alanlarda dışlanmaya, ayrımcı tutumlara, şiddete ve gaspa uğramış olmaları; çocuk yoksulluğunun görünürlüğünü artırırken aynı zamanda çocuk haklarının (özellikle korunma hakkının, ayırım gözetmeme ve üstün yararı ilkelerinin) yaşamdaki iz düşümlerini ve çocukların yeterli biçimlerde korunamadıklarını bir kez daha hatırlatmaktadır. Bu noktada, Suriyeli çocukların maruz kaldıkları ayrımcı ve dışlayıcı tutum-davranışları içeren benzer araştırma verileri de bulunmaktadır.

Demiröz ve arkadaşlarının (2016) yaptıkları çalışmada, kamp dışında yaşayan Suriyeli çocukların, yerel halk tarafından kendileriyle dalga geçildiği, kendilerine taş atıldığı, iş yerlerinde ve sokaklarda rahatsızlık verildiği ifade edilmiştir.

Yılmaz'ın (2013) yaptığı çalışmada da, çocukların özellikle yerli halk tarafından ötekileştirilmelerinin, psikolojik açıdan çocukları derinden etkilediği belirtilmiştir.

Erdoğan'ın (2018) yaptığı çalışmaya göre ise Türk toplumu hala yüksek ama 'kırılgan' olarak Suriyelilere toplumsal desteğini ortaya koymaktadır. Bu noktada, Türk toplumunun Suriyelilere destek olmakla, geleceği paylaşmak konusunda ciddi bir ayırım gözetiyor olduğu belirtilmiştir.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi bünyesinde (2018) Türkiye' deki siyasi parti tabanlarının katılımıyla yapılan bir çalışmada da, Suriyelilerin ülkelerine geri dönmesi konusu yönündeki taleplerin en geniş ortaklığın olduğu alan olarak belirlendiği ifade edilmiştir (Uyan Semerci ve Erdoğan, 2018).

Çocuklarla yapılan görüşmelerden hareketle, bazı çocukların, sokakta, mahallede, okulda, hastanede zaman zaman ayrımcı ve dışlayıcı davranışlara maruz kaldıkları ifade edilirken Bölüm 5.4.2.'de de belirtildiği üzere, bazı çocukların ise ev eşyası, yiyecek yardımı, komşuluk ilişkileri, hayırseverlik gibi bazı insani noktalarda ev sahibi toplum ve devlet tarafından desteklendikleri, minnet duygusuyla ifade edilmiştir.

Bu noktada, göç edilen ülkedeki yerel halkın göç eden bireylere muamele biçimi, kültürler ve gelenekler arasındaki benzerlikler-farklılıklar, göç öncesindeki durum ile yeni ülkede karşılaşılan durumlar arasındaki fark ve benzerlik durumlarının çocukların kimlik ve özgürlük ihtiyaçları üzerinde etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmanın bu bölümü, kimlik gereksinimi kapsamında ortaya çıkan verilerin, ihtiyaçların karşılanma biçimi ve haklar ile bağlantısını ele almaktadır (Bkz: Tablo 21 ve EK 9).

Tablo 21. Kimlik Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı

ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	İHTİYACIN KARŞILANMA BİÇİMİ	BM ÇHS'DEKİ HAKLAR İLE BAĞLANTISI (Erişiminde Zorluk Yaşanan Haklar)	
<p>Kimlik Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar</p>	<p><i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (özellikle Yaşamı sürdürebilme, Anlama, Duygulanım, Katılım, Özgürlük)</p> <p><i>Sahte Mekanizma</i> (Karşılıyor gibi görünse de yaşanan aidiyet, dil, kendini ifade edebilmek, farklılık, ayrımcılık ve dışlanma vb. noktalarda)</p>	<p>Kendine ait değer, sembol, kural ve örüntüleri istediği gibi ifade edebilme hakkı; ait olma duygusu, farklılık, kendine-güven, dil, semboller, din, gelenekler, cinsellik, değerler, kurallar, tarihsel bellek, çalışma, seçim yapmak, farklı olmak, riskleri yönetmek, farkındalık, kendini ifade etmek ve kurallara uymamak vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar</p>	<p>Yaşama Hakkı, Gelişme Hakkı, Korunma Hakkı, Katılım Hakkı Ayrım Gözetmeme İlkesi, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi</p>

Suriyeli çocuklar ile yapılan görüşmelerde, çocukların kimlik ihtiyaçlarını, aidiyet duygusu, kültürel ve dini özellikler, gelenek-görenek, tarihsel bellek, kendine ait değerler, kurallar, benzerlikler ve farklılıklar konularında vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir. Bununla birlikte kimlik ihtiyacı, çocukların köken ülkelerinden (doğup büyüdüğü yaşam alanlarından) ayrılmaları ile daha görünür bir hal almıştır.

Bununla birlikte, çocukların kimlik gereksinimi üzerinde, dini süreçler önemli ölçüde etkilidir. Hatta Suriyeli ailelerin ve çocukların, göç edilecek ülke olarak Avrupa ülkeleri yerine Türkiye'yi tercih etme nedenleri arasında Türkiye ile aynı dini özelliklere sahip olmanın önemli etkisinin olduğuna rastlanılmıştır. Aynı zamanda, Türkiye içerisindeki yaşam alanı tercihi bakıldığında ise Hatay örneğinde görüldüğü gibi kendi gelenek, görenek ve kültürlerine yakın, dillerinin konuşulabildiği, hemşehrilerinin ve akrabalarının bulunduğu yerlerde kendilerini daha rahat ve daha güvende hissettikleri, aidiyetlerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bunlarla birlikte, iş imkânının ve yapabilirliklerin de kimlik duygusunu geliştirdiği gözlenmiştir. Diğer taraftan ise buldukları yere kendilerini ait hissetme, yabancı hissetmeme ve artan olumlu duygular, sığınan topluma uyum ve farklılıkların kabul süreçlerini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu olumlu durum, özellikle Hatay'da yaşayan çocuklar üzerinde daha somut biçimlerde gözlenmiştir.

Ayrıca kimlik oluşumunda, toplumsal cinsiyet rollerinin de etkili olduğu görülmektedir. Görüşmelerden hatırlanacağı üzere, kız çocuklarının ergenlik süreci ile birlikte evlenme yaşına

geldiği düşünülmektedir. Bu nedenle, kız çocuklarının belli bir yaştan sonra erkeklerle oyun oynayamadığı, erkek-kız etkileşiminin sınırlandığı ve büyüyen kız çocuklarının okula gönderilmedikleri yaygın olarak görülmüştür. Hatta Türkiye'deki yaşam süreçlerinde, oyun oynama, okullaşma, aktivitede bulunma gibi süreçlerde, (cinsiyet açısından) karma etkileşim mekanizmalarının genellikle günah olarak yorumlandığı gözlemlenmiştir. Görüşülen çocukların çoğu, dinin etkisi ile belli bir yaştan (10-11 yaşından) sonra karma ortamlarda bulunmamanın yanında oyun oynama süreçlerinde daha çok hemcinsleri ile etkileşim mekanizmaları geliştirmişlerdir. Diğer taraftan, bazı çocukların ise karma etkileşim mekanizmalarını daha olumlu karşıladıkları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla genel olarak sığınılan ülkede de, Suriye'deki pek çok kimlik (din, kültür, gelenek, görenek, toplumsal cinsiyet vb.) özelliğinin sürdürüldüğü ve belli düzeyde korunduğu görülmektedir. Ancak bazı çocuklar ise bu noktalarda kimlik özelliklerini daha az korumuşlar ve Suriye'dekine oranla daha fazla farklılık göstermişlerdir. Çocuklar arasında kimlik özellikleri açısından bazı farklılıkların görünme nedeni ise çocukların Türkiye'ye geliş yaşları, sosyalizasyon süreçleri, yaşam çevreleri, iş hayatına ve toplumsal hayata katılımları, akran ilişkileri, okullaşma durumları, yapabilirlikleri vb. özellikler ile ilgili bağlantılıdır.

Bu süreçlerde gözlenen durumlar yanında çocuk evliliği konusunda da sorunların yaşandığı, bir kız çocuğunun on beş yaşında evlendirildiği görülmektedir. Çocuk refahı açısından ciddi riskler yaratan bu gibi sorunlar, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ve kültürel özellikler karşısında çocukların yeterli düzeyde korunamadıklarını da işaret etmektedir. Bu noktada, kimlik ihtiyacı üzerinde etkili olan bazı olumsuz durumlar, aynı zamanda çocukların *korunma, katılım, yaşama, gelişme hakları* ve *çocuğun üstün yararı ilkesi* ile de çelişmektedir.

Öte yandan, çocuklar ile yapılan görüşmelerde, ülkelerindeki paylaşım, dayanışma ve zaman geçirme süreçlerinde, akrabalık ilişkilerinin son derece önemli olduğu öne çıkmaktadır. Bu noktada, Suriyeli çocukların, sığınılan ülkede geniş aile kültürüne ihtiyaç duydukları ancak savaş ve zorunlu göç nedeniyle aile ve akrabalık bütünlüğünün bozulduğu görülmektedir. Bu durum, kimlik gereksiniminin karşılanması süreçlerinde, akrabalık ve aile ilişkilerinin son derece önemli bir güç kaynağı olduğunu da göstermektedir.

Kimlik gereksinimi kapsamında, çocukların bazı kurallara veya prensiplere sahip oldukları da gözlemlenmiştir. Çocukların, genel olarak, odasına girilmemesi, özel eşyalarına karışılmaması ve yastığına yatılmaması gibi kurallarının olduğu: bu kişisel kuralların da, kimlik gereksiniminin bir parçası olduğu görülmektedir.

Bilindiği üzere, kimlik gereksinimi noktasında öne çıkan konulardan bir diğeri ise aidiyet duygusudur. Çocukların bir kısmının Türkiye'ye karşı aidiyet ve sempati beslediği

gözlemlenmişken, bir kısmının ise kendi kültürüne ve ülkesine ilişkin yoğun bir kimlik ve aidiyet duygusu içerisinde olduğuna rastlanılmıştır. Bu durum, büyük oranda bölüm 5.2.8.'de yer alan sosyalizasyon süreçleri, sığınılan ülkedeki yapabilirlikler ve karşılaşılan durumlar ile ilgilidir. Aynı zamanda, yerel halk ile ilgili deneyimleri olumlu olan veya yerel halkın iyi davrandığı çocukların, memnuniyetleri ve Türkiye'ye aidiyet duyguları daha fazladır. Ortaya çıkan bu durum, yerel halkın davranış biçimlerinin, göç süreçlerindeki çocukların toplumsal kabul, uyum ve bütünleşme süreçlerine önemli ölçüde etki ettiğini de göstermektedir.

Diğer taraftan bazı çocukların, park, sokak, okul, devlet kurumları gibi alanlarda ve medyada temsilleri sırasında dışlanmaya, ayrımcı tutumlara, şiddete ve gasp gibi yıkıcı davranışlara maruz kalmaları; sığınılan ülkeye ilişkin kimlik ve aidiyet oluşturma duygularını olumsuz etkilemiştir. Oysa gerek kimlik gereksinimi, gerekse de koruma gereksinimi çerçevesinde, koşulsuz tüm çocukların, BM ÇHS' de yer alan *çocuğun korunma hakkı*, *ayrım gözetmeme ilkesi* ve *çocuğun yüksek yararı ilkesi* çerçevesinde eşit muamele görmesi gerektiği halde kamu kurumları, akran grupları ve toplum içerisinde eşitsiz muamelelere maruz kaldığının ifade edilmesi, BM ÇHS'nin çocuklara sunumu noktasında bazı eksiklerin olabileceğini de düşündürmektedir.

Pek çok gereksinim ile ilişkili olan kimlik gereksiniminin, diğer gereksinimlerin (özellikle Yaşamı Sürdürebilme, Anlama, Duygulanım, Katılım, Özgürlük gereksiniminin) karşılanmasına da olumlu katkılar sunduğu görülmüştür. Bu nedenle kimlik gereksiniminin karşılanma biçiminin diğer ihtiyaçların karşılanmasını olumlu etkileyerek *iş birliğine dayalı bir mekanizma* sunduğu dikkat çekmektedir. Ancak biçimsel olarak var gibi görünen; eşit olanaklara sahip olma, farklılığın kabulü, farkındalık, değerlerin korunması ve aidiyet duygusu vb. durumların uygulamada ve görünürde yeterli biçimlerde yer almayışı, aynı zamanda katılım ihtiyacının *sahte mekanizma* yaratabileceği durumları da akla getirmektedir.

Bununla birlikte, Max-Neef'in insani ihtiyaçların giderilmesi matrisinde yer alan "Varoluş (being)", "Sahip olma (having)", "Eyleme (doing)" ve "Etkileşim (interacting)" açısından (Bkz: Bölüm 2.1.2.) kimlik gereksinimine ilişkin bazı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Çocuklar yaşam çevrelerinde ve aidiyet oluşturabilecekleri alanlarda, maruz kaldıkları şiddet, ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri yanında yaşadıkları çok sayıda zorluk nedeniyle gündelik yaşam içerisindeki etkileşim (interacting) mekanizmalarının kimlik gereksinimi açısından yeterli olmadığı; hatta bu süreçlerde aidiyet, kendine güven ve atılganlık (being) gibi özelliklerin sınırlı düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte dini açıdan sığınılan toplum ile benzer özelliklere sahip olmanın, kimlik gelişimine büyük oranda olumlu etkisi görülmüşken; diğer taraftan ise sığınılan ülkenin dili, gelenekleri, değerleri, kuralları gibi noktalarda farklılıkların görülmesi (having) ise yeni ülkeye ilişkin kimlik oluşturma ve uyum süreçlerini zorlaştırmıştır. Ayrıca çocukların, kendini tanıma, kendinle bütünleşme, kendi ile ilgili kararlar verme (doing) gibi

noktalarda sınırlı imkânlarla sahip oldukları görülmüştür. Ancak fikirlerini ifade etme ve iletişim becerileri noktasında, toplumsal cinsiyet ve kültürel özellikler nedeniyle erkek çocuklarının, kız çocuklarına oranla daha rahat iletişim kurdukları belirlenmiştir. Bu noktada, bazı kız çocukları, kendini ifade etme ve erkekler ile iletişim kurma noktasında utangaç davranmışlardır. Bu durum, aynı zamanda kimlik gereksiniminin karşılanması noktasında, kız çocukları ile erkek çocuklar arasında belirgin farklılıkların olabileceğini de göstermektedir.

5.2.9. Özgürlük Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar

Bölüm 2.1.2.'de de belirtildiği üzere özgürlük gereksinimi, sivil ve politik haklar, eşit olanaklara sahip olabilme hakkı, hareket özgürlüğü vb. gibi hakların gerçekleştirilmesi ile bağlantılıdır. Aynı zamanda özerklik, kendine-saygı, kararlılık, tutku, atılganlık ve eşit haklar gibi durumlar da bu gereksinim çerçevesinde ele alınmaktadır.

Özgürlük ihtiyacı kapsamında, çocukların sivil ve politik hakları, eşit olanaklar ve hareket özgürlüğü gibi durumlara erişim süreçleri ele alınırken, savaş sürecinde ve savaş sonrası dönemde bu ihtiyaçların karşılanma biçimlerine ilişkin belirgin farklılıkların olduğu ifade edilmiştir. Çocukların özellikle Suriye'deki savaş ve göç süreçleri sırasında olumsuz pek çok durumla karşılaşmaları nedeniyle Suriye'de savaşın başlaması ile birlikte çocukların özgürlük ihtiyaçlarının karşılanması noktalarında ciddi olumsuzluklar yaşandığı söylenebilir. Bununla birlikte, çocukların Türkiye'de yaşam süreçlerinde de özgürlük ihtiyacı kapsamında bazı sorunlarla karşı karşıya kaldıkları ifade edilmiştir.

Özgürlük ihtiyacının, genel olarak gündelik yaşamdaki haklar ve olanaklar açısından ele alınmasından kaynaklı Max-Neef' in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisinde yer alan diğer sekiz ihtiyaç ile (Yaşamı Sürdürme, Koruma, Duygulanım, Anlama, Katılım, Boş zaman, Yaratıcılık, Kimlik) ilişkisi olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle çocukların ihtiyaçlara erişebilmeleri aynı zamanda özgür olabildikleri ve kendi kaderleri hakkında söz sahibi oldukları anlamına da gelmektedir. Bu duruma paralel olarak Bölüm 5'in içerisinde yer alan her gereksinimin aynı zamanda özgürlük ihtiyacına ilişkin verileri de içerdiği düşünülebilir. Bu nedenle, Bölüm 5'te yer alan diğer sekiz gereksinim içerisindeki veriler ayrıca bu başlık altında bir kez daha tekrarlanmak yerine öne çıkan bazı verilere yer verilmektedir.

Suriye'de özellikle savaşın başlaması ile birlikte ortaya çıkan göç evresinde ve Türkiye'de geçirilen süreçlerde, çocukların özgürlük ihtiyacına ilişkin pek çok sorunla karşı karşıya kaldıkları ifade edilmiştir. Bu noktada, çocuk işçiliği, yoksulluk, şiddet-zorbalık, dışlanma, ayrımcılık, temel gereksinimlerin karşılanamaması, çocuğun yaşam çevresinin bozulması, yerinden edilme,

toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi pek çok olumsuz duruma maruz kalınmış olunması, çocukların aynı zamanda özgürlük ihtiyaçlarının karşılanamadığını da düşündürmektedir.

Özgürlük gereksinimi başlığı altında öne çıkan gereksinimlere ve karşılaşılan zorluklara bakıldığında ise kronolojik olarak Tablo 22'deki biçimde karşımıza çıktığı görülmektedir (tablonun tamamı için Ek 8'e bakınız).

Tablo 22. Özgürlük Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Gereksinimler ve Zorluklar

5.2.9. Özgürlük Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye'de Yaşam Evresi: Savaş Öncesi Dönem
	Cinsiyete ve Bulunulan Ortam Şartlarına Göre Özgürlük Algısı: <i>"Orada kızlar hep evdeydi"</i>
	Suriye'de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem
	Savaş Sürecindeki Güvenlik Risklerinin Çocuğun Hareket ve Yaşam Özgürlüğünü Kısıtlayıcı Etkisi
	Göç Evresi
	Göç Sürecinde Özgürlüğü Kısıtlayıcı Zorlu Koşullar: <i>"DAEŞ' in olduğu yerde, orda sadece siyah çarşaf var, renkli de giyilmez..."</i>
	Türkiye'de Yaşam Evresi
	Sınır Ülkeye Giriş Esnasında Yaşanan Riskli Durumlar ve Sınırdan Kaçak Geçiş: <i>"Orada bizi sınırdan geçiren kaçakçılar vardı. Her bir şahıs için bin altı yüz Türk lirası alıyorlardı..."</i>
	Arzu Edilen İmkânlara ve Yaşam Standartlarına Sahip Olamama: <i>"Başım dönüyordu. Uykusuzluk, bir de şey, az yemekten dolayı olmuş, öyle dedi doktor"</i>
	Özgürce Yaşayabilmenin Önündeki Diğer Engeller: <i>"Sadece ben çalışıyorum. Bazen aç kalıyoruz ama yapacak bir şey yok..."</i>
Yaşam Çevresindeki Hareket Özgürlüğünü Kısıtlayan Ayrımcı ve Dışlayıcı Durumlar: Güvenli Çevre İhtiyacı	
Kendini İfade Edebilmenin, Sosyalleşmenin ve Hizmetlerden Faydalanmanın Önündeki Büyük Engel: Dil Faktörü	

Cinsiyete ve Bulunulan Ortam Şartlarına Göre Özgürlük Algısı: "Orada kızlar hep evdeydi"

Suriye'de Yaşam Evresinin Savaş Öncesi Dönemi ele alındığında, çocukların güvenli çevre ve yeterli sosyoekonomik durum gibi noktalarda yapabilirliklere ve imkânlara sahip olmalarının özgürlük gereksiniminin karşılanmasını olumlu etkilediği gözlemlenmiştir.

Orada maddiyatımız çok çok çok iyiydi. 2-3 tane evimiz vardı ve havuzumuz vardı. İnanılmaz bir şeydi. Hiçbir şeye muhtaç değildik (avukat olmak isteyen gözüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Suriye'deyken babam devlette çalıştığı için elektrik ve su bedavaydı. Orda sorun yoktu (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Orada bir şeyden korkmazdık yani. Güvenilirdi (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Suriye'de savaştan önceki dönemde, çocukların temel gereksinimleri ile ilgili herhangi bir sorun yaşanmadığı için haklara erişim ve hareket özgürlüğü gibi noktalarda genel olarak ihtiyaçlarının karşılandığı düşünülebilir. Ancak bu noktada kız çocuklarının erkek çocuklarına göre hareket özgürlüğü, sosyalleşme, nitelikli zaman geçirme ve toplumsal hayata katılım gibi noktalarda özgürlük ihtiyaçlarının karşılanamadığı dikkat çekmektedir.

Orada kızlar hep evdeydi yani dışarı çıkıp gezme filan yoktu (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Ayrıca eğitim hayatında çocukların şiddete maruz kaldığı dolayısıyla çocukların özgür ve rahat bir ortamda eğitim alamadıkları ifade edilmektedir.

Okulu sevmiyordum. Ben sevmiyorum okumayı. Bir ay gittim o da zaten vazgeçtim. Hocaları çok sinirli olduğu için. Dövüyorlardı (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Orada öğrencileri dövmek serbestti... Korkuyordum öyle olduğunda okula gitmek istemiyordum (yaşı küçük kendi büyük dayı H.,

Suriye’ de savaş öncesi dönemde kız çocukları ile erkek çocuklarına tanınan özgürlük alanlarının farklı olduğu aynı zamanda eğitim-öğretim süreçlerinde şiddete dayalı bir süreç hâkim olduğu için çocukların hareket alanları ile özgürlük ihtiyaçlarının kısıtlandığı söylenebilir. Bu durumun, öte yandan çocukların korunma hakkı, ayırım gözetmeme ilkesi ve üstün yararı ilkesi ile de çelişkiler yarattığı görülmektedir.

Savaş Sürecindeki Güvenlik Risklerinin Çocuğun Hareket ve Yaşam Özgürlüğünü Kısıtlayıcı Etkisi

Suriye’de Yaşam Evresindeki Savaş Süreci ve Savaş Sonrası Döneme bakıldığında, Suriye’de savaşın başlaması ile birlikte çocukların, özellikle beslenme, barınma, sağlık, güvenlik gibi temel gereksinimlere ve bu gereksinimleri sağlayacak haklara erişim süreçlerinde, özgürlük ihtiyacı kapsamında zorluklar yaşadıkları ifade edilmiştir.

Çok zor günler yaşadık ve ordayken acıktığımız günler oluyordu, hatırladıkça ağlıyoruz. Yani ordayken de bir şey yapamıyorduk, elimizden hiçbir şey gelmiyordu, pencereye bile çıkıp bakamıyorduk. Elektrik yoktu, su yoktu, ekmek yoktu (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Uçaklardan korkardım... Sadece ses ve gürültüden... Korkardık yani o varillerin üstümüze gelmesinden... Zaten biz dışarıyı görmüyoruz ki... Dışarıda savaş olduğunu biliyorum ama göremiyorum (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Savaş ne bilmiyorum sadece uçak sesleri biliyorum. Dışarı çıkmadığım için sadece sesleri duyuyorum, görmüyorum (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Asıl korktuğumuz bizim her gün silah sesleriyle uyanmamızdı. Bomba sesleriyle uyanmamız (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

Ordayken de hep kızları alıp uygunsuz şeyler yapıyorlardı. Yani iyi şeyler yapmıyorlardı hemen kızları kaçıyorlardı (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Aynı zamanda, kız çocuklarının cinsiyetlerinden kaynaklı daha dezavantajlı süreçler yaşadıkları, evden çıkamadıkları, kötü şeyler yaşadıkları ve erkek çocuklarına göre daha fazla risk ile karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir.

Ayrıca savaş nedeniyle çocukların zorunlu yer değiştirmeleri, yaşam çevrelerinden ve sosyal çevrelerinden kopmak zorunda kalmaları da, zorunlu ve istemsiz bir durum oluşturduğu için bu noktalarda da çocukların özgürlük ihtiyaçlarının ve yapabilirliklerinin olumsuz bir hal aldığı

söylenebilir.

Çok zoruma gitti. Yüreğim burkuldu... Evimizi, yurdumuzu bıraktığımız için (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Biz 4-5 yıldır evimizden çıktık bir evden öbür eve gidiyoruz (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Suriye'ye dönmek isterdim memleketimde yaşamak isterdim (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Çocukların cümlelerinden anlaşılacağı üzere, savaşın, çocuğun ihtiyaçlarına erişimini ve özgürlük alanlarını önemli ölçüde sınırladığı gözlemlenmiştir.

Göç Sürecinde Özgürlüğü Kısıtlayıcı Zorlu Koşullar: “DAEŞ’ in olduğu yerde, orda sadece siyah çarşaf var, renkli de giyilmez...”

Suriye içerisindeki **Göç Evresinde**, özellikle DAEŞ’in hâkimiyetinde olan yerleşim alanlarında, çocuklar üzerindeki güvenlik risklerinin ve baskıların arttığı ifade edilmiştir. Gerek erkek çocuklarının gerekse de kız çocuklarının dışarı çıkma saatleri, giyinme biçimleri ve gündelik alışkanlıkları gibi noktalarda katı ve sınırlayıcı kurallara maruz kaldıkları ifade edilmiştir.

Rakka’da öyle bir özellik var ki nefret ettim. Sorun şu, akşam 10’dan sonra dışarı çıkmak yasak. Küçük olmama rağmen siyah çarşaf giymemi istediler. Hal bu ki yani ben daha küçüğüm 8-9 yaşındayım o zaman (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Çocukların DAEŞ’ in elinde olan yerlerdeki okullarda da benzer katı kurallara maruz kaldıkları göze çarpmaktadır. Özellikle kız çocukların siyah çarşaf giyme ve tamamen kapanma zorunlulukları, kız çocukları açısından daha baskıcı bir ortamın olduğunu da işaret etmektedir.

Hocalar bir perde arkasından mikrofonla anlatıyorlardı, hatta projeksiyonla anlatıyorlardı. Çok korkardım onlardan. Hatta o kadar korkuyorduk ki okula giderken bile yoldayken bizim çarşafa kapanmamızı istiyorlardı, kapanıyorduk bizde onlar geldiğinde, korkudan (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Bahsedilen katı kuralların, çocukların hareket özgürlüklerini, sosyalleşmelerini ve haklara erişim süreçlerini sınırlayıcı ve baskılayıcı bir hal aldığı aynı zamanda çocuğun ruh sağlığı açısından da ciddi riskler yarattığı dikkat çekmektedir.

Yani o kadar kötü bir durum görmemişim. Sadece DAEŞ vardı. Orada da zaten bir sürü, her yerde kafa bir yerde, vücutları bir yerde. Onu unutamıyorum sadece (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Bazı yerlerde de yürüyerek geldik, bazen bindik geldik. Gelirken Halep’ten önce başka bir ilçeye geçtik. Orada bir gün soğukta kaldık. Çok üşüdük, acıktık. Ondan sonra yola koyulduk. Yağmurun altında yürüdük ve çok yorulduk (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Çocukların zorlu ve kötü koşullardaki göç yolculuğu sırasında temel gereksinimler ve haklara erişim ile ilgili zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Bu olumsuz durum, öte yandan haklara ilişkin pek çok sorunun yaşanma riskini de ortaya koymaktadır.

Sınır Ülkeye Giriş Esnasında Yaşanan Riskli Durumlar ve Sınırdan Kaçak Geçiş: “Orada bizi sınırdan geçiren kaçakçılar vardı. Her bir şahıs için bin altı yüz Türk lirası alıyorlardı...”

Türkiye’ye ulaşılan kadarki yaşanan ciddi riskler ve yaşanan sorunlar, aynı zamanda *Türkiye’de Yaşam Evresi* öncesinde uluslararası göç sürecinde ve sınır ülkeye giriş sırasında çocukların özgürlük ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanamadığına ilişkin olumsuz durumları da gözler önüne sermektedir.

Türkiye ye geçerken bir sıkıntı yaşadım yaralandım yani Türkiye de. Suriye den (deniz yoluyla) gelirken, İskenderun’a yaklaştığımızda bekledik, kaçırarak birini beklediler. Orda beklerken yüzmeye çalıştık biz. Boş vaktimiz varken yüzelim derken, suyun içine atlarken boynum kırılmış. Hiç bir şey hatırlamıyorum, yani ben kendimi ölüyorum zannettim. Düştüğümü kimse görmemiş. Yarım dakikadan fazla suyun içinde kalmışım. Kuzenim beni görmüş, yüzdüğümü zannetmiş, suyun içinde kaldığımı anlayınca gelip beni çekmiş. Sonra felç oldum ve hiçbir yerimi kıpırdatamadım (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Orada bizi sınırdan geçiren kaçakçılar vardı. Her bir şahıs için bin altı yüz TL alıyorlardı. On kişilik parası verdik. Bir de eşyalar için de para istediler, bundan dolayı alamadığımız eşyalar vardı. Mesela, amcamın parası olmadığı için motorundan vazgeçti, orda bıraktı motorunu (dart oynamayı seven güler yüzlü İ., 12, E.).

Çocukların, zorlu göç süreçlerinde, yüksek risk altında ve korunmasız şartlarda Türkiye’ye geçme mücadelesi verdikleri görülmektedir. Bu durum, aynı zamanda ciddi riskler altında istemsiz ve zorunlu yer değiştirmenin, çocuk üzerindeki oluşturduğu baskıyı ve özgürlük ihtiyacını da görünür kılmaktadır.

Arzu Edilen İmkânlara ve Yaşam Standartlarına Sahip Olamama: “Başım dönüyordu. Uykusuzluk, bir de şey, az yemekten dolayı olmuş, öyle dedi doktor”

Çocukların, sığınılan ülkede, istedikleri hayatı yaşayamadıkları, en temel gereksinim noktalarında dahi ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanamadığı ifade edilmiştir.

Suriye’deki en fakir insan bile en mutlu insandı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Durumumuz o kadar yok, o kadar yemek yiyemiyorum (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Başım dönüyordu. Uykusuzluk, bir de şey, az yemekten dolayı olmuş, öyle dedi doktor (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Özgürce Yaşayabilmenin Önündeki Diğer Engeller: “Sadece ben çalışıyorum. Bazen aç kalıyoruz ama yapacak bir şey yok...”

Bazı çocukların, aile ekonomisine destek olabilmek için zor şartlardaki çocuk işçiliğine maruz kaldıkları ve ihtiyaçlarına erişim süreçlerinde fırsat eşitsizliği yaratan durumlar ile karşı karşıya kaldıkları ifade edilmiştir. Ayrıca, düşük sosyoekonomik durum yanında zorunlu göç süreçleri ile

bozulan yaşam sisteminin ve kültürel özelliklerin pek çok noktada özgürlüğü sınırlayıcı etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Geldiğimizden beri bildiğimiz tek şey çalışmak. İsten başka bir şey bilmiyoruz. Orada (Suriye' de) sadece okurduk ve az çalışarak para kazanılırdı. Burada hep çalışıyoruz... (büyüğün ve küçüğün ismini bilen M., 16, E., Ankara).

Çalışmak zorundayım çünkü biz de genç erkek olmadığı için ben sorumluluğu aldım (güleryüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Orası daha iyiydi, arkadaşlarım, çevrem oradaydı, komşularımız iyiydi. Burada kimsem yok, bir de komşu ilişkileri iyi değil. Suriye'de, annem yemek yapardı bütün komşularla bölüşürdük. Ama burada öyle bir şey yok (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Tek düşündüğüm, hayal ettiğim okula gitmek (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Dışarı çıkmak isteriz ama hep işte olduğumuz için öyle bir fırsatımız olmuyor... Buraya gelirim çalışırım 18:00 kadar, sonra eve giderim. Kimseyle sohbet etmeden direkt yatarım... Ayda bir kere izin alıyorum. (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen kız İ., 16, K., Hatay).

Çalışan çocukların dinlenme, okullaşma, boş zamanlarını akranları ile geçirme gibi çocukluk dönemlerini sağlıklı biçimlerde yaşama fırsatlarının olmadığı dikkat çekmektedir. Bu noktada, çocukların hayatlarındaki yoksulluk, çocuk işçiliği gibi zorunlu durumların aynı zamanda çocukların özgürlük alanlarını ve hareket özgürlüklerini sınırlayıcı etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.

Bölüm 5.2.1., 5.2.2., 5.2.3. ve 5.2.4.'de de belirtilen çocuk işçiliğinin, çocuğun gerçekleştirmek istediği eylemler ve aktiviteleri engellediği; aynı zamanda yapabilirlikleri açısından bağımsız bir karar alma mekanizmasını da ortadan kaldırdığı söylenebilir. Karataş ve arkadaşlarının (2016) yaptığı çalışmada da, sokakta çalışan çocukların özgürlük hissiyatının %3,3 oranında saptandığı ifade edilmiştir.

Verilerden anlaşılacağı üzere, çocuk işçiliğinin, çocuğun yapabilirliklerini ve özgürlük alanlarını önemli ölçüde kısıtladığı aynı zamanda çocukların hareket özgürlükleri ile sosyal ilişkiler üzerinde de sınırlayıcı bir etki yarattığı görülmektedir.

Burada hem kadın hem erkek de çalışıyor bu da bizim için çok güzel bir şeydi (güleryüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Diğer taraftan, çalışma hayatı, kız çocukları açısından da yıpratıcı ve yorucu bir süreç olmasına rağmen, kız çocuklarının ev dışındaki hayata açılabilmesi için önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Bu noktada, çocukların hayatlarında pek çok olumsuzluğa neden olabilen çocuk işçiliğinin, yarattığı pek çok olumsuzluğa rağmen kız çocukları açısından ev dışı hayata açılma anlamı taşıdığı ve bir özgürleşme pratiği sunduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, ifade edilen karşılanamayan gereksinimlerin yanında, gerek çalışma hayatına katılım, gerekse de Türkiye'de az da olsa esneyen toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı, kendi ülkelerindekine kıyasla bazı kız çocuklarının toplumsal cinsiyet açısından bir miktar özgürleştiği,

bu nedenle erkeklere oranla bazı kız çocuklarının Türkiye’deki yaşam memnuniyetlerinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Karataş ve arkadaşları (2018) tarafından yapılmış olan ve katılımcıların % 77,1’ini kadınların oluşturduğu çalışmada da, kadınların Türkiye’deki yaşam memnuniyetlerinin erkeklere oranla daha fazla olduğu ifade edilmiştir (Karataş ve diğ., 2018). Bu noktada, yeni bir ülkeye sığınma ile birlikte bazı noktalarda ortaya çıkan risklere ve karşılanamayan gereksinimlere rağmen, kız çocuklarının toplumsal cinsiyet baskısını daha az hissettikleri ve yeni bir ülkeye sığınma ile kız çocuklarında özgürleşme hissinin arttığı söylenebilir.

Yaşam Çevresindeki Hareket Özgürlüğünü Kısıtlayan Ayrımcı ve Dışlayıcı Durumlar: Güvenli Çevre İhtiyacı

Gerek çocukların, gerekse de çocukların ailelerinin, sokakları ve yaşam çevrelerini güvenli bulmadıkları; baskı, dışlanma, şiddet içeren olumsuz durumlara maruz kalabildikleri ifade edilmektedir. Bu olumsuz durumlar, aynı zamanda çocukların hareket özgürlükleri ve yapabilirlikleri açısından da sınırlayıcı etkilere neden olabilmektedir.

Bazen sokakta oynuyorum. Sokak bazen güvenli olmuyor. Zoruma gidiyor. Hangi Suriyeliye vurursa vursun hepsi kardeşim gibi olduğu için zoruma gidiyor (anne ekliyor: geçenlerde çingeneler yeğenlerimi dövdü) (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Türkmenleri daha çok seviyorsunuz (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Yolda yürürken ya da bisikletle, bir Türk grubu gördüğümde, çok korkuyorum. Belki dövecek ya da bisikleti alacak diye. Hemen devrediyorum, yolunu değiştiriyorum. Korkmak istemiyorum, güvenlik istiyorum. Çünkü yola çıkarken korku filan hissetmek istemiyorum. Küçük kardeşim 11 yaşında, hiç bir şey yapmamış, sadece yolda giderken onu almış dövmüşler, bırakmışlar (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Bazı Türkler var mesela sınıfta bazı arkadaşları seviyor, bazılarını sevmiyor. Ben de zaten herkesle muhatap olmuyorum çok az insanla konuşuyorum (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Türkiye ile Suriye arasında çok fark var. İnsanları çok farklı. Suriyelileri sevmezler. Orası (Suriye) bizim evimiz en büyük fark bu (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Güvenliksiz çevre nedeniyle çocukların baskı ve şiddet içeren davranışlara maruz kaldıkları, hareket alanlarının sınırlandığı ve istedikleri biçimlerde sosyalleşemedikleri dikkat çekmektedir. Ayrıca, güvenliksiz çevredeki riskler nedeniyle ailelerin çocukların dışarıda zaman geçirmelerine ve sosyalleşmelerine yeterli biçimlerde izin vermedikleri belirtilmiştir.

İlk önce mekânları tanımak istiyorum, yerleri öğrenmek istiyorum, gezmek istiyorum. Ben gitmek istersem gidebilirim de babam benim için korkar göndermek istemez tek başıma (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Dışarı çıkmak istiyorum ama arkadaşlarım yok... Babam izin vermiyor, buradakiler çok kötü örnek oluyor diyor (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Kendini İfade Edebilmenin, Sosyalleşmenin ve Hizmetlerden Faydalanmanın Önündeki Büyük Engel: Dil Faktörü

Çocukların, Türkçe konusunda yaşadıkları sıkıntıların, kendilerini ifade etme, sosyalleşme veya eğitim hayatının verimliliği gibi pek çok noktada olumsuz etkiler yarattığı ifade edilmiştir.

Biz Suriyeliyiz ya okulda bazı dersleri anlamıyoruz (uyumu yüksek tercüman çocuk S., 17, E., Ankara).

Sadece dil konusunda sıkıntım var (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Türkçe biliyor olsaydım keşke. Öyle olsaydı çok daha rahat olurdu benim için (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Şu an benim yaşumdakilerin gidebilmesi için en azından Türkçe altyapısının olması lazım. O da bende olmadığı için başvuru yapamıyorum (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Burada ben kuafördeyken benim Türk arkadaşlarım var İngilizce konuştuklarında çok böyle canım yanıyor hani keşke bende öğrenebilsem ve öğrenmek istiyorum ya da bazen Türkçe konuştuklarında da keşke ben Türkçe biliyor olsam diyorum ve öğrenmek istiyorum (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

O anlarda kendimi eşek gibi hissediyorum. Utanıyorum konuşamadığım için. Konuşmak istiyorsun ama olmayınca üzülüyorsun. Yani hiçbir şey yapasım gelmiyor (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Bir dişim çok sık ağrıyordu. Doktora gittim, bu dişim ağrıyor dedim. Gitti bu (diğer taraftaki) dişimi yaptı (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Bölüm 5.2.1. ve 5.2.3.'de de belirtildiği üzere sağlık, eğitim ve çalışma hayatında; kamusal hizmetten faydalanma süreçlerinde; gündelik hayattaki sosyal ilişkilerde ve yeni ülkeye uyum gibi pek çok noktada dil faktörünün, çocukların özgürleşme süreçlerinde önemli bir role sahip olduğu görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümü, özgürlük gereksinimi kapsamında ortaya çıkan verilerin, ihtiyaçların karşılanma biçimi ve haklar ile bağlantısını ele almaktadır (Bkz: Tablo 23 ve EK 9).

Tablo 23. Özgürlük Gereksinimi Kapsamında Ortaya Çıkan Verilerin, İhtiyaçların Karşılama Biçimi ve Haklar ile Bağlantısı

ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	İHTİYACIN KARŞILANMA BİÇİMİ	BM ÇHS'DEKİ HAKLAR İLE BAĞLANTISI (Erişiminde Zorluk Yaşanan Haklar)
Özgürlük Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<p><i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimler için)</p> <p><i>Sahte Mekanizma</i> (Biçimsel olarak var gibi görünse de sığınan toplumdaki eşit olanaklara ve haklara sahip olma, toplumsal cinsiyet vb. noktalarda)</p>	<p>Sivil ve politik haklar, eşit olanaklara sahip olabilme hakkı, hareket özgürlüğü vb. gibi haklar; özerklik, kendine-saygı, kararlılık, tutku, atılganlık ve eşit haklar vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar</p> <p>Yaşama Hakkı, Gelişme Hakkı, Korunma Hakkı, Katılım Hakkı, Ayrım Gözetmeme İlkesi, Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi</p>

Çocukların özgürlük gereksinimi ile diğer gereksinimleri arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Bu karşılıklı ilişkiden hareketle, Suriye'deki savaş öncesi dönemde, çocukların ihtiyaçlarına ilişkin algının genel olarak olumlu olması nedeniyle eşit olanaklara sahip olabilmek, hareket özgürlüğü vb. noktalarda, özgürlük ihtiyacı büyük oranda karşılanmıştır. Ancak, Suriye'deki eğitim süreçlerinde şiddetin yaygın olması, büyüyen kız çocuklarının okula gidememesi, belli bir yaştan sonra cinsiyet açısından karma iletişimin azalması gibi bazı kültürel ve toplumsal cinsiyet özelliklerinin, çocukların eşit olanaklara sahip olma, özerklik ve hareket özgürlüğü açısından olumsuz durumlar yarattığını da göstermektedir. Bununla birlikte, çocukların erken yaşta evlendirildiği ve genelde, kız çocuklarının ev içerisindeki bir hayata izole edildiği gözlemlenmiştir. Bu noktalarda ifade edilen olumsuz durumlar, aynı zamanda çocukların Suriye'deki özgürlük ihtiyaçlarının tam anlamıyla karşılanamadığını da göstermektedir. Bu noktada, kız çocuklarının, erkek çocuklarına oranla hareket özgürlüğü, cesaret, özerklik, sosyalleşme, nitelikli zaman geçirme ve toplumsal hayata katılım gibi noktalarda, daha dezavantajlı bir özgürleşme süreci deneyimledikleri görülmektedir.

Suriye'deki savaş süreci ve savaş sonrası dönem ile birlikte, çocukların ihtiyaçlarının karşılanma biçimlerinde önemli farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Bu süreçlerde, savaş ve zorunlu göç süreçlerinde karşılaşılan sorunların, aynı zamanda özgürlük ihtiyacının karşılanmasını da olumsuz etkilediği dikkat çekmektedir. Bu noktada, çocukların savaş ortamlarında korunamama, temel gereksinimlere erişememe, DAES'in katı kuralları, güvenli olmayan çevre, hareket sınırlılığı, kendi hayatı üzerinde söz sahibi olamama, kız çocuklarının eve izole edilmesi ve zorunlu yer değiştirme gibi maruz kaldıkları durumlar, çocukların özgürlük ihtiyaçlarının karşılanamadığını da işaret etmektedir. Bu noktalarda, çocuk refahı açısından yaşanan bu ciddi durumlar ise aynı zamanda, savaş ve göç süreçlerindeki çocukların *yaşama, gelişme, korunma, katılım haklarına* ve *çocuğun üstün yararı ilkesine* de yeterli düzeyde erişemediklerini göstermektedir.

Savaş ortamındaki zor ve riskli hayattan kurtulan çocukların, sınır ülkeye (Türkiye'ye) ulaşmaları sonucunda ise başta can güvenliği olmak üzere, yaşamı sürdürebilme ve koruma gereksinimlerinin belli düzeyde karşılandığı ancak yeterli olmadığı görülmektedir. Bu süreçlerde, özellikle yoksulluğun, çocuk işçiliğinin ve eşitsiz muamelelerin; çocukların mekânsal esnekliğini, yapabilirliklerini ve özgürlük alanlarını önemli ölçüde kısıtladığı gözlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda çocukların sosyalleşme, toplumsal kabul ve uyum süreçleri üzerinde de sınırlayıcı bir etki yaratmıştır. Ayrıca, Türkçe eğitim veren okullardaki dil, müfredat, farklı kültürden olma kaynaklı yaşanan zorluklar ile yaşam çevresinde karşılaşılan (baskı, şiddet, dışlanma vb.) riskler, çocukların kendini ifade etme, hareket özgürlüğü, özerklik, cesaret gibi özgürleşme alanlarını sınırlamıştır. Bu noktada, Ankara'da yaşayan çocukların, Hatay'da yaşayanlara; çalışan

çocukların ve çalışmayanlara; refakatsiz olanların, refakatli olanlara ve kız çocuklarının ise erkek çocuklara oranla özgürlük gereksinimleri daha fazladır. Bu süreçlerde yaşanan zorluklar, diğer taraftan, *ayırım gözetmeme ilkesi ve çocuğun üstün yararı ilkesi* başta olmak üzere, BM ÇHS’de yer alan temel haklara erişim ile ilgili yaşanan zor durumları da ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere, özerklik, hareket esnekliği, kendine-saygı, kararlılık, tutku, atılganlık, eşit haklara ve olanaklara sahip olma çerçevesinde ele alınan “Özgürlük ihtiyacının”, genel olarak gündelik yaşamdaki çoğu haklar ve olanaklar ile büyük oranda ilişkili olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle çocukların ihtiyaçlarına erişebilmeleri aynı zamanda özgürlük ihtiyaçlarının karşılandığı ve kendi kaderleri üzerinde söz sahibi oldukları durumlarda daha olasıdır. Bu noktada, özgürlük ihtiyacının, “İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisinde” yer alan diğer sekiz ihtiyaç ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Özgürlük ihtiyacının, çocuğun diğer ihtiyaçlarının karşılanması üzerinde yarattığı bu olumlu etki, aynı zamanda, özgürlük ihtiyacının diğer ihtiyaçlar ile karşılıklı bir *iş birliğine dayalı mekanizma* yarattığını da göstermektedir. Ancak gerek savaş ve zorunlu göç evresinde, gerekse de sığınılan ülkede biçimsel olarak var olan eşit haklar, mekânsal esneklik, hareket özgürlüğü, özerklik, cesaret gibi noktalarda yaşanan zorluklar, aynı zamanda özgürlük ihtiyacının *sahte mekanizma* yaratabileceği durumları da göstermektedir.

Bununla birlikte, Max-Neef’in insani ihtiyaçların giderilmesi matrisinde yer alan “Varoluş (being)”, “Sahip olma (having)”, “Eyleme (doing)” ve “Etkileşim (interacting)” açısından da (Bkz: Bölüm 2.1.2.) özgürlük gereksinimine ilişkin bazı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Bazı çocukların, sınırlı yapabilirlikler, toplumsal cinsiyet, yoksulluk-yoksulluk kaynaklı sorunlar, farklılığın yarattığı (şiddet, ayrımcılık ve dışlanma gibi) eşitsiz muameleler nedeniyle yaşam çevrelerinde eşit haklara ve benzer yapabilirliklere sahip olamadıkları (having), bu durumun ise hareket özgürlüğü ve mekânsal esneklik açısından yeterli olmayan bir etkileşim (interacting) mekanizmasına sebebiyet verdiği gözlenmiştir. Aynı zamanda, yoksulluk ve farklılık temelli öne çıkan sorunlar nedeniyle özerklik, hareket özgürlüğü, cesaretli olma (being) gibi gereksinimlerin yeterli düzeyde karşılanamadığı ve sahip olunan farklı özelliklerin özgürce yaşanabilmesi (doing) noktalarında bazı zorlukların yaşandığı dikkat çekmektedir. Ortaya çıkan bu durum ise çalışan çocuklar, refakatsiz çocuklar ve kız çocukları açısından daha fazla zorluk yaratmıştır.

5.3. ÇOCUKLARIN BAŞ ETME MEKANİZMALARI VE DESTEK SİSTEMLERİ

Bu bölüm, Suriyeli çocukların savaş, göç ve yeni bir ülkeye sığınma süreçlerinde, beslenme, güvenlik, korunma, eğitim, sağlık sorunları gibi temel noktalardaki destek sistemlerine ve baş etme mekanizmalarına ilişkin verileri içermektedir. Ancak çocukların baş etme mekanizmalarını ve destek sistemlerini, gereksinimlerden ziyade daha çok kronolojik çerçeve ile ifade etmeleri nedeniyle bu bölüm gereksim odaklı değil, kronolojik olarak ele alınmıştır. Diğer taraftan savaşın, Suriye içerisindeki göç sürecinde de devam etmesi nedeniyle çocukların savaş ve savaş altındaki göç evreleri için ifade ettikleri baş etme ve destek sistemlerinin benzerlik gösterdiği dikkat çekmiştir. Bu nedenle bu iki kronolojik evre çocukların anlatımından hareketle birlikte ele alınmıştır.

Bölüm 5.1 ve 5.2' de yer alan verilerden hareketle, savaş ve zorunlu yer değiştirme süreçlerinin, çocukların yaşam sistemlerini bozduğu; aynı zamanda gelişim döneminin en hassas döneminde bulunan çocuklara, sosyoekonomik, biyolojik, psikolojik ve kültürel açılardan ciddi zorluklar yarattığı söylenebilir.

Bölüm 2.2.'de de değinildiği üzere, yer değiştirme, yeni bir yere taşınma ve yerleşme, çocuklar ve ergenler için sosyal desteklerine ulaşmada fiziksel engeller yaratabilir. Ayrıca her zamanki sosyal destek kaynakları ulaşılabilir olsalar dahi afet sonrası süreç, onlara destek sağlamak için uygun olmayabilir. Sosyal desteğin olmaması veya eksilmesi ise çocuk ve ergenler için fazladan stres nedeni ve sorunlar yaratabilir (Sattler ve diğ., 2002; Erdur-Baker ve Serim-Yıldız, 2017).

Gelişimsel özelliklerine dayalı olarak çocuk ve ergenlerin afet (savaş vb.) gibi travmatik yaşantılardan etkilenmeleri ile gösterdikleri tepkiler farklılaşabilir ve daha özgün yardım hizmetlerine ihtiyaç duyabilirler. Kişisel ve gelişimsel özellikler yanında içinde yaşanılan sosyo-kültürel ortam, sahip olunan kaynaklar ve destek sistemleri ise çocuk ve ergenlerin travmatik olaylardan etkilenme derecelerini etkiler. Ayrıca maruz kaldıkları zorlu yaşam olaylarını anlamlandırmak için etraflarındaki yetişkinleri gözlemlerler ve onların tepkilerine benzer tepkiler verebilirler. Dolayısıyla, çocukların göçten etkilenme durumu, ailenin bu sürece vereceği baş etme yanıtına büyük oranda bağlıdır. Bu durumda çocuk ve ergenin etrafındaki, aileye ve yetişkinlere önemli sorumluluklar düşmektedir (Polat, 2007; Erdur-Baker ve Serim-Yıldız, 2017).

Göç olgusunu ele alırken ailenin çocukla olan ilişkisini anlamlandırmak oldukça önemlidir. Örneğin, travma ve toplumsal travma alanında yapılan çalışmalar göstermiştir ki, çocuk travma deneyimini ebeveynleri vasıtasıyla anlamlandırmaktadır (Yağcı, 2017). Bu noktada, çocukların ihtiyaçlarının karşılanması ve onların yetiştirilmesinde annenin yani kadının rolü daha fazla olduğu için annenin travma deneyiminin ve zorluklarla baş etme mekanizmasının çocuklar

üzerinde daha etkili olduğu düşünülmektedir.

Ancak yapılan bir çalışmaya göre savaşın yarattığı travmalarda, çocuk ile birlikte ailenin de travmadan etkilenme ihtimali yüksektir. Bu sebeple, savaştan sonra, aile üyelerinin aile içerisindeki rollerini ve koruyuculuk özelliklerini gösterebilmesinin zorlaşabildiği ifade edilmektedir (Chrisman ve Dougherty, 2014).

Görüldüğü üzere, mülteciler ve sığınmacılar karşılaşılan çok sayıda sorun ile başa çıkabilmek ve bu süreci sağlıklı geçirebilmek için psikososyal destek sistemlerine ihtiyaç duyarlar. Ancak pek çoğu başka bir ülkeye geldiklerinde destek sistemlerini kaybetmektedirler. Yeni bir destek sistemi geliştirilinceye kadar psikolojik ve sosyal stresle tek başlarına baş etmek zorundadırlar (Buz, 2004; Gökçek Karaca, 2018c).

Suriye’ de savaşın başlamasıyla birlikte çocukların artan güvenlik ve korunma ihtiyaçlarına ilişkin destek sistemlerini, genel olarak ailelerin, akrabaların ve komşuların oluşturduğu dikkat çekmektedir.

Çocuklar, uçak saldırıları ve bombalanma sırasındaki yas ve kayıp süreçlerine karşı bir şey yapamadıklarını; o anları korku, tedirginlik, mutsuzluk, hüznün, ağlama, yalnızlık, çaresizlik gibi duygular içerisinde geçirdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca saldırılardan korunabilmek ve bombaların etkisini azaltabilmek için aileleri ile birlikte evlerinin en güvenli yerleri olan banyoya saklandığı ifade edilmiştir. Çocukların yaşam çevreleri ve evleri yaşanamayacak duruma geldiğinde ise farklı binalara taşındığı; son noktada ise buldukları bölgeden farklı bir bölgeye ya da farklı bir ülkeye göç edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca sınıra yakın bölgelerde yaşamış çocuklara, Kızılay’ın destek olduğu belirtilmiştir.

2 yıl akrabalarının yanında kaldım ilgilemediler gelene kadar (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Arkadaşlarım vardı kimileri öldü kimileri sakat. Çıkıp oynayamıyorsun çünkü her an bir bomba geliyor üstüne. Artık çocukları bırakıp kimse oyun oynatmıyor. Böyle çocukları asla göremezsin kimse güvenip çıkartmıyor artık. Bizi hoparlörlerle ikaz ediyorlar önce diyorlar ki savaş var boşaltın biz ne yapıyoruz ya hamamlara saklanıyoruz ya yerin altında herkes kazı yapmış oraya girip saklanıyoruz. Herkes kimse evin içinde kalmıyor herkes saklanıyor. İkaz bitene kadar kendileri çıkın diyene kadar tuvalette ya da banyoda yiyip içip orada yatıyoruz. Banyoda yatıyoruz banyoda bir yatak yapıp orada yatıyoruz. Bir yatakta 8 kişi yatıyoruz. Evin en güvenli bölgesi Suriye’de hamam, Ondan dolayı orada kalıyoruz (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Mutsuz olduğumda unutmaya çalışırım yani (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Kendimi mutsuz hissettiğimde, giderim ağlarım bir köşede böyle rahatlayana kadar. Bir de gider kardeşlerimle oynarım (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Suriye’deyken akrabalarımız vardı. Bir şey olduğunda onlar destek olurdu (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Evimiz yaşanacak durumda değildi evimizde yaşamıyorduk biz zaten başkalarının evinde yaşıyorduk (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Çocukların iyilik hallerini ve ruh sağlıklarını önemli ölçüde olumsuz etkileyen benzer güvenlik risklerinin okullarda da yaşandığı ifade edilmiştir. Ayrıca okulların hasar görmesi ve hedef alınması durumunda ise başka binalara geçilerek, ciddi güvenlik riskleri altında bir süre daha okula devam edildiği belirtilmiştir.

Çocuklar okuyorlar ama her gün bir binada okuyorlar. Çünkü mesela bugün bu binada çalışıyorlar ders görüyorlar, yan binaya bomba atıyorlar korkuyorlar başka binaya taşıyorlar. Öyle okuyorlar. Düzenli bir hayatları yok. Bir de özellikle okulları hedef alıyorlar (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Sınıra yakın bölgelerde, Kızılay' ın destek olduğu dikkat çekmektedir.

Savaştan sonra, Suriye' de hiç bir şey yapmıyorduk. Hiç bir şey yapmazdık orda Kızılay bize yardım yapıyordu (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Yaşam çevresindeki riskler artış gösterip yaşanamayacak duruma gelindiğinde, zorunlu göç süreci dışında çarenin kalınmadığı ifade edilmektedir. Bu noktada, bazı çocukların aileleri ile birlikte göç rotası üzerinde bulunan DAESŞ'in kontrolündeki yerlere göç etmek zorunda kaldıkları, belli bir süre sonra ise sınır ülkeye göç ettikleri gözlemlenmiştir

Trablus bizim sınıra yakın. DAESŞ bağlı olan bir yer. Tesadüfen geldik. Oradan Membic'e geldik. Öyle durumlar yaşadık ki orada Membic denilen yerde, bu DAESŞ yüzünden sokaklarda ve evlerde bir sürü ölü insanlar vardı. Kafası kesilen bir sürü insan vardı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Yanımızdaki binanın çökmesi ve bomba patlaması sonunda babam buraya gelme kararı aldı ve aile olarak buraya geldik (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Orada savaş var oturacak yer kalmadı onun için geldik (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen kız İ., 16, K.)

Çocuklar, Türkiye süreçleri ile ilgili olarak ise ilk geldikleri zamanlarda, ev eşyası, yiyecek gibi noktalarda sığınılan ülke vatandaşlarının destek olduklarını ifade etmişlerdir

Türklerin buradaki muamelesi çok şükür bize iyiydi bu bizim atlatmamıza yardımcı oldu (güler yüzü çocuk S., 17, K., Hatay).

Türkler, hepsi gerçekten de helal süt emmiş çocuklar. Hepsi çok iyi insanlar ve yardım etmeyi seven insanlar. Çok cana yakınlar ve çok samimiler. Konuşurken de çok tatlı dille konuşuyorlar kırıcı değililer. Biz buraya geldiğimizde yiyecek bir avuç ekmeğimiz bile yokken kapılarını açtılar. Gelip burada bu sobayı hediye ettiler. Sobayı kurdular bize, koliler getirdiler. O kadar yardım ettiler. Ne zaman bir sıkıntımız olsa zorda darda olsak yardım edeceklerini biliyoruz. Biz bu konudan dolayı onlardan çok memnunuz ve mutluyuz (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Geldiğimizde zorluk çekmedik yardım ettiler camlarımız bile yoktu sağ olsun buradaki Türkler yardım etti (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Görüldüğü üzere, Türkiye'de yaşam evresinin ilk zamanlarında kendilerinden önce Türkiye'ye gelmiş olan akrabaların veya Suriyeli komşuların destek oldukları belirtilmiştir.

İlk geldiğimizde Narlıca'da (Hatay'ın sınır ilçesi) kaldık. Üç ay beş aileyle birlikte yaşadık bir evde. 50 kişilik bir aileyle kalıyorduk orada. Çok zorlanıyorduk orada, çok tıkanıyorduk. Rahat edemiyorduk, geceleri çok ağlıyorduk bu durum için. Yaşadığımız yerde fare ve cardın vardı. Üç ay onların içinde yaşadık. Beraber yaşadık diyebiliriz. Bizim üstümüze

zıplamamaları için taş koyup üstüne yatardık. Beğeniyorsan kal, beğenmiyorsan kalma. Biz çıkamıyorduk. Paramız yoktu (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay). İlk geldiğimizde çok kişilerle kaldık kalabalık yani biz onları tanıımıyorduk onlar da bizi tanıımıyordu öyle şeylere alışkın değiliz ve öyle bir havası vardı ki oranın yani bizi pişman ediyorlardı. Şimdi daha iyi eskisine göre (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Çocukların, beslenme süreçlerindeki açlık ve besin yetersizliği gibi sorunlara karşı çaresizlik ve hüznün içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Çocukların bu noktalarda, öğünleri azaltma, yemek yememe ve açlığı hissetmemek için geç uyanma gibi baş etme mekanizmaları geliştirdikleri dikkat çekmektedir. En temel gereksinim olan beslenme süreçlerinde dahi ciddi zorluklardan bahsedilmesi, öte yandan çocuk refahı açısından karşılaşılan çocuk yoksulluğu sorununu bir kez daha akla getirmektedir.

Bir zorluk yaşadığımda bir şey yapamıyorum ama içimden çok üzülüyorum yani (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Bazen kardeşlerim üşürken ya da acıkırken nerden getirelim diyoruz, yapacak bir şey yok (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay)..

Durumumuz o kadar yok, o kadar yemek yiyemiyorum (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Bazen yeriz bazen yemeyiz çünkü evde bir şey olmuyor, sabah yerine akşam yemeği yiyoruz (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Burada (Türkiye' de) 12:00 de bir yeriz sonra 18.00 da yeriz başka da yemeyiz (Üzüldü ve duygulandı biraz sonra abisine baktı ve devam etti). Doğruyu söyleyecek olursak aslında yetmiyor. Ben Halep'te iken en az hepimiz günde 3 öğün yemek yiyorduk ama burada mecburen 2 öğün yiyoruz... (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

12' de kalkıyorum. Saat 3' te yiyorum, pilav, makarna başka hiçbir şey yok. Bir de akşam 10-11'de yemek yiyorum sadece. Durumumuz olmadığı için kahvaltı yapamıyorum hiç. Ama eğer bir gün kahvaltı olursa erken kalkacam (gülerek) (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Açlık ile öğün azaltarak, uyuyarak, geç uyanarak veya yemek yemeyerek mücadele edilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum aynı zamanda, yoksulluk süreçlerinde öğün birleştirerek veya atlayarak, düzensiz, dengesiz ve besin değeri açısından kalitesiz bir beslenme sürecinin olduğunu da göstermektedir. Özellikle et, süt, yumurta gibi çocukların gelişim süreçlerinde son derece önemli olan protein kaynaklı besinlerin, gelir yoksulluğu sebebiyle yeterli biçimlerde tüketilemediği görülmektedir.

Öztürk'ün (2008), "Çocuk Yoksulluğunda Yaşama, Sağlık ve Beslenme Hakları" isimli yaptığı araştırmada da, benzer verilere rastlanmıştır. Et, süt gibi çocukların gelişim süreçlerini destekleyen protein içerikli besinler ile vitamin değeri yüksek besin maddelerinin, yoksul ailelerin çocukları tarafından yeterli düzeyde tüketilemediği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, çocukların beslenme sorunlarının, gelişim geriliği ve çeşitli sağlık sorunlarına yol açabileceği ayrıca bu olumsuz durumların ise çocukların eğitim süreçlerinde bilişsel açıdan sorunlar yaşayabilecekleri belirtilmiştir.

Bu süreçlerde yaşanan beslenme yetersizliğinin, aynı zamanda çocukların sağlık durumlarını ve eğitim süreçlerini olumsuz etkileyebilme özelliği de bulunmaktadır. Bu noktada, çocukların yaşama ve gelişme hakları kapsamında ele alınan beslenme, sağlık ve eğitim haklarından yeterli biçimlerde faydalanmadıkları da söylenebilir.

Türkiye’deki ilerleyen zamanlarda herhangi bir ihtiyaç hissedildiğinde ise genelde aileden baba, anne, abi gibi birilerinin veya Suriye’den Türkiye’ye taşınmış komşuların ve akrabaların destek olduğu; refakatsiz çocuklara ise arkadaşlarının destek olduğu veya hiç kimsenin destek olmadığı ifade edilmiştir.

Ailem olmasa burada bir şey yapamazdım (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Yani, nasıl anlatayım. Şimdi sen babandan destek alıyorsun mesela, sana fikir veriyor, her zaman öyle yap öyle yapma diyor, artık onu hissetmiyorum yani. Hiç kimse destek olmuyor, bir şey söylemiyor. Bir de mesela şimdi bu durumda hastaneye gidiyorum, yalnız gidiyorum. Artık aileden falan hiç kimse yanımda filan olmuyor (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Komşularımız Suriye’deki komşularımız buradaydı direk onların yanına geldik (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

İhtiyacım olursa aileme söylüyorum alıyorlar (kafedeki olgun çocuk M., 13, E., Hatay).

En büyük destekçim abim oldu burada çalışırken belli bir miktar para topladı ve tüm durumunu benim sağlığım için harcadı (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Hastalandığım ve sakat kaldığım için kız kardeşlerim ve annem geldi yoksa bana bakacak kimse yoktu. Annem gelmeden önce sağ olsun kaynanam elbiselerimi alır yıkardı, bana bakardı yemeğimi yapardı (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Kötü durumlarda veya zor durumlarda kendini güçlü hissetmesi lazım birinin. Bazı durumlarda bakarım içinden çıkamadığım beni aşan işler var, o zaman bende anneme giderim (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

İhtiyacım olan şeylere ulaşamıyorum, o anlarda babam destek oluyor (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Bir şeye ihtiyacım olduğunda babam destek oluyor (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Zor zamanlarda bir tek destekçim annem oluyor çünkü bir tek onu yanımda görüyorum (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Hem savaş süreçlerinde, hem de göç süreçlerinde yaşanan güçlükler ile baş etme süreçlerinde, aile üyelerinin ve akrabaların, çocuklar için son derece önemli bir destek mekanizması olduğu görülmektedir.

Gezici Yalçın (2017)’a göre insanın ait olma ihtiyacının karşılandığı en önemli sosyal grup ailedir. Kişinin kendini yabancı hissettiği bir ortamda aile önemli bir destek işlevi görmektedir. Aile ve akrabalık bağları arasındaki destek ve dayanışma süreçleri yeni bir ülkede göçün yarattığı stres faktörlerine karşı tampon görevi üstlenmektedir. Bireylerin ait olma ihtiyaçlarını karşıladıkları bir diğer topluluk ise etnik gruptur. Bu noktada, yeni ülkedeki yerlilerle ve yeni durumlarla karşılaşıldığında kolektif ait olma duygusu gerçekleşebilmektedir. Bu durum öğrenilmiş bir dayanışma nedeniyle veya bireysel deneyimler sonucunda da kazanılmış olabilir.

Bölüm 5.2.1’de ve 5.4.2.’de de belirtildiği üzere, hemşehriler, akrabalar, aileden ve arkadaşlardan oluşan etnik grup, aynı zamanda çocukların bağlanma, kimlik ve ait olma ihtiyacının karşılandığı önemli gruplardır. Bu nedenle, bu grupların, çocukların göç süreçlerindeki karşılaştıkları güçlükler ve stresler ile baş etmede, önemli destek sistemi olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca sosyoekonomik açıdan gereksinim duyulan ihtiyaçlar karşısında, çocukların büyük kısmının kendilerinin çalıştıkları görülmektedir. Aile ekonomisine destek olmanın yanında, bazı çocukların ise kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşıladıkları ifade edilmiştir.

İlk geldiğimde sabah 6’dan akşam 6’ya kadar 25 lira için çalışıyordum. Durumumuz çok çok kötüydü, mecbur çalıştık (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Bir şeye ihtiyacım olduğunda kendim çalışıp alıyorum (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Aynı zamanda temel gereksinimler ve ekonomik temelli süreçler için belediyelerden, derneklerden, kaymakamlıktan ve Kızılay’dan sınırlı biçimlerde destek alınabildiği görülmektedir.

Belediyeden kömür yardımı yapılıyor çok şükür (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Yardım almıyoruz sadece bir tane dernek var ondan yardım alıyoruz. Beşir diye biri. Şey Sufiler, sufi, Nakşibendi (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Çok şükür kömür belediye kömür bıraktı (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Şimdi yardım almaya başladık. Kızılay ve kaymakamlıktan. Babam 400 alıyor aylık. O da, burada iş bulamıyor. 48 yaşında. Bir de daha önce asker olduğu için başka bir meslek bilmiyor (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Çok şükür Kızılay’dan yardım alıyoruz. Mesaj gelmiş Kızılay dan işte yükleme yapıldı diye bizde denedik yatmış mı diye yatmamış. Yedi kişilik kayıt yaptık ama sadece dört kişilik veriyorlar. Elhamdulillah çok şükür (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

3 kişi her bir buçuk haftada yaklaşık 50 TL harcıyoruz. Yaklaşık 1 ay 150 TL ama gördüğün gibi sadece şu makarna, yağ. Hep makarna yiyoruz. Belediyeden de her sene bir kere destek veriyorlar. Başka hiçbir yerden para destek falan almıyoruz (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Refakatsiz çocukların destek sistemleri içerisinde ise daha çok arkadaşlarının olduğu görülmektedir. Ancak bazı refakatsiz çocukların hiçbir destek sistemleri olmadığı dikkat çekmektedir.

Arkadaşımınla birlikte kalıyoruz, birbirimize destek çıkıyoruz (kurşunlardan etkilenmeyen M., 17, E., refakatsiz).

Yani, nasıl anlatayım. Şimdi sen babandan destek alıyorsun mesela, sana fikir veriyor, her zaman öyle yap öyle yapma diyor, artık onu hissetmiyorum yani. Hiç kimse destek olmuyor, bir şey söylemiyor. Bir de mesela şimdi bu durumda hastaneye gidiyorum, yalnız gidiyorum. Artık aileden falan hiç kimse yanımda filan olmuyor (kazada ayağı kırılan engelli M., 18, E., refakatsiz).

Eğer bir yere gitmek istiyorsam ya da çıkmak istiyorsam hemen mutsuz hissediyorum gidemediğim için. Burada hiç kimse benimle meşgul olmuyor yani, bakmıyor. Nasıl çıkacam, nasıl gidecem, çok zor (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Çocukların ihtiyaçları karşılanamadığında mutsuzluk, üzünlük, ağlama ve çaresizlik gibi duygular içerisinde oldukları söylenebilir. Ayrıca eğitim süreçlerinde dil, müfredat ve kültür faktörlerinin okul hayatını zorlaştırdığı noktalarda öğretmenlerden veya Türkçe bilen arkadaşlardan destek alındığı ifade edilmiştir.

Özellikle bazı yerlerde bazı kelimeleri bilmediğim için çok zoruma gidiyor ve ağlıyorum (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Arkadaşlarıma sorarım. Hocalarımıza sorarım. Mesela ödevim oldu aileme soruyorum ben bilmiyorum git arkadaşlarına sor diyorlar. Ailem diyor ki Türk arkadaşlarına sor onlar bilirler. Ben de onlara gidiyorum onlar direkt defterini veriyorlar onları geçiriyorum. işte internete ben tek başıma gitmeyi bilmiyorum arkadaşlarımla gidiyorum onlar öğretiyor. Aileme de dediğimde de direkt arkadaşlarıma gönderiyor. Onun için hep arkadaşlarım (dart oynamayı seven güler yüzlü çocuk İ., 12, E., Ankara).

Yağmur yağdığında, sınıfta hep su oluyor. Sınıf değiştirmek istediğimizi söylediğimde kimse beni duymuyor. Hiç bir şey yapamıyorum. Konuşuyorum konuşuyorum boşa gidiyor. Kimse dinlemiyor (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Zor oluyor. Mesela örnek verecek olursak biz buradaki Türk okuluna gidiyoruz, bize ödev veriyorlar, yarısını anlayabiliyoruz. Hepsini yapamıyorum mesela. Altımızda bir tane komşumuz var, Türkmen. Ondan yardım istiyorum (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Çocukların okul ortamında, mahallede ve kamu kurumlarında dışlanmaya, şiddete veya ayrımcılığa maruz kalmaları durumunda üzülmeye, ağlama, sabır, öfke, çaresizlik gibi duygular içerisinde oldukları göze çarpmaktadır.

Okulda da bizi aşağılıyorlar, bu da zoruma gidiyor. Biri bana sanki elektrik vurmuş gibi hissediyorum kendimi. Hiçbir şey aklımdan geçmiyor sadece tahammül etmeye çalışıyorum (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Bu çingeneler bizi dövüyor, o anlarda ağlarım üzülrüm başka bir şey yapamam ki (sesi değişti). Hiç kimse destek olmuyor (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Yolda yürürken ya da bisikletle, bir Türk grubu gördüğümde, çok korkuyorum. Belki dövecek ya da bisikleti alacak diye. Hemen devrediyorum, yolumu değiştiriyorum. Korkmak istemiyorum, güvenlik istiyorum. Çünkü yola çıkarken korku filan hissetmek istemiyorum. Küçük kardeşim 11 yaşında, hiç bir şey yapmamış, sadece yolda giderken onu almış dövmüşler, bırakmışlar (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Akran zorbalığı veya ayrımcı tutumlar karşısında çocukların korku, tedirginlik, akranlarından kaçış, üzüntü ve öfke gibi duygular içerisinde oldukları gözlemlenmiştir.

Tüm bu noktalarda, destek sistemlerinin ve baş etme mekanizmalarının hizmetlerle ve politikalarla yeterli düzeylerde desteklenmemiş olması, çocuk haklarının çocuklara sunumu ve ulaştırılması noktasında bazı aksaklıkların olduğunu da düşündürmektedir.

Oysa yapılmış çalışmalarda, uzun süren, ani ve ağır travmatik durumlar için kaynakların ve desteklerin daha fazla sunulması yanında daha etkin ve sürdürülebilir biçimde sağlanması gerektiği belirtilmektedir (Norris ve diğ., 2008).

Görüldüğü üzere, çocukların savaş ve göç süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar ve riskler karşısında, bazı baş etme mekanizmaları ve destek sistemleri bulunmaktadır. Bu baş etme

mekanizmaları ve destek sistemleri, çocuklar tarafından “*Savaş ve Göç Evresindeki*” ile “*Türkiye’deki*” olmak üzere kronolojik olarak ortaya koyulmuştur.

Çocukların *Suriye’deki savaş öncesindeki destek sistemleri*, genel itibarıyla geleneksel ve kültürel özelliklerin hâkim olduğu geniş aile ve akrabalık ilişkileri üzerinden şekillenmişken, savaşın başlamasıyla bu destek sistemleri bozulmuştur.

Suriye’de savaşın başlamasıyla birlikte çocukların artan güvenlik ve korunma ihtiyaçları karşısında, genel olarak ailelerin, akrabaların ve komşuların destek olduğu görülmektedir. Ebeveynleri ölen çocukların ise akrabaları tarafından destek gördükleri dikkat çekmektedir.

Savaşın şiddetli ve yıkıcı cereyan ettiği anlara gelindiğinde ise yas, kayıp, ölüm ve zorunlu göç sebebiyle aile bütünlüğünün ve akrabalık ilişkilerinin bozulmaya başladığı dolayısıyla çocukların destek sistemlerinin çok sınırlı bir hal aldığı göze çarpmaktadır. Çocukların, uçaklardan atılan bomba varilleri, maruz kalınan şiddetli silahlı çatışmalar, yakınların ölümüne tanıklık etme, yas ve kayıp süreçleri gibi ağır sorunlar ve riskler karşısında, bir şey yapamadıkları hatta bu anları şiddetli düzeyde korku, şok, çaresizlik, tedirginlik, mutsuzluk, hüznün, feryat, ağlama gibi duygular içerisinde geçirdikleri gözlenmiştir. Ayrıca, bölüm 5.3.’te de belirtildiği üzere, çocukların zorlu durumlar ve kriz süreçleri karşısında verdikleri bu insani tepkilerin, ebeveynlerin tepkileriyle de benzerlik gösterdiği düşünülmektedir.

Çocukların saldırılardan korunabilmek ve uçaktan atılan bomba varillerinin etkisini azaltabilmek için ise aileleri ile birlikte evlerinin en güvenli yerleri olan banyoya saklandıkları, atılan bombalara karşı bazen günlerce aile üyeleri ile birlikte orada kaldıkları dikkat çekici bir baş etme süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların yaşam çevreleri ve evleri yaşanamayacak duruma geldiğinde ise farklı binalara taşındığı; son noktada ise buldukları bölgeden farklı bir bölgeye ya da farklı bir ülkeye göç edildiği görülmektedir. Bu süreçlerde karşılaşılan riskler ve zorluklar sırasında da, aileleri, akrabaları ve komşuları dışında herhangi bir ulusal ve uluslararası destek mekanizmasının olmadığı görülmektedir. Ayrıca, sınıra yakın bölgelerde, Kızılay’ın destek olduğu belirlenmiştir.

Suriye’deki savaş ve göç süreçlerinde karşılaşılan olumsuz durumlar karşısında, çocukların gösterdikleri baş etme mekanizmaları ve destek sistemleri, aynı zamanda savaş ortamlarındaki çocukların, ulusal ve uluslararası mekanizmalarca yeterli düzeylerde korunamadığını gösterir niteliktedir. Bu denli zor ve travmatik süreçlerde, çocukların adeta kaderlerine terk edilmesi ve onları destekleyen profesyonel süreçlerin görünür olmaması çocuk refahı açısından son derece kritik bir tablo sunmaktadır. Oysa bölüm 2.1.3.’te belirtildiği üzere, BM ÇHS’ de ve “BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol” de her çocuğun, savaş ortamı dâhil olmak üzere her ortamda korunma

gereksinimi ve korunma hakkı önemle vurgulanmaktadır. Çocuğun korunması, genel olarak sözleşmenin tamamına yansıtılmış bir ilke olmakla beraber Madde 8, 11, 16, 19, 20, 33, 34, 35, 36, 37, 38’ de özellikle vurgulanmaktadır. Ayrıca silahlı çatışmadan korunma hakkı, 38. maddede özellikle yer almaktadır. Çocuğun korunma durumu, BM ÇHS’ de bu kadar madde kapsamında yer almasına rağmen çocukların savaş ortamında halen bu denli ciddi risklere maruz kalmış olmaları, savaş ve zorunlu göç süreçlerinde, BM ÇHS’nin çocuklara etkin ve yeterli biçimlerde sunulmadığını da işaret etmektedir. Ortaya çıkan bu tablo ise ulusal ve uluslararası düzeylerde hizmet veren BM ÇHS’nin, BM bünyesindeki diğer insani kuruluşların ve diğer hizmet kurum/kuruluşlarının, afet ve kriz ortamlarındaki çocukları koruyabilme sorumluluğunu ve işlevselliğini yeniden tartışmayı gerektirmektedir.

Çocukların Türkiye’deki ilk sığındıkları zamanlarda karşılaştıkları güçlüklerle baş edebilmek için kendilerinden önce Türkiye’ye gelmiş olan aile üyelerinden, akrabalarından ve Suriyeli komşularından destek aldıkları gözlenmiştir. Ayrıca ilk zamanlardaki barınma, ev eşyası, beslenme gibi temel gereksinim noktalarında, sığınılan ülkedeki yerel halkın destek olduğu belirlenmiştir.

Çocukların beslenme ile ilgili karşılaştıkları besin yetersizliği ve açlık durumu karşısında, hiçbir şey yapamadıkları, sadece çaresizlik ve hüznün içerisinde Suriye’deki refah içerisindeki eski hayatlarını düşündükleri; çocukların bazılarının ise beslenme ve açlık sorununa karşı, yemek öğünlerini azaltma ve öğün atlama hatta bazı günler yemek yememe ve açlığı hissetmemek için geç uyanma ya da uyuma gibi baş etme mekanizmaları geliştirdikleri dikkat çekmektedir. Yine bu süreçlerde de aile üyelerinin ve akrabalarının imkânları doğrultusunda çocuklara destek oldukları ancak bazı refakatsiz çocuklara sadece Suriyeli arkadaşlarının veya varsa akrabalarının destek olduğu, bazı refakatsiz çocuklara ise hiç kimsenin destek olmadığı gözlenmiştir.

Bununla birlikte, çocukların büyük kısmının, yoksulluk ve gelir yetersizliği karşısında eski güzel günleri çok sık hatırladıkları, o anlarda ise üzüldükleri ve çaresizlik hissettikleri göze çarpmaktadır. Aynı zamanda aile ekonomisine destek olabilmek ve yoksullukla baş edebilmek için zor şartlarda, düşük ücretlerle çalışıldığı ancak bu noktada yoksullukla baş etme amaçlı ortaya çıkan çocuk işçiliğinin ise çocuk refahı açısından yeni sorunlar yarattığı görülmektedir. Diğer taraftan ise bazı çocukların ailelerinin, yoksulluk ile mücadele noktasında belediyelerden, derneklerden, kaymakamlıklardan ve Kızılay’dan sınırlı biçimlerde kömür, erzak ve para yardımı aldıkları gözlenmiştir. Bu noktalarda yaşanan zorluklar, çocukların temel gereksinimler noktasında ihtiyaçlarının belli oranda karşılandığını ancak yeterli olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan ise hem savaş ortamındaki yaşanan ruhsal sorunlar, hem de sığınılan ülkedeki karşılaşılan zorluklar karşısında, çocukların psikososyal açılardan desteklenmemesi sığınılan ülkeye uyum ve toplumla bütünleşme süreçlerini de zorlaştırmaktadır.

Oysa BM ÇHS'ye göre, ülkedeki tüm çocukların *yaşama hakkı, korunma hakkı ve çocuğun üstün yararı ilkesi* kapsamında, sağlık hizmetleri, beslenme, barınma süreçleri, güvenli çevre, çalıştırılmama, ekonomik sömürüden ve risklerden korunma gibi ihtiyaçlarının karşılanmasının gerekliliği yasal olarak vurgulanmaktadır.

Bununla birlikte eğitim süreçlerindeki dil, müfredat ve kültür faktörlerinin okul hayatını ve gündelik ilişkileri zorlaştırdığı noktalarda ise öğretmenlerin ve Türkçe bilen akranların destek olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada, BM ÇHS'ye göre çocukların eğitim süreçlerindeki risklere ve sorunlara karşı *gelişim hakları* kapsamında daha etkin ve daha fazla mekanizmalar yaratılarak desteklenme gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

Çocukların maruz kaldıkları akran zorbalığı, şiddet, dışlanma ve ayrımcı tutumlar karşısında ise korku, tedirginlik, akranlarından uzaklaşma, üzüntü, ağlama ve öfke gibi duygular içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda, bu süreçlerde aile üyeleri, akrabalar ve Suriyeli akranlar dışında herhangi bir destek mekanizmasının olmadığı dikkat çekmektedir. Bu durum, diğer taraftan çocukların koruma, kimlik, katılım ve özgürlük gereksinimleri çerçevesinde ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanamadığına da işaret etmektedir. Oysa çocukların BM ÇHS' de belirtildiği üzere *ayrım gözetmeme ilkesi, çocuğun üstün yararı ilkesi ve korunma hakkı* kapsamında tüm risklere karşı korunması gerektiği belirtilmektedir. Hak temelli yaklaşıma göre ise bu noktalardaki görevler, başta devletin ve ilgili uluslararası mekanizmaların, sonrasında ise ailelerin, toplumu oluşturan bireylerin, ilgili mesleklerin ve STK'ların sorumluluğundadır.

5.4. ÇOCUKLARIN BEKLENTİLERİ

Göç süreçlerindeki Suriyeli çocuklar, karşılanamayan gereksinimleri ve karşılaştıkları zorluklar karşısında, bazı beklentilerinin olduğunu da ifade etmişlerdir. Bu noktada, çocuklar ile yapılan görüşmeler neticesinde, çocukların, geçmiş dönemlere ve şu anki hayatlarına ilişkin beklentilerini, Bölüm 5.2.'de ortaya çıkan gereksinimler doğrultusunda ifade ettikleri görülmüştür (Bkz: Ek 8). Bu noktada, çocukların beklentilerinin, Bölüm 5.2.'deki karşılanamayan gereksinimlere paralellik gösterdiği ancak daha çok yaşamı sürdürebilme, koruma, duygulanım ve anlama ihtiyacı kapsamında yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Ortaya çıkan beklentilerin ise korunma, güvenlik, beslenme, barınma, düzenli bir gelire sahip olma, okula gidebilme, Türkçe konuşabilme, oyun oynama, dinlenme, savaşın bitmesi, ülkelerine barışın ve huzurun gelmesi, ülkelerine geri dönme, ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalmama, akranları ve yerel vatandaş tarafından kabul görme gibi noktalarda yoğunlaştığı söylenebilir.

5.4.1. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler

Çocukların yaşamı sürdürebilme ihtiyacı kapsamında özellikle beslenme, barınma, güvenlik, sağlık, huzur, barış ve ekonomik temelli beklentilerinin olduğu söylenebilir. Bu beklentilerin, çocukların savaş öncesi hayatlarında var olan ancak şu an var olmayan gereksinimleri yansıttığı dikkat çekmektedir. Bu noktada çocukların eski hayatlarına özlem ve hasret duydukları, savaş öncesindeki bozulmamış hayat sistemlerini aradıkları görülmektedir.

Yaşama-Gelir-Sağlık-Barınma-Beslenme: “İnsan parası olunca ne yapmak isterse olur”

Türkiye’ye ilk sığınıldığı zamanlardaki temel beklentilerin daha çok güvenli, barışçıl ve korunaklı bir çevrede yaşayabilmek üzerine olduğu ifade edilmiştir. Bu durum, aynı zamanda savaş süreçlerinin yoğun etkisi altında yüksek düzeyde can güvenliği riskine maruz kalmanın ve çocukların savaş altında verdikleri hayat mücadelesinin yarıttığı riskli durumların şiddetini de ortaya koymaktadır.

Sadece yaşamayı isterdim (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Bu Suriye Savaşı’ndan sonra artık yer bizim için önemli değil yeter ki güvenli ve gerçek hayatımızı sürdürebilecek bir yer olsun. Başka bir şey istemiyoruz. Artık bizim için burası orası değil yaşam ve standartlar iyi olsun (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

İlk önce savaşı durdurmak isterdim (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Tek düşündüğüm savaşın olmaması ve savaş olmayan bir yerde yaşamak (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Suriyeli insanlara yardım ederdim bir de güvenliği sağlardım. Savaş yaptırmazdım öyle şeylere izin vermezdim (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Burası daha iyi güvenli ve savaş yok en azından sesler yok (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Güvenli bir bölge olsun. Yardım falan olsun ama Suriye’den çıkmadan yani orada kalınsın (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Ayrıca çocukların para, borçsuz bir hayat, geniş ve iyi bir ev, evlerine güzel eşyalar, sağlıklı bir ev ortamı, araba gibi ekonomik temelli beklentilerinin olduğu söylenebilir. Bu beklentilerin aynı zamanda yaşanan yoksulluk ve gelir güvencesizliği ile ilgili olduğu dikkat çekmektedir.

İnsan parası olunca ne yapmak isterse olur (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

İlk geldiğimde sabah 6’dan akşam 6’ya kadar 25 lira için çalışıyordum. Durumumuz çok çok kötüydü, mecbur çalıştık (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Çocukların hepsine maaş bağlardım (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Bir de şey isterdim mesela çok paramızın olmasını, güzel eşyalarımızın alınmasını, daha sağlıklı bir evde kalmak ve ayriyeten abimin hiç borcu olmayıp, böyle her gün geldiğinde mutlu olmasını istiyorum (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Bundan daha iyi daha güzel bir yerde oturmak isterdim (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara)..

Suriye'deki ev gibi en büyük evden bir tane ev istiyorum (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay).

Aynı büyük bir ev olmasını isterdim. Kendi odamın olmasını isterdim. Dolap, yatak bir de kütüphanemin olmasını isterdim. Bir de bilgisayar ders çalışmak için (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Her hangi bir ev olsun ama normal bir ev. Yani buzdolabı. Çamaşır makinası. Bir doğal gaz olsun. Burada bu evde... Hiç birisi yok (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Suriyeli çocuklar için her şeyi karşıladım elektrik, su, ısınma güvenlik. Her şeyi yapardım onlar için (gülüm yüzü çocuk S., 17, K., Hatay).

Yani benim özel bir odam olsun ve büyük olsun yeterli. Elbise dolabı. Bir de bilgisayar (gazeteci olmak isteyen çocuk H., 16, K., Hatay).

Keşke evimiz bundan daha büyük olsa ve bu evde de benim odam, kendi odam olsa ve kendi odamı kendi isteğimle dizayn etsem ve oyuncaklarım, keşke güzel oyuncaklarım olsa (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Tek hayalim arabamızın olup abimle birlikte bizi her yere gezdirmesi yani ilerisinde bir de hiç borcumuzun olmaması (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Çocukların karşılaştıkları ve çok sık değindikleri beslenme ihtiyaçlarına ilişkin beklentileri ise aşağıdaki gibidir.

Çocukların yemeklerini ihtiyaçlarını karşıladım, güzel bir hayat sunardım onlara, hayatlarını kolaylaştırdım (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Arkadaşlara lokantaya ya da başka yerlere gidip yemek yiyip sohbet etmek isterim (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Sağlık hizmetlerine erişim noktasında da, çocukların özellikle ekonomik yetersizlikten ve sosyal güvencesizlikten kaynaklı ilaç alamama, gözlük alamama, kaliteli bir ortamda muayene olamama, bakım ihtiyacı gibi noktalarda beklentilerinin olduğu belirtilmiştir.

Büyüyünce doktor olup büyük bir hastane açıp Suriyelileri ücretsiz bir şekilde muayene etmek istiyorum (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Gözlük isterdim. Çünkü gözlerim az görüyor. 6 derece. Doktor gözlük takarsan düzelirsin dedi (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Bir de (burnumdan) ameliyat olmak ve babama yardım etmek isterdim (ağlayan hafız çocuk N., 13, K., Ankara).

Şu an ilaçlarımı kestim, maddiyattan. Kimliğimi yaptırmam lazım, kimliğimi yaptırıp yurtdışına çıkıp Kanada veya Hollanda'ya gidip Avrupa'da tedavimi sürdürmem gerekiyor. Benim bir arkadaşım var Suriye'deyken kurşun yiyip felç oldu belden aşağısı. Kendisi Kanada'da 5 ayda iyileşti. Ben de oraya gidip iyileşmek istiyorum (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Bu kazayı geçirmeden önce tek düşüncem ailemi bir araya toplayıp hep beraber oturup beraber yaşamaktı. Ama tabi bu durum olduktan sonra tek dileğim iyileşmek (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Göç yolculuğu esnasında deniz yoluyla Türkiye'ye kaçak geçilirken denizden, kayanın üzerine düşerek felç olan çocuğun ise daha iyi bir tedavi beklentisi olduğu, bu nedenle yurt dışına gitme isteğinin olduğu gözlemlenmiştir. Bu çocuk, görüşme esnasında kendisinin kimliğinin

olmadığını, sağlık hizmetlerinden abisinin kimliği ile faydalandığını belirtmiştir. Bu noktada, çocuğun halen kimlik sahibi olmaması, çocukların sığınılan ülkedeki hizmet alım süreçlerine ilişkin kimlik gereksinimini de ortaya koymaktır.

Çocukların beslenme, barınma, sağlıklı bir ortamda yaşama gibi çok temel noktalardaki beklentileri, aynı zamanda ekonomik temelli sorunları da işaret etmektedir. Bu durum, diğer taraftan ailelerin ve çocukların en temel noktalardaki karşılanamayan gereksinimlerini ve bu noktalardaki haklara erişim süreçlerinde karşılaşılan zorlukları da ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere, çocukların *yaşamı sürdürebilme noktasındaki beklentileri*, savaş süreçlerinde ve Suriye'den Türkiye'ye geline ilk zamanlarda, can güvenliğinin sağlanması üzerine yoğunlaşmıştır. Türkiye'de geçirilen zaman ilerledikçe ise güvenlik ve ekonomik temelli beklentiler artış göstermiştir. Bu süreçte, çocukların, güvenli çevre, gelir güvencesi, yeterli ve dengeli beslenme; sağlıklı, çok odalı ve iyi koşullardaki barınma ortamları; kullanılabilir düzeyde veya yeni ev eşyaları; yeterli düzeyde elektrik, su kullanımı ve ısınma; ulaşılabilir, kapsamlı ve mülteci dostu sağlık hizmetleri gibi temel gereksinimler noktasında beklentilerinin olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bilgisayar, telefon, oyun aletleri vb. gereksinimlerinin karşılanmasına ilişkin beklentilerinin de olduğu dikkat çekmektedir. Diğer taraftan ise çocukların yaşamı sürdürebilme noktasındaki beklentilerinin, yaşamı sürdürebilme gereksinimi ile ilgili karşılanamayan gereksinimlere ve karşılaşılan zorluklara paralellik gösterdiği belirlenmiştir.

5.4.2. Koruma Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler

Güvenlik, Barış ve Huzur Beklentisi: “Tek düşündüğüm, savaşın olmaması ve savaş olmayan bir yerde yaşamak”

Çocukların Suriye'deki savaş süreçlerine dair barış, huzur, ülkelerini eski haline getirme ve geride kalan vatandaşlarının ihtiyaçlarının karşılanması gibi güvenlik ve korunma temelli beklentilerinin olduğu ifade edilmiştir.

Devlet başkanı olsam muhtaçlara yardım ederdim. Bir de insanların güvenliğini sağlardım (savaşı evin içinde yaşayan abla kız N., 14, K.).

Haberlerde mesela mültecileri görüyorum ya onları görünce çok mutsuz oluyorum. Yağmur filan yağıyor, kar yağıyor. Orda hiç güvenli bir yer falan değil. İnsanlar kampta filan yaşıyorlar. Devletten şey istiyorum, yani devlet bu mültecilere para verirse, burada bir ev filan tutacaklar, daha güvenli bir yer (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

İlk önce savaşı yok ederdim. Ondan sonra herkesi mutlu etmek isterdim (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Daha sonra onlara sevgiyi öğrettirdim. Bir de birbirlerine kin tutmamayı öğrettirdim. Savaştan önce kin yoktu ama şimdi var. Ben de önce kin tutuyorum kimsesizleri ve çocukları katleden insanlar için (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

İlk önce ferman çıkarırdım. Barış sağlardım bütün ülkede herkesin gönlünü alırdım (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Tek düşündüğüm savaşın olmaması ve savaş olmayan bir yerde yaşamak (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Elimde bir güç olsa, fesatlığı ortadan kaldırırdım ve kardeşi kardeşe kırdırtmazdım aksine herkesi dost yapar ve birlikte yaşamlarını sağlardım. Bunun için ilk önce dua ederdim. Dua zaten herkesi fesatlıktan ve kötü şeylerden uzak tutar. İnsanları barıştırırdım. Yani ne gerekiyorsa yapardım tek istediğim savaş olmasın birde birbirlerinin arasının bozuk olmaması. Ne gerekiyorsa yapardım (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Orası (Suriye) daha iyi benim için. Ama burası daha güvenli (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Birde savaşı durdururdum. Mesela barış yapar, onların ikisini (Muhalipler ile Esad'ı) bir araya getirir birleştirirdim. Suriye'yi eski haline geri döndürürdüm (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Bütün Suriye'yi yeniden inşa etmek isterdim. İlk önce bu savaş ortamını düzeltmek isterdim. Bu savaş ortamını barış yapmak isterdim. Diğer normal evleri binaları yeniden inşa etmek isterdim. İlk önce savaşın bitmesini isterdim ve durumu düzeltmek isterdim. Başka hiçbir şey istemezdim (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Suriyeli çocuklar için yani korkmamaları için mutlu olmaları için ve hastalanmamaları için bir şeyler yapardım. İlan çıkartırdım ya da bir kararname çıkartırdım. Bir de ayrıyeten onlar için hediyeler yaptırırdım ya da onlar için daha güzel şeyler yaptırırdım mutlu olmaları için. En çok, en çok yetimlere, babası annesi olmayanlara yapardım bunu (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Çocukların savaş ortamına dair savaşın sonlanması, barış, huzur ortamı gibi beklentileri aynı zamanda çocukların savaş ortamında ihtiyaç duydukları korunma ve güvenlik gereksinimlerini de ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalarda da, benzer biçimde, çocukların güvenli ve huzurlu bir barış ortamında parkta arkadaşlarıyla oyun oynamayı özledikleri ifade edilmiştir (Harunoğulları, 2016). Bu durum, savaş ortamında hayati riskler ile karşı karşıya kalan çocukların korunma hakkına ve güvenlik ihtiyacına ilişkin yaşanan sorunları da akla getirmektedir. Ayrıca bu süreçlerde, çocukları savaş ortamında koruyan ulusal ve uluslararası bir mekanizmanın hissedilir biçimlerde görünür olmaması da dikkat çekmektedir.

Güvenli Çevre Beklentisi

Yeni bir ülkeye sığınma ile birlikte güvenlik ve korunma ile ilgili sorunların azaldığı ifade edilmiştir. Ancak savaş ve göç süreçlerindeki gibi olmasa da, sığınılan ülkede de güvenlik ve korunma ile ilgili bir takım sorunların yaşandığı belirtilmiştir.

Yolda yürürken ya da bisikletle, bir Türk grubu gördüğümde, çok korkuyorum. Belki dövecek ya da bisikleti alacak diye. Hemen devrediyorum, yolumu değiştiriyorum. Korkmak istemiyorum, güvenlik istiyorum. Çünkü yola çıkarken korku filan hissetmek istemiyorum. Küçük kardeşim 11 yaşında, hiç bir şey yapmamış, sadece yolda giderken onu almış dövmüşler, bırakmışlar (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Boks öğrenmek isterdim kendimi koruyabilmek için. Oturduğum yerde eski bir adam vardı hep böyle arkamdan geliyordu seni işe götüreyim falan diye. İstemezdim o dövdü bir ara beni, bir bağurdım gitti (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Bir de güvenli bir yerde yaşamak isterdim (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Bu noktada, çocukların sokak ve mahallede, okulda ve toplum içerisinde ayrımcılığa maruz kalmama, dışlanmama ve eşit muamele görme ile ilgili beklentilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda kız çocuklarının taciz ve istismar riskinden kaynaklı korunma ve güvenlik beklentilerinin daha fazla olduğu öne çıkmaktadır. Bu durum, aynı zamanda oluşturulacak hizmet sunumlarında dikkat edilmesi gereken önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere, çocukların *koruma gereksinimi noktasındaki beklentileri*, ülkelerindeki savaşın son bulması; akrabaları, aileleri ve kendi ülke vatandaşları ile birlikte huzur, barış ve güvenlik içerisinde yaşama; eşit muamele görme ve yeni toplum tarafından kabul görme gibi noktalarda yoğunlaşmaktadır. Ayrıca çocukların, Türkiye’deki yaşam çevrelerine ilişkin olarak önemli ölçüde güvenli çevre beklentisinin olduğu gözlenmiştir. Bu noktada, çocukların, özellikle sokak, mahalle, okul gibi kamusal alanlarda korkmadan, tedirgin olmadan, özgür ve korunaklı bir yaşam çevresi içerisinde korunma temelli beklentilerinin olduğu dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, korunma süreçlerine ilişkin olarak kız çocuklarının, taciz veya istismar risklerine karşı, güvenli çevre ve kentsel güvenlik beklentileri, erkek çocuklara kıyasla daha fazladır.

5.4.3. Anlama Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler

Çocukların anlama ihtiyacına ilişkin beklentilerinin ise daha çok okullaşma, fiziki şartları yeterli okullar, kültüre duyarlı eğitim ortamları, eğitim materyallerine sahip olma, Türkçe anlayabilme ve konuşabilme, arkadaşlık ilişkilerinin gelişmesi, eğitim süreçlerinde eşitsiz ve ayrımcı muamelelere maruz kalmama gibi noktalarda yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.

Okullaşma: “Ben belki şimdi okula gitssem, benden bir şey çıkacak, belki bir doktor, bir mühendis falan ama sonuçta şimdi ben sadece çalışıyorum”

Okula gidemeyen çocukların beklentilerinin, savaş ortamında güvenliğin sağlanmasına ilişkin olduğu ifade edilmişken; Türkiye’de ise yoksulluk, çocuk işçiliği, toplumsal cinsiyet, kültürel farklılık, sığınılan ülkenin dilini bilmeme gibi eğitim süreçlerini engelleyen olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına yöneliktir.

Onların (çocukların) hayatını güzelleştirmek için onlara en iyi şekilde eğitimini verirdim. Onları kültürlü biri yaparım bütün okulu tamamladıktan sonra da onlara iş veririm. Bir de savaşta olan şeyleri unuttururum, dostluğu ve herkesle birlikte yaşamaları gerektiğini öğretirim (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

En güzel hayatı sunardım onlara. İlk önce onları okula yazdırır okumalarını sağlardım. Daha sonra onlara sevgiyi öğretirdim. Bir de birbirlerine kin tutmamayı öğretirdim. Savaştan önce kin yoktu ama şimdi var. Ben de önce kin tutuyorum kimsesizleri ve çocukları katleden insanlar için (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Bir tek okuma-yazmayı istiyorum (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Keşke okulumu bitirip de bu yorucu işlerden kurtulsaydım... Sadece okulumu düşünüyorum ve imkânım olsa şimdi okumak isterdim (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Şey düşünüyorum; ben belki şimdi okula gitsem benden bir şey çıkacak, belki bir doktor, bir mühendis falan ama sonuçta şimdi ben sadece çalışıyorum (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Suriye'deyken bizim zamanımızda çocuk doğduğunda tek yaptıkları şey onu okula gönderip ona güzel bir hayal kurdurup onun peşinden göndermekti ve gerçekten bunu başarıyorduk biz ve şu an gerçekten bizim Suriye çocuklarının istediği de hep büyüklerinden gördüğü için okuyup hep bir yerlerde olmak ve inşallah öyle bir şey olur (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Kendi eski okulumla memleketime dönmek isterdim (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Hayatımdaki en önemli şey okumak. Sadece okumak (gazeteci olmak isteyen çocuk H., 16, K., Hatay).

Tek düşündüğüm, hayal ettiğim okula gitmek (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

İmkânım olsa okulumu okurdum mesela. İlk önce okullarını tamir ederdim ve Suriyeli çocukları okullara gönderirdim (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

İleriki zamanlarda annem ve babam hep başımda kalmayacaklar. Bunu bildiğim için benim güzel bir geleceğim olmalı ki kimseye muhtaç olmayayım. Bu da yani çok istediğim şeylerden bir tanesi. Tek bir çaresi bu da bir gerçek iyi bir gelecek için okumak lazım (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Okulda arkadaşlarla yeni arkadaşlarla tanışmak isterim (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Tek hayalim hep düşündüğüm okulumu bitirip üniversite okumak (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Benim güzel bir geleceğim olmalı ki kimseye muhtaç olmayayım. Bu da yani çok istediğim şeylerden bir tanesi. Tek bir çaresi bu da bir gerçek iyi bir gelecek için okumak lazım (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Görüşmeler esnasında, okula gidemeyen çocukların okula gitme beklentilerinin kuvvetli olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada, çocuklar için okula gidebilmenin yoksulluktan ve çocuk işçiliğinden kurtulma, gelecekte nitelikli bir mesleğe sahip olma, arkadaş edinme, Türkiye'deki hayata uyum sağlama gibi etkilerinin de olduğu düşünülmektedir. Özellikle kız çocuklarının okuma isteklerinin erkek çocuklarına oranla daha fazla olduğu dikkat çekmiştir. Bu durumun, kız çocukları için okula gitmenin aynı zamanda ev dışına çıkabilme, özgürleşme, ilişki kurma ve meslek edinerek ekonomik açıdan bağımsızlaşma gibi farklı anlamları taşımasıyla da ilişkili olduğu söylenebilir.

Fiziki Şartlar, Eğitim Materyalleri: “Bir de bilgisayar ders çalışmak için”

Geçici eğitim merkezlerinin fiziki koşullarının iyi olmaması nedeniyle GEM’lerde eğitim almış çocuklar fiziki şartları iyi olan okullarda eğitim alma ile ilgili beklentilerinin olduğunu ifade etmişlerdir.

Yağmur yağdığında, sınıfta hep su oluyor. Sınıf değiştirmek istediğimizi söylediğimde kimse beni duymuyor. Hiç bir şey yapamıyorum. Kimse dinlemiyor (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Beni üzen bir şey var. Her salı günü okula gittiğimde bütün arkadaşlarımda tablet telefon var, bende hiç bir şey yok (Annesi: Bu Suriye’den kaynaklanıyor orada savaştan önce her şeyleri vardı) (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Burada tek üzüldüğüm nokta, babamdan laptop veya tablet istediğim de param yok diyor (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Hem de araştırmak için laptopum olsaydı (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Bir de bilgisayar ders çalışmak için (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Ayrıca eğitim sürecine dahil olmuş öğrencilerin bir kısmının eğitim süreçlerinde kullanılmak üzere bilgisayar, laptop, tablet gibi teknolojik aletlere sahip olma beklentisi içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Erdem (2017)’ in yaptığı araştırmada da, çocukların %32,5’ sinin eğitim araç ve gereçlerine ulaşamadığı belirtilmiştir.

Dil: “Türkçe’nin bütün her şeyini öğrenelim ki bir şey yapabilelim”

Çocukların, akran gruplarıyla ve diğer insanlarla iletişim süreçlerinde, gündelik hayatlarında ve eğitim esnasında, sığınılan ülkenin dilini öğrenebilme ile ilgili beklentilerinin olduğu sıklıkla ifade edilmiştir. Aynı zamanda, eğitim müfredatının ve öğretmenlerin, kültürel yetkinliğe sahip Arapça bilen hocalardan oluşturulmasına ilişkin bir beklentinin olduğu da göze çarpmaktadır.

Yani en önemlisi dil öğrenmek isterdim. İnsanlara erişmek için (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Şu an benim yaşındakilerin gidebilmesi için en azından Türkçe altyapısının olması lazım. O da bende olmadığı için başvuru yapamıyorum (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Hocaların hepsi Türk. Bazı hocalar var, çok hızlı konuşuyor. Bir şey anlamıyoruz. Hocalarımız Arapça biliyor olsa iyi olur mesela. Bizim halimizden anlarlar. En azından takıldığımız yerlerde tercüme yaparlar. Türkçe hocamız Arapça biliyor. Takıldığımız yerlerde bize Arapça da anlatıyor. Çok yardımcı oluyor (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Tek istediğimiz, bizim bütün okullarda Suriyelilere Türkçenin en iyi şekilde öğretilmesi. İlk önce insana tam ana dilinin öğretilmesi lazım, Türkçe’nin bütün her şeyini öğrenelim ki bir şey yapabilelim ama burada öyle değil, bize farklı şeyler öğretiyorlar. Bu da bizim dışlanmamıza neden oluyor yani kimya biyoloji falan yapıyor ya okullarda sıkıntı oluyor. Türkçe öğrenmemek buradaki hayatı zorlaştırıyor yani (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Sığınılan ülkenin dilini bilmenin, çocukların gündelik hayatlarında karşılaştıkları zorluklar ile baş etmeyi, hizmetlerden faydalanabilmeyi ve yeni ülkeye uyum sağlamayı kolaylaştırma özelliği yanında çocuklara, kendini ifade edebilme ve ilişki kurabilme olanağı da sağladığı düşünülebilir. Bu nedenle çocukların dil öğrenme hususundaki beklentileri, çocukların gelişimleri ve uyum süreçleri son derece önemli görülmektedir. Ancak bu noktada dil öğrenmeyi kolaylaştıran veya yaygınlaştıran destek mekanizmalarının yeterli düzeyde olmadığı dikkat çekmektedir.

Eğitim sürecine ilişkin benzer biçimde veri sunan yapılmış bir başka araştırmada da, eğitim sürecindeki gereksinimler ve beklentiler ön planda çıkmıştır. Bu araştırmada, “Türkiye’de hangi alanlarda acilen değişimin olmasını isterdiniz?” sorusuna, Suriyeli öğrencilerin 48,45’ sinin eğitim koşullarının, %28,35’inin ekonomik durumlarının iyileştirilmesini, %18,55’sinin yasal statünün değişimini, %4,63’sinin ise diğer alanlarda değişim arzuladıkları belirtilmiştir (Erdem, 2017).

Gelecekteki Meslek Beklentisi

Çocukların gelecekteki meslek beklentilerine bakıldığında ise genel olarak avukat ve doktor olma beklentisi içerisinde bulunduğu dikkat çekmektedir.

Avukat olmak istiyorum ama korkuyorum. Ben hakkı savunacam benim hayalim bu ama karşı tarafın da beni öldürmesinden korkuyorum (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Okulumu bitirip avukat olup çalışmak isterim. Memleketimde Suriye’de çalışmak isterim (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

İnsanlara yardım etmeyi severim, avukat olmak isterim... Tek düşündüğüm okulu bitirip avukat olup ya da kuaför olarak çalışmak (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Doktor veya mühendis olmak istiyorum ama asıl şu anda yapabileceğimiz en iyisi ve ilerisini düşündüğüm tek şey en iyi berber olmak. Berber ustası olmak (berber çocuk A., 14, E., Ankara).

Doktor olmak istiyorum (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Doktor olmak isterdim (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13, K., Hatay).

Okuyup doktor ya da hemşire olmak istiyorum (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Doktor olup küçük çocukları tedavi etmeyi çok isterdim (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

İnsanlara yardım etmek için yani onları tedavi etmek için doktor olmak istiyordum (savaşı evin içinde yaşayan abla çocuk N., 14, K., Ankara).

Müzik öğretmeni olmak, gitar çalmak isterim. Öyle bir gitar çalmak istiyorum ki herkesin beni dinlemesini isterim (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Benzer konuda yapılan Harunoğulları (2016)’nın Suriyeli çocuklar ile yaptığı araştırmada da çocukların bir kısmı ülkelerine döndükten sonra eğitimlerine devam ederek avukat, öğretmen, doktor, asker, polis olmak istemektedirler.

Harunoğulları (2016)'nın yaptığı araştırmadan farklı olarak görüşülen çocukların asker ve polis olma isteği ile karşılaşılmamıştır. Ancak benzer biçimde çocukların çoğunluğunun avukat veya doktor/ hemşire olma, bir kısmının ise öğretmen olma isteği gözlemlenmiştir.

Bu noktada, çocukların çoğunluğunun avukat ve doktor/hemşire olma, bir kısmının ise öğretmen olma isteğinin, süreç içerisinde karşılaşılan eşitsiz, adaletsiz durumlar, sağlık ihtiyaçları ve ihtiyaç duyulan eğitim ihtiyaçları ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Çocukların, en fazla eksikliğini hissettikleri durumlara ilişkin meslek beklentileri olduğu dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan çocukların çoğunun okula gitmediği halde bu tarz meslek beklentilerinin veya hayallerinin olması, şu anki hayatları ve içinde buldukları durumlar ile bazı çelişkiler de yaratmaktadır. Bu noktada, çocukların bazı beklentilerinin ve hayallerinin gerçeklikten uzak olduğu veya gerçekleşmeyeceği bilindiği halde, bu gibi durumların bir baş etme mekanizması olarak da kullanıldığı düşünülebilir.

Görüldüğü üzere, çocukların *anlama ihtiyacı kapsamında ortaya çıkan beklentileri*, çalışan veya okula gitmeyen çocuklar için yoğun olarak okullaşabilme noktasındadır. Okullaşma beklentisine bağlı olarak yoksulluğun ve çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik bir beklentinin de olduğu dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, okullaşma noktasında, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre beklentilerinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, kültürel ve toplumsal cinsiyet özellikleri nedeniyle büyüyen kız çocuklarının okula gönderilmemesinin, aksine kız çocukları üzerinde okullaşma isteğini pekiştirdiğini de göstermektedir. Ortaya çıkan bu süreç, kız çocuklarının okula ve üniversiteye gitmeyi, bir eğitim süreci olarak görmelerinin yanında, bir özgürlük ve meslek edinme süreci olarak görmeleri ile de ilgilidir. Bu noktada, okullaşma süreçlerinin, aynı zamanda, kız çocukları için geleneksel veya toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı baskıları azaltma rolü de bulunmaktadır.

Okula gidebilen çocukların ise kültüre duyarlı eğitim ortamları, fiziki şartları yeterli okullar, bilgisayar, tablet gibi eğitim materyallerine sahip olma gibi noktalarda beklentilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, çocukların, Türkçe anlayabilme ve konuşabilme; yerel halktan kişilerle ve akranlarıyla ilişki kurma; eğitim süreçlerinde şiddet içerikli eşitsiz ve ayrımcı muamelelere maruz kalmama gibi noktalarda beklentilerinin olduğuna rastlanılmıştır. Bununla birlikte, çocukların meslek açısından çoğunluğunun avukat veya doktor/ hemşire olma; bir kısmının ise öğretmen olma beklentisi olduğu dikkat çekmiştir. Çocukların gelecekteki bu meslek beklentileri, aynı zamanda sorun yaşadıkları alanlarla ilgilidir. Çocukların, karşılaştıkları sağlık ihtiyaçlarından kaynaklı sağlık personeli (doktor veya hemşire); süreç içerisinde yaşadıkları eşitsiz ve adaletsiz durumlardan kaynaklı avukat; ihtiyaç duydukları eğitim gereksinimlerinden kaynaklı ise öğretmen olmak istedikleri öne çıkmaktadır. Bu noktada, yaşanan olumsuzlukları

ve karşılanamayan gereksinimleri giderebilme özelliği bulunan mesleklerin tercih edildiği dikkat çekmektedir.

5.4.4. Boş zaman Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler

Nitelikli Boş Zaman: “Orada saklambaç oynardık, topla oynardık, birlikte zaman geçirirdik, toplanırdık”

Çocukların, boş zamana ilişkin nitelikli boş zaman geçirebilme yönünde beklentilerinin olduğu ifade edilmiştir.

Suriye’deki arkadaşlarımı özledim. Orada saklambaç oynardık, topla oynardık, birlikte zaman geçirirdik, toplanırdık (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Hatay).

İlk önce mekânları tanımak istiyorum, yerleri öğrenmek istiyorum, gezmek istiyorum (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Boş zamanlarımda gezmeyi istiyorum mesela parka mesela başka bir yere gitmek, oturmak, yemek yemek... (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Evin büyük olmasında en çok istediğim havuzunda içinde olup yüzmek bir de ayriyeten hizmetçilerimin olmasını. İş yapmamak (gülerek) (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Tek istediğim tek hayalim ailemin izniyle çevre edinip biri gitar çalsın biri saz çalsın herkesin bir dalı olsun, birinin sesi güzel olsun müzik grubu kurup kendi kendimize istediğimiz zaman buluşup söyleyelim (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Piyano öğrenmek isterdim. Bir de gitar. Müzik aletleriyle daha çok ilgilenmeyi seviyorum (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Spor yapmak isterdim gezmek isterdim mesela her yeri gezmek isterdim (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Sinemaya gitmeyi severim mesela. Gidemiyorum. Babam ancak evin masraflarına yetiyor (gazeteci olmak isteyen çocuk H., 16, K., Hatay).

Futbol. Top yani. Saklambaç. Boş zamanlarımda ayriyeten yüzme havuzunda yüzmek ya da başka şeyler yapmak isterdim (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Mesela oyuncaklar isterdim. Yani oyuncak (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Oyun oynarken mutlu oluyorum (babasının nefesiyle ısınan çocuk A., 12, E., Hatay).

Oyunu severim yani (gülerek). Sallanmayı severim salıncakta, futbol oynamayı severim futbol oynamayı bilmiyorum ama öğrenmeyi isterim (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Halep’teyken çok oyuncaklarım vardı. Hepsi ama maalesef gitti (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Düğünlere katılmayı oyun oynamak için seviyorum (dart oynamayı seven güler yüzlü İ., 12, E.).

Burada, düğünlerde hem çocuk hem büyük beraber oynamalarına izin verirler Suriye’de sadece büyükler oynar (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Hem teselli olmak için, kimse benimle sohbet etmiyor diye. Hem de araştırmak için laptopum olsaydı (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Resim yapmak istiyorum.. Mesela yengemle birlikte gidip resim yapmak isterim (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Arkadaşlarımla internete gitmek isterim bilgisayar oyunları oynamak isterim (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Görüldüğü üzere, çocukların boş zamanlarını nitelikli geçirebilme noktasında, gezme, yeni yerleri keşfetme, müzik, resim yapma, spor, sanat, sinema gibi etkinliklere katılma, arkadaşlar ile zaman geçirme, internet ve bilgisayar, oyun oynama ve sosyalleşebilme beklentileri vardır. Bu durum aynı zamanda, boş zaman gereksinimine duyulan düzeyi de ortaya koymaktadır.

Aile ile Birlikte Zaman Geçirebilme ve Aile ile Beraber Olma Beklentisi

Yanında ailesi olmayan veya ailesini savaşta kaybetmiş çocukların, aileleriyle zaman geçirme beklentilerinin olduğu ve bu durumun çocukları önemli ölçüde etkilediği ifade edilmiştir.

Boş zamanlarda ailemi hatırlarım ayriyeten televizyonumuz yok, çalışmıyor şu an diyor. Zaman geçireceğim hiçbir şey olmadığı için hep zoruma gidiyor (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

4 yaşındaki kardeşim sabahları ağlayarak kalkıyor, babamı özledim diyor. Yarın gelecek diyoruz sürekli (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Çocukların cümlelerinden anlaşılacağı üzere, çocukların boş zamanlarını etkin geçirebilecekleri uğraşları veya yapabilirlikleri yeterli olmadığı takdirde; boş zamanlarda yas, ayrılık, savaş ve kayıp süreçlerinin daha fazla hatırlanma riski bulunmaktadır.

Türk Akranlar ile Arkadaş Olabilme Beklentisi

Çocukların Türk arkadaş edinme ile ilgili de beklentileri olduğu belirtilmiştir.

Türk arkadaşım olmasını isterim (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Okulda arkadaşlarla yeni arkadaşlarla tanışmak isterim (babasının nefesiyle ısınan çocuk A.,12, E., Hatay).

Bu durum, çocukların kaynaştırılması ve birbirlerine uyum sağlaması ile ilgili mekanizmaların yani sosyal hizmet uzmanlarının gerek okullarda, gerek göç süreçlerinde etkin roller alma gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

Karma Akran İlişkilerine Dair Farklılık Gösteren Beklentiler

Çocukların bazıları, arkadaşlık ilişkilerinde karşı cinsle iletişimi olumlu karşılamyorken bazılarının ise karşı cinsle oyun oynama beklentisi içerisinde olduğu, toplumsal cinsiyet açısından önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ben kızlarla oynamam. Erkeklerle oynuyorum. 16 yaşında hoca olacam. Onun için de yapmam öyle bir şey kabul etmem (sevimli esprili çocuk A., 12. E., Ankara).

Bazen çıkar oynarız ama her zaman kızlarla takılırım. Çünkü beni seviyorlar ama ben erkekleri sevmiyorum. Bir tek Fırat var benim arkadaşım (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13. K., Hatay).

Orada (Suriye'de) iyi değildi çünkü onlarla (kızlarla) birlikte oynamazdık biz. Karışmamıza izin vermezlerdi. Burada en azından izin veriyorlar beraber oynuyoruz (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13. E., Ankara).

Çocukların karma akran ilişkilerine bakış açılarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu durum, çocuklar arasında kültürel ve toplumsal cinsiyet özelliklerinin de farklı olduğunu göstermektedir.

Kız Çocuklarının Ev Dışında Zaman Geçirme ve Boş Zaman Beklentisi

Gerek toplumsal cinsiyet rollerinden gerekse de dini kuralların ve gelenek-göreneklerin etkisinden kaynaklı bazı kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla ev dışında sınırlı düzeyde zaman geçirdikleri ifade edilmiştir. Ayrıca kız çocuklarının ev içi emek süreçlerine yoğun destek verdikleri hatta anneden daha fazla sorumluluk aldıkları belirtilmiştir.

Hiçbir şey yapmıyoruz, zamanımız oluyor ama hep gün boyunca evdeyiz (savaşı evin içinde yaşayan abla çocuk N., 14. K., Ankara).

Evi temizlerim. Annemler de istediğine gider (gülerek) (ikiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R., 13. K., Hatay).

Sabah kalktığımda 12' ye kadar camideyim zaten orda çalışıyorum sonra eve gelince annemle yemek temizlik falan yapıyorum 6 ya kadar sonra 6 da içeri geçiyorum hafızlık yapıyorum ezberlemeye çalışıyorum sonrada yatıyorum vaktim kalmıyor (ağlayan hafız çocuk N., 13. K., Ankara).

Okuldan gelirim. Evde durur, anneme yardım ederim. Sonra bitirdikten sonra evin işini biraz parka ineriz, gezeriz. Sonra tekrar gelip derslerime bakarım (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14. K., Hatay).

Lunaparkta eğlenmeyi seviyorum. Burada hiç gitmedik. Geldiğimizden beri buradayız, dışarı çıkmadık şimdiye kadar hep buradaydık... Araba lazım ya da biri lazım bize, bizi götürüp getirecek. En fazla buradan şeye gidiyoruz, 5 dakika, perşembe pazarına (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13. K., Ankara).

Görüldüğü üzere, kız çocuklarının ev dışında zaman geçirme, dinlenebilme ve nitelikli boş zaman geçirme gibi beklentilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, aynı zamanda cinsiyet faktörüne göre çocukların ihtiyaçlarının ve beklentilerinin değiştiğini de ortaya koymaktadır.

Çalışan Çocukların Boş Zaman ve Dinlenme Beklentisi

Çalışan çocukların, yoğun iş temposundan kaynaklı boş zaman ve dinlenme ihtiyaçlarının daha fazla olduğu ifade edilmiştir.

Geldiğimizden beri bildiğimiz tek şey çalışmak. İşten başka bir şey bilmiyoruz (büyüğün ve küçüğün ismini bilen M., 16. E., Ankara).

Emeğimin karşılığını almıyorum. Sabah sekizden akşam sekize kadar günlük 25 lira (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

İlk geldiğimde sabah 6'dan akşam 6'ya kadar 25 lira için çalışıyordum. (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Görüldüğü üzere, çocukların çalışması, hem nitelikli boş zamana duyulan ihtiyacı artırabilmekte, hem de çocuğun biyopsikososyal gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir. Öte yandan, çocuk işçiliği sırasında yaşanan zorluklar ve çocuk işçiliğinin neden olduğu karşılanamayan gereksinimler çocukların haklara erişim süreçleri açısından karşılaşılan olumsuzlukları da işaret etmektedir.

Kız Çocuklarının İş Hayatına Katılım İle İlgili Beklentileri

Bazı kız çocukları, kadınların çalışma durumunu, kadınların iş hayatına katılımı açısından olumlu değerlendirmişlerdir.

Burada hem kadın hem erkek de çalışıyor, bu da bizim için çok güzel bir şey (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Kız çocuğunun ifadesinden anlaşılacağı üzere, kız çocuklarının, kadınların iş hayatına katılımı ile ilgili beklentileri olduğu görülmektedir. Bu durum, aynı zamanda Bölüm 5.2.'de yer alan gereksinimler ve karşılaşılan zorluklarda da belirtildiği üzere, aynı zamanda kız çocuklarının ev dışındaki hayata ve gündelik yaşama katılmaya ilişkin beklentilerini de ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere, çocukların *boş zaman ihtiyacı kapsamındaki beklentileri*, daha çok nitelikli boş zaman geçirebilmeye ilişkindir. Bu noktada, çocukların, yeni yerleri keşfetme, gezme, müzik ile uğraşma, spor, resim, sanat, sinema gibi etkinliklere katılma, hobilere zaman ayırma, arkadaşlar ile zaman geçirme, internet ve bilgisayar kullanımı, oyun oynama ve sosyalleşebilme kapsamında beklentileri bulunmaktadır. Diğer taraftan ise çalışan çocukların, çalışmayan çocuklara oranla (yoğun iş temposundan kaynaklı) boş zaman ve dinlenme ihtiyaçlarına ilişkin beklentilerinin daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Ayrıca, bazı kız çocuklarının, kadınların çalışma durumunu, kadınların iş hayatına katılımı açısından olumlu yorumladıkları görülmektedir. Bu durum, aynı zamanda, bazı kız çocuklarının, kadınların iş hayatına katılımı ile ilgili beklentilerinin olduğunu da göstermektedir. Bununla birlikte, kız çocuklarının ev dışında zaman geçirmeye ve sosyalleşmeye ilişkin beklentileri de vardır. Ayrıca çocukların bazıları, cinsiyet açısından karma arkadaşlık ilişkilerini olumlu karşılamıyorlarken, bazılarının ise aksine karma ilişkiler içerisinde bulunma ve kızlı erkekli oyunlar oynama beklentilerinin olduğu görülmektedir. Bu durum, aynı zamanda toplumsal cinsiyet açısından bazı noktaların değişimine ilişkin beklentilerin olduğunu da ortaya koymaktadır. Çocukların arkadaşlarıyla zaman geçirme noktasında Türk arkadaşlar edinme ile

ilgili de beklentileri vardır. Bu durum, çocukların toplumsal kabul, uyum ve aidiyet gereksinimi açısından ihtiyaç duydukları diğer beklentileri de içermektedir.

Diğer taraftan, yanında ailesi olmayan veya ailesini savaşta kaybetmiş refakatsiz çocukların, aileleriyle zaman geçirme beklentilerinin fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, aynı zamanda, çocukların boş zamanlarını etkin geçirebilecekleri uğraşları veya yapabilirlikleri yeterli olmadığı takdirde; boş zamanlarında yas, ayrılık, savaş ve kayıp gibi olumsuz durumları daha fazla hatırlayabildiklerini göstermektedir.

5.4.5. Yaratıcılık Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler

Yaratıcılığı Destekleyecek Koşullara İlişkin Beklentiler: “Bir şey merak ettiğinde, internetten yardım alırım ama halamgilde var”

Çocukların yaratıcılık becerilerini geliştirebilmeleri için internet, bilgisayar, tablet, oyuncak gibi yaratıcılığın ortaya çıkmasını sağlayacak yapabilirliklere ve uygun ortamlara ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir. Çocukların bu noktadaki beklentileri ise şu şekildedir.

Mesela en çok düşündüğüm telefonu nasıl yapıyorlar. Yapılışını merak ediyorum. Yani her şey olabilir ama telefon daha çok merak ediyorum, nasıl oluyor diye. Bir şey merak ettiğinde, internetten yardım alırım ama halamgilde var (avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş., 12, K., Hatay).

Keşke evimiz bundan daha büyük olsa ve bu evde de benim odam, kendi odam olsa ve kendi odamı kendi isteğimle dizayn etsem ve oyuncaklarım, keşke güzel oyuncaklarım olsa (herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Beni üzen bir şey var. Her salı günü okula gittiğimde bütün arkadaşlarımda tablet telefon var, bende hiç bir şey yok (Annesi: Bu Suriye’den kaynaklanıyor orada savaştan önce her şeyleri vardı) (sevimli esprili çocuk A., 12, E., Ankara).

Bir de bilgisayar ders çalışmak için (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Tek istediğim tek hayalim ailemin izniyle çevre edinip biri gitar çalsın biri saz çalsın herkesin bir dalı olsun, birinin sesi güzel olsun müzik grubu kurup kendi kendimize istediğimiz zaman buluşup söyleyelim (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Arkadaşlarımla internete gitmek isterim bilgisayar oyunları oynamak isterim (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Yapabilirliklerin, imkânların ve uygun mekânların, aynı zamanda çocukların yaratıcılık becerisini geliştirdiği düşünülmektedir. Bu nedenle, çocukların yapabilirliklerini ve imkânlarını destekleyen kaynaklara ilişkin beklentilerinin bulunduğu dikkat çekmektedir.

Görüldüğü üzere, çocukların yaratıcılık ihtiyaçları noktasında ortaya çıkan beklentileri, diğer beklentilere oranla daha azdır. Bu durumun, çocuklara yaratıcılık imkânını sağlayabilecek yapabilirliklerin yeterli düzeylerde sunulmaması ve çocukların daha çok varoluşsal ihtiyaçlar ile meşgul olması ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu noktada, çocukların yaratıcılık becerilerini

geliştirebilmeleri için internet, bilgisayar, tablet, oyuncak gibi yaratıcılığın ortaya çıkmasına olanak sağlayacak araçlara sahip olma beklentileri bulunmaktadır.

5.4.6. Duygulanım Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler

Çocukların yaşadıkları yas, kayıp, geride bırakma gibi travmatik süreçler nedeniyle duygulanım ihtiyaçlarının fazla olduğu dolayısıyla bu noktadaki beklentilerin de fazla olduğu söylenebilir. Bu beklentilerin fazla olması, aynı zamanda çocuğun yaşadığı olumsuz süreçleri atlattığı veya kalıcı izli travmaların devam ettiğini de düşündürmektedir. Bu durum, bir taraftan çocukların duygulanım ihtiyacı kapsamında, psikososyal desteğe ihtiyaç duyduklarını ortaya koyarken, diğer taraftan ise erişilebilen ruh sağlığı hizmetlerinin yeterli düzeyde olmadığını da ortaya koymaktadır.

Eski Hayata ve Geçmiş Yaşam Sistemine Dair Beklentiler: “Ailemle yeniden buluşmak için Suriye’ye geri dönerdim. Suriye’yi eskisi gibi yapardım”

Çocuklar, genel olarak savaş öncesi hayat sistemlerini, bozulan yaşamsal mekânlarını, geride kalan ailelerini, akrabalarını ve arkadaşlarını, ülkelerindeki eski ilişkileri, savaş öncesi huzurlu yaşam ortamını ve eski yaşam standartlarını sıkça yâd etmişlerdir. Çocukların, bu noktalarda eski hayatı arama, eskiye duydukları özlem ve hasretlik duyguları, aynı zamanda duygulanım ihtiyacı kapsamında ortaya çıkan beklentileri de işaret etmektedir.

Suriye’deki arkadaşlarımı özledim. Orada saklambaç oynardık, topla oynardık, birlikte zaman geçirirdik, toplanırdık (akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A., 13, E., Ankara).

Oranın yemeği bambaşka çünkü annem yapıyordu, o bize yetiyordu (sesi değişti) Hiçbir şey koymasın. Annem en azından ne yediğimi, ne yemediğimi, hepsini biliyordu. Mesela özel baharatlar vardı, ben istemezdim, koymazdı, benim için. Onun yemeklerini çok özliyorum. Keşke çıkıp buraya gelseler. Geçen gelmeye çalıştılar, annem 1,5 saat yol yürümüş. Ondan sonrasını yürüyemediğim için geri dönmek zorunda kalmışlar. Suriye’ye gitmeyi düşünüyorum çok özledim (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Ailemle yeniden buluşmak için Suriye’ye geri dönerdim. Suriye’yi eskisi gibi yapardım (gazeteci olmak isteyen çocuk H., 16, K., Hatay).

Eskiden olduğu gibi haftalık babam, annem, amcam, dayım bütün aile toplanıyorlar hep birlikte onu isterim (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Haliç’te yaşamak isterim. Arabistan’da. Çünkü akrabalarımızın hepsi orada (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Akrabaların kimileri Lübnan’a kimileri başka yerlere gitti, dağıldık. Hiç bir haber iletişim yok (iletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E., 13, K., Ankara).

Ben annem ve babamla birlikte 17 kişiyiz. Ama yarısından fazlası Suriye’de (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Şey düşünüyorum; keşke onlar buraya gelseydiler yani (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Elimde bir güç olsa memleketimi eski haline geri getirirdim. Ailemi bir çatıda toplardım (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Elimde bir güç olsa Suriye'yi eski haline döndürürdüm birde bütün Suriyelileri, Suriye'ye götürürdüm (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Çocukların ülkelerindeki eski yaşam çevresine ilişkin akrabalarıyla, aileleriyle ve arkadaşlarıyla birlikte yaşamının yanında eski ilişkilerin tekrardan yaşamlarında yer alması yönünde beklentilerinin yoğun olduğu görülmektedir. Bu durum, diğer taraftan, çocukların yas, kayıp ve geride bırakma süreçleri ile ilgili güç kaynaklarına ve psikososyal destek gereksinimlerine ilişkin beklentilerin olduğuna da işaret etmektedir.

Öte yandan, çocukların ülkelerinde yaşadıkları olumsuz durumlara ilişkin barış, huzur ortamı ve eski yaşam çevresinin yeniden inşa edilmesi gibi beklentilerinin de olduğu göze çarpmaktadır.

Daha sonra onlara sevgiyi öğretirdim. Bir de birbirlerine kin tutmamayı öğretirdim. Savaştan önce kin yoktu ama şimdi var. Ben de önce kin tutuyorum kimsesizleri ve çocukları katleden insanlar için (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Suriyeli çocuklar için yani korkmamaları için mutlu olmaları için ve hastalanmamaları için bir şeyler yapardım. İlan çıkartırdım ya da bir kararname çıkartırdım. Bir de ayrıyeten onlar için hediyeler yaptırırdım ya da onlar için daha güzel şeyler yaptırırdım mutlu olmaları için. En çok, en çok yetimlere, babası annesi olmayanlara yapardım bunu (herkesi oynatıp aileyi iştent kovduran çocuk S., 14, K., Hatay).

Elimde bir güç olsa, fesatlığı ortadan kaldırırdım ve kardeşi kardeşe kırdırtmazdım aksine herkesi dost yapar ve birlikte yaşamlarını sağlardım. Bunun için ilk önce dua ederdim. Dua zaten herkesi fesatlıktan ve kötü şeylerden uzak tutar. İnsanları barıştırırdım. Yani ne gerekiyorsa yapardım tek istediğim savaş olmasın birde birbirlerinin arasının bozuk olmaması. Ne gerekiyorsa yapardım (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Bütün Suriye'yi yeniden inşa etmek isterdim. İlk önce bu savaş ortamını düzeltmek isterdim. Bu savaş ortamını barış yapmak isterdim. Diğer normal evleri binaları yeniden inşa etmek isterdim. İlk önce savaşın bitmesini isterdim ve durumu düzeltmek isterdim. Başka hiçbir şey istemezdim (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Çocukların duygulanım ihtiyacı kapsamındaki beklentilerinin, genel olarak geçmiş hayatlarındaki bozulmamış yaşam sistemlerine ilişkin olduğu ve geçmiş hayatlarını aradıkları gözlemlenmiştir. Çocuklar bedenlen burada sığındıkları ülkede ancak zihnen eski yaşamlarındaki bozulmamış yaşam sistemlerindedir. Eski yaşama özlem hep devam etmektedir. Çocukların şu anki hayatlarından memnun olmamalarının ve geçmişi sık hatırlamalarının, aynı zamanda sağlık hakkı kapsamında sunulması gereken psikososyal desteğin ve tedavinin çocuklara yeterli düzeylerde sunulmamış olması ile de ilişkilidir.

Görüldüğü üzere, çocukların, *duygulanım ihtiyacı kapsamında ortaya çıkan beklentileri*, genel olarak bozulan yaşam sistemlerinin yarattığı ihtiyaçlara ve Suriye'deki eski hayata ilişkindir. Aynı zamanda, çocukların duygulanım gereksinimine dair beklentilerinin, aile veya akrabalar ile bütünlük çerçevesinde yaşama (geniş aile kültürü); ülkelerindeki eski paylaşım ve dayanışma

ilişkilerine tekrardan sahip olma; yitirilen barış ve huzur ortamına kavuşma; Suriye'deki eski bozulan yaşam çevresinin inşa edilmesi; ölen aile üyelerine ve akrabalarına kavuşma isteği gibi noktalarda olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, çocukların, bedenlenmiş/zamanda ancak zihnen geçmişte, bozulmamış/eski yaşam sistemlerinde olduğunu da göstermektedir. Ortaya çıkan bu tablo, aynı zamanda çocukların büyük oranda psikososyal desteğe ve psikiyatrik tedavi süreçlerine ihtiyaç duyduğunu da göstermektedir.

5.4.8. Kimlik Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler

Ülkelerinin Eski Haline Dönmesine, Kendi Ülkelerinde Yaşamaya ve Mültecilerin Desteklenmesine İlişkin Beklentiler

Çocukların Suriye'deki savaş öncesi hayatlarını sık tekrarlamaları, ülkelerinin eski haline dönmesi ile ilgili pek çok temenninin olması, Suriye ile Türkiye'yi karşılaştırmaları ve kendi ülkelerinde yaşamak istemeleri gibi durumlar, aynı zamanda çocukların kendi kültürleri, kimlikleri, gelenek ve göreneklere konularında beklentilerinin olduğunu da düşündürmektedir. Bu noktada, Bölüm 5.2.8.'de de belirtildiği üzere özellikle küçük yaşlarda Türkiye'ye göç eden bazı çocukların ait olma, gelenek, görenek, kültürel özellik gibi noktalarda Türkiye'ye yakın oldukları, bu nedenle Türkiye'ye ilişkin daha fazla kimlik beklentilerinin olduğu söylenebilir.

Bütün Suriye'yi yeniden inşa etmek isterdim. İlk önce bu savaş ortamını düzeltmek isterdim. Bu savaş ortamını barış yapmak isterdim. Diğer normal evleri binaları yeniden inşa etmek isterdim. İlk önce savaşın bitmesini isterdim ve durumu düzeltmek isterdim. Başka hiçbir şey istemezdim (kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M., 17, E., Hatay).

Elimde bir güç olsa Suriye'yi eski haline döndürürdüm birde bütün Suriyelileri, Suriye'ye götürürdüm (güler yüzlü çocuk S., 17, K., Hatay).

Savaş biterse eve dönmeyi düşünüyorum (okumak isteyen çocuk L., 17, K., Hatay).

Allahtan bir şey istemem yeter ki kendi evimize gidelim. Hayalim kendi evimde yaşamak (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Güvenli bir bölge olsun. Yardım falan olsun ama Suriye'den çıkmadan yani orada kalınsın (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Müzikle ilgilenmek isterdim. Şarkı söylemek. Böyle Türk şarkılar var mesela, şimdi aklına tam gelmiyor seviyorum, söylemeyi de seviyorum. Arapça müzikte dinliyorum, seviyorum (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Herkes kendi memleketine dönüp yaşasa. Herkes vatanına dönüp yaşasa ne iyi olur. Buradaki Türkler siz Suriyeliler işte niye buraya geldiniz, niye kendi memleketinizi bırakıp kaçtınız diyorlar (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Haberlerde mesela mültecileri görüyorum ya onları görünce çok mutsuz oluyorum. Yağmur filan yağıyor, kar yağıyor. Orda hiç güvenli bir yer falan değil. İnsanlar kampta filan yaşıyorlar. Devletten şey istiyorum, yani devlet bu mültecilere para verirse, burada bir ev filan tutacaklar, daha güvenli bir yer (bisikletli çocuk A., 14, E., Ankara).

Mesela ailenin durumu çok kötüyse veya evi yoksa barınacak yeri yoksa ilk önce ev yapardım ve ailesine destek ederdim, destek verirdim. Bir cumhurbaşkanı olursam ilk önce Suriyelileri

Suriye'ye geri gönderirdim. Ondan sonra her birine ev ve maaş bağlardım (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Çocukların, Suriyeliler ile ilgili mültecilik haberlerine ve ülkelerinde yaşanan sorunlara karşı hassas ve duyarlı olmaları, öte yandan kimliğin korunması, gelenek, göreneklerin sığımlan ülkeye taşınması noktalarında, çocukların köken ülkeye ve kendi kültürlerine ilişkin hem kimliklerini koruma hem de kimlik geliştirme beklentilerinin olabileceğine de işaret etmektedir.

Harunoğulları (2016)'nın Suriyeli çocuklar ile yaptığı araştırmada da benzer bulgulara rastlanılmış olup örneklem grubunda yer alan Suriyeli çocuk işçilerin % 65'inin en büyük umudunun, ülkelerine ve topraklarına geri dönme, ülkelerindeki savaşın bir an önce sonlandırılması ve güven ortamının sağlanması yönünde gözlenmiştir.

Yaşamak İstenen Ülkeye Dair Beklentiler

Çocukların gelecek hayatlarına ilişkin olarak öncelikle ülkelerine geri dönüş üzerine beklentilerinin olduğu ifade edilmiştir. Bu beklentileri gerçekleşmediği takdirde ise diğer ülkelerde yaşamaktansa Türkiye'de yaşamaya ilişkin beklentilerinin olduğu dikkat çekmektedir. Bölüm 5.2.1. ve 5.2.7.'de de belirtildiği üzere, bu durumun, Türkiye ile benzer gelenek ve dini özelliklere sahip olunması yanında devletin Suriyelileri sahiplenici politikaları ve söylemleri ile de ilgili olduğu düşünülmektedir. Çocukların başka ülkeye gitme üzerine ise farklılık gösterebilen gelecek beklentilerinin olduğu söylenebilir. Bu noktalarda ortaya çıkan ifadeler, bizlere aynı zamanda çocukların aidiyet durumları ve nasıl bir kimlik beklentisi içerisinde oldukları hakkında ipuçları da vermektedir.

Eğer durumlar düzelse Suriye ye dönmek isterim. Türkiye'yi seviyorum güzel ama insanın evi ve vatani gibisi yoktur (tamirci çocuk M., 14, E., Ankara).

Suriye'ye gitmek istiyorum. Böyle çok şey düşünmüyorum. İşimin olması ve memleketime geri dönmek. Ailemi bir çatıda toplardım (büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M., 16, E., Ankara).

Suriye'ye geri dönerim durum düzelse. Şu anda öyle bir şey asla olmaz çünkü daha 4-5 yıl var hatta ne zaman düzeleceği belli değil çünkü savaş duracak gibi değil (felç geçiren çocuk A., 17, E., Hatay).

Başka bir dil öğrenip aslında başka bir yere gitmek istiyorum ama şimdilik önceliğim Suriye'ye geri dönmek (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Çocukların büyük bir kısmının isteklerinin Suriye'ye geri dönmek ve orada bir hayat kurmak olduğu göze çarpmaktadır. Bulguları benzerlik gösteren başka bir araştırmada, bazı Suriyeli çocukların, Türkiye'de geleceğe dair bir umutlarının bulunmadığı bütün umutlarının ülkeleri üzerine kurulu olduğu ifade edilmişken bazı çocukların ise ülkelerindeki savaşın bitmesine dair umutlarının kalmaması nedeniyle eğitimlerini Türkiye'de sürdürüp Türkiye' de meslek sahibi olmak istedikleri belirtilmiştir (Harunoğulları, 2016).

Araştırma bulgularının farklılık gösterdiği Erdem (2017)'in yaptığı bir diğer araştırmaya göre ise öğrencilerin %86' sı geleceğini Türkiye'de kurmayı isterken %12,2' si kurmak istememektedir. Ancak bu durumdan farklı olarak çocuklarla yapılan görüşmelerde, Türkiye'de gelecek kurma noktasındaki durumun bu kadar yüksek düzeyde gözlemlenmediği, aksine ülkeye dönme beklentilerinin daha fazla dile getirildiği söylenebilir.

Bu durum, zorunlu ve gönülsüz yer değiştirmenin çocuk üzerinde yarattığı yarım kalma duygusunu, memleket hasretini ve çocukların yaşam sistemleri bozulmadan önceki hayatlarına duydukları özlemi de gözler önüne sermektedir.

Yani Suriye'ye dönme gibi bir lüksümüz yok artık. Dönmeyeceğiz de. Onun için hayatımı burada kurmaya çalışacam. Burası bizim kurallarımıza, adetlerimize yakın olduğu için ve bir İslam devleti olduğu için burayı tercih ederdim (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13, K., Ankara).

Avrupa'ya filan hiç gitmek istemiyorum orada mesela ezan falan dinlemiyorsun, Türkiye'de ki gibi. Türkiye tam Suriye gibi her şey var. Senin dinin, kültürün falan serbest yapabilirsin, hiç kimse sana karışmıyor. Bu yüzden Avrupa'ya gitmeyi hiç düşünmüyorum (işe üç saat yürüyen çocuk K., 17, E., Ankara).

Burada en büyük hayalim şu an Türkiye'de yaşamak Türkiye'yi çok sevdim beğeniyorum. Burada kalıp yaşamak abimle birlikte güzel bir evde. Bir de ayrıyeten Türkçe okuyup yazmak (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Şey düşünüyorum; burada kalmak istiyorum. Bir de evlenecem burada yani. Bir aile falan kuracam (kazada ayağı kırılan engelli çocuk M., 18, E., Ankara).

Çocukların bir kısmının ise Türkiye'de yaşamını sürdürmeye ilişkin isteklerinin olduğu söylenebilir. Bu durum, çocukların ülkelerine dönme umutlarının azalması ve ülkelerindeki ortamı yaşanamaz olarak kabul etmeleri ile ilgili olabileceği gibi Bölüm 5.2.8.'de belirtilen çocukların göç esnasındaki sosyalizasyon süreçleri (yaşları) ile de ilgilidir. Aynı zamanda, diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında, çocukların yaşamak istedikleri ülkeleri tercih etme nedenleri arasında, sığınılan ülke ile göç eden ülke vatandaşlarının, dini özelliklerinin benzer olması da önemi bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demiröz ve arkadaşlarının (2016) yaptığı çalışmada da, Suriye'ye dönmenin ana alternatifi olarak algılanan seçeneğin Türkiye olduğu, görüşülen Suriyeli çocukların ve ailelerinin ise (en azı Avrupa ülkeleri olmak üzere) pek azının başka ülkelere göçmek istedikleri belirtilmiştir.

Aynı zamanda çocukların ülkelerine dönme veya başka bir ülkede yaşama isteklerinin, çocukların sığınılan ülkedeki yapabilirlikleri, ihtiyaçlarının karşılanma durumları, uyum ve toplumsal kabul süreçleri ile birlikte geri dönüş için gerekli koşulların uygun olup olmaması ile de ilgili olduğu düşünülmektedir.

Görüldüğü üzere, çocukların *kimlik gereksinimi noktasında ifade edilen beklentileri*, daha çok köken ülke olan Suriye'ye, çocukların eski yaşamlarına ve kültürel özelliklerine ilişkindir. Bu noktada, çocukların, Suriye'nin eski haline dönmesi, Suriyelilerin güvenli ve korunaklı biçimde

ülkelerinde yaşaması gibi beklentilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda, çocukların sıkça yaptıkları Suriye'deki eski yaşam ile Türkiye'deki yaşam arasındaki karşılaştırmalar da, kimlik gereksinimi doğrultusunda ortaya çıkan beklentiler arasındadır. Bu süreçlerde, çocukların, yeniden kendi ülkelerinde güvenli ve sağlıklı ortamlarda yaşamaya ilişkin beklentileri oldukça yoğundur. Orta çıkan bu durum, aynı zamanda çocukların yaşam beklentilerinin daha çok kendi kültürleri, kimlikleri, gelenek ve görenekleri noktalarında olduğunu da işaret etmektedir. Diğer taraftan özellikle sosyalizasyon süreçlerine bağlı olarak küçük yaşlarda Türkiye'ye göç eden bazı çocukların ise ait olma, gelenek, görenek, kültürel özellik gibi noktalarda Türkiye'ye daha yakın oldukları belirlenmiştir. Ayrıca, bazı çocukların Türk vatandaşlığı noktasında beklentileri bulunmaktadır. Bu süreçlerde, Türkiye ile din konusundaki benzerliğin, ülke seçiminde önemli bir etken olduğu; bu nedenle çocukların bir kısmının gelecekteki beklentilerinin Türkiye'de yaşamak olduğu, bir kısmının ise gerekli koşullar sağlandığı takdirde Suriye'ye dönmek olduğu belirlenmiştir.

5.4.7. Katılım Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler

Gereksinimlerin Karşılanması ve Yaşanan Zorluklar Karşısında Kendi Hayatı Üzerinde Söz Sahibi Olma Beklentisi: “Biz Türkçe öğrenmek istiyoruz. Bize biyoloji fizik kimya gösteriyorlar”

Çocukların kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olabilme ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yön verebilme gibi noktalarda karar süreçlerine yeterli düzeyde katılmadıkları söylenebilir. Bu noktada, çocukların hayatları ile ilgili alınacak kararlarda, karar süreçlerine katılım beklentilerinin olduğu düşünülmektedir.

Orda önceden sadece okuyorduk çalışmıyorduk savaştan sonra ise öyle bir şey olmadı ama buradaysa hep iş (kuaför çocuk M., 17, K., Hatay).

Sadece zoruma gidiyor. Orada olsaydım ben çalışmazdım sadece okuluma bakardım (hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ., 16, K., Hatay).

Çocukların istemedikleri halde çalışmak zorunda olmaları, kendi kaderleri ve yaşantıları üzerinde özgür olarak karar alamadıklarını da göstermektedir. Bu noktada, yoksulluk sürecinin ve ekonomik yetersizliğin çocukların karar verme süreçlerini olumsuz etkilediği söylenebilir. Aynı zamanda, çocukların kendi hayatları üzerinde söz sahibi olmasını engelleyen mekanizmaların ortadan kaldırılmasına yönelik destek beklentilerinin olduğu görülmektedir. Benzer durumun, çocuğun yapmak isteyip de yapamadığı diğer engelleyici mekanizmalar için de geçerli olduğu söylenebilir.

Arkadaşlarımla internete gitmek isterim bilgisayar oyunları oynamak isterim (ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M., 12, E., Hatay).

Hiçbir şey yapmıyoruz, zamanımız oluyor ama hep gün boyunca evdeyiz (savaşı evin içinde yaşayan abla çocuk N., 14, K., Ankara).

Boş zamanlarda ailemi hatırlarım ayriyeten televizyonumuz yok, çalışmıyor şu an diyor. Zaman geçireceğim hiçbir şey olmadığı için hep zoruma gidiyor (bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R., 13, K., Ankara).

Sunulan bazı hizmetlerde, çocukların fikrinin alınmadığı, kendileriyle ilgili politika ve hizmet süreçlerine katılımlarının sağlanamadığı ifade edilmiştir.

Önce Türkçe öğrenmek istiyorum. Zaten matematiği biliyorum bir sıkıntı yaşamıyorum ama diğer derslerin hiçbirisini anlamıyorum. Bütün sınıf öyle. Öğretmenlere söyledik, Milli Eğitim'in müfredatı öyle mecburum anlatmak zorundayım diyorlar (uçak ile gelen çocuk A., 16, E., Hatay).

Çocukların karar süreçlerine katılma beklentilerinin olduğu söylenebilir. Bu durum, aynı zamanda hizmetlerin doğru, etkin ve yerinde sunulabilmesi için de önemlidir. Bölüm 5.2.7.'de belirtildiği üzere, çocukların kendileri ile ilgili tüm durumlarda karar süreçlerine dâhil edilmeleri ve bu süreçlerde söz sahibi olabilmeleri, katılım gereksinimlerinin karşılanması yanında katılım hakkına erişimi sağlama özelliğine de sahiptir.

Görüldüğü üzere, çocukların *katılım ihtiyacı noktasında ortaya çıkan beklentileri*, daha çok eğitim sistemi, sağlık sistemi gibi kendi hayatlarına ilişkin verilen hizmetler ile ilgilidir. Bu noktada, politika oluşturma ve hizmet sunumu süreçlerinde, çocukların ihtiyaçlarının ve fikirlerinin dikkate alınmasına ilişkin beklentilerinin olduğu görülmektedir. Çocukların kendi yaşamları ve gelecekleri üzerinde söz sahibi olabilmelerini engelleyen yoksulluk sorununun, çocuk işçiliğinin, eğitim sorunlarının, eşitsiz muamele yaratan durumların ve toplumsal kabule ilişkin zorlukların çözüme ulaştırılması noktalarında, çocukların katılıma ilişkin beklentileri bulunmaktadır.

5.4.9. Özgürlük Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler

Eşit Muamele Görmeye İlişkin Beklentiler: *“Bize yardım edilmemesi ve hep bizi aşağılamaları ömür boyu hep aklımda kalacak ve kalbimin bir köşesinde hep sızlayacak”*

Çocukların yolda, mahallede, okulda veya toplum içerisinde özgür hareket edebilme, değer ve eşit muamele görme konularında beklentilerinin olduğu ancak bu noktalarda ayrımcılık, dışlanma, ön yargı, şiddet gibi yıkıcı durumlara maruz kaldıkları ifade edilmiştir.

Bazen sokakta oynuyorum. Sokak bazen güvenli olmuyor. Zoruma gidiyor. Hangi Suriyeli'ye vurursa vursun hepsi kardeşim gibi olduğu için zoruma gidiyor (anne ekliyor: geçenlerde çingeneler yeğenlerimi dövdü) (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12, E., Ankara).

Türkmenleri daha çok seviyorsunuz (sevimli esprili çocuk A., 12. E., Ankara).

Her şey çok güzel bu çingeneler olmasa (gülerek). İşte karşıdalar (pencereden parmakla evi göstererek). 30 kişileri bir ara benim üstüme koştular ben de korkarak eve geçtim. Eve taş atmaya başladılar. Kim Arapça konuşuyorsa onu dövüyorlar. Türklere bağırıyorlar. Çünkü Türklere bağırduklarında bütün Türkler toplanıp onları dövüyorlar ama Suriyelileri maalesef eziliyorlar dövüyorlar. Annemi de bir ara taşladılar (sevimli esprili çocuk A., 12. E., Ankara).

Bu çingeneler bizi dövüyor ve ayrıyeten bize yardım edilmemesi ve hep bizi aşağılamaları ömür boyu hep aklımda kalacak ve kalbimin bir köşesinde hep sızlayacak (üzülerek) (sevimli esprili çocuk A., 12. E., Ankara).

Bazı Türkler var mesela sınıfta bazı arkadaşları seviyor, bazılarını sevmiyor. Ben de zaten herkesle muhatap olmuyorum çok az insanla konuşuyorum (sevilmediklerini düşünen çocuk M., 13. K., Ankara).

Yolda yürürken ya da bisikletle, bir Türk grubu gördüğümde, çok korkuyorum. Belki dövecek ya da bisikleti alacak diye. Hemen devrediyorum, yolumu değiştiriyorum. Korkmak istemiyorum, güvenlik istiyorum. Çünkü yola çıkarken korku filan hissetmek istemiyorum. Küçük kardeşim 11 yaşında, hiç bir şey yapmamış, sadece yolda giderken onu almış dövmüşler, bırakmışlar (bisikletli çocuk A., 14. E., Ankara).

Hayatı severdim, kimseye de zulüm yapmazdım, kimseye de haksızlık yapmazdım (gülüm yüzü çocuk S., 17. K., Hatay).

Gücüm olsa milletime her şeyi yapardım. Mesela en azından haklarını verirdim (yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H., 12. E., Ankara).

Bu noktada çocukların baskı ve şiddet içerikli durumlar yanında bölüm 5.2’de belirtilen gereksinimlere ve bu gereksinimlere ilişkin tanımlanan haklara erişim süreçlerinde, pek çok olumsuz durum ile karşı karşıya kalmış olmaları da özgürlük beklentilerinin olduğunu akla getirmektedir. Bölüm 5.2.9.’dan hatırlanacağı üzere, özgürlük gereksiniminin tüm gereksinimler ile yakın ilişkisinden hareketle, ortaya çıkan tüm karşılanamayan gereksinimler aynı zamanda çocukların özgürlük gereksinimine ve BM ÇHS’ye ilişkin beklentilerini de ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere, çocukların özgürlük gereksinimine ilişkin beklentileri, genel olarak çocukların hayatlarındaki özgürlük alanlarını kısıtlayıcı ve baskı yaratıcı durumların ortadan kalkmasına yöneliktir. Bu noktada, özgürlüğü kısıtlayan ve baskıyı artıran durumların, genel olarak yoksulluk, çocuk işçiliği ve aile bütünlüğünün bozulması gibi sorunlar ekseninde yoğunlaşması nedeniyle çocukların özgürlük gereksinimine ilişkin beklentileri özellikle bu sorunların çözümüne yöneliktir. Diğer taraftan, ayrımcılık, dışlanma, şiddet, riskli yaşam çevresi gibi eşitsizlik yaratan durumlara karşı ise sokakta, mahallede, okulda veya toplum içerisinde korkmadan, özgürce hareket edebilme; insani açıdan değer hissetme ve eşit muamele görme gibi insanca yaşamaya dair beklentilerin öne çıktığı görülmektedir.

BÖLÜM VI

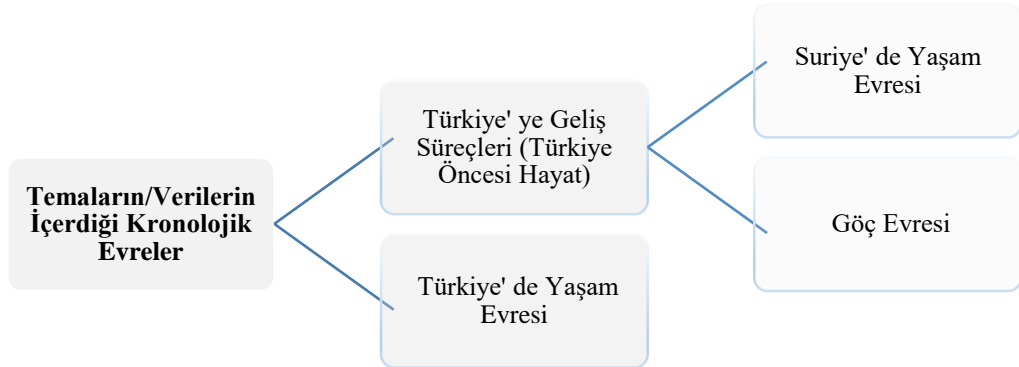
SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, analiz kısmında ortaya çıkan verilere ilişkin sonuçlar ve öneriler yer almaktadır.

6.1. SONUÇLAR

Çocukların anlatımından hareketle ortaya çıkan verilerin Suriye’de Yaşam Evresi (göç öncesi), Göç Evresi ve Türkiye’de Yaşam Evresi (göç sonrası) olmak üzere üç kronolojik evre çerçevesinde yapılandığı görülmektedir. Bu kronolojik evreler sayesinde, göç süreçlerindeki Suriyeli çocukların Suriye’deki savaş öncesi hayatlarından başlayarak Türkiye’deki yaşamlarına kadar uzanan yaşam döngüsünün bütüncül ve doğal bir akış içerisinde nasıl değişime uğradığı da gözler önüne serilmektedir.

Şekil 9. Çocukların Anlatımından Ortaya Çıkan Kronolojik Evreler

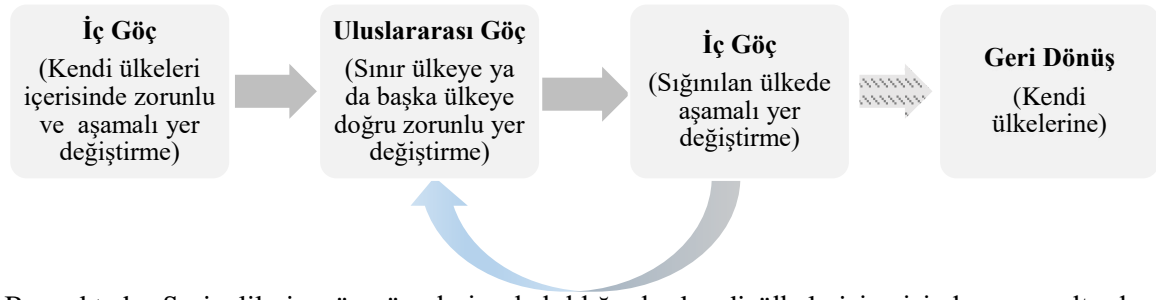

Farklı kronolojik evrelerde ortaya çıkan gereksinimlerin ve karşılaşılan zorlukların farklılık gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu bilgi, hem göç evresinde, hem de sığınılacak ülkede, sığınmacı ve mülteci çocuklara ilişkin oluşturulacak politika, program, uygulama ve hizmet süreçlerinin etkinliği ve verimliliği açısından önemlidir. Kronolojik evrelerin barındırdığı farklı karakteristik özellikler, göç ve çocuk refahı çalışmalarına ilişkin yürütülecek planlı müdahale süreçlerinde özellikle ihtiyaç, kaynak ve risk analizinin doğru yapılandırılması ve planlı müdahale basamaklarının daha gerçekçi yürütülmesi açısından da önemli görülmektedir. Ortaya çıkan bu durum, sosyal hizmet içerisinde sıkça vurgulanan bütüncüllük kavramının aynı zamanda zamansal boyutunu da işaret etmektedir. Bu sebeple, sosyal hizmet kapsamında yapılması planlanan göç çalışmalarında, göç süreçlerinin; göç öncesi, göç eylemi ve göç sonrası dönemi

kapsayıcı biçimlerde ele alınması, etkin ve verimli planlı müdahale süreçleri açısından son derece önemlidir.

Bir diğer önemli nokta ise kronolojik evreler içerisinde yer alan *Göç Evresinin* karakteristik özelliği üzerinedir. Bu çalışma için göç evresi, çocukların ülkelerindeki yerinden edilme, savaş altındaki iç göç ve sınır ülkeye uluslararası göç durumlarını ele almaktadır. Ancak bu çalışmada göç evresinin sınırları bu biçimde çizilmiş olsa da, göç sürecinin sığınmacı ve mülteci toplumlarda, sürekli devam edebilen güncel ve dinamik bir durum olduğu unutulmamalıdır. Suriye açısından bazen savaş ortamlarında, bazen ise savaş olmayan ortamlarda gerçekleşebilen göç eyleminin, gerek Suriye içerisinde gerekse de ulaşılan ülke içerisinde aşamalı ve uzun bir süreye yayılabildiği hatta her kronolojik evre içerisinde gerçekleşebildiği görülmektedir.

Şekil 10. Yerinden Edilme Süreçleri

Bu noktada, Suriyelilerin göç süreçlerine bakıldığında, kendi ülkeleri içerisinde savaş altında gerçekleşen bir iç göç sürecine ve sınır ülkeye geçiş için uluslararası bir göç sürecine rastlanmaktadır. Sınır ülkeye ulaştıktan sonra ise sığınılan ülke içerisinde iç göç süreçleri devam edebilmektedir. Bu süreçlerde, bir taraftan savaştan (afet durumundan) kaçıp sınır ülkeye ulaşabilme amacıyla kendi ülkeleri içerisinde gerçekleşen, diğer taraftan ise sığınılan ülke içerisinde görülebilen aşamalı bir göç sürecinin karşımıza çıktığı dikkat çekmektedir. Hatta çocukların beklentilerinden ve gelecek planlarından anlaşılacağı üzere, koşullar oluştuğu takdirde ülkelerine geri dönüş ihtimali veya farklı bir ülkeye göç ihtimalinden de bahsedilmektedir. Dolayısıyla savaşın neden olduğu gönüllü olmayan zorunlu göç sürecindeki göç eyleminin, yerinden ve yurdundan edilme ile başladığı, ancak ne zaman biteceği belli değildir. Belli dönemlerde ivme kazanan ve neredeyse sürekli devam eden bu göç eyleminin, geri dönüş süreci ile sonlanıp sonlanmayacağı ise Suriye'deki dinamiklere ve diğer devletlerin politikalarına da bağlı görünmektedir. Bu süreç, çocuklar açısından ise yaşanan ortama aidiyet oluşturamama, yerleşik yaşayamama, kimlik oluşturmada ve uyum süreçlerinde sorunlar ile karşılaşma, gelecek planı yapamama, karar verememe, iç huzur ve kendini güvende hissetme duygusunun zedelenmesi gibi tüm yaşama yayılma özelliği bulunan olumsuzluklar barındırabilmektedir. Sürüncemede kalan hayat sistemleri ve maruz kalınan zorluklar, aynı zamanda çocukların

kendilerini akranlarıyla kıyaslamalarına, mutsuz hissetmelerine, isteklerini sadece hayallerinde yaşamalarına ve bunlara bağlı olarak gerçeklik algılarının bozulmasına da neden olabilmektedir. Diğer taraftan bu süreçteki belirsizlikler ve dinamik göç eylemi, göç alan ülkelerin ve bu sürece katılan insanların; sığınmacı ve mülteci gruplara ilişkin politika oluşturma, planlama ve hizmet süreçlerini de zorlaştırmaktadır.

Bu süreçte dikkat çeken bir diğer nokta ise çocukların hak kavramını, karşılaşılan zorluklar ve karşılanamayan gereksinimler üzerinden ifade etmiş olmalarıdır. Bununla birlikte, çocukların çoğunun, karşılanamayan gereksinimleri, yaşanan zorlukları ve hak kayıplarını, hak perspektifi ile ifade etme yerine daha çok dini, geleneksel ve kültürel özellikler çerçevesinde kaderci bir anlayışla kabullendikleri dikkat çekmektedir. Bu geleneksel bakış, bir taraftan göç süreçlerindeki Suriyeli çocuklar açısından zorlu ve yıpratıcı travmatik durumların kabullenilmesi ve bu durumlara daha çabuk uyum sağlanması için doğal bir baş etme mekanizması oluşturmuşken, diğer taraftan ise hak temelli bir talebin, farkındalığın ve eleştirel bilincin oluşmasına engel olmuştur. Buna bağlı olarak, destek sistemleri açısından da geleneksel destek sistemlerinin yaygın olduğu dikkat çekmektedir. Bu noktada, ihtiyaç duyulan gereksinimlerin ve destek sistemlerinin hak temelli bir bakış ile talep edilmemesi ve görünür kılınmamasının resmi ve profesyonel destek sistemlerinin yapılması üzerinde de etkili olduğu düşünülmektedir.

Diğer taraftan, çocukların gereksinimlerinin ve karşılaşılan zorlukların ortaya koyulması sürecinde, Bölüm 2.1.2.'de yer alan Max-Neef'in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi, hem sosyal adaleti ve insan haklarını temel alması, hem de kapsayıcı ve işlevsel bir mekanizma sunması sebebiyle son derece faydalı olmuştur. Bu süreçte, zaman zaman Alderfer'in ve Maslow'un ihtiyaç modellerinden de faydalanılmıştır. Özellikle Maslow'un temel gereksinimleri incelemesi ve bu temel gereksinimlerin diğer gereksinimler üzerinde önemli ölçüde etkili olduğunu ifade etmesi; Alderfer'in ise bireyde birden fazla düzeyde ihtiyacın aynı anda aktif olabileceğini ve hayatın bazı dönemlerinde bazı ihtiyaçların diğerlerine oranla daha fazla önem kazanabileceğini ortaya koyması; hem araştırma sonuçlarını, hem de araştırmada ortaya çıkan kronolojik evreleri desteklemektedir. Bu noktada, Bölüm 2.1.2'de yer verilen gereksinim modellerinin, aynı zamanda bu çalışma ile uyduğu da görülmektedir.

Bu noktada, çocukların gereksinim algılarına ve yaşamlarına bakıldığında ise savaş ve göç evresinde neredeyse her şeyin güvenlik, hayatta kalma ve can güvenliğini sağlayacak bir yere gidebilme üzerine olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye'de ise daha çok temel gereksinimlerin karşılanması üzerine bir gereksinim algısının olduğu görülmektedir. Diğer taraftan ise bu süreçlerde en temel (varoluşsal/yaşamsal) gereksinimlerin, üst basamaktaki (yaratıcılık, katılım

vb.) diğer gereksinimleri gölgelediği gözlenmiştir. Hatta bu noktada, temel gereksinimlere duyulan ihtiyaçlar, hak kavramına ilişkin bir bakış geliştirmeyi de engellemiştir. Ortaya çıkan bu durum, çocukların göç süreçlerindeki gereksinimlerinin yaşamı sürdürebilme ve koruma gereksinimi çerçevesinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Öte yandan, bu iki temel gereksinimin diğer gereksinimlerin karşılanabilmesi için hem temel basamak oluşturduğu (iş birliğine dayalı bir mekanizma sunduğu), hem de diğer ihtiyaçların karşılaşmasını gölgede bıraktığı (yıkıcı ve engelleyici mekanizma yarattığı) gözlemlenmiştir.

Aynı zamanda, savaş ve zorunlu göç süreçlerinin travmatik durumlarına maruz kalmış çocukların, geleneksel baş etme ve destek sistemlerinin ötesinde, önemli ölçüde profesyonel psikososyal müdahale hizmetlerine ve destek hizmetlerine ihtiyaç duydukları görülmektedir. Bu noktada, sığınılan ülkede, nitelikli boş zamanın sağlanması, yapabilirliklerin artırılması ve yeni ülkedeki yaşamı kolaylaştırıcı destek mekanizmalarının sunulmasının, çocuğun ruhsal tedavi ve iyileşme süreçlerini önemli ölçüde olumlu etkilediği gözlenmiştir. Bu noktada, çocuk ruh sağlığı açısından bazı noktalarda ihtiyaç duyulan destekleyici gereksinimlerin aksine sığınılan ülkede karşılaşılan yoksulluk, çocuk işçiliği, şiddet, ayrımcılık, dışlanma vb. zorlukların, çocukların iyileşme sürecini zorlaştırdığı hatta karşılaşılan zorlukların çocuk ruh sağlığını olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Bu süreçte, aynı zamanda çocukların maruz kaldıkları zorlukların, bir taraftan çocukları erken yaşta olgunlaştırdığı ve yetişkin duygularına büründürdüğü; diğer taraftan ise yaşanmayı bekleyen çocukluk duygularının derinlerde korunduğu ve sabırsızlıkla yaşanmayı beklediği görülmektedir. Göç süreçlerinde, çocuk refahı açısından karşılaşılan bu olumsuzluklar, çocukların hayatlarında modern çocukluk paradigmasından öte, geleneksel çocukluk algısının hâkim olduğuna da işaret etmektedir.

Diğer taraftan bu araştırmanın sonuçları, kaynak ve zaman faktörleri nedeniyle (merkez il konumunda olan) Ankara ve (sınır il konumunda olan) Hatay illerinin belirli bölgelerinde yaşayan Suriyeli çocukları yansıtmaktadır. Diğer illerde yaşayan çocukların gereksinimlerinin, karşılaştıkları zorlukların, haklara erişimlerin ve beklentilerinin farklılık gösterebilme ihtimali unutulmamalıdır. Bu noktada, sonuçlar, Ankara ve Hatay illeri açısından ele alındığında, çocukların Hatay ilinde daha az zorluğa, daha fazla özgürlüğe sahip oldukları ve halk ile daha homojen biçimde yaşadıkları dikkat çekmiştir. Bu durum, aynı zamanda Hatay ilinde yaşayan kız çocukları için kendilerini daha güvende hissetmelerine, ev dışına daha fazla çıkabilmelerine ve buna paralel olarak kız çocukları arasındaki çocuk işçiliğinin Ankara'ya oranla daha fazla görülmesine sebebiyet vermiştir. Şehir dokusunun ve kültürünün, çocuklar üzerinde yattığı farklı yaşam deneyimlerinin, Hatay'ın kültürel ve coğrafi olarak Suriye'ye yakın olması, Arapça

konusabilen insanların burada daha fazla olması, Hatay’da daha fazla Suriyeli nüfusunun bulunması ve Hatay’ın daha küçük bir şehir olması gibi özellikler ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu noktada göç edilen ortamın, (dil, din, kültür, coğrafya ve iklim özellikleri vb. durumlar açısından) göç eden bireylerin özellikleri ve köken ülkeleri ile benzerlikler taşıması; yerleşilen bölgenin göç eden bireylerin akrabalarını veya hemşehrilerini barındırması, aynı zamanda sığınmacı toplumun uyum gereksinimini ve sürecini destekleyen değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüldüğü üzere, sığınılan bölgedeki din, dil, kültür, gelenek ve coğrafi benzerlik gibi özellikler, toplumsal kabul ve karşılıklı uyum süreçlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Suriyeli çocuklar için uyum sürecini destekleyici kültürel, coğrafi ve dil vb. özellikleri barındıran Hatay ilinin, diğer taraftan ise Suriyeli çocukların Türkçe öğrenmelerini ve ulusal bazlı kurallara yakınlığını belli oranda zorlaştırdığı gözlemlenmiştir. Bu noktada, Suriyeli çocukların Hatay ilinde kendi dillerini ve kendi kültürel özelliklerini daha yoğun yaşamaları, çocukların uyum sürecini kolaylaştırmış ancak sığınılan ülkenin diline ve kurallarına uyum durumunu ise zorlaştırmıştır. Bu durum, ilk bakışta Hatay ilinde yaşayan Suriyeli çocukların uyum süreçleri açısından olumlu gibi görünse de, sığınılan ülkenin dilinin ve kurallarının yeterli düzeyde benimsenmemesi nedeniyle Suriyeli çocukların Türkiye’deki gelecek hayatlarında fırsat eşitsizliği, nitelikli istihdam alanına katılım güçlüğü, hizmetlere erişim zorluğu ve sığınılan ülkeye uyum zorluğu gibi riskleri de akla getirmektedir. Suriyeli çocukların Ankara ve Hatay illerine ilişkin öne çıkan yaşam farklılıkları genel hatları ile Şekil 11’de yer almaktadır.

Şekil 11. Suriyeli Çocuklar Açısından Hatay ve Ankara İllerinin Karşılaştırılması

	ANKARA’DA	HATAY’DA
Aidiyet Hissetme		X
Kendini Güvende Hissetme		X
Kendini Özgür Hissetme		X
Olumsuz Duygulanım Hissiyatı	X	
Aile Bütünlüğü		X
Ayrımcılık ve Dışlanma Hissi	X	
Toplumsal Cinsiyetin Görünürlüğü	X	
Kız Çocuklarının Ev Dışında Geçirdikleri Zaman		X
Kız Çocukları Arasında Çocuk İşçiliğinin Görülme Sıklığı		X
Yerel Halk ile Karşılıklı Uyum		X
Kente Uyum		X
Ülkeye Uyum (Türkçe kullanımı ve ülke kurallarına uyma vb.)	X	
Kentteki Hareketlilik ve Kente Yayılım		X
Gettolaşma	X	
Beklentiler	X	

X: İl karşılaştırmasında daha fazla görülen özelliği temsil etmektedir

Ayrıca, çocukların karşılaştıkları zorluklar üzerinde cinsiyet faktörünün de önemli ölçüde etkili olduğu; kız çocuklarının, erkek çocuklara oranla daha fazla hak ihlallerine, zorluklara ve risklere maruz kaldıkları dikkat çekmektedir. Ortaya çıkan bu durumun ise geleneksel, kültürel ve toplumsal cinsiyet rolleri ile doğrudan ilişkili olduğu; hatta bu özelliklerin sığınan ülkedeki yoksulluk ve farklılık kavramları ile iç içe geçtiğinde daha belirgin haller aldığı gözlemlenmiştir. Araştırma sürecindeki bir diğer önemli noktanın ise kent marjinalizasyonu ve ileri marjinalizasyon kavramlarından hareketle Romanların, Suriyeliler üzerinde; Roman çocukların ise Suriyeli akranları üzerinde kurdukları ezen-ezilen, baskı-tahakküm ve marjinalleşme ilişkisidir. Bu durum, yoksulluk, ayrımcılık ve dışlanma ilişkisinin sadece üst sınıf, orta sınıf ve alt sınıflar arasında olmadığını; hatta bu araştırma için daha çok aynı sınıf içerisinde gerçekleştiğini göstermektedir. Ötekileştirilenin, ötekileştirmesinin; ezilenin, ezmesinin daha yıkıcı olabileceğini de ortaya koymaktadır. Bu durum, aynı zamanda, yoksulluğun insanları benzer yaşam alanlarına ittiğini ve onları benzer yaşam alanlarında kesiştirdiğini de göstermektedir. Bu noktada, sosyoekonomik açıdan alt sınıfa mensup yerleşik bir grubun (Roman çocukların), sosyoekonomik açıdan daha zayıf ve daha yeni olan bir grup (Suriyeli çocuklar) üzerinde tahakküm kurduğu ve şiddet eğiliminde olduğu dikkat çekici bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocukların beklentilerinin ise daha çok karşılanamayan temel gereksinimler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla, bu durum haklara erişim süreçlerinde yaşanan zorlukların bir yansıması yanında varoluşsal gereksinimlerden, gelişimsel gereksinimlere geçilememesinin de bir sonucudur.

Öte yandan çocukların gereksinimleri karşılanıyor ve her ihtiyaca karşılık gelen bir hizmet biçimsel olarak var gibi görünse de, çocukların karşılanamayan gereksinimlerine, beklentilerine ve destek sistemlerine bakıldığında, modern çocukluk paradigması ve BM ÇHS doğrultusunda yeterli ölçüde karşılanamadığı görülmektedir. Bu nedenle, Max-Neef'in tanımladığı neredeyse her ihtiyacın görünürde veya teoride iş birliğine dayalı bir mekanizma sunduğu algısı oluşsa da, uygulamada durumun pek de böyle olmadığı; hatta her gereksinimin göç süreçlerindeki çocuklar için Max-Neef'den hareketle belli düzeyde sahte mekanizma yarattığı gözlemlenmiştir.

Suriyeli çocuklara yönelik politika oluşturma ve uygulama süreçlerine bakıldığında, ihtiyaçların karşılanması, hizmetlerin sunumu ve haklara erişim ile ilgili pek çok çalışma yapılmakta ve çokça emek verilmektedir ancak bazı noktalarda zorlukların ve belirsizliklerin yaşandığı görülmektedir. Bu nedenle, Bölüm 2.3.'te yer verilen sosyal hizmet müdahalesinden ve BM ÇHS' den hareketle sığınmacı ve mülteci çocuklar ile üyesi oldukları toplumlara yönelik izlenen politika oluşturma

ve uygulama süreçlerinin daha pratik, esnek, hızlı, prosedürü az ve (dil, din, mezhep, etnisite, kültür, cinsiyet, sağlık, sosyoekonomik durum, vb. noktalarda) farklılıklara duyarlı hizmet mekanizmalarını kapsayıcı biçimlerde üretilmesi ve sunulması önemli görülmektedir.

Zorunlu göç sürecinin, aynı zamanda yerinden edilme, kriz, savaş, terör, ölüm, yas, kayıp, travma, şiddet, istismar, yoksulluk, ayrımcılık, dışlanma, yeni ülkeye uyum zorlukları vb. çok sayıda durumu barındırması nedeniyle, yürütülecek çalışmaların disiplinler arası ekipler ile gerçekleştirilmesi ve sosyal hizmet müdahalesinin eklettik bir yapıya sahip olmasının, verimlilik ve işlevsellik açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Suriye'deki savaş ve göç süreçlerinde, çocukların, çocuk refahı açısından bu denli çok risk sarmalına maruz kalmış olmaları, ulusal ve uluslararası çocuk koruma sistemleri açısından da belirgin ve yapısal eksikliklerin olduğuna işaret etmektedir. Bu durum, Suriye'deki savaş süreçlerinde, birincil görev sahibi olan devletin ve uluslararası mekanizmaların çocukları koruyamadığını hatta BM ÇHS'de yer alan hakların zaman zaman neredeyse tamamının ihlal edildiğini de gözler önüne sermektedir. Savaş sürecinin, çocukluğu adeta kuşatırcasına cereyan etmesi ve bu olumsuzlukların, tüm dünyanın gözleri önünde gerçekleşmiş olması ise ulusal ve uluslararası çocuk koruma mekanizmaları ile BM ÇHS'nin işlevselliğini yeniden sorgulama ihtiyacını da doğurmaktadır. Aynı zamanda, sığınılan ülkelerde de, çocukların gereksinimleri ve haklara erişim süreçleri ile ilgili bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. Çocukların, gerek Suriye'deki savaş sürecinde ve zorunlu göç evresinde, gerekse de sığınılan ülkedeki yaşadıkları çok sayıda zorluk aynı zamanda çocukluk literatürü ile çocuk hakları hareketi üzerinde önemli etkisi olan modern çocukluk paradigması hakkında da önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Zorunlu göç süreçlerinin çocuklar üzerindeki etkileri görüldüğü üzere modern çocukluk paradigmasında ve çocuk haklarında belirtildiği gibi çocuk merkezli olmaktan ve çocuğun yüksek yararını odağa almaktan uzaktır. Hatta bu süreçlerde çocukların özneleşemediği ve seslerinin yeterli düzeylerde duyulamadığı dikkat çekicidir. Çocukluk dönemi çalışmaları, modern çocukluk paradigması ve çocuk hakları gibi çocukların korunmasına ve çocuk refahının geliştirilmesine yönelik çok sayıda çalışmaya rağmen, göç süreçlerindeki çocukların yaşadıkları zorluklar, öte yandan hak temelli ve çocuk merkezli çalışmaların daha işlevsel hale getirilmesini de işaret etmektedir. Bu noktada yapılacak çalışmaların ise tüm çocukları içermesi, çocukların katılım sürecini kapsamaması ve vaka temelli çalışmalara daha fazla yoğunluk verilmesi, yaşanan farklı çocukluk deneyimleri açısından son derece önemlidir. Bu süreç ise kuşkusuz çocuklar adına kararlar alarak ve politikalar üreterek değil, onları tüm süreçlere dâhil ederek mümkün görülmektedir. Bu noktada, sosyal adaletin, insan haklarının, çocuk haklarının ve çocuk refahının sağlanmasını ve geliştirilmesini amaç edinmiş sosyal hizmet mesleğinin ve disiplininin, çocuk

refahı açısından yaşanan bu trajedik durumlar karşısındaki konumlanma biçimini, işlevini ve sorumluluğunu da; güncel ve dinamik durumlar içerisinde yeniden tartışmak gerekmektedir. Sosyal hizmet mesleği ve disiplini, her ne kadar zaman zaman sistem içerisinde konumlanmış veya sınırlanmış bir alanda yer alsada, mesleğin ve disiplinin, çocuklara ve tüm insanlığa karşı sorumluluğunun, sosyal adaletin, insan haklarının ve BM ÇHS'nin sağlanmasına, geliştirilmesine ve savunulmasına yönelik olduğu unutulmamalıdır.

6.2. ÖNERİLER

Bu çalışma başından beri çocuklar açısından olabildiğince kapsamlı bir biçimde ele alınarak tasarlanmaya çalışılmıştır. Ancak çalışmanın diğer aşamalarında da ifade edildiği üzere Suriye meselesi hem çok bileşenli, hem de uzun vadede çok belirsizlik içeren bir süreçtir. Dolayısıyla uzun vadede net olmayan ve dinamik biçimde günden güne hızla değişebilen çok aktörlü Suriye meselesinde yaşanan belirsizlikler nedeniyle uzun vadeli bir model önerisi geliştirmenin işlevsel olmayabileceği düşünülmüştür. Bu noktada belirsiz bir düzlemde göç ve birlikte yaşam üzerine bir model önerisi geliştirmek yerine öncelikle literatürde yeterli biçimde yer almayan çocukların gereksinimleri, karşılaştıkları zorluklar, haklara erişimleri, beklentileri, baş etme mekanizmaları ve destek sistemleri üzerine çalışmanın daha önemli ve öncelikli olduğu düşünülmüştür. Öte yandan işlevsel bir model önerisinin geliştirilmesi için bu bileşenler yanında; Suriye halkı için politik ve küresel düzlemde alınan çok aktörlü kararların netleşmesine ihtiyaç vardır. Suriye'ye geri dönüş üzerine mi, yoksa sığınılan ülkede kalış üzerine mi bir yaşam düşünüleceği netleşmeden ve bunun detayları, bu süreçte yer alan ülkeler tarafından belirlenmeden işlevsel bir model önerisi geliştirmek pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, bu bölüm içerisinde uzun vadede bilinmeyen belirsiz kısım ile ilgili değil; çocukların mevcut durumdaki gereksinimlerine, karşılaştıkları zorluklara, beklentilerine, destek sistemlerine, baş etme mekanizmalarına ve haklara erişim süreçlerine yoğunlaşarak uygulamaya yönelik çoklu öneriler geliştirilmiştir. Ancak bahsedilen belirsiz süreçler ülkeler nezdinde netleştikten ve süreçlerin detayları daha belirgin hale geldikten sonra, bu çalışmanın ortaya koyduğu temel bileşenler dikkate alınarak göç ve birlikte yaşam üzerine uzun vadeli bir model önerisi geliştirilmelidir.

Yukarıda bahsedilen durumlardan hareketle bu bölümde, araştırmanın sonuçları ve araştırma sürecindeki gözlemler doğrultusunda; Suriyeli çocukların gereksinimlerine, karşılaştıkları zorluklara, haklara erişim süreçlerine, baş etme mekanizmalarına, destek sistemlerine ve beklentilerine yönelik neler yapılabileceğine ilişkin çoklu önerilere yer verilmektedir. Ortaya koyulan öneriler ise Bölüm 2.3.'de yer verilen sosyal hizmet müdahalesinde belirtilen hak temelli

yaklaşım çatısı altında afetlerdeki uygulamalar, baskı karşıtı uygulama, güçlendirme yaklaşımı, sosyal dışlanma, sosyal içerme, etniğe duyarlılık, kültürel farklılık, kültürel yeterlilik, savunuculuk ve toplumla çalışma gibi göç süreçlerinde ihtiyaç duyulabilecek kuram, uygulama, model, rol ve işlevlerden hareketle eklektik sosyal hizmet müdahalesi kapsamında yapılandırılmıştır. Buradaki eklektik bakış, özü, tözü ve odağı kaçırarak düzeyde bir çokluğu ifade etmemektedir. Aksine çocukların göç süreçlerindeki karşılanamayan gereksinimlerini, göçün barındırdığı çok boyutlu sorunları ve ortaya çıkan özel durumları işlevsel biçimlerde çözmeyi amaçlayan kapsayıcı bir sosyal hizmet müdahalesi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

- Çocukların zorunlu göç süreçlerinde yoğun olarak maruz kalabildikleri savaş, yerinden edilme, ölüm ile burun buruna gelme, yakınlarının ölümüne tanıklık etme, istismar, terör, temel gereksinimlerin karşılanamaması ve haklara erişilememesi gibi kriz durumlarına karşı ulusal ve uluslararası düzeylerde acil müdahale ve gözlem ekiplerinin oluşturulması gerekli görülmektedir. Bu noktalarda, sosyal hizmet uzmanlarının makro düzeyde toplumla çalışma kapsamında ilgili meslek elemanları, STK'lar ve örgütler ile koordine biçimlerde BM ÇHS'den ve İnsan Hakları Sözleşmesinden hareketle gerek yerel gerekse de uluslararası mekanizmalar içerisinde savunuculuk faaliyetleri yürütmeleri, eş güdüm yaratmaları ve acil durum psikososyal müdahale ekiplerinin oluşturulması için aktif ve harekete geçirici bir rol almaları gerekmektedir. Türkiye açısından düşündüğümüzde ise ulusal olarak Cumhurbaşkanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve yerel yönetimlerin iş birliği içerisinde hareket edebileceği bir kurumsal mekanizma oluşturulabilir. Resmi süreçlerin, politikaların, uygulamaların ve hizmetlerin oluşturulmasında önem arz eden bu kurumlar arası ekibe aynı zamanda üniversitelerin uygulama ve araştırma merkezlerinin, bu alanlarda çalışan akademisyenlerin, ilgili STK'ların ve meslek örgütlerinin de dâhil edilmesi son derece önemlidir. Ulusal çapta oluşturulabilecek bu ekibe Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR), Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Birliği (NASW) gibi uluslararası mekanizmaların dâhil edilmesi bu hizmetlerin tüm dünyada standart bir biçimde yürütülmesi ve denetlenmesi açısından önem arz etmektedir.
- Sosyal hizmette makro çalışma kapsamında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul etmiş ülkelerin, bu hakların asıl muhatabı olan çocukları, sahip oldukları haklar çerçevesinde bilgilendirmeleri ve çocuklarda, BM çocuk haklarını yansıtan bir hak algısı yaratmaları amaçlanmalıdır. Bu sayede, sosyal hizmetin özellikle savunucu, öğretici ve sosyal değişim ajanı rollerinden hareketle çocuklarda uluslararası standartlarda bir hak algısının

oluşturulması ve haklarını bilen çocukların, ortaya çıkan ihlaller karşısında farkındalıklarının artırılması ve aktif bir vatandaş olarak rol almaları sağlanmalıdır. Sözleşmeye taraf devletlerdeki, ilgili kamu kurumları, aileler, toplum ve toplumu oluşturan bireyler de, benzer rollerden hareketle, İnsan Hakları ve Çocuk Hakları konularında aktif vatandaşlar olarak eğitilmelidirler. Hak kavramına ilişkin bu öneriler, sosyal hizmetin sosyal değişim ajanı ve savunucu rolü yanında harekete geçirme ve destek işlevleri çerçevesinde mezo ve makro açılardan yürütülecek çalışmalar ile uygulanabilir. Zorunlu göç ile gelen bireylere ilişkin yürütülecek bu hak eğitimleri ise BM ÇHS'nin ilk maddelerine eklenebileceği gibi okul müfredatları, yayın organları, sosyal medya, çocuk hizmet mekanizmaları ve gündelik hayat içerisinde zorunlu olarak yer alabilir. Bu noktada, okullarda yürütülecek çalışmalar, özellikle okul sosyal hizmeti kapsamında gerçekleştirilebilir. Hak kavramına, İnsan Haklarına ve Çocuk Haklarına ilişkin yürütülecek bu eğitimler ve bilinçlendirme çalışmaları ise ulusal ve uluslararası, tarafsız ve yaptırım gücü olan mekanizmalar tarafından sürekli olarak kontrol edilmelidir.

- Uluslararası ve ulusal mekanizmalar iş birliği ile afet durumlarında ve göç süreçlerinde, insanlar ve çocuklar kendi kaderlerine terk edilmemeli aksine çocukların ve ailelerinin güvenli nakli için, güvenli göç rotaları oluşturulmalıdır. Bu kritik gereksinim ise ulusal ve uluslararası düzeylerde, hukuki bir yapılanmaya ve sürece bağlanmalıdır. Tüm bu yapılanmalar içerisinde ise psikososyal destek ekibi ve sosyal hizmet profesyonelleri mutlaka bulundurulmalıdır. Çocukların ve ailelerinin nakil edildikleri veya göç ettikleri yerlerde/ülkelerde, öncelikle korunma, güvenlik, sağlık, beslenme, barınma gibi acil gereksinimlerinin tespit edilmesi ve karşılanması gerekmektedir. Gerek savaşın (afet veya kriz olaylarının) başladığı ülkede, gerek göç rotasında, gerekse de sığınılan ülkelerde; çocukların, hak temelli yaklaşım odağında, afetler ve krizler karşısında en acil ve en öncelikli kesim olarak korunması (ülkelerin BM Çocuk Hakları Sözleşmesine taraf olup olmamaları dikkate alınmaksızın) acil bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Hak temelli yaklaşımdan doğru bu süreçlerdeki birincil görev devletin ve uluslararası mekanizmaların, sonra ise sivil toplum örgütlerinin, ailelerin ve toplumu oluşturan tüm bireylerindir. Bu noktalarda, sosyal hizmetin bağlantı kurucu ve yönetici rolleri ile harekete geçirici ve eş güdümlenme işlevleri kapsamında makro çalışmalar kapsamında insani yardım kuruluşları, ulusal ve uluslararası birimler harekete geçirilmelidir. Bu süreçte yürütülecek çalışmalar ise toplumla çalışma kapsamında savunuculuk, lobicilik, ittifak oluşturma ve mahalle örgütlenmesi faaliyetleri aracılığıyla yürütülebilir.

- Savaş ve göç süreçlerinin uzunluğuna ve de karşılaşılan travmatik durumlara bağlı olarak görülme riski yüksek olan bedensel (sakatlanma, yaralanma gibi) ve (yas, kayıp, istismar, şiddet, korku, depresyon, anksiyete gibi) ruhsal hasarların tespiti, rehabilitasyonu ve tedavisi için profesyonel müdahale süreçleri gerekmektedir. Savaş ve göç sürecinin pek çok boyutu olması nedeniyle, müdahale süreçlerinde, hekim, hemşire, psikolog, psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı, sosyolog, çocuk gelişimci, tercüman (çalışılan gruba bağlı olarak din görevlisi) gibi mesleklerden oluşan profesyonel destek ekiplerinin oluşturulması ve bu meslek gruplarının ekip olarak çalışmaları gerekmektedir. Bu süreçlerde yürütülecek çalışmalar, mikro düzeyde yürütülebileceği gibi çocuklarla ve aileleriyle grup çalışmaları olarak mezo düzeyde; terapötik yaklaşımlar, afetlerde sosyal hizmet, krize müdahale ve yas süreçleri çerçevesinde yürütülebilir. Aynı zamanda, Bölüm 2.3.2.'de belirtildiği üzere çocuklar ve aileleri, güçlendirilme süreçleri ile desteklenmelidir. Özellikle güçlendirme bu noktada, çocuklar ile ailelerinin özerkliklerini kazanmalarına dair kapasitelerini yükseltme ve yaşamlarında gerçek anlamda değişimi sağlayarak, bu kişileri psikolojik ve yapısal olarak güçlendirmek adına önemlidir. Bu noktalarda, çocuklar ve aileleri ile güçlendirilmenin temel kavramları arasında yer alan bilişsel yeniden yapılanma, psikolojik rahatlığın sağlanması ve benlik saygısının oluşturulması noktalarında, bireysel ve grup çalışmaları kapsamında mikro ve mezo düzeylerde müdahale süreçleri yürütülebilir. Bu süreçlere, oyunla iletişim terapileri de eklenebilir. Aynı zamanda, bu müdahale süreçlerinin toplumsal travma ve toplum ruh sağlığı açısından yürütülmesi de önemli olduğu için benzer çalışmalar, diğer taraftan savaş mağduru toplum ile de makro düzeyde yürütülmelidir. Bu noktalardaki ruh sağlığı hizmetleri, toplum ruh sağlığı merkezleri, göçmen sağlığı merkezleri bünyesinde veya ayrı merkezler bünyesinde, göçmen-sığınmacı-mülteci ruh sağlığı merkezlerinin açılması ile yürütülebilir. Ayrıca sığınmacıların ve mültecilerin coğrafik olarak neredeyse Türkiye'nin her yerine yayılmış olmaları nedeniyle bu merkezlerin sayısının artırılması gerekmektedir. Bu çalışmaları yürütecek ekipler içerisinde ise gerekli duyulabilecek durumlara karşı sosyal hizmet uzmanları yanında çocuk psikiyatristi, çocuk psikoloğu, pedagog vb. meslek elemanları da yer almalıdır. Bu ekipler içerisinde, aynı zamanda Suriyeli meslek elemanlarının yer alması ve kadın-erkek personel dağılımına dikkat edilmesi de önemli görülmektedir. Öte yandan, bu müdahale süreçleri, özellikle savaş evresinde ve savaş altındaki zorunlu göç süreçlerinde mümkün olduğunca en acil biçimde yürütülmeli; çocuk ruh sağlığı ve travma odaklı bu güçlendirme çalışmalarına, benzer biçimlerde sistematik ve kapsamlı olarak sığınılan ülkede devam edilmelidir.
- Silahlı çatışma, terör, savaş gibi çocuklar için ciddi riskler barındıran afet ve kriz durumlarının çocuklar üzerinde yarattığı psikolojik sorunlara ilişkin çalışmalar artırılmalıdır.

Özellikle göç edilen yerlerde veya sığınılan ülkelerde, bu grup içerisinde yer alan çocuklar, hassas gruplar içerisinde ele alınarak kayıt altına alınmalıdır. Devamında ise bu çocuklar ve aileleri için psikiyatrik taramalar ve psikososyal destek süreçleri başlatılmalıdır. Ayrıca çocukların nitelikli boş zaman gereksinimlerine ilişkin yapılacak çalışmaların ve bu doğrultuda oluşturulacak imkânların, aynı zamanda çocukların psikososyal gelişimlerine ve psikiyatrik tedavi süreçlerine katkı sunacağı hatırlanarak müdahale süreçleri, bu doğrultuda zenginleştirilmeli ve desteklenmelidir.

- Çocukların sağlık sisteminde karşılaştıkları ekonomik temelli sorunlara, eşitsiz muamelelere ve sığınılan ülkenin sağlık personeli ile iletişim kaynaklı yaşanan güçlüklerle karşı önlemler alınmalıdır. Bu noktada, tüm çocukların sosyal güvenlik sistemlerine kaydı sağlanmalı, hastane personellerine kültüre duyarlı hizmet içi eğitimler sağlanmalı ve sağlık sektöründe sığınmacı toplumların dilini konuşabilen personellere de yer verilmelidir. Bir başka alternatif ise sığınmacı toplumların yoğun yaşadıkları yerleşkelerde, belli hastanelerde, kültüre duyarlı ve sığınmacı toplumun dilini bilen personellerin istihdam edilmesi ile sığınmacı vatandaşların bu hastanelere yönlendirilmesi olabilir.
- Yeni ülkeye yerleştirilme süreçlerinde, bu çalışma için müracaatçı veya hizmet kullanıcısı konumunda olan Suriyeli çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasında engel yaratabilecek veya hak ihlallerine neden olabilecek bireysel, yapısal ve kültürel sistemlere karşı her evrede savunuculuk faaliyeti ve sosyal içerme çalışmaları yürütülmelidir. Sığınmacı grupların yerleştirileceği bölgelerdeki yerel halk ile sığınmacı grup arasında yaşanabilecek riskler ön görülerek makro düzeyde toplumla çalışma kapsamında hizmet sağlayıcı (okul, hastane vb.) kurumlar ve akran gruplar ile farkındalık ve kültürel duyarlılık geliştirici çalışmalar yürütülmelidir. Ayrıca sığınmacıların yerleştirilme süreçlerinde, yerel referandum, toplumu tanıma ve toplum incelemesi gibi çalışmalara da yer verilmelidir.
- Okullarda ise okul sosyal hizmet uzmanının yer aldığı psikososyal destek ekipler aracılığıyla okullaştırma, kaynaştırma eğitimi, akran arabuluculuğu ve uyum üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca müfredat içerisindeki amaçları gerçekleştirmek üzere yaratıcı drama tekniklerinden de faydalanılmalıdır. Bu çalışmalar, ihtiyaç duyulan öğrenciler ile mikro düzeyde bire bir yapılabileceği gibi mezzo düzeyde grup çalışmaları ve makro düzeyde tüm okul öğrencilerini, okul personelini, okul çevresini ve ders müfredatını kapsayacak şekilde gerçekleştirilmelidir. Öte yandan, anne babalara çocuk gelişimi eğitimi, çocuklarla iletişim semineri, çocuk korumaya ilişkin mevzuat ve çocuk hakları eğitimleri verilmelidir. Ayrıca hizmet verilecek sığınmacı ve mülteci gruplara ilişkin yürütülecek çalışmalarda yer alacak

meslek elemanlarına ve kurumlara yönelik de, kültürel farkındalık, duyarlılık ve yetkinlik açısından eğitimler verilmelidir.

- Çocukların sığındıkları ülkelerde, öncelikle korunma, güvenlik, sağlık, beslenme, barınma gibi aciliyet arz eden temel ihtiyaçların karşılanmasına ve olası risklerin önlenmesine ilişkin koruyucu, önleyici ve tedavi edici programların oluşturulması gerekmektedir. Bu noktalarda, sığınmacılara ve mültecilere ilişkin yasal mevzuatın ve prosedürlerin kolaylaştırılabileceği, kurumlar ve disiplinler arası esnek, hızlı ve pratik program, hizmet ve politikalar geliştirilmelidir. Aynı zamanda, sığınılan ülkenin dilini, kurallarını, hizmet alım süreçlerini ve yaşam çevrelerini tanıtmak için yapılandırılmış uyum mekanizmaları geliştirilmelidir. Bunun yanında çocukların ailelerinin de, benzer biçimlerde yeni ülkeye uyum ve ev sahibi toplumla kaynaşma süreçlerine ilişkin programlara ve uyum çalışmalarına dâhil edilmeleri gerekmektedir. Bu noktalardaki çalışmalar, özellikle sosyal hizmet uzmanının yönetici, öğretici, savunucu ve danışman rollerinden hareketle konsültasyon, danışmanlık, planlama, politika ve program geliştirme işlevleri çerçevesinde yürütülmelidir. Bu süreçlerde, göç idaresi, yerel yönetimler, insani hizmet örgütleri ve bakanlıklar altında danışma ofisleri kurulmalı ve özellikle gönüllülerin organize olması sağlanmalıdır. Aynı zamanda, sığınılan topluma yeni dâhil olmanın zorlukları düşünülerek dilekçe yazma, bilgilendirilme, ev kiralama, kira sözleşmesi yapma, çocukları okula kayıt ettirme, dil kursuna erişimi sağlama, meslek kurslarına yönlendirme gibi noktalarda yönlendirici merkezler oluşturulmalıdır. Tüm bu süreçlerde, sosyal hizmet uzmanları bir taraftan çalışmalara öncülük ederken diğer taraftan ise yönetim, savunuculuk, politika analizi, politika ve program geliştirme, planlama gibi işlevlerinden hareketle sistemlerin etkili ve işlevsel olarak sürdürülmesi; sosyal politikaların gelişimi ve ilerlemesi için de katkıda bulunmalıdır.
- Çocukların eğitim süreçlerine dâhil edilmeleri, aynı zamanda sığınılan ülkeye uyum ve çocukların hayata hazırlanmaları için de en temel gereksinimler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, çocukların okullaşmasının önündeki ekonomik, yapısal, yasal ve kültürel engellerin/zorlukların tespit edilmesi ve bu doğrultuda çalışmaların yürütülmesi önemli görülmektedir. Bu noktada, çocukların okullaşmalarının önündeki en temel engellerin yoksulluk, çocuk işçiliği, dil-müfredat farklılığı, bilgilendirici mekanizmalar ve toplumsal cinsiyet ile ilgili olması nedeniyle yürütülecek çalışmalar bu doğrultuda planlanmalıdır. Sorunların çok bileşenli olması nedeniyle bu süreçte yürütülecek çalışmaların kurumlar arası ve disiplinler arası olmasına ise özellikle dikkat edilmelidir. Çocukların yoksulluğa ve yoksulluğun yarattığı pek çok riske karşı korunabilmesi için çocukların üyesi oldukları ailelerin sosyal güvenlik sistemine ve düzenli gelir sistemine sahip olmaları gerekmektedir.

Kuşkusuz, bu durum, ciddi bir ekonomik kaynağı da gerektirmektedir. Bu noktalarda, yapılan sosyal yardımların yeterli olmadığı hatta çok sayıda ailenin sosyal yardımlardan faydalanamadığı belirtilmiştir. Bu noktada, aillerin sunulan yardımlardan faydalandırılması önemlidir ancak ilk zamanlarda faydalı olabileceği düşünülen sosyal yardımların uzun vadede, kalıcı ve güvenilir mekanizma yaratmadığı bilinmektedir. Bu nedenle, sığınmacı toplumun yoksullaşmasını önleyici, istihdam yaratıcı yapısal mekanizmalar ve meslek edindirme kursları oluşturulmalıdır. Bu süreçler, İşkur, üniversiteler, yerel yönetimler, sanayi odaları ve (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Mili Eğitim Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı vb.) bakanlıklar desteğiyle gerçekleştirilmelidir. Bu noktada, sığınmacı toplumun kültürel özellikleri, nüfusun eğitim ve yaş dağılımı, becerileri ve köken ülkedeki meslekleri dikkate alınarak kontrollü bir istihdam alanı yaratılabilir. Aksi takdirde, ailelerin ekonomik gelirlerini düzenleyici yapısal mekanizmalar üretilmediği sürece kaçak çalışma, düşük ücretle çalıştırılma, yerel halk ile sığınmacı toplumun istihdam sektöründe karşı karşıya kalmaları, yoksulluk kaynaklı sorunlar, çocuk işçiliği, okullaşamama vb. pek çok sorunun kaçınılmaz bir hal alma riski unutulmamalıdır.

- Çocuklarda eksiklik duygusu oluşmaması, derslerin anlaşılması ve iletişimde sorunlar yaşanmaması için çocuklar belli düzeyde Türkçe öğrendikten sonra eğitim sistemine dâhil edilmelidirler. Bunun yanında, çocuklara, Türkçe öğrenebilecekleri kurs ve materyal imkânları sağlanmalıdır. Bu süreçlerde, aynı zamanda çocuklar için sosyal destek, hobi edindirme ve sosyalleşme amaçlı kulüpler ile çocuk kafeleri açılabilir. Bu kafelerde, sosyal hizmet uzmanları, çocuk gelişimciler, çocuk psikologları, öğretmenler, eğitimciler, tercümanlar, sığınmacı meslek elemanları ve ihtiyaç temelli profesyoneller yer alabilir. Bu tarz yerlerin finansmanı ise merkezi yönetimler yanında yerel yönetimler, uluslararası örgütler ve projeler kapsamında giderilebilir. Bu ortamlarda, aynı zamanda, çocukların, çocukluk duygularını ortaya çıkarmalarını ve çocukluk dönemlerini yaşamayı kolaylaştırıcı/destekleyici çalışmalar yürütülebilir. Bu kulüp ve kafelerden hizmet alma süreçlerinde, özellikle dezavantajlı/kırılgan gruplar hedeflense de, tüm çocuklara açık olması sağlanarak çocuk refahının geliştirilmesi ve çocukların kaynaştırılması sağlanmalıdır. Bu sayede, Suriyeli çocuklar ile ev sahibi ülkenin çocukları arasında, uyum ve birlikte yaşama sürecini geliştirmeye ilişkin ortak iletişim ağları ve mekanizmaları geliştirilebilir.
- Çocuklara ve ailelerine, yasal statülerinden ve kültürel özelliklerinden hareketle resmi bir kimlik verilmesi, biçimsel bir öge gibi görünse de, hem çocukların ve ailelerinin biyometrik veri tabanına kaydolmasını, hem de aidiyet ve uyum süreçlerinin artırmasını destekleyebilir.

- Eğitim-öğretim süreçlerinde, müfredat dışında ayrıca takviye dil kurslarının etkin ve yaygın hale getirilmesi, öğrencilerin psikososyal açılardan desteklenmesi, derslere ve ödevlere yardımcı olabilmek için eğitim süreçlerine etüt saatlerinin veya kursların eklenmesi, çocukların akran ilişkilerinin desteklenmesi ve eğitim personeline kültürel yetkinlik kapsamında eğitimlerin verilmesi sağlanmalıdır. Kurslar ve okullar, çocukların rahatlıkla ulaşabilecekleri mesafede olmalıdır. Uzak olabilecek yerler için ise çocukların servis masrafları karşılanmalıdır. Ayrıca, çocukların ihtiyaç durumunda daha rahat anlaşabilecekleri Arapça bilen öğretmenlerin de, eğitim sistemi içerisinde istihdam edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, eğitim sistemi içerisinde özellikle Suriyeli öğrencilerin bulunduğu okullarda Suriyeli öğretmenler de istihdam edilmelidir.
- Göç süreçlerindeki Suriyeli çocukların gerek okul ortamlarında, gerekse de okul dışında karşılaştıkları neredeyde tüm zorluklar ve riskler aynı zamanda okul sosyal hizmetinin çalışma alanları arasında yer alması nedeniyle MEB ve Okullar bünyesinde, disiplinler arası psikososyal servislerin oluşturulması ve sosyal hizmet uzmanlarının bu ekip içerisinde acil biçimde yer alması son derece önemli görülmektedir
- Bununla birlikte, geleneksel ve ataerkil özellik gösteren toplumlarda özellikle kız çocuklarının okullaşması ve özgürleşmesi için toplumsal cinsiyet engelini ortadan kaldıracak çalışmaları özellikle dikkate almak gerekmektedir. Eğitim-öğretim süreçlerinde, geleneksel, kültürel ve ataerkil yapının, kız çocuklarının okullaşması önünde ciddi engellere neden olabildiği gözlemlenmiştir. Kız çocuklarının okullaşabilmeleri için kültürel özellikleri ve hassasiyetleri dikkate alan çalışmaların yanında aileler ile de çalışılmalıdır. Ayrıca, bu noktalarda, okul sosyal hizmeti kapsamında mikro ve mezo düzeylerde çalışmalar yürütülürken ev ziyaretleri de yapılmalıdır.
- Aynı zamanda okullaşan çocukların ise değerlendirme, takip ve izleme süreçlerine yönelik hizmet mekanizmaları oluşturulmalıdır. Tüm bu süreçler, eğitim sistemi içerisinde önemli bir rolü ve işlevi bulunan okul sosyal hizmet uzmanlarının öncülük ettiği disiplinler arası ekipler tarafından yürütülmelidir. Özellikle bu süreçlerde, kültüre duyarlı eğitim müfredatının, destekleyici dil kurslarının, mahalle örgütlenmelerinin ve ev ziyaretlerinin yaygınlaştırılması önemli görülmektedir. Bununla birlikte, çocukların okullaşabilmeleri için uygun koşulları yaratabilecek yasal düzenlemeler, eğitim personelinin ve eğitim müfredatının kültüre duyarlı biçimde yapılandırılması ve ailelerin ekonomik güvencelerini sağlayabilecek olanakların yaratılması ile mümkün görünmektedir. Aksi takdirde, yoksullaşma riski yüksek olan ailelerin yeterli ve stabil olmayan ekonomik geliri, zaman içerisinde çocukların çalışma hayatına sürüklenmelerine, devamında ise akademik

başarısızlığa, okuldan kopmaya ve nitelikli istihdam olanaklarından yoksun kalmaya neden olabilir. Bu süreçlerde, aynı zamanda, yoksulluktan veya kültürel özelliklerden kaynaklı eğitim sisteminden kopan veya okullaşamayan çocukların dışlanma, ayrımcılık, yoksulluk kültürü ve bu kültürü sonraki nesillere aktarma gibi ihtimallerde bulunmaktadır. Bu nedenle, çocukların hayatlarındaki pek çok alanı şekillendirme etkisi olan eğitim süreçlerinin önündeki engellere karşı yapısal ve kalıcı çözüm mekanizmaları üretilmelidir. NASW'a göre, bu noktada, kaynak, hizmet ve olanak sağlayabilme amaçlı, müracaatçının sistemlerle bağlantılandırılabilmesi için sosyal hizmet uzmanının harekete geçirme, organize etme, havale etme ve müzakere etme işlevleri kullanılmalıdır. Aynı zamanda, sunulan tüm hizmetlerin ve oluşturulacak politikaların etkili, insancıl, sosyal ve ekonomik adaleti sağlayabilecek biçimde oluşturulması ise öncelikli amaçlar arasında yer almalıdır.

- Okula, akran grubuna, yeni topluma ve yeni yaşam alanına uyum süreçlerinde gerek gündelik hayatta gerekse de okul ortamlarında ortaya çıkabilecek risklere karşı, çocuğun gelişimine ve korunmasına katkı sağlayabilecek en önemli meslek grupları arasında yer alan sosyal hizmet uzmanlarının Milli Eğitim Sistemi içerisinde ve her okulda yer alması, bu süreçlerdeki bir diğer önemli gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Dışlanma, ayrımcılık, şiddet, iç çatışma, gibi risklere karşı ev sahibi ülke içerisinde yaşayan birey, grup ve toplumlar ile de toplumsal kabul, kaynaştırma ve birlikte yaşam üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar ise kurumların politikalarına, yasal düzenlemelere, yöneticilerin söylemlerine, yayın organlarının yayın politikalarına, hizmet personellerine ve gündelik hayata sirayet edecek şekilde bütüncül bir mekanizma içerisinde ele alınmalıdır. Ayrıca, özellikle ev sahibi toplum ile sığınmacı toplum çocuklarına yönelik akran grupları eğitimi, işbirliğini geliştirmek için grup çalışmaları, aktiviteler ve kaynaştırma programları yaygınlaştırılmalıdır. Bununla birlikte, sığınmacı gruptaki kadın ve kız çocuklarının cinsiyetlerinden kaynaklı korunmaya daha fazla ihtiyaçları olabileceği göz önünde bulundurularak kız çocukları ile özellikle ilgilenilmelidir. Bu noktada yürütülecek hizmetler, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, kültürel özellikler ve baskı mekanizmalarını da kapsayacak şekilde Bölüm 2.3.'te yer alan baskı karşıtı uygulama ve güçlendirme temelli yapılandırılmalıdır. Bu noktada özellikle ev ziyaretleri, aile eğitimleri ve makro düzeyde savunuculuk, sosyal aksiyon, kampanya yürütme ve lobicilik faaliyetleri yürütülebilir.
- Bununla birlikte, Suriyeliler 'de yaygın olarak gözlenebilen çocuk evliliği, kız çocuklarının belli yaştan sonra okula gönderilmemesi, yoğun ev içi emek, kamusal alana ve evin dışındaki hayata katılımın sınırlandırılması gibi geleneksel, kültürel ve ataerkil özelliklerin kız çocukları üzerinde yarattığı toplumsal cinsiyet rollerine karşı kız çocuklarının özellikle

korunması ve güçlendirilmesine dikkat edilmelidir. Bunlara ek olarak, gerek savaş ve göç evresinde, gerekse de yeni topluma dâhil olma süreçlerinde karşılaşılan ihtimali bulunan cinsel istismar, zorbalık ve taciz gibi durumların karşılaşılan diğer zorluklarla birleşerek çocuklar üzerinde çoklu baskı yaratabilme riski bulunmaktadır. Güçlendirilme ve özgürleştirilme süreçlerinde, bu noktaları da dikkate almak gerekmektedir.

- Çocukların gereksinimleri kuşkusuz çocuk hakları gibi bütüncül bir mekanizma içerisinde ele alınmalıdır. Tüm gereksinimler, çocukların sağlıklı birer birey olarak yetişebilmeleri için vazgeçilmez öneme sahiptirler. Ancak çocukların öncelikli olarak ifade ettikleri gereksinimlerin, yaşamı sürdürebilme ve koruma gereksinimi çerçevesinde kümelenmiş olması nedeniyle çocuklar için oluşturulacak politikalarda ve hizmet sunumlarında öncelikli olarak ifade edilmiş yaşamı sürdürebilme ve koruma gereksinimleri üzerinde durulmalıdır. Bu temel iki gereksinim üzerinde yoğunlaşılması (iş birliğine dayalı mekanizma sunmaları nedeniyle), çocukların anlama, boş zaman, duygulanım, kimlik, özgürlük vb. ihtiyaçlarının karşılanmasını da olumlu etkileme özelliğine de sahiptir. Ancak çocukların ifadelerinden hareketle ikinci olarak anlama ihtiyacına devamında ise kimlik, duygulanım, boş zaman, özgürlük gibi diğer ihtiyaçlarına yönelik çalışmaların da zaman geçirilmeden gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, çocukların yaşam ortamlarında, (önceki önerilerde yer alan) çocuk haklarına erişimi sağlayacak mekanizmalar yaratıldığında aynı zamanda doğal olarak çocukların gereksinimlerine ulaşabilecekleri ortamlarında kendiliğinden oluşacağını hatırlamak gerekmektedir. Bu noktada, sosyal hizmet uzmanları savunucu, bağlantı kurucu ve sosyal değişim ajanı rollerini özellikle hak temelli yaklaşım çerçevesinde (Bkz: Bölüm 2.3.1.) yürütebilir.
- Çocukların anlama, boş zaman ve yaratıcılık ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için öncelikle yaşamı sürdürebilme ile koruma gereksinimlerinin belli düzeyde karşılanması gerekmektedir. Bu nedenle, en temel/varoluşsal gereksinim olarak karşımıza çıkan yaşamı sürdürebilme ve koruma gereksinimlerinin öncelikli olarak karşılanmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu durum, çocuğun diğer ihtiyaçlarının karşılanması için de önem arz etmektedir. Temel gereksinimler arasında ise yoksulluğun ve çocuk işçiliğinin önlenmesine, kentsel güvenliğin sağlanmasına ve toplumsal kabul çalışmalarına ise acilen ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Ayrıca çocukların boş zamanlarını nitelikli biçimlerde geçirebilmeleri için kendi yaşam çevrelerini oluşturan (mahalle, sokak, oyun alanları gibi) üzerinde söz sahibi olabilmeleri ve bu alanların tasarlanma süreçlerine çocukların katılımları sağlanmalıdır. Bu süreçlerde, sokak sosyal hizmeti çalışmalarının yaygınlaştırılması da önemli görülmektedir.

- Silahlı çatışma, terör, savaş gibi çocuklar için ciddi riskler barındıran afet ve kriz durumlarında, çocukları koruyabilecek ulusal ve uluslararası mekanizmaların teoriden öteye geçebilmesi veya uygulanabilir bir hal alabilmesi için yaptırım gücü yüksek ve uygulanabilir olan ulusal ve uluslararası düzeylerde yapılanmalar/düzenlemeler üzerine çalışılmalıdır. Bu noktada, BM ÇHS'den hareketle bir taraftan devletin ve uluslararası mekanizmaların ilgili kurumları ile birlikte hareket edilirken, diğer taraftan ise çocukların yasal statüsü, karşılanamayan gereksinimleri ve karşılaştıkları zorluklar hususlarında ise ilgili birimlere karşı makro düzeyde savunuculuk, sosyal aksiyon, kampanya yürütme ve lobicilik faaliyetleri yürütülmelidir.
- Çocukların kendi yaşamları ve yaşam çevreleri üzerlerinde söz sahibi olabilmelerinin yanında kendileri ile ilgili gerçekleştirilen hizmet, program ve politika süreçlerinin daha etkin biçimlerde sunulabilmesi için çocukların hem aile ve toplum içerisinde hem de kendileri ile ilgili kararların oluşturulma aşamalarında, aktif olarak katılımları sağlanmalıdır. Çocukların geleceklerini, yaşamlarını ve yapabilirliklerini etkileyebilecek noktalarda çocuklar adına kararlar alınmamalıdır. Göç süreçlerindeki Suriyeli çocuklar ve aileleri, kendilerine sunulacak tüm program, hizmet ve politikalarda yer alarak katılımları sağlanmalıdır. Ayrıca, çocuk meclislerinde, sığınmacı ve mülteci çocukları temsil edecek kotalar belirlenmeli, Suriyeli çocukların temsiliyetine yönelik çalışmalar artırılmalıdır.
- Refakatsiz Suriyeli çocuklar, BM ÇHS ve Koruma Kanunu kapsamında koruma altına alınmalıdır. Refakatsiz çocuklarla çalışan meslek elemanlarına, Suriyelilerin kültürel, geleneksel, toplumsal özelliklerine ve çocukların zorunlu göç süreçlerinde maruz kaldıkları hassasiyetlere ilişkin eğitimler verilmelidir.
- Çocukların Suriye'deki savaş öncesindeki baş etme mekanizmalarını ve destek sistemlerini oluşturan eski güçlerini ortaya koymak çocuklara, sığınılan ülkede benzer destek sistemlerini ve baş etme mekanizmalarını yaratmak açısından önemli görülmektedir. Bu noktada, eskiden var olan güçler ile şu anki güçler ortaya koyularak muadil veya benzer olabilecek kaynaklardan ve sistemlerden güç aktarımı yapılmalıdır.
- Göçün farklı zamansal evrelerinde, çocukların gereksinimleri ve karşılaştıkları zorluklar farklılık gösterebilmektedir. Oluşturulacak politikaların, ihtiyaç tespitlerinin, müdahale planlarının, uygulamaların ve hizmet modellerinin bu farklı evrelerin özelliklerine duyarlı biçimlerde tasarlanması da son derece önemlidir. Göç çalışmaları sırasında sadece göç eylemine ya da göçün bir zamansal kesitine değil, bireylerin göç öncesi ve göç sonrası yaşam sistemlerinin de dikkate alınması, göç sürecinin dinamikleri ve değişkenleri açısından daha

bütüncül ve daha anlaşılabilir bir mekanizma sunmaktadır. Bu nedenle yapılacak göç çalışmalarında, bütünlük ve kapsam açısından göç süreçlerinin göç öncesi, göç eylemi ve göç sonrası süreçler olarak ele alınması önem arz etmektedir.

- Toplumsal cinsiyet faktöründen kaynaklı, araştırma ekibinde kadın ve erkek araştırmacıların bulunması önemli görülmektedir. Araştırmada tercüman yer alacaksa, araştırmacı, tercümanı karşı cinsten seçerek, cinsiyet faktörünü dengeleyebilir.
- Çocuk dili ve çocukla iletişim becerisi konularında belirli bir yetkinlik düzeyine sahip olunmalıdır. Araştırma sırasında tercüman kullanılacaksa benzer becerilere tercümanın da sahip olması gerekmektedir. Özellikle zorunlu göç, savaş, afet vb. araştırmalarda, aynı zamanda araştırma etiği açısından da önem arz eden ikincil mağduriyet konusunda çok dikkatli olunmalıdır. Bu tarz kritik konularda çalışma yapacak araştırmacıların, görüşme becerileri açısından eğitim ve destek almaları son derece önemlidir. Araştırma sırasında tercüman yer alacak ise hassas durumlara ilişkin görüşme becerilerine tercümanın da sahip olmasına dikkat edilmelidir. Süreç içerisinde, zaman zaman süpervizyon desteği alınmalıdır.
- Araştırma yapılacak grubun, geleneksel, kültürel ve gündelik yaşamlarına ilişkin ön araştırma yapılmalı, sığınmacı toplumun özellikleri ve hassasiyetleri hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. Örneğin Suriyelilerin geç uyandığını ve iş yerlerini 10:00-11:00 gibi açtıklarını bilmeyen bir araştırmacının, sabah 08:00'de araştırma sahasına gitmesi, zaman kaybettirecektir.
- Çocukların ihtiyaçları karşılanamadığında, genel olarak mutsuzluk, üzünlük, ağlama ve çaresizlik gibi duygular içerisinde oldukları görülmektedir. Aynı zamanda, bu olumsuz durumlar karşısında sıkça duygulandıkları ve bu esnada, geride kalanları, eski hayatlarını ve Suriye'yi anımsayarak hüznü ve özlemi beraber yaşadıkları söylenebilir. Bu noktalarda, ihtiyaç duyulan durumlar, sorunlar ve riskler karşısında çocukların, geleneksel ve doğal destek sistemleri yanında kurumsal hizmetler ve ilgili profesyoneller tarafından desteklenme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bölüm 2.1.3.'te yer alan BM ÇHS'ye göre, bu anlaşmayı imzalamış devletler, çocuğun bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlaksal ve toplumsal gelişimini, insanın saygınlığı ile uyumlu biçimde gözetmelidir. Bunun yanında, çocuğun toplumda özgür ve eşit bir birey olarak yaşamını sürdürebilmesine de temel amaçlar arasında yer verilmelidir. Ayrıca koruyucu, önleyici ve geliştirici çalışmalara öncelikli olarak yer verilmelidir.
- Bu bölümde yer alan çoklu öneriler, göç süreçlerindeki çocuklara ilişkin olarak eklektik bir sosyal hizmet müdahalesi kapsamında yapılandırılmıştır. Bu süreçte ele alınan kuram,

yaklaşım, uygulama ve modeller, içerdikleri teorik kavramlardan hareketle çocukların yaşam deneyimleri ve mevcut durumları üzerinden ele alınmıştır. Bu araştırmadan hareketle göç süreçlerinde eklektik bir sosyal hizmet müdahalesi için teorik açıdan öne çıkan bazı temel kavramları özellikle vurgulamak gerekmektedir (Bkz: Bölüm 2.3). Çocukların haklara erişimleri ve gereksinimlerinin karşılanması noktalarında “*Hak Temelli Yaklaşım*” çerçevesinde hak, hak sahibi, birincil görev sahibi, yasal sorumluluk, çocuk koruma kavramları ve BM ÇHS’nın ön plana çıktığı görülürken; aynı zamanda bu süreçlerde çocukların maruz kaldıkları baskı, ayrımcılık, dışlanma, sosyal adaletsizlik, yoksulluk ve eşitsizlik durumları karşısında ise “*Güçlendirme Yaklaşımı*”nın ve “*Baskı Karşıtı Uygulama*”nın son derece önemli olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktalarda, güçlendirme yaklaşımına ilişkin özellikle içinde bulunulan bağlam; içsel ve dışsal güç kaynakları; kapasite geliştirme/artırma; bireysel, kişilerarası, sosyoekonomik ve politik açılardan güçlendirme; güç aktarımı gibi kavramlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Baskı karşıtı uygulama odağında ise hem bireysel, toplumsal, yapısal, sosyal, politik (Thompson’un PCS modelinde de bahsettiği üzere bireysel, kültürel ve yapısal) baskı unsurlarına ve güç, otorite, kontrol, tahakküm ilişkilerine karşın önlemlerin alınması, hem de bu noktalarda çocukların güçlendirilmesi ve özgürleştirilmeleri öne çıkmaktadır. Aynı zamanda güçlendirme yaklaşımının ve baskı karşıtı uygulamanın, önemle vurguladığı sosyal adalet, eşitlik ve self determinasyon kavramlarının, tüm çalışmaların odağında yer alması ve geliştirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bu süreçlerde eş zamanlı olarak “*Toplumla Çalışma*” kapsamında, savunuculuk, lobicilik, arabuluculuk, ittifak oluşturma, sosyal aksiyon ve mahalle örgütlenmesi faaliyetlerinin yürütülmesi de önemli görülmektedir. Ayrıca göç, karşılıklı uyum ve birlikte yaşam üzerine gerçekleştirilecek çalışmalarda “*Toplumsal Kabul*” ve “*Sosyal İçerme*” konularına da yer verilmelidir. Toplumsal kabul ve sosyal içerme kapsamında, farkındalık yaratma, eğitime ve bilgi birikimi oluşturma, diyalog ve içerme, içsel değişim, arabuluculuk gibi öne çıkan kavramların yanında farklılığa ilişkin uygulama modellerine de ihtiyaç vardır. Bu noktada ise karşımıza “*Etniğe Duyarlı Sosyal Hizmet Uygulaması*” ve “*Kültürel Yeterlilik Modeli*” çıkmaktadır. Etniğe duyarlı sosyal hizmet uygulamasında araştırma konusu ile ilgili olarak ayrımcılık, yoksulluk, ırkçılık konuları üzerinden bilgi, beceri, değer, etnik sınıf, sosyal sınıf, kimlik duygusu, uyum ve şimdi-burada kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Öte yandan kültürel yeterlilik modeli açısından ise baskın kültür-azınlık kültürü, ön yargılar, tutumlar, politika, eğitim (bilgi, beceri, iletişim, dil), ruhsal sağlığı, kaynaklar, hizmet sağlayıcılar, roller ve güçler gibi temel kavramların, çalışmamız açısından önemli olduğu gözlemlenmiştir. Bölüm 5 ve 6’ daki araştırma verilerinden de anlaşılacağı üzere, burada bahsi geçen tüm teorik kavramların,

göç süreçlerindeki çocukların yaşam deneyimleri ile doğrudan veya dolaylı olarak bağlantısı bulunmaktadır. Bu noktada, göç sürecinin kendi içerisinde çok bileşenli ve çok kapsamlı bir süreç olması nedeniyle göç süreçlerindeki çocuklar ile yürütülecek çalışmaların eklettik biçimlerde tasarlanması önemli görülmektedir.

- Suriye göçü zaman içinde farklı biçimlere evrilmiştir ve evrilmektedir. Başlangıcından bu yana geçici olduğu düşünülmesine karşın göç literatüründe de yer aldığı gibi ülkeye dönme özlemi de taşısa, uygun yollar da bulursa kalanların sayısı fazla olacaktır. Bu nedenle kalanlar için özellikle uluslararası ve ulusal hukuk açısından içinde bulunulan durumun tanımlanması, yapılacak olan müdahaleler için bir alt yapı oluşturacaktır. Bundan sonra birlikte yaşam için önerdiğimiz tüm müdahaleler hizmet, program ve politika ile kendini var edebilir. Geri dönüş için ise Suriyedeki koşulların düzelmesi ve süren çatışmaların son bulması gerekmektedir. Bu süreçte dünya ülkelerinin de katılacağı bir uluslararası çalışmaya gerek duyulmaktadır. Bu süreç için de, bir taraftan da çocukların geri göç için hazırlanması gerekir. Öte yandan, Suriyeli çocukların bu belirsiz süreç içindeki kayıpları geleceklerini inşa etmelerinde zorluk yaratmaktadır. Bu nedenle her farklı durum için çok aktörlü, çok bileşenli, kapsayıcı ve çoklu sosyal hizmet müdahaleleri gerekmektedir.

Bütün cümlelerden sonra, çalışmayı, bu araştırmaya başlamamı sağlayan yürekleri ve yaşadıkları yaşlarından büyük olan çocukların cümleleri ile sonlandırmak isterim:

“Orada savaş var oturacak yer kalmadı onun için geldik.” “Biz dört beş yıldır evimizden çıktık. Bir evden öbür eve gidiyoruz.” “Haberlerde mesela mültecileri görüyorum ya onları görünce çok mutsuz oluyorum.” “Çocukların ölmesi, gençlerin ölmesi çok kötü bir durum. İnsanın delirmemesi mümkün değil.” “Bize olanlar İnşallah başkasına olmaz.” “Evimizi, yurdumuzu bırakmamız çok zoruma gitti. Yüreğim burkuldu.” “Oranın yemeği bambaşka çünkü annem yapıyordu, o bize yetiyordu (sesi değişti). Annem en azından ne yediğimi, ne yemediğimi, hepsini biliyordu. Keşke çıkıp buraya gelseler. Geçen gelmeye çalıştılar, annem 1,5 saat yol yürümüş. Ondan sonrasını yürüyemediği için geri dönmek zorunda kalmışlar.”

“Tek hayalim avukat olmaktı ama Suriye ile birlikte hayallerim de yok oldu.” “O değil de, asıl benim çantayı taşıyıp okula gidip gelmem gerekiyor.” “Okumam gerekirdi benim aslında çalışmam değil.” “Keşke okulumu bitirip de bu yorucu işlerden kurtulsaydım.” “Bize yardım edilmemesi ve hep bizi aşağılamaları ömür boyu hep aklımda kalacak ve kalbimin bir köşesinde hep sızlayacak (üzülerek)”

“Elimde bir güç olsa Suriye’yi eski haline döndürürdüm, bir de bütün Suriyelileri, Suriye’ye götürürdüm.” “Milletime her şeyi yapardım. Mesela en azından haklarını verirdim.” “Birbirlerine kin tutmamayı öğrettirdim.” “Daha sonra onlara sevgiyi öğrettirdim.” “Barışı sağladım, bütün ülkede herkesin gönlünü alırdım.” “Bütün Suriye’yi yeniden inşa etmek isterdim. Evleri binaları yeniden inşa etmek isterdim.” “Suriyeli çocuklar için, yani korkmamaları için, mutlu olmaları için, hastalanmamaları için bir şeyler yapardım. İlan çıkartırdım ya da bir kararname çıkartırdım. Bir de ayrıyeten onlar için hediyeler yaptırırdım ya da onlar için daha güzel şeyler yaptırırdım mutlu olmaları için. En çok, en çok yetimlere, babası annesi

olmayanlara yapardım bunu. Başka hiçbir şey istemezdim” “Suriye’deki en fakir insan bile en mutlu insandı.” “Allahtan bir şey istemem yeter ki kendi evimize gidelim.”

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2006). *Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Acar, H. (2010a). Children Working In The Streets And In The Service Sector In Turkey “A Comparative Study”. *Journal of Human Sciences*, 7(1), 1009-1019.
- Acar, H. (2010b). *Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu*. Ankara:
- Acartürk, C. (2016). Göçün Ruh Sağlığına Etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25, 137-150.
- Akbaş, E. ve Topçuoğlu, R. A. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 95-104.
- Akkoyunlu, B., Altun, A. ve Soylu, M. (2008). *Öğretim Tasarımı*. İstanbul: Maya Akademi.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç Ve Kültürlerarası İletişim. *Journal of International Social Research*, 5(20), 295.
- Al-Khalaileh, E. A. (2004). Understanding Children's Environments: The Effect of Outdoor Physical Environments on Children's Activities and Quality of Life Within Al-Wihdat Palestinian Refugee Camp and Environs in Amman, Jordan.
- Alderfer, C. P. (1969). An empirical test of a new theory of human needs. *Organizational behavior and human performance*, 4(2), 142-175.
- Alderfer, C. P. (1972). Existence, relatedness, and growth: Human needs in organizational settings.
- Alpak, G., Unal, A., Bulbul, F., Sagaltıcı, E., Bez, Y., Altındag, A., Dalkılıç, A. ve Savas, H. A. (2015). Post-Traumatic Stress Disorder Among Syrian Refugees In Turkey: A Cross-Sectional Study. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 19(1), 45-50. doi:10.3109/13651501.2014.961930
- Alpay, M. (1984). *Ya-Pa Okul Öncesi Eğitim Semineri*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Apak, H. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği. *Mukaddime*, 5(2), 53-70.
- ASAM ve UN Women. (2018). *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi*: UN Women.

- ATAAOF. (2017). Nitel Araştırma Yaklaşımı.
<https://studylibtr.com/doc/1717988/ni%CC%87tel-ara%C5%9Ffirma-yakla%C5%9Fimi-nitel-ara%C5%9Ft%C4%B1rma-ile-ilgili-bir...>
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2014). Hayatı Değiştirmek İçin Yola Çıkanlar-Yola Çıkınca Değişen Hayatlar: Bir Müracaatçı Grubu Olarak Göçmen Çocuklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 89-107.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2016). Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği. S. G. İhlamur-Öner ve N. A. Ş. Öner (Eds.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar Tartışmalar* (3. Baskı ed., s. 501-518). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atkinson, A. B., Marlier, E. ve Nolan, B. (2004). Indicators and targets for social inclusion in the European Union. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 42(1), 47-75.
- Avrupa Konseyi. (2016). *Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi (2016-2021): Çocukların İnsan Hakları*. <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/cocuk-haklari/ak-2016-2021-cocuk-haklari-strateji-belgesi-turkce.pdf>.
- Balcı, A. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Balcıoğlu, İ. (2007). *Sosyal ve psikolojik açıdan göç*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Barker, R. L. (1999). *The Social Work Dictionary* (4. Edition ed.): Washington, DC: National Association of Social Workers Press.
- Bhugra, D. (2004). Migration and Mental Health. *Acta psychiatrica scandinavica*, 109(4), 243-258.
- Bilgin, R. (2014). Çatışma ve Şiddet Ortamında Büyüyen Çocuklar Sorunu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 135-151.
- Bıyıklı, L. (1995). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve SOS Çocuk Köyleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(01), 3.
- BMMYK/UNCHR. (2015). *"Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Sık Sorulan Sorular Bilgi Broşürü: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)*.
- Boztaş, M. H., Kandemir, H., Günderci, A. ve Akgül, İ. F. (2015). *Türkiye Psikiyatri Derneği Afet ve Ruhsal Travma Çalışma Birimi 27-28 Şubat 2015 Sुरुç Raporu*. Ankara.
- Briere, J. N. ve Scott, C. (2016). *Travma Terapisinin İlkeleri: Belirtiler, Değerlendirme ve Tedavi İçin Bir Kılavuz* (B. D. Genç, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Burton, J. K. ve Merrill, P. F. (1991). Needs Assessment: Goals, Needs, And Priorities. *Instructional design: Principles and applications*, 17-43.

- Buz, S. (2004). *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul: Mültecilik* (İlk Basım ed.). Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları.
- Buz, S. (2006). *Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 37-50.
- Candappa, M. (2000). Building a New Life: The Role of the School in Supporting Refugee Children. *MCT*, 19(1), 28.
- Candaş, A., Buğra, A., Yılmaz, V., Günseli, S. ve Çakar Yakut, B. (2010). Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış. (s. 2,3). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.
- Cao, H., Jiang, J., Oh, L.-B., Li, H., Liao, X. ve Chen, Z. (2013). A Maslow's hierarchy of needs analysis of social networking services continuance. *Journal of Service Management*, 24(2), 170-190.
- Choldin, H. M. (1973). Kinship networks in the migration process. *International Migration Review*, 7(2), 163-176.
- Chrisman, A. K. ve Dougherty, J. G. (2014). Mass Trauma: Disasters, Terrorism and War. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 23(2), 257-279.
- Cılga, İ. (1999). Türkiye’de Çocuk Hakları Çalışmaları B. Onur (Ed.), *II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Cumhuriyet ve Çocuk* (s. 506-516). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 2.
- Cockburn, C. (2010). Gender Relations as Causal in Militarization and War: A FEMINIST STANDPOINT 1. *International Feminist Journal of Politics*, 12(2), 139-157.
- Cockburn, C. (2014). *Feminist Antimilitarism: Patriarchy, Masculinities and Gender Awareness in Antiwar Organizing*.
- Coulton, C. J. ve Korbin, J. E. (2007). Indicators of child well-being through a neighborhood lens. *Social Indicators Research*, 84(3), 349-361.
- Cummins, I. (2016). Reading Wacquant: Social Work and Advanced Marginality. *European Journal of Social Work*, 19(2), 263-274.
- Çağlar, A. ve Onay, A. (2015). Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz. B. D. Şeker, İ. Sirkeci ve M. M. Yüceşahin (Eds.), *Göç ve Uyum* (s. 76). Londra: Transnational Press London.
- Çağlayan, S. (2011). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*(17), 16.

- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3).
- Çakırer Özservet, Y. ve Sirkeci, İ. (2016). Çocuklar ve Göç. *Göç Dergisi*, 3(1), 1-4.
- Çeri, V., Beşer, C., Fiş, N. P. ve Arman, A. (2017). İstanbul'daki Mülteci Çocuklara Bakım Vermek Üzere Özelleşmiş Bir Çocuk Psikiyatri Ünitesinden Bulgular.
- Çobaner, A. A. (2015). Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili. *Marmara İletişim Dergisi*(24), 27-54.
- Çocuk Haklarını Tanıtma Yaygınlaştırma Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği. (2009). *Türkiye Çocuk Politikası (Çalıştay Sonuçları)*. Ankara:
- Çolak, Y. (2014). Adil Kent Yaklaşımı ve Kentsel Dönüşüm: İstanbul Esenler Örneği.
- ÇSGB. (2017). *Çocuk İşçiliği İle Mücadele Ulusal Programı*. Ankara. https://www.cs.gb.gov.tr/media/4755/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf
- Degirmencioğlu, S. M., Acar, H. ve Baykara Acar, Y. (2008). Extreme Forms Of Child Labour In Turkey. *Children & Society*, 22(3), 191-200.
- Demiröz, F., Erdoğan, M. ve Arkadaşları. (2016). Suriye Acil Durum Müdahalesi Kapsamında Çocuk Dostu Alanlar, İlk Bulguların Özeti Broşürü.
- Dey, I. (1993). *Qualitative Analysis: A User-Friendly Guide For Social Scientists*. New York & London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Doğan, S. (1988). *Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dominelli, L. (1996). Deprofessionalizing Social Work: Anti-Oppressive Practice, Competencies and Postmodernism. *The British Journal of Social Work*, 26(2), 153-175.
- Dünya Çocuklarının Durumu 2005: Çatışma Ortamlarında Çocuklar*. (2005). https://www.unicef.org/turkey/pdf/_dcd05c3.pdf
- Erbay, E. (2011). *Türkiye'de Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma ve İzlemeye Yönelik Uygulamaların Eleştirel Analizi ve Bir Model Önerisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erdem, C. (2017). *Türkiye'ye Göç Eden Suriyeli Gençlerin Gelecek Beklentileri: "Malatya Örneği"*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'ye Kitleli Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler* (M. M. Erdoğan ve A. Kaya Eds. 1 ed.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Erdoğan, M. M. (2018). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. ve Ünver, C. (2015). *Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri*: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.
- Erdur-Baker, Ö. ve Serim-Yıldız, B. (2017). Çocuk ve Ergenler. Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Eds.), *Afetler, Krizler, Travmalar Ve Psikolojik Yardım* (2. Baskı ed., s. 25-42). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.
- Erol, M. ve Ersever, O. G. (2014). Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24(1), 47-68.
- Fazel, M. ve Silove, D. (2006). "Detention of refugees". *BMJ*, 332, 251-252.
- Gencer, T. E. (2017). Göç ve Eğitim İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Suriyeli Çocukların Eğitim Gereksinimi ve Okullaşma Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 838-851. doi:http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434652
- Gencer, T. E. ve Karagöz, D. (2016). Mülteci Çocukların Mekansal ve Psiko-Sosyal Yoksunlukları : Kentsel Alanlarda Mülteci Çocuk Olmak. A. Çolpan Kavuncu (Ed.), *Kentsel Güvenlik ve Çocuk Suçluluğu* (2). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Gezici Yalçın, M. (2017). *Göç Psikolojisi*. Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Göhler, G. (1990). Die gesundheitliche Situation und die daraus resultierenden probleme der türkischen Migranten/innen in der Bundesrepublik Deutschland. *Türkische Migranten in der Bundesrepublik Deutschland-Federal Almanya'da Göçmenler*, 2.
- Gökçek Karaca, N. (2009). Türk Göçmen İşçilerin Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar: Giresun'dan ABD'ne Göç Etmış Türk Göçmen İşçiler Üzerinde Bir İnceleme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(56), 299-303.
- Gökçek Karaca, N. (2018a). Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmetler: Kadın, Çocuk ve Aile, Yaşlılar. F. Göktuna Yaylacı (Ed.), *Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet* (3721, s. 152). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Gökçek Karaca, N. (2018b). Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmetler: Çalışma Hayatı. F. Göktuna Yaylacı (Ed.), *Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet* (3721, s. 128). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Gökçek Karaca, N. (2018c). Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmetler: Sağlık. F. Göktuna Yaylacı (Ed.), *Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet* (3721, s. 182). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Göker, G. ve Keskin, S. (2016). Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(41).

- Göregenli, M. (2012). Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar içinde*,(ed. Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 17-27.
- Göregenli, M. (2015). *Çevre Psikolojisi İnsan Mekan İlişkileri* (Üçüncü Baskı ed.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gülseren, L. (2015). *Savaş ve Kadın Ruh Sağlığı*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği.
- Gültekin, M. N., Giritlioğlu, İ., Karadaş, Y., Soyudoğan, M., Leyla Kuzu, Ş., Gülhan, S. T., Doğanoglu, M., Utanır, A., Aslan, Ç. ve İncetahtacı, N. (2018). *Gaziantep'teki Suriyeliler: Uyum, Beklentiler ve Zorluklar*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Gün, S. (2016). *Etnikleşen Yoksulluk: Çingene/Romanlar Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gün, Z. (2007). Psikolojide Göç Çalışmalarındaki Metodolojik Problemler Ve Çözüm Önerileri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 12, 27-41.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63.
- Hatiboğlu Eren, B. (2016). Sosyal Çalışma Açısından İnsani İhtiyaçların Değerlendirilmesine İlişkin Modeller ve Feminist Katkıları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1).
- Haynes, H. P. (2004). *On The Bottle Field Of Woman's Bodies: An Overview Of The Harm Off War To Woman* (Vol. 27).
- Henderson, R. ve Pochin, M. (2001). *A Right Result?: Advocacy, Justice and Empowerment: Policy Press*.
- Howard, M. ve Hodes, M. (2000). Psychopathology, adversity, and service utilization of young refugees. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39(3), 368-377.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2018). Türkiye'deki Biyometrik Verileriyle Kayıt Altına Alınan Suriyeli Mülteci Sayısı. <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- Ife, J. (2012). *Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice*: Cambridge University Press.
- İnsan Hakları Derneği, İ. (2017). Dünya Çocuk Hakları Günü: Çocuk Haklarıyla Çocuktur! <https://www.ihd.org.tr/dunya-cocuk-haklari-gunu-cocuk-haklariyla-cocuktur/>
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2012). *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*: İletişim Yayınları.

- Jenson, J. M. ve Fraser, M. W. (2015). *Social policy for children and families: A risk and resilience perspective*: Sage Publications.
- Kalaycıoğlu, S. (2006). *Dynamics of Poverty in Turkey: from a Specific focus on Welfare System and Social Inclusion in Turkey to Combat Rural/Urban Poverty and the Significance of Social Networks and Resiprocal Survival Strategies*. Paper presented at the IRICS Conference, University of Vienna, Austria. http://www.inst.at/trans/16Nr/01_3/kalaycioglu16.htm
- Karataş, K. (2002). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler. *Ankara: SHU Derneği Yayını*, 150-156.
- Karataş, K. (2007). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 7-19.
- Karataş, K. ve Acar, H. (2008). Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk ve Gençlerin Katılımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 19(1).
- Karataş, K., Attepe Özden, S., Ege, A., Fırat, E., Erim, F. ve Aslan, H. (2016). *Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar*. Ankara: Anıl Grup Matbaacılık Yayıncılık.
- Karataş, K., Demiröz, F., Aygüler, E., Ayalp, M. C. ve Bolgün, C. (2018). *Türk Kızılayı Ankara Toplum Merkezinden Hizmet Alan Suriyeliler: Sorun, Gereksinim, Beklenti ve Kurum Memnuniyetleri*. Ankara.
- Karataş, K., Gencer, T. E., Çalış, N. ve Ege, A. (2016). Öğrenci Sorunlarının Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Değerlendirilmesi. *Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayısı, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını*, 70-80.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye’deki Suriyeliler: İç İç Geçişler ve Karşılaşmalar* (Vol. 168). İstanbul: Hiperlink Eğitim İletişim Yayıncılık San. Paz. ve Tic. Ltd. Şti.
- Keller, A. S., Rosenfeld, B., Trinh-Shevrin, C., Meserve, C., Sachs, E., Leviss, J. A., Singer, E., Smith, H., Wilkinson, J. ve Kim, G. (2003). Mental health of detained asylum seekers. *The Lancet*, 362(9397), 1721-1723.
- Kırımsoy, E., Acar, H., Sevük, H., Kaynak, H., Aydın, M., Antakyalıoğlu, Ş., Özdemir, U., Mutlu, Y. ve Acar, Y. (2013). *Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı. Sosyal Çalışma Görevlileri için Eğitim Kitabı*. Ankara: UNİCEF: Türkiye’de Çocuklar için Adalet.
- Kliwer, W., Murrelle, L., Mejia, R., Torres de G, Y. ve Angold, A. (2001). Exposure To Violence Against A Family Member and Internalizing Symptoms In Colombian Adolescents: The Protective Effects Of Family Support. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69(6), 971.

- Klot, J. ve DeLargy, P. (2007). Sexual violence and HIV/AIDS transmission. *Forced Migration Review*, 27, 23-24.
- Koopowitz, L. F. ve Abhary, S. (2004). Psychiatric aspects of detention: illustrative case studies. *Australian and New Zealand journal of psychiatry*, 38(7), 495-500.
- Koray, M. ve Alev, H. (2002). Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliliği. Y. Özdek (Ed.), *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* (s. 441-466). Ankara: TODAİE.
- Kula, S. ve Çakar, B. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(12), 191-210.
- Kurnaz, Ş. A. (2007). Çocuk Yoksulluğu. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 12(12).
- Küçükkalay, A. M., Dulupçu, M. A. ve Turunç, Ö. (2000). Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşgücü İstihdamının Sorunları ve Önlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1).
- Lee, J. A. ve Hudson, R. (1996). The Empowerment Approach to Social Work Practice. *Social work treatment: Interlocking theoretical approaches*, 4, 218-249.
- Levitas, R. (2005). *The Inclusive Society?: Social Exclusion and New Labour*: Springer.
- Lindblad, F., Hjern, A. ve Vinnerljung, B. (2003). Intercountry Adopted Children as Young Adults—A Swedish Cohort Study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 73(2), 190-202.
- Machel, G. (2001). *The Impact of War on Children: A Review of Progress Since the 1996 United Nations Report on the Impact of Armed Conflict on Children*: ERIC.
- Malterud, K. (2001). Qualitative Research: Standards, Challenges and Guidelines. *The lancet*, 358(9280), 483-488.
- Martinez Garcia, J. S. ve Cordoba, C. (2013). *PIRLS-TIMSS 2011: Spanish Report. Secondary analysis*. Madrid.
<http://www.mecd.gob.es/dctm/inee/internacional/pirlstimss2011eng.pdf?documentId=0901e72b815327f1>
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological review*, 50(4), 370-373.
- Masten, A. S. ve Narayan, A. J. (2012). Child Development in The Context Of Disaster, War, and Terrorism: Pathways of Risk and Resilience. *Annual review of psychology*, 63.
- Max-Neef, M. A. (1991). *Human Scale Development: Conception, Application and Further Reflections*: The Apex Press.

- McDonnell, J. R. (2007). Neighborhood characteristics, parenting, and children's safety. *Social Indicators Research*, 83(1), 177-199.
- Morris, K. ve Barnes, M. (2007). Prevention and Social Exclusion: New Understandings for Policy and Practice. *British Journal of Social Work*, 38(6), 1194-1211.
- Moss, P. ve Petrie, P. (2002). From children's services to children's spaces: Public provision, children and childhood: London: Routledge Falmer.
- Mutlu, Y., Kırımsoy, E. ve Antakyalıoğlu, Ş. (2016). *Bulanık Mekanlarda Gölgede Kalanlar: Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Vatansızlık Riski Araştırma Raporu*. Ankara: <http://madde14.org/images/f/f0/GundemCocukBulanikMekanlarda2016tur.pdf>
- National Association Of Social Workers. (1999). *Code of Ethics of the National Association of Social Workers*. Washington.
- National Association of Social Workers. (2011). *NASW Standards for Cultural Competence in Social Work Practice*: National Association of Social Workers.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar II* (S. Özge, Trans.). İstanbul: Yayın Odası.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F. ve Pfefferbaum, R. L. (2008). Community Resilience As A Metaphor, Theory, Set Of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *American journal of community psychology*, 41(1-2), 127-150.
- OECD. (2009). *Doing Better for Children*. <http://www.oecd.org/els/family/doingbetterforchildren.htm>
- Oikonomidou, E. (2010). Zooming into The School Narratives of Refugee Students. *Multicultural Perspectives*, 12(2), 74-80.
- Öner, Ö. (2015). Çocuklar ve Savaş. A. D. Başterzi ve A. T. Aker (Eds.), *Barış Kitabı: Bireyden Topluma Savaşın ve Barışın Ruh Hali* (s. 175-183). Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özer, S. ve Şirin, S. R. (2012). *Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Aileleri*. <https://bau.edu.tr/icerik/1769-suriyeli-multeci-cocuklar-ve-aileleri-arastirma-sonuclari>
- Özgökçeler, S. (2006). Sosyal dışlanma sorunsalı ve engellilerin sosyal politikası bağlamında değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, SBE*.
- Özservet, Y. Ç. (2016). Göç ve Çocuk Özel. *Göç Dergisi*, 3(1), 1-4.

- Öztürk, A. (2008). Çocuk Yoksulluğunda Yaşama, Sağlık ve Beslenme Hakları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 67-80.
- Palaganas, E. C., Sanchez, M. C., Molintas, M. P., Caricativo, R. D. (2017). Reflexivity in Qualitative Research: A Journey of Learning. *The Qualitative Report*, 22(2), 426-438.
- Payne, M. (2007). *What is professional social work?* : Taylor & Francis.
- Perry, B. D., Pollard, R. A., Blakley, T. L., Baker, W. L. ve Vigilante, D. (1995). Childhood Trauma, The Neurobiology Of Adaptation, and "Use-Dependent" Development Of The Brain: How "States" Become "Traits". *Infant mental health journal*, 16(4), 271-291.
- Philo, C. (2000). The Corner-Stones of My World' Editorial Introduction to Special Issue on Spaces of Childhood: Sage Publications London.
- Pine, D. S., Costello, J. ve Masten, A. (2005). Trauma, proximity, and developmental psychopathology: the effects of war and terrorism on children. *Neuropsychopharmacology*, 30(10), 1781-1792.
- Polat-Uluocak, G. (2011). *Göçün Sonuçlarını Risk Altındaki Çocuklar Bağlamında Düşünmek*. 21. Ulusal Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Kongresi: Zorlu Yaşam Olayları, Antalya.
- Polat, G. (2007). İç Göçün Çocuk Ruh Sağlığına Etkisi ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(1), 91.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*: İmge Kitapevi Yayınları.
- Quintana, S. M. ve Vera, E. M. (1999). Mexican American children's ethnic identity, understanding of ethnic prejudice, and parental ethnic socialization. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 21(4), 387-404.
- Rah, Y., Choi, S. ve Nguyẽn, T. S. T. (2009). Building Bridges Between Refugee Parents And Schools. *International Journal of Leadership in Education*, 12(4), 347-365.
- Riskler ve Çocuk Koruma. (2012). <http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=22>
- Roxas, K. (2011). Tales From The Front Line: Teachers' Responses to Somali Bantu Refugee Students. *Urban Education*, 46(3), 513-548.
- Sakamoto, I. ve Pitner, R. O. (2005). Use of Critical Consciousness in Anti-Oppressive Social Work Practice: Disentangling Power Dynamics at Personal and Structural Levels. *The British Journal of Social Work*, 35(4), 435-452.
- Sal, Ö. (2015). *Zorunlu Göç Ve Kentleşme "Siirt Örneği"*. (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

- Salman, F. (2009). *Hep yenik başlama duygusu: Türkiye'de ayrımcılık uygulamaları: mağdurlar ve uzmanlar anlatıyor.*
- Sapancalı, F. (2005). *Sosyal dışlanma: Dokuz Eylül Yayınları.*
- Sattler, D. N., Preston, A. J., Kaiser, C. F., Olivera, V. E., Valdez, J. ve Schlueter, S. (2002). Hurricane Georges: A cross-national study examining preparedness, resource loss, and psychological distress in the US Virgin Islands, Puerto Rico, Dominican Republic, and the United States. *Journal of Traumatic Stress, 15(5)*, 339-350.
- Sayıl, I., Berksun, O., Palabıykoğlu, R., Devrimci-Özgüven, H., Soykan, Ç. ve Haran, S. (2000). *Kriz ve Krize Müdahale (Vol. 6)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Schneider, R. L. ve Lester, L. (2001). *Social Work Advocacy: A New Framework For Action: Brooks/Cole Belmont, CA.*
- Sezgin, A. A. ve Yolcu, T. (2016). Göç ile Gelen Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Uyum ve Toplumsal Kabul Süreci. *Humanitas: International Journal of Social Sciences, 4(7)*, 111.
- Sheafor, B. W. ve Horejsi, C. J. (2015). Sosyal Hizmet Uygulaması: Temel Teknikler ve İlkeler (D. B. Çiftçi, Trans.). (2. Baskı ed., s. 612-623). Ankara: Nika Yayınevi.
- Sibley, D. (1995). *Families and Domestic Routines, Mapping the Subject: Geographies of Cultural Transformation* (S. Pile ve N. Thrift Eds.). New York: Routledge.
- Sibley, D. (2001). *Families and domestic routines: constructing the boundaries of childhood.*
- Snoubar, Y. ve Karataş, K. (2017). Bir Sakatlık Nedeni Olarak Savaş, Çatışmalar ve Engelli Çocukların Hakları: Filistin Örneği. *Research Gate.*
- Soldiers Who Rape Commanders Who Condone: Sexual Violence and Military Reform in The Democratic Republic of Congo.* (2009). <https://www.refworld.org/docid/4a5efe262.html>
- Speier, A. (2000). Disaster relief and crisis counseling. *Psychosocial Issues for Children and Adolescents in Disasters.*
- Spencer-Rodgers, J. ve McGovern, T. (2002). Attitudes Toward The Culturally Different: The Role Of Intercultural Communication Barriers, Affective Responses, Consensual Stereotypes, and Perceived Threat. *International Journal of Intercultural Relations, 26(6)*, 609-631.
- Storey, L. (2016). Doing Interpretative Phenomenological Analysis. E. Lyons ve A. Coyle (Eds.), *Analysing Qualitative Data In Psychology* (2. Edition ed., s. 68-83): Los Angeles: SAGE Publications.
- Strauss, A. ve Corbin, J. M. (1990). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques: New Delhi: SAGE Publications.*

- Sunal, O. (2006). Sosyal Dışlanmaya Kuramsal Yaklaşımlar.
<http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/soysal-dislanmaya-kuramsal-yaklasimlar/>
- Şahin, C. (2014). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2).
- Şahin, Ş. (2012). *Kısıtlar Teorisi'ne göre sanayi işletmelerinde çalışanların motivasyonu ve işletme başarısına etkisi: PVC üretim işletmesi üzerine bir uygulama*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, T. ve Coşkun, S. (2009). *Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*.
- Şeker, B. D. ve Aslan, Z. (2015). Eğitim Sürecinde Mülteci Çocuklar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 86-105.
- Şimşek, M. Ş. (2005). *Yönetim ve organizasyon* (8. Baskı ed.). Konya, Türkiye: Günay Ofset.
- Tanay Akalın, A. (2016). *Türkiye'ye Gelen Suriyeli Göçmen Çocukların Eğitim Sorunları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taylan, H. H. ve Barış, İ. (2015). *Romanlar ve Sosyal Dışlanma*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*: Nika Yayınevi.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekin Yılmaz, T. (2005). *Göçün Kadın Yaşamı Üzerindeki Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Thomas, K. (2007). Sexual violence: weapon of war. *Forced Migration Review*, 27, 15-16.
- Thompson, N. (2013). Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak (Ö. Cankurtaran Öntaş ve B. Hatipoğlu Eren, Ed.). (s. 28,99,176). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Thompson, N. (2016). Ayrımcılık ve Baskıyla Baş Etme. Ö. Cankurtaran (Ed.), *Güç ve Güçlendirme* (s. 109-151). Ankara: Nika Yayınevi.
- Tınaz, P. (2005). *Çalışma Yaşamından Örnek Olaylar*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tokol, A. (2012). Sosyal Dışlanma-Ayrımcılık. A. İ. Oral ve Y. Şişman (Ed.), *Sosyal Politika*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tousignant, M., Habimana, E., Biron, C., Malo, C., SIDOLI-LeBIANC, E. ve Bendris, N. (1999). The Quebec Adolescent Refugee Project: psychopathology and family variables in a sample from 35 nations. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38(11), 1426-1432.

- Towle, C. (1945). *Common human needs: An interpretation for staff in public assistance agencies*: Federal Security Agency, Social Security Board.
- Tuncay, T. ve Erbay, E. (2006). Sosyal Hizmetin Temel Hedefi: Sosyal Adalet, Güçlendirmeye Retorikten Pratiğe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(1), 53-69.
- Türk, H. B. (2015). *Bir Erkeklik Mücadelesi Olarak Savaş*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği, Türk Tabipler Birliği. (2016). *Savaş, Göç ve Sağlık*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *İstatistiklerle Çocuk* (978-975-19-6340-6). Ankara. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21521>
- Uçar, Ö. (2013). *Çocukların Yaşanılan Yer ve Buna Bağlı Olarak Mekan Algısının İncelenmesi (Yüksek Konut Yapıları Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- UNCHR. (2018). <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>
- UNICEF. (2004). *Dünya Çocuklarının Durumu 2005, Çocukluk Tehdit Altında*. Ankara: UNICEF Yayınları.
- UNICEF. (2014). *Sayılarla Dünya Çocuklarının Durumu, Eşitsizliklerin Ortaya Konulması Çocuk Haklarının İleriye Götürülmesi, Her Çocuk Önemlidir*. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Unicef%20SOWC%202014%20web.pdf>
- UNICEF. (2017). For Every Child.
- UNICEF. (2018a). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html
- UNICEF. (2018b). *UNICEF'in 2018'de Çocuklara Yönelik İnsani Yardım Faaliyetlerine Genel Bir Bakış*. http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/HAC_OVERVIEW_2018_TR-page.pdf
- UNICEF. (2018c). *UNICEF raporu: "Sayılmayan" yarım milyardan fazla çocuk SKH'lerde ilerlemeyi ölçebilecek durumda olmayan ülkelerde yaşıyor*.
- URL1. (2018). Piaget'e Göre Ahlak Gelişimi. <http://www.cocukgelisimi.gen.tr/cocuk-gelisimi/ahlakgelisimi/220-piagete-gore-ahlak-gelisimi.html>
- URL2. (2018). Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı. <https://ustunzekalilar.org/tr/Makaleler/Icerik/1299-Piaget-In-Bilissel-Gelisim-Kurami>
- URL3. (2018). Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Ekim 2018. <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

- Uyan Semerci, P. (2013). Ayrımcılık Bağlamında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. K. Çayır ve M. Ceyhan (Eds.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* (s. 149-162). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uyan Semerci , P. ve Erdoğan, E. (2018). *Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları*. İstanbul.
- Uyan Semerci , P., Erdoğan, E. ve Durmuş, G. (2017). *Çalışan Çocuk: Bağcılar ve Küçükçekmece Pilot Araştırması*.
- Uyan Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Ekim Akkan, B., Kılıç, Z., Oy, B. ve Uran, Ş. (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun "İyi Olma Hali" ni Anlamak: İstanbul Örneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uykur, B. (2013). *Şizofreni Hastalarında İhtiyaç Analizi*. (Tıpta Uzmanlık Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Üçkardeş, E. A., Işık, E. ve Aker, A. T. (2015). *Göç, Yerinden Edilme ve Ruh Sağlığı*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği,.
- Verkuyten, M., Kinket, B. ve van der Wielen, C. (1997). Preadolescents' understanding of ethnic discrimination. *The Journal of Genetic Psychology*, 158(1), 97-112.
- Vermaak, N. J. (2009). *A reconceptualisation of the concept of social capital: A study of resources for need satisfaction amongst agricultural producers in Vhembe, Limpopo*.
- Wacquant, L. (2015). *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Wilks, T. (2012). *Advocacy and Social Work Practice*: McGraw-Hill Education (UK).
- Woolley, J., Swann, W. ve Neff, K. (2003). Children's perceptions of discrimination: Antecedents and consequences.
- Yağcı, H. (2017). *Zorunlu Göç Yaşamış 12-18 Yaş Çocukların Göç Yaşamamış Çocuklara Göre Sosyal Anksiyete Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuzer, H. (1994). *Ana-baba ve çocuk* (7. baskı ed.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5. Baskı ed.): Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. Z. ve Alaeddinoğlu, F. (2011). Göç ve Yoksulluk: Hakkâri Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 10(1), 437-462.
- Yılmaz, H. (2013). Türkiye'de Suriyeli Mülteciler-İstanbul Örneği. *İstanbul: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği*. (Erişim: 11.05. 2015) http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf.

- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Çocuğun İyilik Hali ve Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 85-93.
- Yüksel Kaptanoğlu, İ. (2016). The Lecture papers and presentations of SAY 631 Introduction to Qualitative Survey Techniques 2016. *Hacettepe University Institute of Population Studies Social Survey Department, Ankara*.
- Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş* (D. B. Çiftçi Ed. 1 ed.). Ankara.
- Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 179-190.

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 11/02/2019</p> <p>Tez Başlığı: Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 335 sayfalık kısmına ilişkin, 11/02/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6'dır.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. 11.02.2019</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim. Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: Tahir Emre GENCER Öğrenci No: N12269010 Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet Programı: Sosyal Hizmet Statüsü: ☐ Doktora ☒ Bütünleşik Dr.</p>
<p>DANIŞMAN ONAYI</p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"> Dr. Öğr. Üyesi Filiz DEMİRÖZ</p>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT

Date: 11/02/2019

Thesis Title: **NEEDS, ACCESS TO RIGHTS AND EXPECTATIONS OF CHILDREN IN MIGRATION PROCESSES: THE SAMPLE OF SYRIAN CHILDREN LIVING IN ANKARA AND HATAY**

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 11/02/2019 for the total of 335 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 6 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

11.02.2019

Gencer
Date and Signature

Name Surname: Tahir Emre GENCER

Student No: N12269010

Department: Social Work

Program: Social Work

Status: Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Filiz

Dr. Öğr. Üyesi Filiz DEMİRÖZ

EK 2. ETİK KOMİSYON İZİNİ⁷

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ**
Rektörlük

Sayı : 35853172/ **433-167** 02 Ocak 2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı doktora programı öğrencilerinden **Arş. Gör. Tahir Emre GENCER**'in Yrd. Doç. Dr. Filiz **DEMİRÖZ** danışmanlığında yürüttüğü "**Suriyeli Çocukların Maruz Kaldıkları Ayrımcılık ve Dışlanma Deneyimleri**" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **02 Ocak 2017** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Öğr. İşlerine
Yazılı bildirim
16-01-2017

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon: 0 (312) 305 3001 - 3002 • Faks: 0 (312) 311 9992
E-posta: yazinsd@hacettepe.edu.tr • www.hacettepe.edu.tr

Ayrıntılı Bilgi için:
Yazı İşleri Müdürlüğü
0 (312) 305 1008

⁷ Araştırmaya başlamadan önce, etik komisyon izni alınırken, çalışmanın ismi, etik komisyon izin belgesinde yer alan "Suriyeli Çocukların Maruz Kaldıkları Ayrımcılık ve Dışlanma Deneyimleri" iken araştırma sahası ve ortaya çıkan veriler (nitel araştırmanın sağladığı özelliklerden hareketle) zaman içerisinde çalışmanın odağını ve başlığını "Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği" üzerinden yapılandırmıştır.

EK 3. GÖRÜŞME YÖNERGESİ

Görüşme Yönergesi^{8,9}

Merhaba, hoş geldin, geldiğin için teşekkür ederim. Benim adım Tahir. Hacettepe Üniversitesi'nde öğretmenim. Suriye'den Türkiye'ye gelen çocuklar ile görüşmeler yapıyorum. Onlara Türkiye'deki yaşamları ile ilgili sorular soruyorum. Türkiye'deki yaşamınla ve burada karşılaştığın zorluklarla ilgili, seninle de sohbet etmek istiyorum. Seninle yapacağımız bu sohbet benim için kıymetli bir görüşme olacak ve yaptığım araştırmaya çok faydası olacak. Görüşme sırasında doğru ya da yanlış, olumlu ya da olumsuz yanıtı olan sorularımız yok, önemli olan düşüncelerini rahatça ve açıkça ifade etmen. Seninle yapacağımız sohbet kişisel olarak değerlendirilmeyecek, kimliğini açıklayacak bilgi kullanılmayacak ve araştırma dışında kullanılmayacak. Bu sohbet tamamen gönüllülikle gerçekleşecek ve yaklaşık 1 - 1 buçuk saat sürecek. İstersen zaman zaman ara verebilir ya da istediğin yerde kesebiliriz. Sen de uygun görürsen bu konuşmayı kayda almak istiyorum.

1) Isınma, Tanışma, Aile vb.

Öncelikle kendinden bahsedebilir misin? (Kendi hakkında söyledikleri, kendini tanıma biçimi, yaşı, eğitimi vb.)

Peki, aileden bahseder misin?

- **Aile biçimi/ aile içi ilişkiler/görevler/sorumluluklar/ ekonomik güvence** (Peki Aileden bahsedebilir misin? Suriye'ye gidip geliyorlar mı, bunun zorlukları var mı, aile içinde ilişkiler nasıl, Suriye'deyken nasıldı, kimler çalışıyor)
- **Ebeveyn** (Ebeveyn rolleri, Tek ebeveynliyse ya da savaş dulu varsa bunun zorluklarından)
- **Kardeşler** (Mevcut durumları, yaşları, kız/erkek rolleri)
- **Paylaşım/Destek/Katılım** (Birlikte neler yapıyorsunuz? Bir şey yapmak istediğinde sana destek olunuyor mu? Ailede bir şey yaparken sana soruyorlar mı?)
- **Savaş, Çatışma, Göç Süreci, Yerinden Edilme** (Ne zamandır buradasınız? Buralıyım diyebilir misin? Nasıl geldiniz? Kim karar Verdi? Suriye'den yola çıkış öncesi durum, göç süreçleri, Suriye'den Türkiye'ye nasıl geldiği/göç yolculuğu hakkında bilgiler, Göç sonrası? Herkes tam mı, Geride kalan ve kayıplar var mı/ cinsiyetleri, Nasıl oldu?)

Gündelik yaşantıdan bahseder misin? Hayatında değerli olan şeyler neler? (Ne tür zorluklarla karşılaşıyor, nasıl baş ediyor, ne öneriyor, neye ihtiyacı var). **Suriye'de ne yapardın?**

2) Ev İçerisindeki Yaşantı (Beslenme, barınma, güvenlik, korunma, çevre, katılım, Sosyalleşme). Güne nasıl başlıyorsun?

- **Beslenme/ Yiyecek** (Kahvaltı yapıyor musun? Kahvaltıdan sonra bir daha ne zaman yemek yiyorsun? Hangi yiyecekleri seviyorsun? Bunları ne kadar zamanda bir yiyebiliyorsun? Arkadaşlarıyla birlikte yemek yiyor musunuz?)
- **Yaşam alanı/ Barınma/ Ev-Konut/ Koşullar/ Alt yapı/ ortak alan/ özel alan/ mahremiyet/ bulunulan çevre/ sosyal çevre/ Eski mekân-yeni mekân arasındaki farklar** (Yaşadığın yerden biraz bahsedebilir misin? Kimlerle birlikte kalıyorsun? Nasıl bir yer? Koşullar? Özel alan/ ortak

⁸ Bu görüşme yönergesi, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 4 temel hakkı olan, *yaşama, katılım, korunma ve gelişim hakları* temelinde, Max-Neef' in *İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi (Max-Neef's Matrix of Human Needs and Satisfiers)* ile Amartya Sen ve Martha Nussbaum tarafından geliştirilen *Yapabilirlik Yaklaşımından (capability approach)* faydalanılarak oluşturulmuştur.

⁹ Görüşme yönergesinin orijinali bold ile yazılı olan bölümlerdir. Ancak görüşülen grubun çocuklar olması ve savaş ile göç süreçlerini yaşamış hassas bir gruptan oluşması nedeniyle parantez içerisindeki yazılı olan yerler araştırmaya yardımcı olması amaçlı eklenmiştir. Bu nedenle, araştırma esnasında yarı yapılandırılmış görüşme yönergesi kullanılmış olsa da ihtiyaç duyulan bazı noktalarda ise parantez içerisinde yer alan yapılandırılmış bölümler ile de desteklenmiştir.

alan/ mahremiyet durumu? Su, elektrik, ısınma, güvenlik nasıl? Orda yaşamaktan memnun musun? Suriye' deyken nasıldı? Peki, nasıl bir yerde yaşamayı hayal ediyorsun?)

3) **Ev Dışındaki Yaşantı** (Eğitim, sağlık, barınma, beslenme, katılım, sosyalleşme, oyun, güvenlik, korunma, sağlıklı çevre, korunma süreçleri ve yaşanan ayrımcılık dışlanma deneyimleri)

- **Komşuluk/ Etkileşim/Paylaşım** (Komşularınız var mı, ilişkileriniz nasıl, biraz onlardan bahseders misin? Suriye' dekiler nasıldı?)
- **Fiziksel ve Sosyal Çevre/ Bulunulan Çevre/ Yakınlık kurulacak Çevre/Topluluklar/ Etkileşim/Güvenlik** (Yaşadığın sokaktan/ mahalleden bahsedebilir misin? Güvenli mi? Oradaki insanlar ve ilişkiler nasıl? Etkinlik/ düğün/ kutlama/ toplantı oluyor mu, katılıyor musunuz? Bayram namazı, cenaze törenine katıldınız mı? Bunlar Suriye'de nasıldı?)
- **Eğitim/ Okur-yazarlık/ Okul/ Öğretmenler/ Bilgiye erişim/ Arkadaşlar/ Karşı cinsle etkileşim/ yakınlık kurulacak çevre/ Geliştirici-engelleyici mekanizmalar** (Okula gidiyor musun?)

(Gidiyorsa: Okulunu seviyor musun? Derslerin nasıl? Okulda zaman nasıl geçiyor? Burası benim okulum diyebiliyor musun? Okuldaki arkadaşlarınla ilişkilerin nasıl? Birazda öğretmenlerinden bahseders misin? Öğretmenin hepinize aynı davranıyor mu? Okula gidemediğin zamanlar oluyor mu/ hangi durumlarda gidemiyorsun? Okulda hiç zorluk yaşıyor musun? Bu anlarda kendini nasıl hissediyorsun/ ne yapıyorsun?)

(Gidemiyorsa: Suriye'deyken gidiyor muydun? Suriye'de gitmişse, öğretmenleri ve arkadaşları orada nasıldı? Okuma yazma biliyor musun? Peki, okula gitmek ister miydin? Ne olmasa gidebilirdin?)

- **Okul sonrası gelecek beklentisi** (Peki okuduktan sonra ne yapmak istiyorsun/ne yapacaksın? Çalışmakla ilgili (gelecekte) ne düşünüyorsun?)
- **İş hayatına katılım zorunluluğu/sorumluluğu/isteği, işte patron/ arkadaş ilişkileri, çocukluğu engelleyici mekanizmalar** (Şu an bir yerde çalışıyor musun ?)

(Çalışmıyorsa: Peki şu ana kadar hiç bir yerde çalıştın mı?)

(Çalışıyorsa/Önceden Çalıştıysa: Çalışmasan ne olur? Nerede? Ne zamandır çalışıyorsun? Hangi saatlerde çalışıyorsun? Nasıl bir işte çalışıyorsun? Çalışmak nasıl bir şey/ seviyor musun? Çalıştığın yere benim iş yerim diyebiliyor musun? Beraber çalıştığın arkadaşların ya da birileri var mı? Biraz onlardan bahsedebilir misin? Çalışırken hiç sorun yaşadığın oldu mu? Bu anlarda kendini nasıl hissettin? Bu anlarda ne olsa kendini daha iyi hissederdin? Ne olsaydı çalışmazdın? Suriye'de olsan çalışır mıydın?)

- **Boş zaman, mutlu olma, sosyalleşme, yakınlık kurulacak çevre** (Bu yaptıkların dışında hiç boş zaman oluyor mu? Nasıl değerlendiriyorsun? Eğlenmek deyince aklına ne geliyor? Yeterince eğlenebiliyor musun? Kimlerle eğleniyorsun/ kimlerle eğlenmek istersin? Suriye'de nasıldı?)
- **Oyun oynuyor musun? Karşı cinsle etkileşim?** (Çalışıyorsa ya da çalışmışsa: çalışmak mı iyi, oyun oynamak mı?)
(Okuldan/işten arta kalan zamanlarda mı oyun oynuyorsun? Ne tarz oyunlar oynuyorsun? Kimlerle oynuyorsun, hep Suriyelilerle mi ya da hep erkeklerle/kızlarla mı, biraz oyun oynadığın arkadaşlarından bahseders misin? Birlikte oyun oynamak istediğin başka kişiler var mı? İstedtiğin kadar oynayabiliyor musun? Daha çok nerede oyun oynuyorsun? Oyun sırasında hiç anlamadığımız oluyor mu? Hangi anlarda zorluk/sorun yaşıyorsun? Oyun oynarken kendini nasıl hissediyorsun? Suriye'deyken nasıldı?)
- **Yetenekler/ beceriler/ ilgiler/ Etkinlikler** (Boş zamanlarında başka neler yapıyorsun? Uğraştığın ya da uğraşmak istediğin şeyler var mı? Boş zamanlarda hayal kuruyor musun/ ne tarz? Daha fazla

imkânın olsa ne yapmak isterdin? Müzik, sosyalleşme, kitap okuma, bilgisayar, tiyatro, sinema, spor vb. Suriye’ deyken neler yapıyordun?)

- **Geliştirici/ Bilgilendirici mekanizmalar** (Merak ettiğin ya da öğrenmek istediğin şeyler oluyor mu? Bunları kimlerden/ nerelerden/nasıl öğreniyorsun? Suriye’deyken nasıl öğreniyordun?)
- **Sağlık sistemi, korunma** (Türkiye’ye geldiğinden beri hiç hastalandın mı? Hasta olduğunda nasıl iyileştin, hiç hastaneye/doktora gittin mi? veya aileden biriyle hiç hastaneye gittin mi? Orası nasıl bir yerdi? Çalışan insanlar nasıldı? Senin yaşlarında başka insanlar var mıydı? Bu anlattıkların Suriye’deyken nasıldı?)
- **Hiç korktuğun ya da kendini mutsuz hissettiğin oluyor mu?** (Hangi durumlarda? Bu anlarda ne hissettin? Ne yaptın/ bununla nasıl baş ettin? Kimseden destek aldın mı? Bunların yaşanmaması için sence ne yapılmalı? “bireysel, kültürel, yapısal”). **Nerelerde yaşandı?** (ailede, toplumda, arkadaşlar arasında, kurumlarda, hastanede, okulda, sokakta, dolmuşta, TV de)
- **İhtiyacın olan şeylere ulaşabiliyor musun? Nasıl ulaşıyorsun? Bu zamanlarda nereden yardım aldın, kimler sana yardımcı oluyor?**
- **Kurallar, prensipler** (Kendine ait kuralların, var mı hayatta? Sembol, kural ve örüntüleri istediği gibi ifade edilme)
- **Türkiye’ye geldiğinizden beri sen ya da ailen hiç zorluk yaşadınız mı?** (Hangi konularda? Dil ve kültür bu süreçleri etkiliyor mu? Dil konusunda oldu mu? Suriyeli olduğun için oldu mu? Bu sıralarda sana/ size kim destek oluyor? Peki, Türkiye ile Suriye arasında fark olduğunu düşünüyor musun? Suriye’ de olsaydınız böyle zorluklar yaşanır mıydı?)
- **Türkiye-Suriye, Türk çocukları Suriyeli Çocuklar arasındaki farklılık algıları** (Sence Türkiye nasıl bir yer? Kendini Suriye’ye mi, Türkiye’ye mi daha yakın hissediyorsun? Türk arkadaşların hakkında ne düşünüyorsun? Onlar senden farklı ne yapıyorlar)

Sona doğru toparlayıcı sorular:

- **Suriye’den geldiğinden beri yaşadıkların düşündüğünde ne söylemek istersin?**
- **Bir cumhurbaşkanı ya da devlet başkanı olsaydın** (arkadaşlarının yerinde olsaydın/anne babanın yerinde olsaydın) **a. Kendin için, b. Suriyeli çocuklar için c. Suriyeliler için ne yapardın?**
- **Peki, ileride ne yapmayı düşünüyorsun?** (Suriye dönmek istiyor musun? Suriye’de mi, Türkiye’de mi, yoksa başka bir ülkede mi bir hayat düşünüyorsun?)
- **Elinde bir güç/ ikinci bir şans/ (bir sihirli değnek) olsaydı hayatında neleri değiştirmek isterdin?**
- **Bu konuştuklarımız dışında eklemek istediğin ya da bana söylemek istediğin şeyler var mı?**
- **Son olarak, görüşme esnasında kendini nasıl hissettin, seni rahatsız hissettiren bir şey oldu mu? Yaptığımız görüşme ile ilgili olumlu ya da olumsuz fikirlerini öğrenebilir miyim?**

EK 4. ÇOCUKLAR VE AİLELERİ İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU (TÜRKÇE VE ARAPÇA)

A. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM, GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU (Çocuğun/ Ergenin ebeveyni ya da velisi/vasisi için)

Değerli Katılımcı;

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda "Suriyeli Çocukların Maruz Kaldıkları Ayrımcılık Ve Dışlanma Deneyimleri" konulu doktora tezi hazırlamaktayım. Bu çalışmayı gerçekleştirebilmek için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan izin aldım.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların haklara erişimini ve yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerini ortaya koyarak, bu sorunları tespit etmeye ve ortadan kaldırmaya yönelik politikalar ile mekanizmalar geliştirebilmektir. Çocuklarınıza Türkiye'deki yaşadıkları zorluklarla ve yaşantılarıyla ilgili bazı sorular sormak istiyorum.

Çocuğunuzla yapacağım görüşmeler kesinlikle gizli tutulacak ve sadece yukarıda belirtilen doktora tezi kapsamında kullanılacaktır. Kimliğinizi belirten herhangi bir soru yer almamaktadır. Bu nedenle Görüşme yönergesine (formuna), isim ve adres yazılması gerekmemektedir. Çocuklarınız için izin vermeyebilirsiniz. Ancak onların bu çalışmaya katılması ve düşüncelerini paylaşması, Suriyeli çocukların haklarının ve refahının geliştirilmesine katkı sağlanması açısından son derece önemli. Bu çalışma gönüllülük esasına dayalı yapılmakta ve çocuğunuzun çalışmaya katılıp katılmaması konusunda özgürsünüz.

Sayfanın altında iletişim bilgilerim yer almaktadır. İsterseniz çalışmanın sonuçlarını öğrenmek için benim ile iletişim kurabilirsiniz. Görüşme sırasında çocuklarınızın söyleyecekleri çok kıymetli, bu nedenle bir şey kaçırmamak için izninizle bu görüşmeyi ses kaydı olarak yapmak istiyorum. Daha önce de belirttiğim gibi size ve ailenize dair bilgiler kesinlikle gizli kalacak ve kimseyle paylaşılmayacaktır. Çocuğunuzun çalışmaya katılmasına onay vermeden önce, sormak istediğiniz ya da belirtmek istediğiniz bir durum varsa lütfen rahatlıkla ifade ediniz. Çocuğunuzla görüşmemiz yaklaşık 1 saat sürecek olup, onun istediği yerde durdurabilir ya da görüşmeyi sonlandırabiliriz. Çocuğunuz ya da siz, rahatsız olduğunuz her hangi bir durumda, bunu, rahatlıkla belirtebilirsiniz. Çalışmaya katkı verdiğiniz için çok teşekkür ederim.

Tarih: ... / ... / ...

Çocuğun/Ergenin ebeveyninin ya da velisinin/vasisinin

Adı, soyadı:

Adres:

Tel:

İmza:

Sorumlu Araştırmacı: Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ

Adres: Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü 06800 BEYTEPE/ANKARA

Telefon: (0312) 297 63 63 (357)

E-posta: filiz.demiröz@gmail.com

İmza:

Araştırmacı: Tahir Emre GENCER

Adres: Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü 06800 BEYTEPE/ANKARA

Telefon: (0312) 297 63 63 (355)

E-posta: tahiremregencer@hotmail.com

İmza:

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM (EBEVEYN/VARİS İÇİN-ARAPÇA)

استمارة المشاركة الطوعية
(بالنسبة للوالد أو الوالدة أو الوصي على الطفل)

عزيزي المشارك

انني أقوم بإعداد رسالتي لنيل درجة الدكتوراة في بحث "تجارب التمييز والاستبعاد للأطفال السوريين المعرضين" في قسم العمل الاجتماعي في معهد العلوم الاجتماعية بجامعة هاجي تبي . من أجل إجراء هذه الدراسة ، حصلت على إذن من لجنة أخلاقيات جامعة هاجي تبي .

والغاية من هذه الدراسة، الوصول إلى الاطفال السوريين الذين يعيشون في تركيا والتعرف على المشاكل التي تواجههم ووضع آليات وسياسات للقضاء عليها إلى الامام

أريد أن أسألك بعض الأسئلة حول أطفالك والتحديات التي تواجهك في حياتك في تركيا .

سيتم الاحتفاظ بالمقابلات الشخصية مع طفلك بسرية تامة ولن يتم استخدامها إلا في أطروحة الدكتوراه المذكورة أعلاه. لن يتم السؤال عن هويتكم لهذا السبب لن يكون لنا حاجة في السؤال عن الاسم والعنوان الخاص بكم يمكنكم ان لاتسمحوا لاطفالكم بالمشاركة في هذا الاستبيان لكن مشاركتهم في هذه الدراسة وتقاسم أفكارهم أمر بالغ الأهمية من حيث المساهمة في تطوير حقوق الأطفال السوريين ورفاهيتهم. تستند هذه الدراسة على التطوع وأنت حر في المشاركة في هذه الدراسة .

في الجزء السفلي من الصفحة لديك معلومات الاتصال الخاصة بي . يمكنك الاتصال بي لمعرفة نتائج الدراسة. إن ما يقوله أطفالك أثناء المقابلة شيء ثمين للغاية ، لذلك لا اود فقدان اي شيء من حديثهم هل يمكنني الاسئذان من حضرتكم وان اقوم بتسجيل صوتي. وكما ذكرت من قبل ، ستظل المعلومات عنك وعن عائلتك سرية للغاية ولن يتم مشاركتها مع أي شخص. قبل الموافقة على مشاركة طفلك في الدراسة ، يرجى التكرم بذكر ما إذا كنت تود أن تسأل أو تشير إلى موقف ما . سيستغرق الأمر منا حوالي ساعة للتحدث إلى طفلك ، يمكننا إيقافه في أي مكان أو إنهاء المحادثة متى ما اردتم اذا احسست انت او طفلك بعدم راحة يمكنك اخبارنا. شكرا جزيلاً لمساهمتك.

التاريخ... / .. / ..

الوالد / الوصي / الوصي على الطفل / المراهق

الاسم الكنية

العنوان

الهاتف

التوقيع

الباحث المسؤول : المساعد الدكتور فيليز ديمير اوز

العنوان: جامعة هاجي تبي كلية الاقتصاد والعلوم الإدارية قسم الخدمة الاجتماعية 06800 بيتيبي / أنقرة

:البريد الإلكتروني : filiz.demiröz@gmail.com الهاتف 0312 297 63 63

الباحث: طاهر امري جينسر

العنوان: جامعة هسيتيبي كلية الاقتصاد والعلوم الإدارية قسم الخدمة الاجتماعية 06800 بيتيبي / أنقرة

:البريد الإلكتروني tahiremregencer@gmail.com الهاتف 0312 2976363

B. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM, GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU (Çocuk/Ergen için)

Değerli Katılımcı;

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda "Suriyeli Çocukların Maruz Kaldıkları Ayrımcılık Ve Dışlanma Deneyimleri" konulu doktora tezi hazırlamaktayım. Bu çalışmayı gerçekleştirebilmek için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan izin aldım.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların haklara erişimini ve yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanma deneyimlerini ortaya koyarak, bu sorunları tespit etmeye ve ortadan kaldırmaya yönelik politikalar ile mekanizmalar geliştirebilmektir. Size, Türkiye'deki yaşadığınız zorluklarla ve yaşantınızla ilgili bazı sorular sormak istiyorum.

Vereceğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacak ve sadece yukarıda belirtilen doktora tezi kapsamında kullanılacaktır. Kimliğinizi belirten herhangi bir soru yer almamaktadır. Bu nedenle Görüşme yönergesine (Formuna), isim ve adres yazmanız gerekmemektedir. Bu görüşmeye katılıp katılmamayı seçme hakkına sahipsiniz. Ancak sizin bu çalışmaya katılmanız ve düşüncelerinizi paylaşmanız, Suriyeli çocukların haklarının ve refahının geliştirilmesine katkı sağlanması açısından son derece önemli. Bu çalışma gönüllülük esasına göre yapılmakta ve çalışmaya katılıp katılmamakta özgürsünüz.

Sayfanın altında iletişim bilgilerim yer almaktadır. İsterseniz çalışmanın sonuçlarını öğrenmek için benim ile iletişim kurabilirsiniz. Görüşme sırasında söyleyecekleriniz çok kıymetli, bu nedenle bir şey kaçırmamak için izninizle bu görüşmeyi ses kaydı olarak yapmak istiyorum. Daha öncede belirttiğim gibi size ve ailenize dair bilgiler kesinlikle gizli kalacak ve kimseyle paylaşılmayacaktır. Çalışmaya katılmaya onay vermeden önce sormak istediğiniz her hangi bir sorunuz ya da belirtmek istediğiniz bir durum varsa lütfen rahatlıkla ifade ediniz. Görüşmemiz yaklaşık 1 saat sürecek olup, istediğiniz yerde kaydı durdurabilir ya da görüşmeyi sonlandırabiliriz. Rahatsız olduğunuz her hangi bir durumda, bunu, rahatlıkla belirtebilirsiniz. Çalışmaya katkı verdiğiniz için çok teşekkür ederim.

Tarih: ... / ... / ...

Çocuğun/Ergenin

Adı, soyadı:

Adres:

Tel:

İmza:

Sorumlu Araştırmacı: Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ

Adres: Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü 06800 BEYTEPE/ANKARA

Telefon: (0312) 297 63 63 (357)

E-posta: filiz.demiroz@gmail.com

İmza:

Araştırmacı: Tahir Emre GENCER

Adres: Hacettepe Üniversitesi İİBF Sosyal Hizmet Bölümü 06800 BEYTEPE/ANKARA

Telefon: (0312) 297 63 63 (355)

E-posta: tahiremregencer@gmail.com

İmza:

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM (ÇOCUK İÇİN-ARAPÇA)

استمارة المشاركة الطوعية
(للأطفال)

عزيزي المشارك

انني أقوم بإعداد رسالتي لنيل درجة الدكتوراة في بحث "تجارب التمييز والاستبعاد للأطفال السوريين المعرضين" في قسم العمل الاجتماعي في معهد العلوم الاجتماعية بجامعة هاجي تبي . من أجل إجراء هذه الدراسة ، حصلت على إذن من لجنة أخلاقيات جامعة هاجي تبي .

والغاية من هذه الدراسة، الوصول إلى الاطفال السوريين الذين يعيشون في تركيا والتعرف على المشاكل التي تواجههم ووضع آليات وسياسات للقضاء عليها إلى الامام

أريد أن أسألك بعض الأسئلة حول أطفالك والتحديات التي تواجهك في حياتك في تركيا .

سيتم الاحتفاظ بالمقابلات الشخصية مع طفلك بسرية تامة ولن يتم استخدامها إلا في أطروحة الدكتوراه المذكورة أعلاه. لن يتم السؤال عن هويتكم لهذا السبب لن يكون لنا حاجة في السؤال عن الاسم والعنوان الخاص بكم يمكنكم ان لاتسمحوا لاطفالكم بالمشاركة في هذا الاستبيان لكن مشاركتهم في هذه الدراسة وتفاصيل أفكارهم أمر بالغ الأهمية من حيث المساهمة في تطوير حقوق الأطفال السوريين ورفاهيتهم. تستند هذه الدراسة على التطوع وأنت حر في المشاركة في هذه الدراسة

في الجزء السفلي من الصفحة لديك معلومات الاتصال الخاصة بي . يمكنك الاتصال بي لمعرفة نتائج الدراسة. إن ما يقوله أطفالك أثناء المقابلة شيء ثمين للغاية ، لذلك لا اود فقدان اي شيء من حديثهم هل يمكنني الاستذان من حضرتكم وان اقوم بتسجيل صوتي. وكما ذكرت من قبل ، ستظل المعلومات عنك وعن عائلتك سرية للغاية ولن يتم مشاركتها مع أي شخص. قبل الموافقة على مشاركة طفلك في الدراسة ، يرجى التكرم بذكر ما إذا كنت تود أن تسأل أو تشير إلى موقف ما.

سيستغرق الأمر منا حوالي ساعة للتحدث إلى طفلك ، يمكننا إيقافه في أي مكان أو إنهاء المحادثة متى ما اردتم اذا احسست انت او طفلك بعدم راحة يمكنك اخبارنا. شكرا جزيلاً لمساهمتهك.

التاريخ... / .. / ..

الوالد / الوصي / الوصي على الطفل / المراهق

الاسم الكنية

العنوان

الهاتف

التوقيع

الباحث المسؤول : المساعد الدكتور فيليز ديمير اوز

العنوان: جامعة هاجي تبي كلية الاقتصاد والعلوم الإدارية قسم الخدمة الاجتماعية 06800 بيتيبي / أنقرة

:البريد الإلكتروني filiz.demiröz@gmail.com الهاتف 0312 297 63 63

الباحث: طاهر امري جينسر

العنوان: جامعة هسييتيبي كلية الاقتصاد والعلوم الإدارية قسم الخدمة الاجتماعية 06800 بيتيبي / أنقرة

:البريد الإلكتروني tahiremregencer@gmail.com الهاتف 0312 2976363

EK 5. ARAŞTIRMA ÖZNELERİNE İLİŞKİN TANITICI BİLGİLER VE GÖZLEMLER

Bu bölümde, öncelikle çocuklar üzerine genel bilgiler verilecek olup devamında ise görüşmeler esnasında çocuğa ilişkin öne çıkan ayırt edici bilgilere ve önemli gözlemlere yer verilmektedir. Çocukları tanıma açısından önem arz eden aşağıdaki tanıtıcı bilgilerin, bazı çocuklar için uzun, bazıları için ise daha kısa yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeninin, çocuklar ile yapılan görüşmeler esnasında öne çıkan ayırt edici bilgilerin ve gözlem yoğunluğunun çocuklar arasında farklılık göstermesiyle ilişkili olduğu söylenebilir.

16'sı Ankara' da, 14'ü ise Hatay (Antakya)' da yapılan görüşmelerin öznelere ilişkin tanıtıcı bilgiler ve görüşmeden edinilen gözlemler, çocukların kod isimleri ile birlikte alfabetik sıraya uygun olarak aşağıda yer almaktadır:

Ağlayan hafız çocuk N.: 13 yaşındaki kız çocuğu N., ailesi ile birlikte Ankara'da Altındağ Ulubey Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Halep' ten El Bab' a geçmişler, bir süre orada yaşamışlardır. Ardından oradan da (görüşmeden) 2 yıl önce Türkiye' ye geçmişlerdir. Ailede, 5 kardeşlerdir ve abisinden sonra ikinci büyük çocuktur. Yaşadıkları binanın tamamı Suriyeli akrabalarından oluşmaktadır. Babası, Suriyeli çocuklara Kur'an dersi veren bir imamdır. Kendisi' de hafızlık yaptığını fakat burun etinden kaynaklı ciddi derecede nefes darlığı problemi yaşadığını belirtmiştir. Araştırmacı ve tercüman erkek olduğu için başta görüşme yapmaktan çekinmiş fakat annesi kendisine sorun olmayacağını belirtince görüşmeyi kabul etmiştir. Okula gitmemektedir, neredeyse tüm zamanını evde Kur'an okuyarak geçirmektedir. N.' nin annesi, kızının okula karşı büyük bir isteğinin ve hassasiyetinin bulunduğunu, bu nedenle sohbet esnasında bu konuya pek girilmemesini tavsiye etmiştir. M., okula gidemediği ile ilgili durumu kendisi açmış, bu esnada gözleri dolmuştur. Nefes darlığı ile ilgili sağlık probleminin hayatını çok olumsuz etkilediğini ifade etmiş, bu konuda destek talep etmiştir (bu konuda gerekli bilgiler verilerek ilgili bölümden randevu alınmış ve görüşme sonrasında destek olunmaya çalışılmıştır).

Akran zorbalığından okula gidemeyen çocuk A.: 13 yaşındaki çekingen erkek çocuğu A., beş erkek kardeşi ve ebeveyni ile birlikte Ankara, Mamak, Köstence Mahallesi'nde bir gecekonduda ikamet etmektedir. Babası görme engelli, bir erkek kardeşi ise kalp hastasıdır. Halep' ten Suriye'nin Kilis sınırına geçip bir buçuk yıl orada yaşadıkdan sonra (görüşmeden) yaklaşık 2 yıl önce Türkiye' ye geçmişlerdir. Aile de bir tek abi çalışmaktadır. Burada daha çok sosyal yardımlar ile geçinmektedirler. Roman ve Türk öğrencilerin uyguladığı akran zorbalığı sıklığı ve sokaktaki tehditler nedeniyle 6. Sınıfa giderken okulu bırakmak durumunda kalmıştır. Boş zamanlarında Türk arkadaşlarıyla zaman geçirmenin kendisine iyi geldiğini ve Türkçeyi geliştirmesine faydalı olduğunu ifade ederken Suriye'yi ve oradaki arkadaşlarını özlediğini ifade etmiştir. Türkiye' ye alışması zor olsa da, Türkçeyi biraz öğrendikten sonra alışmanın daha kolay olduğunu ve Türkiye' yi sevdiğini ifade etmiştir.

Avukat olmak isteyen gözlüksüz çocuk Ş.: 12 yaşındaki kız çocuğu Ş., ailesi ile birlikte Antakya Ulucan Mahallesi' nde yaşamaktadır. Halep' ten (yaklaşık) 4 yıl önce, kendisi 8 yaşında iken gelmişlerdir. Ş., 4. Sınıfa gitmektedir fakat gözleri 6 derece olduğu ve kırılan gözlüğünün yerine gözlük alamadıkları için derslerde görme problemi yaşamakta, okuma esnasında çok zorlanmaktadır. Ailedeki 4 kız, 2 erkek çocuk arasında üçüncü küçük çocuktur. Babası, evlerinin altında bakkallık yapmakta, anne ev hanımıdır.

Görüşme esnasında Ş., biraz heyecanlıydı. Başlangıçtaki tedirginliği zamanla azaldı. Elinde sihirli bir değnek olsa ne yapardın sorusuna, “siz sihirli değneği bir verin, ben size ne yapacağımı gösteririm” cevabı, esprili ve hoş bir etki yaratmıştı. Gözlerinin 6 derece olduğunu, gözlüğünün kırıldıktan sonra bir daha alınmadığını ve bu durumun eğitimini engellediğini ifade ettiği anda son derece hüzünlü bir hali vardı. Görüşme sonrasında, Ş.'nin gözlerinin muayene edilip edilmediği, derecesini belirten bir reçetenin olup

olmadığını sorup destek olmak istediğimizi belirttik. Ertesi günü göz doktoruna götürecekleri ve reçeteyi iletmek üzere bize haber verecekleri üzerine anlaşmıştık. Ş., çok heyecanlanmıştı. Ertesi günü babasının yanına uğradık babası bakkalı bırakıp doktora gidemediğini ifade etti. Ş., görüşme esnasında avukat olmak istediğini belirtmişti, o gün, avukat olan bir arkadaşımız ile onu tanıştırdık, tanıştığı kişinin avukat olduğuna inanmadı, çok sevinmişti. Babasına, doktora gittikten sonra bıraktığımız numarayı aramasını söyledik, sonrasında birkaç kez daha aradık fakat doktora götürülemediği için gözlük reçetesini elde edemedik.

S., yoksulluktan kaynaklı kırılan gözlüğün yenisini alamadığı için yakını görememekte, ders çalışırken ise kitabı ve defteri burnuna kadar yaklaştırıp öyle okuyabildiğini ifade etmekteydi. Heyecanlı ve neşe dolu bir çocuktuk, avukat olmak istiyordu, fakat Suriyeli olduğu için olamama ihtimali üzerine bizlere sorular sormuş, şartların onun için daha zor olduğunu belirtmiştir. Bu konuda onu güçlendirebilecek mevcut düzenlemelerden bahsedilmiştir.

Babasının nefesiyle ısınan çocuk A.: 12 yaşındaki erkek çocuğu A., Hatay Antakya’ da, Armutlu Mahallesi’ nde babası, üvey annesi ve kız kardeşi ile birlikte ikamet etmektedir. Okula gitmemektedir. Daha (görüşmeden) bir ay önce Halep’ ten tek başına gelmiştir.

A. İle görüşmemize, rehberin inşaatta çalışan Suriyeli bir arkadaşı aracılığıyla olmuştur. Aracı olan bu kişiye ismini sorduğumda, Ahmet diye cevap verdi fakat o sıra rehberin gülümsediğini görünce neden güldüğünü sordum. Rehber, “kendini Ahmet olarak tanıttı ama Ahmet değil Hocam” diye cevap verdi. “Peki, ney” dediğimde ise ilgili kişi, “Ali ama burada Ahmet” diye cevap vererek güldü. Bunun üzerine rehber, “Hocam, Ali alevi ama alevi olduğu için Suriye’ de, Hatay’ da yaşadığı mahallede ve iş çevresinde sıkıntılar yaşamış, bu nedenle gerçek ismini kullanmıyor, kendini Ahmet diye tanıtıyor” diye cevap verdi. Bu çarpıcı diyalogdan sonra, rehber, Ali ama kendini Ahmet diye tanıtan kişi ve bize görüşmelerde refakat eden bir kız öğrencimiz ile beraber görüşeceğimiz çocuk A.’ nın evine vardık. Eski, bakımsız bir binanın 2. Katına çıkmıştık, zile bastık. Bizi ev sahibi misafirperverlikle karşıladı. Kapıdan içeri girip ayakkabılarımızı çıkardıktan sonra büyük bir salona buyur edildik. Salon adeta sis çökmüş gibi sigara dumanı ile doluydu ve neredeyse göz gözü görmüyordu. Durumun anormallliğini eve gelen misafirler vesilesiyle anlamış gibi baba ve anne pencereye yönelip camı açtılar. Dumanlar arasında kanepeye yaklaştığımızda oda da, bir kız bir erkek çocuğu belirmişti. Onlarla selamlaşıp kendimizi tanıttık. Çocuklardan erkek olanı 12 yaşında görüşeceğimiz A., diğeri ise 10 yaşındaki kız kardeşi idi. Odadaki dumanlar azaldıkça daha görünür olmuştu herkes. Baba konuşkan anne ise durgun ve sessizdi. Hemen birer cam bardakta kültürel kahvelerinden ikram ettiler. Koca salonda bir TV, 2 tekli kanepeler, 1 üçlü kanepeler bir de yer döşekleri bulunmaktaydı. Kış ayı olmasına rağmen soba bulunmamaktaydı. Biraz çocuklarla biraz da baba ile sohbet ettik. Baba, Suriye’ de, Esad’ in gönüllü subayı olduğunu, IŞİD’ in eline esir düştüğünü, uzun bir süreden sonra ellerinden kurtulmayı başardığını ve ardından korkup Türkiye’ye geldiğini, burada da kendini ifşa etmek istemediği için hiçbir yere başvuramadıklarını, korktuklarını, çocukların bu sebeple okula yazılmadığını ve zaten kimliklerinin savaşta yanan evlerinde kaldığını belirtmiştir. Ayrıca, yanındaki kadının, evdeki iki çocuğun öz anneleri olmadığını, öz annelerinden 6 yıl önce ayrıldığını ifade etmiştir. Bu konuda gerekli bilgilendirmeyi ve paylaşımı yaptıktan sonra çekingen, durgun biraz da donuk ama derin bakışlı 12 yaşındaki sevimli A. İle görüşmeye başlandı.

A., görüşmenin başında, biraz durgun, utangaç, hassas ve tedirgin gibiydi. Zamanla bu azalır gibi oldu. Fakat daha sonra, öz annesinden ayrı olduğu ve savaş süreçlerindeki hırpalanmanın yeni olması sebebiyle olsa gerek ki, sorduğum sorulardan biraz etkilendiğini hissetmem üzerine, bu konulara daha fazla girmeyip espri, ortamı yumuşatma ve çocuğu güldürme odaklı bir havaya bürünmüştü sohbet. A., bir süre sonra görüşmenin bitmesine yakın ara vermek istediğini söyledi, ara verdik ve babasına gidip sarılarak ağladı. Babası, “sanırım annesini ve geçirdiği zor zamanları hatırladı”, dedi. Bu durumda, görüşmeye devam etmek istemedik, A.’ yı rahatlatılabilmek ve gönlünü alabilmek için bulunduğu yatak odasına gittik, konuşmaya çalıştık, fakat şiddeti azalsa da ağlamaya devam etmekteydi. Görüşmeye refakat eden kız öğrencim, benden önce yanına gitmişti, odaya girdiğimde A.’ ya para verdiğini gördüm ve parayı aldıktan sonra biraz sustuğunu hissettim. Bunun üzerine bir miktar daha para verdik, gönlünü almaya çalışıp teselli olmasına

odaklandık. Belli bir süre sonra tamamen sustuğunu hissettim. Daha sonra, daha da normale dönerek koşarak babasına gitti. Babasına, verdiğimiz paraları uzatarak “al bunları yarın git bize yiyecek bir şeyler al” dedi. Bir an kendimizi, duygusal ve trajedik bir filmin en çarpıcı sahnelerinden birindeymiş gibi hissetmiştik.

Çocuğun ağlaması hepimizi kötü etkilemiş, üzümüştü. Çocuğu sakinleştirip gönlünü aldıktan sonra çocuklarla ve aileyle biraz zaman geçirdik, nerelere başvurmaları gerektiği ve yapacakları işlemler ile ilgili adımları anlattık.

Bir diğer çarpıcı durum ise A.’nın, evde soba olmadığı için çok üşüdüğünde babasının sarıldığını, eğer daha fazla üşüyecek olursa ise babasının nefesiyle kendisini ısıtmaya çalıştığını ifade etmesi, bizlerdeki şaşkınlığa bir kez daha neden olmaktadır. Çocukların duman dolu odada yaşıyor olmaları, üşüdüğünde babasının sarıldığını ve babasının nefesiyle ısıtıldığının ifade edilmesi, günde bir öğün yemek yediklerini söylemeleri ve öz annelerinin eksikliğinin her hallerinden anlaşılması üzücüydü. Görüşmenin sonuna doğru görüşmeden etkilendiği gözlemlenince görüşmeye ara verildi. Bu sırada, araştırma ekibi tarafından psikolojik açıdan destek olunmaya çalışıldı. Araştırma ekibinden birinin mutfakta kendisine para verdiğini gözlemlerdim. A.’ya paranın verilmesi ile birlikte tamamen o anın etkisini unutmuş gibi tepki vermesi ve parayı koşarak babasına götürüp bunlarla yarın git bize yiyecek bir şeyler al demesi ise yoksulluğun, imkânsızlığın ve çaresizliğin çocukları ne ölçüde kuşattığının bir diğer önemli göstergesiydi.

Bakışı ve cümleleri yürek yakan çocuk R.: 13 yaşındaki kız çocuğu R., evli abisi ile birlikte Ankara’da Mamak Dostlar Mahallesi’nde fiziki şartları çok yetersiz bir gecekonduda ikamet etmektedir. Üç evli ablası, Suriye’de yaşamaktadır. Halep’den (görüşmeden) 7 ay önce gelmiştir. Türkiye’ye gelebilmesi için abisinin borçlanarak bazı kişilere para ödediğini bu sebeple abisinin şu an çok borcunun bulunduğunu ifade etmiştir. Okula gitmemektedir. Fakat okuma yazma öğrenmeyi, resim yapmayı, oyun oynamayı istediğini belirtmiştir. Anne ve babası, uçaktan atılan bir bomba ile gözleri önünde ölmüştür. Abisi, kardeşi R.’nin o günden sonra, adeta hayata küstüğünü ifade etmiştir. Babasından kendilerine kalan mal varlığının çok olduğunu fakat dedesinin kendilerini kandırarak tüm mal varlıklarını ellerinden alıp kendilerini ise kovduklarını belirtmiştir. Görüşme boyunca, çok derin, hüznü ve olgun cümleler kurmuştur.

Berber çocuk A.: 14 yaşındaki erkek çocuğu A., ailesi ile birlikte Ankara’da Altındağ Önder Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Halep’den Cerablus’a, oradan da (görüşmeden) 1 yıl önce Türkiye’ye gelmişlerdir. Aile’de kendinden küçük üç kardeş daha bulunmaktadır. Suriye’de özel okulda 6. Sınıfa giderken savaş nedeniyle okulu bırakmak durumunda kalmıştır. Türkiye’de okula gitmemekte, berber olan babasının yanında çalışmaktadır. DAES’in kontrolünde bulunan Münbiç-Cerablus’ta yaşarken, pek çok travmatik sahneye şahitlik etmiştir. Örneğin, tüm çocukların ve ailelerin bir meydana toplanılıp hepsinin gözü önünde hırsızlık yaptığı iddia edilen bir çocuğun kafasının kesilme anının zorla kendilerine izletildiğini ifade etmiştir. Meydanda kafası kesilen çocuğun ise sonrasında suçlu olmadığı anlaşılmıştır. Görüşme esnasında “Suriye’deki en fakir insan bile en mutlu insandı” cümlesini dile getirmiştir.

Bisikletli çocuk A.: 14 yaşındaki, erkek çocuğu A., Ankara’da Altındağ Ulubey Mahallesi’nde ikamet etmekte ve şu an Türkiye’de 9. Sınıfa gitmektedir. Göç yolculuğuna ailesi ile birlikte Humus’tan başlayıp önce Lübnan’a sığınmışlardır. Oradaki koşulları beğenmedikleri için (görüşmeden) bir buçuk yıl önce ailesi ile birlikte Türkiye’ye gelmişlerdir. Şu an, anne, baba ve kardeşleri ile birlikte yaşamaktadır. 2 erkek kardeşi, 1 kız kardeşi vardır. Bir kız kardeşi ise Suriye’den çıkmadan önce kaybolmuştur. Abisinden sonra ikinci büyük çocuktur. Evin geçimine babası ve abisi çalışarak destek olmaktadır. Ortalama aylık gelirleri 3 bin TL civarındadır. Kendisinin ise 8 aylık çalışma deneyimi vardır, ancak şu an okula gitmekte, çalışmamaktadır. Ancak babası, gelecek yıldan itibaren okula gidemeyeceğini, çalışarak aile bütçesine katkıda bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Görüşmeyi yaptığımız günün birkaç saat öncesi babası, yıllarca hayalini kurduğu bir bisiklet almıştır. Görüşmeyi yaptığımız ortamda bulunan bisikletine görüşme esnasında ara ara heyecanla baktığı, bu bakışlarda çocukluğun mutluluğunu ve masumiyetini hissettirmiştir.

Büyüğün ve küçüğün ismini bilen çocuk M.: 16 yaşındaki erkek çocuğu M., ailesi ile birlikte Ankara’ da Altındağ Battalgazi Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Halep’ ten (görüşmeden) 3 yıl önce gelmişlerdir. Suriye’ de en son 7. Sınıfa giderken savaştan kaynaklı okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Burada okula gitmemekte, parası bittikçe ara ara çalışmaktadır. 15 Kardeş olduklarını, yarısının Suriye’ de kaldığını fakat ancak en küçük ve en büyük kardeşlerinin ismini hatırlayabildiğini (gülerek) şu şekilde ifade etmiştir: “En büyüğü Ali, en küçüğü Bilal onu bilirim”. Türk çocukların, kendini gasp edip kolunu jiletleyerek telefonunu aldıklarını jiletli kolunu göstererek ifade eden M., aynı zamanda sanayide çalışırken ise işyerindeki makasın parmağını kestiğini belirtmiştir. Ayrıca 3 ay Kahramanmaraş’ ta kaldığını, o süreçte Suriyeli olduğu için şiddete maruz kaldığını, kendini savunduğu için üç gün gözaltında tutulduğunu fakat durum netleşince serbest bırakıldığını ifade etmiştir.

Dart oynamayı seven güler yüzlü çocuk İ.: 12 yaşındaki erkek çocuğu A., bir ablası, iki kardeşi ve ebeveyni ile birlikte Ankara, Mamak, Dostlar Mahallesi’ nde ikamet etmektedir. Yaklaşık 2 yıl önce Türkiye’ ye gelmişlerdir. Çalışma deneyimi bulunmaktadır. Şu an beşinci sınıfa gitmektedir. Okuldaki öğrenciler arasında dört Suriyeli çocuktan biridir. Beşinci Sınıfa gitmekte ve Türkçe’ yi iyi konuşmaktadır. Aynı zamanda girişken ve sevimli olan İ., öğretmen olmak istemektedir. 2 roman çocuğun zorbalığından ve tehdit unsurlarından şikâyetçi olmuştur. En çok sevdiği şeyi dart oynamak olarak ifade etmiştir. Suriye için üzüldüğünü fakat Türkiye’ de olmaktan da mutlu olduğunu belirtmiştir. Kendisi çok girişken ve sosyal bir kişiliğe sahipken kız kardeşlerinin ve ablasının utangaç ve daha sessiz oldukları gözlemlenmiştir.

Felç geçiren çocuk A.: 17 yaşındaki erkek çocuk A., yaklaşık bir buçuk yıl önce Halep’ ten Türkiye’ ye, travmatik göç yolculukları sonrasında gelmiştir. Önce İskenderun’a, oradan da nişanlısının oturduğu şehre, Antakya’ ya geçmiştir. Okula gitmemektedir. A., çökmüş ve yorgun görünümlü biriydi. Göç yolculuğunda geçirdiği felçten kaynaklı topallayarak yürümekteydi. Görüşme yapılan evde çok sayıda çocuk bulunmaktaydı. Odada ise sadece yer minderleri ve çalışmadığı söylenen bir TV vardı. Kış günü olmasına ve evde pek çok çocuk bulunmasına rağmen soba yoktu. Odanın köşesinde ise hayli yaşlı bir nine yatmaktaydı. Nine bizleri büyük bir heyecanla ve konuşma isteğiyle beklemekteydi. Onunla yaptığımız bir kısa sohbet sonrası A. İle görüşmeye başlayabildik.

A., nişanlısının ailesiyle birlikte 3 yıl önce Türkiye’ ye geldiğini, bu nedenle nişanlısı için Türkiye gelme girişimlerinin olduğunu, bu süreçlerde pek çok sorun yaşadığını, ilk denemede yanındaki arkadaşının sınırda askerlerin kurşunlarıyla öldürüldüğünü, o an büyük bir travma yaşadığı için sınırı geçebilecekken geçmeyip geri döndüğünü belirtti. Sonrasında, Halep’ e döndüğünü, yaklaşık bir ay sonra Türkiye’ ye geçmeyi, deniz yoluyla tekrar denediğini ve İskenderun’ a yaklaştığında denize atladığını, o esnada boynunun kırıldığını ve sonrasında gerek hastane süreçlerinde gerek diğer süreçlerinde çok zorlu durumlar yaşadığını ifade etti. A.’ nın Suriye’ den gelirken kimliğinin olmaması sebebiyle zorluk yaşadığını, sağlık süreçlerinde kendisinden önce gelen abisinin kimliğini kullandığını ve halen abisinin kimliğini kullanmaya devam ettiğini ifade etmekteydi. Bu süreçlerde, gurbatların (Romanların), 14 kişi olarak yaşadıkları eve geceleyin hırsızlık için girdiğini ve kendilerini gasp ettiğini, pek çok kez buna maruz kaldıklarını ve de polise dahi gidemediklerini ifade etmekteydi. Şu an, Suriye’ den gelen ailesiyle yeni bir eve taşınmak zoruna kaldıklarını ama kirayı nasıl vereceklerini, kara kara düşündüklerini üzülenek belirtmekteydi. Dini konularda çok fazla örnek verip hayata dair yorumlar yaparken dini durumlardan örnekler vermekteydi.

Kanada’ ya gitmek istediğini bir tanıdığın o şekilde gittiğini, özel durumundan (felçli olmasından) kaynaklı kabul edeceklerini ifade ederek bu konuda sorular sormaktaydı. Kimlik çıkarma konusunda desteğe ihtiyaçlarının olduğunu, ailede neredeyse hiç kimsenin kimliğinin olmadığını bu sebeple Kızılay’ dan yardım alamadıklarını ifade etmişti. Kızılay’ a bir kez gittiklerini ve elindeki yazıyı verdiklerini söyledi. Elindeki yazı kimlik almaları için randevu tarihydi fakat Türkçe bilmedikleri için randevu tarihi geçmişti. İletişim süreçlerinden alevi kökenli oldukları anlaşılmaktaydı. Görüşmenin sonuna doğru, yaşlı bir Türk kadın gelmişti, evi kiraya veren kişi olduğunu ifade etti. Bir taraftan oğlum bunlara yazık dışarda kalacaklardı gibi cümleler kurarken diğer taraftan bunlar durmadan çoğalıyor, ben evi bu kadar kişiye vermemeştim, bu kızımın evi, o duyarsa ne söyler bilemem diyordu.

Baba işte olduğu için kapıda anne ile görüşüp izni anneden aldık. Anne ve çocuktan görüşmeye dair izinler alındıktan sonra evde baba bulunmaması nedeniyle görüşmeyi dışarda yapmamız gerekiyordu. Çocuğa yöneltilen “nerde görüşmek istersin” sorumuza “yakınlarda kafe var” orda olabilir cevabını almıştık. Ayrıca, görüşme esnasında, yanındaki 11,12,13 yaşlarındaki arkadaşlarının da olmasını istediğini belirtmişti. Kendini güvende hissedebilmesi ve böyle bir şeyi özellikle istemesi nedeniyle bu talebini kabul ettik. Hep birlikte, kafe sayılabilecek bir çayhane ortamına geldik, görüşmeye başlamadan önce, çocuk üzerinde biraz korku, belirsizlik ve güvenlik kaygısı hâkimdi. Bu sebeple biraz havadan sudan genel şeylerden konuştuk.

Daha sonra hep beraber, içeceklerimizi ve simitlerimizi sipariş verdik. Çaylar ve simitler sipariş verildiği sırada ve masaya geldiğinde, çocukların utanmayla karışık mutluluğu ve birbirlerine bakarak göz göze geldikleri anlardaki küçük tebessümleri yorumsuzdu. Görüşme boyunca çocuk, çok istekli ve derin bir biçimde yoğunlaşarak cevaplar vermekteydi. Türkiye’ de olmak ve burada yaşadıkları adeta canını acıtıyor ve Suriye’yi çok özleyiyor gibiydi. Yüzünde, mimiklerinde ve cümlelerinde yaşı küçük yaşadıkları büyük bir yetişkin vardı. Ayrıca, Kendini itina ile dinleyen birilerine, önemli bir şeyleri anlatmanın ve bisikletine kavuşmanın ilk günkü heyecanı vardı.

Başlangıçtaki ürkek ve çekingen tavırlar zamanla normale dönerek, çocuğun kendini daha rahat anlattığı fark edilmekteydi. O an bu kadar sorunu yaşamayı hak etmeyen bir çocuk ile görüşmek ve Suriyeli olduğu için pek çok sorunu çok yoğun yaşadığını duymak endişe vericiydi. Anlatılanlar, yoksulluk, korku, öfke, yaşanamayan çocukluk, istenilmeyen bir ülkede yaşamının zorluğu ve burada bu bahsedilen tüm sorunlarla beraber yaşamının zorunluluğu gibi çaresiz durumları yansıtmaktaydı. Ayrıca, çocuğun cümlelerinden öğretmenleri, akran grupları ve toplum üyeleri tarafından dışlandıkları ve de şiddete maruz kaldıkları ifade edilmekteydi. Akran zorbalığı ve dışlanmanın altı özellikle çizilmekteydi. Türkiye’yi sevmediğini ifade etmekte, burada pek çok olumsuzluk yaşadığını ifade ettiği halde yine de Türkiye’nin kendileri için iyi bir ülke olduğunu ve devlet yöneticilerine şükran borçlarının olduğunu ifade etmekteydi. Savaş ortamından gelen ve bu süreçlerde kötü durumlara maruz kalan bu çocuk için Türkiye bir can simidi veya kurtarıcı olarak algılanmaktaydı.

Gazeteci olmak isteyen çocuk H.: 16 yaşındaki kız çocuğu H., ailesi ile birlikte Antakya’ da yaşamaktadır. Ailede 7 kişilidir. Beş yıl önce Halep-İdlip’ ten gelmişlerdir. Suriye’ den Türkiye’ ye Asi nehrinden geçerek kaçak gelmişlerdir. Suriye’ deyken uçakların bomba varili atıklarını ve bundan çok etkilendiklerini belirtmiştir. Suriye’ ye dönmek istemektedir. Suriye’ de kadınlar ayrı erkekler ayrı olduğu için daha fazla oynayabildiklerini ifade etmiştir. Belli bir süre Altınözü’ nde kaldıktan sonra Antakya’ ya taşınmışlardır. Altınözü’ nün Suriye’ ye daha fazla benzediğini o sebeple orayı daha çok sevdiğini belirtmiştir. 10. Sınıfa gitmektedir. Okulu sevmektedir. Türk arkadaşları ve Suriyeli kız arkadaşlarıyla zaman geçirmektedir. Babasının telefonundan Arapça gazeteler okumaktadır. Gazeteci olmak istediğini belirtmiştir. Genelde ödevlerini yapıp televizyon izlemektedir. Bazen aile ile dışarı çıkmaktadır. Ailede sadece baba çalışmaktadır. Özel bir odasının bulunduğu daha iyi bir evde kalmak istediğini belirtmiştir. Elbise dolabı ve bilgisayar ihtiyacının olduğunu ifade etmiştir. Roman çocukların hırsızlık yaptığını ve onlardan korktuğunu belirtmiştir.

Güler yüzlü çocuk S.: 17 yaşındaki kız çocuğu S., evlidir. Eşi ve bebeği ile İstanbul’ da yaşamaktadır. Anne ve baba ziyareti için görüşme esnasında Antakya’ da bulunmaktaydı. Ailesi ile birlikte (görüşmeden) 4 yıl önce Antakya’ ya gelmişlerdir. Babası belinden rahatsız olduğu için çalışmamıştır. Evin en büyük çocuğu olduğu için aile ekonomisine katkı vermek adına farklı yerlerde çalışmak durumunda kalmıştır. Sonrasında, Antakya’ da yanında çalıştığı patronu ile evlenmiş ve eşi ile İstanbul’ a taşınmışlardır.

S., eşi, çocuğu, eşinin ailesi ve ektileri ile İstanbul da aynı evde yaşamaktadır. 15 yaşında çocuk yaşta Türkmen bir Suriyeli ile evlenmiş ve 16 yaşında anne olmuştur. Çocuğunun doğumu esnasında bir takım zorluklar yaşamıştır. Pek çok hastanenin kendisini kabul etmediğini, hastane hastane gezdikten sonra en sonunda bir hastanenin kabul ettiğini belirtmiştir. Doğum esnasında her hangi bir sıkıntı yaşayıp yaşamadığı

sorulduğunda, doğum anında doğum sancısı ve zorluğu yaşarken, hemşirelerin S' nin Türkçe anlamadığını düşünerek kendi aralarında, “kendileri geldiği yetmiyormuş gibi bir de çocuk doğuruyorlar “ gibi kırıcı konuşmalar yaptığını, Türkçe anladığı için tüm konuşmaları duyduğunu ifade etmiştir. Bu durumu, “o an anne olma sevinci, doğum acısı ve istenmeme/dışlanma duygularının hepsi birbirine karıştı, üzıldüm” diye belirtmiştir.

Bir diğer önemli nokta ise yoksulluğun hayatındaki görünürlüğüydü. İstanbul’ dan Antakya’ ya ailesinin yanına ne sıklıkla geldiği sorulduğunda, “annemleri çok özlüyorum ama ancak 75 TL’ yi tamamladığımda gelebiliyorum” diye karşılık vermiştir. 75 TL’ nin bilet parası olduğunu, gelmek için bu parayı biriktirmesinin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Bu parayı ne kadar sürede biriktirdiğini sorulduğunda, ortalama 6 ayda biriktirdiğini, ailesini görmesinin tek engelini bilet parası olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca eşi ile ilişkisinin iyi olduğunu, mutlu olduklarını fakat eşinin 2 aydır işsizlik yaşadığını çalışmadığını belirtmiştir.

Görüşmenin yapıldığı evde kucakında bebeği olan bir kadın daha bulunmaktaydı. Görüşmeye gittiğimiz S.’nin ailesinin komşusu olan bu kadın ile de kısa bir sohbet etme fırsatı bulmuştuk. Bebeği, kendisi ve eşi sınırdan geçerken, eşinin geçemediğini Suriye’ de kaldığını, kendilerinin ise geçtiğini, yan dairede oturduklarını ifade etmişti.

S., gayet rahat, olgun ve güler yüzlüydü. Evlenmeden önce 2 yıl boyunca çalıştığı Türk işyerlerinde, Türkçe’ yi biraz öğrendiğini, bu sayede anlayabildiğini ama tam konuşamadığını belirtmişti. Görüşme esnasında konuştuğça, yaşadıklarını anlatarak rahatladığı hissedilmekteydi. S.’ nin annesi de bazı şeyler aktarmıştı. S.’ nin, evin en büyük çocuğu olduğunu, (4 yıl önce) ilk geldiklerinde eşi hasta olduğu için (o zaman 13 yaşındaki) kızı S’ nin evin geçimini sağlamak için çalıştığını ve o sıra 7 yaşında olan erkek çocuğunun da (S’ nin bir küçük kardeşinin de) su satarak aileye destek olduklarını, bu güne dek çok zor zamanlar geçirdiklerini ifade etmiştir.

Herkesi oynatıp aileyi işten kovduran çocuk S.: 14 yaşındaki kız çocuğu S., ailesi ile birlikte Antakya General Şükrü Kanatlı Mahallesi’ nde yaşamaktadır. Yaklaşık 4 yıl önce Halep’ ten gelmişlerdir. Kilisenin gönüllü öğretmenlerinin eğitim verdiği okulda 4. Sınıfa gitmektedir.

Aile ile sohbet sırasında babanın hamallık yaptığı, 20 yaşındaki abinin ve 17 yaşındaki ablanın çalıştığı; 19 yaşındaki bir erkek çocuğun DAESH tarafından öldürüldüğü, cenazesini dahi alamadıklarını, tüm ailede bunun ciddi bir travma yarattığı ifade edilmiştir. Aile, alevi kültürüne sahip bir inançtan geldiğini belirtmekteydi. Annenin ve kızların başları açık ve daha önce görüşülen görüşmecilere göre, kız çocuklarının kendilerini ifade etme becerileri daha rahat ve daha gelişmişti. Aile’ de, genel bir bağlılık ve neşe hissedilmekteydi. Görüşmeye başlayana kadar pek çok kez espri ile kahkahalar atıldı. Anne ile görüşme esnasında, anne hepatit B hastası olduğunu ifade ederek tahlillerini getirdi. Adana’ ya hastaneye sevk edilmiş, hastaneden verilen ilaçları maddi yetersizlik sebebiyle alamadığını ifade etmekteydi. O esnada, reçetesini ve sonuçlarını yurt dışındaki bir akrabasına yolladığını, onun gösterdiği doktorun bu ilaçları almaması gerektiğini söylediğini bu sebeple de almadığını, tedavi olmadığını ifade etmekteydi. Bunun üzerine, çocuklara bulaş(tır)ma ihtimalini de düşünerekten destek olabilmek adına, doktor bir arkadaşa o an sonuçları gönderdik. Doktor, annenin çok korkulacak bir durumunun olmadığını fakat ilaç tedavisi alması gerektiğini, aileye bulaştırma riskinin yüksek olduğunu, bu sebeple ailecek tahlil yaptırmaları gerektiğini ve hastalığı taşımayan kişilerin aşı yaptırması gerektiğini söyledi. Tüm bunlar, çocukların olumsuz etkilenmemesi için anne ve baba ile özel olarak paylaşıldı. Baba, hastalığın, eşinin ablasından bulaştığını, eşinin hasta olduğunu bildiğinden beri cinsel ilişkiye girmediğini ifade etmekteydi. Bu konu ile ilgili önemli ve dikkat edilecek şeyleri konuştuktan sonra görüşmeye başlamak üzere S. İle temas ettik. S., neşe ve enerji dolu, kısa boylu, güleç, evin en küçük çocuğuydu. Bizimle konuşmak için adeta sabırsızlanıyordu. Anlaşıldığı kadarıyla, konuşmayı ve sosyalleşmeyi çok seviyordu.

S., gayet rahat, konuşkan, biraz heyecanlı ve neşeli bir kız çocuğuydu. Görüşme süresince pek çok kez aileyi ve bizleri güldürmüştü. Görüşmemizin hiç bitmesini istemediğini, hep konuşmak istediğini, ailede

onunla ihtiyaç duyduğu kadar konuşmadıklarını ve oynamadıklarını gülerek ifade etmekteydi. O esnada ablalar ve anne de gülmekteydi.

Görüşme esnasında, her hangi bir yerde çalışıp çalışmadığını sordum. 2 hafta bir marangozda çalıştığını söyledi. Neden 2 hafta ve neden çalışmak için marangozu tercih ettiğini sorduğumda, baba durumdan bahsetti ve ailede bir kahkaha koptu. S., babanın ve ablanın çalıştığı marangozda, çalışmaya başlamış fakat oradaki işçileri ve çocukları oyalayıp sık sık onlara oyun oynattığı çalıştırmadığı için patron S.’nin babasını çağırarak, ben üzerine para vereyim lütfen bu kızımı götür diyerekten çalışmamasını istemiş. Baba, “o, iki hafta çalıştı, sonrasında patron onun yüzünden bizi de kovdu, yani kızım geldi bizi de aldı gitti” diyerek bir taraftan da gülüyordu.

S., hayat dolu, neşeli ve esprili biriydi. Onunla ilgilenilmesine, zaman geçirilmesine, oynanmasına fazlaca ihtiyaç duymaktaydı. 2 haftalık iş sürecinde dahi, çocukluğunun ihtiyaçları fazlasıyla ortaya çıkmış, iş yerini oyun oynanabilecek bir yer olarak düşünmüştü. Kilisenin Suriyeli çocuklara destek için yürüttüğü eğitim hizmetinden faydalanmaktaydı. Orada arkadaşları vardı fakat ablaları ve aile üyeleri işlerle uğraştığı, para kazanmak zorunda kaldıkları için ora dışında pek sosyalleşebileceği bir ortam bulunmamaktaydı. İlk geldiklerinde, bir evde 50 kişi kaldıklarını, bunun 3 aya yakın sürdüğünü ve o süreçlerin çok zor geçtiğini, farelerle beraber kaldıklarını duymak ise yoksulluğun ve imkânsızlığın bir kez daha çocukları ne kadar kötü etkilediğini gözler önüne sermekteydi.

Hocası erkek olduğu için boksa gidemeyen çocuk İ.: 16 yaşındaki kız çocuğu İ., Hatay Antakya’da, Dağ Mahallesi’nde ailesi ile birlikte ikamet etmektedir. Okula gitmemekte, aile ekonomisine destek olmak için babası ile birlikte bir kafede çalışmaktadır. Günlük 12 saat çalışmakta, bazı haftalar haftalık 1 gün olan tatil iznini bir günlük ücret daha kazanabilmek için yapmamaktadır ya da o günlerde babasının yerine çalışabilmektedir.

İ., çok çalıştığı, bazen babasının yerine’de çalıştığını, Türkiye’ye gelebilmek için yakınlarına çok borçlandıkları ve çalışmaktan hiçbir şey yapmaya fırsatının kalmadığı vurgusunu çok yapmıştır. Ekonomik temelli yaşanan sıkıntıların diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına engel olduğunu, uyku, boş zaman ve dinlenme gibi temel ihtiyaçlarının dahi yeterince karşılanmadığını ifade etmiştir. Suriyeli bir kız olduğu için kendisine laf atıldığı ve bir önceki ev sahiplerinin bu sebeple sarkıntılık yapabilecek kadar ileri gittiğini belirtmiştir. Ayrıca eski oturdukları yerde bir adamın arkasına takılıp seni işe götürüyüm vs. gibi söylemler ile hep kendisini rahatsız ettiğini hatta bir kez şiddet uyguladığını bu nedenle kendini savunabilmek için boks öğrenmek istediğini belirtmiştir. Ancak boks hocası erkek olduğu için boksa gidemediğini ifade etmiştir. Bu durum, farklı bir kültürün üyesi ve yoksul olmanın yanında kadın olmanın bu süreçleri daha da zorlaştırdığını ortaya koymaktaydı.

İkiye giden kültür şoku yaşayan çocuk R.: 13 yaşındaki kız çocuğu R., Hatay Antakya’da, Armutlu Mahallesi’nde ailesi ile birlikte yaşamaktadır. Suriye’deki savaş başlamak üzereyken Lazkiye’den Antakya’ya gelmişlerdir. Şu an 2. sınıfa gitmektedir.

R.’nin abisi Ali ile tanışmıştık. Onun aracılığıyla kız kardeşi ile görüşecektik. Ali’nin annesi öz, babası ise üveydi, bu sebeple babasıyla biraz sorunları olduğunu, ona karşı kız kardeşini ve annesini koruduğundan bahsetmişti. Ali 23 yaşında Türkçe’yi büyük oranda bilen bir inşaat işçisiydi, evliydi, eşi 18 yaşındaymış ve 6 ay önce Suriye’ye savaştan yıpranan ailesine destek olmak için gitmiş. Eşinin ne zaman geleceğini sorduğumda, “savaş olduğundan getirmek için 2 bin dolar gerek, yenisini alacam” dedi. “Nasıl yani” dediğimde ise, “yenisini alacam, daha gencini” diye cevap vermişti. Görüşme öncesi bu bu durum, toplumsal cinsiyetin kadına biçtiği değeri hakkında pek çok ipucu vermekteydi. Ali’nin kardeşi ile görüşmek üzere, eski bir apartmanın ara katına doğru çıkmıştık, zile bastık ve kapıyı bakımlı bir anne, sert suratlı bir baba ve 14 yaşındaki R. açarak buyur ettiler. Aile ortamı olduğu için buraya da, rehber ve bir kız öğrencimiz ile gitmiştik. İçerisinde pek çok ev eşyası olan bir salona geçtik. Baba sert görünümlü asık suratlı, anne ise güler yüzlü, bakımlı sıcak biriydi. R. İse biraz heyecanlı ama gayet sevimliydi. Biraz sohbet ve kaynaşmadan sonra R. İle temas ettik. R. Suriye’de 2. Sınıfa giderken, ailesi ile birlikte (8 yaşında iken)

Türkiye'ye gelmiş ve Türkçe bilmediği için 4 yıl boyunca okula gidememiş, 2 yıl önce Türk okulunda 1.sınıftan başlamıştır. Küçük yaşta Türkiye'ye geldiği için geldiğinde Türkçe öğrenmeye başlamış fakat ne Türkçeyi ne de Arapçayı tam olarak öğrenebilmiş. R. ile yapılan görüşmede, kültür ve dil konularında ciddi bir arada kalmışlık durumu hissedilmekteydi. Annesi ile görüşmemizde, anne biz Türküz, Türk olamaz, eşim aslında Türk Samandağlı ve Suriye'ye göçmüşler fakat Türkçe bilmiyor gibi cümleler kurdu. Bir diğer taraftan da R., 14 yaşında 2. Sınıfa gitmenin zorluğundan, sınıfın en büyüğü en uzun boylusu olduğundan, akranları tarafından dalga geçilebildiğinden ve derslerin Türkçe olmasının dezavantajlarından bahsetmekteydi. Yanımızda rehber olmasına rağmen R., görüşmeyi Türkçe yapmak istediğini belirtti ve görüşmeye başladık. Görüşme esnasında R.'nin konuşmaktan ürktüğü, sık sık babasına baktığını ve babasına baktıkça sesinin titrediğini hissettim (aile, çocukla yanlarında görüşmemizi istemişti). R., görüşmeyi Türkçe yapmamızı istemişti fakat bu biçimde anlayamadığını ve kendini ifade edemediğini hissetmemiz üzerine istersen Arapça da konuşabiliriz diye hatırlattık. Bunun üzerine Arapça konuştu ve rahatlayarak daha akıcı konuşmaya başladı. Genel olarak kendini ifade edebilme ile bazı sorunlar vardı ve anne çok sık müdahale ediyordu, Türklük, Türkçe, Türk vatandaşı olma gibi şeylerden çokça bahsediliyordu. Görüşme sonrasında baba odadan dışarı çıktığında, R., her hangi kızılacak bir durum yokken, babam bana kızdığı için dışarı çıktı galiba diye gerildi ve üzüldü. Bu fikri değiştirmeye gayret edip rahatlatmaya çalıştık ancak, R.'de baba ile ilgili travmatik bir durum olduğu kuvvetli ihtimaldi, baba görüşme esnasında zaten kızı göz hapsine almış gibiydi. Biraz sohbetten ve konuşmadan sonra geç olduğu için izin isteyip ayrıldık fakat baba ile kız arasında ciddi bir sıkıntının olduğu hissine kapılmıştık.

Ertesi günü, R.'nin abisi Ali'nin çalıştığı inşaata ziyaret için gitmiştik, diğer Suriyeli genç işçilerle çay molasındalardı. Onlarla da tanıştım, sohbet esnasında daha önceden tanıştıkları rehberle ara ara Arapça konuşuyorlar, R.'nin abisi ile uğraşır gibi şakalaşmalar yapıyorlardı. İnşaattan ayrıldıktan sonra rehber, "Hocam, diğer inşaat işçileri Sünni, R.'nin abisi Ali, Alevi olduğu ve kız kardeşinin başı açık olduğu için Ali'ye, sen bunları nasıl kız kardeşinle görüştürdün, nasıl güvenden gibi pis ve terbiyesiz biçimde şeyler söyleyip dalga geçtiler" dedi, bir kez daha şaşırmıştık.

Annenin Türklük, Türk vatandaşı olma algısını kızı R.'ye de empoze ettiği, R.'nin bu sebeple iki kültür ve dil arasında bocalama yaşadığı hissedilmekteydi. R., kendisi Suriyeli, ruhu Türklüğe hapsedilmiş gibiydi. R., Ailenin, eğitim sisteminden uzak kalmanın ve küçük yaşta gelmenin etkisiyle adeta kültür şoku yaşamaktaydı. Bu aynı zamanda, Türkiye'de, kayıp nesil olmamak için verilen çabanın ve yaşanan zorluğunda hissedildiği bir örnekti. Baba, ailede ve R.'de ciddi bir baskı unsuruydu. Çocuğun baba tarafından istismar edildiği düşüncesinden şüphelenmeye başlamıştım. Abi ile dalga geçilen konu ise çok hassas olan mezhep ayrımcılığı üzerinden namus ile dalga geçme ve toplumsal cinsiyetin en ilkel biçimde yaşanma durumlarını da bir kez daha gözler önüne sermekteydi.

İletişimi kafa sallayarak kuran utangaç çocuk E.: 13 yaşındaki kız çocuğu E., bir kız kardeşi ve annesi ile birlikte Ankara'da Mamak Dostlar Mahallesi'nde bir gecekonduda ikamet etmektedir. Yaklaşık 5 ay önce Türkiye'ye Halep'ten gelmişlerdir. Babası, Suriye'de vefat etmiştir. Dayısının desteği ile Türkiye'ye gelmişlerdir. Suriye'de 2. Sınıfa giderken savaş çıktığı için okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Burada okula gitmiyor fakat gitmeyi çok istiyor. Şu an dayısına yakın oturmaktadırlar ve dayısı dışında hiçbir erkek ile iletişimleri bulunmamaktadır. Suriye'de de, savaş öncesi ve savaş süreci ile savaş sonrası süreçleri, evin içinde geçirdiği ifade edilmiştir. Ancak savaşın başlaması ile evin içinde geçirilen sürenin daha da arttığı belirtilmiştir. Boş zamanlarında TV izleyen, namaz kılan ve Kur'an okuyan E., doktor olmak istemektedir. Ailesi, Kızılay'dan ve dini vakıflardan yardım alarak geçinmektedir. Türkiye'de, savaş olmadığı için mutlu olduğunu ve parka gitmek istediğini ifade etmiştir. Erkeklerle sosyalleşme veya iletişim kurma imkânı bulamamasından kaynaklı, (görüşme esnasında yanımızda kadın araştırmacı da bulunmasına rağmen) görüşme boyunca çok utangaç bir tavır sergilemiş, iletişim esnasında hep gözünü kaçırmıştır. Görüşme esnasındaki cevaplarını ya kafa sallayarak ya çok kısa cümleler kurarak ya da dayısının kulağına söyleyerek iletmiştir. Görüşme sırasında, talebi üzerine namaz arası verilmiştir. Genel olarak gergin ve utangaç tavırlar sergilemiştir. İletişim kurmaktan rahatsız olduğu ve görüşmenin sonlarına doğru Suriye ile

ilgili konuşurken sesi ağlamaklı olduğu hissedilince, psikolojik açıdan destek olmaya çalışılarak kendisinin de onayıyla görüşme sonlandırılmıştır.

İşe üç saat yürüyen çocuk K.: 17 yaşındaki erkek çocuğu K., Ankara’ da Altındağ Ulubey Mahallesi’ nde ikamet etmekte ve Türkiye’de okul deneyimi bulunmamaktadır. 2-3 yıldır sanayide ve inşaat sektöründe olmak üzere farklı işlerde çalışmaktadır. Göç yolculuğuna Humus’ tan başlayıp üç yıl önce ailesi ile birlikte Türkiye’ ye gelmişlerdir. Şu an, anne, baba ve kardeşleri ile birlikte yaşamaktadır. 3 erkek kardeşi, 1 kız kardeşi vardır. Ailede dördüncü büyük, ikinci küçük çocuktur. Babası hasta olduğu ve abileri kendileri ile birlikte yaşamadığı için evin geçimini tek başına kendisi sağlamaktadır. Ankara Siteler’de (sanayide) çalışmaktadır. Ortalama 750 TL kazanmaktadır. Ekonomik yetersizlikten kaynaklı bir buçuk saat gidip bir buçuk saat geliş olmak üzere evden işe işten eve günlük üç saat yürümektedir. Suriye’ de 7. Sınıfa giderken savaş nedeniyle okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Çalıştığı için Türkiye’de okul deneyimi bulunmamaktadır ancak okula gitmeyi çok istemektedir.

Çocuk ile ilk karşılaştığımızda ve görüşme esnasında, yüzünde bir yorgunluk ve çaresizlik hâkimdi. Yoksulluk, korku, öfke, yaşanamayan çocukluk, karşılıklı olarak istenilmeyen bir ülkede yaşamının zorluğu ve burada bu bahsedilen tüm sorunlarla beraber yaşamının zorunluluğu gibi çaresiz durumlar bir önceki görüşmeyi anımsatıyordu. Özellikle çalıştığı yerde ayrımcılığa ve mobbinge maruz kaldığı, yoksulluğun yoğun yaşanıldığı ve bu sebeple çalışmak zorunda olduğu ifade edilmekteydi. Evin tek çalışanı olduğu için aileye karşı sorumluluk hissetmekteydi, günlük 12 saat çalışmaktan ve işe gidip gelmek için 3 saatini de yolda geçirmekten, çocukluğuna ve gençliğine ayırabileceği bir zaman kalmamaktaydı. Görüşme esnasında çocuk ile konuşulduka çocuğun rahatladığı görülmekteydi. Ayrıca, yaşananları ilk defa bu kadar ayrıntılı bir şekilde biri ile paylaştığını ifade ederken ruhu hafifliyor gibiydi.

Kafedeki olgun çocuk M.: 13 yaşındaki erkek çocuğu M., ailesi ile birlikte öncelikle Halep’ ten Mısır’ a göç etmişlerdir. Orada bir buçuk yıl kaldıktan sonra Türkiye’ deki şartların daha iyi olduğu haberini almaları üzerine (görüşmeden) 3 yıl önce Türkiye’ ye göç etmişlerdir. Şu an ailesi ile birlikte Antakya Ulucan Mahallesi’ nde yaşamaktadır. Okula devam etmektedir. Görüşme esnasında başarılı bir öğrenci olduğunu ifade etmiştir. M., yaşına göre olgun, beyefendi ve çok oturaklı biriydi. Evin en küçük çocuğudur. Bir ablası, iki abisi bulunmaktadır. Sosyoekonomik açıdan aileye abla ve baba katkıda bulunmaktadır. Aylık gelirleri iki bin TL civarındadır.

Suriye’deki savaş sonrası bir buçuk yıl Mısır’da kalmışlardır. Mısırdaki hayatın çok zor olduğunu, bir tanıdıklarının tavsiyesi üzerine Türkiye’ ye geldiklerini, ilk zamanlar pek çok konuda zorluk yaşadıklarını ama şu an genel olarak ciddi bir sıkıntılarının olmadığını ifade etmiştir.

Genel olarak, derslerini ön planda tutan, sorumluluk sahibi ve olgun biri imajı çizmiştir. Suriyeli olduğu için Türk çocuklarının ve Roman çocuklarının akran zorbalığına maruz kaldığını, o anlarda korku ve tedirginlik yaşadığını belirtmiştir. Suriye’ deki silah seslerinde kaynaklı silahtan çok korktuğunu teyzesinin oğlunun yolda vurulduğunu bununla ilgili her hangi bir tedavi ya da iyileşme sürecine dair destek almadığını ifade etmiştir.

Kazada ayağı kırılan engelli çocuk M.: 18 yaşındaki erkek çocuğu M., Ankara’ da Altındağ Ulubey Mahallesi’ nde fiziki şartları çok yetersiz olan bir evde dayısı ve abisi ile birlikte ikamet etmektedir. Göç yolculuğuna Humus’ tan başlayıp (görüşmeden) 11 ay önce, askere gitmemek için ailesini geride bırakarak tek başına Türkiye’ ye gelmiştir. M., Suriye’de askere katılma kâğıdının geldiğini, akraba kanı dökmek adına askere gitmek istemediği için ise Türkiye’ ye gelme kararı aldığını ve 26 yaşındaki abisinin de bu sebeple askerden firar ederek kendisinden önce Türkiye’ye geldiğini ifade etmiştir. Çetin bir göç yolculuğu sonrasında, şebekeler (para karşılığında insanları Türkiye’ ye geçiren kişiler) aracılığıyla Türkiye’ ye gelmiştir. M., Türkiye’ye vardıktan sonra, Ankara’ya gitmek üzere yaklaşık 50 Suriyeliyi taşıyan bir otobüse bindiklerini, bu otobüsün Konya’ da kaza yaptığını, 5 kişinin bu kazada öldüğünü ve de pek çok kişinin yaralandığını belirtmiştir. M. ise kalça kemiği ile ayak arasındaki bölgenin kırılması sonucu yatağa bağımlı hale gelmiştir. Kaza sonrası savcılığın yürüttüğü soruşturma doğrultusunda, otobüsteki

görevlilerin, taşıdıkları Suriyeli yolculara kendilerini Ankara'ya götürdükleri söylenmişken başka bir yere götürüldükleri anlaşılmıştır. Ayrıca kaza da ölen otobüs görevlilerinin insan ticareti ile uğraşma ihtimallerinin yüksek olduğu belirtilmiştir. M., bu durumu “Biz Ankara'ya geldiğimizi sanırken bizi başka yere götürüyorlarmış, sanırım bizi organ mafyası kaçırıyormuş” diye ifade etmekteydi. Masum ve yorgun bir yüz ifadesi yanında beyefendi bir kişiliği olan M., görüşme süresince son derece rahattı ve şaşırtıcı pek çok şey anlatmıştı. Aylık 300-400 TL kadar çok düşük bir gelir ile çok yetersiz barınma ve beslenme koşullarında, sağlık problemleri ile yaşamaya çalışan M., genel olarak çaresizlik, mutsuzluk ve aşırı yoksulluktan bahsetti. Ayrıca yardım alamadıklarını nereye başvurmaları gerektiğini ve benzeri bazı sorular sordular, bu konuda ilgili süreçler hakkında destek olunmaya çalışıldı. Diğer taraftan, görüşme esnasında, o denli fakir bir sosyoekonomik ortama rağmen bizlere çay ikram etme telaşı içindelerdi. Görüşme süresince çocuğun birlikte yaşadığı dayısı da, zaman zaman bir şeyler anlattı. Her birinin yüzleri dahi pek çok şeyi anlamaya yetecek kadar yorgun ve çaresizdi. Abisi ve dayısı ile birlikte oturdukları evlerinin üstünde, evli ablası oturmaktaydı. Geriye kalan 7 kardeş ve ebeveynler Suriye’de kalmıştı. Suriye’de kalan ailesinden çok bahsetti. M., son derece üzücü ve olgun cevaplar vermekteydi. Bir taraftan Türkiye’ye askere gitmemek ve askerlik yaparken akrabaları ile savaşmamak için geldiğini belirtirken diğer taraftan özgürlük yollarına güzel hayaller ile çıktığını söylerken başına gelenlerin ise bambaşka olduğunu ifade etmekteydi. 10 aydır yatağa bağımlı hale gelmiş olmanın ve imkânların çok kısıtlı olduğu bir eve hapsolmanın çaresizliğini anlatırken aile özlemini de çok sık vurgulamaktaydı. Çocuk, görüşmeden memnun kaldığını, kendisini dinlediğimiz ve böyle bir konu ile çalıştığımız için ayrıca teşekkür etmek istediğini belirtmişti.

Kuaför çocuk M.: 17 yaşındaki kız çocuğu M., ailesi ile birlikte Antakya General Şükrü Kanatlı Mahallesi’nde yaşamaktadır. Yaklaşık 4 yıl önce Halep’ten gelmişlerdir. Okulla gidememekte, bir kuaförde çalışmaktadır. M., kendini iyi ifade edebilen, rahat konuşabilen, olgun, derin, biraz da hayata karşı kırılgan ve yorulmuş gibiydi.

M.’ye, çalışma ile ilgili sorular sorulduğunda, baba bozulup müdahale etti. “Sanki çocuklarımızı bilerek, isteyerek çalıştırıp bende yatıyorum bir kenarda. Bel fitiğim var yine de hamallık yapıyorum” diye dâhil oldu. Öyle bir durumu kastetmediğimizi, içinde buldukları durumun zorluğunu ve mecburiyetini anladığımızı ifade ederek durumu izah ettik, devamında bir daha bu konuda alınganlık göstermedi, biraz yatıştı ve duruldu.

Savaş süreci ile savaş sonrasında, gerek Suriye’de gerek göç süreçlerinde gerekse de Türkiye’de barınma, elektrik, su, yiyecek gibi çok temel ihtiyaçlar noktasında dahi ciddi yoksulluk yaşandığı, bunların hayatlarındaki pek çok şeyi etkilediği ve Türkiye’de hayatın çalışmaktan ibaret olduğu üzerine söylenen cümleler umutsuzluğu, yaşama isteğini ve hayata kırılganlığı hissettirmekteydi. M. bu konu üzerine kendisiyle görüştüğümüz için teşekkür etti, bu güne kadar bunları bu biçimiyle kimseyle konuşmadığını, görüşme sonrasında rahatladığını ifade etti.

Türkiye’nin ona ıstırapı anımsattığını geldiğinden beri hep çalıştığını ve hayatının işle geçtiğini, istediği hiçbir şeyi yaşayamadığını ifade etmesi, hayatın onlar için ne kadar zor olduğunu hissettirmekteydi. Bir kız çocuğu olarak, bu kadar istekli olup bir o kadar da travmalara ev sahipliği yapılması ve hep işle geçen hayatının imkânsızlıkla örülü olduğunu hissetmesi bir başka çıkmazı oluşturmaktaydı. DAES’in öldürdüğü abisinin yokluğu ise bir diğer yalnızlığını oluşturmaktaydı, onunla pek çok şey paylaştıklarını ve onu çok özlediğini ifade etmekteydi.

Kurşunlardan etkilenmeyen çocuk M.: 17 yaşındaki erkek çocuğu M., Hatay Antakya’da, Akevler Mahallesi’nde bakkallık yapan 25 yaşlarındaki Suriyeli bir arkadaşıyla ikamet etmektedir. Adeta birbirlerine yoldaş olduklarını belirtmişlerdir. Türkiye’ye yaklaşık 5 ay önce, İdlip’ten gelmiştir. 2 kız kardeşi ve ebeveynleri Suriye’de kalmıştır. Babasının kendisinin canından endişe duyduğu için borçlanıp ancak M.’yi Türkiye’ye yollayabildiğini belirtmiştir. Suriye’de 9. Sınıfa giderken, burada okula gidememekte, sahibi Suriyeli olan bir kuyumcуда çalışmaktadır. Öncesinde sahibi Türk olan bir

züccaciyede çalıştığını fakat eski işverenin, hep ayakta duracaksın, öğle yemeklerini kendi imkânlarıyla yiyeceksin gibi kısıtlayıcı ve baskıcı tutumları karşısında o işten çıktığını belirtmiştir. Suriyeli kuyumcunun yanında daha rahat olduğunu, onun kendi milletinden olduğu için kendini daha iyi anladığını ifade etmiştir.

Görüşmeye başlarken biraz heyecan hisseden M., görüşmenin devamında gayet soğukkanlı ve rahattı. M.' de, zaman zaman 50-55 yaşlarındaki bir yetişkin olgunluğu, derinliği ve sakinliği hissedilmekteydi. Zaman zaman anlattıklarını dinlemenin ağırlığı ve zorluğu hissedilirken pek çok önemli ve travmatik sayılabilecek şeyleri soğukkanlılıkla paylaşıyordu. Özellikle sınırdan Türkiye' ye geçerken kendilerine sıkılan kurşunlara hiç aldırış etmediklerini, Suriye' deki bombalı savaşı her gün yaşayıp gören birinin mermileri önemsemeyeceğini ifade etmekteydi. Yakınlardaki okulun teneffüs zili çalınca, görüşmeyi yaptığımız bakkalın önü biraz kalabalıklaştığı için bakkal arkasına destek olması gerektiğini ifade ederek görüşmeye bir müddet ara verilmişti. O esnada, 7-8 yaşlarındaki bir kız öğrenci, oturduğumuz yerin yakınında bulunan dondurma dolabından dondurmasını seçerken M.' ye bir şeyler söyledi ve M., kızın söylediğini anlayamadı. Biz destek olabileceğimizi söyleyince, "ah bir tane Türk çıktı, teşekkürler abi, bir tane buz parmak" dedi. M., küçük kıza bir buz parmak uzattı, kız ise dondurmanın parasını M.' nin üzerine fırlatarak gitti. M.' nin bu duruma, pek aldırış etmeyip olgun bir biçimde karşılık verdiğine şahit olduktan sonra görüşmeye devam edildi.

M., bu konu üzerine kendisiyle görüştüğümüz için teşekkür edip bu güne kadar bunları bu biçimiyle kimseyle konuşmadığını, görüşme sonrasında rahatladığını ifade etmişti. Bakkaldan bir şeyler satın almak istedik fakat Suriyeli bakkal sahibi para almayı kabul etmeyip ikramda bulunmak istedi ama bunu kabul edemeyeceğimizi ifade edip eşyaları geri bırakınca tamam diyerekten kabul etmişlerdi. Misafirperver ve samimi davranışları bizleri bir kez daha mahcup etmişti.

Görüşme boyunca aileyi geride bırakmanın özlemi savaş ve göç esnasında yaşanan yoksulluğun, bombaların, felaketin ve pek çok olumsuz durumun mağduriyetlerini birincil kişiden duymak, bizleri, farklı bir dünyaya götürmüştü. 7-8 yaşındaki kız çocuğunun dondurma alırken ki olumsuz (refleksif) tepkisi ise çocukların ailelerinin ve çevresinin Suriyelilere bakışının sosyal öğrenme ile aktarım biçimleri hakkında ipuçları vermekteydi. Bir şeyler ikram etme konusunda da son derece ısrarcı, samimi ve içten olmaları ise farklı bir zenginlikti.

Okumak isteyen çocuk L.: 17 yaşındaki Kız çocuk L., Suriyeli Türkmen bir ailenin çocuğudur. Ailesi ile birlikte 4 yıl önce İdlip' ten gelmiştir. Ülkesini eski haline getirmek isteyen Çocuk M.' nin ablasıdır. Erkek kardeşi ile kendisi arasındaki yapabilirliklerin, imkânların ve fırsatların cinsiyet açısından karşılaştırılabilmesi için aynı aileden iki kardeş seçilmiştir. Suriye' de 7. Sınıfa kadar okula gitmiştir. Türkiye' de 2 yıl gitmiş ve 9. Sınıfta bırakmıştır. Babasının ekonomik durumu yeterli olmadığı için erkek kardeşinin okula gidebildiği fakat kendisinin gidemediği ancak seneye belki gidebileceğini belirtilmiştir. Okula gitmeyi çok istemektedir. Okulu bir kurtuluş ve Türkiye' deki bir gelecek için gerekli görmektedir. Bu sebeple üniversite okumak istemektedir. Suriye' de arkadaşlarının olduğunu, orada her şeyin daha kolay olduğu için oradaki okulun daha iyi olduğunu belirtmiştir. Suriye' de en çok uçaktan korktuklarını, her an öleceklerini düşündüklerini belirtmiştir. Avukat olmak istemektedir. Türk arkadaşlarının olmadığını fakat Suriyeli arkadaşlarının olduğunu belirtmiştir.

Savaşı evin içinde yaşayan abla çocuk N.: 14 yaşındaki kız çocuğu N., ebeveynleri ve kardeşleri ile birlikte Ankara' da Mamak Dostlar Mahallesi' nde bir gecekonduda ikamet etmektedir. Ailenin 12 çocuğu içerisinde 7. büyük çocuktur. Kendisinden büyük 6 abi ve ablası evlidir. Kendisi şu an evdeki en büyük çocuk olması nedeniyle kardeşleriyle ve ev işleriyle ilgilenmektedir. Okula gitmemektedir fakat gitmek istediğini ifade etmiştir. Ailesi ile birlikte Halep' ten (görüşmeden) 4 yıl önce gelmişlerdir. Suriye' deki savaş süreçlerinde çok fazla uçak ve mermi sesleri duyduğunu, savaşı evin içinde yaşadığını, evin dışındaki savaş ortamını ise küçük erkek kardeşi ve babasının anlatımından bildiğini ifade etmiştir. Daha çok ev işleri ile ilgilendiğini, dışarı çıkmadığını ve Kur'an okuduğunu belirtmiştir. Evde kahvaltısını-yemeğini kendi hazırladığı ve bakımını üstlendiği kendinden küçük erkek kardeşinin savaş esnasında dışarı çıktığını fakat

kendisinin dışarı çıkmadığını belirtmiştir. Toplumsal cinsiyetin savaş ortamında da sürdürüldüğünü resmeden bu tablo kız çocuklarının savaşı, evin içinde, erkek çocuklarının ise savaşı evin dışında yaşadığını göstermektedir. N., çekingen bir yapıya sahipken kendisinden iki yaş küçük olan erkek kardeşinin girişken olduğu görülmektedir. İleride Suriyeli çocuklara din eğitimi vermek istediğini ve doktor olmak istediğini belirtmiştir.

Sevimli esprili çocuk A.: 12 yaşındaki erkek çocuğu A., ailesi ile birlikte Ankara’ da Altındağ Önder Mahallesi’ nde ikamet etmektedir. Halep’ ten Cerablus’a, oradan da (görüşmeden) 1 yıl önce Türkiye’ ye gelmişlerdir. Berber çocuk A.’ nın kardeşidir. Ailedeki en büyük çocuk olan Abisi okula gitmiyorken kendisi okula gitmektedir. Boyunun uzun olmasını ve güçlü olmak istediğini belirtmiştir. Çok konuşkan, sevimli ve esprili biridir. Abisiyle görüşmemiz üzerine, kendisinin de bizimle sohbet etmek istediğini ve anlatmak istediği şeylerinin olduğunu belirtmiştir. DAES’ in kontrolünde bulunan Münbiç-Cerablus’ ta yaşarken, abisinin yaşadığı sahneler kendisi de şahitlik etmiştir. Tüm çocukların ve ailelerin bir meydana toplanılıp hepsinin gözü önünde hırsızlık yaptığı iddia edilen bir çocuğun kafasının kesilme anının zorla kendilerine izletildiğini ifade etmiştir. Mahallede, Roman çocuklarının ve Romanların kendilerini çok rahatsız ettiklerini ifade etmiştir. O esnada, kız kardeşi Z., “Benim de saçımı çektiler” diye sohbete dâhil olmuştur. A., görüşme esnasında, ülkesinin içinde bulunduğu durumlar ile ilişkilendirerek Esad hakkında pek çok konuda öfkeli cümleler kurmuş, Esad’ ı öldürmek istediğini belirtmiştir.

A.’ nın Annesi sohbetten sonra eşinin neden tek kadın ile evli olduğunu “Dinde 4 tane alabiliyorsun deniyor ama kocalarımız akıllı çıktı. Kocamın babası 2 tane aldı sorun yaşadılar, ondan dolayı kocam benden başka kimseyi almadı” cümlesiyle dile getirdi.

Sevilmediklerini düşünen çocuk M.: 13 yaşındaki kız çocuğu M., ailesi ile birlikte Ankara’da Altındağ Önder Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Önce Şam’dan İdlib’e, oradan Rakka’ya, oradan da Hasekiye geçmişlerdir. 3 yıl önce de Türkiye’ye gelmişlerdir. 3 kız kardeşi, 1 erkek kardeşi bulunmaktadır. Ailede en büyük çocuk kendisidir. Okula 5 aydır gitmektedir. 7. sınıfa gitmektedir. Suriye’de iken asker (yarbay) olan babası şu an Kilis sınırında çalışmakta, belli zamanlarda Ankara’ya kendilerini ziyarete gelmektedir. Görüşme esnasında, merak ettiği veya öğrenmek bir şey olup olmadığı sorulduğunda “Türkler neden Suriyelileri sevmiyor” sorusunu sormuştur. Annesi, Suriye sınırından Türkiye’ye geçerken ki hislerini “sınırdan geçerken bizi boğuyorlarmış gibi hissettik” cümlesiyle ifade etmiştir.

Tamirci çocuk M.: 14 yaşındaki erkek çocuğu M., ailesi ile birlikte Ankara’ da Altındağ Battalgazi Mahallesi’ nde ikamet etmektedir. Evde, evli abisinin ailesi, ebeveynleri ve kardeşleri ile birlikte 10 kişi yaşamaktadırlar. Halep’ ten (görüşmeden) 4 yıl önce gelmişlerdir. Okula gitmemekte, babasının bisiklet dükkânında çalışmaktadır. Çalıştığı için arkadaşları ile mahallede ya da okulda oynayamamakta, bazen dükkânlarının önündeki parkta oynayabilmektedir. Arkadaşları ile zaman geçirmeyi ve oyun oynamayı sevdiğini ifade etmiştir. Görüşme esnasında olgun, akıllıca ve güler yüzlü cevaplar vermiştir.

Uçak ile gelen çocuk A.: 16 yaşındaki erkek çocuğu A., Hatay Antakya’ da, Akevler Mahallesi’ nde ailesi ile birlikte ikamet etmektedir. Şu an 9. Sınıfa gitmektedir. Ailesi ile birlikte (görüşmeden) üç buçuk yıl önce uçak yolculuğu ile Halep’ ten Adana’ ya gelmişlerdir. Belli bir süre İskenderun’ da yaşamışlardır. Oradan Antakya’ ya gelmişlerdir. Ekonomik durumları iyidir. Yaz aylarında zaman zaman gönüllü olarak çalışmaktadır.

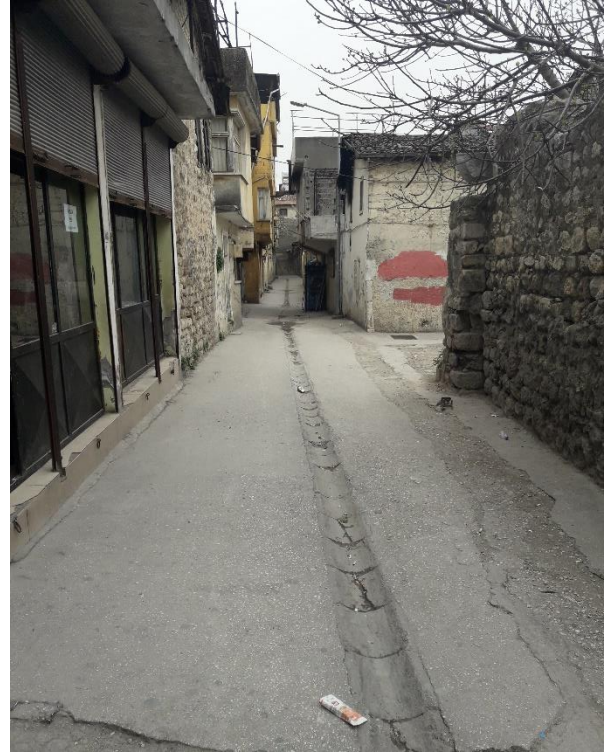
A., Türkçe konuşamamanın eksikliği ve Türkçe’nin gerekliliği konusunda çok kez vurgu yapmıştır. Ancak ailesinin yüksek sosyoekonomik durumu sayesinde görüşülen diğer Suriyeli çocuklara göre daha az dezavantaj yaşamış olması, gelir düzeyinin çocuklar üzerindeki etkisini somut olarak gösterebilmekteydi. Görüşme sonrasında, A.’ nın Türkçe öğretmeni ile de görüşme fırsatı olmuştur. Öğretmen, Suriyeli çocuklar ve ailelerinin şiddet eğiliminin olduğunu, “çocuklar teneffüste kemerle birbirlerine vuruyorlar, şakalaştıklarını söylüyorlar. Aileler, vurun Hocam, onlar başka öğrenemez diyorlar” cümleleriyle aktarmıştır.

Uyumu yüksek tercüman çocuk S.: 17 yaşındaki erkek çocuğu N., ailesi ile birlikte Ankara’ da Altındağ Ulubey Mahallesi’ nde ikamet etmektedir. Halep’ ten El Bab’ a geçmişler, bir süre orada yaşamışlardır. Ardından oradan da (görüşmeden) 2 yıl önce Türkiye’ ye geçmişlerdir. Okula gittiği, dil kursuna devam ettiği ve Türk arkadaşları olduğu için Türkçe’ sinin iyi olduğunu ifade etmekteydi. Türkiye’ ye uyum konusunda, Türkçe’ sinin iyi olmasının süreci kolaylaştırdığını belirtmiş, zamanını hep dışarda geçirdiğinin, okuldan sonra dil kursuna gittiğini ve tercümanlık yaptığını dile getirmiştir. Sosyal yönü, konuşkanlık, girişkenlik gibi özelliklerinin yanında Türkçe konuşması ve Türkiye’ ye uyum gösterme seviyesinin dikkat çekici boyutta olduğu gözlenmiştir.

S., ağlayan hafız çocuk N.’ nin abisidir. Aynı aile içerisindeki kız ve erkek çocuklarının yapabilirlik kümelerinin farklılıklarını ortaya koyabilmek ve aynı ailede yaşayan kız ve erkek çocuklarının toplumsal cinsiyet rollerini anlayabilmek için aynı aileden ikinci bir çocuk ile görüşülmüştür.

Ülkesini eski haline getirmek isteyen çocuk M.: 12 yaşındaki erkek çocuğu, Suriyeli Türkmen bir ailenin çocuğudur. Ailesi ile birlikte 4 yıl önce İdlip’ ten gelmiştir. M., Geçici Eğitim Merkezinde (GEM’ de) altıncı sınıfa gitmektedir. Okulda Suriyeli arkadaşlarıyla zaman geçirmekten hoşlanmaktadır. Şu an bulunduğu okuldaki öğrencilerin tamamının Suriyeli olduğunu Türk okuluna gitmek istemediğini eğer giderse Suriyeli olduğu için kendisiyle dalga geçeceklerini belirtmiştir. Suriye’deki okulun daha iyi olduğunu, oradaki arkadaşlarını özlediğini belirtmiştir. Oturduğu mahalledeki arkadaşları Türk’tür. Mahallede, Türk akranları ile futbol oynamaktadır. Galatasaraylı olduğunu belirtmiştir. Antakya’nın havasının iyi olduğunu Suriye’ ye benzediğini ifade etmiştir. Romanlar tarafından uygulanan olumsuz durumlar dışında herhangi bir sorununun olmadığını, Romanların bakkala giderken yolunu kesip parasını aldıklarını ve dövdüklerini belirtmiştir. 15 günde bir Antakya’ da ikamet eden kuzenleriyle görüşmektedirler. Doktor olmak istemektedir. Türkiye’ yi sevdiğini ama Suriye’ ye dönmek istediğini belirtmiştir. “Elimde fırsat olsa ilk önce Suriye’yi eski haline getirir sonra da Beşşar Esad’ ı yok ederdim” ifadesini kullanmıştır.

Yaşı küçük kendi büyük dayı çocuk H.: 12 yaşındaki erkek çocuğu H., ailesi ile birlikte Ankara’ da Altındağ Ulubey Mahallesi’ nde ikamet etmektedir. Halep’ ten (görüşmeden) 2 yıl önce Türkiye’ ye gelmişlerdir. 5. sınıfa gitmektedir. Kendisinden büyük çok fazla yeğeni bulunmaktadır. Boyunun uzun olmasını ve güçlü olmak istediğini belirtmiştir. H.’ nin cümleleri, büyük bir insanın kurduğu cümleler gibi derinlikli ve etkileyiciydi. Suriyeli ve Türk arkadaşlarıyla oyun oynadığını fakat Türk çocukların bazen oyun esnasında canları isterse oyundan çıkardığını, canları isterse oyuna aldıklarını belirtmiştir. Görüşme öncesinde, hoş geldiniz, bizimle ilgili bir konuyu araştırdığınız için teşekkür ederim diyip görüşme sonrasında ise memnun olduğunu dile getirirken ki kibarlığı ve ağır başlılığı etkileyici boyuttaydı.

EK 6. ARAŞTIRMA SAHASINDAN FOTOĞRAFLAR**HATAY**

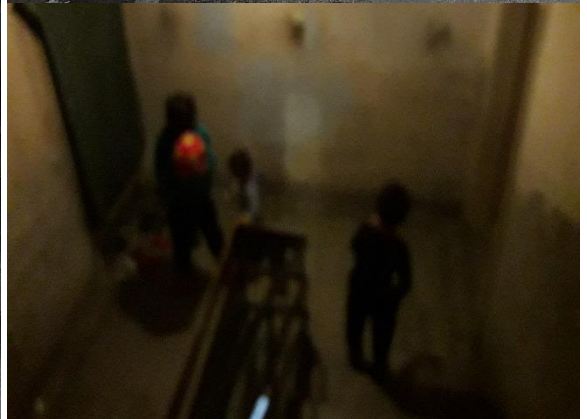

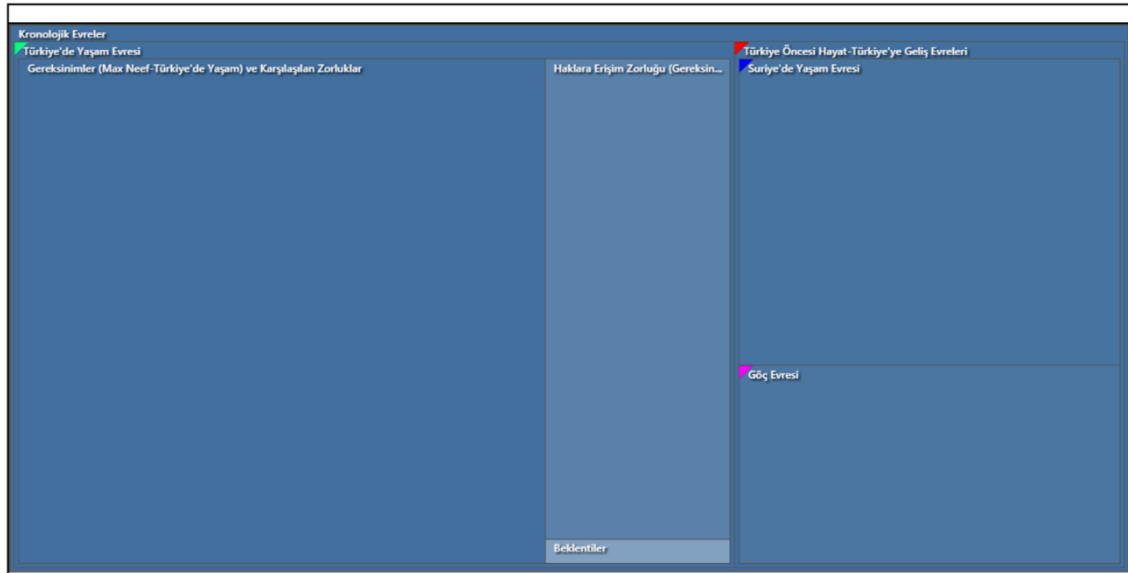
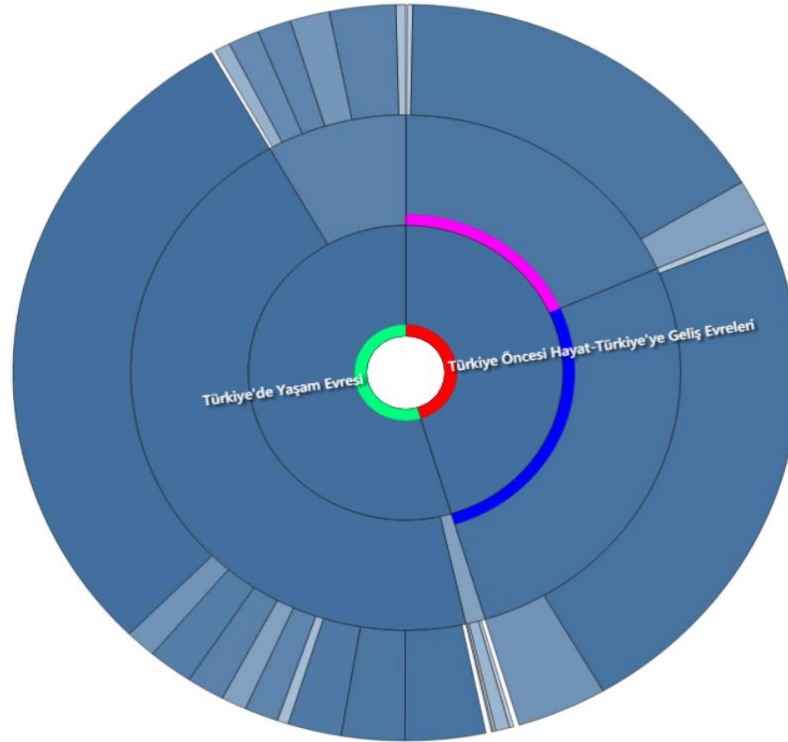
ANKARA

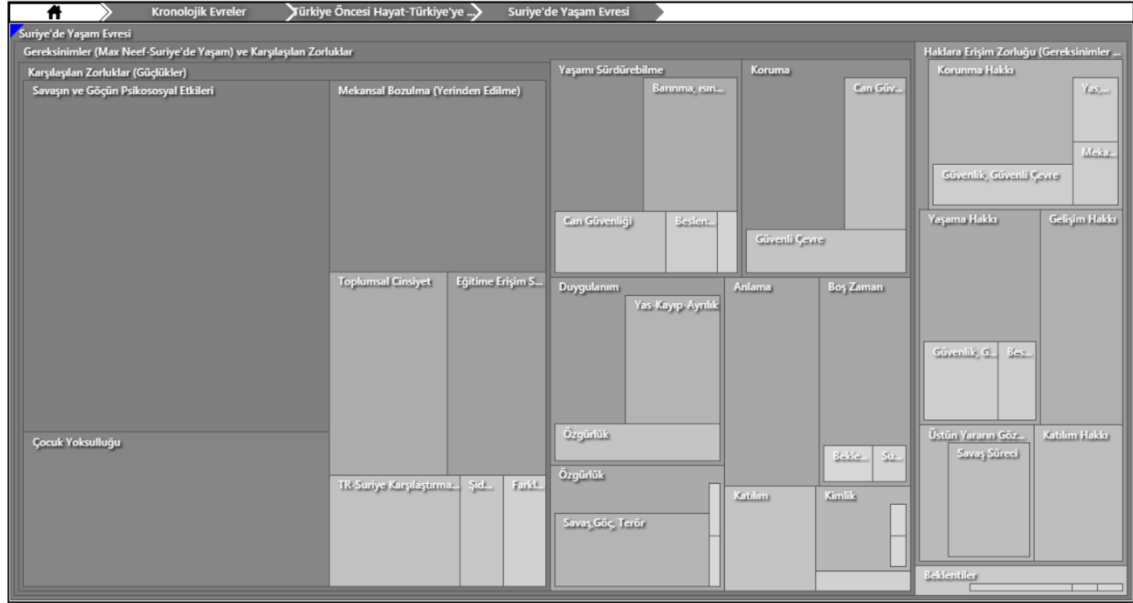

EK 7. ANALİZ SÜRECİNİ DESTEKLEYİCİ NİTEL VERİ ANALİZİ ÇIKTILARI¹⁰

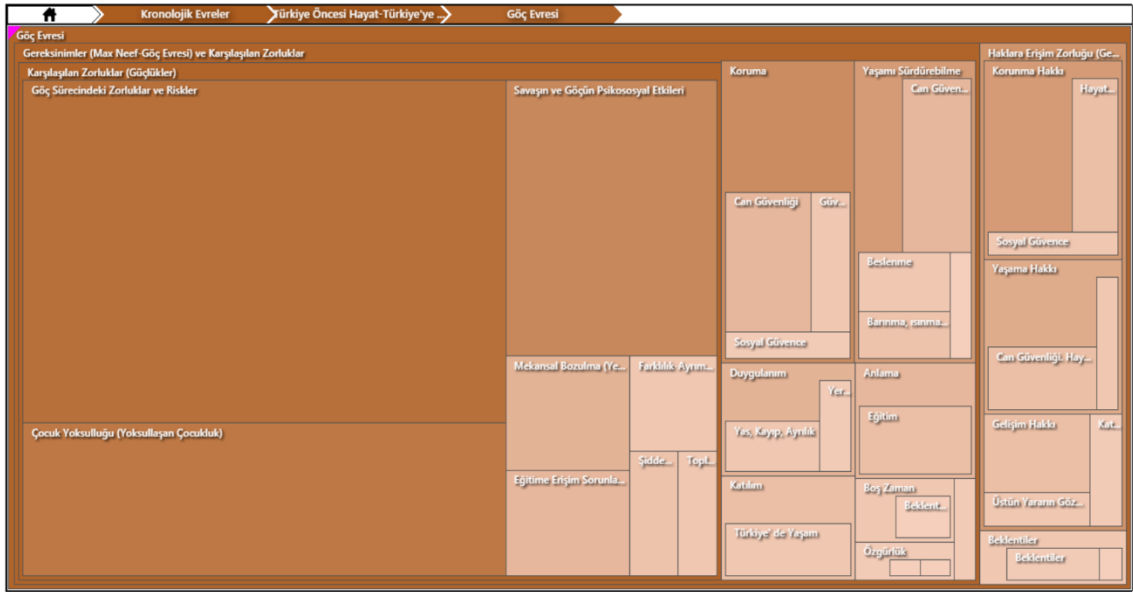

Şekil 12. Analiz Verilerinin Kronolojik Evrelere Göre Dağılımı ve Hiyerarşik İlişki

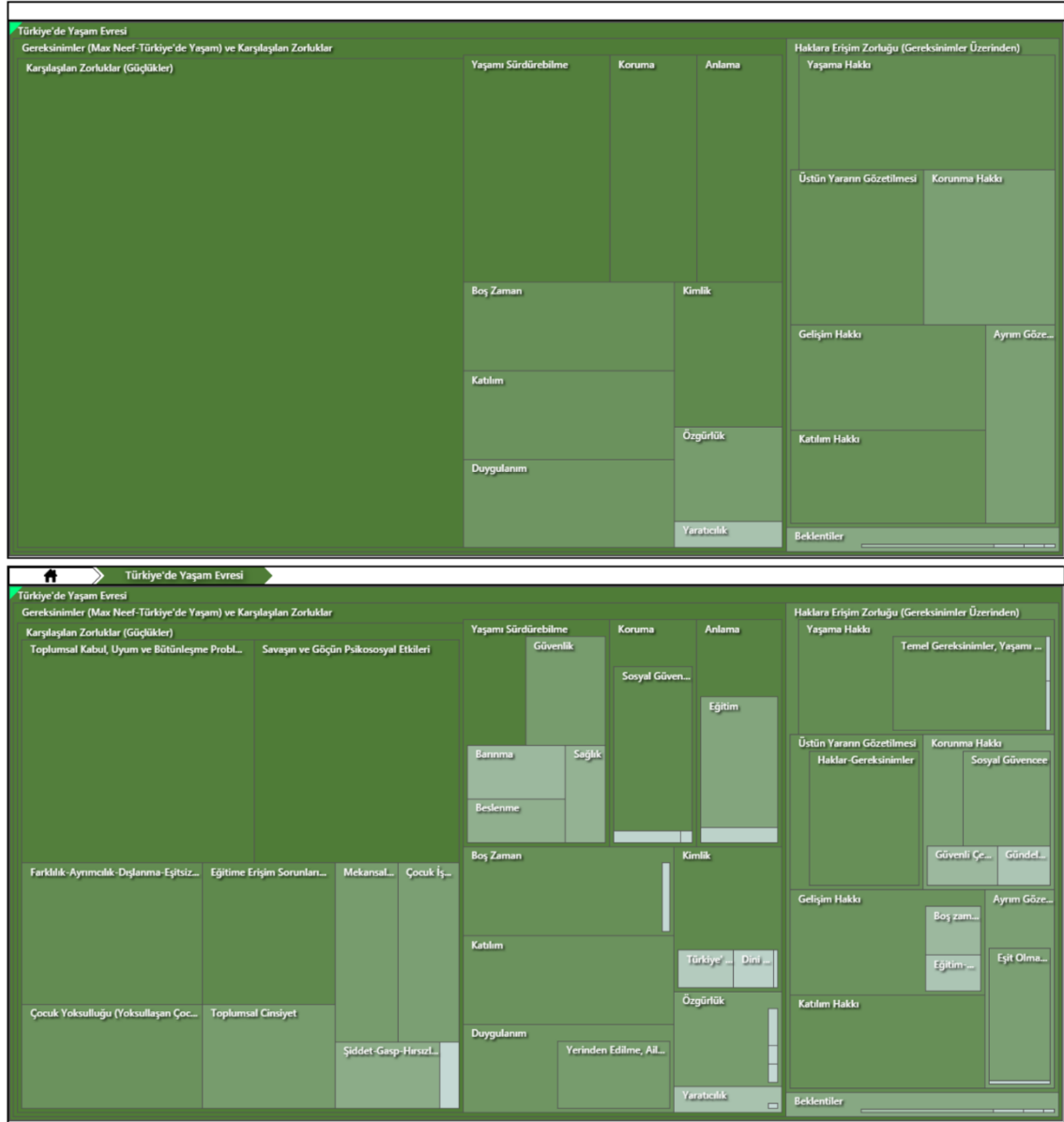
¹⁰ Analize yardımcı şekiller, nitel veri analizi sırasında Nvivo11 programından elde edilmiştir.

Şekil 13. Suriye'de Yaşam Evresi (Savaş Öncesi-Savaş Sırası-Savaş Sonrası) Veri Dağılımı ve Hiyerarşik İlişki

Şekil 14. Göç Evresi Veri Dağılımı ve Hiyerarşik İlişki

Şekil 15. Türkiye'de Yaşam Evresi Veri Dağılımı ve Hiyerarşik İlişki (Genel ve Detaylı)

Tablo 24. Araştırma Amaçları ile İlişkili Olarak Görüşmeler Esnasında En Fazla Tekrarlanan Kelimeler ve Benzer Kelime Grupları

Tekrarlanan Kelime ve Kelime Grupları	Tekrarlanma Sayısı
Sıkıntı/Sorun/Zorluk/Zor/Kötü/Rahatsız/Olumsuz/ Maalesef/Zarar/ Zorunda/İstemiyorum/Yüzünden/ Olay/Sevmiyorum /Yapamıyorum/Kötüydü/Sıkıntımız/ Yasak/Yok/olmuyor/Mutsuz	174/126/90/83/73/33/21/ 19/19/29/25/16/ 15/15/13/13/ 13/60/54/40
İstiyorum/İsterdim/İster/isterim/İhtiyacı/Lazım/ İstersin/İsterdi/İstiyoruz/Varsa/İstedğim/Gerekliyor/ Muhtaç/Durumumuz/İhtiyaç	166/100/77/72/44/39 38/34/32/30/22/19/ 14/13/13
Yardım/Destek/yardımcı/Keşke/Hayalim/İlerde/Kızılay	159/106/52/25/18/17/7
Oyun/Park /Oynuyor /Futbol/Oynamak/Oynuyorum/ Top/Oynardık/Oynarken/Müzik/Bilgisayar/Resim/ Oynamayı/Spor/Oynuyoruz/Televizyon/Parkta/Eğlenmek	133/65/49/34/34/30 29/28/28/28/26/22/22/ 19/19/18/15/14/13
Savaş/Savaşan/ Bomba/DAEŞ/Vefat/Kaza/Öldü/ Asker/Uçak (Savaş uçığı)/Savaşı/Polis/Savaşın	131/54/51/35/28/24/22/ 21/19/18/14/13
Türkçe/ Arapça/Dil/Türkçeyi /İngilizce/Konuşmayı	126/74/41/29/24/16
Babam/Baba/Babamın/Babama/Babamla/ Anne/Annem/Annesi/ Aile/Ailem/Aileden/Aileyle	124/54/30/25/23/ 109/63/57/ 55/41/19/19/
Abim/Kardeşim/Kardeş/Ablam/Abla/Abi/Amcam/Akraba	33/24/23/21/20/17/15/13
Suriye'den/Suriye/Suriye'ye /Suriye'deyken/ Dönmek/Suriye'de/Suriyeliler/Ordayken/Eski/Kaldı/ Giderdik/Suriye'yi/Suriye'deki/Yapardık	109/101/71/42/ 42/40/38/26/26/26/ 19/19/18/15
Çalışma/çalışmak/iş/Çalışıyorum/Çalıştım/İşi/ Çalışmıyor/Çalıştı/Çalışıyordu/Çalışmış/İşten/ Patron	106/51/46/42/37/35/ 24/24/23/20/18/ 14
Okul/Okulda/Okulu/Sınıfa/Okuldan/Ders/Eğitim Okumak/Okuma/Öğretmenim/Sınıf/Okumayı/ Okuluna/Öğretmen/Dersler/Kitap/Eğitimi/Üniversite	97/95/56/36/34/33/32 29/28/27/26/24/ 23/23/15/15/13/10
Türkiye/Türkiye'de/Buradaki /Türkiye'deki /Türkiye'yi	96/75/57/37/15
Yemek/Kahvaltı/Yemeği	90/49/30
Fark/Farklı/Bizde/Sizde/Bizden	87/47/65/20/18
Şükür/Kur'an/İnşallah/Allah/Günah/Hoca	72/34/28/23/19/19
Eve/Evin/Evden/Evi/Evimiz	69/62/31/30/19
Devlet	64
Türkler/ Suriyeliler/Suriyelileri	62/38/14
İyiydi/Güzeldi/Normaldi	59/50/15
Doktora/Hastaneye/Hasta/İlaç/Hastane/Tedavi/Ameliyat	57/55/33/25/20/18/16
Elektrik/Isınma/Kira /Kömür	55/30/20/17
Para/Aylık/Maaş/Parası	50/25/20/16
Kavga/Dövüyorlar	48/15
Kabul	47
Arkadaş/Arkadaşlarım/Arkadaşlarımla/Arkadaşım/ Arkadaşlarla/Arkadaşlar	44/42/24/22/ 17/14
İyiler	33
Erkekler/Kızlarla/Bayan/Kadınlar	30/14/13/13
Evli	30
Kaçak/Sınır/ Yol/ Yürüyerek	30/23/22/15
Mahalle/Sokak	30/15
Güvenlik	29
Komşular	24
Halep'ten/Halep'te/Rakka'da/Halep/Kilis	21/17/16/15/14
Çingeneler	20
Esad	17
Avukat	15
Hırsızlık	14
*Kız çocuklarında “Korkuyorum, Güvenlik, Okul, Üniversite, Çalışma, Kadımlar” kelimeleri daha ön planda	

(NVivo11 Programı Aracılığıyla Hazırlanmıştır)

EK 8. ANALİZ BÖLÜMÜNÜ ÖZETLEYİCİ TABLO

Tablo 25. Analiz Bölümünde Ortaya Çıkan Temalar, Alt Temalar, Kategoriler ve Alt Kategoriler (Analiz Bölümünü Özetleyici Tablo)

ANALİZ BÖLÜMÜNDE ORTAYA ÇIKAN TEMALAR, ALT TEMALAR, KATEGORİLER VE ALT KATEGORİLER						
TEMALAR	ALT TEMALAR	KATEGORİLER VE ALT KATEGORİLER ¹¹				
5.1. ÇOCUKLARIN HAKLARI ALGILAMA BİÇİMİ						
5.2. ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	5.2.1. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Öncesi Dönem				
		Güvenlik, Gelir, Barınma, Beslenme ve Sağlık: <i>“Savaştan önce hiçbir eksikim yoktu her şeyim vardı”</i>				
		Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem				
		Çocuk Yoksulluğu (Güvenlik, Sosyoekonomik Durum ve Barınma Süreçleri): <i>“Elektrik kesintisi, su yok, ateş sesleri, bombalar”</i>				
		Savaşın Çocuk Üzerindeki Psikososyal Etkileri: <i>“Ne düşünebilirsin, ne ağlayabilirsin, ne sevinebilirsin, ne panik yapabilirsin sadece izleyebilirsin”</i>				
		Savaş Ortamında Toplumsal Cinsiyet: <i>“Dışarıda savaş olduğunu biliyorum ama göremiyorum”</i>				
		Göç Evresi				
		Yerinden Edilme ve Yola Çıkmayı Zorunlu Kılan Nedenler: Artan Güvenlik Riskleri, Hayatta Kalma Mücadelesi ve Mekânsal Bütünlüğün Bozulması				
		Göç Edilecek Ülkeye Doğru: <i>“Avrupa’ya filan hiç gitmek istemiyorum orada mesela ezan falan dinlemiyorsun, Türkiye’de ki gibi. Türkiye tam Suriye gibi her şey var”</i>				
		Aşamalı Yer Değiştirme: <i>“Hep bir yerden bir yere gidiyorduk yani. Sabit bir yerimiz yoktu. Şam’a gittik. İdlib’de yaşadık. Rakka’da kaldık. Sonra Haseki diye bir yerde yaşadık”</i>				
		Göç Yolundaki Zorluklar: Güvenlik (DAEŞ+...), Hayatta Kalma Mücadelesi, Kaçakçılık, Sınır Ülkeye Geçiş				
		Savaş Ortamındaki Göç Süreçlerinin Çocuk Ruh Sağlığına Etkileri				
		Türkiye’de Yaşam Evresi: İlk Zamanlar				
		Sığınılan Ülkeye Göç Sonrası En Temel Gereksinim Güvenlik ve Hayatta Kalabilme				
		Sığınılan Ülkedeki Fiziki Koşullar (Barınma vb.), Sosyoekonomik Durum ve İstihdam Kaynaklı Zorluklar				
Türkiye’de Yaşam Evresi: İleriki Zamanlar						
Çocuk Yoksulluğunun Yansımaları: Zaman Geçtikçe Belirginleşen (Barınma, Beslenme, Gelir...) Sosyoekonomik Temelli Gereksinimler ve Zorluklar						
Sosyoekonomik Durumu Düşük Mahallelerde Şiddet Riski: İleri Marjinalizasyon ve Nöbetleşe Yoksulluk						
Çocuk İşçiliği: <i>“Geldiğimizden beri bildiğimiz tek şey çalışmak”</i>						

¹¹ Temalar içerisinde yer alan kronolojik evreler, herhangi bir temayı, alt temayı ve kategoriye temsil etmemektedir. Bu kronolojik evreler çocukların yaşam deneyimlerini; göç öncesi, göç evresi ve göç sonrası olmak üzere, kronolojik zamansal kesitler aracılığıyla bir yaşamsal bütünlük oluşturacak biçimde ortaya koymayı ve evreler arasındaki farklılıklar ile benzerlikleri yansıtmayı amaçlamaktadır.

	<p>İş Yerinde Ayrımcılık: “Ben Müslüman, o Müslüman neden böyle davranıyorlar”</p> <p>Ailenin Sosyoekonomik Durumuna Katkı Sürecinde Esneyebilen Toplumsal Cinsiyet Roller</p> <p>Sağlık Hizmetine Erişim Süreçlerinde Yaşanan Bazı Eşitsiz Durumlar: “Başkalarını alıyordu veya sistem kapalı git diyordu, kapattık diyordu. Niye böyle yapıyorlardı ...”</p> <p>Toplumsal Kabul-Uyum Süreçleri ve Karşılaşılan Zorluklar</p>
5.2.2. Koruma Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Öncesi Dönem
	“Savaştan önce orası (Suriye) kral gibiydi”
	Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem
	Savaş ve Çocuk Ruh Sağlığı: “Ölümü hissettim, öleceğimi hissettim. Yani diyorsun ki, tamam, bu ateş beni vuracak şimdi, ben bu kurşunla öleceğim”
	Güvenlik Risklerinin Arttığı Yaşam Çevresi: “Fark etmiyordu ki zaten ha sokaktasın ha evdesin. Uçak geldiğinde büyük küçük ya da ev sokak dinlemiyor. Vurup gidiyor”
	Savaş Ortamında Cinsiyet Farkının Arttırdığı Riskler: “Hep kızları alıp uygunsuz şeyler yapıyorlardı”
	Göç Evresi
	Sığınılacak Ülkeye Doğru: Savaş Altındaki Zorlu Göç Deneyimleri
	Türkiye’de Yaşam Evresi: İlk Zamanlar
	Zorunlu Göç Sonrası En Öncelikli Temel Gereksinim: Güvenli Çevre ve Can Güvenliği
	Türkiye’de Yaşam Evresi: İleriki Zamanlar
	Kız Çocuklarının Artan Güvenlik Gereksinimi: “Ev sahibinin çocukları iyi değildi. Gözleri kötüydü... Bütün mahalle öyleydi kötü gözle bakıyordu”
	Alt Sınıftaki Yerleşik (Dışlanan) Bir Grubun, Alt Sınıftaki Yeni bir Grup ile İlişkisi: İleri Marjinalizasyon Sürecinde Suriyeli Çocukların Korkulu Rüyası
	Sağlık Sektöründe Karşılaşılan Zorluklar
Çocuk işçiliği: “Onlar okuyor biz çalışıyoruz”	
5.2.3. Anlama Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Öncesi Dönem
	Çocukların Eğitim-Öğretim Süreçleri: “Eğitim odamız vardı... Hocalarımız özel geliyordu”
	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Eğitim Hayatına Yansımaları: “Suriye’de büyüyen kızları okula göndermezler”
	Eğitim Süreçlerinde Şiddet Eğilimi: “Orada öğrencileri dövmeğe serbestti, burada öğrencileri dövmüyorlar”
	Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem
	Savaş Ortamının Eğitim Hayatına Yansımaları: “Bir ara okuldayken çocuklar da içindeydi ve birden üstüne bomba düştü, herkes koşmaya başladı”
	Göç Evresi
	Zorunlu Göç Süreçlerinde Çocukların Eğitim Hayatı: “Okula hiç gitmedim. Tam gidecek durumdaydım. Bir yerden bir yere geçiş yaptığımız için olmadı”
	Türkiye’de Yaşam Evresi
	Sığınılan Ülkedeki Eğitim-Öğretim Süreçleri
	Okullaşma Sorunu: “Orada en azından okuyorduk, ders çalışıyorduk. Buradaysa ne ders çalışıyoruz, ne okul, ne bir şey”
	Eğitim Sürecinin Önündeki Engeller/ Okullaşmayı Zorlaştıran Faktörler

		Dil Sorunu ve Akademik Başarısızlık: “O anlarda kendimi eşek gibi hissediyordum. Utanıyorum konuşamadığım için”
		Yoksulluk, Çocuk İşçiliği ve Okullaşamama: “O değil de, asıl benim çantayı taşıyıp okula gidip gelmem gerekiyor”
		Eğitime Erişimde Cinsiyet Eşitsizliği: “Okula gitmiyorum. Çok istedim ama okullar birleşik olduğu için göndermediler”
		Fiziki Koşullar, Materyal ve Müfredat Yetersizliği
		Öğretmen Öğrenci Etkileşimi: “Suriyeli okul olduğu için öğretmenler çok kötü. Hiç iyi eğitim vermiyorlar”
		Eğitim Süreçlerinde Akran Zorbalığı ve Dışlanma: “Canı sıkıldıkça beni okulun arkasına götürüyor dövüyorlar, geri getiriyorlar”
		Kayıp Nesiller: “Buradaki Türk okullarına da gitmiyorum yaşım büyük olduğu için”
	5.2.4. Boş zaman Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Öncesi Dönem
		“Suriye’de boş zamanlarımda, mesela akrabaya gidiyordum, çarşıya gidiyordum... Yani neyi istersem neye vakit varsa yapıyordum...”
		Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem
		“Bırak artık çıkıp oynayamıyorsun, çünkü her an bir bomba geliyor üstüne. Hepimiz hedef olduk”
		Savaşa Tanıklık Etmede Cinsiyetin Rolü: “Evden çıkmayan birine savaşı sorduğunuzda cevaplaması biraz zor”
		Göç Evresi
		“Menbic’de normalde dışarı çıkmamız da yasaktı. Gözler bile açık olmayacak”
		Türkiye’de Yaşam Evresi
		Yoksulluğun Çocukların Yapabilirliklerine Etkisi: “Sinemaya gitmeyi severim mesela. Gidemiyorum. Babam ancak evin masraflarına yetiyor”
		Çocuk İşçiliği: “Dışarı çıkmak isteriz ama hep işte olduğumuz için öyle bir fırsatımız olmuyor”
		Kız çocuklarının Boş Zaman İhtiyaçlarına Kültürel ve Toplumsal Cinsiyet Engeli: “Hiçbir şey yapmıyoruz, zamanımız oluyor ama hep gün boyunca evdeyiz”
		Akran, Komşuluk İlişkileri ve Uyum Süreçleri: “Türk arkadaşlarım var ama her gün bizimle oynamazlar”
		Akran İlişkilerinde Cinsiyet Faktörü: “10 yaşından önce kızlarla oynamak normal ama 10 yaşından sonra oynanmaz”
		Oyun, Eğlence ve Nitelikli Boş Zaman: “Top oynardık, saklambaç oynardık, birdirbir oynardık. Burada hiçbir şey oynamıyorum...”
		Hüzün, Mutsuzluk ve Hasretlik: “Hep üzülüyorum... Sevdiklerimiz olmadığı için birlikte geçiremediğimiz için eski hayatımı özlediğim için ...”
		Hayal Kurma ve Merak: “Tek hayalim avukat olmaktı ama Suriye ile birlikte hayallerimde yok oldu”
	5.2.5. Yaratıcılık Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi
		“Tabii ki de Suriye’de baya bir şey yapıyordum, yani burası gibi değildi”
		Göç Evresi
		Temel (Can Güvenliği vb.) Gereksinimlerin Gölgesinde Kalan Yaratıcılık İhtiyacı: “Sadece yorulduk. Yorgunluk vardı bir de Asi’yi geçme sıkıntı oldu”
		Türkiye’de Yaşam Evresi
		Sınırlı İmkânlar ve Yapabilirlikler Altında Yaratıcılık Gereksinimi
		Suriye’de Yaşam ve Göç Evresi

5.2.6. Duygulanım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Bozulan Yaşam Sistemi: “Savaştan önce çok güzeldi ama daha sonra okullar kapandı her şey durduruldu ve her yer yıkıldı”
	Yas, Kayıp ve Geride Bırakma: “Düşün öz amcanın her bir parçasını bir yerden topluyorsun, ne düşünürsün?”
	Savaş ve Göç ile Birlikte Aile Bütünlüğünün Bozulması: “Akrabaların kimileri Lübnan’a kimileri başka yerlere gitti, dağıldık. Hiç bir haber iletişim yok ”
	Türkiye’de Yaşam Evresi
	Yaşanan Olumsuzluklar Karşısında Eskiye Daha Fazla Hatırlama
	Geçmiş ve Geride Kalanlara Özlem: “Evi, mahalleyi, arkadaşları hepsini özledim”
5.2.7. Katılım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi
	Ailede Karar Alma Süreçlerine Katılım: “Bana bir şey danışmazlar, babam ne derse o olur”
	Self Determinasyon: “Savaş arttıkça bırakmak zorunda kaldık. Türkiye’ye gelmek için mecbur kaldım”
	Göç Evresi
	Kendi Yaşamın Üzerinde Söz Sahibi Olamamak: “Kendi rızanla giyinmek var bir de zorla giyinmek var. DAES’ in olduğu yerde ...”
	Türkiye’de Yaşam Evresi
Gereksinimlerin ve Hizmetlerin Sunumunda Çocuğun Katılımı: “Biz Türkçe öğrenmek istiyoruz. Bize biyoloji fizik kimya gösteriyorlar”	
5.2.8. Kimlik Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	Suriye’de Yaşam Evresi
	Özlem ve Aidiyet Duygusu: “Suriye’deki en fakir insan bile en mutlu insandı.”
	Göç Evresi
	Savaş ve Zorunlu Göçün Kimlik (Ait olma vb.) Gereksinimi Üzerindeki Olumsuz Etkileri: “Biz 4-5 yıldır evimizden çıktık bir evden öbür eve gidiyoruz”
	Türkiye’de Yaşam Evresi
	Kültürel Özellikler ve Yaşam Pratikleri İçerisinde Dinin Etkisi: “En önemli şey benim için Kur’an okumak”
	Dini Süreçler ile Toplumsal Cinsiyet İlişkisi: “Türkler karışık oynuyor da ben oynamıyorum yani. Günah yani haram. 10 yaşına kadar oynayabilirsin”
	Geniş Aile ve Akrabalık İlişkileri: “Orada komşuluk falan yok zaten sadece akraba ya... Bu yüzden sorun olmuyor”
	Çocukların Prensipleri: “Dolabımın karıştırılmasını, özel eşyalarımın ellenmesini, bir de ayrıyeten yastığımda kimsenin yatmasını sevmem, istemem”
	Sığınılan Ülkeye (Türkiye’ ye) Karşı Aidiyet Duygusu: “Suriye’de yaşamak istiyorum ama Türkiye’yi şu an daha yakın görüyorum çünkü oraya gitsek bile her yer yıkılmış”
	Ayrımcı ve Dışlayıcı Durumlar: “Burada tek zorlandığımız, insanların, Suriyelilere davranışları”
	5.2.9. Özgürlük Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar
Cinsiyete ve Bulunulan Ortam Şartlarına Göre Özgürlük Algısı: “Orada kızlar hep evdeydi”	
Suriye’de Yaşam Evresi: Savaş Süreci ile Savaş Sonrası Dönem	
Savaş Sürecindeki Güvenlik Risklerinin Çocuğun Hareket ve Yaşam Özgürlüğünü Kısıtlayıcı Etkisi	
Göç Evresi	
Göç Sürecinde Özgürlüğü Kısıtlayıcı Zorlu Koşullar: “DAES’ in olduğu yerde, orda sadece siyah çarşaf var, renkli de giyilmez...”	

		<p style="text-align: center;">Türkiye’de Yaşam Evresi</p> <p>Sınır Ülkeye Giriş Esnasında Yaşanan Riskli Durumlar ve Sınırdan Kaçak Geçiş: “Orada bizi sınırdan geçiren kaçakçılar vardı. Her bir şahıs için bin altı yüz Türk lirası alıyorlardı...”</p> <p>Arzu Edilen İmkanlara ve Yaşam Standartlarına Sahip Olamama: “Başım dönüyordu. Uykusuzluk, bir de şey, az yemekten dolayı olmuş, öyle dedi doktor”</p> <p>Özgürce Yaşayabilmenin Önündeki Diğer Engeller: “Sadece ben çalışıyorum. Bazen aç kalıyoruz ama yapacak bir şey yok...”</p> <p>Yaşam Çevresindeki Hareket Özgürlüğünü Kısıtlayan Ayrımcı ve Dışlayıcı Durumlar: Güvenli Çevre İhtiyacı</p> <p>Kendini İfade Edebilmenin, Sosyalleşmenin ve Hizmetlerden Faydalanmanın Önündeki Büyük Engel: Dil Faktörü</p>
5.3. ÇOCUKLARIN BAŞ ETME MEKANİZMALARI VE DESTEK SİSTEMLERİ		
5.4. ÇOCUKLARIN BEKLENTİLERİ	5.4.1. Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	Yaşama-Gelir-Sağlık-Barınma-Beslenme: “İnsan parası olunca ne yapmak isterse olur”
	5.4.2. Koruma Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	Güvenlik, Barış ve Huzur Beklentisi: “Tek düşündüğüm, savaşın olmaması ve savaş olmayan bir yerde yaşamak”
	5.4.3. Anlama Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	Okullaşma: “Ben belki şimdi okula gitsem, benden bir şey çıkacak, belki bir doktor, bir mühendis falan ama sonuçta şimdi ben sadece çalışıyorum” Fiziki Şartlar, Eğitim Materyalleri: “Bir de bilgisayar ders çalışmak için” Dil: “Türkçe’nin bütün her şeyini öğrenelim ki bir şey yapabilelim” Gelecekteki Meslek Beklentisi
	5.4.4. Boş zaman Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	Nitelikli Boş Zaman Beklentisi: “Orada saklambaç oynardık, topla oynardık, birlikte zaman geçirirdik, toplanırdık” Aile ile Birlikte Zaman Geçirebilme ve Aile ile Beraber Olma Beklentisi Türk Akranlar ile Arkadaş Olabilme Beklentisi Karma Akran İlişkilerine Dair Farklılık Gösteren Beklentiler Kız Çocuklarının Ev Dışında Zaman Geçirme ve Boş Zaman Beklentisi Çalışan Çocukların Boş Zaman ve Dinlenme Beklentisi Kız Çocuklarının İş Hayatına Katılım İle İlgili Beklentileri
	5.4.5. Yaratıcılık Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	Yaratıcılığı destekleyecek koşullara ilişkin Beklentiler: “Bir şey merak ettiğinde, internetten yardım alırım ama halamgilde var”
	5.4.6. Duygulanım Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	Eski Hayata Dair Beklentiler: “Ailemle yeniden buluşmak için Suriye’ye geri dönerdim. Suriye’yi eskisi gibi yapardım”

	5.4.7. Katılım Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	Gereksinimlerin Karşılanması ve Yaşanan Zorluklar Karşısında Kendi Hayatı Üzerinde Söz Sahibi Olma Beklentisi: “Biz Türkçe öğrenmek istiyoruz. Bize biyoloji fizik kimya gösteriyorlar”
	5.4.8. Kimlik Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	Ülkelerinin Eski Haline Dönmesine, Kendi Ülkelerinde Yaşamaya ve Mültecilerin Desteklenmesine İlişkin Beklentiler Yaşamak İstenen Ülkeye Dair Beklentiler
	5.4.9. Özgürlük Gereksinimi Kapsamındaki Beklentiler	Eşit Muamele Görmeye İlişkin Beklentiler: “Bize yardım edilmemesi ve hep bizi aşağılamaları ömür boyu hep aklımda kalacak ve kalbimin bir köşesinde hep sızlayacak”

EK9. GEREKSİNİMLER İLE HAKLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ

Tablo 26. Gereksinim, İhtiyacın Karşılama Biçimi ve Haklar Arasındaki İlişki (Analiz Bölümünü Destekleyici Tablo)

ÇOCUKLARIN GEREKSİNİMLERİ ve KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	İHTİYACIN KARŞILANMA BİÇİMİ	BM ÇHS' DEKİ HAKLAR İLE BAĞLANTISI (Erişiminde Zorluk Yaşanan Haklar)
Yaşamı Sürdürebilme Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar¹²	<i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimler için)	Yaşama, beslenme, barınma, gelir, sağlık, dinlenme hakkı; güvenlik, güvenli çevre, fiziksel çevre, sosyal alan ve uyum vb. gereksinimlerin karşılanmasına ilişkin haklar
Koruma Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<i>Yıkıcı ve Engelleyici Mekanizma</i> (Diğer ihtiyaçların görünürlüğünü azalttığı ve onları gölgelediği zamanlar ile DAES'in kontrolündeki yerlerde baskı ve tahakküm ilişkilerine dönüştüğü zamanlarda)	Bedensel ve sosyal bütünlüğün korunması, sosyal çevre, sosyal güvence, sağlık hakları; güvenlik, güvenli çevre, aile, iş, koruma vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar Yaşamı sürdürebilme ihtiyacıyla doğrudan bağlantılıdır
Anlama Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimler için) <i>Yıkıcı ve Engelleyici Mekanizma</i> (Sınırlanmış ülkede ve özellikle de Suriye'de savaş öncesi dönemde eğitimde şiddet, toplumsal cinsiyet rolleri ve kız çocuklarının büyüyünce okula gönderilmemesi gibi sebeplerden ötürü)	"Doğru bilgiye ulaşım ve eğitim hakkı; okur-yazarlık, etkileşim mekanizmaları, disiplin, öğretmenler, yöntem, eğitim politikası ve iletişim politikası vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar
Boş zaman Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar	<i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimleri için) <i>Sahte Mekanizma</i> (Çocukların bu gereksinimi biçimsel olarak gideriliyormuş gibi düşünülse de özellikle kız çocuklarının, yoksul çocukların ve çalışan çocukların karşılaştıkları zorluklar açısından)	Eğlenme, nitelikli boş zaman değerlendirme hakkı; fantezi kurma, hatırlama, huzur, eğlenme, oyun oynama, düşünceye dalma, partiler, merak, yeni fikirlere açıklık, hayal etme, espri anlayışı, duyarlılık, atılganlık ve eski günleri anımsama vb. gereksinimlere ilişkin haklar

¹² Bu tabloda yer alan tüm gereksinimler göç süreçlerindeki çocuklar açısından son derece önemlidir. Ancak en öncelikli ve yoğun biçimde ortaya çıkan gereksinimlerin, temel ihtiyaçları içermeleri nedeniyle *Yaşamı Sürdürebilme* ile *Koruma gereksinimi* olduğu söylenebilir. Tüm gereksinimlerin önem arz ettiği fakat bu iki gereksinimin çocuklar açısından hayati öneme sahip olduğu gözlenmiştir.

<p>Yaratıcılık Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar</p>	<p><i>İşbirliğine Dayalı Mekanizma</i> (özellikle Yaşamı Sürdürebilme, Anlama, Boş zaman, Kimlik ve Özgürlük gereksinimleri için)</p> <p><i>Sahte Mekanizma</i> (Görünürde biçimsel olarak var gibi görünse de çocuklara beceri, hayal gücü, yetenek, yaratıcılık, özerklik vb. noktalarda gerek duyulan ihtiyaçlar ve yapabilirlikler sunulmadığı için)</p>	<p>Özerk davranabilme hakkı, yetenek, becerilerini uygulayabilme ve sergileyebilme hakkı; hayal gücü, mantıklı olma, tutku, kararlılık, sezgi, özerklik, cesaret, yetenek ve beceri vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar</p>	<p>Katılım Hakkı,</p>
<p>Duygulanım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar</p>	<p><i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimler için)</p> <p><i>Sahte Mekanizma</i> (Biçimsel olarak var gibi görünse de değer görme, özel alana saygı, sevme/sevilme, tolerans, aile bütünlüğü, akrabalık, dayanışma, akran ilişkileri vb. noktalarda yaşanan zorluklar nedeniyle)</p>	<p>Özel alana saygı, mahremiyet, duygularını ifade edebilme hakkı, sevme ve sevilme hakkı, dayanışma hakkı; doğayla ilişki, aşk, değer vermek/verilmek, paylaşım, ilgilenmek, sevmek/sevilmek, kendine-güven, dayanışma, tolerans, cömertlik, kararlılık, tutku, azim, duyarlılık, espri anlayışı, arkadaşlık, aile ve ortaklık vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar</p>	<p>Ayrım Gözetmeme İlkesi,</p>
<p>Katılım Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar</p>	<p><i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimler için)</p> <p><i>Sahte Mekanizma</i> (Karşılıyor gibi görünse de çocukların kendi kaderini tayin, karar süreçlerine katılım, gereksinimlerin karşılanamaması ve uyum süreçlerinde görülen zorluklar vb. nedenlerle)</p>	<p>Kendi kaderini tayin hakkı, örgütlenme ve karar süreçlerine katılım hakkı, uyum sağlama, yeni fikirlere açıklık, isteklilik, kararlılık, haklar; sorumluluklar, görevler, ayrıcalıklar, etkileşim, aynı ya da karşıt fikirde olma, düşünceleri ifade etme, öneri getirme, üyeliğe kabul edilme vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar</p>	<p>Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi</p>
<p>Kimlik Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar</p>	<p><i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (özellikle Yaşamı sürdürürebilme, Anlama, Duygulanım, Katılım, Özgürlük)</p> <p><i>Sahte Mekanizma</i> (Karşılıyor gibi görünse de yaşanan aidiyet, dil, kendini ifade edebilmek, farklılık, ayrımcılık ve dışlanma vb. noktalarda)</p>	<p>Kendine ait değer, sembol, kural ve örüntüleri istediği gibi ifade edebilme hakkı; ait olma duygusu, farklılık, kendine-güven, dil, semboller, din, gelenekler, cinsellik, değerler, kurallar, tarihsel bellek, çalışma, seçim yapmak, farklı olmak, riskleri yönetmek, farkındalık, kendini ifade etmek ve kurallara uymamak vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar</p>	
<p>Özgürlük Gereksinimi ve Karşılaşılan Zorluklar</p>	<p><i>İş Birliğine Dayalı Mekanizma</i> (Tüm gereksinimler için)</p> <p><i>Sahte Mekanizma</i> (Biçimsel olarak var gibi görünse de sınırlanmış toplumda eşit olanaklara ve haklara sahip olma, toplumsal cinsiyet vb. noktalarda)</p>	<p>Sivil ve politik haklar, eşit olanaklara sahip olabilme hakkı, hareket özgürlüğü vb. gibi haklar; özerklik, kendine-saygı, kararlılık, tutku, atılganlık ve eşit haklar vb. gereksinimlerin karşılanmasına yönelik haklar</p>	

